

T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

KAYGULU HALİL EFENDİ - HÂDİ'L-UŞŞÂK (İNCELEME-METİN-SÖZLÜK-DİZİN)

(Doktora Tezi)

Nuh Mustafa BEĞENMEZ

Danışman
Prof. Dr. Orhan Kemâl TAVUKÇUOĞLU

RİZE
2025

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında, Prof. Dr. Orhan Kemâl TAVUKÇUOĞLU danışmanlığında, Nuh Mustafa BEĞENMEZ tarafından hazırlanan *Kaygulu Halil Efendi - Hâdi'l-uşşâk (İnceleme-Metin-Sözlük-Dizin)* adlı bu tez çalışması, 23/07/2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliğiyle/~~oy çokluğuyla~~ başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Doktora Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri	**Ünvanı, Adı SOYADI**	**İmza**
Başkan	: Prof. Dr. Orhan Kemâl TAVUKÇUOĞLU	
Üye	: Prof. Dr. Mehmet Sait ÇALKA	
Üye	: Dr. Öğrt. Üyesi Yeliz USTA	
Üye	: Doç. Dr. Ahmet TOPAL	
Üye	: Doç. Dr. Mehmet GÜRLEK	

ETİK BEYAN

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Programından mezun olmak üzere teslim ettiğim “Kaygulu Halil Efendi - Hâdi'l-uşşâk (İnceleme-Metin-Sözlük-Dizin)” adlı tezim, bilim ve araştırma etiği prensiplerine riayet edilerek tarafımdan yazılmıştır.

Tez çalışmamda, başka kaynaklardan aktarılan bütün bilgi ve alıntılar, Enstitünüz Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak açıkça gösterilmiştir. Kaynağı gösterilenler dışında kalan bütün bilgiler uygun araştırma yöntemi kullanılarak tarafımdan edinilmiş ve esere bu şekilde yansıtılmıştır. Şahsıma ait olmayan hiçbir bilgi, kasıt veya kusurlar, şahsıma aitmiş gibi gösterilmemiştir. İnternet kaynakları dâhil, sahibine/kaynağına atıf yapılmaksızın hiçbir bilgi kullanılmamıştır. Aksinin ortaya çıkması halinde doğacak bütün hukuki, idari, akademik ve etik sorumluluk tarafıma ait olacaktır. Eserin tesliminden sonra herhangi bir zamanda, bilim etiğine aykırılık tespit edilmesi ve / veya eserimle ilgili intihal veya intihal şeklinde anlaşılacak bir durumun ortaya çıkması halinde; Üniversiteniz ve eğitim kadronuzun hiçbir şekilde sorumlu tutulmayacağını hür irademle kabul, beyan ve taahhüt ederim.
22/06/2025

Nuh Mustafa BEĞENMEZ

ÖN SÖZ

Bu tez, 1758-1820 yılları arasında Bursa'da yaşamış, manzum ve mensur eserleri bulunan Kaygulu Halil Efendi ve *Hâdi'l-uşşâk* adlı manzum eseri hakkındadır. Kaygulu Halil Efendi, Orhan Bey'in emirlerinden Rumeli Fatihi Süleyman Paşa'nın yardımcısı Kaygulu Bey'in soyundan gelmektedir. Eserlerinde dinî konuları işlemiştir. Kaygulu Halil Efendi samimi ve sade dili ile halkın gönlüne girmiş, ulemanın takdirini kazanmış bir şairdir. *Hâdi'l-uşşâk*'ın akademik neşrini yaparak onu ilgililerin istifadesine sunmak bu tezin asıl amacıdır. Çalışma giriş, iki bölüm, sonuç, çeviri yazılı metin, sözlük ve dizinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde tezin bilimsel çerçevesini belirlemek için araştırmanın amaç ve yöntemi ortaya konmuş, Bursa'nın tarihi ve kültür atmosferi hakkında bilgiler verilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde Kaygulu Halil Efendi'nin hayatı ele alınmıştır. Bu bölümde ayrıca şairin eserleri, sanat anlayışı, dil ve üslubu, şiirlerinin temel özelikleri müellifin diğer eserleri de göz önünde bulundurularak incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde *Hâdi'l-uşşâk* üzerinde durulmuş, eserin edebî yönü ve muhteva incelemesi yapılmıştır. Tüm bu araştırmalar neticesinde elde edilen tespitler sonuç bölümünde maddeler şeklinde özetlenmiştir. Sonrasında *Hâdi'l-uşşâk*'ın çeviri yazılı metni oluşturulmuştur. Çalışmaya son olarak sözlük ve özel isimler dizini eklenmiştir.

Üzerimdeki emekleri ve bu tezin oluşumundaki katkıları nedeniyle başta aileme, ilkokuldan üniversiteye kadar ders aldığım tüm hocalarıma, tezi baştan sona eleştirel bir gözle okuyan arkadaşım Dr. Metin Yıldırım'a, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünün hocalarına, farklı disiplinden bakış açısıyla tezin oluşumuna katkı sunan Dr. Öğr. Üyesi Yeliz Usta'ya, doktora eğitimimin her aşamasında gösterdiği samimi ve sıcak ilgi için Prof. Dr. Mehmet Sait Çalka'ya ve son olarak bizlere doktora eğitimi yanında kültür ve medeniyet vizyonu, bakış açısı kazandıran Danışman Hocam Prof. Dr. Orhan Kemâl Tavukçuoğlu'na teşekkürlerimi sunarım.

Nuh Mustafa BEĞENMEZ
RİZE/2025

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY I
ETİK BEYAN II
ÖN SÖZ III
İÇİNDEKİLER IV
ÖZET VIII
ABSTRACT IX
KISALTMALAR X
TABLOLAR LİSTESİ XI
GİRİŞ 1
1. KAYGULU HALİL EFENDİ'NİN HAYATI, AİLESİ, DERGÂHI, ESERLERİ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ 32
1.1. Hayatı 32
1.2. Ailesi 36
1.3. Tarikatı 39
1.4. Kaygulu Dergâhı 43
1.5. Eserleri 47
1.5.1. Dîvân 48
1.5.2. Dîvân-ı Kaygulu Efendi 49
1.5.3. Dîvân-ı Sâlis 49
1.5.4. Mezbûrâtü'l-hakâyık 49
1.5.5. Velâyetnâme 50
1.5.6. Mecmûa-yı İlâhiyât 50
1.5.7. Hâdi'l-uşşâk 51
1.6. Kaygulu Halil Efendi'nin Edebî Kişiliği ve Şiirlerinin Özelliği 51
1.6.1. Kaygulu Halil Efendi'nin Şiirinde Dil ve Üslup 51
1.6.2. Giriş ve Geçiş Formelleri 66
1.6.3. Kaygulu Halil Efendi'nin Etkilendiği Şairler 69
1.6.4. Kaygulu Halil Efendi'nin Şiirinde Dönemin Sosyal ve Kültürel Ögeleri 72
2. HÂDİ'L-UŞŞÂK 79

2.1. Hâdi'l-uşşâk'ın Biçim Özellikleri 79
2.1.1. Nüshaları ve Taş Baskısı 79
2.1.1.1. Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi Genel Kitaplığı No: 4939 79
2.1.1.2. Hacı Selim Ağa Yazma Eser Kütüphanesi Hüdayi Efendi Koleksiyonu No: 00292 80
2.1.1.3. Hâdi'l-uşşâk'ın Taş Baskısı 81
2.1.2. Nazım Şekli 82
2.1.3. Âhenk Unsurları 86
2.1.3.1. Nazım Birimi 86
2.1.3.2. Ölçü 86
2.1.3.3. Uyak Düzeni 89
2.2. Eserin Adı ve Telif Edilişine Dair Bilgiler 92
2.3. Nazım Türü 96
2.4. Hâdi'l-uşşâk'ın Müellifin Diğer Eserleri Arasındaki Yeri 100
2.5. Hâdi'l-uşşâk'ta Muhammediye Etkisi 102
2.5.1. Muhammediye'nin Nazire ve Şerhleri 104
2.5.1.1. Amasyalı Münîrî'nin Siyer-i Nebî'si 104
2.5.1.2. Yusuf b. Sultan Şah'ın Muhammediye'si 104
2.5.1.3. Şeyh Kadı Mahmud'un Muhammediye'si 105
2.5.1.4. Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin Muhammediye Şerhi 105
2.5.1.5. Ferahu'r-rûh (Muhammediye Şerhi) 105
2.5.1.6. Kaside-i Nûniye 105
2.5.2. Hâdi'l-uşşâk ve Muhammediye'nin Karşılaştırılması 106
2.5.2.1. Biçim Bakımından Karşılaştırma 107
2.5.2.1.1. Nazım Biçimi 107
2.5.2.1.2. Beyit Sayısı 107
2.5.2.1.3. Ölçü 107
2.5.2.1.4. Uyak 108
2.5.2.1.5. Dil ve Anlatım 109
2.5.2.2. İçerik Bakımından Karşılaştırma 110
2.5.2.2.1. Konu Başlıkları 110
2.5.2.2.2. Manzumelerde Yer Alan Benzer Anlatımlar 111

2.5.2.2.3. Kaynaklar 116
2.5.2.2.4. Ayet ve Hadisler 116
2.6. Hâdi'l-uşşâk'ta Atıf Yapılan Kaynaklar ve Kişiler 118
2.6.1. Kur'an ve Hadisler 119
2.6.2. Hasan-ı Basrî 121
2.6.3. Süfyân es-Sevrî 123
2.6.4. Veki' b. Cerrâh 124
2.6.5. Sehl et-Tüsterî 126
2.6.6. Fahreddin er-Râzî - Tefsîr-i Kebîr 127
2.6.7. Ebu'l-Leys Semerkandî 128
2.6.8. Letâifü'l-işârât 130
2.6.9. Mesâbîhu's-sünne 131
2.6.10. Nisâbü'l-ahbâr 132
2.6.11. Gazzâlî 132
2.6.12. Mukâtil b. Süleyman 134
2.7. Hâdi'l-uşşâk'ta Mitolojik ve Tarihî Kaynaklar 135
2.8. Hâdi'l-uşşâk'ın İmla Özellikleri 139
2.8.1. Dudak Uyumu 140
2.8.1.1. İsimden İsim Yapma Eki: -lU 140
2.8.1.2. Bildirme Eki: -DIr 141
2.8.1.3. Geniş zaman eki: -Ir 141
2.8.1.4. Görülen Geçmiş Zaman: -Dı 142
2.8.1.5. Öğrenilen Geçmiş Zaman: -mIş 143
2.8.1.6. Birinci Şahıs İyelik Eki: -m 143
2.8.1.7. Üçüncü Tekil Şahıs İyelik Eki: -I 144
2.8.1.8. Üçüncü Tekil Şahıs Emir Eki: -sUn 144
2.8.1.9. İkinci Çoğul Şahıs Emir Eki: -n 145
2.8.1.10. Birinci Tekil Şahıs Eki: -m 145
2.8.1.11. Zarf-fiil Eki: -Up 146
2.8.1.12. Belirtme Hâl Eki: -I 147
2.8.1.13. İsimden İsim Yapma Eki: -IncI 148
2.8.1.14. İlgi Hâli Eki: -Un 148

2.8.2. Farsça Tamlamalarda Yuvarlaklaşma 149
2.8.3. Ünsüz Benzeşmesi..... 150
2.8.4. İlk Hecede i/e 153
2.9. Hâdi'l-uşşâk'ta Muhteva ve Konu Başlıkları..... 154
3. SONUÇ..... 238
KAYNAKÇA..... 242
EKLER 255

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Tez Türü : Doktora Tezi
Danışman : Prof. Dr. Orhan Kemâl TAVUKÇUOĞLU
Hazırlayan : Nuh Mustafa BEĞENMEZ
Yıl : 2025
Sayfa Sayısı : 888

ÖZET

KAYGULU HALİL EFENDİ - HÂDİ'L-UŞŞÂK (İNCEME-METİN-SÖZLÜK-DİZİN)

Hâdi'l-uşşâk, Bursa'da kendi kurduğu dergâhta şeyhlik yapan Kaygulu Halil Efendi'nin dinî içerikli manzum eseridir. Kaygulu Halil Efendi, Orhan Bey'in emirlerinden Süleyman Paşa'nın yardımcısı Kaygulu Bey'in soyundan gelir. 1758-1820 yılları arasında Bursa'da yaşamıştır. *Hâdi'l-uşşâk* adlı eserinde Allah, peygamber, dört halife sevgisini, İslam dininin temel iman ve ibadet konularını, ilmihâl bilgilerini, cennet cehennem ahvalini, Muhammed Aleyhisselam'ın, dört halifenin, Hz. Fatıma'nın, Hz. Hasan ve Hüseyin'in vefatını son olarak da kendisiyle ilgili bilgileri dile getirmiştir. Eser bazı bölümleri itibarıyla manzum ilmihâl özelliği de taşır. Manzumelerin başında çoğunlukla konuyla ilgili bir ayet ya da hadis yer alır. Eser edebiyatımızda hece ölçüsüyle yazılmış ender mesnevi örneklerindendir. Yazar hece ölçüsünün uzun ve kısa kalıplarını nöbetleşe kullanarak ve buna göre üslubunu da değiştirerek anlatımını renklendirmiştir. Eserlerinde şairanelikten, sanatsal kaygılardan uzak sade ve açık dil ile mesajını geniş halk kesimine ulaştırmayı hedeflemiştir. Telif edildiği yıllarda ve sonrasında çok takdir gören eserin tamamlanması dolayısıyla şaire dönemin şeyhülislamı bir muhabbetname ve dönemin padişahı II. Mahmut bir mektup göndermiştir. Eser Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediye*'sine benzerliği sebebiyle "Muhammediye-i sânî" olarak vasıflandırılmıştır. Manzumelerde dönemin kültürü, eğitimi, dinî hayatı, sosyal hayatı ve inanışları, tekke ve dergâhların yapısı, işleyişi ile ilgili pek çok gösterge barındırması, yazıldığı dönem ve sonrasında çok okunması, yaygın halk kitlelerinin dini eğitimindeki etkisi dolayısıyla dikkate değer bir eserdir.

Bu çalışma giriş, iki bölüm, sonuç, çeviri yazılı metin, sözlük, dizin ve eklerden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın hazırlanmasında izlenen yol, kaynaklar ve Bursa'da tasavvuf kültürü ele alınmıştır. Birinci bölümde Kaygulu Halil Efendi'nin hayatı, eserleri ve Kaygulu Dergâhı ile ilgili bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde *Hâdi'l-uşşâk*'ın incelemesi yapılmıştır. Yapılan çalışmadan elde edilenler Sonuç bölümünde dile getirilerek eser edebiyat tarihindeki yerine yerleştirilmeye çalışılmıştır. Sonra eserin çeviri yazılı metni oluşturulmuştur. Metnin anlaşılmasına, etkili kullanılmasına katkı sağlamak amacıyla sözlük ve dizin hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Mesnevi, Bursa, Kaygulu Halil Efendi, *Hâdi'l-uşşâk*.

Recep Tayyip Erdogan University Institute of Graduate Studies
Department : Turkish Language and Literature
Thesis Type : Doctoral Thesis
Supervisor : Prof. Dr. Orhan Kemâl TAVUKÇUOĞLU
Author : Nuh Mustafa BEĞENMEZ
Year : 2025
Pages : 888

ABSTRACT

KAYGULU HALİL EFENDİ - HÂDİ'L-UŞŞÂK (REVIEW-TEXT-DICTIONARY-INDEX)

Hâdi'l-uşşâk is a religious verse work by Kaygulu Halil Efendi, who was a sheikh in the dervish lodge he founded in Bursa. Kaygulu Halil Efendi was a descendant of Kaygulu Bey, the assistant of Süleyman Pasha, one of Orhan Bey's emirs. He lived in Bursa between 1758-1820. In his work *Hâdi'l-uşşâk*, he expressed his love for Allah, the prophet, the four caliphs, the basic faith and worship issues of the Islamic religion, catechism information, the states of heaven and hell, the deaths of Muhammad, the four caliphs, Hz. Fatıma, Hz. Hasan and Hüseyin, and finally, information about himself. In this respect, it also has the characteristic of a poetic catechism. The poems are usually preceded by a verse or hadith related to the subject. The work is one of the rare mathnavi examples written in syllabic meter in our literature. In his works, he aimed to convey his message to a wide audience with a simple and clear language, far from poetic and artistic concerns. The work, which was highly appreciated in the years it was written and afterwards, was completed by the sheikh al-islam of the period and the sultan of the period, Mahmud II, sent the poet a memorandum of understanding and a letter. The work was described as "Muhammediye-i sânî" due to its similarity to Yazıcıoğlu Mehmed's *Muhammediye*. It is a remarkable work because the poems contain many indicators about the culture, education, religious life, social life and beliefs of the period, the structure and functioning of the lodges and dervish lodges, it was widely read during and after the period it was written, and it had an impact on the religious education of the masses.

This study consists of an introduction, two chapters, a conclusion, a transcript, a glossary, an index, and appendices. The introduction examines the methodology employed in preparing the study, its sources, and the culture of Sufism in Bursa. The first chapter provides information on the life and works of Kaygulu Halil Efendi, as well as the Kaygulu Dervish Lodge. The second chapter examines Hâdi'l-uşşâk. The findings of the study are summarized in the Conclusion, attempting to place the work within literary history. Subsequently, the transcript of the work was prepared. A glossary and index were prepared to facilitate comprehension and effective use of the text.

Keywords: Sufism, Mathnavi, Bursa, Kaygulu Halil Efendi, *Hâdi'l-uşşâk*.

KISALTMALAR

A.Ü.	:	Atatürk Üniversitesi
b.	:	Bin (oğlu)
bk.	:	Bakınız
by.	:	Basım yeri yok
çev.	:	Çeviren
drl.	:	Derleyen
DİB	:	Diyanet İşleri Başkanlığı
DTCF	:	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
ed.	:	Editör
haz.	:	Hazırlayan
Hz.	:	Hazret, Hazreti
İBB	:	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
kom.	:	Komisyon
nşr.	:	Neşreden
MEB	:	Millî Eğitim Bakanlığı
öl.	:	Ölüm tarihi
thk.	:	Tahkik eden
No.	:	Numara
s.	:	Sayfa
ts.	:	Tarihsiz
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	:	Türk Tarih Kurumu
TÜBA	:	Türkiye Bilimler Akademisi
t.y.	:	Basım tarihi yok
vb.	:	Ve benzeri, ve benzerleri, ve bunun gibi
vd.	:	Ve devamı, ve diğerleri
y.y.	:	Yayıncı yok

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Formel dağılımı 68

GİRİŞ

Bir çalışmanın bilimsel zeminde[1] inşa edilmesinde; araştırma konusunun seçilmesi, konunun sınırlandırılması, kapsamın belirlenmesi, problemin ortaya konması, yöntemin belirlenmesi, literatür taraması, elde edilen bilgilerin analizi ve sentezi temel noktalardır.

Kaygulu Halil Efendi (öl. 8 Ramazan 1235/19 Haziran 1820)[2] ve onun *Hâdi'l-uşşâk* adlı eseri üzerine hazırlanan bu tez çalışmasında izlenen yol ana hatlarıyla aşağıda belirtilmiştir.

Türk milleti olarak kendimizi en rahat, en iyi, en açık anlatmanın yolunu tarih boyunca şiirde bulmuşuz. Bunun göstergesi olarak, Türkler çobanından padişahına kadar şair millettir, denmiştir. Şiirin, millî kimlik oluşumunda önemli etkisi vardır. En basit bakışta milletimizin bir şiir olan İstiklal Marşı etrafında kenetlenmesi, yedi yüz yıl önce yaşamış Yunus Emre ve şiirlerinin toplumun her ferdince bilinmesi hayatımızda şiirin ne denli yer tuttuğunu gösterir.

> "Günümüz edebiyatında tamamen mensur olarak işlenen hemen her konunun eski edebiyatımızda manzum olarak da kaleme alınmış olması, bu edebiyatta nazım tarafının ağır bastığının açık bir göstergesidir. Öyle ki, normal olarak nesrin sahasına giren tarihler, nasihat kitapları, dinî-ahlaki, tasavvufî eserler, lügatler, şair tezkireleri vb. pek çok eser nazmen de vücuda getirilmiştir. Manzum yazmaya olan bu rağbetin önemli bir sebebi ezberleme kolaylığıdır."[3]

Bu tezin konusu olan Kaygulu Halil Efendi'nin *Hâdi'l-uşşâk* adlı eseri de insanlara dinî ahlaki öğütler, tefsir, hadis, siyer, ilmihâl bilgilerinin verilmesi amacıyla yazılmış şiirleri içermektedir.

Edebiyatımızın ana omurgası için "Türklerin Müslüman olduktan sonra doğudan batıya yayılıp yerleştikleri alan üzerinde -daha çok Anadolu'da- altı yüzyıl gibi uzun bir süre meydana getirdikleri edebiyattır."[4] diyebiliriz. Milletimizin dinî

---

[1] Bu tez çalışması İSNAD Atıf Sistemi 2. Edisyon Online Kılavuzu esas alınarak oluşturulmuştur. (https://www.isnadsistemi.org/guide/isnad2/)

[2] Bu tez çalışmasında hicri tarihlerin miladi tarihe çevrilmesinde Türk Tarih Kurumu internet sitesi *Tarih Çevirme Kılavuzu* (https://ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu/) ve Faik Reşit Unat, *Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu* (Ankara: TTK Yayınları, 1988) kullanılmıştır. Günü ve ayı bilinmeyen hicri tarihler miladi iki yıl içerisine yayılmaktadır. Mesela hicri 1199 yılının il iki ayı miladi 1784 yılı içerisinde yer almakta, kalan 10 ayı miladi 1785 yılı içerisinde yer almaktadır. Buna göre tarih çevriminde hicri yılın ayları miladi yılların hangisinde daha fazla ise o yıl esas alınmıştır.

[3] M. Fatih Köksal, *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori* (İstanbul: Kesit Yayınları, 2017), 154.

[4] Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1999), 16.

kültürü içerisinde tekke ve tarikatların önemli bir yeri olmuştur. Bu müesseselerin toplum içerisindeki yapılarını ve işlevlerini daha iyi anlamak için buralarda üretilen manzum ve mensur eserlerin incelenip yorumlanması önem arz etmektedir.

Edebiyat araştırmalarında hâkim düşünceye göre bir sanat eserinin ifade ettiği mananın tam olarak belirlenebilmesi için o eserin oluşturulduğu kültür ortamının ve eser sahibinin hayatının ayrıntılarıyla ortaya konması gerekmektedir. Sanat eseri araştırmacı için, sanatçının ifade ettiklerinden daha fazlasını barındırır. Bir dönemin iyi anlaşılabilmesi için siyasi, sosyal, sanatsal hadiselerin daha iyi değerlendirilebilmesi için o dönemde ortaya konan başta edebî eserler olmak üzere her türlü ürünün bilimsel yöntemlerle incelenmesi medeniyetimizin gelişimi için önem arz etmektedir. "Hülâsa bir metin; onu meydana getiren sanatkârın şahsiyetini ve o dönemin hususî karakterini bize sarih şekilde gösteren kıymetli bir vesikadır. Dolayısıyla o eserden mümkün olduğu miktarda istifade etmeğe çalışmalıyız."[5]

Eski yazımızla yazılmış eserler üzerine ilmî çalışmalar yapılması kültür tarihimizin ve edebiyat tarihimizin aydınlatılmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca kapsamlı bir edebiyat tarihi oluşturulabilmesi için Türk Edebiyatının bütün ürünlerinin aynı dikkat ve titizlikle incelenip değerlendirilmesi gereklidir.[6]

Bu araştırmanın temelini metin neşri oluşturmaktadır. Bu, sosyal bilimlerde çoğu bilim dalının alanına giren çok önemli bir konudur. Özellikle Türk Dili ve Eski Türk Edebiyatı alanlarında yapılan araştırmaların büyük bir çoğunluğu metin neşri merkezlidir. Kütüphanelerimizde hâlâ yeni harflere çevrilmeyi bekleyen çok sayıda ecdat yadigârı eser varken son zamanlarda yüksek sesle telaffuz edilmeye başlanan, artık metin neşretme işine son verilmesi gerektiğine dair görüşlere itibar edilmesi mümkün değildir.[7]

Bu araştırma, hakkıyla yazılacak bir edebiyat tarihi çalışmasının oluşumuna küçük bir katkı olması niyetiyle Kaygulu Halil Efendi'nin *Hâdi'l-uşşâk* adlı eserinin çeviri yazılı metninin oluşturulması, eserin dil ve üslup özelliklerinin incelenmesi, muhtevasının ortaya konması, müellifin etkilendiği şairlerin belirlenmesi, eserin dönemine ait sosyokültürel ögelerin tespit edilmesi, tekke ve dergâhların geçmişine

---

[5] Ali Nihat Tarlan, *Metinler Şerhi'ne Dair* (İstanbul: Sühulet Basımevi, 1937), 30.

[6] Ömer Faruk Akün, "Bir Türk Edebiyatı Tarihi Yazmak Mümkün müdür?", *Dergâh* 1/1 (Mart 1990), 12-19.

[7] Köksal, *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori*, 17.

ışık tutulması, yazar ve eserleri hakkında yapılmış mevcut çalışmaların desteklenmesi amaçlarını taşımaktadır.

Kaygulu Halil Efendi'nin *Hâdi'l-uşşâk* adlı eseri tez konusu olarak belirlendikten sonra eser üzerine nasıl bir çalışma yönteminin takip edilmesi gerektiği hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. "Bilimsel çalışmaların kendi sahalarındaki yöntemlere göre yapılmaları, o mesleğin gerektirdiği ölçülere uygun olmaları doğru neticeye varmak bakımından zaruridir."[8] Sosyal bilimlerde genel olarak tarihî edebî metinlerin incelenmesinde yöntem olarak şu aşamalar izlenir: Kaynak taraması, sınıflandırma, analiz etme, senteze ulaşma.[9] Bu kapsamda metin neşri konusunda yapılmış mevcut belli başlı çalışmalar incelenmiştir, bu çalışmaların da aşağı yukarı bu minvalde olduğu görülmüştür.

Çalışmanın ilk aşamasını kaynakların tespit edilmesi, temin edilmesi ve incelenmesi oluşturmaktadır. Bu nedenle Bursa tarihi ve kültürü, Bursa'da tasavvuf ve tarikat hayatı üzerine yapılmış çalışmalar incelenmiş, yapılan araştırmalardan elde edilen içerikler önemine ve doğruluğuna göre bir değerlendirmeye tabi tutularak çalışmaya dahil edilmiştir. Kaygulu Halil ve yaşadığı dönemin kültür ortamı hakkında genel bir çerçeve oluşturulmuştur.

Çalışmanın ana unsuru olan *Hâdi'l-uşşâk*'ın çeviri yazısı oluşturulurken bu alanda yıllardır uygulanan, artık oturmuş bir sistemi olan metin neşri yöntemleri esas alınmıştır. Metnin orijinal yapısını bozmamak amacıyla elden geldiğince metne müdahalelerden kaçınılmıştır.

Çalışmada takip edilen yöntem çerçevesi içerisine şair ile ilgili elde edilen yeni bilgilerin ortaya konması, şairin tüm eserleri incelenerek şairin dil ve üslûbu hakkında tespitlerde bulunulması da dahil edilmiştir. Bu tez çalışması, odağına *Hâdi'l-uşşâk*'ı almasının yanında şairin diğer eserleriyle *Hâdi'l-uşşâk*'ı edebî açıdan kıyaslamayı da amaçlamaktadır. Eserin tür ve biçim özellikleri hakkında tespitler yapılıp bunlardan bazıları sayısal veriler ve tablolar şeklinde gösterilmiştir. Tüm bu analiz ve sentezlerden elde edilen bulgular, ulaşılan hedefler olarak sonuç bölümünde maddeler halinde özetlenmiştir.

---

[8] Yusuf Ziya Kavakçı, *İslâm Araştırmalarında Usûl* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1976), 13.

[9] Halit Çil, "Tarih Araştırma Yöntemleri" *İslam İlimlerinde Araştırma Yöntem ve Teknikleri,* ed. Recep Ardoğan (Kahramanmaraş: Klm Yayınları, 2020), 262.

Bilimsel bir çalışmada konunun doğru seçilmesinden sonraki aşama doğru kaynaklara ulaşma ve bu kaynakların uygun şekilde kullanılmasıdır. Konu hakkında birincil kaynaklardan başlayarak ve önem sırasına göre bunu belli bir çerçevede genişleterek literatür taramasını gerçekleştirmek ortaya konan çalışmanın kıymetini artıracaktır. Kaygulu Halil'in *Hâdi'l-uşşâk* adlı eserinin konu olarak seçildiği bu çalışmada eserin kendisi ana kaynak durumundadır. Eserin çeviri yazısının yapılması kapsamında eserde müellifin atalarına, ailesine, eğitimine, tarikatına, eserlerine, hayatına dair önemli bilgilerin yer aldığı görülmektedir.

Müellifin hayatının ve yaşadığı dönemin zihniyetinin daha geniş şekilde ortaya konması, eser içeriğinin daha iyi anlaşılması için doğrudan ve dolaylı pek çok esere başvurulmuştur. Aşağıda tez çalışmasının oluşturulma sürecinde yararlanılan kaynaklar hakkında bilgi verilmiştir. Yararlanılan kaynaklar üç gruba ayrılarak tanıtılmıştır.

Müellifin kendi eserleri ilk grubu oluşturmaktadır. Kaygulu Halil Efendi'nin başta *Hâdi'l-uşşâk* ve *Dîvân-ı Kaygulu Efendi* adlı eserleri olmak üzere bütün eserleri birinci elden kaynaklar olarak kullanılmıştır. *Hâdi'l-uşşâk* eserinde yer alan manzumelerde şairin dile getirdiği bilgiler ve *Dîvân-ı Kaygulu Efendi* adlı taş baskı eserin başındaki "Terceme" bölümünde yer alan, şairin hayatına dair bilgiler eldeki en değerli verilerdir. Diğer manzum eserlerinde yer yer şairin hayatına ve dönemine dair ipuçları bulunmaktadır. *Velâyetnâme* adlı yarım kalmış mensur eserde ise şair hakkında olağanüstü olayların anlatıldığı keramet menkıbeleri yer almaktadır. Bunlar mantık sınırlarını aşan anlatılardır. Şairin birinci elden kaynakları ileride "Eserleri" başlığı içerisinde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Bu çalışmada yararlanılan kaynaklar olarak Kaygulu Halil Efendi'nin kendi eserlerinden sonra ikinci grupta şairin döneminde ya da sonrasında kaleme alınmış olan şuara tezkirelerine, tabakatlara, teracim-i ahvallere, vefayatnamelere başvurulmuştur.

Osmanlı Devleti Dönemi'nde yaşamış şairler ile ilgili en kapsamlı bilgiler hiç şüphesiz şuara tezkirelerinde yer almaktadır. Şiirlerinde "Kaygulu", "Şeyh Kaygulu" mahlaslarını kullanan Kaygulu Halil Efendi hakkında biyografik bilgiler temin etmek

amacıyla şuara tezkireleri taranmıştır.[10] Şairin yaşadığı dönemi (1758-1820) ele alan klasik şuara tezkirelerinde -Mehmed Nail Tuman'a ait *Tuhfe-i Nâilî*[11] hariç- şair hakkında herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir.

Vefayatnâmeler içerisinde Mehmed Fahreddin Efendi (öl. 1856) tarafından kaleme alınan *Gülzâr-ı İrfân*[12] adlı Bursa vefayatnamesi Kaygulu Halil Efendi hakkında bilgi verilen en eski eserdir. Klasik kaynaklar arasında şair hakkında en geniş bilgi Mehmed Şemseddîn'in (öl.1936) *Yâdigâr-ı Şemsî*[13] adlı eserinde yer almaktadır. Sonraki dönemlerde yazılan pek çok eserde *Yâdigâr-ı Şemsî* esas alınmıştır. Bunların dışında Bursalı Mehmed Tâhir'in (öl.1925) *Osmanlı Müellifleri*[14] adlı eserinde, Kâmil Kepecioğlu'nun (öl. 1952) *Bursa Kütüğü*[15] adlı eserinde ve yine son dönem biyograflarından Mehmed Nail Tuman'ın *Tuhfe-i Nâilî* adlı eserinde "Kaygulı" başlığı altında şair hakkında bilgiler verilmiştir.

Yararlanılan kaynaklar olarak üçüncü grupta modern kaynaklar ve akademik çalışmalar yer almaktadır. Kaygulu Halil Efendi'nin hayatının, yaşadığı kültür ortamının, kurduğu dergâhın yapısının ortaya konması için yukarıdaki klasik eserler yanında yakın dönemde hazırlanmış modern çalışmalardan ve akademik eserlerden de faydalanılmıştır. Bunların bazıları doğrudan Kaygulu Halil Efendi ve eserleri hakkında yapılmış çalışmalar iken bazılarıysa içerisinde şair hakkında bilgilerin yer aldığı çalışmalardır. Bu bölümde tez çalışmasında yararlanılan, konuyla ilgili akademik çalışmalar, kitaplar ve ansiklopediler tanıtılacaktır.

---

[10] İncelenen tezkireler şunlardır: Şeyhülislam Ârif Hikmet Bey, *Tezkiretü'ş-şuarâ*, thk. Mehmet Nuri Çınarcı (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2019); Şefkat, *Tezkire-i Şuarâ-yı Şefkat-i Bağdâdî*, thk. Filiz Kılıç (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2017); Mehmed Tevfik, *Kâfile-i Şu'arâ,* thk. Fatma Sabiha Kutlar Oğuz vd. (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2017); Esad Mehmed Efendi, *Bağçe-i Safâ-endûz,* thk. Rıza Oğraş (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2018); Fatîn Davud, *Fatîn Tezkiresi (Hâtimetü'l-Eşâr),* thk. Ömer Çiftçi (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2017); Mehmed Sirâceddîn, *Mecma'-i Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ*, thk. Mehmet Arslan (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2018).

[11] Mehmed Nâ'il Tûmân, *Tuhfe-i Nâ'ilî*, (Ankara, Milli Kütüphane, Yz. B.611/2), 1184.

[12] Eser hakkında bir doktora çalışması bulunmaktadır. bk. Bilal Güzel, *Mehmed Fahreddin Bursavî ve Gülzâr-ı İrfân İsimli Biyografik Eseri (İnceleme-Metin-Dizin)* (Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021).

[13] Eser üzerine bir çalışma bulunmaktadır. bk. Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları - Yâdigâr-ı Şemsî*, haz. Mustafa Kara - Kadir Atlansoy (Bursa: Uludağ Yayınları, 1997), 47-478.

[14] Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, haz. M. A. Yekta Saraç (Ankara: (TÜBA) Türkiye Bilimler Akademisi Yayınevi, 2016), 3/146-147.

[15] Kâmil Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü,* (Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2010), 3/30.

Kaygulu Halil Efendi'nin eserleri üzerine yapılan akademik çalışmalardan ilki Fikret Yıkılmaz tarafından 1993 yılında hazırlanan yüksek lisans tezidir.[16] Çalışma *Şeyh Kaygulu Divanı* adını taşıyor olsa da yapılan incelemede görülmüştür ki söz konusu eser şairin *Dîvân*'ı değil, *Mezbûrâtü'l-hakâyık* adlı eseridir. Şairin *Dîvân*'ı üzerine Bedriye Reis tarafından 2002 yılında yüksek lisans çalışması yapılmıştır.[17] Bu çalışmada Kaygulu Halil'in tarikatı ve dergâhı hakkında geniş bilgiler verilip söz konusu *Dîvân*'ın çeviri yazılı metni hazırlanmıştır. Şairin eserleri üzerine yapılan çalışmalardan bir diğeri ise Gülşah Bayram Sülün tarafından hazırlanan yüksek lisans tezidir.[18] Bu çalışmada şairin *Mezbûrâtü'l-hakâyık* adlı eserinin çeviri yazılı metni verilmiş ve eser üzerine bir dil incelemesi yapılmıştır. Doğrudan Kaygulu Halil ve eserleri üzerine yapılan çalışmalardan biri de Kenan Bozkurt-Tuğba Bezenmiş tarafından hazırlanan *Kaygulu Halil Efendi ve Dîvân-ı Sâlis'i* adlı eserdir.[19] Bu çalışmada yazar ve *Dîvân-ı Sâlis'*i hakkında bir inceleme ve söz konusu eserin çeviri yazılı metni yer almaktadır. Kaygulu Halil Efendi ve Kaygulu Dergâh'ı hakkında bilgilerin yer aldığı bir başka çalışma ise Mustafa Kara'nın *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler* adlı eseridir.[20] Bu kitapta Kaygulu Dergâhı'nın kuruluşundan kapanışına kadarki postnişinleri hakkında bilgiler verilmektedir. Kaygulu Halil ve yaşadığı çevre hakkında yararlanılan eserlerden biri de Ömer Faruk Dinçel tarafından hazırlanan *Aşiv Vesiklarına Göre Bursa Dağ Yöresi* adlı eserdir.[21] Yararlanılan kaynaklardan Hasan Turyan'ın *Bursa Evliyaları ve Tarihî Eserleri*[22] adlı eserinde ve İlhan Yardımcı'nın *Bursa Tarihinden Çizgiler* ve *Bursa Evliyaları*[23] adlı eserinde birbirine yakın bilgiler yer almaktadır. Kaygulu Halil Efendi üzerine dikkat çeken modern araştırmacılardan ilki Vasfi Mahir Kocatürk'tür. Sanatçı *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi* adlı ansiklopedik

---

[16] Fikret Yıkılmaz, *Şeyh Kaygulu Divanı (transkripsiyonlu metin-sözlük)* (Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1993).

[17] Bedriye Reis, *Kaygulu Dergâhı ve Halil Efendi'nin Dîvânı* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002).

[18] Gülşah Bayram Sülün, *Mezbûrâtü'l Hakâyık Metin - İnceleme - Dizin* (Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

[19] Kenan Bozkurt-Tuğba Bezenmiş, *Kaygulu Halil Efendi ve Dîvân-ı Sâlis'i* (Ankara: Sonçağ Yayınları, 2022).

[20] Mustafa Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler* (Bursa: Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2017).

[21] Ömer Faruk Dinçel, *Arşiv Vesikalarına Göre Bursa Dağ Yöresi* (Bursa: 4renk Baskı Dijital Merkezi, 2021), 1/.

[22] Hasan Turyan, *Bursa Evliyaları ve Tarihi Eserleri* (İstanbul: Hünkar Ofset, 1997), 102-103.

[23] İlhan Yardımcı, *Bursa Tarihinden Çizgiler ve Bursa Evliyaları* (İstanbul: TÜRDAV Yayınları, 1976), 275-276.

eserinde Kaygulu Halil Efendi ve şiirlerinin özellikleri hakkında tespitlerde bulunmuştur.[24] Dergâh Yayınları *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*'nde[25] ise şair hakkında tanıtıcı özet bilgiler yer almaktadır.

Bu çalışmada yararlanılan Bursa şehri ve buradaki tasavvuf merkezleri hakkında kaleme alınan eserler[26] yanında yararlanılan sözlüklerin, tarihî kaynakların, ansiklopedilerin, bilimsel makalelerin künyeleri bu bölümün sınırlarını aşacağından söz konusu bilgiler kaynakça başlığı altında verilmiştir.

Müellifin yetiştiği çevre olarak bu bölümde Bursa'nın tarihine ve tekke dergâh iklimine değinilecektir.

Bilindiği gibi medeniyet kelimesi etimolojik olarak "medîne-şehir" kelimeleriyle ilişkilidir. "İslam âleminde uygarlığın oluşması mimarinin oluşmasından ayrı bir olay değildir. Hatta mimarlığın oluşmadığı bir ortamda bir uygarlığın varlığından söz edilemez. Mimari ahlak ve inançların oluşum alanı ve yansımasıdır."[27] Bu durum sadece İslam coğrafyası için geçerli değildir. Dünyanın gördüğü bütün büyük medeniyetler şehirlerde oluşmuştur. Şehirler sadece fizikî alanlar değildir. Nesiller boyunca oluşan bilgi birikimi, tarih, yaşam tarzı, inançlar şehri oluşturan asıl unsurlardır. Bu unsurlar şehrin insanını şekillendirir. Osmanlı kültürünün şekillenmesinde o dönemde ilk planda şehir olarak Bursa vardır.

Antik çağlarda adı Prusa olan, bugünkü adının da bu kelimenin değişmiş şekli olduğu söylenen Bursa'nın Bitinya kralı Prusias tarafından kurulduğu kabul edilmektedir. Uygun coğrafi konumu, yağışlı ve ılıman iklimi, verimli ovası ve arazileri, yamaçlarına kurulduğu dağın[28] sağladığı korunaklılık şehrin önemini

---

[24] Vasfi Mahir Kocatürk, *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi*, (İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınevi, 2018), 535-536.

[25] Halil Efendi, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/İsimler/Eserler/Terimler*, kom. (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2004), 4/47.

[26] Bu çalışmalardan bazıları şunlardır: Hasan Basri Öcalan, *Bursa'da Tasavvuf Kültürü, XVII. Yüzyıl* (Bursa: Gaye Kitabevi, 2000); Kâzım Baykal, *Bursa ve Anıtları*, (Bursa: Hakimiyet Baskı, 1993); Mustafa Aşkar, *Tasavvuf Tarihi Literatürü* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2015); Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 19. Yüzyıl* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2021); Metin Yıldırım, *Gazzîzâde Abdüllatif Efendi ve Ravzâtü'l-muflihûn Adlı Eseri (İnceleme-Metin-Sözlük)* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022); *Gökhan Coşgun, Eşrefzâde Necîb Abdülkâdir b. İzzeddîn ve İlâhiyât Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin)* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024).

[27] Turgut Cansever, *İslam'da Şehir ve Mimari* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2016), 182.

[28] Eski Yunan filozofu Strabon'a göre eşkıya sığınağı olan, Bizans döneminde rahiplerin mekân tuttuğu, Mysealıların Mysus, Romalıların Olympos, Osmanlıların Keşiş Dağı adını verdiği dağa Türkiye

artırmıştır. Şehir Pontuslulardan sonra Romalıların eline geçmiştir. İmparator Traianus döneminde şehre bir vali görevlendirilmiştir. Roma İmparatorluğu ikiye ayrıldıktan sonra Doğu Roma İmparatorluğu'na bağlı bir şehir iken zaman zaman Müslüman Arapların ve Türklerin akınlarına maruz kalmıştır. 1080'de İznik'i Fetheden Süleyman Şah kısa süre sonra Bursa'yı da topraklarına katmıştır. 1107'de I. Kılıçarslan'ın vefatı üzerine çıkan taht kavgaları sırasında şehirde Türk hakimiyeti sona ermiştir. Böylece Orhan Bey'in 6 Nisan 1326'daki fethine kadar şehir Bizanslıların hakimiyeti altında kalmıştır. Osman Bey zamanında başlatılan ve on yıl süren kuşatma sonunda Orhan Bey'e teslim edilen şehrin Bizanslı kumandanının İstanbul'a gitmesine izin verilirken, şehrin Osmanlılara teslim edilmesinde rolü olan kumandan başdanışmanının şehirde kalıp Osmanlı Beyliği'nin hizmetine girmesine izin verilmiştir.[29]

Fetihten sonra stratejik gerekliliklerle kale etrafındaki Rum ahali aşağı bölgelere nakledilirken Kale çevresine Türk ahali yerleştirildi. Orhan Bey, kalenin doğu kısmına cami, imaret, medrese, kervansaray, hamam ve çarşıdan oluşan yapılar inşa ettirdi. Burası günümüzde de şehrin en canlı bölgesidir. Bu esnada bir yandan İç Anadolu'dan gelen Türk aileleri şehirde iskân edilirken diğer yandan gazalarda yararlılıklar gösteren komutan ve emirlere verilen topraklar, abdal ve dervişler için yaptırılan zaviyeler etrafında yeni yerleşimler teşekkül etmiştir.

> "Yeni bir düşünce iklimi, hayat tarzı ve medeniyet getiren İslâmî öğretinin anlaşılması, tanıtılması ve yeniden yorumlanması için ilk dönemlerden başlayarak camilerin yanında ve onlarla iç içe eğitim öğretim merkezleri meydana getirilmiştir. Daha sonrasında medrese adıyla anılacak olan bu kurumlar, ilerleyen zamanlarda teşekkül edecek olan tekke ve dergâhlarla beraber şehirlerin kültürel zeminini oluşturan temel kurumlar olmuştur. Şehir, sahip olduğu coğrafî konum ve onun sağladığı imkanlarla, ya da bağlı olduğu medeniyetin kendisine olan ihtiyaçları doğrultusunda iktisadî ve siyasî açıdan gelişip ilerlerken bahsi geçen bu kültürel kurumların da zaman içinde tesisini sağlar."[30]

İlk padişahlarla birlikte hızla tesis edilen olumlu siyasî ve ekonomik ortamın sağladığı çekimle İslam dünyasının değişik merkezlerinden gelen ahiler, dervişler, âlimler şehre gelerek Bursa'nın manevi kültürünün temellerini atmışlardır.

Anadolu'ya ilk yerleşmeler sırasında zaviyeler etrafında kurulan köy ve kasabalara sıklıkla tesadüf edilmektedir. Osmanlılar Devleti fetihlerde yararlılık

---

Cumhuriyeti tarafından Osman Şevki Bey'in teklifi ile "Uludağ" adı verilmiştir. Doktor Osman Şevki, *Bursa ve Uludağ,* haz. Mehmet Fatih Birgül vd. (Bursa: Burs İl Özel İdaresi Yayınları, 2007), 139.

[29] Halil İnalcık, "Bursa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (17 Ağustos 2024).

[30] Mustafa İsen, *Ötelerden Bir Ses* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1997), 78-79.

gösterenlere araziler tahsis etmiş, bu kişilere bazı ayrıcalıklar tanımışlar. 14. yüzyılın ilk yarısında Bursa'da ilk kültür müesseseleri olarak bazı baba ve abdallara tekkeler, zaviyeler inşa edildiği görülmektedir. Osman Bey ve Orhan Bey savaşlarda yanlarında bulunup yararlılık gösteren Abdal Murad, Geyikli Baba, Abdal Kumral, Abdal Musa gibi dervişler için zaviyeler inşa ettirmişlerdir. Daha sonra Anadolu'nun diğer yörelerinden Bursa'ya tarikat mensupları gelmiş ve Bursa'nın manevi ikliminin oluşumunda önemli etkide bulunmuşlardır.[31] Diğer yandan da idari, adli teşkilat kurulmuş, imaret ve medreseler açılmıştır. Bu durumu Tanpınar şöyle ifade eder:

> "Şimdiye kadar gördüğüm şehirler arasında Bursa kadar muayyen bir devrin malı olan bir başkasını hatırlamıyorum. Fetihten 1453 senesine kadar geçen 130 sene sade baştan başa ve iliklerine kadar bir Türk şehri olmasına yetmemiş, aynı zamanda onun manevi çehresini gelecek zaman için hiç değişmeyecek şekilde tespit etmiştir. Uğradığı değişiklikler, felaketler ve ihmaller kaydettiği ileri ve mesut merhaleler ne olursa olsun o hep bu ilk kuruluş çağının havasını saklar, onun arkasından bizimle konuşur, onun şiirini teneffüs eder. Bu devir haddi zatında bir mucize bir kahramanlık ve ruhaniyet devri olduğu için Bursa Türk ruhunun en halis ölçülerine kendiliğinden sahiptir denebilir."[32]

Fetihten sonraki padişahların yaptırdığı külliyeler etrafında Muradiye, Yıldırım, Yeşil gibi yeni mahallelerinin oluşması, şehrin Osmanlı kent dokusunun iyice belirginleşmesini sağlamıştır.

Bu arada askeri zorunluluklar nedeniyle Edirne devlet merkezi olsa da Bursa öneminden hiçbir şey kaybetmemiş Edirne ile çifte başkent gibi hizmet vermiştir. Tahta çıkma, kılıç kuşanma, doğum ve ölüm merasimlerinin yapıldığı devlet merkezi olma özelliğini devam ettirmiştir.[33]

Yıldırım Bayezid zamanında şehirde önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Şehrin simgesi olan Ulucami[34] inşa edilmiş, Molla Fenârî (öl. 834/1430) Osmanlı Devletinin

---

[31] Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991), 38-217.

[32] Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir* (İstanbul, Dergâh Yayınları, 2011), 108.

[33] Kadir Atlansoy, *Bursa Şairleri* (Bursa: Asa Kitabevi, 1998), 25.

[34] 1400 yılında Yıldırım Bayezid tarafından yaptırılmıştır. Mimarının Ali Neccar ya da Hacı İvaz Paşa olduğu düşünülmektedir. Cami 55×69m boyutlarında kareye yakın dikdörtgen planlıdır. 12 sütun üzerine oturtulmuş 20 adet kubbe ile örtülüdür. Ortadaki kubbenin üzeri açık bırakılarak caminin hem havalandırılması hem aydınlık olması amaçlanmıştır. Bu orta kubbenin altında son derece sanatlı, mermerden yapılmış bir şadırvan vardır. Caminin şaşırtıcı güzellikte, siyah abanoz ağacından yapılmış, üzeri türlü çiçeklerle ve yazılarla süslenmiş minberi vardır. Cami birer şerefeli iki minareye sahiptir. 1855 depreminde mihrap yönündeki ve sağ köşedeki kubbeler hariç tüm kubbeleri yıkılmıştır. Geniş bir onarımdan geçen cami 1862 yılında tekrar ibadete açılmıştır. Doğan Yavaş, "Bursa Ulucami", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (17 Ağustos 2024); Hasan Taib Efendi, *Hatıra Yahud Mir'at-ı Burûsa,* haz. Mehmet Fatih Birgül (Bursa: Bursa İl Özel İdaresi

ilk müftüsü[35] olarak görevlendirilmiştir. O tarihlerden günümüze Bursa'nın manevi sembolü olan ve Emir Sultan olarak şöhret bulan Şemseddin Muhammed-i Buhârî şehre gelmiştir. Ankara Savaşı'ndan sonra Timur'un askerleri Bursa'ya girip şehri yakıp yıkmıştır. Bu yangın esnasında pek çok resmî belge ve telif eser yanmıştır. Bu felaketin ardından mahlasla şiir yazan ilk Osmanlı padişahı olan II. Murad döneminde hızla toparlanan şehir eski günlerine dönmüştür. Türk İslam alemine ve tercüme edildiği pek çok kültüre Bursa'nın en büyük hediyelerinden biri olan *Vesiletü'n-necât (Mevlid)*[36] tamamlanmıştır. Bu bağlamda Bursa kültür ve edebiyat tarihine katkıları açısından şair Ahmed-i Daî ve Ahmed Paşa'nın (öl. 1496) adını da anmak gerekir. Bursa'da doğup eğitimini burada tamamlayan Kadızade-i Rûmî (öl. 1435) ihtisas için gittiği Semerkant'ta Uluğbey zamanında rasathane müdürlüğü yapmış, öğrencileri Fethullah Şirvânî (öl. 1453) ve Ali Kuşçu (öl. 1474) Osmanlı ülkesinde matematik ve astronomi ilmini yaymışlardır. İstanbul'un fethinden sonra payitahtın ve devlet erkanının İstanbul'a taşınmasıyla Bursa merkez olma özelliğini kaybetse de her zaman İmparatorluğun önemli bir şehri olmuştur. Fatih'in şehzadelerinden Cem (öl. 1495) Bursa'yı merkez yapmış, kendisini sultan ilan edip para bastırmıştır.[37] Şehzade Cem şairliği ve etrafına topladığı alim ve şairler ile edebiyat tarihimizde önemli yere sahiptir. Etrafındaki şairler *Cem Şairleri* olarak anılmıştır.[38]

Bursa doğal güzellikleri, verimli toprakları, canlı bir üretim ve ticaret hayatına sahip olması bakımından her devirde çekim merkezi olmuştur. Bunların yanında bir de Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti olması Bursa'yı ilim, kültür, sanat bakımından mümbit bir belde haline getirmiştir. Üç kıtaya yayılan koca bir imparatorluğun temel organizasyonu burada yapılmış, ana formu burada oluşturulmuştur. Şehirde çok sayıda âlim, hattat, musikişinas, şair, tasavvufçu yetişmiştir. Sadece Osmanlı Devleti döneminde 335 divan şairi yetişmiştir bu şehirde.[39] Bursa hat, minyatür, nakış gibi görsel sanatlar alanında önemli kişilerin yetiştiği bir şehirdir.

Yayınları, 2009), 80-83; Doktor Osman Şevki, *Bursa ve Uludağ,* haz. Mehmet Fatih Birgül vd. (Bursa: Burs İl Özel İdaresi Yayınları, 2007), 70-74.

[35] Müftülük makamı diğer âlimlerin hepsinden üstünlük anlamı taşıdığı için kimi kaynaklarda "şeyhülislamlık" olarak ifade edilir.

[36] bk. Necla Pekolcay, *Mevlid Süleyman Çelebi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1980).

[37] İnalcık, "Bursa".

[38] Osman Horata, "Cem Şairleri: Bir Kader Birliğinin Anatomisi", *Bilig* 15 (Güz, 2000), 92-107.

[39] Raif Kaplanoğlu, *Bursalı Şair Yazar ve Ünlüler Ansiklopedisi* (Bursa: Avrasya Etnografya Vakfı Yayınları, 1998), 7.

> "Ulucami ile çarşı arasındaki sokakta yüzyıllardır faaliyet gösteren Sahaflar Çarşısı vardı. Burada hattat ve yazıcılar kitapları el yazılarıyla çoğaltıp satarlardı. Bursa'da ipekli ve yünlü kumaşlar için nakış ve desen yapan tasarımcılar vardı. Renkli ve sedef kakmalı dolapların; kapı, pencere, tavan oymalarının özgün örnekleri bulunmaktaydı."[40]

Bursa Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti olması nedeniyle burada, ilk altı padişahın ve otuz üç şehzadenin türbesi bulunmaktadır. Kanuni'nin Konya'da katlettirdiği oğlu Şehzade Mustafa, Fatih Sultan Mehmed'in İtalya'da sürgünde vefat eden oğlu Cem Sultan, Yavuz Sultan Selim'in katlettirdiği kardeşi Şehzade Ahmed Bursa Muradiye türbesinde metfundur. Bursa'nın bu hüzünlü tarafını Tanpınar *Bursa'da Zaman* şiirinde *"Sabrın acı meyvesi Muradiye"* dizesiyle ifade eder. Hanedan üyelerinden bu kadar insanın kabrinin Bursa'da yer alması burayı Osmanlı padişahları nezdinde hep önemli bir şehir yapmıştır.

Şehir olarak Bursa doğal güzellikleri, tarihi, kültürü bakımından farklı eserlere konu olmuştur. 14. yüzyıldan günümüze İbn-i Batuta,[41] Evliya Çelebi,[42] Jean de Thevenot,[43] Charles Texier[44] gibi seyyahlar; divan şairleri, Helmuth von Moltke[45] gibi devlet adamları; Andre Gide, Piyer Loti, Joseph Brunne gibi yabancı yazarlar da eserlerinde Bursa'yı aksettirmişlerdir.[46]

Bu bölümde değinilmesi gereken bir başka konu da Bursa'daki tekke ve tarikat kültürüdür. İslam medeniyetinin oluşma ve yayılmasında önemli görevler ifa eden müesseselerden biri de dergâhlardır. "Genel olarak herhangi bir tarikata mensup dervişlerin bir şeyhin idaresinde topluca yaşadıkları ve gelip geçen yolculara yiyecek, içecek ve yatacak yer sağlayan yerleşme merkezleri veya yol üzerindeki bina veyahut bina topluluğuna zaviye (çoğulu zevâyâ) denilmektedir."[47] Bu müesseseler

---

[40] Kaplanoğlu, *Bursalı Şair Yazar ve Ünlüler Ansiklopedisi*, 12.

[41] İbn Batuta, *Seyahatnâme,* çev. A. Sait Aykut (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005), 295-297.

[42] Evliya Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi,* thk. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001)*,* 2/17.

[43] 1633 doğumlu Fransız seyyah. 1655 yılında İstanbul'a gelmiş, Bursa ve İzmir'i gezmiş, Türk halkının günlük yaşantısı hakkında gözlemlerini aktarmıştır. bk. Jean De Thevenot, *Thevenot Seyahatnamesi,* çev. Ali Berktay (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2014).

[44] 1802 Polonya doğumlu seyyah Fransız hükümeti tarafından tarihî, coğrafî, kültürel kaynakları tespit için Osmanlı Devleti topraklarına gönderilmiş, uzun yıllar araştırmalar yapmıştır. bk. Charles Texier, *Küçük Asya Bitinya,* çev. Ömer Faruk Yılmaz (Ankara: Darlion Yayınları, 2014).

[45] 1800 yılında Danimarka'da doğan, bir süre Osmanlı Devleti hizmetinde bulunan Prusyalı devlet adamı. bk. Kemâl Beydilli, "Helmuth von Moltke", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (17 Ağustos 2024).

[46] Kadir Atlansoy, *Bursa Şairleri* (Bursa, Asa Kitabevi, 1998), 33.

[47] Öcalan, Bursa'da Tasavvuf Kültürü, 182.

kuruluşlarından itibaren dönem ve bölgelere göre değişik isimlerle anılmıştır. Dergâh yerine "zaviye, ribat, tekke, hangâh, buk'a, savma'a, âsitane, duvayra" gibi isimler kullanılmıştır.

"İlk zaviye hicri 2. yüzyılın sonlarında vefat eden Ebû Haşim es-Sûfî tarafından Şam yakınlarında bulunan Remle'de kurulmuştur."[48] Bu tarihten itibaren zaviyelerin hızla İslam dünyasında yaygınlaştığı görülmektedir. "Zaviyelerin 10. yüzyıldan itibaren de Orta Asya'da, özellikle Buhara, Semerkand ve Cürcan dolaylarında kurulduğu bilinmektedir."[49] Kâdiriyye, Nakşibendiyye, Rifâiyye, Bektâşiyye olarak bilinen ilk tarikatların kurumsallaşıp tarih sahnesine çıkması 12. yüzyılın sonlarına denk gelmektedir.

"Büyük Selçuklu Sultanları diğer müesseselere vermiş oldukları önemi zâviyelere de vermişlerdir. Nitekim ilk teşkilatlı medreselerin kurucusu sayılan ünlü vezir Nizamülmülk Şam'da dokuz, Halep'te ise yedi zaviye yaptırmıştır."[50]

Anadolu topraklarının İslamlaşmasında önemli bir fonksiyon icra eden zaviyelerin buralarda ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemekle beraber, yapılan ilk akınlarla gelen dervişlerin Anadolu'da bu müesseseleri kurdukları ifade edilmektedir. Özellikle Malazgirt zaferinden sonra ve ilk fetih yıllarından itibaren buraya göç eden ve daha sonraları Moğol istilasından kaçarak bu topraklara yerleşen dervişler tarafından Anadolu'da birçok zaviye kurulmuştur.[51]

13. ve 15. yüzyıllar arasında Anadolu ve çevresinde yer alan tasavvufî yapılı topluluklara yakından bakıldığında ortaya çıkan bir başka gerçek de şudur: Kimi zaman Kalenderî, Hayderî kimi zaman Babaî, Yesevî kimi zaman da Vefâî, Hurûfî gibi isimlerle anılan tarikat oluşumlarında temelde dinî hassasiyet görülmez. Bunlar arsında eski Hint, İran, Şaman kültürünün tasavvuf rengiyle boyanıp siyasi emeller eklenerek oluşturulmuş Karmatî zümrelerin de yer aldığını unutmamak gerekir.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin dağılmasından sonra oluşan beylikler otoritelerini sağlamlaştırmak amacıyla kendi topraklarında bulunan şeyhlere yakınlık duymuş ve onların manevi nüfuzlarından istifade etmeye çalışmışlardır. Bu amaçla

---

[48] Mustafa Kara, *Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zâviyeler* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1980), 64.

[49] A. Yaşar Ocak - Süreyya Fârûkî, "Zâviye", *İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: MEB Yayınları, 1986), 13/469.

[50] Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1993), 237.

[51] Osman Çetin, *Anadolu'da İslâmiyet'in Yayılışı* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1990), 184.

onlar için birtakım maddi imkanlar sağlamışlardır. Osmanlı Beyliği'nin kurucusu olan Osman Gazi'nin ünlü Ahi şeyhi Edebali'ye olan yakınlığı ve zaviyesine birçok defalar gittiği, ayrıca Şeyh Edebali'nin müritlerinden Derviş Torut için de bir zaviye yaptırdığı rivayet edilmektedir.[52] Yerine geçen oğlu Orhan Gazi de aynı şekilde birtakım zaviyeler yaptırmış ve bu zaviye üyelerine birçok arazi vakfetmiştir.

Tekke ve dergâhlar temelde birer sosyal oluşumlardır. Köken olarak esnaflık ve fütüvvet teşkilatlarıdır. "Selçuklu öncesi dönemlerde kullanılan ahi kelimesinin Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında da kullanıldığını görmekteyiz. Bursa'da fetihten sonra kurulan tekkelerin Ahi Ali, Ahi Hoca, Ahi Şemseddin, Ahi Kirdeci adlarını taşıması bu gerçeğe işaret etmektedir."[53]

Bursa civarında ilk zaviyeler fetihten önce Buhara'dan göç edip gelen ve abdal olarak bilinen dervişler veya onlar adına devletin ileri gelenleri tarafından kurulmuştur. Orhan Gazi Bursa fethine katılan ve manevi destek veren Abdal Musa için bir zaviye yaptırmıştır aynı şekilde Osmanlı Sultanı'nın Geyikli Baba ile olan münasebeti ve kendisine İnegöl civarında araziler vakfettiği, ayrıca bulunduğu yere bir tekke yaptırdığı Osmanlı kroniklerinde anlatılmaktadır.[54] Daha sonra Bursa'da Orhan Gazi kale dışında, Ahi Hasan Hisar'da, Alaeddin Bey Kükürtlü civarında, Nilüfer Hatun da Hisar dibinde birer zaviye yaptırmışlardır.[55]

Bursa'nın tekke ve tarikat tarihi açısından önemli bir yönü burada yetişen birçok sufinin başta Osmanlı Devleti'nin diğer şehirleri olmak üzere tüm İslam coğrafyasına dağılarak farklı yerlerde hizmet vermeleri ve hem eserleri hem düşünceleri ile farklı ve geniş toplumlara hitap etmiş olmalarıdır.

> "Abdüllatîf Kutsî'nin mürîdi Şeyh Vefâ, Üftâde'nin mürîdi Aziz Mahmud Hüdâyî, Sâlih Dede'nin mürîdi Gavsî Ahmed Dede, Mehmed Emin Efendi'nin mürîdi Ali Behçet Efendi Bursa'da yetişip İstanbul'da geniş bir muhitin mürşidi olan sûfîlerdendir. Eşrefoğlu, Niyâzî-i Mısrî gibi sûfî şairlerin divanlarının yaygınlığı bir tarafa, İsmail Hakkı Bursevî'nin Rûhu'l-Beyân adlı tasavvûfî tefsiri sadece Osmanlı ülkesinde değil bütün İslam dünyasında tanınan eserlerden biridir."[56]

---

[52] A. Yaşar Ocak - Süreyya Fârûkî, "Zâviye".

[53] Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, 41.

[54] Öcalan, *Bursa'da Tasavvuf Kültürü*, 184.

[55] Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinin İlk Devri* (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1989), 104.

[56] Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, 49.

Bunlara ek olarak Bursa, Celvetiyye ve Zeyniyye gibi iki önemli tarikatın ortaya çıkmasına zemin hazırlamış; Kâdiriyye'nin Eşrefiyye, Celvetiyye'nin Hakkıyye, Halvetiyye'nin Mısriyye kolunun ilk merkezi olmuştur.

Bursa'da tekkelerin sayısı konusuna gelince 17. yüzyıl ünlü seyyahı Evliya Çelebi, *Seyahatname*'sinde Bursa'da mevcut 39 dergâhın adını vermektedir.[57] 1339/1920 yılında İstanbul'da basılan *Bursa Sergisi Rehberi* adlı eserde Bursa'da yer alan 36 tekkenin adı verilmektedir.[58] 1925 yılında çıkan kanunla tekke ve zaviyeler kapatıldığında Bursa'da 11 Nakşibendî, 1 Mevlevî, 6 Kadirî, 5 Celvetî, 13 Halvetî, 2 Rifâî ve 2 Sa'di olmak üzere toplam 40 tekke bulunmaktaydı.[59]

Tekke ve dergâhlar etrafında gelişen hem dinî hem kültürel atmosferin merkezinde bu müesseseleri kurup yöneten âlimler ve şeyhler vardı. Bursa şeyh ve âlim yetiştirme bakımından bereketli bir şehir olmanın yanında şehir dışındaki şeyh ve âlimler için bir çekim noktasıydı. Bursa'nın neredeyse merkezdeki her mahallesinde taşradaki her köyünde bir tekke veya dergâh bulunurdu. Burada şehrin tarikat kültüründe önemli yere sahip âlim ve şeyhlere değinilecektir.

Bursa'nın yetiştirdiği belli başlı tekke ve tarikat şeyhleri arasında akla ilk olarak Molla Fenârî (öl. 834/1431) gelir.

> "Gerek devlet erkânının gerekse halkın saygı gösterdiği ve maddî durumu iyi olmasına rağmen sade bir hayat yaşadığı nakledilen Molla Fenârî geçimini sağlamak için ipekçilikle meşgul olmuştur. Taşköprizâde, Fenârî'nin vefat ettiğinde 10.000 ciltlik bir kütüphane bıraktığına dair bir rivayet kaydeder. Molla Fenârî, Kudüs'te bir medrese ile Bursa'da üç mescid ve bir medrese yaptırmış, 833 (1430) tarihli vakfiyesiyle bunlara birçok emlâkini tahsis etmiştir."[60]

Molla Fenârî'nin çok sayıda öğrencisi olmuştur. Bunlardan Molla Yegân (öl. 864/1461) hocasının ardından müftülük makamına görevlendirilmiştir. Molla Yegân'ın hacdan dönerken Mısır'da tanışıp Bursa'ya getirdiği Molla Gürânî (öl: 893/1488) de Fatih Sultan Mehmed'in hocası olarak tarihimizde önemli yere sahip âlimlerdendir.

---

[57] Evliya Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 2/17.

[58] Eserde yer alan tekkelerin adları şunlardır: "Moralı, Karabaş Veli, Haraççızade, Kasablar, Nakşibendî, Eminiye, Gâr-ı Aşıkân, Özbekiyye, Narlı, Kâdirî, Zeynîler, Kara Kâdî, Hacı Şâbân, Üçkozlar, Çarşamba, Hâlidî, Seyyid Usûl, Baba Efendi, Eşrefî, Hikmetoğlu, Şeyh Ahmed Gazzî, Nakşibendî, Fuzûlî, Agâh Efendi, Nakşibendî, Karabaş, Sa'diyye, Dergâh Tekkesi, Hindiler, Numaniyye, Münzevî Abdullah, Baba Zâkir, Selâmi, Dergâh, Seyydid Nâsır, Umur Beg." bk. Hacıbeyzade Ahmed Muhtar, *Bursa Sergisi Rehberi* (İstanbul: Ahmed İhsan Matbaası,1339/1921), 56-57.

[59] Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, 4/26.

[60] İbrahim Hakkı Aydın, "Molla Fenârî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 20 Ağustos 2024).

Bursa manevi dünyasının ve kültürünün en parlak siması olan Emîr Sultan adıyla meşhur Şemseddin Muhammed-i Buharî (öl. 833/1429 ?) Yıldırım Bayezid zamanında şehre gelmiştir. Kısa sürede ilmi ve ahlakı ile şehrin takdirini kazanmış, Yıldırım Bayezid'in kızı Hundî Hatun ile evlenmiştir.

> "Bütün kaynaklar Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmed ve II. Murad'ın Emîr Sultan'a saygı gösterdiklerini, sefere giderken onun eliyle kılıç kuşanıp duasını aldıklarını belirtir. Padişahlara kılıç kuşatma geleneği, Emîr Sultan'ın Hammer'e göre Yıldırım Bayezid'e, Atâ Bey'e göre ise II. Murad'a kılıç kuşatmasıyla başlamıştır. Osmanlı padişahları Emîr Sultan'ın vefatından sonra da ona hürmet göstermeyi sürdürmüşler, Bursa'ya geldiklerinde türbesini mutlaka ziyaret etmişlerdir."[61]

II. Murad zamanında yapılan İstanbul kuşatmasına Emîr Sultan'ın 500 kadar müridi ile katıldığı kaynaklarda yer almaktadır. Emir Sultan'ın hangi tarikata mensup olduğu hakkında kaynaklarda çelişkili bilgiler yer alsa da en nihayetinde o bir Sünni Osmanlı âlimidir.[62]

Yıldırım Bayezid döneminin bir başka manevi şahsiyeti ise Hacı Bayram-ı Velî'nin (öl. 833/1430) mürşidi olan ve Somuncu Baba olarak meşhur Şeyh Hamîdüddin Aksarâyî'dir (öl. 815/1412). Ulucami'nin açılışı sırasında Emîr Sultan tarafından Yıldırım Bayezid ile tanıştırılan Somuncu Baba melamimeşrep yaşantısıyla halk içinde şöhreti artınca bu durumdan rahatsız olup Bursa'yı terk etmiştir.

Sadece Bursa'nın değil yazıldığı tarihten günümüze dek tüm Osmanlı Devleti coğrafyasının manevi hayatının temeline yerleşmiş olan Süleyman Çelebi'nin (öl. 825/1422) *Mevlid* adıyla bilinen *Vesiletü'n-necât* adlı eseri yine bu dönem ürünlerindendir. Şair 1400 yılında inşası tamamlanan Ulucami imamlığına Emîr Buharî'nin tavsiyesi ile bizzat Yıldırım Bayezid tarafından getirilmiştir.[63] Süleyman Çelebi'nin bu tek eseri edebiyat dünyamızda hiçbir esere nasip olmayan teveccühe mazhar olmuştur.[64] Kaygulu Halil Efendi de *Hâdi'l-uşşâk*'ında yer yer *Vesiletü'n-necât*'ın etkisinde kalmıştır.[65]

---

[61] Hüseyin Algül - Nihat Azamat, "Emîr Sultan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 20 Ağustos 2024).

[62] Hüseyin Algül - Nihat Azamat, "Emîr Sulltan".

[63] Neclâ Pekolcay, "Mevlid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 20 Ağustos 2024). bk. Necla Pekolcay, S*üleyman Çelebi, Mevlid (Vesîletü'n-Necât)* **(**İstanbul: Dergâh Yayınları,1980); Faruk Kadri Timurtaş, *Mevlid* (İstanbul: MEB Yayınları, 1970); M. Fatih Köksal, *Mevlid-nâme* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011); Mehmet Akkuş, Uğur Derman, *Vesîletü'n-Necât (Mevlid)* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017).

[64] Nihad Sami Banarlı, *Kültür Köprüsü* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1985), 11-12.

[65] Konuyla ilgili geniş açıklamalar ilgili başlık altında verilmiştir.

İstanbul'un fethiyle birlikte Bursa merkez şehir olma özelliğini kaybetse de tekke ve tarikat kültürünün canlılıkla devam ettiği, Osmanlı Devleti'nin geniş kesimlerine hitabeden şeyhlerin ve dinî önderlerin yetiştiği bir şehir olmaya devam etmiştir. Bu şeyhlerin önde gelenlerinden bazıları şunlardır:

Kaynaklarda künyesi Abdullah Rûmî olan Eşrefoğlu Rûmî (öl. 874/1469-1470) çocukluk ve gençlik yıllarını ailesinin yanında İznik'te geçirdi. Sonrasında ileri bir yaşta iken Bursa'ya gelip Çelebi Sultan Mehmed Medresesi'nde ilim tahsil etmeye başladı. Buradaki eğitimini tamamladıktan sonra müracaat ettiği Emir Sultan yaşlılığını ileri sürerek onu Hacı Bayram-ı Velî'ye gönderir. Bursa'dan Ankara'ya giden Eşrefoğlu, Hacı Bayram-ı Velî Dergâhı'nda on bir yıl hizmette bulunur. Müridindeki istidadı gören Hacı Bayram-ı Velî, kızı Hayrünnisa'yı Eşrefoğlu Rûmî ile evlendirerek onu halife tayin eder ve İznik'e gönderir. Bir süre İznik'te halkı irşat eden Eşrefoğlu Rûmî, Hacı Bayram-ı Velî'nin tavsiyesiyle ilmini ilerletmek için Anadolu'yu baştan başa yaya geçerek Suriye'nin Hama şehrindeki Hüseyin Hamavî'ye intisap eder.[66] Buradaki tahsilinin ardından Kadirî hilafetnamesi alarak tekrar İznik'e dönen Eşrefoğlu Rûmî dergâhında halkı irşat hizmetiyle uzlet içinde yaşayarak yaklaşık 100 yaşlarında vefat eder. Camiye dönüştürülen dergâhındaki hazireye defnedilir.[67]

> "Eşrefoğlu'nun şiirlerinde Yûnus Emre tesiri kuvvetle hissedilir. Hece ve aruz veznini başarıyla kullanmış, lirik şiirler dışında didaktik manzumeler de yazmıştır. Bu ilahilerden birçoğu bestelenerek bugün dahi pek çok yerlerde okunmaktadır. Onun didaktik mahiyetteki mensur eserlerinde ise devrinin halk dilini en iyi şekilde kullanmış olması ve bu sayede tasavvufî ahlakın halk arasında yayılmasında büyük rol oynamıştır."[68]

Sadettin Nüzhet Ergun, Eşrefoğlu'nun, şiirleri en çok bestelenen mutasavvıf şairlerden biri olduğunu söyler.[69]

Bursa denince anılması gereken şahıslardan bir diğeri de Bursa'nın ilim ve kültür hayatına önemli katkılar sunan hem divan şairi hem Nakşibendî şeyhi olan

---

[66] "Hüseyin Hamavî, Eşrefoğlu'nu görür görmez: 'Rumî' diye hitap eder ve sonrasında da daima ona böyle seslenir. Hüseyin Hamavî'nin bu hitabından çok memnun olan Eşrefoğlu, bundan sonra şiirlerini 'Rûmî' mahlası ile yazmaya başlamıştır." Asaf Halet Çelebi, *Eşrefoğlu Dîvânı* (Ankara: Hece Yayınları, 2002), 28.

[67] Neclâ Pekolcay - Abdullah Uçman, "Eşrefoğlu Rûmî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 22 Ağustos 2024). Ayrıca bk. Abdullah Uçman, *Menâkıb-ı Eşrefzâde (Eşrefoğlu Rûmî'nin Menkıbeleri)* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2009), XV-XVI.; Mustafa Tatçı, *Eşrefoğlu Rûmî Divân-ı İlâhiyât* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), 4.

[68] Abdurrahman Güzel, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2006), 412.

[69] Neclâ Pekolcay - Abdullah Uçman, "Eşrefoğlu Rûmî".

Lâmi'î Çelebi'dir (öl. 938/1532). Babası Osman Çelebi, II. Bayezid'in hazine defterdarı, dedesi Ali b. İlyâs Ali ise Yeşil Türbe'nin nakışlarını yapan nakkaştır. Gençliğinde Bursa Muradiye Medresesi hocalarından dersler alan Lâmi'î Çelebi daha sonrasında Emir Sultan'a intisap etmiştir. İstanbul'a hiç gitmediği halde eserleriyle İstanbul'un edebî çevrelerinde ve tarikat çevrelerinde şöhret buldu. Yavuz Sultan Selim'e sunduğu *Hüsn-ü Dil* mesnevisiyle 35 akçe yevmiye ile maaşa bağlanınca herhangi bir resmi görev almamış sadece eser telifi ile uğraşmıştır.[70]

İran ediplerinden Nakşibendîyye'ye mesnup Molla Abdurrahman-ı Câmî'den çevirdiği *Nefahatü'l-üns,*[71] *Şevahidü'n-nübüvve*[72] adlı eserleri ve hamse sahibi olmasıyla Türk edebiyatında müstesna bir yere sahiptir. Kanûnî Sultan Süleyman'ın Bursa'yı ziyareti sebebiyle kaleme aldığı *Şehrengiz-i Bursa*[73] adlı eseri şehrin tarihi ve kültürü açısından önemli bir eserdir.

Bursa tekke ve tarikat kültürünün önemli bir siması da Üftâde Mehmed Muhyiddîn'dir (öl. 988/1580). Bursa'da 1495 yılı civarında dünyaya gelen Mehmed Muhyiddîn, Bayramî şeyhlerinden Hızır Dede'nin tavsiyesiyle tarikata girmiş ve kendisinden ilim tahsil etmiştir. Düğmecilik ve ipekçiliğin yanında kitap istinsahı ile geçimini sağlamıştır. Ulucami içerisindeki levhalardan birinin hattatı Üftade'dir.[74] Camilerde fahri müezzinlik ve imamlık yapmış, Buralarda verdiği vaazları halk büyük ilgi ile takip etmiştir. Uludağ'ın eteğinde Kuzgunluk Pınarbaşı Mahallesinde yaptırdığı tekkesinde züht ve takva içinde yaşayarak irşat hizmetlerini yürütmüştür. Üftade'nin hayatının son döneminde en ünlü halifesi Aziz Mahmud Hüdâyî kendisine intisap etmiştir. "Celvetiyye tarikatı Aziz Mahmud Hüdâyî'ye nispet edilse de Seyrisülûk bakımından Celvetî esas alan Üftâde'dir."[75] Bazı müellifler Celvetiyye'nin "İbrâhim

---

[70] Günay Kut, "Lâmi'î Çelebi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 22 Ağustos 2024).

[71] bk. Songül Karaca, *Lâmi'î Çelebi, Fütûhu'l-Mücâhidîn li-Tervîhi Kulûbi'l-Müşâhidîn (Nefehâtü'l-üns tercümesi): İnceleme, Tenkitli Metin, Sözlük Dizin*, (Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimle Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019).

[72] Molla Abdurrahman-ı Câmî'nin siyer türündeki eserinin genişletilmiş çevirisidir. bk. Erdem Can Öztürk, *Lâmi'î Çelebi'nin Şevâhidü'n-Nübüvve Tercümesi (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)*, (Ankara: Gece Kitaplığı, 2015).

[73] bk. Mustafa İsen ve Hamit Bilen Burmaoğlu, *Bursa Şehrengizi, Lâmi'î Çelebi* (Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2011); Fatih Tığlı, *Türk Edebiyatında Şehrengizler* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), 126-127.

[74] Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları-Yâdigâr-ı Şemsî*, haz. Mustafa Kara – Kadir Atlansoy (Bursa: Uludağ Yayınları, 1997), 62.

[75] Nihat Azamat, "Üftâde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 22 Ağustos 2024).

Zâhid-i Geylânî'nin devrinde 'hilâl', Üftâde zamanında 'ay', Hüdâyî döneminde 'dolunay' durumunda bulunduğunu ifade ederler."[76] Sade bir üslupla Yûnus Emre tarzında yazdığı şiirler tarikat çevrelerinde çok sevilmiş, ilahi tarzında bestelenerek okunmuştur. Kaygulu Halil Efendi de *Dîvân*'ında sık sık Üftâde'ye duyduğu hürmeti dile getirmiştir.

Bursa dışında doğup, Bursa dışında eğitim aldığı halde uzun yıllar Bursa'da yaşayıp tarikat tarihimizde önemli etkiler yaratmış olan Niyâzî-i Mısrî (ö. 1105/1694) de burada anılması gereken kişilerdendir. 1027/1618 yılında Malatya'da doğmuştur. Mardin, Diyarbakır, Kahire ve İstanbul'da çeşitli tarikatların meclislerinde bulundu, ilim tahsil etti. Uşak'ta Şeyh Mehmed Efendi'nin zaviyesinde iken Ümmi Sinan ile tanışıp ona intisap etti. 1647 yılında Ümmi Sinan ile tekkenin bulunduğu Elmalı'ya gitti. Burada 9 yıl şeyhine hizmet ettikten sonra halife olarak Kütahya, Uşak ve Çal'da irşat vazifesi gördü. İstanbul'da başlayan ve yayılan Kadızadeliler hareketinin etkisiyle bölgeden ayrılarak 1661 yılında Bursa'ya yerleşti. Burada müritlerinden Hacı Mustafa'nın kız kardeşi ile evlendi ve iki çocuğu dünyaya geldi. Günden güne müritleri artınca Abdal Çelebi adındaki bir hayır sever tarafından Ulucami yakınlarında onun için bir dergâh inşa edildi. Vezir-i Azam Köprülü Mehmed Paşa'nın daveti üzerine gittiği Edirne'de bir vaazındaki ifadelerden ötürü Rodos'a sürgün edildi. Dokuz ay süren bu cezanın ardından tekrar Bursa'ya döndü. Bir buçuk yıl sonra şeriata aykırı sözleri gerekçesiyle Limni'ye sürgün edildi. 15 yıl süren cezanın ardından serbest bırakılan Niyâzî-i Mısrî Bursa'ya döndü. Bir yıl sonra 1693 yılında 200 müridiyle ordunun Avusturya Seferi'ne katılma isteğinden uyarılara rağmen vazgeçmedi. Niyâzî-i Mısrî'nin müritleriyle Edirne Selimiye Camisi'ne geldiğini duyan halkın camiyi doldurmasıyla büyük bir fitne kopup olayların çıkmasından korkan Sadrazam Bozoklu Mustafa Paşa, Padişahı etkileyerek Niyâzî-i Mısrî'yi otuz kadar müridiyle Limni'ye göndertti. Niyâzî-i Mısrî bir yıl sonra burada vefat etti.[77]

[76] Hasan Kâmil Yılmaz, "Celvetiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 22 Ağustos 2024).

[77] Mustafa Aşkar, "Niyâzî-i Mısrî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 22 Ağustos 2024).

Niyâzî-i Mısrî'nin eserlerinden *Dîvân'*ındaki şiirler tarikat çevrelerince çok sevilmiş, eserin eski ve yeni harflerle pek çok baskısı yapılmıştır.[78] *Dîvân*'dan başka çoğu birkaç sayfalık risale şeklinde otuzu aşkın eseri vardır.

Bursalı olmadığı halde uzun yıllar Bursa'da yaşadığı için Bursa tasavvuf camiası içerisinde anılan kişilerden bir diğeri de İsmail Hakkı Bursevî'dir (öl. 1137/1725). Aslen İstanbul'un Aksaray semtinden olan İsmail Hakkı'nın babası, evi yanınca Aydos'a yerleşmiş, İsmail Hakkı 1137/1725 yılında burada doğmuştur. 1083/1672 yılında İstanbul'a gelerek Şeyh Osman Fazlı'ya intisap etti ve kendisinden ilim tahsil etmiştir. Daha sonra şeyhi, İsmail Hakkı'yı Üsküp'e halife tayin etti ancak bir süre Üsküp'te irşat faaliyeti yürüten İsmail Hakkı şehrin müftüsü ile ters düşmüştür. Osman Fazlı'nın Bursa halifesi vefat edince onun yerine Bursa'ya tayin edildi. Ulucami ve diğer camilerde Fatiha'dan itibaren tefsir vaazları vermeye başladı. Bu vaazlarına daha sonra tasavvufi yorumlar ve şiirler ekleyerek *Ruhu'l-beyan* adlı tefsirini oluşturdu. Şeyhi Osman Fazlı 1102/1690 yılında vefat etmeden önce İsmail Hakkı'yı kendi yerine tayin etti. Bir süre hac için gittiği Mekke ve Medine'de daha sonra Kahire ve Şam'da kalan İsmail Hakkı 1132/1720'de Üsküdar'a yerleşti. Burada verdiği vaazlarında "vahdet-i vücûd" konusunda İslam'a aykırı görüşler ileri sürdüğü gerekçesiyle hakkında takibat açıldı ve İstanbul'dan ayrılarak Bursa'ya döndü. Burada kendi imkanlarıyla bir cami inşa ettirip hayatının son yıllarını irşat ve eser telifi ile geçirdi.[79]

İsamil Hakkı Bursevî'nin düşünce yapısı üzerinde şeyhi Osman Fazlı, İbnü'l-Arabî, Mevlâna Celaleddin Rûmî, Sadreddin Konevî, Üftâde ve Aziz Mahmud Hüdâyî'nin etkisi olmuştur. İsmail Hakkı'nın telif ettiği 100'den fazla eser arasında en meşhurları *Rûhu'l-beyan*[80] ve *Ferahu'r-rûh*'tur.[81]

Tekke ve tarikat kültürümüze tarihi çerçeveden baktığımızda Mekke ve Medine'de yanan meşalenin elden ele Bağdat'a, Buhara'ya, Semerkant'a, Kaşgar'a, Tebriz'e, Kırşehir'e, Konya'ya ve nihayet 14. yüzyılın başlarında Bursa'ya ulaştığını görmekteyiz. Zaman içerisinde burada bereketlendirilen meşale sonrasında daha uzak

---

[78] Kenan Erdoğan, *Niyazi-i Mısrî Divanı* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1998); Mustafa Tatçı, *Niyâzî-i Mısrî Halvetî Divan* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014).

[79] Ali Namlı, "İsmâil Hakkı Bursevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 23 Ağustos 2024).

[80] Tam adı *Rûḥu'l-beyân fî tefsîri'l-Ḳurʾân* olan eser Kur'an'ın Arapça tasavvufî tefsiridir.

[81] Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediye* adlı eserine yapılmış geniş bir şerhtir.

diyarlara ulaştırılmıştır. Bursalı şeyhler zaviyelerinde müessese olarak asırlar boyunca milyonlarca insanın gönül dertlerine, maddi müşküllerine çare olmuşlar, İslam'ın maddî ve manevî huzurunu hem yaşamış hem yaşatmışlardır. Fethedildiği 1326 tarihinden günümüze kadar Bursa Türk-İslam tarihinde önemini hiç yitirmemiştir.

Bursa'nın yetiştirdiği manevî şahsiyetlerin yukarıda zikredilenlerle sınırlı olması düşünülemez. Bu geniş kültür atmosferinin oluşmasında katkısı olan her şahsı anmak bu çalışmanın sınırlarını hayli aşar. Bu araştırmanın konusu Kaygulu Halil Efendi de şehrin bu manevi mimarları içerisinde yer almıştır. Kurduğu tekkede o dönemin insanlarına irşat hizmeti verirken bıraktığı eserlerle de sonraki nesillere hakikat yolunu göstermeye devam etmiştir.

Osmanlı eğitim ve kültür tarihinde tekke ve dergâhların faaliyetlerinin başında hem müntesiplerine hem de halktan insanlara dinî eğitim vermek olduğu görülmektedir. İnsanlara İslamiyet'i tanıtmak ve onun temel kurallarını anlatmak, okuma yazma öğretmek bu kurumlarda verilen hizmetlerdendir. Kutsal gecelerde ve ramazan ayında buralarda ibadet ve sohbet meclisleri oluşturulmaktaydı. Bundan başka Anadolu'nun ve Rumeli'nin tenha yerlerine kurulan tekkeler Hristiyanlara İslamiyet'i anlatmışlar, devlet için birer propaganda merkezi görevi üstlenmişlerdir.[82] "Gerek Ahi zaviyeleri gerekse diğer tarikatlara ait zaviyeler kurulduğu yerlerin imar ve iskânı ile dinî propaganda işlerine yaptıkları hizmetler bakımından büyük bir ehemmiyet taşımışlardır."[83] Yolculara yemek vermek dinlenmeleri için yer temin etmek, mahalledeki fakirlere yemek dağıtmak dergâhların din ayrımı yapmadan verdikleri hizmetlerdendir. Çeşmelerin yapımı, onarımı; kuşlara yem ve su verilmesi, yuvalarının yapılması sorumluluk olarak vakfiyelerinde belirtilen tekke ve dergâhlar vardır. Tekke ve dergâhlarda kalanlara giyecek dağıtıldığı, ayrıca harçlık verildiği İbn-i Batuta tarafından haber verilmektedir.[84]

Kayıtlardan hareketle bir dergâhta bulunan bazı eşyaları tespit etmek mümkündür. Ali Mest Zaviyesi'nde "248 sahan, 6 adet büyük-küçük kazan, 2 kebap şişi, 4 tepsi, bir kevgir, 4 kepçe, 2 kahve ibriği, 2 maşrapa, 2 sofra, 33 adet kilim, 1

---

[82] Ömer Lütfi Barkan - Enver Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I,* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988), 112.

[83] Ö. Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I: İstila Devrinin Kolonizasyon Türk Dervişleri ve Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi* II, (1942), 292.

[84] İbn-i Batuta, *Seyahatnâme,* 306.

büyük meşale ve 2 büyük tencere"[85] bulunmaktaydı. Dergâh eşyaları içerisinde çok sayıda sahan (tabak) bulunması, buralarda çok sayıda insana yemek verildiğini göstermektedir. İslamiyet'te "karz-ı hasen" denen ihtiyaç sahiplerine karşılık beklemeden borç para verme hizmeti de tekke ve dergâhlar tarafından yürütülmüştür.

O dönemde tekke ve dergâhlar, icra ettikleri sanatsal faaliyetler bakımından günümüzdeki güzel sanatlar merkezleriyle benzer işlev görmekteydiler. Buralardaki insanların musiki, hat, şiir, edebiyatla iç içe oldukları herkesçe malumdur. Buralarda hem nazım hem nesir alanında pek çok edebî eser vücuda getirilmiştir.

Tarikat şeyhleri dinî vasıfları dışında şair ve yazar olarak halktan, aydınlardan ve devlet adamlarından büyük saygı görmüşlerdir. Tekke şairleri arasında hem aruz vezni ile hem hece vezni ile şiir yazanlar bulunmaktaydı. Bu kişiler hem divan şiiri nazım biçimlerini hem halk şiiri nazım biçimlerini kullanmışlardır.

Tekke ve dergâhların çok farklı alanlarda faaliyetleri olmuştur. Spor eğitimi veren tekke ve dergâhların bile varlığı bilinmektedir. Okçular Tekkesi, Güreşçiler Tekkesi bunun somut örneklerindendir.

Konunun daha iyi anlaşılması için bu kurumların yönetimine ve gelirlerine de değinmek gerekir. Tekke ve dergâhların en ileri geleni olarak bu müesseselerin yönetiminden sorumlu kişilere şeyh denirdi. Şeyhi ifade için postnişin, tekkenişin, seccadenişin kelimeleri de kullanılırdı. Her tekke ve dergâhın başında bir şeyh bulunurdu.

Şeyhlerin tayinleri çeşitli yollarla yapılırdı. Ekseriyetle tekkenin yöneticisi tekke vakfiyesindeki esaslara göre vazife başına getirilirdi. Genellikle tekke ve dergâh vakfiyelerinde meşihat büyük evlada meşrut olduğu için vefat eden şeyhin yerine büyük oğlu geçerdi ancak bazen şeyhin müritlerinden birini kendi yerine tayin ettiği de olmuştur. Şeyhin yerine geçecek evladı çok küçük yaşta olursa mahkeme tarafından bir kaim-makam tayin edilir, bu kişi vâris evladın yerine dergâhı idare ederdi. Şeyhin yerine geçecek erkek evladının olmaması durumunda dergâhın ileri gelenleri tarafından tekke vakfiyesinde belirtilen şartlara göre müritlerden durumu uygun olanlardan biri seçilirdi. Teamüller gereği, şeyh olacak kişi hakkında şehrin kadısı Dersaadet'ten berat isterdi.[86]

---

[85] Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, 59.
[86] Öcalan, *Bursa'da Tasavvuf Kültürü*, 219.

Tekke şeyhleri arasında medrese camiasından olanların yanında ümmi olanlar da vardı. Şeyhlik, manevi önderlik olmasının yanında zengin vakıf gelirlerini idare etmek anlamına da geldiği için talep gören bir makamdı. Babadan kalan şeyhlik konusunda anlaşamayıp mahkemeye müracaat eden şeyhzadeler de olmuş, bunların yanında Eşrefiyye Dergâhı'na şeyh olması gereken Celaleddin Efendi gibi "Bu makam benim harcım değildir." diyerek şeyhlik makamını reddedenler de olmuştur.[87]

Şeyhler görevden alınmalarını gerektirecek bir sebep olmadıkça genellikle vefatlarına kadar vazifelerini yürütürlerdi. Ancak zaman zaman nâehl oldukları, gayrimeşru işlere bulaştıkları şeklindeki şikayetler üzerine görevden alınan, yerlerine başkaları atanan, tekkeleri başka tarikatlara devredilen şeyhler de olmuştur.

Özellikle vakıf şartnamelerinde yer alan "şeyhliğin evlada intikali" meselesi nedeniyle pek çok liyakatsiz kişi tekkelerin başına geçmiştir. Tekke ve dergâh camiasındaki herkesi kâmil saymak yerinde olmadığı gibi kötü örnekleri tüm camiaya mâl etmek de vicdana sığmaz. Müritlerinin sayısını artırmak için türlü yollara başvuranlar da olmuştur, Ahmed Baba Efendi Dergâhı şeyhi Mehmed Bahaeddin Efendi gibi "Ben henüz derviş olmadım ki seni irşat edeyim. Beş vakit namaza devam et, kimsenin aleyhinde bulunma, dervişlik budur." diyenler de olmuştur.[88]

Şeyhler sosyal hayat içerisinde çok farklı yönleri olan insanlardı. Tekke ve dergâhlar dışında halkı dinî açıdan bilgilendirmek için cami ve benzeri yerlerde vaaz ve dersler veren şeyhler olduğu gibi insanlara okuma yazma öğretenler de olmuştur. Yine bilindiği gibi Ahilik teşkilatı tekke kökenlidir. Şeyhlerin ticari hayat içerisinde önemli vazifelerde bulunduklarını da söylemek gerekir.

Şeyhler görev yaptıkları tekkelerde ikamet eder, bu tekkelerin vakıflarından belli bir ücret alırlardı. Bu ücretler vakfiyeye ve tekkenin yapısına bağlı olarak farklılık göstermekteydi.

Tekkeler cami ve mescitler gibi sadece ibadet için kurulmuş müesseseler değildi. Buralarda yeme içeme, barınma, çeşmelerin akıtılması, kuşlara ve başka hayvanlara yiyecek sağlama gibi hizmetler de verilirdi. Dolayısıyla gelire ihtiyaçları vardı.

> "Tekke ve dergâhların gelirleri vakıflar yoluyla sağlanmıştır. Bu vakıflar ya dergâhı kuran şeyh efendi ya devlet adamları ya da varlıklı kimseler tarafından kurulmuştur.

[87] Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, 59.
[88] Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, 59.

> Bunun dışında tekkelere bağlı vakıf arazilerinden vergi alınmaması da önemli bir gelir kaynağı olmuştur."[89]

Tekkelere bağış yapanlar arsında halktan insanlar olduğu gibi padişahlar ve aile mensupları da vardı. Bu bağışlar çoğunlukla tarla, bağ, bahçe, ev, dükkân, çiftlik gibi gayrimenkullerden oluştuğu gibi kitap, halı, kilim, kap kacak gibi eşyalardan ve nakit paralardan da oluşmaktaydı.

"Buhran dönemleri hariç hazineden tarikatlara nakit para akışı da bir süreklilik göstermiş, şeyh ailelerinin muaf olduğu vergiler de bu gelirlerin tamamlayıcı unsuru olmuştur."[90] Bu gelirlerin ana kısmı daima hayır sahiplerinin aynî ve nakdî bağışları olmuştur.

Vakıf mütevellisi olan kişiler vakıf gelirlerini iyi bir şekilde takip eder, gerektiğinde gelirleri artırmak için vakfiyeler çerçevesinde bu malları üzerinde almak, satmak, kiraya vermek gibi tasarruflarda bulunurlardı.

Tekke ve dergâhlar arasındaki ilişkilere gelirsek, İslâmiyet'in bölünmeyi değil birliği, çatışmayı değil huzuru, kabalığı değil nezaketi emretmesinin tabii neticesi olarak genel anlamda şeyhler arasında ve tarikatlar arasında ilişkiler olumlu çizgide seyretmiştir. Birden fazla tarikatla ilişkisi olan kişiler tarikatlar arasında hasedin ve lüzumsuz tartışmaların asgariye indirilmesinde etkili olmuştur. Tarikatlar kimi faaliyetlerde iç içe geçmiş durumdadır.

> "Mesela Ahmed Gazzî Dergâh'ı şeyhi Abdüllatif Efendi (öl. 1247/1831) dergâhında Halvetî zikrinin yanında Hatm-i Hacegân zikrini beraber icra ederdi. Üçkozlar Şeyhi Şerafeddin Efendi'nin pazartesi geceleri kendi dergâhında, çarşamba geceleri ise Çarşamba Dergâhı'nda ayin icra etmeleri dergâhlar arası ilişkilerin göstergesi durumundadır."[91]

Kaygulu Halil Efendi de pek çok defa kendisini tarikaten Celvetî, usulen Kâdirî, meşreben Üveysî olarak nitelendirmiştir. Bu onun tarikat bağnazlığına düşmeden İslam dairesinde faaliyet gösterme amacında olduğuna yorumlanabilir.

Tekkelerin bağlı olduğu tarikatlar zaman zaman değişmiştir. Vakfiye şartlarına göre bir tekkenin başına tarikat içerisinden geçecek uygun bir şeyh bulunamadığında başka tarikatlara mensup kişiler de şeyh olarak vazifelendirilmiştir. 1216/1801 yılında

---

[89] Ziya Kazıcı, *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1999), 297.

[90] Ekrem Işın, "Tarikatların Gündelik Hayatı Şekillendirmesi Üzerine Bazı Notlar (15-17. yüzyıllar)", *İstanbul Armağanı*, haz. Mustafa Armağan, (İstanbul: İBB Yayınları, 1997), 3/225.

[91] Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, 56.

Bursa'da meydana gelen büyük yangında ekserisi ahşap olan tekkelerin çoğu yok olmuştur. Kimi tekkeler hayırseverler tarafından yeniden inşa ettirilmiş, bu hayırseverler de tekkeleri kendi tarikatlarına bağlamışlardır.

Dergâhlar arası sıcak ilişkinin bir göstergesi de evliliklerdir. Ahmet Gazzî Dergâhı şeyhi Lütfullah Efendi'nin kızı Zehra Hanım İncirli Dergâhı şeyhi Nafiz Efendi ile diğer kızı Hüsniye Hanım, Enar şeyhi Fahreddin Efendi ile evlenmiştir.[92]

Bursa'da tarikatlar arasındaki müspet ilişkinin bir özel göstergesi de Emir Sultan zamanından beri yapılan Erguvan Bayramı'dır. Her sene erguvan çiçeklerinin açtığı zamanlar Hüdavendigâr vilayetinin tüm şehirlerinden gelen dervişler Emir Sultan Dergâhı'nı ziyaret eder sabaha kadar zikir ve ayinden sonra birer gece de Üftâde, İncirli, Üçkozlar ve Mevlevihane'de ağırlanırlardı. Evliya Çelebi bu bayramı şöyle anlatır: "Senede bir defa Emir Sultan Hazretleri'nin Erguvan cemiyeti faslı olup Her deryadan derya misal âdem cem olur ki bu cemiyet-i kübra'nın tarif ve tavsifinden kalem acizdir. Böyle bir cemiyet ancak Emir Sultan şevkiyle olur."[93] Aynı konuya Tanpınar ise "Ben Emir Sultan'ın bu rolünü çok seviyorum. Çünkü bizim iklimde gülden sonra bayramı yapılacak bir çiçek varsa o da erguvandır."[94] şeklinde dile getirir.

Tekke ve tarikatlar için ilişkiler her zaman böyle olumlu havada seyretmemiştir. Tasavvuf ve tarikat çevrelerine muhalif hareketlerden de burada bahsetmek gerekir. Mehmed Birgivî'nin (öl. 981/1573) öğrencisi Kadızade Mehmed'in (öl. 1045/1635) başını çektiği ve medrese öğrencileri ile esnafın da desteklediği hareket tasavvufçuların musiki ile sesli zikir çekmesinin, sema ve devran dönmenin, vahdet-i vücut ve benzeri inanışların İslam dinine aykırı olduğunu savunmuşlardır. Medreseliler ve tasavvufçular arasındaki muhalefet zaman zaman şiddete varan olayların çıkmasına neden olmuştur. Bu tartışma Bursa'ya da yansımış, tasavvufçuların en büyük savunucusu Niyazî-i Mısrî olmuştur.

Tartışmalar sadece ulema ile tasavvufçular arasında cereyan etmemiştir. Dergâhların şeyhleri arasında da zaman zaman tartışmalar meydana gelmiştir. Bir Halvetî dervişi olan Muhammed Nazmî (öl. 1112/1700) *Hediyyetü'l-ihvân* adlı eserinde yine Halvetî olan Niyazî-i Mısrî aleyhinde yazılar yazarak onun riyaset

[92] Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, 57.
[93] Evliya Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 1/14.
[94] Tanpınar, *Beş Şehir,* 126.

sevdalısı, cifr kitaplarıyla uğraşan, Hz. Hasan ve Hüseyin'i peygamber sayan biri olduğunu iddia etmiştir.[95] Mısrî'yi Hz. Hüseyin'in peygamberliği konusunda tenkit edenlerden biri de İsmail Hakkı Bursevî'dir.[96]

Şeyhler arasındaki yaşanan müessif olaylara bir başka örnek de şöyledir: Bir sohbet esnasında Kadirî-Eşrafî Hatip Abdullah "Çiharyarın cümlesi kamillerdir ama tarik-i meşâyihin ekserisi Hazret-i Ali'ye müntehidir." deyince; Bursa'nın İncirli Mahallesi'nde bir cami ve zaviye yaptıran Şeyh Hasan Efendi (öl. 1016/1607) "Sen Hz. Ali'yi Hz. Sıddık üzerine tafdil eyledin, kâfir oldun." şeklinde sert karşılık vermiştir.[97]

Bursa dergâhlarının payitahttaki devlet adamları ve padişahlar arasında da itibarları var idi. Osmanlı Devleti padişahlarının neredeyse tamamı bir tarikat ile irtibatlıydı. "Aziz Mahmut Hüdayî'nin III. Murad, III. Mehmed, I. Ahmed, II. Osman ve IV. Murat ile münasebetleri bilinmektedir."[98] Bazı dergâhlar taşra ile başkent arasında iletişim vazifesi görmüştür. Bu dergâhların devlet nezdinde belli bir konumu vardı. Şeyhlerin ordu ile sefere çıkıp askerler için manevi destek vazifesi gördükleri kayıtlarda yer almaktadır. Bursalı şeyhlerden Muhammed Nazmî Ordu-yı Hümâyun şeyhliğine getirilmiş 1074/1663 tarihinde Uyvar Kalesi fethi için düzenlenen sefere katılmıştır.[99] Emir Sultan müritleriyle birlikte II. Murat zamanında yapılan İstanbul kuşatmasına katılmış, Niyâzî-i Mısrî ise müritleriyle birlikte Avusturya seferine katılmak için Edirne'ye kadar gitmiş ancak sefere katılmasına izin verilmemiştir.

> "Vezir-i A'zam Ahmed Paşa Belgrad Seferi'ne çıkacağı zaman Bursa kadısına bir ferman göndererek Bursa'daki cami, mescid, zaviye ve medreselerde ikişer rekât namaz kılınmasını, Fetih suresinin okunmasını ve zafer için Allah'a dua edilmesini emretmiştir."[100]

"1069/1659 yılında Bursa'yı ziyaret eden Sultan IV. Mehmed Üftade Dergâh'ı şeyhi İbrahim Efendi'yi (öl. 1089/1677) dergâhında ziyaret ederek hayır dualarını almıştır."[101] Devletin tekke mensuplarına tanıdığı imtiyazlara bir örnek de Cerîde-i

---

[95] Osman Türer, *Türk Mutasavvıf ve Şair Muhammed Nazmî* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1988), 141.

[96] Öcalan, *Bursa'da Tasavvuf Kültürü*, 227.

[97] Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, 59.

[98] Hasan Kâmil Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdâyî ve Celvetiyye Tarikatı* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1999), 54.

[99] Türer, *Muhammed Nazmî*, 45.

[100] Öcalan, *Bursa'da Tasavvuf Kültürü*, 283.

[101] Mehmed Şemseddin, *Yadigâr-ı Şemsî,* 69.

Resmiyye'nin 7 Mart 1337/7 Mart 1921 tarihli sayısında yayımlanan kanunda yer alır: "Tekkesi mevcut olup da eyyam-ı mahsusasında mukabele ile meşgul ve Şer'iyye Vekaleti'nce musaddak müraselesi bulunan meşayihin hizmet-i askeriyyeleri tecil olunur."[102]

Bunlara karşın şunu da belirtmek gerekir ki tüm tekke ve dergâhların devlet yönetimi ile ilişkisinin olumlu seyrettiği söylenemez. Azledilen, sürgüne gönderilen şeyhler, kapatılan dergâhlar da olmuştur.

Osmanlı devlet yönetimi toplum düzenine ve kendisine zarar verecek bir hareket görmediği müddetçe tekke ve dergâhlara müdahale etmemiştir.[103] Ancak Şeyh Bedreddin isyanı, Yeniçerilerin Bektaşilik kisvesine bürünmesi gibi olaylar karşısında sert tedbirler alınmıştır. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla birlikte Bektaşilik yasaklanmış ve Bursa'daki Ramazan Baba Tekkesi yıktırılmıştır.

19. yüzyıl ile birlikte devletin tekkeler üzerindeki politikası biraz değişmiş, 1227/1811 tarihli ferman ile şeyhlerin tayini ve vakıfların denetlenmesi Evkâf-ı Hümâyun Nezaretine verilmiştir.[104] 1252/1856 tarihli fermanla tarikatlara göre özel kıyafetler ve şeyhin mührünü taşıyan kimlik belgesine kadar varan düzenlemeler getirilmiştir. Daha sonraki yıllarda devlet tekkelerle ilgili işleri şeyhülislamlığa bağlı çalışan "Meclis-i Meşayih" vasıtasıyla yürütmüştür.[105]

Bursa, Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti olması nedeniyle önemli bir kültür merkezi olmuştur. Fetihten sonra şehre belirgin bir âlim ve derviş akını başlamış, kurulan tekke ve dergâhlar aynı zamanda birer ilim ve kültür merkezi olmuştur. Buralardaki şeyhler ve müritler kitap yazmaya okumaya önem vermişlerdir.

İslam dinin yayılmasında, kurallarının anlatılması konusunda sohbetler, dinî kitaplar, veliler hakkında yazılmış menakıpnameler önemli yer tutar. Sohbetle sözlü yoldan aktarılan bilgiler kitaplarla da yazılı olarak nesilden nesle aktarılmıştır.

Tekke ve dergâhların, durumlarına göre değişik hacimlerde kütüphaneleri olmuştur. Bu kütüphanelerden tekke mensupları dışında insanlar da yararlanmakta ve böylece bu insanların yazılı kültürle irtibatları sağlanmaktaydı. "İlgilenenler isterlerse

---

[102] Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, 64.

[103] Öcalan, *Bursa'da Tasavvuf Kültürü*, 220.

[104] Salih Çift, *Bursa'da Bektaşi Kültürü ve Ramazan Baba Dergâhı* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995), 42.

[105] Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, 61.

bu kütüphaneleri kullanabilir, dergâhlarda yapılan derslere devam edebilir, ayrıca yüksek sesle okunan edebiyat metinlerini dinleyebilirdi. Bu dinleyiciler arasında erkeklerin yanı sıra kadınlar da bulunurdu."[106]

Kütüphanenin tertip ve düzeninden, kitapların takip edilmesinden sorumlu kişiye "hafız-ı kütüb" denirdi.[107] Bu kütüphanelere bir örnek olarak Bursa'da 19. yüzyıl Baba Efendi Dergâhı'nda 204 yazma eser, 286 matbu eser bulunmakta idi.[108] Bursa tekke kütüphanelerdeki kitaplar 1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi,[109] Orhan Bölümü'ne aktarılmıştır.[110]

Genel olarak Bursa'da halk arasında çok okunduğu gibi dergâh kütüphanelerinde ve terekelerde en çok bulunan kitap, Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediye*'sidir. Kaygulu Halil Efendi'nin de *Hâdi'l-uşşâk* adlı eserini oluştururken *Muhammediye'*den çok etkilendiği görülmektedir.[111]

Mevlâna'nın *Mesnevî'*si, ilk örneği Ahmed Yesevî'nin halifelerinden Süleyman Ata (öl. 582/1186) tarafından verilen, Muhammed Aleyhisselam'ın Miraç hadisesinin anlatıldığı *"Miraciye"* türündeki eserler, Hz. Hüseyin ve beraberindekilerin Kerbela'da şehit edilmesini anlatan Fuzûlî'nin *"Hadikatü's-suedâ"* adlı eseri tekke ve dergâh kütüphanelerinde en çok bulunan eserlerdendir. Bursa tekke ve dergâhlarında tefsir konusunda Zemahşeri'nin (öl. 538/1144) eseri *Keşşâf,* Kadı Beyzavi'nin (öl. 685/1286) *Envârü'l-tenzîl* adlı eserleri rağbet görmüştür.

Kitap telif etme bakımından Bursalı şeyhler arasında ilk sırayı İsmail Hakkı Bursevî almaktadır. En meşhur tasavvufî tefsirlerden biri olarak kabul edilen *Rûhu'l-beyân* adlı eseriyle tanınan müellif, *Muhammediye, Mesnevî, Usûlü'l-aşere, Pendnâme-i Attâr* gibi önemli eserlerin çevirisi ve şerhinin yanında yüze yakın eser kaleme almıştır. Eser sayısı konusunda ikinci sırada Şeyh Gazzizâde Abdüllatif Efendi

---

[106] Suraiya Faruqhi, *Osmanlı Kültür ve Gündelik Yaşamı,* çev. Elif Kılıç (İstanbul: Tarih Vakfı, 2002), 201.

[107] Bu konuda daha fazla bilgi için bk. Gönül Gülşen Türk, *Tasavvuf Kültüründe Derviş-Kitap Münasebeti ve Tekke Kütüphaneleri* (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995).

[108] Türk, *Tasavvuf Kültüründe Derviş-Kitap Münasebeti ve Tekke Kütüphaneleri*, 52.

[109] Bu kütüphane günümüzde 28.12.2010 tarih ve 6093 sayılı kanun kapsamında *"İnebey Yazma Eser Kütüphanesi"* adıyla hizmet vermektedir.

[110] Kepecioğlu. *Bursa Kütüğü* 3/142.

[111] Bu konuda ilgili başlık altında geniş bilgi verilmiştir.

sayılabilir. Başta *Vâkıat,*[112] *Ravzâtü'l-muflihûn*[113] ve *Hulâsatü'l-vefeyât* olmak üzere pek çok telifatı vardır. Bursa tekke ve dergâh kültürü hakkında en kapsamlı eser Bursa Mısrî Dergâhı'nın son şeyhi Mehmed Şemseddin Efendi'nin *Yâdigâr-ı Şemsî* adlı eseridir.

Tekke ve tarikat mensuplarının yazdığı kitaplar sadece dinî muhtevalı eserler olmayıp bu eserlerden dönemin yapısıyla ilgili bilgiler edinmek mümkündür. "Nitekim bir dervişin yazmış olduğu günlüğünden, kendi döneminin dergâhları, dervişleri, yemekleri, bazı tarihi kayıtları, yer adlarını, dönemin âdet ve törenlerini tespit etmek mümkün olmaktadır."[114]

Hüsamettin Bursevî'nin (öl.1042/1631) yazdığı *Mühimmatü'l-Mü'minin* adlı folklor bakımından kıymetli eserde yataktan kalkınca okunacak dualardan Osmanlı Devleti tarihi ve halifelerine, iklim konularından rüya tabirlerine kadar değişik konularda bilgiler verilmiştir.

> "Her dervişin sandığı olması gerektiğini yazan Bursevî bu sandıkta şu eşyaların bulunmasını tavsiye etmektedir: Tac, hırka, seccade, asa, makas, ibrik, misvak, şemle, tarak, kandil ve seccade alemi. Bursevî'ye göre Bursa'nın meşhurları ise: Keşiş Dağı, buzu, kestanesi, meyvesi, unu, kumaşıdır. Hüsameddin Bursevî bir dervişin okuması gereken kitaplardan da bahsetmiştir."[115]

Bir beldedeki tekke ve dergâhların tanıtıldığı, buraların manevi ikliminin şiir dilinin sıcaklığıyla hissettirilmeye çalışıldığı manzumeler *"dergâhnâme"* olarak adlandırılır. Vardavî mahlaslı tanınmayan bir şair tarafından 99 beyitlik bir dergâhnâme kaleme alınmıştır.[116] Eserde Bursa'da farklı zamanlarda faaliyet göstermiş yüz civarında tekke ve dergâhın adı zikredilmekte ve bu dergâhların bazı vasıfları kısaca ifade edilmektedir.

Tekke ve dergâhlara mimarî yönden bakıldığında ilk zamanlar taş ve ahşaptan inşa edilmiş basit yapılarla karşılaşılır. Zaman içinde ihtiyaç ve imkânlar çerçevesinde bu mekanlarda değişimler ve gelişimler olmuştur. Tek odadan ibaret tekkeler olduğu gibi mescidinden ahırına samanlığına kadar farklı birimlere sahip tekkeler de olmuştur. Temelde tekke ve dergâh yapıları iki ana bölümden oluşmaktadır:

---

[112] Hamdi Tekeli, *Gazzizâde Abdullatif'in Hayatı, Eserleri ve Vâkıât'ı (İnceleme-Metin)* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000).

[113] Metin Yıldırım, *Gazzîzâde Abdüllatif Efendi ve Ravzâtü'l-muflihûn Adlı Eseri (İnceleme-Metin-Sözlük)* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022).

[114] Orhan Şaik Gökyay, "Sohbetname", *Tarih ve Toplum* 14 (Şubat 1985), 56.

[115] Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, 45.

[116] Mustafa Kara, "Dergâhnâme", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 (1994), 27.

1. Harem: Şeyhin ailesiyle birlikte yaşadığı bölüm.

2. Selamlık: Şeyh ve müritlerinin tarikat faaliyetlerini gerçekleştirdikleri bölüm.

Bazen iki katlı dergâhların alt katı harem dairesi üst katı mescit olarak kullanılmış, selamlık için ayrı binalar yapılmıştır. Zikir ve ayinlerin genellikle mescitte icra edilmesi nedeniyle bu mekanlar semahane, tevhidhane gibi isimlerle de anılmıştır.

"Herhangi bir mahallede bir tekkenin kurulması bazen bir ihtiyaca binaen yapılmakta idi. Bu ihtiyaç halktan gelen bir istek doğrultusunda ya şehrin kadısı tarafından veyahut padişah tarafından izin verilmek suretiyle giderilmekteydi."[117]

Dergâhlar temelden yeni bir bina olarak yapıldığı gibi, mevcut bir bina dergâha tahvil edilebiliyordu. Ayrıca ilk dönemlerde dergâhların mescit olarak, mescitlerin dergâh olarak kullanılması sık rastlanan bir durum idi.

Mimarî olarak ve ihtiva ettiği bölümler bakımından şüphesiz en gelişmiş dergâhlar Mevlevihanelerdir. Tam teşekküllü bir Mevlevihane şu bölümlerden oluşur: semahane, türbe, çilehane, derviş odaları, selamlık, harem, mutfak, kiler, kahvehane ocağı, kafes.[118]

Tekke binasının büyümesi tekkenin ve şeyhin toplumdaki yeri ve şöhreti, vakıf gelirleri, tekkenin yönetici sınıfıyla ilişkilerine de bağlıdır.

Her müessesede olduğu gibi büyüklüğüne göre tekke ve dergâhlarda da sürekli olarak vazifeli kişiler vardı. Bu kişiler genellikle tekkede barınır, tekke vakfından ücret alırlardı. Bu görevlilerin alacağı ücret çoğunlukla vakfiyelerde ve kişilerin tayin beratlarında belirtilirdi.

Yapısına göre değişmekle birlikte genellikle tekke ve dergâhlarda şu görevliler bulunurdu:

1. Şeyh: Tekke ve tarikatın başı durumunda olan, derviş ve müritleri yetiştirmekle mesul kişi.

2. İmam: Namaz kıldıran, dinî eğitim veren kişi.

3. Müezzin: Ezan ve kamet okuyan, imama yardımcı olan görevli.

---

[117] Öcalan, Bursa'da Tasavvuf Kültürü, 185.

[118] Daha geniş bilgi için bk. Barihüda Tanrıkorur, Türkiye Mevlevihanelerinin Mimari Özellikleri (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000).

4. Kayyım: Mescit ve tevhithane gibi ibadet yapılan yerlerin temizlik ve bakımından sorumlu görevli.

5. Zâkirbaşı: Zikir âyinini idare eden, ilahiler okuyup zikredenleri coşturan kişi.

6. Mesnevihan: Mevlâna Celaleddin Rûmî'nin *Mesnevi* adlı eserini okuyup vaaz eden kişi.

7. Muhammediyehan: Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediye* adlı eserini makamla okuyan görevli.

8. Devirhan: Cami ve mescitlerde namazdan önce Kur'an okumakla görevli kişi.

9. Cüzhan: Namazdan önce Kur'an'dan birer cüz okumakla görevli kimse.

10. Hafız-ı sanduka: Tekkelerdeki türbelerde bulunan sandukaları bekleyen kişi.

11. Nakib: Sema ve mukabelede şeyhe yardım ve vekalet eden kıdemli derviş.

12. Vaiz: Belli günlerde cemaate dini konuşma ve sohbet yapan kimse.

13. Müsebbih: Tespih eden, "sübhanallah" diyen kimse.

14. Hafız-ı kütüb: Dergâh kütüphanelerindeki kitapların korunması ve bakımı ile görevli kişi.

15. Türbedar: Türbelerin bekçilik ve temizliğini yapan kişi.

16. Cabi: Cizye, haraç ve vakfın kiralarını toplayan kişi.

17. Nazır: Vakfın mütevellisinin işlerini kontrol eden kişi.

18. Nazır-ı çerağ: Tekke ve dergâhlardaki kandilleri yakmakla görevli kişileri kontrol eden görevli.

19. Kâtip: Vakfın hesap işlerini ve yazışmalarını yapmakla görevli kişi.

20. Vekil-i harç: Tekke ve dergâhın harcamalarını yapan kişi.

21. Ferraş: Cami ve mescitlerin temizliğini yapan, halı ve kilimleri yayan kişi.

22. Kilerci: Yiyecek, içeceklerin saklandığı kilerden sorumlu kişi.

23. Tabbah: Aşçı.

24. Çeşmeci: Çeşmelerin tamir ve bakımından sorumlu kişi.

25. Mütevelli: Vakfın işlerini vakfiyeye göre yürüten, gelir gider işlerinden sorumlu kişi.

Osmanlı Devleti toplumunun sosyal yapısında önemli bir unsur olan tekke ve dergâhlar insanların maddi manevi pek çok ihtiyacına çare olmuştur. Kimi zaman

eğitim merkezi, kimi zaman insanların meslek öğrendiği zanaat ve sanat merkezi, kimi zaman spor merkezi, kimi zaman sağlık merkezi vazifesi görmüştür. Gündelik hayatın baskı ve telaşından kurtulmak maneviyata yönelmek isteyen insanlar için bir huzur ve sükûnet mekânlarıdır. Tekke ve dergâhlar dinî eğitim ve ibadet mekânı olmanın yanında insanların sosyalleştikleri, hayırlı işler yapmak için bir araya geldikleri müesseseler olmuştur. Bunların aksine tekke ve dergâhlarda insanların dinî duygularını sömüren, arkalarına aldıkları mürit gücünü kendi emelleri için bir baskı unsuru olarak kullanan yapılar ve şeyhler de olmuştur.

1. KAYGULU HALİL EFENDİ'NİN HAYATI, AİLESİ, DERGÂHI, ESERLERİ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1.1. Hayatı

Kaygulu Halil Efendi, Orhan Bey'in emirlerinden Rumeli Fatihi Süleyman Paşa'nın muavinlerinden Kaygulu Bey'in soyundan gelir. Orhaneli'ne (Atranos) bağlı Sırıl köyü Orhan Bey tarafından Kaygulu Bey'e mülk olarak verilmiştir.[119] Kaygulu Halil Efendi kökenini *Hâdi'l-uşşâk*'ın *Sebeb-i Telif* bölümünde şu şekilde açıklar:

Ceddim Ḳaygulu Beg Vezīr-i Sulṭān Orḥān
Ceddi ʿAlī anlaruñ Ḳonyalı geldiler Ḫorasān (7895)[120]

Kaygulu Bey'in babasının adı Ali'dir. Horasan'dan Konya'ya, oradan da Bursa'ya gelmişlerdir.[121] Kaygulu Bey'in mezarı Bursa Muradiye Mezarlığı'nda olup yeri belli değildir.[122] Kaygulu Halil Efendi'nin babası, İlbise[123] kazasına bağlı Beg köyünden Halvetiyye tarikatinin Şabaniyye koluna bağlı Şeyh Ali Efendi'dir. Kaygulu Halil Efendi 1172/1758 yılında Cebel-i Cedîd'de[124] İlbise kazasına bağlı Beg köyünde dünyaya gelmiştir.[125] Şair, bu bilgileri *Hâdi'l-uşşâk*'ta şu beyitlerle verir:

---

[119] Mehmed Şemseddin, Orhaneli'ne (Atranos) bağlı Sırıl köyünün Orhan Bey tarafından Kaygulu Bey'e mülk olarak verildiğini ifade eder. Kâmil Kepecioğlu ve Ömer Faruk Dinçel ise Kaygulu Bey'e Sultan I. Murat tarafından İlbise (Elbise, İlbiste) köyünün mülk olarak verdiğini, Kaygulu Bey'in savaş zamanı beslemiş olduğu asker ile sefere katıldığını belirtir. bk. Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları Yâdigâr-ı Şemsî I-II* haz. Mustafa Kara - Kadir Atlansoy (Bursa: Uludağ Yayınları, 1997), 471; Kâmil Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü,* (Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2010), 3/30; Ömer Faruk Dinçel, *Arşiv Vesikalarına Göre Bursa Dağ Yöresi 1* (Bursa: 4renk Baskı Dijital Merkezi, 2021), 30.

[120] *Hâdi'l-uşşâk'*tan alınan bölümler beyit numarası ile verilecektir.

[121] Kaygulu Halil, *Hâdi'l-uşşâk*, (Bursa: İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Genel, 4939), 279a.

[122] Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri,* haz. M. A. Yekta Saraç (Ankara: TÜBA Yayınları, 2016), 1/161.

[123] İlbise, Elbise ya da İlbiseler Orhaneli'ne bağlı Başköy, Koçu, Ortaköy ve Süleymanbey köylerini kapsayan coğrafi bir alanın adıdır. Bursa il sınırına en yakın sıra köylerdir. bk. Dinçel, *Bursa Dağ Yöresi,* 30; Alaattin Dikmen, *Sosyal ve Kültürel Değerleriyle Orhaneli* (Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2012), 196.

[124] Cebel-i Cedîd, Orhaneli'nin eski adıdır. bk. Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları* (Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2017), 146, 589.

[125] Bilal Güzel, *Mehmed Fahreddin ve Gülzâr-ı İrfân İsimli Biyografik Eseri* (Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 363; Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları Yâdigâr-ı Şemsî,* 471; Hasan Turyan, *Bursa Evliyaları ve Tarihi Eserleri,* 102-103; İlhan Yardımcı, *Bursa Tarihinden Çizgiler ve Bursa Evliyaları*, (İstanbul: TÜRDAV Yayınları, 1976), 275;

İsmim Ḫalīl dirler Ḳaygulu

Mevlūdüm ḳarye-i Beg pederimdir ʿAlī (7894)

Şimdi sākin oluram belde-i Burūsa

Muṣannif evliyā kāmiller dolu Burūsa (7896)

Ali Efendi 1172/1758 yılında Bursa'ya hicret etmiş, Alacahırka Mahallesi'ne yerleşmiş,[126] kendisine mahalle camisinde imamlık görevi verilmiştir. 1179/1765 senesi Şaban'ın 12. günü vefat etmiş, Zindankapısı Mezarlığı'na[127] defnedilmiştir.[128] Babası vefat ettiğinde yedi yaşında olan Kaygulu Halil bir süre Kur'ân-ı Kerim eğitimi aldıktan sonra Ulucami yanındaki Musalla Medresesi'nde[129] eğitimine devam etmiştir. Burada dört yıl Arabî ilimler tahsil etmiştir. Sekiz yaşında iken hastalara muska yazıp onları şifaya kavuşturmaya başlamıştır. On iki yaşlarında hanımlara vaaz verip güzel sesiyle ezan okurmuş. On dört yaşında kürsüye çıkıp tefsir, hadis ve fıkıh anlatarak sorulan soruları cevaplamaya başlamıştır.[130]

Kaygulu Halil Efendi on dokuz yirmi yaşlarına geldiğinde tarikaten Celvetî, usûlen Kâdirî, sulûken Üveysi olan Orhaneli'nin Armutçuk[131] köyünde irşat faaliyeti

Kaygulu Halil, *Divan-ı Kaygulu Efendi* (b.y.: y.y., 1272/1855), 2, (Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi Koleksiyonu, No: 03863).

[126] Kaygulu Halil, *Divan-ı Kaygulu Efendi* (1272/1855), 2.

[127] Pınarbaşı'ndan Alacahırka'ya giden yol üzerinde sol tarafta bulunan bu mezarlığa Bursa vefayatnamelerinde rastlanmaktadır. bk. Mefail Hızlı, "Osmanlı Dönemi Bursa Mezarlıkları", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 8/8 (1999), 135-147.

[128] Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları Yâdigâr-ı Şemsî,* 471; Süleymaniye Kütüphanesi 03863 numarada kayıtlı *Divan-ı Kaygulu* adlı eserin *"Terceme"* başlıklı bölümünde Ali Efendi'nin ölüm tarihi 12 Şaban 1178/4 Şubat 1765 olarak verilmiştir. bk. Kaygulu Halil, *Divan-ı Kaygulu Efendi,* 2.

[129] XIV. yüzyılda yapılan medrese Hacı İvaz b. Hacı Bekir b. Hacı Arslan tarafından yaptırılmıştır. Ulucami'nin cenaze namazları kılınan güneydoğu tarafında yer alması nedeniyle "Musalla Medresesi" olarak adlandırılmıştır. Vakfiyesinde adı "Esediye" olarak geçer. Banisinden dolayı "Arslaniye, Arslanoğlu, Arslanzâde" adları da kullanılmıştır. Kagir olarak yapılan eser zaman içinde eskiyince 1551'de geniş çaplı bir onarım görmüştür. Cumhuriyetle birlikte Halkevi'ne devredilerek konferans salonu haline getirilmiştir. Günümüze medreseden hiçbir mimari eser kalmamıştır. Kâzım Baykal, *Bursa'da Ulucami* (Bursa: Bursa Eski Eserleri Sevenler Derneği Yayınları, 1998), 17; Mefâil Hızlı, *Klasik Osmanlı Döneminde Bursa Medreseleri* (İstanbul: İz Yayıncılık, 1988), 35-38.

[130] Mustafa Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler* (Bursa: Bursa Osmangazi Belediyesi yayınları, 2017), 585.

[131] Armutçuk köyü günümüzde Büyükorhan ilçesine bağlıdır.

yürüten Şeyh Osman Efendi'nin[132] halifelerinden Harmancık kazasına bağlı Sırıl[133] köyünde ikamet eden *"Sırıllı İhtiyar, Kurtçu Mehmed Efendi, Kurtçu Dede"* olarak da şöhret bulmuş olan Sırıllı Pir Muhammed Efendi'ye intisap etmiştir.[134] Hem şeyhiyle görüşmek hem de büyük dedesi Kaygulu Bey'e mülk olarak verilen Sırıl köyündeki, atalarından kalma vakıf ve hayratları idare etmek için bu köye gidermiş. Şair hayatının bu dönemini *Hâdi'l-uşşâk*'taki şu beyitlerle dile getirir:

Yedi sene ḫizmetinde oldum dervīş
Ol zamān ilāhī söyleme idi iş

Gāhi firḳat gāhi ḥasret gāhi ẕevḳ
Gāhi ḫizmet gāhi ʿışḳ gāhi şevḳ

Bu hāl üzre dururdum bir gün oldı
Tevḥīd eyle deyü bañа buyurdı

Altmış gün ḳadar hiç durmaz oḳudır Yāsīn
Hemān tevḥīd ẕikri oḳur yanında Yāsīn (7872-7875)

Bu yedi senelik hizmet sonunda Sırıllı Pir Muhammed Efendi ölümünden hemen önce 13 Şâbân 1199/21 Haziran 1785 tarihinde Kaygulu Halil Efendi'ye taç ve hırka giydirerek halifelik görevini teslim etmiştir. Bunun üzerine Kaygulu Halil Efendi Bursa'ya hicret ederek Hasanpaşa Mahallesi'nde Deveciler Kabristanı[135] yakınında

---

[132] "Şeyh Osman Efendi Büyükorhan'ın Armutçuk köyündeki evinin bir odasını zaviyeye çevirip burada irşat faaliyetlerinde bulunan keramet sahibi bir zattır. 1184/1770 yılında vefat etmiştir. Köyündeki mezarının kitabesinde 'Merhum Şeyh Osman Dede. Ruhı-çün rızanu'llahi'l-fatiha. F.M. 1184. Yâ Hüve. Kutbü'l Ârifin, Mürşid-i Kâmilîn, Gavsü'l Vasilîn' yazılıdır." Dinçel, *Bursa Dağ Yöresi,*166.

[133] Sırıl köyü 1925 yılında Orhaneli ilçesine bağlanmış, ilçeye 25 km uzaklıkta eski bir Yörük köyüdür. bk. Raif Kaplanoğlu, *Bursa Yer Adları Ansiklopedisi I* (Bursa: Bursa Ticaret Odası Kültür Yayınları, 2001), 252.

[134] Kaygulu Halil, *Divan-ı Kaygulu*, 2; Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları Yâdigâr-ı Şemsî*, 471.

[135] Deveciler Mezarlığı İnönü Caddesi'nin batı kısmından Abdal Mahallesi'ne kadar uzanan geniş bir alan üzerindeydi. Ahmet Vefik Paşa zamanında yol yapımı nedeniyle tahrip olmaya başlayan mezarlık 1950'li yıllarda tamamen ortadan kaldırılmıştır. İpek Yolu kervanlarının burada beklemesi

sahibi olduğu evi vakfederek dostlarının da yardımıyla zaviyeye çevirmiştir.[136] Burada kanaatkârlık içinde yaşayıp penbe-dûzîlik (pamuklu dokumacılığı) sanatı icra ederek geçimini sağlamış,[137] öte yandan da irşat ve tarikat faaliyetlerini sürdürmüştür. Bursa'dan ve Orhaneli'nin köylerinden gelenler ile ihvanı günden güne artarken zaviyesinde dervişleri ile sohbet, zikir, ayin[138] ile günlerini geçirmiştir. 8 Ramazan 1235/19 Haziran 1820 tarihinde zikirle meşgul iken vefat etmiş,[139] Merhumun naaşı Deveciler Kabristanı yakınlarındaki dergâhının içinde yer alan türbesine defnedilmiştir.[140] 1960-1961 yılları arasında belediye tarafından türbenin üzerinden yol geçirilmesi nedeniyle kabri Zindankapı Kabristanı'na babasının yanına taşınmıştır.[141]

Kaygulu Halil Efendi rint, kalender meşrep, fakirleri doyuran, kimseye yüz suyu dökmeyen, insanlara ümit bağlamayıp Allah'a tevekkül eden, geceleri kabir ziyaretlerinde bulunan, zaviyesini fakir ve gariplere yuva yapmış, burada gecelerini derviş ve müntesipleriyle sohbet, muhabbet ve zikirle geçiren Hak aşığı bir insandır. Nefesi hastalara şifa, zaviyesi dertlilere şifahane ve sığınak olmuştur.[142] Kaygulu Halil'in nefesinin tesirinin ve hastalara şifaya vesile olma özelliğinin nesline naklolduğuna inanılmış, soyundan gelen şeyhler bu vasıflarıyla meşhur olmuşlardır.

---

nedeniyle bu adı almıştır. Baldırzâde Selisi Mehmed Efendi gibi birçok âlim ve edibin medfun olduğu mezarlık üzerinde günümüzde Demirtaş Meslek Lisesi ve Bıçakçı esnafı sitesi ve konutlar yer almaktadır. bk. Kaplanoğlu, *Bursa Yer Adları,* 87; Hızlı, "Osmanlı Dönemi Bursa Mezarlıkları", 135-147.

[136] Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları Yâdigâr-ı Şemsî*, 472.

[137] Güzel, *Mehmed Fahreddin ve Gülzâr-ı İrfân*, 363.

[138] "Ayin-i tarîkat, evliya ayini. 1. Şeyh veya halifesi tarafından yönetilen, mürit ve dervişlerin katılımıyla yapılan tarikat ayinleri. 2. Evliyanın sireti, gidişatı, hareket ve ibadet tarzı, meşrebi ve zihniyeti. Bütün tarikatlarda belli ayinler ve dinî törenler, başka bir deyimle vecd yoluyla Allah' a yaklaşmak için yapılan belli hareketler vardır. Bu ayine Mevleviler sema veya mukabele, Kadiriler devran, Rifailer ve Sadiler zikr-i kıyam, Celvetiler nısf kıyam, Halvetiler darb-ı esma, Şazeliler hadra ve Nakşibendiler hatm-ı hâcegân ismini verirler. Bu ayinler tekkelerde, zaviyelerde, mescitlerde ve evlerde icra edilir. Birkaç tarikat hariç bütün tarikat ayinlerinde besteli şiirler ve ilahiler okumak, bazı tarikatlarda ise buna ek olarak ney ve kudüm gibi musiki aletlerini çalmak esastır." Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2001), 55-56.

[139] Kaygulu Halil Efendi'nin vefat tarihi için *Divan-ı Kaygulu* adlı taş baskı eserdeki *Tercüme* bölümünde 8 Ramazan 1235 Cuma (19 Haziran 1820) tarihi verilmektedir. *Gülzâr-ı İrfân'*da ve *Yâdigâr-ı Şemsî'*de 1235 Ramazan tarihi verilmektedir. *Osmanlı Müellifleri'*nde 1234, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler* adlı eserde Mustafa Kara tarafından 21 Nisan 1820 tarihi verilmektedir.

[140] Güzel, *Mehmed Fahreddin ve Gülzâr-ı İrfân*, 364; Mehmed Şemseddîn, *Bursa Dergâhları Yâdigâr-ı Şemsî*, 472; Kaygulu Halil, *Divân-ı Kaygulu*, 3.

[141] Turyan, *Bursa Evliyaları*, 103.

[142] Güzel, *Mehmed Fahreddin ve Gülzâr-ı İrfân*, 364.

*Bursa Kütüğü'*nde Kaygulu Halil Efendi hakkında mahkemeye bir şikâyet başvurusunda bulunulduğunu gösteren Mihaliç Kadısı Hasan Efendi'nin 5 Ramazan 1235/16 Haziran 1820 tarihli ilamı şu şekildedir:

> "Sincan nahiyesinin Akçapınar ahalisi ehl-i İslâm ve reâya cümlesi mahkemeye gelerek otuz bir senesinde bî-asıl madde zımnında müsvedde ile bizleri habs ve cezalandırmaktan, Bursa'da Deveciler Mezarlığı denilen mahalde 'Kaygılı Dede' adındaki müzevir köyümüz ahâlisinden birkaç kişiyi iğfal edip: 'Sizleri, paşaların zulm ve teaddîlerinden ve tekmil padişahın tekâlifinden ve tekâlif-i örfiyye ve şakkadan afv ettireyim. Ve nallı atları köyünüze girmekten muhafaza edivereyim. Benim ile Bursa mahkemesine gidip Molla'ya: Biz mâlik olduklarımız emlâklerimizi ve köyümüzü Kaygılı Dede'ye vakfeyledik, diye takrir verin. Bundan sonra sizden hiç kimse avârız, bedel, nuzul ve sair şakka tekalifinden bir akçe ve bir habbe taleb edemezler' hilesiyle Bursa mahkemesinde takrir verdirmiş olduğundan dört senede bir ve Bekçioğlu Ahmed adındaki müzevir ile 'Yek-dil yek-cihet' olup her sene her birerlerimizden çok şey talep ederler, vermediğimizde Bursa mutasarrıfına müsvedde ile mübaşir tayin ettirip her birerlerimizi sebepsiz cezalandırmaktadır. Artık tahammül ve takatlerimiz kalmamıştır. Bu iki adamın şer ve mazarratlarından halasımız ancak karyemizi her ne kadar vakf ettik diye dört nefer kimse takrir etmiş ise de bizler bu davadan rücu eyledik ve vakfiyesini de berat-ı âlî şânı yoktur, padişaha arz ediverin' diye rica eylediklerinden îlâmla arzolunmuş vakfın ref'i hakkında Hudâvendigar sancağı mutasarrıfı İbrahim Paşa'ya hüküm yazılmıştır."[143]

Kaygulu Halil Efendi'nin vefatından sonra dergâha büyük oğlu Hasan Efendi postnişinlik etmiştir.[144] Kaygulu Halil Efendi'nin vefatından birkaç yıl sonra eski Hüdâvendigâr sancağı Tütün Gümrükçüsü Salih Efendi dergâha bir tevhidhane ve birkaç hücre ekleyerek dergâhı yenilemiştir.[145]

1.2. Ailesi

Kaynaklarda Kaygulu Halil Efendi'nin çocukları hakkında farklı bilgiler yer almaktadır. Mehmed Şemseddin *Yadigâr-ı Şemsî'*de Hasan ve Hüseyin adında iki oğlu olduğunu[146] ifade ederken Mustafa Kara *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler* adlı eserinde Hasan, Hüseyin, Fâtıma adlarında üç çocuğu olduğunu belirtir.[147] Orhaneli'nin Süleymanbey Köyü Mezarlığı'nda Kaygulu Halil'in kızı Şerife'ye ait olduğu belirtilen bir mezar taşında şu ifadeler yer almaktadır:

> "Ya Hüve! Kutbü'l-ârifin gavsü'l-vasilin mürşid-i kâmilîn Şeyh Mehmed Sırıllı İhtiyar'ın halifesi Sâhibü'l-kitâb Hâdi'l-uşşâk Medfûn-ı Burusa Şeyh Kaygulu Halil

[143] Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü,* 3/30.

[144] Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları Yâdigâr-ı Şemsî*, 472.

[145] Güzel, *Mehmed Fahreddin ve Gülzâr-ı İrfâ*n, 364; Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları Yâdigâr-ı Şemsî*, 472.

[146] Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları Yâdigâr-ı Şemsî*, 472.

[147] Kara, *Bursa'da Tarikatlar*, 587.

Efendi Hazretlerinin kerimesi Şerife ... Şerife Hatun Hazretleri'nin Rûh-ı şerifleri içün rızaen li'llâhi'l Fatiha. Sene 1202."[148]

Şairin *Dîvân'*ındaki bir şiirde Şerife hakkında gurbete gelin gittiği, boğularak vefat ettiği bilgileri yer alır:

Hakk'ın emri ile virdim bir ere
Yüreğime koydun zahımlı yâre
Götürdü gurbete bulamadım çâre
Gurbetlik ellerde kalan Şerife'm

Garîb anan ağlar cûş ider yanar
Kardeşlerin baban yasını dutar
Günden güne firkatim ziyade artar
Gurbetlik ellerde kalan Şerife'm[149]

Bunlardan başka şairin *Dîvân* adlı eserinde *"oğlum öldü", "kızım öldü", "kardeşim öldü"* gibi ifadelerle ölümlerinden duyduğu üzüntüyü dile getirdiği pek çok isim için yazılmış, ağıt niteliğinde şiirler yer almaktadır. Bunların hepsinin öz evladı ya da yakını olamayacağı açıktır. Ancak bu isimler için yazılmış şiirler genel olarak birer ikişer tane iken *"Fatımatü'r-Rıza"* adlı kişi için eserde 17 şiir yer almaktadır. Bu şiirlerden bazı dörtlükler şu şekildedir:

Kaygulu'nun kendi kızı
Hakk'a iderdi niyazı
Kavuşdura Allah bizi
Öldü Fatımatü'r-Rıza[150]

Şeyh Kaygulu kızı için ağladı
Geldi ölüm ciğerimi dağladı

[148] Dinçel, *Bursa Dağ Yöresi*, 439.
[149] Reis, *Kaygulu Dergâhı ve Halil Efendi'nin Dîvânı* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002), 59.
[150] Reis, *Kaygulu Dergâhı ve Halil Efendi'nin Dîvânı*, 763.

Ölüme uğrayan gayrı gelmedi
Fatımatü'r-Rıza'm el-veda[151]

Şeyh Kaygulu dürlü nasihât kıldı
Kaygulu'nun kızı yazık buyurdı
Sene bin iki yüz yirmi tokuzda öldü
Fatımatü'r-Rıza'm ahirete gitdi
Kara yer altına mekanlar tutdı[152]

Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda Kaygulu Halil Efendi'nin Hasan ve Hüseyin adlarında iki oğlu, Fatımatü'r-Rıza ve Şerife adlarında iki kızı olduğunu söylemek mümkündür.

Büyük oğlu Şeyh Hasan Efendi babasının vefatının ardından dergâhın başına geçmiş, babası gibi nefesinin tesiriyle şöhret bulmuştur. Edebiyatımızda ilk roman çevirisini yapan Mısırlı Yusuf Kâmil Paşa ve eşi Zeynep Hanım'ın Şeyh Hasan Efendi'ye fevkalade teveccühleri olmuş, dergâha yardımlarda bulunmuşlardır. Şeyh Hasan Efendi, atalarının Sırıl köyündeki hayratına ve Bursa'daki dergâha pek çok vakıf ilave etmiştir. Ali, Halil ve Veyis adında üç evladı olmuştur. 1291/1874 yılında vefat etmiş ve zaviyesine babasının yanına defnedilmiştir.[153]

Kaygulu Halil Efendi'nin küçük oğlu Hüseyin Efendi ağabeyi Hasan Efendi'nin evinin bitişiğindeki evinde tarikat faaliyetlerini müstakil olarak sürdürmüştür. Burası Kayguluzâde Dergâhı veya Küçük Kaygulu Dergâhı olarak anılmıştır. Hüseyin Efendi acayip tavırları ve meczubane yaşantısı ile meşhur olmuştur. Gaipten haber veren, geceleri kabirleri ziyaret eden bir zattır. Hakkında tuhaf menkıbeler anlatılagelmiştir. Hastalıklarına şifa, sıkıntılarına çare bulmak isteyen pek çok kişi kendisine müracaat edermiş. 1281/1864 yılında vefat etmiş ve Deveciler Kabristanı'na defnedilmiştir.[154]

Kaygulu Halil Efendi'nin eşi hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi yoktur. Sadece *Dîvân* adlı eserinde hastalanan Meryem adlı eşini İstanbul'a götürdüğünü ancak hastalığına çare bulunamadığını, yedi yıl nişanlı, altı ay nikahlı kaldığını ifade

[151] Reis, *Kaygulu Dergâhı ve Halil Efendi'nin Dîvânı*, 765.
[152] Reis, *Kaygulu Dergâhı ve Halil Efendi'nin Dîvânı*, 772.
[153] Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları Yâdigâr-ı Şemsî*, 472.
[154] Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları Yâdigâr-ı Şemsî*, 472.

ettiği bir şiir vardır. Bu kısa evliliğin dışında çocuklarının annesi ya da anneleri hakkında bir bilgi yoktur.

... aldım
İslambol şehrine geldim
Derdine çâre bulamadım
Ah Meryem helâlim öldü

Yedi yıl namzadlı idi
Altı ay nikahlı durdu
Hasret kıyâmete kaldı
Âh Meryem helâlim öldü[155]

1.3. Tarikatı

Kaygulu Halil Efendi'nin babası Şeyh Ali Efendi Halvetiyye'nin Şabaniyye koluna bağlıdır.[156] Kaygulu Halil Bursa'da Ulucami yanındaki Musalla Medresesi'nde Kur'ân-ı Kerim ve Arabî ilimleri tahsil ettikten sonra takriben yirmi yaşında iken tarikaten Celvetiyye, usûlen Kâdiriyye, sulûken Üveysiyye'den olan Atranos (Orhaneli) kazasına bağlı Armutçuk köyünde irşad vazifesi yürüten Şeyh Osman Efendi'nin halifelerinden Harmancık kazasına bağlı Sırıl Köyünde[157] ikamet eden Sırıllı Kurtçu Dede ya da Sırıllı İhtiyar olarak da şöhret bulmuş Pir Mehmed Efendi'ye intisap etmiş, kendisinin yanında yedi yıl kalarak seyrisülukunu tamamlayıp adap ve usul eğitimi almıştır.[158] Şair *Hâdi'l-uşşâk*'ta ve diğer eserlerinde sık sık şeyhini anar:

Şeyḫim Sırıllı Ḳurdcı Dededir
Ḥaḳīḳat başına ḳurdları direr

[155] Reis, *Kaygulu Dergâhı ve Halil Efendi'nin Dîvânı*, 423.
[156] Kaygulu Halil, *Divan-ı Kaygulu*, 2; Kara, *Bursa'da Tarikatlar*, 584.
[157] Sırıl Köyü 1933 yılında Orhaneli ilçesine bağlanmıştır. bk. Dikmen, *Sosyal ve Kültürel Değerleriyle Orhaneli,* 196.
[158] Kaygulu Halil, *Divan-ı Kaygulu*, 2; Güzel, *Mehmed Fahreddin ve Gülzâr-ı İrfân*, 363; Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları Yâdigâr-ı Şemsî*, 471; Dinçel, *Bursa Dağ Yöresi*, 168.

İsmi Muḥammeddir dirler iḫtiyār

Kimseniñ şübhesi yoḳ velīyu'llāh gerçek (7892-7893)

Kurtçu Pir Mehmed Efendi Harmancık kazasına bağlı Sırıl köyünde irşat görevi yapan, hakkında türlü menkıbeler oluşmuş bir şeyhtir. Kurtçu lakabıyla anılmasının sebebi şöyledir: İnanışa göre Kurtçu Pir Mehmed Efendi Sırıl köyü çevresindeki koyunlara saldıran kurtları belli bir yerde toplar, kırk kulplu kazanlarda yal hazırlar, onları doyururmuş. Kurtlarla konuşur koyunlara saldırmalarını engellermiş.[159] Kurtçu Pir Mehmed Efendi'nin türbesi Orhaneli'nin Sırıl köyünün 800 m kadar kuzeydoğusunda tepelik bir alanda tarlaların içerisindedir. 1278/1862 tarihli vakfiyeye göre Kaygulu Halil Efendi'nin oğlu Hasan Efendi tarafından türbe onartılmış ve bir türbedar görevlendirilmiştir.[160] Ahşap direkler üzerinde alaturka kiremitle örtülü kırma çatısı vardır. Türbenin etrafı açıktır. Dikdörtgen mermerden, üstüvani mezar taşı üzerinde Osmanlıca *"Hüve'l bâki, Gavs'ül-vasilin, Kutbü'l-ârifin, Mürşid-i kâmilin İhtiyar Kurtçu Mehmed Veliyullah Efendi ruhi-çün el-Fatiha 13 Şaban 1199"* (21 Haziran 1785) ifadeleri yer almaktadır. Türbede her yıl civar köylülerin de katılımıyla yemekler yenip dualar edilerek *"Dede Hayrı"* yapılmaktadır. Aksi takdirde o yıl köyün hayvanlarına kurtların musallat olacağına inanılmaktadır.[161] Ayrıca çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar, hastalığına şifa bulmak, evlenmek, kazalardan korunmak isteyenler buraya gelerek kurban kesmekte, türbeye çaput bağlamakta, mezar etrafında dönerek dilek dilemektedir.[162]

Orhaneli'nin Semerci köyünde Büyükorhan ile Çakmak köyü yolu üzerinde Fatma Ana Sultan Türbesi olarak adlandırılan bir mezar vardır. Buradaki mezar taşında *"Sırıllı İhtiyar Kurtçu Veliyülhakk'ın zevcesi Fatma Ana Sultan 1205"* (1791) yazılıdır.[163] Buradan anlıyoruz ki Kurtçu Pir Mehmed Efendi'nin, insanların saygı beslediği Fatma isimli bir hanımı vardır ve kendisinden altı yıl sonra vefat etmiştir.

---

[159] Dikmen, *Sosyal ve Kültürel Değerleriyle Orhaneli*, 192.

[160] Doğan Yavaş, "Sırıl Köyü ve Kayguluzade Hasan Efendi Vakfiyesi", *Bursa ve İlçeleri Arkeolojik Kültürel Envanteri IV Olympos Araştırmaları II*, ed. Mustafa Şahin (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Yayınları, 2018), 194.

[161] Dikmen, *Sosyal ve Kültürel Değerleriyle Orhaneli*, 196.

[162] Mustafa Cemiloğlu, *Bursa Dağ köylerinde Türkmen Kültürü* (Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları, 2002). 112,144.

[163] Mustafa Şahin, *Bursa'nın Dağ İlçelerinin Tarihi ve Kültürel Mirası Envanteri* (Bursa: Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Yayınları, 2014).

Kurtçu Pir Mehmed Efendi'nin Kaygulu Halil Efendi dışında bir başka halifesi de Saçlı Habib Efendi'dir. Keles ilçesi Harmanalanı köyü camisinin haziresinde yer alan, şahsın mezar taşında "*Kutbü'l-arifîn mürşid-i kâmilîn Şeyh Pir Mehmed Efendi'nin halifesi merhum ve mağfür-leh Şeyh Saçlı Habib Efendi ruhı-çün el-Fatiha sene 1253"* (1837) yazmaktadır.[164]

Hâdi'l-uşşâk'ta verilen bilgilere göre Kurtçu Pir Mehmed Efendi vefat etmeden hemen önce Kaygulu Halil Efendi'ye tacını ve hırkasını teslim ederek onu halifesi tayin etmiştir. *Gülzâr-ı irfan'da* Kurtçu Pir Mehmed Efendi'nin Celvetiyye tarikatından olduğu belirtilir.[165] *Osmanlı Müellifleri'*nde Kaygulu Halil Efendi için "Tarikaten Celvetî, aslen Kadirî, meşreben Üveysî"[166] ifadesi kullanılır. Şairin eserlerinde pek çok yerde bu bilgiyi teyit eden ifadeler yer alır.

Ne dindensin dirsen bana
Muhammed ümmetiyimdir
Kangı yoldan diyem sana
Tarîk-i Celvetîyimdir

Aşkile meydana geldik
Şevkıle devrâna girdik
Sıdkıle sâdıklar oldum
Usûl-i Kâdirîyimdir

Bırakdık kâl ile kîli
Neden buldun sen bu hâli
Şimdi olmuşam mecnûnî
Sulûk-ı Veysliyimdir[167]

*Hâdi'l-uşşâk'*ın müellif nüshası olduğu düşünülen İnebey nüshasının sonunda yer alan mühürde *"Şeyḫ-i Ḥalvetī Ḥalil Ḳaygulu"* ifadesinin yer alması da onun

[164] Dinçel, *Bursa Dağ Yöresi*, 169; Şahin, *Bursa Dağ İlçeleri*, 81.
[165] Güzel, *Mehmed Fahreddin ve Gülzâr-ı İrfân*, 363.
[166] Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri,* 151.
[167] Kaygulu Halil, *Dîvân* (Bursa: İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Genel, 4935), 293b, 294a.

Halvetī tarikatından olduğunu destekler.[168] Kaygulu Halil Efendi her ne kadar tarikaten Halvetiyye'nin Celvetiyye koluna, usûlen Kâdiriyye'ye, sulûken Üveysiyye'ye tabi olsa da eserlerinde ehlisünnet dairesindeki bütün şeyhlere ve tarikatlara yakınlık ve muhabbet besler. *Dîvân* adlı eserinde Veysel Karani, Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Velî, Mevlâna, Emir Sultan, Niyazî-i Mısrî, Abdülkadir Geylanî, Aziz Mahmud Hüdâyî, Üftâde, Kutup İbrahim, Şemseddin Sivâsî, Rabia el-Adeviyye, Abdal Mehmed, Mahmud Efendi gibi pek çok tasavvuf büyüğü için övgü ve saygı ifadeleri vardır.

Kaygulu Halil Efendi'nin eserlerinde bir bakıma tarikat silsilesini dile getirdiği şiirler vardır:

Muhammed dini zâhir ayân
Şeriat hakdır gerçekdir beyân
Tarikin evlâ Celvetî beyân
Hasan Basrîye cümle irişdük

Tarîk-i Celvetî bizlere erkân
Şeyh Hamîd-i Aksarayîye bakan
Andan Hacı Bayram-ı Velî çıkan
Hızır Dede ile bile buluşduk

Hazret-i Üftâde Muhammed hâli
Hüdâyî Mahmûd Azîzin pîri
Kutup İbrâhim gelince kulu
Usûl-i Kâdîrîden bizler karışdık

Karib Pir Mehmed halife oldular
Osman Dedeyi anda buldular
Sırıllı İhtiyar cümle sevdiler
Kurdçı Dede deyu gâyet sevişdik[169]

[168] Kaygulu Halil, *Hâdi'l-uşşâk* (Bursa: İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Genel, 4939), 281a.
[169] Reis, *Kaygulu Dergâhı ve Halil* Efendi'nin Dîvânı, 554.

Kayglu Halil Efendi'nin bağlı olduğu tarikat silsilesi şu şekilde sıralanır:

Kaygulu Halil Efendi

Kurtçu Pir Mehmed Efendi

Şeyh Osman Efendi

Pir Mehmed Efendi

Üftâdezâde Kutup İbrahim Sâdık Efendi

Aziz Mahmûd Hüdâyî

Üftâde

Hızır Dede

Akbıyık Sultan

Hacı Bayram-ı Velî

Hâmidüddîn Aksarayî

Hasan Basrî

Hz. Ali

Hz. Muhammed[170]

1.4. Kaygulu Dergâhı

Kaygulu Halil Efendi, Kurtçu Pir Mehmed Efendi'den halifelik görevini aldıktan ve Kurtçu Pir Mehmed Efendi'nin 1785 yılında vefatından sonra Sırıl köyünden ayrılıp Hasanpaşa Mahallesi'nde Deveciler Kabristanı civarında dostlarının da yardımı ile bir ev satın alıp bu evin bir kısmını ailesine tahsis etmiş, diğer kısmını zaviyeye çevirip fakir fukara yuvası olarak burada irşat faaliyetlerine başlamıştır.[171]

Kaygulu Halil Efendi dünya nimetlerine kıymet vermeyen, gariplere kol kanat geren, dergâhında dervişleriyle sohbet ve zikir yaparak günlerini geçiren bir zattır. Kaygulu Halil Efendi'nin nefesinin hastalara şifa, yazdığı muskaların dertlere deva oluşu insanları hayretler içinde bırakırmış. Bu sebepten dergâhı herkes tarafından

[170] Kara, Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler, 587; H. Kâmil Yılmaz, *Azîz Mahmûd Hüdâyî ve Celvetiyye Tarîkatı* (İstanbul: Erkam Yayınları, 1999), 161.

[171] Güzel, *Mehmed Fahreddin ve Gülzâr-ı İrfân*, 364; Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları Yâdigâr-ı Şemsî*, 472; Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, 3/31.

şifahane olarak bilinmiştir.[172] 8 Ramazan 1235 tarihinde vefat edince dergâhının içinde muntazam şekilde yapılmış türbeye[173] defnedilmiştir.

Kaygulu Halil'in vefatından sonra büyük oğlu Hasan Efendi babasından kalan dergâhta tarikat faaliyetlerini devam ettirirken Küçük oğlu Hüseyin Efendi bitişikteki evinde müstakilen tarikat faaliyetlerine başlamıştır. Bu tarihten itibaren Kaygulu Dergâh'ı Büyük Kaygulu ve Küçük Kaygulu olarak ikiye ayrılmıştır.

Kâzım Baykal bu dergâhlardan şöyle bahseder: Ebû İshak Camisi'nin kuzeyinden Apsak Sokağı'na doğru gelirken sağda bir ev biraz daha ilerde aynı tipten ikinci bir ev daha vardır ki yapıları eski bir zaviye yapısıdır. Kâgir, üstü ahşap olan bu binalar Kaygulu Dergâhlarıdır. Alttaki Küçük, üstteki Büyük Kaygulu namını taşırdı.[174]

Kaygulu Halil Efendi'nin vefatından sonra dergâhın başına geçen Hasan Efendi dergâha pek çok yeni vakıf ilave etmeye muvaffak olmuştur. Hüdâvendigâr tütün gümrükçüsü Salih Efendi, bir tevhithane ve birkaç oda inşa ederek dergâhı genişletmiştir.[175] Yusuf Kâmil Paşa ve eşi Zeynep Hanım'ın Hasan Efendi'ye fevkalade teveccühleri vardı. Hasan Efendi bu yardımsever çiftin desteğiyle Bursa'daki dergâhı genişletip tevhithaneyi yeniden inşa etmiş, dergâha yeni hücreler eklemiş, yeni vakıflar ilave etmiş, 15 Ramazan 1247/17 Şubat 1832 tarihinde dergâh için vakfiye tanzim ederek "Bânî-i Sânî" ünvanını almıştır. Bu vakfiyeye göre Büyük Kaygulu Dergâhı; dahilinde iki beyt-i ulvî, bir sofa, bir kiler, bir gölgelik, bir mutfak, bir çeşme ve bir avlu; haricinde bir beyt-i ulvî, bir sofa, bir ahır, bir samanlık, küçük bir oda, çeşme ve yüz yirmi zira kabristandan oluşmaktadır.[176]

Küçük Kaygulu Dergâhı için Hüseyin Efendi'nin oğlu Agâh Efendi 21 Cemaziyelevvel 1282/12 Ekim 1865 tarihli bir vakfiye tanzim etmiştir. Bu vakfiyeye göre dergâh; bir tarafında Hasan Efendi'nin vakfından olup kendisinin mutasarrıf

---

[172] Güzel, *Mehmed Fahreddin ve Gülzâr-ı İrfân*, 364; Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları Yâdigâr-ı Şemsî*, 472.

[173] Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü,* 3/73.

[174] Kâzım Baykal, *Bursa ve Anıtları,* (Bursa: Hakimiyet Baskı, 1993), 130.

[175] Güzel, *Mehmed Fahreddin ve Gülzâr-ı İrfân*, 363.

[176] Mürşid Akgün, *Bursa Tekke Vakfiyeleri* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996), 19.

olduğu tekke, bir tarafında Agâh Efendi'ye ait bir arsa ve bir tarafında yol olan dahilinde semahane, üç oda, avlu, sofa ve çeşme bulunan bir evden oluşmaktadır.[177]

Hasan Efendi, Sırıl köyünde de bir vakıf kurmuştur. 1278/1862 tarihli vakfiyeye göre köyde cami, zaviye, mektep ve çeşme yaptırıp Kurtçu Mehmed Efendi'nin türbesini onartarak türbeye bir türbedar görevlendirmiştir. Vakfiye 18. yüzyılda ortalama bir dergâh şeyhinin sahip olduğu kitaplar hakkında da bize bilgi verir.[178] Vakfiye belgesinde Hasan Efendi'nin vakfettiği bazı kitaplar, eşyalar ve iki bin beş yüz kuruş için şu ifadeler yer alır.

> "Yedimde emvâlim olan üç kıt'a Mushaf-ı şerîf ve bir cild basma Hadika-i Süedâ ve bir Risâle-i Mevlid-i Şerîf ve iki cild basma metin Birgivî ve altı cild Mızraklı İlmihâl ve bir cild basma Kaside-i Bürde ve beş cild basma Tecvîd ve iki basma Hâdi'l-uşşâk ve iki cild Divân-ı Kaygulu ve bir yeşil sanduk ve iki kebîr pirinç şamdan ve bir çift gülâbdân ve buhurdân ve bir asma çalar saat ile nefs-i mâl olmayub menâlimden ifrâz ve kemal-i imtiyaz ile mümtâz eylediğim iki bin beş yüz guruşu hasbeten lillâhi'l-ehad ve taleben li-merzâti rabbihi's-samed"[179]

Şeyh Hasan Efendi'nin vakfiyesinde yer alan Sırıl köyündeki cami, zaviye, mektep, çeşmeden günümüze maalesef herhangi bir eser kalmamıştır.

Kaygulu Dergâhı vakfiyeleriyle ilgili bir başka bilgi ise 5 Rebiyülevvel 1310/26 Eylül 1892 tarih ve 89 numaralı Bursa gazetesindeki bir haberde yer alır. Gazetedeki haberde Mudanya ilçesinin Büyükkaraağaç diye bilinen bölgesinde Kaygulu Dergâhı Vakfına ait zeytinlik vasıflı bir arazide çıkan yangında seksen tane zeytin ağacıyla birlikte elma ve ceviz ağaçlarının yandığı bildirilir.[180]

Hasan Efendi 1291/1874 yılında vefat etmiştir. Oğlu Veyis Efendi, babasının muhibbanından Yusuf Kâmil Paşa ve eşi Zeynep Hanım'ın İstanbul'da sahildeki evinde yaşamakta ve yine onların desteğiyle Aksaray'da Oğlanlar Dergâhı'nda[181] şeyhlik yapmaktadır. Bu nedenle Bursa'daki dergâhın başına küçük oğlu Hüsnü Efendi'yi vekaleten tayin eder. Veyis Efendi 18 Ocak 1885 tarihinde Boğaz'da tekne kazası

---

[177] Mürşid, *Bursa Tekke Vakfiyeleri*, 20.

[178] Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları Yâdigâr-ı Şemsî*, 472.

[179] Yavaş, Sırıl Köyü ve Kayguluzade Hasan Efendi Vakfiyesi, 2/194.

[180] Bursa Gazetesi, *(Başlık Yok),* (5 Rebiulevvel 1310/26 Eylül 1892), 2.

[181] Tekke Fatih Sultan Mehmet döneminde 1453-1461 yılları arasında Sekbanbaşı Yâkub Ağa tarafından kurulmuştur. Cerrahpaşa caddesiyle Millet caddesinin kavşağında Aksaray Karakolu'nun yanında bulunan yapı 1957'de Millet caddesinin açılması sırasında yıktırılmış, türbe, sebil ve çeşme yakınındaki Murad Paşa Camii'nin avlusuna taşınmıştır. Kaynaklarda Cism-i Latîf, Gavsî, Oğlan Şeyh, Oğlan Şeyh İbrâhim Efendi, Olanlar, Şeyh İbrâhim Efendi ve Yâkub Ağa Tekkesi adlarıyla da geçer. M. Baha Tanman, "Oğlanlar Tekkesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 03 Temmuz 2024).

sonucu vefat edince Kaygulu Dergâhı büyük evlada meşrut olduğu için Veyis Efendi'nin büyük oğlu Gülşen Efendi, Kaygulu Dergâhı'na şeyh olmuştur.[182]

93 Harbi sonrasında Kırım ve Kafkasya'dan gelen muhacirlerin bir süreliğine tekke ve dergâhlara yerleştirilmesiyle bu yapılarda büyük tahribatlar meydana gelmiştir. Muhacir iskânıyla tarikat ayinlerinin ve sohbetlerinin yapılamaması sonucunda müritleri dağılan pek çok tekke kapanmıştır. Kaygulu Dergâhı da bu tahribata uğramış, hücreleri zarar gören dergâhı tamir ettirmek isteyen Gülşen Efendi muvaffak olamayarak 16 Cemaziyelahir 1329/14 Haziran 1911'de ahirete irtihal etmiştir.[183] Gülşen Efendi'den sonra şeyhlik küçük kardeşi Hüsnü Efendi'ye geçmiştir. Hüsnü Efendi halihazırda Oğlanlar Dergâhı şeyhliği ile sorumlu olduğu için Kaygulu Dergâhı'na oğlu Mehmed Ali Efendi'yi tayin etmiştir. Mehmed Ali Efendi dergâhı ve ecdadının türbesini büyük gayretlerle tamir ettirip yeniden faaliyete geçirmiştir. Amcaoğullarıyla iyi geçinemeyen Mehmed Ali Efendi babası Hüsnü Efendi'nin yerine Oğlanlar Dergâhı'na şeyh olmak üzere İstanbul'a dönmüş ancak ömrü vefa etmemiş, 5 Ramazan 1336/14 Haziran 1918 tarihinde vefat etmiştir. Kaygulu Dergâhı'na Gülşen Efendi'nin torunu Remzi Efendi uhdesinde vekaleten Üsküp'te Sâdiyye Tarikatı meşayihinden İslam Efendi'nin oğlu Abdülkadir Efendi tayin edilmiştir. Bursa Sultanî Mektebine Farsça muallimi olan Abdülkadir Efendi bir müddet tarikat faaliyetlerini sürdürmüş fakat dergâhın tamirinde muvaffak olamamış, 1341/1922'de vefat etmiştir. Dergâhı uhdesinde bulunduran Gülşen Efendi'nin torunu Remzi Efendi de 1337/1918 yılında vefat etmiştir.[184]

Küçük Kaygulu Dergâhı'na gelirsek, Hüseyin Efendi ağabeyi Hasan Efendi'nin dergâhının bitişiğinde bulunan evinde tarikat faaliyetlerine devam etmiştir. Kendisi meczubane, tuhaf tavırları, kuvvetli hisleri, nefesinin tesiriyle meşhur idi. 1281/1864 yılında vefat etmiş, Deveciler Kabristanı'na defnedilmiştir. Yerine geçen oğlu Agâh Efendi, 21 Cemaziyelevvel 1282/12 Ekim 1865 tarihli vakfiyeyi tanzim ederek dergâhın banisi olmuştur. Muhacirun Komisyonunda azalık yapan Agâh Efendi tarikat

[182] Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, 601; Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları Yâdigâr-ı Şemsî*, 473.

[183] Nedim İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994), 188; Hür Mahmut Yücer, *XIX Asırda Anadolu'da Tasavvuf* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001), 76; Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları Yâdigâr-ı Şemsî,* 473.

[184] Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları Yâdigâr-ı Şemsî*, 478.

faaliyetlerinde bulunmamıştır. 17 Rebiyülevvel 1327/8 Nisan 1909 tarihinde bir meczup tarafından bıçaklanarak vefat etmiştir. Yerine geçen oğlu Edhem Efendi babası zamanından beri kapalı kalan dergâhta yeniden cuma geceleri Kâdirî usulü zikre başlayarak dergâhı yeniden faaliyete geçirmiştir. Edhem Efendi 1336/1918 yılında vefat etmiştir. İsmail Efendi babası Edhem Efendi'nin vefatından sonra 8 Cemaziyelevvel 1338/29 Ocak 1919 tarihinde dergâhın son postnişini olmuştur.[185]

1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla tamamen faaliyetlerine son veren dergâh ve türbe 1960-1961 yıllarında belediyenin yol yapım çalışmaları kapsamında kaldırılmıştır.[186] Dergâh ve türbeden günümüze herhangi bir mimari unsur kalmamıştır fakat Kaygulu ismi bugün aynı mahallede Ebû İshak Kâzerûnî Camisinin güney tarafında "Kaygısız Sokağı" şeklinde yaşatılmaktadır.

1.5. Eserleri

Yadigâr-ı Şemsî, Osmanlı Müellifleri, Bursa Kütüğü gibi temel eserlerde Kaygulu Halil Efendi'nin *Hâdi'l-uşşâk* ve *Dîvân* olmak üzere sadece iki eserinin varlığından söz edilir. Ayrıca 1855 tarihli *Dîvân-ı Kaygulu Efendi* adlı matbu eserin "Terceme" bölümünde de bunu destekleyen şu ifadeler yer alır:

> " ... Deveciler meḳābiri ḳaribinde tedārik eyledigi ḫānelerinde iḫtiyār-ı kūşe-i ʿuzlet sunūhāt-ı ilahiyye olan āṯār-ı ṭabʿ-ı mürşidāneleri beş ʿaded mecmuʿa-i mücellid-i kebīr ve bir ʿaded mücellid-i kebīr manẓūm Ḥādi'l-ʿuşşāḳ nām teʾlifātı hutame-i resīde olduḳdan ṣoñra dāʾimā evrād-ı eẕkār ve leyāl-i ihya ile ..."[187]

Sırıl köyündeki vakfın 1278/1862 tarihli senedinde Kaygulu Halil Efendi'nin oğlu Hasan Efendi'nin vakfa bağışladığı kitaplar arasında Kaygulu Halil Efendi eseri olarak sadece ikişer adet *Hadi'l-uşşâk* ve *Dîvân* yer alır.[188] Sonuç olarak şairin müstakil olarak telif ettiği eser sadece *Hadi'l-uşşâk*'ı, *Dîvân*'ı ve yarım kalan *Velâyetnâme*'sidir. Diğer eserlerin içerisinde *Dîvân'*dan alınmış pek çok şiir mevcuttur.

Günümüzde kütüphanelerde Kaygulu Halil'in *Dîvân, Divân-ı Kaygulu Efendi, Dîvân-ı Salis, Mezbûrâtü'l-hakâyık, Mecmua-yı İlâhiyât, Hâdi'l-uşşâk* olmak üzere altı manzum eseri ve *Velâyetnâme* adında bir mensur eseri vardır. Bunlar arasında özgün ve belli bir tertip şekli olan *Hâdi'l-uşşâk* şairin diğer eserlerinden ayrılır. *Hâdi'l-*

---

[185] Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları Yâdigâr-ı Şemsî*, 476.
[186] Turyan, *Bursa Evliyaları*, 103; Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, 599.
[187] Kaygulu Halil, *Dîvân-ı Kaygulu*, 3.
[188] Yavaş, Sırıl Köyü ve Kayguluzade Hasan Efendi Vakfiyesi, 2/194.

uşşâk'ın giriş bölümü tahmid, tevhid, münacat, naat konularına göre düzenlenmiş, asıl bölüm ise çeşitli konulara göre sıralanmış başlıklar altında yer alan manzumelerden oluşmuştur. Şairin diğer manzum eserlerinde ilahi tarzı şiirler belli bir konu düzeni olmadan sıralanmıştır.

1.5.1. Dîvân

"Kaygulu Halil'in genellikle yarım uyaklı, hece ölçüsüyle, dörtlük nazım birimi kullanarak yazdığı halk şiiri tarzındaki sade, basit fakat ruhen canlı fakat şeklen mühmel, yer yer lirikleşen ilahilerden oluşan eseridir."[189] *Dîvân'*da çoğunluğu 5 dörtlükten oluşan 1503 şiir vardır. Eser 15 Şaban 1231/11 Temmuz 1816 tarihinde telif edilmiştir. Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi Genel koleksiyonu 4935, 4936, 4937, 4938 numarada kayıtlı dört nüshası bulunan eserin en hacimli nüshası 320 varaktan oluşmaktadır. Eser hakkında[190] 2002 yılında Bedriye Reis tarafından *Kaygulu Dergâhı ve Halil Efendi'nin Dîvân'ı* adlı yüksek lisans çalışması hazırlanmıştır.[191]

Eserde namaz, zekât, oruç, hac gibi ibadetlerin önemi vurgulanır. Ahiret, nefis, temizlik, zikir, ilim, aşk-âşık, sabır, şükür vb. konular sık sık işlenir. Dört halifeyi, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i öven şiirler yer alır. Tarikatın gerekleri, bir mürşid-i kâmile bağlanmanın önemi vurgulanır. Tasavvufun mertebeleri açıklanır. Şair kendi tarikat silsilesini belirtir. Tasavvuf büyüklerini öven çok sayıda şiir yer alır. Kaygulu Halil Efendi'nin aile üyeleri için ve çevresinden sevdiği kişiler için yazdığı çok sayıda ağıt türünde şiire yer verilmiştir. Sultan II. Mahmut ve Osmanlı İmparatorluğu ordusu için dua ve dilekler eserdeki şiirlerde işlenen konulardandır. Dönemin önemli askerî olaylarından Osmanlı İmparatorluğu-Rusya savaşları şiirlerde değinilen konulardandır. Ruslar için "Moskof kâfiri" ifadesi kullanılarak beddualar, Rus ordusuna karşı ordumuz için muzafferiyet duaları edilir. Kadınların eşlerine itaat etmesinin gerekliliği değinilen toplumsal konulardandır. Zamane şartlarından ve

---

[189] Vasfi Mahir Kocatürk, *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi*, (İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınevi, 2018), 535.

[190] 1993 yılında Fikret Yıkılmaz tarafından *"Şeyh Kaygulu Divanı (Transkripsiyonlu Metin-Sözlük)"* adlı bir Yüksek Lisans çalışması yapılmış olsa da bu çalışmada incelenen eser Kaygulu Halil Efendi'nin *Dîvân*'ı değil *Mezbûrâtü'l-hakâyık* adlı eseridir. Fikret Yıkılmaz, *Şeyh Kaygulu Divanı (Transkripsiyonlu Metin-Sözlük)* (Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1993).

[191] Bedriye Reis, *Kaygulu Dergahı ve Halil Efendi'nin Dîvânı* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002).

bozulan toplum düzeninden şikâyetlerin dile getirildiği taşlama türünde şiirlere örnekler de eserde yer alır.

1.5.2. Dîvân-ı Kaygulu Efendi

Kaygulu Halil Efendi'nin *Dîvân*'ındaki şiirlere benzer, uyaklarına göre sıralanmış 170 şiirden oluşan eserin Süleymaniye Kütüphanesi Arslan Kaynardağ koleksiyonu 00183 numarada kayıtlı istinsah tarihi olmayan, 40 varaktan oluşan bir yazma nüshası vardır. 1272/1855 yılında taş baskısı yapılan eserin pek çok kütüphanede örnekleri yer almaktadır. Eserdeki bazı şiirler, şairin Bursa İnebey Kütüphanesi Genel koleksiyonu 4938 numarada kayıtlı *Dîvân* adlı eserinde de yer almaktadır. Eser hakkında herhangi bir ilmî çalışma yapılmamıştır.

1.5.3. Dîvân-ı Sâlis

Eser Rebiyü'l-âhir 1273/Kasım-Aralık 1857 tarihinde İstanbul'da Takvimhane-i Âmire Litografya Destgâhı'nda basılmıştır. 64 sayfadan oluşan eserde uyaklarına göre sıralanmış 138 şiir yer almaktadır. Şiirlerin nazım birimi dörtlük, ölçüsü ise hece ölçüsüdür. Şiirler birkaç istisna dışında beş dörtlükten oluşmaktadır. Eserde Allah, Peygamber, Dört Halife, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin sevgisi, zikir, nefsin kötülüğü, Kerbela olayı, dünya hayatının geçiciliği, sabır, ölüm, ahiret gibi konular işlenmiştir. *Dîvân-ı Sâlis'*teki şiirlerden 20 tanesi şairin Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi 4935 numarada kayıtlı *Dîvân* adlı eserinde de yer almaktadır. Eserin başında "*Dîvân-ı Sâlis ez-nutk-ı Cenâb-ı Hazreti'ş-Şeyh Burûsevî Kaygulu Efendi"* ifadesi, sonunda ise *"Burûsevî Şeyh Kaygulu Hazretlerinin Dîvân-ı Sâlisi Takvimhâne-i Âmirede Litografya Destgâhında Bin İki Yüz Yetmiş Üç Senesi Şehr-i Rebîu'l-âhirinde tab u temsil kılınmışdır."* ifadesi yer almaktadır. Eser üzerine *Kaygulu Halil Efendi ve Dîvân-ı Sâlis'i* adlı bir çalışma yapılmıştır.[192]

1.5.4. Mezbûrâtü'l-hakâyık

Eser 91 sayfadan oluşmaktadır, basım tarihi belirtilmemiştir. İBB Atatürk Kitaplığı, Milli Kütüphane, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi vb.

[192] Kenan Bozkurt - Tuba Bezenmiş, *Kaygulu Halil Efendi ve Dîvân-ı Sâlis'i* (Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları 2022).

kütüphanelerde baskıları mevcuttur. Eser üzerine iki yüksek lisans çalışması yapılmıştır. Bunlardan birincisi 1993 yılında Fikret Yıkılmaz tarafından hazırlanmıştır.[193] Fakat bu çalışmada eser hatalı bir şekilde *Mezbûrâtü'l-hakâyık* yerine *Şeyh Kaygulu Divanı* olarak adlandırılmıştır. Eser üzerine ikinci Yüksek Lisans çalışması ise 2019 yılında Gülşah Bayram Sülün tarafından yapılmıştır.[194]

Eserde Kaygulu Halil Efendi'nin *Dîvân*'ındakilere benzer şiirler yer almaktadır. Şiirler herhangi bir düzen gözetilmeden sıralanmıştır. Hece vezninin kısa kalıplarıyla ve dörtlüklerle yazılmış şiirlerde Allah'a, Peygamber'e, Dört Halife'ye, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e, Veysel Karânî'ye, tarikat şeyhlerine duyulan sevgi dile getirilmektedir. Cennet cehennem, dinî ahlaki nasihatler, dünyanın geçiciliği, aşk, ilim, tarikat yolunun hâlleri, Kerbela olayı ve Yezid'e lanet, kin ve kibrin kötülüğü eserde işlenen diğer konulardır. Şiirlerde coşkulu ve lirik bir dil kullanılmıştır.

1.5.5. Velâyetnâme

Kaygulu Halil'in tek mensur eseridir. İçerisinde manzumeler de bulunmaktadır. 24 Rebiyülâhir 1234/20 Şubat 1819 tarihinde yazılmaya başlanmıştır. 20 varaktan oluşan eser tamamlanamamıştır. Tek nüshası Kaygulu Halil Efendi'nin torunlarından Seval Kaygulu'nun kişisel kütüphanesinde bulunmaktadır. Kaygulu Halil Efendi'nin hayatı hakkında birtakım bilgiler ve olağanüstü menkıbeler yer almaktadır.[195] Bir tarikat şeyhinin kendi hayatı ile ilgili menkıbeler kaleme alması bakımından edebiyatımızda dikkat çekici bir yere sahiptir.

1.5.6. Mecmûa-yı İlâhiyât

10 varaktan oluşan küçük bir yazma ilahi mecmuasıdır. Şairin *Dîvân*'ında da yer alan bazı şiirlerden oluşmaktadır. Konya Koyunoğlu Müzesi'nde *İlahi Mecmuası* adıyla 10743 numarada kayıtlıdır.

Bu küçük çaplı mecmuada, Kaygulu Halil Efendi'nin diğer eserlerindeki örneklere benzeyen tarzda manzumeler yer almaktadır. Mecmuanın her sayfasında

---

[193] Fikret Yıkılmaz, *Şeyh Kaygulu Divanı (Transkripsiyonlu Metin-Sözlük)* (Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1993).

[194] Gülşah Bayram Sülün, *Mezbûrâtü'l Hakâyık Metin - İnceleme - Dizin* (Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

[195] Reis, *Kaygulu Dergâhı ve Halil Efendi'nin Dîvânı*, 9.

sağlı sollu sütunlara birer adet denk gelecek şekilde beşer birimlik şiirler kaydedilmiştir. Böylece her varakta 4 olmak üzere toplamda 40 manzume yer almaktadır. Manzumeler nazım türü ve şekilleriyle adlandırılmıştır. Buna göre 40 manzumeden 27'si "İlâhî", 5'i "Na't-ı Rasûl", 5'i "Gazel" ve 5'i de "Tasavvufât" başlığı altında kaydedilmiştir. Burada dikkati çeken bir unsur, gazel başlığı altındaki şiirlerin de dörtlük nazım birimiyle yazılmış olmaları, klasik edebiyattaki gazelin şekil özelliklerini taşımamalarıdır. Ayrıca "Tasavvufât" adlı literatürde geçmeyen bir şiir adlandırmasının yer almasıdır. Mecmuada, Koyunoğlu Müze Kütüphanesi mührü dışında herhangi bir istinsah ya da ferağ kaydı yer almadığı gibi tarih bilgisi de bulunmamaktadır. Manzumelerin istisnasız bütün mahlas dizelerinde "Şeyh Kaygulu" ibaresinin yer alması nedeniyle, diğer yandan dil, üslup ve muhteva özellikleri de göz önüne alındığında bu şiirlerin Kaygulu Halil Efendi'ye ait olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

1.5.7. Hâdi'l-uşşâk

Bu çalışmanın konusu olan *Hâdi'l-uşşâk* ile ilgili bilgiler sonraki bölümlerde ayrıntılı olarak verilecektir.

1.6. Kaygulu Halil Efendi'nin Edebî Kişiliği ve Şiirlerinin Özelliği

1.6.1. Kaygulu Halil Efendi'nin Şiirinde Dil ve Üslup

"Sözlükte 'izlenen yol, benimsenen tarz' anlamına gelir. Dil ve edebiyatta üslûp kişinin kendi duygu, düşünce ve heyecanlarını dile getirme şekli, dili kullanma biçimidir."[196]

"Edebiyatta üslûp duygu ve düşünceleri ifade etme şekline, kelimelerin seçiminden onların terkibine, cümle ve paragraflar haline gelişine, söz ve yazı sanatlarıyla günlük dilin dışına çıkmasına denilmektedir."[197]

Üslûp sanatçının şahsî tercihleriyle oluşsa da sanatçıya özgü olsa da çağa bağlı olarak (Orta Çağ üslûbu), edebî döneme ve akıma bağlı olarak (Millî Edebiyat üslûbu), konuya bağlı olarak (tasavvufî üslûp), okura bağlı olarak (çocuk edebiyatı üslûbu) bir

[196] İsmail Durmuş, "Üslûp", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 16 Temmuz 2024).
[197] Alim Kahraman, " Üslûp", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 16 Temmuz 2024).

şekle bürünür. Sanatçı ifadelerini okurun seviyesini, ilgilerini ve ihtiyaçlarını hesaba katarak seçer. Bir edebiyat içerisinde her çağda değerini korumuş abide şahsiyetler de sanatçının üslûbu üzerinde etkili olur. Tanpınar üslûbu, Yûnus üslûbu şeklinde adlandırması da yapılmaktadır.[198]

Kaygulu Halil Efendi'nin şiirinin temelinde insanlara itikadı, ibadeti, İslami geleneği tanıtma ve yaşatma amacı vardır. Şiiri insanlara dinî ahlaki öğütler vermek için bir araç olarak görmektedir. Onun tarikat şeyhliği şairliğinden daha ön plandadır. Tüm eserlerinde eğitimsiz geniş toplum kesimine bilinçli şekilde sade, anlaşılır halk diliyle hitap etmiştir. Bunu sureleri adlandırırken İhlas suresi için *Ḳul hu va'llāhu aḥad,* Nasr suresi için *İzācāʾe*, Kadir suresi için *İnnā enzelnā hu* ifadelerini kullanmasından anlayabiliriz.

Vezne ve kafiyeye fazla ehemmiyet vermeyen Kaygulu Halil Efendi, dil ve eda bakımından saz şiirine ve halk ruhuna çok yakın, tasavvufta Yunus ananesine bağlı, samimi bir şahsiyettir.[199] Şiirleri içerisinde lirik örnekler olsa da çoğunluğu, özellikle *Hâdi'l-uşşâk*'takiler, öğretici özellik göstermektedir. Sanatsallık Kaygulu Halil Efendi'nin şiirlerinde geri plandadır. Bunun sonucu olarak didaktik ve kuru bir dili vardır. Bu açıdan bakıldığında şiirler duygusal derinlikten ve özgünlükten uzak, ifadelerin çağrışım yönü zayıftır. Leffüneşir, tevriye, mecazımürsel, hüsnütalil gibi sanatlara pek yer vermez. Buna karşılık tasavvufi şiirin sonucu olarak mübalağa, teşbih, telmih gibi sanatlara çokça rastlarız. Özellikle mübalağa sanatı sözün etkisini artırmak için sıkça başvurulan sanatlardandır. Tarikatlarda ve camilerde kullanılan vaaz ve nasihat üslubu şiirlerde kendini gösterir. Bu yönüyle bakıldığında özellikle *Hâdi'l-uşşâk*'taki şiirleri manzum ilmihâl özellikleri taşır. İbadet ve itikat konularındaki öğütlerini süssüz, sanatsız bir dil ile doğrudan ifade eder. Her ne kadar sade dil ile yazmış olsa da Kur'an ve hadis kaynaklı Arapça iktibas ve kalıp sözlerle anlatımını renklendirir.

Buyurduñ levlāke levlāk lemā ḫalaḳtü'l-eflāk
Ḥabībiñdir seniñ ol şāh-ı Resūl Aḥmedü'l-müctebā (32)

[198] Kahraman, "Üslup".
[199] Kocatürk, *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi*, 536.

Her kim ṭaleb ide ʿilmi cennet olur anuñ yeri
Şefāʿat eyleye aña el-ʿilmü bi'n-nūreyn (137)

Daḫı bir rivāyet benne
Futiḥat ebvābü'l-cenne (1425)

Nidā ide bir münādī benne imdi
Maġfiret mā teḳaddem ve mā te'aḫḫar ẕenbī (1542)

Evvel namāzın ḳılmayan ikinci zekāt virmeyen
Üçünci şarāb içenler ʿāḳu'l-vālideyn rābiʿuhā (2432)

Buyurdı Ḥabīb aña
El-cennetü dārü'l-esḥiyā (5484)

Müellifimizin kendine mahsus bir ifade tarzı vardır. Sanki okuyucusuyla karşı karşıyaymış gibi bir üslup benimser. Çoğu yerde okuyucusuna dinî sohbet veriyormuş, vaaz ve nasihatte bulunuyormuş tavrı hakimdir. Hitaplar genellikle *duyundı, bilindi, işit, diñne, diyem saña, benne* (belle), şeklinde ikinci tekil şahıs emir kipindedir.

Buyurmuşdur Nebī ʿaleyhi's-selām
Ḳulaġın dut diyem saña ne kelām (187)

Dimiş her gün faẓlın aña
İşid diñne diyem saña (1283)

Melekler anda inerler bilindi
Ṣaçar müʾminlere raḥmet duyundı (1192)

Gelindi sen diñne anı ramażān ayına irüp
Günlerinde ṣāʾim olup bulasıñ sen fütūḥātı (1417)

Eserde yeni konuya girilirken veya bir fikir işlenirken hadisle başlanıyorsa hadisin ravisi, bir eserden fikir aktarılacaksa eserin ve müellifinin ismi verilerek *"buyurmuştur, kulağın tut işit ne demiştir, nakl olundu, dinildi"* gibi ifadelerle söze başlanır.

Tefsīr-i Kebīrde dinildi
Medīnede inzāl oldu (1129)

Ḥażret-i Ḥasan Baṣrī buyurdı
Raḥmetu'llāhi ʿaleyh anı (3051)

Rivāyet eyledi Nebīden
Ḥabību'llāh Muḥammed Muṣṭafādan (3052)

Buyurdı Enes bin Mālik raḍıya'llāhu ʿanh
Resūlu'llāhdan işidüp kelāmını bilgil faṣīḥ (4042)

Leṭāʾifde buyurdı kim
Fırḳa fırḳa ola ḳullar (5227)

Buyurdı İmām-ı Faḫri'r-Rāzī
Raḥmetu'llāhi ʿaleyh eyledi vāʿiẓi (6271)

Ebu'l-Leys raḥmetu'llāhi ʿaleyh anı
Buyurup diñnendi bilindi bunı (6507)

Hâdi'l-uşşâk'ın sade dil ile halk için yazılan bir eser olmasını destekleyen bir yönü de ağız özellikleri taşıyan ifadeler içermesidir. 19. yüzyıl standart Türkçesinde

görmeye alışık olmadığımız, Eski Anadolu Türkçesi Dönemi'ne ait kelimelere sıkça rastlarız. Eserde bu türden kelimler ve ekler ile bunların kullanıldığı bazı beyitler şu şekildedir: *añna, benne, buñ (günleri), Çalap, diñne, durur, eyt-, ḳoç-, (gözünü) ır-, irgür-, yarlıġa-, herḳanḳı, ḳanḳısı, ṣağışınca, ṭamu, uçmaḳ; aray-ıben, otur-uben, çal-gil, çıḳ-ısar, duy-undı, uyar-ındı, geli-yorur, ire-vüz, olma-ġıl, ol-ısar.*

Buyurdılar uçmaḳ ṭamu birbiriyle söyleşeler
Ṭamu diye baña gele riyāʾ kibir idenlere baḳ (258)

Babam ile oṭuruben dururduḳ
Gicelerde ḥadīṯleri oḳurduḳ (568)

Receb ayıñ tamām dutanı benne
Aña ṯevāb vaṣfa gelmez bil añna (856)

Ecel vaḳti irişince Rıḍvāna emr ola anca
Bizim bir ṣāliḥ ḳulumuz geliyorur diye ıyta (921)

Buyuruñ yā Resūlu'llāh bizi daḫı bu yoluñdan
Olmaġa çāre var mıdur irevüz biz daḫı buña (930)

Diye Allāh meleklere
Vardıñız ḳanḳı mekāna (1051)

Cümle günāhların yarlıġar Bārī
Ẕunūbı maġfiret ṣaġīr kebīri (1184)

Dünyāda ne ḳadar ot biter yapraḳ
Anlarıñ ṣağışınca ola ḥasenāt (1714)

Cennet evlerinden ev vire Allāh
Ol maḳāma anı irgüre Allāh (2220)

Oturur gözüni ırmaz elinden
Üç āyetden ziyāde oḳur Ḳurʾānndan (2673)

Virir ḳullarına Ḫudā emrinden olmaġıl cüdā
Fenā çıḳarmandı ṣadā Haḳdan bize çoḳ iḥsānāt (3389)

Ḳaçan bunlar arayıben geldiler
Maġāraya yolları irişdiler (5730)

Ne gūne muḥabbet anı bilindi
Sevgi ile sevip bir müʾmin olundı (5750)

Ḥūrīler olısar anda
Ġılmānlar dolısar bunda (6210)

Oġlan eydür sen Tañrı degilsiñ
Tañrınıñ bir ʿāṣī ḳulusuñ (6550)

Zürʿa gine oġlana etdi ġażab
Oġlana neler söyledir Ḫudā Çalap (6571)

Öpüşdiler ḳoçuşdılar
Aġlaşup ḥelālleşdiler (6753)

Ḳıyāmet güni olunca maḫşere ḫalḳ cemʿ olunca
Buñ günlerine irince niyāz üzere ḫalīlu'llāh (7489)

Kaygulu Halil Efendi'nin üslubunun temel özelliği halk dili, sade Türkçe olsa da mensubu olduğu tasavvuf dünyasının, itikat ve ibadet konularının etkisiyle Arapça Farsça kelimeler de kullanmıştır. *Hâdi'l-uşşâk*'taki 196 manzumenin 163'ünün Arapça ayet, hadis, ya da vecize ile başlaması, şiirlerin bu ayet ve hadislerin tefsiri niteliğinde olması onun Arapça bilgisinin iyi seviyede olduğunu gösterir. Dize içlerinde de dinî terminolojiden Arapça kalıp ifadelere rastlarız. Bunlardan bazı örnekler şu şekildedir:

Ānuñ ḥurmetine yā Rab tamām ola işbu kitāb
Cihān içi dolunca hep oḳuyalar aḥsenü'l-ḥüsnā (33)

Ẕunūbuñ baḥrine daldım
Ḳadīrdir Settārü'l-ʿuyūb (36)

Ḥükmi anuñ ʿadliledür bilesiñ
Ṭarīḳ-i müsṭaḳīm üzre durasıñ (229)

Türk edebiyatının büyük şairi Yûnus Emre'den pek çok şair gibi Kaygulu Halil Efendi de etkilenmiştir. Bursalı Mehmed Tahir'in *Osmanlı Müellifleri*, Kâmil Kepecioğlu'nun *Bursa Kütüğü*, Hasan Turyan'ın *Bursa Evliyaları ve Tarihi Eserleri*, İlhan Yardımcı'nın *Bursa Tarihinden Çizgiler ve Bursa Evliyaları* ve Vasfi Mahir Kocatürk'ün *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi*[200] adlı eserlerinde Kaygulu Halil Efendi'nin Yunus Emre tarzı şiirler yazdığının ifade edilmesine ek olarak şairin kendisi de *Mezbûrâtü'l-hakâyık* adlı eserinde üslubunu açıkça Yûnus'a benzetmektedir:

Sersemi sersem olur iken
Manṣûra uġradı yolum
Nutuḳ nedir bilmez iken

[200] Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/161; Kâmil Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, 3/30; Hasan Turyan, *Bursa Evliyaları ve Tarihi Eserleri*, 102; İlhan Yardımcı, *Bursa Tarihinden Çizgiler ve Bursa Evliyaları*, 275; Kocatürk, *Büyük Türk Edebiyat Tarihi*, 535.

Yûnus gibi söyler dilim[201]

Ancak Yûnus Emre'nin üslubundaki derinlik, lirizm, çok katmanlılık, her çağa hitap etme özelliklerini Kaygulu Halil Efendi'nin üslubunda aynı derecede göremeyiz. Orhan Kemâl Tavukçuoğlu, Yûnus'u besleyen kaynakları ifade ederken onun Türk kültürü ve İslam medeniyeti yanında Eski Yunan düşüncesinden de etkilendiğini söyler. Bu hâliyle Yûnus Emre manzumeleri, yatay ve dikey kültür katmanları üzerinde yükselen abidevi bir yapı gibidir.[202]

Burada dile getirilmesi gereken önemli bir nokta ise şairin Yûnus Emre tarzındaki şiirleri *Dîvân, Dîvân-ı Sâlis, Mezbûrâtü'l-hakâyık* adlı eserlerinde yer almaktadır. *Hâdi'l-uşşâk*'ta yer alan şiirler biçim olarak da dil olarak da diğerlerinden farklıdır. Bu eserdeki şiirler daha kuru ve öğretici bir üslupla yazılmıştır.

Kaygulu Halil Efendi'nin üslubunun bir başka özelliği de düşüncelerini dile getirirken sayıları kullanarak anlatımına bir bakıma düzen ve derli topluluk vermesidir. Mesela cehennemlikler zümresini anlatırken bunları bölüklere ayırmış, birinci bölük ve özellikleri, ikinci bölük ve özellikleri, üçüncü bölük ve özellikleri şekline bu grupları sınıflandırmıştır. Sayıları sık kullanımına bir başka örnekse ibadetler konusunda görülmektedir. Kılınacak namazlar, okunacak dualar, ibadet günleri sayılar temelinde dile getirilmektedir.

Ḥaḳīḳatde evvel maḳām ṣanki olmuş durur türāb
İkincisi Müslimlere bir naẓār ile baḳan

Üçünci yanıña geldi ṣaḳın umma andan nesne
Dördünci dünyāda senden emīn ola yaradılan

Beşinci Ḥaḳ Teʿālāya vaḥdet içinde olduḳda
Yüzüni yerlere sürüp diye yā Rabbenā ġufrān

[201] Gülşah Bayram Sülün, *Mezbûrâtü'l Hakâyık Metin - İnceleme - Dizin* (Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 141.
[202] Orhan Kemâl Tavukçu, *Yûnus Emre ve Dîvân'ı* (İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2022), 91.

Altıncı her kelāmında ḥaḳīḳat esrārı söyler
Yedinci herḳanḳı yerde olursa mescid gören

Sekizinci ola bayıḳ ḳul ola cümle ḫalāʾiḳ
Ṭoḳuzuncı ola ṭāʿat ḫulūṣ ile münācatān

Onuncısı ulaşmaḳdır müşahede ile Ḥaḳḳa
Ṣādıḳlar ʿāmeli böyle gelindi ol ʿāşıḳān (4553-458)

İbadetlerde ve kutsal gecelerde okunacak sureler açıklanırken yine surelerin faziletleri ve bu sureleri okumanın mükâfatları dile getirilirken sayılar sıkça kullanılmaktadır.

Ḳırḳ āyetdür tamām
Yüz yetmiş üç kelimedür beyān

Yedi yüz yetmiş ḥarfdür bilesiñ
Anı sen ābdestile oḳuyasıñ

Her ḥarfine onar s̱evāb vire Allāh
Oḳuya bu s̱evābı bula ḳullar

Ābdestile oḳur bulur
Ḥarf başına yigirmi beş s̱evāb olur

Eger namāzda oḳusa tamām
Her ḥarfine ellişer s̱evāb beyān

Eger oru[ç] ṭurur iken oḳuya

Her ḥārfine yüzer ṣevāb bula (7147-7152)

Meleklerin, olağanüstü varlıkların betimlenmesinde de sayılardan yararlanılmaktadır. İyi amellerin karşılığı olan dünya ve ahiret nimetleri, kötü amellerin cezası olan azaplar ifade edilirken sayılar ifadeye güç katmaktadır. Bin, yüz, üç yüz altmış gibi sayılar mübalağa unsuru olarak da sıkça kullanılmaktadır.

Her bir melek ola şöyle üç yüz altmış başı ola
Her başında üç yüz altmış yüz yarada bil ḥālātı

Her yüzünde üç yüz altmış aġız ḫalk eyleye Allāh
Her aġızda üç yüz altmış ḫalḳ eyleye lisānātı (781-782)

Biñ ḳul āzād eyleme bin kerre ḥacca varma
Biñ nāfile namāz ḳılma bunca ṣevāb vire Ḫudā (897)

Otuz üçer biñ şeherde otuz üçer biñ evler var
Otuz üçer biñ evlerde otuz üçer biñ ḳuyu ola (2436)

Hâdi'l-uşşâk'ta olmasa da Kaygulu Halil Efendi'nin diğer eserlerinde sık rastladığımız bir unsur da harf simgeciliğidir. Doğu kültüründe harflerin çeşitli anlamlar yüklenerek edebiyatta kullanılması çok eski zamanlardan beri vardır. İslamiyet öncesi Yunan, Hint ve İbranî kültüründe de harflere değişik anlamlar yüklenerek batınî birtakım sırların anlatılmaya çalışıldığı kaynaklar tarafından aktarılmaktadır.[203] Meselâ 8. yüzyılda aşırı Şiîlerden Mugîre b. Saîd el-İclî, Allah'ı harflere benzetmiştir. Daha sonra Hurufi anlayış ve yorumlar, başta bazı mutasavvıflar olmak üzere çeşitli İslami gruplar arasında ilgi görmüş, özellikle İbnü'l-Arabî'nin katkılarıyla bu ilgi daha da artmıştır.[204] Ebced (harflere rakamsal değer verme), remil

[203] Dursun Ali Tökel, *Dîvân Şiirinde Harf Simgeciliği* (İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları, 2016), 26.
[204] Hüsamettin Aksu, "Hurufilik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 10 Haziran 2023).

(nokta ve çizgilerden fal bakma), vefk (sayılar ve harfler kullanarak belli şekiller oluşturma), cifr (harflere ve rakamlara anlamlar yükleyerek fal tutma) pek çok eserde ve şairde karşımıza çıkar. Yine harfleri temel alan hurûfîlik akımı tasavvufta ve klasik şiirimizde kendine yer bulmuştur. Klasik şiirde harfler sevgilinin güzelliğini ya da başka konuları ifade için kullanılmıştır. Sevgilinin boyu elife, ağzı mime, kaşları raya benzetilir ancak Kaygulu Halil Efendi'nin şiirinde harf kullanımı bu amaca yönelik değildir. Şair harfleri söz oyunu, soyut konuların ifadesi ve tasavvufa ait bazı konuların simgesel, çağrışımlı anlatımı için kullanmıştır. Bu kullanımda Kur'an-ı Kerim'deki hurûf-ı mukattaaların etkisiyle anlatıma dikkat çekme, şiire güzellik katma amacı etkili olabilir. Şairler Arap alfabesindeki harfleri eliften yeye kadar şiir içerisinde çeşitli şekillerde sıralayarak *elifname* olarak adlandırılan şiirler ortaya koymuştur. Türk edebiyatında elifnamelere ilk dikkat çeken kişi Amil Çelebioğlu olmuştur. Mehmet Arslan, Türk edebiyatında 300 civarında elifname tespit etmiştir.[205] Kaygulu Halil Efendi'nin *Dîvân-ı Sâlis* ve *Mezbûrâtü'l-hakayık* adlı eserlerinde de elifname örnekleri bulunmaktadır.

Elif erişdi elime
Bâyla oldu iftiḫârım

Tâya gelince ders oldu
Ṯâya erişince cânım

Cime geldi bir ṣefâ
Ḥâ ile buldum vefâ

Ḫâyı oḳuyunca ḥayfâ
Ẕâl ile oldu mekânım

Râ ile zâya erdim
Sini şın ile buldum

[205] Hasan Kaplan, "Klasik Türk Edebiyatında Elifnâme Geleneği ve İsmail Hikmetî'nin Elifnâmeleri", *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi* 6/2 (Ağustos, 2022), 438.

Ṣâdı żâd ile bildim
Ṭâ ẓâdır sulṭânım

ʿAyn ile ġayna erişdim
Fâ yâ ile ḳâfa ḳarışdım

Kef ile lâmı buldum
Mim ile nûndur vaṭanım

Vâv ile hâyı bildim
Lâ ile allâya vardım

Ḳayġuluyu anda buldum
Görünce bildim bir hânım[206]

Kaygulu Halil Efendi'nin *Hâdi'l-uşşâk*'ta kullandığı üslubun dikkat çeken bir başka özelliği de başta mahşer anı olmak üzere kimi olaylar, mekânlar, varlıklar için yaptığı fantastik betimlemelerle okuyucunun zihninde olağanüstü manzaralar canlandırmasıdır.

Ṭoḳuzuncı bölük ḳābirden ḳalḳār
Yüzleri ḳara gözleri gök ḳopar

Dişleri öküz boynuzı gibi ola
Dilleri göğsüne inmiş dura

Dudaḳları ḳarnına inmiş
Ḳarınları ayaḳlarına ṣarḳmış

[206] Sülün, *Mezbûrâtü'l Hakâyık*, 82.

Münādīler çaġırup diyeler
Bunlar anlardur kim şarāb içenler (7266-7269)

Cehennem betimlemelerinde, cehennemliklerin karşılaşacakları cezalar konusunda olağanüstü sahneler oluşturur:

Buyurmuşdur Resūlu'llāh cehennemde dereler var
Āteşdendir dereleri ġāyet deriñ durur ġayyā

Altı biñ yıl deriñligi içinde ṭāġ var āteşden
Cebel-i Ḳāf miṯāli ola ola içi cümle nārā

İçinde āteşden yılan ola altmış yıllıḳ boyu
Otuz yıllıḳ ola ini işitdir cān ḳulaġına

Ḳıyāmet güni olunca yimeyeler içmeyeler
Şimdiki ḥāl dura böyle yarın ola ḥaşır neşrā

O gün yılan ide ṭaleb beni ḫalḳ eylediñ yā Rab
Bugüne dek oldum imsāk açım ṭaʿām diye ḥayyā

Diye Allāh Teʿālā tāriki'ṣ-ṣalat size
Ṭaʿāmıñız ola yiyiñ şimden girü ola eklā

Bunuñ gibi olan yılan namāz ḳılmayanı yiye
Kıyāmet güni olunca ola ʿaẕābı şedīdā (2420-2426)

Kaygulu Halil Efendi, *Hâdi'l-uşşâk'*ta ve diğer eserlerinde beşerî aşka hiç yer vermemiştir. Din ve tarikat erbabı kimliği bütün eserlerinde hâkim unsurdur. Ancak

genel edebiyat kültürü içerisinde ünlü aşk hikâyelerinin kahramanlarına şiirinde telmihler yapmıştır.

Bu Leylāya var mı Mecnūn
Bu Şīrine ḳanı Ferhād

Ḳaygulu Mecnūn[a] dönmüş
Ah Cemālu'llāh deyu ider feryād (7806-7807)

Şairin üslubunun bir başka yönü ise ikilemelerin yoğun kullanımıdır. Bu ikilemeler şiire hem ritim katmakta hem de söyleyiş kolaylığı getirmektedir. Şair kelimelerin arasındaki "u" bağlacını ünlü uyumuna uygun bir ünlüye dönüştürerek kullanmaktadır. *Leyl i nehâr, rûz u şeb, âh ı fiġān, ḥarf i ḥurūf, dün i gün, ins i cinnī, niyāz ı namāz, cennet i cinān, nefs i şeytan, māl ı emlāk* en çok kullanılan ikilemelerdendir.

Kaygulu Halil Efendi halk için sade dil ile şiirler yazsa da kendisi medrese eğitimi almış bir şeyhtir. Türkçe ve Arapça yapıları birleştirerek kendine özgü kullanımlar ortaya koymuştur. Bunlardan kimi *sâlisinci, rābiʿinci* şeklinde Arapça kelimelere Türkçe ek getirme yoluyla kimi *leyle-i ikinci, yevm-i yedi gün* şeklinde Türkçe ve Arapça sözcüklerle tamlama yapma yoluyla oluşturulmuş yapılardır. Dikkat çeken bir başka kullanım ise sözcüklere *enbiyâlar, maḳsūdātān, müʾminātān* şeklinde iki çoğul eki getirmesidir.

Bazı kaside biçimli manzumelerin uyak kelimelerinde yer alan bilinmeyen, dilimizde nadir kullanılan kelimeleri bir kenara bırakırsak *Hâdi'l-uşşâk*'ın genelinde günlük halk dili hakimdir. Eserin anlaşılır olmasını sağlayan, vaaz ve nasihat üslubunu tamamlayan bir başka özellik de eserde kullanılan deyimler ve atasözleridir. Öğreticilik ve nasihati temel amaç olarak gören müellif, manzumelerinde atasözlerini, halk tabirlerini, kelamıkibar mesabesinde sözleri yer yer kullanmıştır. Eserde, basit söylenişli ama derin anlamlar içeren sehl-i mümtenî diyebileceğimiz beyitlerle karşılaşırız.

Kişi nefsini bilince bilir Rabbisini anca
Bu ʿameller bulununca irişe ḳalbine Sulṭān (452)

Yidirseñ bir loḳma bostān
İḥsān neler olur dostdan (1059)

Az ʿameli işler iken bir kişi
Ṣoñra büyük işleme olur işi (2972)

Diliñi dut söyleme söz
Ḫalḳdan kendiñi eyle temīz (3063)

Gençlik gider girü gelmez
Yigitlik eliñe girmez (3201)

Daḫı ister iseñ ʿibret
Yiter saña bilindi mevt (3221)

Böyle vaḳit ele girmez
Ṣoñ pişmānlıḳ fayda virmez (3277)

Bu maḳāmı varıp anda bulmaya
Ṣabr itmeyen bu cennete girmeye (3405)
(Sabır acıdır, meyvesi tatlıdır.)

Şimdi āḫir zamān oldı
Kibir riyāʾ ḥased doldı (3479)

Ḫarīṣ olan ādem bütün dünyāyı cemʿ itse
Gözüne görünmez biri artırır göñülde kerūb (3506)

Mü'mine lāzım olan kendi nefsine
Ne ṣanu ṣana ġayruya öyle ṣana (3628)

Hiç kimse aña denkdaş olmadı
Yaradan o yaradılmışdan bulunmadı (6341)

Seniñ cānıñı alma ne gibi
Ṣarı yaġdan ḳıl çeker gibi (6796)

Tüm eserlerinde kibrin şeytandan olduğunu, kibirlenenleri Allah'ın sevmediğini hatırlatan; alçak gönüllülüğü ve kanaatkâr olmayı tavsiye eden şairin kendisi de hiçbir eserinde fahriyeye başvurmamıştır.

Kaygulu Halil Efendi'nin üslubu edebî açıdan zayıf olsa da doğallık bakımından pek çok sanatçıdan üstündür. Türk nazmının en spontane edasını onun eserlerinde gördüğümüzü söyleyebiliriz. Bu spontane eda mısralarına da kendine mahsus bir canlılık vermektedir. Bazı mısraları hemen hiçbir şairimizde görülmeyen bir safiyet ruhu ve heyecanı taşımaktadır.[207]

1.6.2. Giriş ve Geçiş Formelleri

Hâdi'l-uşşâk'ta dikkat çekici bir başka özellik de şairin manzume başlarında, bir konudan başka bir konuya geçişlerde ve yeni bir kıssaya başlarken kullandığı kalıp ifadelerdir. Konuyla ilgili yeni bir bilgi içermeyen, doldurma dizelermiş gibi görünen bu bölümlerin asıl işlevi konular arası geçişi sağlamak ve okuyucunun ya da dinleyicinin dikkatini yeni konuya çekmektir. Bu beyitler halk masallarındaki ve halk hikâyelerindeki *formel* adı verilen unsurlarla benzer özellik gösterir. Halk edebiyatında *formel,* "Masalların bünyesinde bulunan belirli vazifelere ve muayyen bir şekle sahip olan kalıplaşmış ifadeler." olarak tanımlanmıştır.[208] Formeller halk masallarında, halk hikayelerinde, destanlarda, aşık şiirlerinde karşımıza çıkan yapılardır. Şair formellerle

[207] Kocatürk, *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi*, 536.
[208] Mehmet Özçelik, "Afyonkarahisar Masallarının Formel Yapısı", *Erciyes* 19/127, (Ocak 1996), 25.

hem anlatımını renklendirir hem de konular arasında geçiş yaparken zihnindeki bu hazır malzemeyi kullanarak anlatım içerisinde zihnini toparlar, anlatımını akıcı hale getirir. Formellerin aliterasyonlarla, iç kafiyelerle, kelime tekrarlarıyla, eşit heceli ritmik tekrarlarla sağlanan uyumlu bir yapısı vardır. Söyleyişi kolaylaştıran birtakım kalıpların aşığın dağarcığında hazır bulunduğu, bunun aşık tarzında bir gelenek olduğu araştırmacılar tarafından belirtilmiştir.[209] Şair bu kalıp ifadeleri şiirine bir zemin bir anahtar olarak kullanır. Halk şiirinde doğaçlama söyleyişin esas olması sebebiyle şairin dağarcığında belirli söz öbekleri hazır tutulur. Pek çok farklı eserde "sabahtan uğradım ..., evlerinin önü ..., bahçelerde ..., şu yüce dağların ..." ifadeleriyle başlayan dizeler yer alır.[210] Şiirsel akıcılığa ve ses uyumuna dayalı bu tip yapılarla Kaygulu Halil Efendi'nin şiirlerinde sık sık karşılaşırız. Bu formeller onun üslubunu belirleyen önemli yapı taşlarındandır. Şair bazı yerlerde beyit olarak, bazı yerlerde dizenin tamamını, bazı yerlerde dizenin bir kısmını oluşturan formeller kullanmıştır. Ayrıca ölçü, uyak ve ifadenin akışına göre sözcüklerin yerlerini değiştirerek formeli değişik formlara sokar. Mesela bir formel "Uyar gafletten cānı", "Gafletten uyar cānı", "Uyar gaflette olan canı" şeklinde değişik formlarda kullanılmaktadır. Halk edebiyatında kimi zaman doldurma dize olarak kullanılan formeller *Hâdi'l-uşşâk*'ta çoğunlukla konuyla bağlantılı olarak anlatıma giriş mahiyetinde manzumelerin başında kullanmıştır. Halk hikâyelerinde nesirden türküye geçerken *"Kerem gene sazı eline aldı, bakalım ne dimiş"* kalıbında olduğu gibi *Hâdi'l-uşşâk'*ta Muhammed Aleyhisselam ve diğer din büyüklerinden nakil yapılırken *"Resulullah buyurmuştur / Dinne imdi ne dimişdür"* şeklinde konuya giriş formelleri kullanılmıştır. Manzumelerin içerisinde de bir konudan başka bir konuya geçerken, ya da manzume içerisinde konuyu toparlayıp kapanış yaparken formellere başvurulur. Halk şiirinde formeller doğaçlama söyleyişin önemli bir parçasıdır. Şair ana ifadesini bu formellerle destekler. Kaygulu Halil Efendi'nin şiirinde formellerin çokluğu onun şiir yazma sürecinin doğaçlamaya benzer nitelikte olduğunu düşündürmektedir.

---

[209] Metin Özarslan, *Erzurum Aşıklık Geleneği,* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2001), 207; Özkul Çobanoğlu, *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2005), 266.

[210] Nerin Yayın, "Karacaoğlan'ın Şiirlerinde Formel İfadeler ve Bunların Tip Yapısı", *Mukaddime* 2/2 (Şubat 2010) 131.

Tablo 1. Formel dağılımı

	Formel ifade	Formel ifadelerin bulunduğu beyit numaraları	Formel sayısı
Dizenin tamamını oluşturan formeller	*Buyurmuşdur Teʿāla'llāh kelāmında diñne anı* *Buyurdu kim Teʿāla'llāh kelāmında diñne anı* *Buyurmuşdur Teʿāl'allāh kelāmında diñne anı* *Teʿāla'llāh buyurmuşdur kelāmında diyem anı* *Buyurmuşdur Teʿāla'llāh kelāmında ʿAzīz Allāh*	130, 272, 998, 3339, 3793, 4249	6
	Buyurmuşdur Resūlu'llāh Ḥabību'llāh ṭabību'llāh *Buyurmuşdur Resūlu'llāh Ḥabību'llāh ṭabību'llāh* *Buyurmuş ki Resūlu'llah Ḥabību'llāh ṭabību'llāh* *Buyurmuşdur Nebiyyu'llāh Ḥabību'llāh ṭabību'llāh* *Buyurmuşdur Resūlu'llāh Ḥabību'llāh Nebiyyu'llāh*	142, 359, 899, 964, 974, 1857, 1905, 2090, 2354, 2417, 3287, 3341, 3469, 3497, 4086, 4100, 4213	17
	Buyurmuşdur Resūlu'llāh *Buyurmuşdur Resūlu'llāh* *Buyurmuşdur Ḥabību'llāh* *Resūlu'llāh buyurmuşdur* *Buyurmuşdur Nebī ʿaleyhi's-selām* *Nebiyyu'llāh buyurmuşdur* *Buyurmuşdur Nebiyyu'llāh*	187, 297, 757, 1027, 1035, 1058, 1752, 1779, 1843, 2249, 2996, 5563, 5634, 7305, 7716	15
	Diñne imdi ne dimişdür *Diñne imdi ne didigin* *Diñne imdi ne dimişdür* *Diñne imdi neler didi* *Diñne imdi ne dimiş* *Diñne imdi ne diyesiñ* *Diñne imdi nedir anı*	046, 1779, 3196, 5715, 6415, 6455, 7143, 7305	8
	Uyar ġafletden cānı *Uyarındı ġāfil cānı* *Uyar ġafletden cānı* *Ġafletden uyar cānı* *Ġafletden uyarır cānı* *Uyarır ġafletden cānı* *Uyar ġafletde olan cānı*	1047, 1788, 1194, 4332, 4343, 4390	6
	Kelāmı dertlere ṭabīb *Kelāmı dertlere ṭabīb* *Kelāmı dertlere dermān ve ṭabīb*	715, 1758, 2199, 4487	4

Tablo 1 (Devam). Formel dağılımı

Dizenin tamamını oluşturmayan formeller	*Daḫı buyurmuşdur Resūl ...* *Daḫı buyurmuşdur Nebī ...* *Daḫı buyurmuşdur Resūl ...* *Daḫı buyurmuşdur Resūlu'llāh ...* *Daḫı buyurmuşdur Ḥabīb ...* *Daḫı buyurmuşdur Ṭabīb ...*	280, 286, 483, 491, 546, 598, 607, 628, 669, 679, 687, 726, 767, 1758, 1930, 1944, 2350, 2361, 2427, 2441, 3289, 3290, 3291, 3475, 3477, 3478, 3807, 4107	28
	... uyar ġafletden cānı ... *Bu bir ʿışḳdur düşen ḳulu ġafletden uyarır cānı* *Muḥammed buyurmuş anı uyarındı ġāfil cānı* *Uzaḳ sanma sen ṣoñunı uyar ġafletden cānıñı* *Ḥabībine bildirdi anı uyarındı ġāfil cānı* *Oḳu dāʾimā Ḳurʾānı ġafletden uyar cānı* *Uyar ġafletden cānı taṣdīḳ eyle dime ḫaşāk* *İşidüp uyar ġafletden cānı* *Emrini işler anuñ uyar ġafletden cānıñ* *Uyar ġafletden cānıñ olurṣun yenfaʿu'n-nās* *Bilindi ḥāmdile anı ġafletden uyar cānı*	411, 992, 2734, 2813, 2852, 4258, 4824, 5017, 5545, 6382	10
	Diñne imdi diyem ... *Diñne imdi diyem kemālini* *Diñne imdi diyem teḳrīr tamām* *Diñne imdi diyem saña*	2135, 2901, 4125	3
	... diyem saña bil ... *Ne dimişdür diyem saña bil anı* *Ne dimekdür diyem saña bil bunı* *Eger ʿadū kimdir dirseñ diyem saña bilindi sen* *Eger bilir iseñ anı diyem saña bil istiġāṣ* *Diyem saña bil aṣḥāb-u fīli*	1808, 2486, 2751, 3475, 6124	35

1.6.3. Kaygulu Halil Efendi'nin Etkilendiği Şairler

Kaygulu Halil Efendi'nin en çok etkilendiği şair -edebiyatımızdaki pek çok tasavvufçu şair gibi- Yûnus Emre'dir. Yûnus'un Yesevî'den alarak Eski Anadolu Türkçesi'yle yeniden şiirleştirdiği düşünceler, edebiyatımızda sadece lafzî ilhamlar olarak kalmamış, neredeyse bir darb-ı mesel mesabesine gelerek yüzyıllar boyunca nesilden nesle aktarılmıştır.[211]

Hoca Ahmet Yesevî'nin,

[211] Orhan Kemâl Tavukçu, *Dede Ömer Rûşenî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânının Tenkidli Metni* (PDF: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2008), 67.

Işkıng kıldı şeydâ mini
Cümle âlem bildi mini
Kaygum sin sin tüni küni
Minge sin ok kirek sin[212]

dörtlüğü Yûnus Emre'de şöyle tezahür etmiştir:

Işkun aldı benden beni
Bana seni gerek seni
Ben yanaram düni güni
Bana seni gerek seni[213]

Kaygulu Halil Efendi, bu ırmaktan aldığı ilhamı kendi dünyasında yoğurarak,

Severseñ Mevlâyı sevgil
Saña gerek odur saña
Tasdik ile kalbiñe al
Saña gerek odur saña[214]

dörtlüğüyle farklı bir renkte dile getirmiştir. Kaygulu Halil Efendi'nin, Yûnus Emre (öl. 1320), Âşık Paşa (öl. 1332), Süleyman Çelebi (öl. 1422), Yazıcıoğlu Mehmed (öl. 1451), Hüdâyî (öl. 1628), Niyâzî-i Mısrî (öl. 1694) gibi şairlerin yolunu izlediği onlarla müktesebatını zenginleştirdiği açıktır. Şair, *Dîvân-ı Sâlis*'indeki bir şiirinde Yûnus Emre'ye ve Niyâzî-i Mısrî'ye olan sevgisini açıkça dile getirmiş ve onların üslubunu benimsediğini ifade etmiştir.

Şeyḫ Ḳaygulu niye irdiñ
Ne söylersen vü ne dirdiñ

[212] Kemâl Eraslan, *Dîvân-ı Hikmetten Seçmeler* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1983), 326.
[213] Tavukçu, *Yûnus Emre ve Dîvân'ı*, 496.
[214] Bozkurt - Bezenmiş, *Dîvân-ı Sâlis*, 101.

Mısrī Yūnus gibi olduñ

Ne lisānıyla lisānım var[215]

Hâdi'l-uşşâk'ta izlerini gördüğümüz bir başka şair ve eseri de Süleyman Çelebi (öl. 1422) ve *Mevlit* adıyla meşhur eseri *Vesiletü'n-Necât* diyebiliriz.

> "Sehl-i mümteni kabul edilen Vesîletü'n-necât sade bir Türkçe ile yazılmıştır. Eserde fikir, bilgi ve duygular çok sanatkârane bir üslûpla anlatılmıştır. Müellifin ifadeleri dinî heyecanına bağlı olarak gelişip zenginleşmiş ve ona dönemin çizgisini aşan şahsî ve sanatlı özel bir üslûp kazandırmıştır. Bu sebeple Vesîletü'n-necât'ta motiflerin ve edebî sanatların kullanılışı yazarına mahsus olup tamamen orijinaldir. İfadeler halka yönelik konularda çok sade, dinî kavramların anlatımında bazan girift, fakat anlamın derinine inilince gönlü fethedecek özelliktedir. Eser, yazıldığı dönemden itibaren Osmanlı coğrafyasının hemen her yerinde özellikle Hz. Peygamber'in doğum günlerinde okunmuş, bestelenmiş, çeşitli dillere çevrilmiş ve nazîreleri yazılmıştır. Ayrıca başta Balkanlar olmak üzere çeşitli İslâm ülkelerinde bir ibadet anlayışı içinde mübarek gün ve geceler yanında doğum, ölüm, sünnet, evlenme, askere gönderme gibi pek çok vesile ile okutulmaktadır."[216]

Mevlit asırlardır Türk-İslam coğrafyasında başka bir esere nasip olmamış bir şöhrete ve sevgiye mazhar olmuş, dolayısıyla her kesimden pek çok şairi etkilemiştir. Bu etkiden Kaygulu Halil Efendi ve *Hâdi'l-uşşâk* da nasibini almıştır. Yetiştiği dergâh ve dinî kültür çevresinde çocukluğundan beri *Mevlit* ve *Muhammediye* okuyarak ve dinleyerek yetişen Kaygulu Halil'in zihnine ve üslubuna bu eserler yerleşmiştir.

Her iki eser de benzer ifadelerin yer aldığı bir münacat ile başlar. *Hâdi'l-uşşâk*'taki, Muhammed Aleyhisselam'ın soy ağacının verildiği bölümlerde, doğumu anındaki olağanüstü olayların anlatımında *Mevlit*'in etkisini açık şekilde görürüz. Bu etkiye örnek bazı beyitler şu şekildedir:

Hâdi'l-uşşâk'ta	*Mevlit*te
Her kim bir kerre deyince Allāh	*Bir kez Allah dise aşk ile lisān*
Ẕunūbı ʿaf olur el-ḥamdu li'llāh (5840)	*Dökülür cümle günah misl-i hazān*[217]

[215] Bozkurt - Bezenmiş, *Dîvân-ı Sâlis*, 163.

[216] A. Necla Pekolcay, "Mevlid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 16 Temmuz 2024). Ayrıca bk. Necla Pekolcay, *Süleyman Çelebi Mevlid* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1980); M. Fatih Köksal, *Mevlid-nâme* (Ankara: TDV Yayınları, 2011); Hasîbe Mazıoğlu, "Türk Edebiyatı'nda Mevlid Yazan Şairler" *Türkoloji Dergisi* 6/1 (Mayıs 1974), 31-62; Mehmet Akkuş, Uğur Derman, *Vesîletü'n-Necât (Mevlid)* (Ankara: DİB Yayınları, 2017), 15-24.

[217] Süleyman Çelebi, *Vesilet-ün-Necât,* haz. Faruk K. Timurtaş (MEB Yayınları, 1990), 5.

Hâdi'l-uşşâk'ta	*Mevlit*'te
Ṣāf ṣāf olup ḳarşu durdılar	*Çevre yanuma gelüp oturdılar*
Birbirine muştulayup durdılar	*Mustafa'yı birbirine muştılar*
Ḫarāretinden ṣu istedi	*Susadım su diledüm içmekliğe*
Virdiler nūş eyledi şerbeti	*Virdiler bir kıf ki tolu şerbeti*
Bir aḳ ḳuş ḳanadıyla ṣıġadı	*Geldi bir ak kuş kanadıyla benum*
Muḥammed andan cihāna geldi	*Arkamı sığadı kuvvetle katı*
Doġdu ol zamānda eyledi sücūd	*Doğdı ol saatte ol şāh-ı rüsül*
Heniz cihāna gelince vücūd (5868-5871)	*Kim anunla buldı ālem izzeti*[218]

Hâdi'l-uşşâk'ta izlerini gördüğümüz bir başka önemli eser de 15. yüzyıl Osmanlı âlimlerinden Yazıcoğlu Mehmed (öl. 1451) tarafından telif edilen *Muhammediye'*dir. *Hâdi'l-uşşâk*'ı dönemin şeyhülislamı ve uleması "Muhammediye-i sani" olarak vasıflandırmışlardır. Eserin taş baskısı için Cerîde-i Havâdis gazetesinde verilen ilanda da eser "Muhammediye-i Sâni" olarak tanıtılmıştır. Bu konuyla ilgili daha geniş bilgi ilgili başlık altında verilmiştir.

1.6.4. Kaygulu Halil Efendi'nin Şiirinde Dönemin Sosyal ve Kültürel Ögeleri

Edebiyat araştırmalarının merkezinde edebî metin vardır. Ses, kelime, cümle, paragraf bir anlam çevresinde birleşerek metni oluşturur. Metin türe, döneme, konuya, müellife, hedef kitleye bağlı olarak bir yapı kazanır. Metinde asıl amaç anlatma ve anlaşma olsa da metni oluşturan her öge bu anlatma ve anlaşma amacının yanında pek çok başka bilgi de verir.

[218] Süleyman Çelebi, *Vesilet-ün-Necât,* 13.

Edebiyat tarihi, edebî metinlerin ortaya konduğu dönemi, onların yazarlarını tarihî metotla ele alır, inceler ve düzenler.[219] Metni oluşturan ögeler birbiriyle bağlantılı unsurlar olsa da araştırma amacıyla tek olarak ele alınabilir. Cümle içerisinde bir kelime sadece anlamının temsilcisi değil; müellifin, dönemin, çağrışımlarının, okuyucunun duygularının da temsilcisidir. Edebiyat eseri kendi döneminin insana özgü hâlleri, zevki, bilgisi, zihniyeti tarafından oluşturulur ve bunları yansıtır. Edebî eser konusuyla, dil ve üslubuyla, yansıttığı zihniyetle tarihi belge niteliği taşır.

Edebî eserin bir sanat eseri olma vasfının yanında, müellifin yaşadığı ortamı, siyasi ve sosyal hayatın bazı detaylarını yansıtma vasfı da vardır. Bu açıdan bakıldığında sanat eseri yazıldığı dönemdeki bazı anlayışları ve kabulleri ortaya koymak bakımından ayrı bir önem taşımaktadır.[220]

Kaygulu Halil Efendi'nin eserleri dinî ahlaki, öğretici eserler olması sebebiyle şiirlerde sosyal hayat ögeleri ve kültürel içerik nispeten az olmakla birlikte bu eserlerde de çeşitli konularda döneme ait önemli bilgiler ve devrin Osmanlı toplumunun sosyal dinamikleri kendine yer bulur. Gelenekler, halk inançları, tekke ve dergâh kültürü, günlük hayat ile ilgili unsurlar karşımıza çıkar. Bu başlık altında eserin bu yönü dikkatlere sunulacaktır.

Aşağıdaki beyitlerde görüleceği üzere 19. yüzyıl Türk toplumunda *şeyhten yed alma* geleneği vardır. İnsanlarda; ileri yaşlarda bir şeyhe bağlanır, şeyhten yed alır, tövbe eder, Allah'ın emirleri doğrultusunda yaşarım, fikriyle gençlik yıllarında dinî sorumlulukları göz ardı etme düşüncesi yaygındır.

Şimdi tevbe vaḳti degil var yegitligim
Ṣoñra şeyḫden yed alır tevbe iderim

Neceler bu ṭuzaḳda tutulup ḳaldı
Görürsüñ kim ecel anları aldı (3885-3886)

[219] Şerif Aktaş, "Edebî Metin ve Özellikleri", *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 15/39 (2009), 187-200.

[220] Orhan Kemâl Tavukçu, *Ahmed Rıdvân Hüsrev ü Şîrîn* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000), 210.

Manzumelerde bir kişi için hayır duada bulunulurken ve iyi davranışların mükâfatları ifade edilirken sık sık cünûn (akıl hastalığı), cüzzam, zatü'l-cenb (gögüs iltihabı) gibi hastalıklardan uzak olma dilekleri dile getirilir. Bu da gösteriyor ki o dönemde cüzzam, akıl hastalıkları, göğüs hastalıkları insanların en çok mustarip olduğu rahatsızlıklardandır.

Daḫı dört gün olur ise oruç
Belādan cünūn cüzzāmdan ḫurūc

Zātü'l-cenbden ola anlar azād
Deccāl ḳabir ʿazābından bula necāt (861-862)

Hâdi'l-uşşâk'ta oğlunun vefatı ile imtihan edilen bir kadının durumu anlatılırken cenaze için ağlayıcı getirme ve feryat figan ile ağlamanın yanlışlığı ifade edilir. Bu beyitlerden anlıyoruz ki o dönemde cenaze törenlerine ve cenaze evlerine ağlayıcı getirip ağıt yaktırmak yaygın bir gelenektir.

Eger vāylā dise çaġırsa her kim
Duʿāları ḳabūl olmaya her ne kim

Eger aġlayıcı getirse itse fiġān
Cümlesin cehenneme atar ol zamān (3442-3443)

Ölüm ya da başka musibetler karşısında tutulan yasın göstergesi olarak günümüzde de geçerli olan kara giyme adeti yanında o dönemde saç kesmenin de yas gelenekleri arasında yer aldığını beyitlerden anlıyoruz.

Bir kimseye ire muṣībet bir gün
Ḳara geye yırta esbābın ol gün

Ya yüzin yırtup saçın keserse

Ḥaḳdan geldi deyüp rāżı olmasa (3412-3413)

Ölen kişinin ruhu için Kur'an okuyup, zekât verip, kurban kesip bağışlamak günümüzde mevcut uygulamalardandır. Ancak dönemin dinî zihniyeti ile ilgili dikkate değer bir başka bilgi ise ölen kişilerin ruhu için namaz kılıp bağışlamaktır.

Her gün taṣadduḳ eylerdim rūḥı çün
Namāz ḳılup bagışlardım cānı çün (3436)

Kültürümüzde yer alan her yüz senede bir gelen kurtarıcı figürünü Kaygulu Halil'in eserlerinde de görmekteyiz. Şair, Allah'ın her yüz senede bir veli kullarından birini toplumu sıkıntılardan kurtarması, dünyayı düzene koyması için gönderdiğini ifade eder. Kurtarıcı kişinin gönderilmemesi ise kıyamet alameti olarak kabul edilir.

Ḥaḳ Teʿālā her yüzde bir yollaya bir merd-i kāmil
Dīn-i İslām ola şeref ʿilmine idegör ṭamāḫ (5201)

Yüz senede bir gelse
Anuñ gelmedigi zamān

Ol zamān ḳopar ḳıyāmet
Anlar gelir ḳullar bulur selāmet (5225-5226)

Kaygulu Halil Efendi manzumelerde dünyanın güzelliğini ve çekiciliğini temsil eden nimetler bağlamında güllaç tatlısını kullanır. Buradan hareketle güllaç tatlısının şairin yaşadığı dönemde bilinen ve sevilen bir yiyecek olduğu sonucunu çıkarabiliriz.

Belālara ider ṣabır ḳażālara ider şükür
Dāʾimā Hū ismini oḳur istemez güllācı aş (5624)

Müʾminlere lāzım olan Müslim nedir anı duyan
Dünyāyı aḫreti bilen düşenmez fānīde dībāc

Cihānıñ lezzetini alma ġurūrlara ṣaḳın dalma
Saña vefā gelir bilme eyle şükür dime güllāc

Şimdi arar iseñ sükker ʿazīz ṭaʿām durur şeker
Dünyā lezzetleri ebter ḥarāmı eyleme rāc (4558-4560)

Kaygulu Halil Efendi'nin yaşadığı dönem olan 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın başında Osmanlı toplumunda faizli parasal işlemlerin yapıldığını aşağıdaki beyitlerden anlıyoruz. Kaygulu Halil Efendi bundan uzak durmayı okuyucularına açıkça tavsiye etmektedir. Ayrıca faizli işlemler için "muamele" kelimesini kullanmaktadır.

Ẓālim padişāhlar begler māmele yiyen ādemler
Emir nehyi bilmeyenler bunlarıñ namāzı cüdā (2454)

Sekizinci ribā yiyen malını māmeleye viren
Devr idüp mālın artıran luʿublara ider ilḥāḥ (3936)

Manzumelerde devrin tarikat anlayışı hakkında bilgiler de vardır. Kendisi de bir tarikat şeyhi olan Kaygulu Halil Efendi manzumelerinde şeyhe kayıtsız şartsız teslim olmanın, şeyhin uygunsuz hâli görülse bile bunu görmezden gelmenin gerekliliğini vurgulamaktadır.

Üçünci mürīd-i muṭlaḳ mürīd-i mürted oldur kim
Şeyḫiniñ sözüne uyup istemeye hüccet burhān

Mürīd-i mecāzī oldur ẓāhirde şeyḫ dileginde

Bāṭında kendi dilegin nefsi vesvese-i şeyṭān

Mürīd-i mürted oldur şeyẖiniñ göre bir ḥālini
Yüzünü döndüre ol dem ola münkīr ola lā-dān (437-439)

Manzumelerden, yazarın yaşadığı dönemdeki dini tartışma konularından birinin de zikir hakkında olduğunu anlıyoruz. Dinde sesli, musiki ile zikrin caiz olmadığı şeklindeki görüşlere Kaygulu Halil Efendi sert şekilde açıkça karşı çıkmaktadır.

Bu ḳadar ẖaberler ola ẕikir ne şekil menʿ ola
Müʾmin müʾmineler cümle sever Tañrı ismini

Muḥaḳiḳīn arasında iẖtilāf etdiler bunı
Velākin ḳanḳı ḥadīṯde gördüñ mi ẕikriñ menʿini (369-370)

Kaygulu Halil Efendi bir şair olarak yaşadığı dönemin millî olaylarına ilgisiz kalmamıştır. Özellikle *Divan* adlı eserinde yaşadığı dönemin padişahları I. Abdülhamit, III. Selim, II. Mahmut zamanında yapılan Osmanlı İmparatorluğu-Rusya savaşlarına şiirlerinde çok kez yer vermiştir. Osmanlı Devleti ordusu ve padişahlarının muzafferiyeti için hayır dualar etmiştir. Rus askerleri için ise hakaretler ve beddualarda bulunmuştur. Ancak *Hâdi'l-uşşâk*'ta bu savaşlardan hiç bahsetmemiş, günlük siyasi olaylara değinmemiştir

Biñ iki yüz yerde açıldı sefer
Yardım senden Hüdām eylendi meded
Din-i İslām askerine eyle sen imdād
Amān yā Rab Āl-i Osmān'a vir nusret
(.....)
Şeyẖ Ḳayġulu duʿālar ider duʿa
Dinsiz kāfir gelsiñ gelsiñ imāna

Moskofuñ Ḳıralı gelsiñ imāna

Amān yā Rab Āl-i Osmān'a vir nusret

Kılıcını keskin it kāfiri helāk[221]

[221] Reis, *Kaygulu Dergâhı ve Halil Efendi'nin Dîvânı*, 184.

2. HÂDİ'L-UŞŞÂK

2.1. Hâdi'l-uşşâk'ın Biçim Özellikleri

2.1.1. Nüshaları ve Taş Baskısı

Hâdi'l-uşşâk'ın iki yazma nüshası tespit edilebilmiştir. Bunlar; Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi Genel Kitaplığı No: 4939'da kayıtlı nüsha ve Hacı Selim Ağa Yazma Eser Kütüphanesi Hüdayi Efendi Koleksiyonu No: 00292'de kayıtlı nüshadır. Eserin 1273/1856 yılında taş baskısı yapılmıştır. İnebey nüshası ve Hacı Selim Ağa nüshası arasında birçok farklılık vardır. İnebey nüshası ile taş baskı arasında büyük oranda uyumluluk vardır. Taş baskının İnebey nüshasından istinsah edildiği sonucunu çıkarılabilir. Bazı kaynaklarda Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi 1788-8'de kayıtlı nüshasının olduğu bilgisi verilmektedir. Ancak bahsedilen eser Seyyid Muhammed Nûru'l-Arabî el-Melâmî'ye ait *Hâdi'l-uşşâk* adlı dini-tasavvufi konulu küçük bir risaledir. Bu risale Millet Kütüphanesi Mehmet Şevki Eygi Koleksiyonu 01811007 demirbaş numarasıyla kayıtlı *Mecmua-yı Tasavvuf* adlı eser içerisinde de yer almaktadır.

2.1.1.1. Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi Genel Kitaplığı No: 4939

Eser 280 varaktan oluşmaktadır. Koyu kahverengi, şemseli, mıklepli meşin ciltlidir. 320 x 210 ve 239 x 157 mm ebatlarındadır. Sayfalar on beş satır ve iki sütun hâlinde siyah mürekkep ile yazılmıştır ve cetvellidir. Manzumelerin başında yer alan ayet, hadis ve diğer rivayetler kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Eserde basitliği, kolaylığı ile geniş kullanım alanı bulan rika kırması olarak adlandırılan yazı stili tercih edilmiştir. Manzumelerin başında kırmızı mürekkeple yazılmış konuyla ilgili ayet, hadis ya da rivayet; sonunda kırmızı mürekkeple yazılmış konuyu özetleyip kapatan ikişer beyit bulunmaktadır. Eserin zahriye sayfalarında Şeyhülislam'ın Kaygulu Halil Efendi'ye gönderdiği nazım ve muhabbetname mektubu kırmızı mürekkeple eklenmiştir. Eserin sonunda Kaygulu Halil Efendi'nin eser hakkında Şeyhülislam'a yazdığı arzuhâl ve mektubu yer alır.

Eserin başı:

"Şeyḫü'l-İslām Efendi ve Reʾīsü'l-ʿulemā ve müderris-i ʿāmiller Hādi'l-ʿuşşāḳ[a] naẓar buyurduḳlarında cümlesi Muḥammediyye-i şānī buyurmuşlardır. El-ḥamdu li'llāh e'ş-şükri li'llāh himmet-i veliyyu'llāh, şefāʿat-i Resūlu'llāh, ʿināyet-i hidāyetu'llāh, el-ḥamduli'llāhi Teʿālā bi-ḥurmet-i Resūlu'llāh."

Eserin sonu:

"Şeyḫ Ḳaygulu Baba'nıñ Şeyḫü'l-İslām[a] yazdıḳları ʿarż-ı ḥāl ve mektūb-ı taḥrīrāt-ı niyāzları böyle bu ḳadar iʿlām olundı.

Bī-çāre Ḳayguludan efendim sizlere olsun selām.
Bir kerre ṭaḳrīr eyleyüñ ʿazīzim Şeyḫü'l-İslām.

Allāh rıżāsı çün ʿamel oluna buyuruñ oḳunsuñ oḳuyuñ oḳuyalar ehl-i İslām
Oḳuyana yazana diñleyüp dutana uçmaḳ naṣīb ola dārü's-selām

Aḥmed-i aḥad ʿaşḳına Ḥādi'l-ʿuşşāḳ ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ olalar ve's-selām
Yigirmi sekiz cüz biñ iki yüz otuz birde rebīʿü'l-āḫiriñ cumʿa gün oldı tamām

Dört yem irdi devleti buldum
Murād[a] irdim el-ḥamdu li'llāh Hū"

2.1.1.2. Hacı Selim Ağa Yazma Eser Kütüphanesi Hüdayi Efendi Koleksiyonu No: 00292

Eser 278 varaktan oluşmaktadır, ebru kaplı mukavva ciltlidir. 308x213 ve 230x155 mm ölçülerine sahiptir. Rika hattı ve siyah mürekkep ile yazılmıştır. Sayfalar kırmızı cetvelli iki sütun hâlinde on beş satırdan oluşmaktadır. Manzume başlarındaki ayet, hadis ve rivayetler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Manzumelerin sonunda kırmızı mürekkeple yazılmış kapanış mahiyetinde ikişer beyit yer alır.

Eserin başı:

"Hāẕā kitāb-ı Hādi'l-ʿuşşāḳ

Te'lîf-i Şeyḫ Ḳaygulu Ḫalîl Baba. Dîn-i Muḥammed dîn-i İslâm ola işrâḳ. Cümle müʾmin ve müʾminât ideler iştiyâḳ. Cemîʿ ʿâşıḳlar, ṣâdıḳlar müşâhade ile olalar müştâḳ. Bi-ḥurmet-i Muḥammedün Aḥmedün Maḥmûdün Muṣṭafâ ʿaleyhi's-ṣalât ve's-selâm ʿaşḳına Aḥad yâ Ḥaḳ.

Bi'smillâḥi'r-Raḥmâni'r-Rahîm

Ḥamdu li'llâḥi Teʿâlâ
Rabbi'l-ʿâlemîn Allâh

Aḥad Ṣamed Ḳadîr Mevlâ
Raḥmân Raḥîm Kerîm Allâh"

Eserin sonu:

"Şükür olsun eyledi beni ġamdan âzâd
Gönlümü eyledi Yaradan küşâd
Tamâmına irdi el-amdüli'llâh
Muḥammed ḥuremetine eş-şükri li'llâh

El-ḥamduli'llâhi Rabbi'l-ʿâlemîn ve'ṣ-ṣalavatu ve's-selâmü ʿalâ Resûlinâ Muḥammedin ve âlihî ve ṣaḥbihi ecmaʿîn

Hâẕâ Hâdi'l-ʿuşşâḳ

el-Kâtib ʿabdü'ż-żaʿîf, faḳîr, el-ḥaḳîr, eş-şeyḫ Ḳaygulu Baba İbn-i ʿAlî ġafara'llâh ve'l-vâlideyye ve'l-cemîʿi'l-müʾminîne ve'l-müʾminât ve'l-müslimîne ve'l-müslimât el-aḥyâʾ u minhum ve'l-emvât bi-raḥmetike yâ erḥame'r-râḥimîn ve'l-ḥamdu li'llâhi Rabbi'l-ʿâlemîn.

1231 Yevm-i Âẕîne"

2.1.1.3. Hâdi'l-uşşâk'ın Taş Baskısı

Eserin Milli Kütüphane, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı vb. kütüphanelerde baskıları mevcuttur. 1273/1856 yılında Sultan Abdülmecid zamanında

basılmıştır. 444 sayfadan oluşmaktadır. Sayfalar iki sütun hâlinde 19 satırlı ve nesih hatlıdır. Başında fihrist bölümü yer almaktadır. Eserin başına eseri tavsif eden bir manzume eklenmiştir. Sonunda müstensih Ahmed İlhami tarafından eserin baskısı için bir tarih düşülmüştür. Taş baskının Cerîde-i Havâdis gazetesinin 1857 yılı ve 833. sayısındaki ilanında şu ifadeler yer almaktadır:

> "Meşāyıḫ-ı ʿiẓāmdan Burūsevī Şeyḫ Ḳaygulu ḳuddise sirruh ḥażretleriniñ silk-i meʿānīye taʿẓīm buyurmuş olduḳları Hādi'l-ʿuşşāḳ ismiyle be-nām Muḥammediyye-i Ṯānī bu kerre ḥarekeli olaraḳ ṭabʿ u temsīl ḳılınup mücellidi seksen beş ve eczāsı yetmiş beş ġuruşa olup ṣaḥāf çārşūsında İgnebolılı Muḥammed Efendi dükkānında fürūḫt olunmaḳdadır."[222]

2.1.2. Nazım Şekli

Klasik Türk şiirinde nazım şekilleri üzerine yapılan çalışmalarda nazım şeklinin tespitinde temel ölçüt olarak ekseriyetle nazım birimi ve uyak düzeni esas alınmıştır. Bu konuda Haluk İpekten "Mısraların değişik kafiye düzeni içinde ve değişik sayılarda birleşmelerinden ayrı ayrı adlandırılan nazım şekilleri ortaya çıkmıştır."[223] tanımını yaparken, Cem Dilçin "Nazım biçimleri dize ve uyağın bir düzen içinde birleşmesinden oluşur."[224] tanımını yapmaktadır. Bunlara ek olarak nazım şekli tanımlaması genellikle konu ile irtibatlandırılarak yapılır. Yani nazım şekli her ne kadar nazım birimi ve uyak düzeni esas alınarak belirlenir dense de belli nazım şekilleri genellikle belli konularda kaleme alındığı için nazım şekillerinin tespitinde içerik de etkili olmuştur. Nazım şekilleri kesin çizgilerle birbirinden ayrılır diyemeyiz. Bazı eserler kendi türünün özelliklerinden farklılıklar taşıyabilir.

Hâdi'l-uşşâk mesnevi nazım biçimi ile yazılmıştır ancak klasik divan şiiri mesnevilerinden farklı özellikler taşır. Bu farkların en başında eserde hece ölçüsünün kullanılması gelir. *Hâdi'l-uşşâk* hece ölçüsünün 8'li, 11'li, 14'lü ve 16'lı olmak üzere farklı kalıpları ile yazılmıştır. Mesneviler aruz bahirlerinin kısa kalıplarıyla ve baştan sona tek bir kalıpla yazılır. Ancak bazı mesnevilerde mesnevinin içine kaside ve gazel dahil edilmiş veya tek bir vezinle yazma kuralına uyulmamıştır. Bu tür uygulamanın ilk örneği Ayyûkî'nin *Varaḳa ve Gülşâh* adlı mesnevisidir.[225] Milli ölçümüz hece ölçüsünün bazı mesnevilerde kullanıldığı da görülmektedir. 19. yüzyıl saz şairlerinden

---

[222] Cerîde-i Havâdis, *"İlân",* (1273/1857, 833. sayı), 3.
[223] Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2003), 11.
[224] Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005), 95.
[225] Mustafa Çiçekler, "Mesnevi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 12 Mayıs 2024).

Bayburtlu Zihni'nin *Sergüzeştnâme'*sinde manzumelerin bir kısmı aruz bir kısmı hece ölçüsü ile yazılmıştır. 17. yüzyıl şairlerimizden Feyzî tarafından kaleme alınan 987 beyitlik *Şem ü Pervâne* hece ölçüsü ile yazılmıştır.[226] *Hâdi'l-uşşâk* da hece ölçüsünün kullanıldığı ender mesnevi örneklerindendir. Mesnevilerde her beyit kendi içinde uyaklanır. İçerisine gazel ve kaside parçaları yerleştirilen mesnevilerde bu kural bozulur. *Hâdi'l-uşşâk'*ta ise mesnevi uyak düzenindeki manzumeler ve kaside uyak düzenindeki manzumeler birbirini takip eder.

Klasik mesnevilerin genel olarak bir tertip düzeni şu şekildedir:

I. Giriş bölümü

II. Konunun işlendiği bölüm

III. Bitiş bölümü

Nazım şekli olarak klasik mesnevilerde bu bölümler de kendi içinde belirli başlıklarla birbirinden ayrılır. Mesnevilerde konuya doğrudan girilmez. Giriş bölümü dibace, tevhid, münacat, naat, medh-i çiharyar-ı güzîn, methiye, sebeb-i telif bölümlerine ayrılır. Edebî gayeyle yazılmayan dinî-tasavvufî ve ahlakî mesnevilerin büyük bir kısmında bu bölümlerin birbirinden kesin çizgilerle ayrılmadığı görülür.[227] *Hâdi'l-uşşâk* kısa bir mensur dibâceden sonra Allah'ın çeşitli sıfatlarının ifade edildiği tevhid, tahmid ve münacat ile başlamaktadır. Peşinden gelen *Niyaz- Musannif* bölümünde ise Muhammed Aleyhisselam'a, ailesine, ashabına, dört büyük halifeye, aşere-i mübeşşereye, Hz. Hasan ve Hüseyin'e selam ve dua yer almaktadır. Klasik mesnevilerde olduğu gibi bu bölümler birbirinden ayrı başlıklar hâlinde yer almamaktadır. Yine klasik mesnevilerden farklı olarak sebeb-i telif bölümü giriş kısmında değil eserin sonunda yer almaktadır.

Sonuç olarak *Hâdi'l-uşşâk*, aruz ölçüsü yerine hece ölçüsünün değişik kalıplarının kullanıldığı, mesnevi uyak düzeni yanında kaside uyak düzeninde manzumelerin de yer aldığı, kendine özgü bir tertibe sahip, bazı yönlerden klasik mesnevilerden farklı özellikler taşıyan bir mesnevidir.

Eserin bölümleri şu şekildedir:

Giriş (tevhid, tahmid, münacat)

---

[226] Ahmet Kartal, *Doğu'nun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatı'nda Mesnevi* (İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2014), 92.

[227] Kartal, Doğu'nun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatı'nda Mesnevi, 93.

Niyaz-ı Musannif

1. Tevbe
2. Kelime-i Tevhid
3. Zikru'llâh
4. Makâm-ı Âşıkân
5. Salavât-ı Şerîf
6. Receb-i Şerîf
7. Şehr-i Şabân-ı Şerîf
8. Şehr-i Ramazân-ı Şerîf
9. Şehr-i Şevvâl-i Şerîf
10. Şehri'l-hicce
11. Kurbân
12. Şehr-i Muhaharrem
13. Şehr-i Erbaa
14. Eyyâmü’l-biyd
15. Yevm-i Cuma
16. Sûre-i İhlâs
17. Âyete'l-kürsî
18. Kara'e Sûre-i Yâsîn-i Şerîf
19. Hâtmü’d-duhân
20. Tefsîr-i Mekâlîd
21. Salât
22. İslama Lazım Bilmesi
23. Ahkâm-ı Şeriyye
24. Tethîrü’l-vücûd
25. Şurûtu’s-salat
26. Vâcibe’s-salat
27. Sünneti’s-salat
28. Müstehabbü’s-salat
29. Mekrûhu’s-salat
30. Müfsîdi's-salat
31. Namâz İçün Niyâz

32. Adüvv-i Ekber
33. Muhibbü'l-îmân ve'l-İslâm
34. Ehl-i Sabır
35. Medh-i Ehl-i Sabır
36. Marifeti'n-nefs
37. Kemâl-i Âşıkân
38. Âdû-yı İblîs
39. Bî-niyâza Niyâz
40. Beyânı-ı Kalb
41. Mücâdeletü'l-kalb İşâretü'l-müşâhede
42. Alâmet-i Takvâ
43. Alâmeti'l-mümin ve'l-münâfık
44. Fırka-i Fırka
45. Mevlûdü'n-nebiyyü Aleyhi's-salâtü ve's-selâm
46. Sûre-i Tebbet
47. Sûre-i Hümeze
48. Sûre-i Elemtera Keyfe Feale Rabbüke bi-eshâbi'l-fîl
49. Sûre-i Ve'l-asr
50. Sûre-i İhlâs
51. Sûre-i Muavvezeteyn
52. Vefât-ı Nebiyyü Aleyhi's-salât-ı ve's-selâm
53. Vefât-ı Hazret-i Fâtımatü'z-Zehrâ Radıya'llâhu Anhâ
54. Vefât-ı Ebû Bekir Radıya'llâhu Anh
55. Vefât-ı Hazret-i Ömer Radıya'llâh Teâlâ Anh
56. Vefât-ı Hazret-i Osmân Radıya'llâhu Teâlâ Anh
57. Vefât-ı Hazret-i Alî Radıya'llâhu Teâlâ Anh ve Kerrema'llâhu Vechehu
58. Vefâti'l-Hasan ve'l-Hüseyn Radıya'llâhu Anhümâ
59. İslâm'a Bilmesi Lâzımdır
60. Ahvâl-i Yevme'l-kıyâmet
61. Sıfat-ı Meleki'l-mevt
62. Mîzân
63. Sırât

64. Sebeb-i Telîf

2.1.3. Âhenk Unsurları

Kaygulu Halil Efendi *Hâdi'l-uşşâk*'ta şiirselliği ve ahenk ögelerini önemsememiş, vermek istediği mesajı ve öğreticiliği ön plana çıkarmıştır. Eserde manzumeler ölçü ve uyak bakımından genellikle kusurludur. Şairin *Hâdi'l-uşşâk* dışındaki eserleri ölçü, uyak ve edebî bakımından daha üstündür.

2.1.3.1. Nazım Birimi

Hâdi'l-uşşâk'ın nazım birimi beyittir, nüshalar arasında fark bulunmakla birlikte bu çalışmada esas alınan İnebey Yazma Eser Kütüphanesi nüshası 7911 beyitten oluşmaktadır. Hacı Selim Ağa Kütüphanesi nüshası 7931 beyitten oluşmaktadır. Eserin taş baskısının beyit sayısı 7908'dir. Şairin diğer eserlerinden *Dîvân* ve *Dîvân-ı Sâlis, Dîvân-ı Kaygulu Efendi* dörtlükler hâlinde yazılmıştır. *Mezbûrâtü'l-hakâyık* ise baskısında beyitler hâlinde düzenlense de uyak düzeni ve mahlas dizeleri gösteriyor ki eser dörtlükler şeklinde yazılmıştır. *Hâdi'l-uşşâk* şairin diğer eserlerinden konu, dil ve üslup bakımından farklılık gösterdiği gibi biçim bakımından da farklılık gösterir. Eserde kaside düzenine göre uyaklanmış 14'lü ve 16'lı kalıplarla yazılmış bir kısım musammat beyitler dörtlük etkisi yaratmaktadır. Genel anlamda bakıldığında şairin eserleri üslup bakımından klasik şiir geleneğinden daha çok halk şiiri geleneği özellikleri taşımaktadır.

2.1.3.2. Ölçü

Kaygulu Halil bütün eserlerinde milli ölçümüz olan hece ölçüsünü kullanmıştır. Şair *Dîvân, Dîvân-ı Kaygulu Efendi, Mezbûrâtü'l-hakâyık ve Dîvân-ı Sâlis* adlı eserlerinde genellikle hece ölçüsünün 7'li ve 8'li kısa kalıplarını kullanmıştır. Bunun yanında edebiyatımızda nadiren rastladığımız hece ölçüsünün 4'lü 5'li kalıplarının da örneklerini vermiştir.

4'lü hece ölçüsüne örnek:

Gönül dolu
Nedir hāli

Didi beli

Neden durmaz

Günah bahri

Añna şehri

Söyler küfri

Neden durmaz[228]

5'li hece ölçüsüne örnek:

Arılık geldi

Bağrımı deldi

Şevkiñle kaldı

Yā bende yolum

Erişem saña

Muhabbet cāna

Arżum cemāle

Yā sende bulam[229]

Kaygulu Halil, *Hâdi'l-uşşâk*'taki mesnevi uyak düzenli manzumelerde hece ölçüsünün 8'li ve 11'li kısa kalıplarını, kaside uyak düzenli manzumelerde ise 14'lü ve 16'lı uzun kalıplarını birbiri ardınca nöbetleşe kullanmayı tercih etmiştir. Değişik kalıpların kullanılması eseri tek kalıbın vereceği monotonluktan kurtarmıştır. Bu uzun musammat uyaklı beyitlerden 14'lü kalıptaki beyitler 7'li kalıplı dörtlüğe, 16'lı kalıptaki beyitler 8'li kalıplı dörtlüğe dönüştürülebilir yapıdadır.

Bilenler nefsini zāhid / düni güni dirler Vāḥid 8+8:16'lı

[228] Reis, *Kaygulu Dergâhı ve Halil Efendi'nin Dîvânı*, 225.
[229] Sülün, *Mezbûrâtü'l Hakâyık*, 62.

Birligine olur şāhid / dillerinde kelimātı (64) 8+8:16'lı

Hevāya yoluñu ṣalma / doġru yollardan ayrılma 8+8:16'lı
Nefsiñe tābiᶜ de olma / defᶜ idegör beliyyātı (66) 8+8:16'lı

İşiddiñse bu ḥāli / ne güne var kemāli 7+7:14'lü
Görürler Ḥaḳ cemāli / oldular anlar etrāb (4877) 7+7:14'lü

Nuḥ Nebī buldı necāt / ġarḳdan oldı selāmāt 7+7:14'lü
Etdi Allāh ᶜināyet / ġamlardan oldı āzād (5311) 7+7:14'lü

Genel çerçevede bakıldığında Kaygulu Halil Efendi'nin şiirde vermek istediği mesaja öncelik verip ölçü ve diğer biçim özelliklerini yerine getirme konusunda özensiz olduğu, aynı manzume ve beyit içerisinde farklı kalıplar kullandığı görülmektedir.

ᶜİnāyet idici Allāh
Muḥammed ümmetine ider hidāyet (762)

Ḳabirden ḳalḳınca gelir müᵓminler nūrını bulur
Nasıl güzel ferāḥ olur anuñ şefāᶜati (276)

Hevāları gider yā Rab
Dünyā şeyṭān şerrinden eyle āzād (85)

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi beytin bir dizesi 8'li iken diğeri 12'li, bir dize 14'lü iken diğeri 16'lı olabilmektedir. Eserdeki şiirlerin ölçüsü çoğunlukla kusurludur. Şair ölçüyü geri plana atıp ifade etmek istediklerini rahatça beyitlere döker. Bu sebepten bazı beyitler okuyucuda mensur metin hissi uyandırır.

2.1.3.3. Uyak Düzeni

Hâdi'l-uşşâk'ta kaside ve mesnevi uyak düzeni olmak üzere iki tip uyak düzeni kullanılmıştır. Mesnevi uyak düzenli manzumelerde hece ölçüsünün 8'li ve 11'li kısa kalıpları tercih edilmiş, kaside uyak düzenli manzumelerde hece ölçüsünün 14'lü ve 16'lı uzun kalıpları tercih edilmiştir. Uzun kalıplı beyitlerde yer yer musammat beyitlere rastlanır. Bu, diğer eserlerinde dörtlük nazım birimini kullanan şairin, beyit nazım birimiyle oluşturduğu *Hâdi'l-uşşâk*'taki manzumelerinde dörtlük nazım birimi ve aaab, cccb, dddb şeklinde koşma uyak düzeni yapısı yaratmaktadır.

Bilirsin ki dünyā fānī / benim diyüp dime anı
Bu yolda viresiñ cānı / oḳu olasıñ ʿālimeyn (149)

Daḫı ziyādedir ş̱evāb / tamām viremezler cevāb
Bu ḳadar söyler bu kitāb / diñneyip dut kelāmını (384)

Virir ḳullarına Ḫudā / emrinden olmaġıl cüdā
Fenā çıḳarmandı ṣadā / Haḳdan bize çoḳ iḥsānāt (3389)

Ḥażret-i Allāhıñ emri / düşürme kendiñi ayrı
Ṣoñunda olmaġıl ṣayrı / ʿaḳlile bul fikriyyātı (79)

Şairin uyak tercihlerindeki bir başka dikkat çekici nokta ise uyak kelimelerine *selâmetâ, hasretâ, nedâmetâ, vâveyletâ, firkatâ, kurbetâ* örneklerinde olduğu gibi sık sık revî harfinden sonra bir elif eklemesidir. Yine benzer şekilde klasik şiirde bir uyak kusuru sayılan kafiye-i şâyegân[230] olarak adlandırılan, şairin uyak bulmasını kolaylaştıran Farsça çokluk ve sıfat-ı müşebbehe eki olan *-ân* ile yapılmış uyaklara çok sayıda örnek vardır.

Görmemiş ola bu göz işitmemiş ola ḳulaḳ

[230] Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim - Ölçü - Kafiye* (İstanbul: Gökkubbe Yayınları, 2007), 273.

Göñüller ermeye aña virsem gerek didi murādān (1247)

Bu ḥadīṯden maʿlūm oldı ṣāʾim olmaḳ bunuñ gibi
Levni anuñ döne ẓāhir bula ol ḳul bil ṯevābān (1250)

Şair eserde -eyn, -ât eklerini uyak yapımında sık sık tercih etmiştir.

Saça raḥmetiñden aña işidindi diyem saña
Bir ḳul ʿilmi ögrene açılır yetmiş bābeyn

Anadan ṭoġan evlādda günāh olmaduġı gibi
Anuñ daḫı ẕunūbı olmaz ʿisyānından maġfūreyn (143-144)

Buyurmuş ki Ḥabību'llāh benim üzerime sizler
Ṣalavāt virince ire ḳabrime melekāt

Daḫı Enes buyurmuş benim adım işidince
Getirmeye ṣalavātı dilde olmaya kelimāt

Benim ümmetim degildür olmayalar anlar benden
İrişmeye baña ol ḳul görmeyeler ḥasenāt (498-500)

Eserde en çok tekrar edilen uyak kelimeleri ise şunlardır:

Ādem-ḳadem, ʿamel-kemāl-ḥāl, ʿazāb-ḥisāb, benne-añna, buyurdı-duyurdı, cevāb-ṯevāb, eyleye-söyleye, ḥabīb-tabīb, Ḫudā-cüdā, namāz-niyāz, ḳıyām-ṣıyām, melek-dilek, sefā-cefā-vefā, kişi-işi, ḳabūl-maḳbūl, selām-kelām, saḫī-aḫī.

Şair kimi yerlerde vermek istediği mesajı önemseyip uyak düzenini bozarken kimi yerde de uyak düzenini önemseyip dilbilgisi kurallarını bozmaktadır. Bazı kelimelere *mü'minātān, maksūdātān* şeklinde iki çoğul eki getirmesi de dikkat çekici örneklerdendir

Dime olmaz bunlar biri
Niçün olmaz iẕin viri (6480)

Anlar Ḥaḳḳı ḳalb içinde severler
Ḥaḳ Teʿālā aña ikrām iderler (4858)

Didi Mūsā amān yā Rab ramażān ayını baña
İḥsān eyle bulam bunca ikrām görem maḳṣūdātān (1248)

Aḥad Allāh Ṣamed Bārī ḳullarına iḥsān anı
Ġelince ramażān ayı feraḥ müʾmin müʾminātān (1251)

Şair genel üslubunda kullanmadığı *istiʿtāb, istirāb; vülūc, büzūc, bülūc; nüzūḥ, beyhūḥ, süyūḥ; hucūʿ, sürūʿ, vukūʿ, nasuʿ, merfūʿ, cerūʿ, helūʿ; deḫrāc, istiḥyāc, minhāc, mezlāc* gibi -Vasfi Mahir Kocatürk'ün deyimiyle- garip Arapça kelimeleri kaside şekilli manzumelerde kafiye zoruyla kullanmıştır.[231] Mesnevi şekilli manzumelerde ve şiirlerin uyak kelimeleri dışında bu tür kelimeler kullanılmamıştır.

Manzumelerde çoğunlukla kelime halinde redif kullanılmıştır. Kaside biçimli manzumelerde redif daha yoğun, mesnevi biçimli manzumelerde daha seyrektir. Kaygulu Halil tarikat mensubu bir şair olarak *Hū, istiġāṯ* kelimeleriyle çokça redif yapmıştır. Bu da manzumelere zikir havası ve ritim kazandırmıştır.

Riyā kibri terk idüp nefsiñ hevāları gidüp
İblīs vesvesesi çıḳup diyesiñ illa'llāh Hū

Aḳıt gözleriñden yaşı gider göñülden teşvişi
Cemiʿ müʾmin ḳardaşı diyelim Hū illa'llāh Hū

[231] Kocatürk, *Büyük Türk Edebiyat Tarihi*, 535.

Ẕikru'llāhdır saña yār ḥarām olur yarın nār
Ḥamdu'llahdır bize kār şükri li'llāh diyelim Hū

Bu ġafleti ḳaldıragör Ḥaḳḳa göñül döndüregör
İḳrar-ı īmān bildiregör birdir Allāh digil yā Hū (406-409)
(.....)
Hū ismine düşen kişi Ḥaḳ yoluna virir başı
Fānīde bāḳīde işi ẕikru'llāh olur yā Hū (416)

Sonuç olarak denebilir ki sanat gayesi gütmeyen şair, redif ve uyakta kendisini fazla zorlamamıştır. Beyitlerdeki redif ve uyaklar irticalen oluşturulmuş hissi yaratmaktadır.

2.2. Eserin Adı ve Telif Edilişine Dair Bilgiler

Kaygulu Halil eserin içerisinde değişik bölümlerde kitabın adının *"Âşıklara doğru yolu gösteren rehber"* olarak çevirebileceğimiz *Hâdi'l-uşşâk* olduğunu belirtmiştir. Yazma nüshaların başında *"Hâzâ kitâb-ı Hâdi'l-ʿuşşâḳ"* ifadesi yer alır ve manzumelerin içerisinde de kitabın adı bu şekilde ifade edilmiştir.

Eger iseñ müştāḳ
Kitābıñ adı Hādi'l-ʿuşşāḳ (1089)

Ḳaygulu söyler ḳalbide ʿināyetler Ḥaḳ
Kitābımıñ ismini hep didiler Hādi'l-ʿuşşāḳ (4432)

Bizim bu kitābımız Hādi'l-ʿuşşāḳ
Dilerim Allāhımdan cihāna ola eşvāḳ (7908)

Şair diğer eserlerinde de değişik yerlerde *Hâdi'l-uşşâk* adını zikrederek esere vurgu yapmıştır. *Divan*'da 7 yerde, *Mezbûrâtü'l-hakâyık*'ta 5 yerde, *Divân-ı Sâlis*'te 1

yerde *Hâdi'l-uşşâk*'ı anar. Diğer eserleri için böyle bir durum yoktur. Bu da gösteriyor ki şair tarafından *Hâdi'l-uşşâk* temel eser olarak görülmektedir.

Ṣaḥvde oldum istiġrāḳ
Oḳurum Hādīyü'l-ʿuşşāḳ[232]

Şunda eyledim feryādı
Yalvarırım amān Hādī
Oḳurum Hādī'l-ʿuşşāḳı
Cūş eder ġufrān-ı ʿaşḳ[233]

Şeyḫ Ḳayġulu faḳīr ḥāli nicedir
Kerīm Allāh Ḳadīr Ḳadīm yücedir
Biz gideriz gerü ḳalır ḫocadır
Oḳuyanlar Hadi'l-ʿuşşāḳ'dır ad[234]

Kaygulu Halil eserin *Sebeb-i Telif* bölümünde eserin yazılış süreci hakkında bilgi vermektedir. Buradaki ifadelere göre eseri şeyhi Sırıllı Kurdcu Mehmed Efendi'nin 13 Şaban 1199/21 Haziran 1785 tarihinde vefatından sonra yazmaya başlamış ancak vakit bulamadığı için bir süre yazmaya ara vermiştir. Oğlu bir gün eserin mevcut kısmını çevredekilere göstermiş, bunun üzerine insanlar eseri tamamlaması için Kaygulu Halil'e telkinde bulunmuşlar, o sıralarda İstanbul'dan gelen Recep Efendi adında biri de eseri görüp Kaygulu Halil'e eseri tamamlaması gerektiği, aksi takdirde eserin başkalarının eline geçeceği yahut kaybolup gideceği uyarısını yapmıştır. Müellifin ifadesiyle, Padişah'ın ve Şeyhülislam'ın himmetleriyle eser yirmi sekiz cüz olarak tamamlanmıştır.

[232] Sülün, *Mezbûrâtü'l Hakâyık*, 191.
[233] Bozkurt - *Bezenmiş, Dîvân-ı Sâlis*, 187.
[234] Reis, *Kaygulu Dergâhı ve Halil Efendi'nin Dîvânı*, 471.

Başladım biraz kitāb yazam
İẕn-i Ḥaḳ yoḳ vaḳit olmadı yazam

Bir gün oġlum almış eṭrāfa gezdirmiş görüñ
Baña dirler tamāmına irgürüñ

Bu ḥāl üzerindeyken gözlerim n'ola
Bir gün İslāmboldan Receb Efendi gele

Didi bunı tamāmına irgür
Didim şimdi naṣıl ola bu didim

Didi eger ṣoña ḳalırsa bu
Ya biriniñ eline geçerse bu

Naṣıl ḳala girüye eṣer
Eger Sulṭān Şeyḫü'l-İslām iderse naẓar

Anlaruñ himmetiyle olur bu ʿilme ʿamel
Duyunca yigirmi sekiz cüz yazdım mükemmel

İsmine didiler Hādi'l-ʿuşşāḳ
Dāʾimā oḳuyup oḳuddura Ḥaḳ (7884-7891)

Şair, Recep Efendi'nin eserin yazımına vesile olması konusunu *Dīvān*'ındaki ve *Mezbūrātü'l-hakāyık*'taki şiirlerinde de dile getirmiştir.

Hādi'l-ʿuşşāḳ adlu
Nazmile ziyade ṭaṭlu
Luṭfile ʿināyetlü

Sebebdir Receb Efendi[235]

Şair *Hādi'l-uşşāk*'ın "sebeb-i telif" bölümünde ve *Divān*'ında dönemin padişahı Sultan II. Mahmut'tan gördüğü himmeti dile getirmiştir. Ayrıca Padişah şaire eserin tamamlanmasına binaen bir mektup göndermiştir.

Şeyḫ Ḳaygulu anıñ sāyelerinde
Hādi'l-ʿuşşāḳ taṣnīf eyledim bunda
Murādım ḥāmil murādın Allahım vir sen de
Sulṭān Maḥmūd Ḫān'ıñ muradın vir sen
Allāh'ım ʿadlile ihsānıñ eyleyindi sen[236]

Hâdi'l-uşşâk'ın tamamlanmasında katkısından dolayı şairin sık sık andığı kişilerden biri de Şeyhülislam'dır.[237] Şair, Şeyhülislam'a eseriyle birlikte bir mektup göndermiş bunun üzerine Şeyhülislam ve uleması eseri "*Muhammediye-i ṯānī*" olarak nitelendirmişlerdir. Şeyhülislam şaire bir muhabbetname mektup ve eseri öven bir manzume göndermiştir.[238]

Şairin eserin yazılmasına sebep olan, destek veren kişiler arasında *Hâdi'l-uşşâk*'ta zikretmediği ancak *Divân*'ında dile getirdiği kişi ise Osman Efendi'dir.

Kitabımız olan Hādi'l-ʿUşşāḳ
Şānına anı eyledi sebeb
Anı ʿāşıḳlarla cem eyle yā Ḫaḳ
Seḫāvet ṣāḥibi ʿOṯmān Efendi[239]

---

[235] Reis, *Kaygulu Dergâhı ve Halil Efendi'nin Dîvânı*, 676.

[236] Reis, *Kaygulu Dergâhı ve Halil Efendi'nin Dîvânı*, 471.

[237] *Hâdi'l-uşşâk*'ın tamamlandığı tarihte şeyhülislamlık makamında Mehmed Zeynelabidin Efendi vardır.

[238] Şeyhülislamın şaire gönderdiği muhabbetname mektup ve manzume İnebey Kütüphanesi 4939'da kayıtlı nüshanın başında yer almaktadır.

[239] Reis, *Kaygulu Dergâhı ve Halil Efendi'nin Dîvânı*, 579.

Şairin *Dīvān*'ında Osman Efendi'nin faziletlerini anlatan, onun için hayır dualar içeren çok sayıda şiiri vardır.

Hâdi'l-uşşâk'ın bitiriliş tarihi için eserde üç ifade vardır. Buna göre Kaygulu Halil'in Şeyhülislam'a gönderdiği, eserin 281[a] varağında yer alan mektupta ve eserin 279[b] varağındaki beyitlerde rebiyülahirin son günü, cemaziyelulanın ilk günü 1231 (30 Mart 1816) tarihi verilir. Eserin 280[b] varağındaki ketebe kaydında 24 Rebiyülevvel 1231 Çarşamba (23 Şubat 1816) tarihi verilir. Bu tarihler arasındaki 27 günlük farkı bir kenara bırakırsak eser 1785 yılında Şeyh Sırıllı Kurdcu Mehmed'in ölümünden sonra yazılmaya başlanmış, 1816 yılında tamamlanmıştır. Sonuç olarak eserin tamamlanması 31 yıl sürmüştür. Kaygulu Halil'in diğer üç eseri -*Dîvân, Dîvân-ı Sâlis, Mezbûrâtü'l-hakâyık*- içerisinde *Hâdi'l-uşşâk*'tan bahsedilmesi eserin bunların hepsinden önce yazılmaya başlandığını ya da planlandığını gösterir. Burada dikkate değer bir başka nokta ise şairin bir diğer eseri *Dîvân*'ının müellif kaydı olduğu düşünülen en hacimli ve en eski nüshası *Hâdi'l-uşşâk*'tan yaklaşık üç ay sonra 15 Şaban 1231'de (11Temmuz 1816) telif edilmiştir.[240]

2.3. Nazım Türü

Türk milleti İslamiyet'e geçtikten sonra yaşayışına her alanda dini esas kılmıştır. Bu durum edebî alanda kendini daha belirgin gösterir. Manzum eserler zihinde daha kolay yer etmeleri nedeniyle dinî bilgilerin öğretilmesi konusunda etkili vazife görmüştür. İslam kültürünün halka aktarımı için evlerde, dergâhlarda, camilerde, kahvehanelerde, halk meclislerinde mesneviler okunmuştur. 11. yüzyılda yazılan edebiyatımızın ilk mesnevisi *Kutadgu Bilig* ve 14. yüzyılın başında Anadolu'da yazılan ilk mesnevi olan Yûnus Emre'nin *Risâletü'n-nushiyye*'si ile başlayan gelenek Cumhuriyet'e kadar devam etmiştir. Bu düşünceyi destekleyen en önemli eserler mevlit ve Muhammediyelerdir.[241] Muhammed Aleyhisselam'ın doğumunun ve hayatının ele alındığı Süleyman Çelebi'nin *Mevlit*'i ve Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediye'*si türündeki mesnevilerin her dönemde çok sevilmesi bunun kanıtıdır. Kaygulu Halil'in *Hâdi'l-uşşâk'*ı da muhteva bakımından bu gelenek içerisinde

[240] Reis, *Kaygulu Dergâhı ve Halil Efendi'nin Dîvânı*, 7.

[241] Harun Tolasa, "XV. yüzyıl Türk Edebiyatı Anadolu Sahası Mesnevileri", *Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 1 (1982), 2.

oluşturulmuş bir eserdir. Eser tür bakımından münacat, naat ve manzum ilmihâl özellikleri taşır.

Mesnevi nazım biçimi üzerine önemli çalışmalar yapan İsmail Ünver'in, yazılış amaçları bakımından mesnevileri sınıflandırması şu şekildedir:

> 1. Grup: Okuyucuya bilgi vermek, onu eğitmek amacı güden mesneviler. Bu grupta dinî, tasavvufi, ahlâkî eserlerle eski bilimlerle ilgili olan ve ansiklopedik bilgiler veren mesnevîler yer alıyor.
>
> Dinî mesneviler; sure çeviri ve şerhleri, kırk hadis çeviri ve şerhleri, yüz hadis çeviri ve şerhleri, ilmihâller, mevlidler, hicret-nâme, mi'râciye, vefât-ı Nebi, hilyeler, Hz. Muhammed ve yakınları hakkında çeşitli hikayeler, makteller, Muhammediyye ve benzerleri, dinî öğütler, kutsal yerleri anlatan bir mesnevi.
>
> Tasavvufi mesneviler; Mevlânâ'nın Mesnevî'si çeviri ve şerhleri, tasavvufu öğretip anlatma amacı güden mesneviler, İran edebiyatındaki tasavvufî mesnevilerin çevirileri ve benzerleri, evliya menkâbeleri, temsilî yoldan tasavvufu anlatan eserler, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal, Rûşenî gibi şairlerin mesnevileri.
>
> Ahlâkî mesneviler; İran edebiyatından çevrilmiş ya da oradan örnek alınarak yazılmış ahlâkî eserler, çocuklara öğüt vermek amacıyla yazılmış mesneviler, içindeki dinî tasavvufi düşünceler yanında öğüt verme yönü ağır basan eserler, insanın fiziki yapısıyla ahlâkî yanı arasında ilişki kuran mesneviler, temsil yoluyla öğüt veren eserler.
>
> Ansiklopedi niteliği taşıyan ya da belli alanlarda bilgi veren mesneviler: Ansiklopedi niteliği taşıyan mesneviler, tıp astroloji ile ilgili eserler, şuara tezkireleri.
>
> 2. Grup: Okuyucunun kahramanlık duygusuna hitap eden, konusunu menkâbelerden ya da tarihten alan mesneviler.
>
> Konusunu menkâbelerden alanlar; Hz. Muhammed'in ve Hz. Ali'nin savaşlarını konu alan eserler, Battal-nâme ve benzerleri, Makedonyalı Büyük İskender'le Kur'an'da geçen Zülkarneyn'in aynı kişi olduğu varsayımına dayanan, esas olarak bu efsanevi kişinin hayat çizgisini konu edinen İskender-nâmeler, manzum Şehnâme çevirileri.
>
> Konusunu tarihten alan mesneviler; adları ne olursa olsun, belli bir dönemin tarih olaylarını, özellikle seferleri, savaşları ve fetihleri konu edinmiş mesneviler.
>
> 3. Grup: Sanat yönü ön planda olan, okuyucunun edebi zevkine hitap eden, ana çizgisi aşk ve macera olan mesneviler. Konuları çoğunlukla Arap ve İran edebiyatından alınmıştır. Yine bu tür mesneviler, şairlerin şiirdeki ustalıklarını, hünerlerini göstermeye çalıştıkları eserlerdir. Yusuf u Zeliha, Leylâ vü Mecnûn vb. mesneviler.
>
> 4. Grup: Şairlerin gördükleri, yaşadıkları olayları anlatan, toplum hayatından kesitler veren; kişileri, meslekleri düğünleri ve belli yöreleri tasvir eden mesneviler. Ta'rif-nâmeler, şehr-engizler, sur-nâmeler, sergüzeşt ve hasbihaller.[242]

Hâdi'l-uşşâk yukarıdaki sınıflandırma içerisinde birinci gruptaki eserlerin özelliklerini taşıyan bir eserdir. İlmihâl bilgileri, Muhammed Aleyhisselam'ın doğumu ve vefatı, yakınları hakkında olaylar eserde işlenen konulardır. Eserin bazı

[242] İsmail Ünver, "Mesnevi", *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı 2 (Divan Şiiri),* 415, 416, 417 (Temmuz-Ağustos-Eylül 1986), 438-443.

manzumeleri tıpkı sure çeviri ve şerhi mesnevilerinde, kırk hadis çeviri ve şerhi mesnevilerinde olduğu gibi önce ayet ya da hadisin metni, ardından metnin konusuna, özüne ve bağlamına uygun kıssa ve o kıssaya bağlı başka kıssaların hikâye edilmesinden oluşur.

Cābir İbn-i ʿAbdullāh Ebū Bekir
Nebī ile otururken geldi recül

Didi kim yā Resūlu'llāh söylegil
Ḥaḳḳa yarar ʿamel eyleyem digil (697-698)

Resūlu'llāh otururdı aṣḥābile bile
Buyurdu ki şimdi bir cennet ehli gele

Hemān fi'l-ḥāl enṣārdan bir kimse geldi
Ābdest ṣuyı ṣaḳalından ṭamlardı

Ṣol eline nāʿlinini aldı virdi selām
Cemāʿat birbirine baḳışdılar tamām

Didiler devletli ḳul imiş bu ḳul
Bunuñ gibi nefese irişdi ki ol

Ḥabību'llāh üç gün bu kelāmı söyledi
Günüñ üçünde de o kişi geldi

Kalḳup gidince o meclisden o ḫāṣ
Düşdü ardına ʿAbdullāh bin ʿÖmer İbn-i ʿĀṣ (3650-3655)

Dinî öğütler genellikle Allah ile melekler, Allah ile peygamberler, Melekler ile insanlar, peygamberler ile insanlar arasında geçen olaylar ve diyaloglar ile verilir:

Diye Allāh meleklere
Vardıñız ḳanḳı mekāna

Melekler diyeler yā Rab
ʿAlīmsiñ sen bilir[siñ] hep (1051-1052)

Ḥażret-i Mūsā münācāt eyledi
Münācāt eyleyüp böyle söyledi

Didi yā Rab çok zamān oldı
Murādım vardır duʿām ḳabūl olmadı

Ola maḳbūl ola duʿā-i taʿlīm
Daḫı aña dāʾim meşġūl olayım

Ḥaḳ Teʿālā buyurdı kim yā Mūsā
Kaçan ẕi'l-ḥicceniñ on güni gelse

Lā ilāhe illa'llāh diyesiñ
Ḥacetiñ revā eyleyem bilesiñ

Didi Mūsā yā Rab bunı
Ḳullarıñ cümle dirler anı

Senden isterem ki ögrenem duʿā
Ġayrılar duʿāsından efḍal ola (1809-1815)

2.4. Hâdi'l-uşşâk'ın Müellifin Diğer Eserleri Arasındaki Yeri

Kaygulu Halil Efendi'nin eserleri arasında *Hâdi'l-uşşâk*'ın özel bir yeri vardır. Şair eseri müstakil bir eser olarak planlamış ve yazmıştır. Diğer eserleri için bu söylenemez. *Dîvân*, *Dîvân-ı Sâlis*, *Dîvân-ı Kaygulu Efendi,* adlı eserlerinde pek çok ortak şiir vardır. Eserin *Sebeb-i Telif* bölümünde *Hâdi'l-uşşâk*'ı yazma sürecini ayrıntılı olarak anlatmıştır. Diğer eserleri için böyle eser hakkında bilgi veren bölümler oluşturmamıştır.

Şeyhi, Sırıllı Kurtçu Dede'nin Şaban 1199/1785'te vefatından sonra eseri yazmaya başladığını ancak vakit bulamadığından eseri tamamlayamadığını, oğlunun bir gün kitabı alıp çevredekilere gösterdiğini, insanların kitabın tamamlanması için ısrar ettiklerini anlatır. İstanbul'dan gelen Receb Efendi isimli birinin eseri gördüğünü, eseri tamamlamasını tavsiye ettiğini, kaybolursa ya da birinin eline geçerse yazık olacağını söylediğini, Şeyhülislam'ın nazarı ve himmetiyle eseri tamamladığını anlatır.

Eserin yazma nüshasının 2^b ve 3^b varaklarındaki ifadelere göre Kaygulu Halil Şeyhülislam'a oğlu vasıtasıyla *Hâdi'l-uşşâk* ile birlikte bir mektup göndermiştir. Bu da yine şairin esere farklı bir önem atfettiğini gösteriyor.

Şair diğer dört manzum eserinin içerisinde pek çok yerde *Hâdi'l-uşşâk*'a vurgu yapmıştır. Buna karşılık *Divan*'ının içerisinde sadece bir yerde *Divân*'dan bahseder. *Mezbûrâtü'l-hakâyık, Dîvân-ı Sâlis* ve *Dîvân-ı Kaygulu Efendi* adlı eserleri herhangi bir yerde zikretmez. *Divan*'ındaki 10 şiirde *Hâdi'l-uşşâk*'tan bahseder.

Şeyḫ Ḳaygulu anıñ sāyelerinde
Hādī'l-ʿuşşāḳ taṣnīf eyledim bunda
Murādım ḥāmil murādın Allāh'ım vir sen de
Sulṭān Murād Ḫān'ıñ murādın vir sen
Allah'ım ʿadlile iḥsanıñ eyleyindi sen[243]

Şair *Mezbûrâtü'l-hakâyık* adlı manzum eserinde 5 şiirde *Hâdi'l-uşşâk*'ı zikreder.

[243] Bedriye Reis, *Kaygulu Dergahı ve Halil Efendi'nin Dîvânı* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002), 471.

Ṣaḥvde oldum istiġrāḳ
Oḳurum Ḥādīyü'l-ʿUşşāḳ
Sevince Yaradan bir Ḥaḳḳ
Nur olup ʿummāna geldim[244]

Şair *Dîvân-ı Sâlis* adlı eserinde ise bir yerde *Hâdi'l-uşşâk*'ı dile getirir.

Şunda eyledim faryādı
Yalvarıram amān Hādī
Oḳuram Hādī'l-ʿUşşāḳı
Cūş eder ġufrān-ı ʿaşḳ[245]

Bütün bunlar da gösteriyor ki şair *Hâdi'l-uşşâk*'ı diğer eserlerinden daha önemli görmektedir.

Göze çarpan bir başka konu ise şairin diğer eserlerinde her şiirin sonunda *Şeyh Kaygulu* mahlasını kullanması buna karşılık *Hâdi'l-uşşâk*'ta her şiirde mahlas kullanmaması ve kullandığı yerlerde ise *Kaygulu* mahlasını kullanmasıdır. *Hâdi'l-uşşâk*'ın şairin diğer eserlerden bir fakı da kullanılan dil ve işlenen konulardır. Şair *Hâdi'l-uşşâk*'ta ibadet, itikat, hadis, siyer gibi konularda öğretici ve açık bir dil kullanırken diğer eserlerinde tasavvuf, tarikat, iman, yaşam, ölüm gibi konularda lirik ve çağrışımlı şiirsel dil kullanmıştır. Diğer eserlerde çok sayıda hurûfîlik temalı şiirler yer alırken *Hâdi'l-uşşâk*'ta hiçbir şiirde hurûfîlik çağrışımına rastlanmaz. Biçim konusunda ise *Hâdi'l-uşşâk*'ta -kusurlu olmakla birlikte- hece ölçüsünün 11'li, 12'li, 14'lü, 16'lı uzun kalıpları kullanılırken diğer eserlerde 5'li, 7'li, 8'li, 11'li kısa kalıpları tercih etmiştir.

[244] Sülün, *Mezbûrâtü'l Hakâyık*, 191.
[245] Bozkurt - Bezenmiş, *Dîvân-ı Sâlis*, 187.

2.5. Hâdi'l-uşşâk'ta Muhammediye Etkisi

Bursalı Mehmed Tâhir, Kâmil Kepecioğlu, Hasan Turyan ve İlhan Yardımcı[246] *Hâdi'l-uşşâk* için *"Âşık Yunus tarzını andırır Hâdi'l-uşşâk adlı büyük bir manzume."* vasıflandırmasını yapmışlarsa da bu isabetli bir vasıflandırma değildir. Yunus Emre tarzı şiirler şairin başta *Divan*'ı olmak üzere *Divan-ı Sālis* ve *Mezbārātü'l-hakāyık* adlı eserlerinde yer almaktadır.

Hâdi'l-uşşâk tür bakımından Yazıcoğlu Mehmed'in *Muhammediye*'si ile büyük benzerlik gösterir. Eserin İnebey yazmasının 2[b] varağında Şeyhülislam ve ulemasının *Hâdi'l-uşşâk* için *Muhammediyye-i Sânî* ifadesini kullandıkları bildirilmektedir. Eserin taş baskısı Cerîde-i Havadis gazetesinin 833. sayısında çıkan ilanda *Muhammediye-i Sânî* olarak vasıflandırılmıştır. Bu açıdan bakıldığında *Hâdi'l-uşşâk* da *Muhammediye* gibi hem bir siyer hem de bir dinî bilgiler kitabıdır.

Muhammediye 15. asır Osmanlı âlimlerinden Yazıcoğlu Mehmed (öl. 855/1451) tarafından kaleme alınmış, toplumumuzun dinî ve edebî hayatında yer etmiş en önemli manzum eserlerdendir. Yazıcıoğlu Mehmed eseri Cemaziyelahir 853/Ağustos 1449 tarihinde Gelibolu'da tamamlamıştır. Müellif *"Yenile mevlidim çıksın cihâna / Eğerçi söylenir dehren-fe-dehrâ"* beytiyle, na't diye nitelendirdiği eserinin aynı zamanda mevlid özelliği taşıdığına işaret etmektedir.[247] *Muhammediye* Osmanlı toplumunun her kesiminde yüzyıllarca okunmuş, benimsenmiş, sevilmiş bir eserdir. Nitekim Evliya Çelebi de *Muhammediye*'nin Manisa ve Kütahya çevresi; Sivas, Tokat ve Amasya civarı; Ankara, Bolu ve Kayseri halkı arasında ezbere bilindiğini kaydeder.[248] Mevlitlerde yer alan bütün bölümleri içeren ve dinî törenlerde mevlit gibi okunduğu bilinen eser siyer-mevlitler arasına girecek dinî-destanî bir muhteva taşımaktadır. Eser Anadolu ve Rumeli'nin yanı sıra Kırım'da, Kazan'da ve Başkurt Türkleri arasında da tanınmıştır.[249] *Muhammediye* asırlarca Türk toplumunun her kesiminde siyer başta olmak üzere dinî eğitimin şekillenmesinde etkili olmuştur.

---

[246] Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri,* haz. M. A. Yekta Saraç, (Ankara: TÜBA Yayınları, 2016), 1/161; Kâmil Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, 3/73; Turyan, *Bursa Evliyaları ve Tarihi Eserleri* 102; Yardımcı, *Bursa Tarihinden Çizgiler ve Bursa Evliyaları*, 275.

[247] Mustafa İsmet Uzun, "Muhammediyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 17 Şubat 2024).

[248] Mehmet Sait Çalka, "Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediye'sinde Dinî ve Edebî Kaynaklar", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi* 5/12 (Temmuz 2018), 34.

[249] Uzun, "Muhammediyye".

Eser milletimizin samimi Allah inancının, derin peygamber sevgisinin hem göstergesi hem oluşturucusudur. *Muhammediye* sade ve samimi ifadesi, akıcı üslûbu ve halk dilinden tabirleriyle asırlardan beri geniş halk kitleleri üzerinde etkili olmuştur. Medrese, tekke ve camiler yanında köy odalarında da muhafaza edilmiş, okunup dinlenmiş, bu suretle yaygın din eğitiminin dayandığı en mühim eserlerden biri kabul edilmiştir.[250]

15. yüzyıl Anadolu Türkçesi için zengin bir dil malzemesine sahip olan *Muhammediye*'nin müellif hattı harekeli nüshası Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv ve Neşriyat Müdürlüğü Kütüphanesi'ndedir (nr. 431/A). İstanbul'da otuz ikisi Süleymaniye Kütüphanesi'nde olmak üzere elli sekiz tam, yedi eksik nüshası tespit edilmiştir. Bunların dışında Anadolu kütüphanelerinde otuzdan fazla, Kahire, Londra ve Vatikan kütüphanelerinde onu aşkın yazması bulunmaktadır.[251]

Matbaanın ülkemize girmesiyle birlikte ilk olarak 1843'te Bab-ı Seraskerî'de ardından 1848'de Matbaa-i Amire'de taş baskısı yapılmıştır. *Muhammediye*'nin tezhipli, desenli, resimli, minyatürlü nüshaları ve birçok tıpkıbasımı vardır.[252]

Muhammediye Âmil Çelebioğlu tarafından 1971 yılında doktora tezi olarak hazırlanmıştır. Çelebioğlu 9000 beyitlik eseri günümüz alfabesine çevirmiş, çalışmanın başına ayrıntılı bir inceleme bölümü eklemiş, Yazıcıoğlu Mehmed'in hayatı, eserleri, edebi ve tasavvufi şahsiyeti hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir. Bu çalışma 1996 yılında MEB yayınları tarafından, 2018 yılında Dergâh yayınları tarafından basılmıştır. Abdülkadir Akçiçek ise eseri *İzahlı Muhammediye* adıyla nesre çevirerek yayımlamıştır. Yazıldığı tarihten günümüze dek çok sevilen eser çeşitli yönleriyle bunlardan başka pek çok bilimsel araştırmaya konu olmuştur.[253]

---

[250] Uzun, "Muhammediyye".

[251] Uzun, "Muhammediyye".

[252] Mustafa Kara, *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları Tarikatlar/Tekkeler/Şeyhler* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020), 28.

[253] Muhammediye hakkında yapılan çalışmalar için bk. Abdülkadir Akçiçek, *Muhammediye*, (İstanbul: Kitabevi Yayınlar, 1984); Âgah Güçlü, *Muhammediye*, (İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri, 1969); Âmil Çelebioğlu, *Yazıcıoğlu Mehmed ve Muhammediyesi* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1971); Âmil Çelebioğlu, *Muhammediye,* (İstanbul: MEB Yayınlar, 1996); Âmil Çelebioğlu, *Muhammediye Yazıcıoğlu Mehmed* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2022); Havva Ergür Kutlu, *Muhammediye Üzerinde Yardımcı Fiil İncelemesi* (Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998); Abdülvehhap Öztürk, *Muhammediye* (İstanbul: Çelik Yayınevi, 2005); Ferhunde Göze Aslantaş, *Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediye'si Üzerinde Dil Bilgisi Çalışması (İnceleme-Metin-İndeks 41b-80a)* (Sivas:

2.5.1. Muhammediye'nin Nazire ve Şerhleri

Muhammediye'den önce bu tipte ve hacimde bir eserle pek karşılaşmamamıza rağmen *Muhammediye*'den sonra bunların çoğalması onun orijinalliğini ve tesir sahasının genişliğini gösterir.[254] Telif tarihinden günümüze *Muhammediye*'nin çok sevilen, çok okunan bir kitap olması ona yapılan nazire ve şerhlerin yaygınlığı sonucunu doğurmaktadır. *Muhammediye* ile aynı tertipte, aynı muhtevada, aynı isimde eserler ortaya konmuştur.

2.5.1.1. Amasyalı Münîrî'nin Siyer-i Nebî'si

1502 yılında Amasyalı Münîrî İbrahim Çelebi tarafından kaleme alınan eser 32475 beyitten oluşmasıyla edebiyatımızdaki en hacimli siyerlerdendir. Mesnevi nazım şekli ile yazılan eser yedi ciltten oluşmaktadır. Eserin bilinen tek nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Koğuşlar Kitaplığı'nda 1038/337 numarada kayıtlıdır.[255]

2.5.1.2. Yusuf b. Sultan Şah'ın Muhammediye'si

Yazıcıoğlu'nun *Muhammediye*'sinden yaklaşık 60 yıl sonra 1508'de kaleme alınmıştır. Kataloglarda *Manzûme-i Mev'ize, Nazîre-i Muhamediye* ve *Muhammediye* olarak geçer. Bazı kaynaklarda belirtildiği gibi Yûsuf-ı Sîneçâk'ın ya da Yûsuf-ı Hakîkî'nin değildir. Sebeb-i telif bölümünde belirtildiğine göre Yazıcıoğlu'nun *Muhammediye'*sinin ağır ve anlaşılmaz bir dile sahip olduğu gerekçesiyle kaleme alınmıştır.[256] Yazıcıoğlu'nun *Muhammediye*'si ile aynı tertip ve konu üzerinedir. Birçok yerde aynı ifadeler adeta sadeleştirilmiş gibiyse de orijinalindeki heyecan ve hassasiyet bunda yoktur. Herkesin kolay anlaması amacıyla sade bir Türkçe ile tek vezin üzerine yazılan eser 11690 beyitten oluşmaktadır.[257]

Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007); Ahmet Akkuş, *Yazıcıoğlu Muhammed ve Muhammediye Adlı Eserinin Kültür Tarihimizdeki Yeri* (Rize: Rize Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010); Fatih Gümüş, *Muhammediye Adlı Manzum Eserdeki Hadislerin Tahric ve Değerlendirmesi* (Rize: Rize Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011).

[254] Çelebioğlu, *Muhammediye*, 54.

[255] Ahmet Kavaklıyazı, *Kastamonulu Yûsuf'un Muhammediyesi* (Konya: Palet Yayınları, 2019), 13.

[256] Mehmet Sait Çalka, "Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediye'sine Yazılmış Bir Nazire: Yusuf bin Sultan Şah'ın Muhammediye'si", *Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi* 4/8 (Bahar 2018), 81.

[257] Çelebioğlu, *Muhammediye,* 184.

2.5.1.3. Şeyh Kadı Mahmud'un Muhammediye'si

Şeyh Kadı Mahmud bin Muhammed Tanrıvermiş'in (öl. 922/1506) yazdığı *Muhammediye* naziresidir. Bazı yerlerde *Vesile* diye adlandırılan eser elli babdan oluşur. Eser Sultan II. Bayezıd'e sunulmuştur. *Şekâik* ve *Keşfü'z-Zünûn*'da bahsedilen eser günümüze ulaşamamıştır.[258]

2.5.1.4. Esîrî Mehmed Yusuf Efendi'nin Muhammediye Şerhi

Esîrî Mehmed Yusuf Efendi (öl. 1000/1591) tarafından Yazıcıoğlu'nun *Muhammediye'*si serbest şekilde sadeleştirilip nesre çevrilmiştir.[259] Esîrî, Yazıcıoğlu'nun *Muhammediye*'sini çok önemli bir eser olarak değerlendirmektedir fakat müellifin kafiye zoruyla anlaşılması güç kelimelere başvurmasından dolayı insanların bu eseri anlamakta zorlandığını düşünmüş, manzum eseri herkesin anlayabileceği açık bir dille nesre çevirerek yeniden yazmıştır.[260]

2.5.1.5. Ferahu'r-rûh (Muhammediye Şerhi)

İsmail Hakkı Bursevî (öl. 1137/1726) tarafından yazılmış iki ciltlik bir şerhtir. Eser içerisinde İsmail Hakkı'ya ait bin kadar şiir bulunmaktadır.[261] Eserin pek çok istinsahı ve baskısı vardır. İsmail Hakkı'nın bu şerhi Mustafa Utku tarafından günümüz alfabesine çevrilmiş, 7 cilt olarak basılmıştır.[262]

2.5.1.6. Kaside-i Nûniye

Seyyid Mehmed Nûrü'l-Arabî'nin halifelerinden Abdürrahîm Fedâî (öl. 1303/1886) tarafından yazılan eserdir. *Kasîde-i Nûniye* bin beyit kadar olup güya Yazıcıoğlu'nun *Muhammediye'*si tanzire çalışılmıştır ve onunla aynı tarz ve vadidedir.[263] Eser günümüze ulaşmamıştır.[264]

---

[258] Çelebioğlu, *Muhammediye,* 186.

[259] M. Fatih Köksal, "Esîrî", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Erişim 30 Ekim 2024).

[260] Sadık Yazar, "Muhammediye Şerhi/ Tercüme-i Muhammediye (Esîrî)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü* (Erişim 29 Ağustos 2024).

[261] Çelebioğlu, *Muhammediye,* 189.

[262] Ahmet Akkuş, *Yazıcıoğlu Muhammed ve Muhammediye Adlı Eserinin Kültür Tarihimizdeki yeri* (Rize: Rize Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 116.

[263] Abdülbâki Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler* (İstanbul, Kapı Yayınları, 2015), 306.

[264] Çelebioğlu, *Muhammediye,* 186.

Bunlardan başka Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine Kitaplığı'nda 233 numaradaki *Manzum Sîrettü'n-Nebi Tercümesi*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Emanet Hazinesi Kitaplığı'nda 1155 numaradaki Seyyid İbrahim bin Mehmed Kâzım'ın *Siyer-i Nebî'*si, Hafız Mehmed Zühdî Efendi'nin *Nazmü'l-Siyer*'i, Abdurrahman adlı müellifin 1891'de basılmış *Siyerü'n-Nebî'*si,[265] Hamdullah Hamdi'nin *Ahmediyye* veya *Muhammediyye'*si[266] Yazıcıoğlu'nun *Muhammediye*'si etkisinde oluşturulan eserlere örnek olarak verilebilir.

2.5.2. Hâdi'l-uşşâk ve Muhammediye'nin Karşılaştırılması

Klasik edebiyatımızda ve Halk edebiyatı geleneğimizde Yazıcıoğlu'nun *Muhammediye*'sinden sonra ona şerh, nazire olarak ya da *Muhammediye* tipinde pek çok eser ortaya konmuştur. *Muhammediye* ile birlikte edebiyatımızda yeni bir dinî manzume türü oluşmuştur diyebiliriz. Ancak *Muhammediye'*nin etkisinde oluşturulan eserler onun gölgesinde kalmış, bunlardan hiçbiri onun ününe kavuşamamıştır. *Muhammediye* Osmanlı toplumunda ve edebî geleneğinde öyle müstesna bir yere sahip olmuştur ki bir eser için *Muhammediye*'ye benzer olmak bile üstünlük ve övgü manası ifade etmekteydi. Kaygulu Halil Efendi'nin *Hâdi'l-uşşâk* adlı eseri de *Muhammediye*'ye benzerliğinden dolayı övgülere mazhar olmuştur. Dönemin şeyhülislamı *Hadi'l-uşşâk* hakkında Kaygulu Halil Efendi'ye gönderdiği mektupta esere olan iltifatlarını *"Bu eser Muhammediye-i sânîdir."* diyerek bildirmiştir. Yine eserin taş baskısı için Cerîde-i Havâdis gazetesinin 1857 yılı 833. sayısında verilen ilanda eser *"Muhammediye-i sanî"* ifadesiyle reklam edilmiştir.

Yazıcıoğlu'nun *Muhammediye'*sinin etkisi kendisinden asırlar sonra dahi devam etmiştir. Kaygulu Halil Efendi de *Hâdi'l-uşşâk* adlı eserini oluştururken Osmanlı toplumunun her kesimi tarafından yüzyıllardır okunagelen Yazıcıoğlu'nun *Muhammediye'*sinin etkisinde kalmıştır. *Hâdi'l-uşşâk*'ın *Muhammediye* ile benzer ve farklı yönleri vardır. Bu başlığın konusunu *Hâdi'l-uşşâk*'ın *Muhammediye* ile karşılaştırılması suretiyle değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Bu karşılaştırma iki

[265] Çelebioğlu, *Muhammediye*, 194.

[266] Zehra Öztürk, "Hamdullah Hamdi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 27 Şubat 2024).

eserin biçim ve içerik özelliklerinin taşıdığı benzerlik ve farklılıklar açısından yapılacaktır.

2.5.2.1. Biçim Bakımından Karşılaştırma

2.5.2.1.1. Nazım Biçimi

Her iki eserin nazım biçimi mesnevidir. Ancak *Hâdi'l-uşşâk* klasik mesnevilerin tüm özelliklerini taşımaz. Eserde mesnevi uyaklı manzumeler ile kaside uyaklı manzumeler birbirini takip eder. *Muhammediye*'de de mesnevi beyitlerinin arasına kaside uyaklı manzumeler yerleştirilmiştir ancak *Muhammediye*'de kaside uyaklı manzumeler daha hâkim görünümdedir.

2.5.2.1.2. Beyit Sayısı

Eserler arasında hacimsel olarak yakınlık vardır. *Hâdi'l-uşşâk*'ın beyit sayısı 7939'dur. *Muhammediye*'nin beyit sayısı ise 9008'dir. Konu başlığı sayısı *Muhammediye*'de daha fazladır ve bu başlıklar altındaki manzumeler daha çok beyit içermektedir. Mesela *Hâdi'l-uşşâk*'taki *Vefat-ı Hazret-i Fâtımâtü'z-Zehrâ Radıya'llahü Anhümâ* bölümü 23 beyitten oluşmaktayken *Muhammediye*'deki *Vefât-ı Fatımâ Tüz'z-Zehrâ* bölümü 40 beyitten oluşmaktadır.

2.5.2.1.3. Ölçü

Hâdi'l-uşşâk edebiyatımızda hece ölçüsüyle yazılmış nadir mesnevilerdendir. Şair, biçim özelliklerinden çok öğreticiliğe ve vermek istediği mesajın daha iyi anlaşılmasına odaklandığı için eserde pek çok ölçü kusuruna rastlanır. *Muhammediye* ise aruz ölçüsüyle yazılmıştır. Buna rağmen iki eserin bu konuda da benzeştiği noktalar vardır. *Hâdi'l-uşşâk*'ın mesnevi bölümlerinde hece ölçüsünün 8'li ve 11'li kısa kalıplarının kullanılması, kaside uyaklı manzumlerde ise hece ölçüsünün 14'lü ve 16'lı uzun kalıplarının kullanılması gibi *Muhammediye*'nin de mesnevi uyaklı bölümlerinde aruz ölçüsünün *mefāʿįlün mefāʿįlün faʿūlün* ve *fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün* şeklindeki kısa kalıpları kullanılmış, kaside uyaklı manzumelerinde ise *mefāʿįlün mefāʿįlün mefāʿįlün mefāʿįlün* ve *fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün* şeklindeki uzun kalıpları

kullanılmıştır. Bu şekilde farklı kalıpların kullanılması her iki eseri de tek düzelikten kurtarmış, eserlere bir çeşit renklilik katmıştır.

2.5.2.1.4. Uyak

Hâdi'l-uşşâk ve *Muhammediye* arasında uyak konusunda açık bir benzerlik vardır. Her iki eserde de mesnevi uyaklı ve kaside uyaklı olmak üzere iki tip uyak düzeni tercih edilmiştir. Şairlerin uyak tercihlerindeki bir başka dikkat çekici ortak nokta ise uyak kelimelerine *selâmetâ, hasretâ, nedâmetâ, vâveyletâ, fırkatâ, kurbetâ* örneklerinde olduğu gibi sık sık revî harfinden sonra bir elif eklemeleridir. Yine rediflerde -ân, -ât eklerinin sıkça kullanılması eserlerin ortak yönlerindendir. Her iki eserde de beyitlerin genel yapısında sade dil kullanılırken kaside biçimli manzumelerde kafiye zoruyla *intisâh, irtisâh, simâh, istisrât, ihbât, inbisât, tenkîlâ, teclîlâ* gibi dilimizde pek karşılaşmadığımız Arapça kelimeler kullanılmıştır. Her iki eserde de *tenzilât, tevîlât, tenbihât; bihâs, iltihâs, ihtirâs, esâs; tecmîlâ, tesfîlâ, tekvîlâ* kelimelerindeki gibi uzun ünlülerle uyak yapılmaktadır. Hatta *"bedr ay"* kelimelerinin redif olarak kullanıldığı kaside uyaklı bir manzume her iki eserde de mevcuttur.

Hâdi'l-uşşâk'tan	*Muhammediye*'den
Gireler cennete bunlar Kevŝer Irmaġından ṣular *Gül gülüstāndır her yerler olanlar cümlesi bedr ay*	*Çü mi'râca urûc etti semâvât üzre ol bedr ay* *Tamâm oldu rücû etti bu gayât üzre ol bedr ay*
Ehl-i īmān aña vara ol maḳāma vāṣıl ola *Müslimān cümle dola cümlesi olalar bedr ay*	*Buyurdu çün güzer kıldım münâdî bir nidâ etti* *Ne buyurdu onu dinle bu âyât üzre ol bedr ay*
Yiyeler içeler bunlar görmeyeler ġayrı ġamlar *Günden gün ola ṣafālar bilmez cefā ṣafā bedr ay*	*Ki farzım eyledim imzâ velîkin eyledim tahfîf* *Bu resm ile haber verdi bu âyât üzre ol bedr ay*
Ne elem ola ne keder ne kīn ola ḥased gider *Cennetde mekān ider içinde olan hep bedr ay*	*Ki her vakt namâzı ben beraber tutam on vakte* *Alıp onu geri döndü bu evkaat üzre ol bedr ay*
Ḥūrī ġılmān gele ḳarşu nūrdan olur içi ṭışı *Egi ʿameli olan kişi girer aña olur bedr ay*	*Pes anda Sidre'ye yetti erişti cennete geri* *Cihanı cümle tayy etti bu mirkaat üzre ol bedr ay*
Ẕerre miḳdār ola īmān girer cennete hemān	*Bu hem tayy-i mekân idi hem tayy-i zamân idi* *İki saatti ser-cümle bu hey'ât üzre ol bedr ay*

Cümlesi olurlar sulṭān maḳāmında durur bedr ay
Ki kalbi ne yere erse ererdi kalebi anda
Oluptu kalb gibi kaleb kemâlât üzre ol bedr ay

Varırlar bir maḳāma aḳ müşgden ola yer
Göreler Allāhı anda bulalar devleti bedr ay
Harem'de çün nüzûl etti Ebû Cehl erdi pes evvel
Mülakat oldu onunla makaalat üzre ol bedr ay

Girü maḳāmına gele buyura şöyle dura
Ẕevḳile ṣafāya ire ġılmānlar vildānlar bedr ay
Dedi kim iş bu gece ben ki Beytü'l-Makdis'e vardım
Beyân eyledi mi'racın bu hâlât üzre ol bedr ay[267]

Bir bölük sevdiler Allāh[ı] bildiler birdir Allāh
İsterler mensūb-ı bi'llāh dā'im ider ḳulun bedr ay

İreler anlar devlete ʿışḳile ẕevḳile rāḥata
Muḥammedden şefāʿate buldular böylece bedr ay

Girdiler cennete anlar ayrılmadı güzel cānlar
Oldular ʿāşıḳ ṣādıḳlar ḳaldılar ey göñli bedr ay

Dilerem Yaradan senden Ḳayġulu ḳuluña andan
Ayırma ʿāşıḳlarıñdan ṣādıḳlarıñla bile ṣay (6687-6698)

Yapılan karşılaştırmada görülmüştür ki *Hâdi'l-uşşâk*'ta sanat gayesi gütmeyen şair, redif ve uyak konusunda kendisini fazla zorlamamıştır. Beyitlerdeki redif ve uyaklar irticalen oluşturulmuş hissi yaratmaktadır. *Muhammediye*'de ise şair uyak konusunda daha titiz ve başarılıdır. Ancak sonuç olarak uyak ve redif konusunda da *Muhammediye*'nin *Hâdi'l-uşşâk* üzerindeki etkisi açık olarak görülmektedir.

2.5.2.1.5. Dil ve Anlatım

Muhammediye'nin telif tarihi 1449, *Hâdi'l-uşşâk*'ın telif tarihi ise 1816'dır. İki eser arasındaki 376 yıllık zaman dilimine rağmen eserlerin dil ve anlatımında belirgin bir yakınlık vardır. Her iki eserde de işlenen konuya uygun menkıbeler manzumeler arasına yerleştirilmiş ve konu bu menkıbeler ile açıklanmıştır. Aşağıda görüleceği üzere bu menkıbelerden kimileri *Hâdi'l-uşşâk* ve *Muhammediye*'de ortaktır. *Muhammediye* ait olduğu Eski Anadolu Türkçesi Dönemi'nin dil özelliklerini

[267] Çelebioğlu, *Muhammediye,* 359.

taşımaktadır. *Hâdi'l-uşşâk* ise halk dili ile yazıldığı için hem dönemine göre hem de *Muhammmediye*'ye göre daha sade bir eserdir ancak onda da Eski Anadolu Türkçesi Dönemi'ne ait pek çok kelime ile karşılaşılmaktadır.

Dil ve anlatım konusunda iki eserin benzerliklerinden biri kaside uyaklı, uzun kalıplı manzumelerde Arapça kelimelerin yoğunlukta olduğu nispeten ağır bir dilin kullanılması buna karşılık mesnevi uyaklı kısa kalıplı manzumelerde ise daha sade bir dil ve basit bir anlatımın kullanılmasıdır. Her iki eserin de genel yapısında sade dil kullanılırken özellikle kaside biçimli manzumelerde şairlerin kafiyeye uygun kelime bulmak gayesiyle *intisâh, irtisâh, simâh, istisrât, ihbât, inbisât, tenkîlâ, teclîlâ* gibi dilimizde pek karşılaşmadığımız Arapça kelimeleri yoğun olarak kullandıklarını görmekteyiz. Manzumeler ayet ve hadislerin açıklaması şeklinde dinî içerikli olduğu için her iki eserin anlatımında vaaz, nasihat, sohbet üslubu hakimdir. Eserlerin muhtevasının sonucu olarak dizelerde Arapça ayet ve hadis iktibasları beyitlerde sık sık karşımıza çıkar. *Muhammediye*'de tamamı Arapça ya da Farsça 13 beyit bulunmaktadır. *Hâdi'l-uşşâk*'ta ise tamamı Arapça sadece bir beyit bulunmaktadır.

2.5.2.2. İçerik Bakımından Karşılaştırma

2.5.2.2.1. Konu Başlıkları

Hâdi'l-uşşâk ile *Muhammediye* arasında ortak konu başlıklarının yanı sıra farklı başlıklar altında aynı konuların dile getirildiği görülmektedir. Her iki eser de tevhid ve tahmid diyebileceğimiz, Allah'ın zatî ve sıfatî hususiyetlerine dikkat çekilen bir bölümle başlar. Ardından Muhammed Aleyhisselam'a ailesine ve ashabına salat ve selam dile getirilir. Bazı ayet ve hadislerin tefsiri yapılır. Aklın, nefsin, cennet ve cehennemin yaratılması; Muhammed Aleyhisselam'ın soyağacı, doğumu ve doğumundaki olağanüstülükler, miracı, hicreti, eşleri ve çocukları, vefatı, vefatında Azrail'in tutumu, ashabının ve ailesinin derin üzüntüsü, ona salavat getirmenin önemi her iki eserde benzer açılardan dile getirilmiştir. Kıyamet, mahşer, cennet ve cehennem tasvirleri, cennetlik ve cehennemliklerin hâlleri eserde işlenen ortak konulardandır. Sebeb-i te'lif bölümlerinde her iki müellif de eserlerini eş dost tavsiyesi ve ısrarı ile yazdıklarını dile getirirler ama Yazıcıoğlu buna ek olarak düşünde Muhammed Aleyhisselam'ı görüp onun tavsiyesiyle eseri yazmaya başladığını ifade eder.

Hâdî'l-uşşâk ile *Muhammediye* arasındaki ortak başlıklar şunlardır:

Hâdi'l-uşşâk'ta	*Muhammediye*'de
Tevhid	*Tevhid*
Salât	*Faslün fi's-Salât*
Marifeti'n-nefs	*Amma Ma'rifetü'n-Nefs*
Vefat-ı Nebiyyü Aleyhi's-selât-ı ve's-selâm	*Vefat-ı Resûli'llâh Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*
Vefât-ı Hazret-i Fâtımatü'z-Zehrâ Radıya'llâhu Anhâ	*Vefat-ı Fâtımatü'z-Zehrâ*
Vefât-ı Ebû Bekir Radıya'llâhu Anh	*Vefât-ı Ebû Bekir Sıddîk*
Vefât-ı Hazret-i Ömer Radıya'llâhu Teâlâ Anh	*Vefat-ı Ömerü'l-Fâruk*
Vefât-ı Hazret-i Osmân Radıya'llâhu Teâlâ Anh	*Vefat-ı Osman zi'n-Nureyn*
Vefât-ı Hazret-i Alî Radıya'llâhu Teâlâ Anh ve Kerrema'llâhu Vechehu	*Vefât-ı Aliyyü'l-Murtaza*
Vefâti'l-Hasan ve'l-Hüseyn Radıya'llâhu Anhümâ	*Vefatü'l-Hasan ve'l-Hüseyn*
Ahvâl-i Yevme'l-kıyâmet	*Faslü'n fî Yevme'l-Kıyâmet*

2.5.2.2.2. Manzumelerde Yer Alan Benzer Anlatımlar

Yukarıdaki ortak başlıklardan başka *Hâdi'l-uşşâk* ve *Muhammediye* arasında farklı başlıklar altında birbirine yakın anlatımlarla dile getirilen ortak konular vardır. İki eser arasındaki benzerliklere örnek olarak Hz. Fatıma'nın vefatı şu şekilde anlatılmıştır:

Hâdi'l-uşşâk'tan	*Muhammediye*'den
Budur Fāṭımātü'z-Zehrā anası Ḫadīceti'l-Kübrā *Dirler idi dāʾim şükri ider şükür şükriyyātı*	*Çün onu götürdüler aldı Ali erişip* *Getirdi Resûlün anu kabrine bî-dırâr*
Dünyādan aḫrete gitdi Ḥażret-i ʿAlī baḳ n'eddi *Resūlüñ ḳabrine eletdi diñneyiñ muʿcizātı*	*Mübarek elini çıkardı Resûl ravzadan* *Dedi kızımı bana ver yâ Ali eyleyem istirâr*
Elini çıḳarup Ḥabīb didi yā ʿAlī virgil *Ḳızım Fāṭımāyı baña virindi vir emānātı*	*Onunçün dediler ki bir kabr içredir ikisi* *Dedi ba'zılar kim yanında yatar iştirâh*[268]
Ḥabību'llāhıñ yanına anı ḳomadular bunlar	

[268] Çelebioğlu, *Muhammediye,* 523.

Baʿżılar bir ḳabirdedir söylerler bil rivāyātı (6862-6865)

Dört halifenin, Hz. Hasan ve Hüseyin'in, aşereimübeşşerenin faziletleri ve vefatları her iki eserde de üzerinde durulan konulardandır. Kıyamet alametleri, Ye'cüc ve Me'cüc'ün ortaya çıkması, Mehdi'nin gelişi, Deccal, İsa Alyehisselam'ın gelmesi gibi konular söz konusu eserlerin benzeştiği noktalardandır. Her iki eserde de yer alan başlıklardan biri de *"Ahval-i Yevme'l-kıyamet"* başlığıdır. Bu başlık altında insanların kıyamette dirilişleri, cennetliklerin ve cehennemliklerin vasıfları, cennete girenlerin mükâfatları, cehenneme girenlerin cezaları benzer şekilde işlenir. Bu başlık altındaki bir başka dikkat çekici nokta ise mahşerde insanların çaresizlik içinde şefaat için Âdem, Nuh, İbrahim, Musa, İsa peygamberlere müracaat etmeleri ve hepsinin bir mazeret ileri sürerek gelenleri bir diğerine göndermesi, en sonunda Muhammed Aleyhisselam'ın bu insanları şefaatiyle cehennemden kurtarması çok benzer ifadelerle şöyle dile getirilir:

Hâdi'l-uşşâk'tan	*Muhammediye*'den
Anlar biriküp cemʿ olalar *Ḥażret-i Ādeme varalar*	*Gel Allah'tan imdi şefâ'at dile* *Ki kurtara bizi inâyet dile*
Diyeler yā Ādem atamuz *Neye irdi baḳ ḥālimüz*	*Pes Âdem diye etmişem ben hatâ* *Hayâ iderem kim dileyem atâ*
Şefāʿat eyle sen bize *Yalvarıvir bī-niyāza*	*Varın Nûh'a kim oldur evvel Resûl* *Şefâ'at kıla Hak'tan ede kabûl*
Diye Ādem ey oġullar *Uçmaḳda buġday yidim dir aġlar*	*Çü Nûh'a varuban bular söyleye* *Suçun ona ol da hayâ eyleye*
Ben utanıram Allāhdan *Tevbemi ḳabūl eyledi ẕunūbdan*	*Velî varın İbrâhîm'e diye ol* *Şefâ'at edip kaydınız yiye ol*
Varıñ Nūḥa varıñ *İkinci atañız görüñ*	*Halâyık çü götrüle vara ana* *O da ettiği suçlarını ana*
	Velî erişin diye Mûsâ'ya siz *Şefâ'atte ta bulasız sâye siz*

Gideler Nūḥa varalar
Aña daḫı yalvaralar

Nūḥ Peyġamber diye anlara
Şöyle kelām cevāb vire

Ben dünyāda itdim duʿā
Şimdi idemezem ricā

Varıñ siz İbrāhīm Ḫalīlu'llāha
İde şefāʿat ḳurtara Ḥażret-i Allāh

İbrāhīm tez ṭurugele
Şefāʿat eyleyim diye
...
Vara ʿarşıñ ayaġına
Diye nefsī nefsī diye

Varalar Mūsāya anlar
O da bu cevābı söyler

Gidüp ʿarş altına dura
Nefsī nefsī amān diye

Muḥammed Muṣṭafāya varalar
Amān diyüp çaġıralar
...
Resūlu'llāh ḳalḳup dura
Mīzānıñ yanına vara

Çıḳup ilerü idüp meydān
Allāha yalvara ol dem

Ḫaḳ Teʿālā bağışlaya anları
Ḥabību'llāh uçmaġa elete anları

Girirler cennete bulalar necāt
Vir Muḥammed rūḥına ṣalavāt (7640-7669)

Bu da ayda kim eylemişem günâh
Hayâ ederem ederem her gün âh

Velî erişin diye İsâ'ya siz
Şefa'at bulup anda âsâya siz

Şefâ'at kelâmı değildir benim
Şecâat makamı degildir benim

Velî siz Muhammed katına edin bunu fâş
Kim onun suçu afv oluptur kamu kuru yaş
...
Şefâ'at ede bunları çıkara
Kömürler gibi olmuş iken kara[269]

[269] Çelebioğlu, *Muhammediye,* 593.

Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in şehit edilmesinin anlatıldığı bölümlerde her iki eserde de aynı rivayet çok benzer ifadelerle anlatılır. Bu rivayette Muhammed Aleyhisselam torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i severken birini ağzından diğerini de boynundan öpmüştür. Allah, elçisinin kalbinde kendi sevgisinden başkasına yer olmaması gerektiği için bu durumdan razı olmaz. Cebrail ile Hz. Ali'ye kara, sarı ve kızıl renklerde üç şal göndererek kara şalı kendi giysin, sarıyı Hasan'a giydirsin, kızılı Hüseyin'e giydirsin şeklinde haber iletir. Muhammed Aleyhisselam Hz. Hasan'ı ağzından öptüğü için o zehirlenerek şehit olur. Hz. Hüseyin'i boynundan öptüğü için o da boynundan şehit edilir. Bu konuyla ilgili beyitler şu şekildedir:

Hâdi'l-uşşâk'tan

Olmazdı Yezīde laʿnet evvel zamān içinde
Resūlu'llāhıñ ehli[ne] ihānet eyledi Yezīd

Yevm-i ʿaşūre oldı ʿömürler āḫire irdi
Fānīden bāḳīye gitdi Ḥasan Ḥüseyindir şehīd

Resūlu'llāh muḥabbetle Ḥasanı aġzından Ḥüseyini boynundan.
Öpüp muḥabbet idince dimiş anı işid

Cebrāʾīl getirdi üç şāl biri ḳara biri ṣarı
Biri ḳızıl idi anuñ ne ḫaber virir işid

Ḥaḳ Teʿālā selām ider bana ḳarşu öper evlād
Ḥasana aġu virdirem Ḥüseyini etdirem şehīd

Ḳara ṭonı kendi geysün Ḥasana ṣaruyı virsüñ
Ḥüseyn ḳızılı geysüñ etdirem anları şehīḍ

Bir ḳalbde iki sevgü yaraşır mı deyüp anı
Bildirdi bir ʿAẕīm Ġanī sebebile oldı şehīd (7022-7028)

Muhammediye'den

Hüseyin'i öpdü boynunda Hasan ağzı dudağında
İkisin bâb-ı şefkatte bu resme eyledi îrâd

Erişti Cebrayil derhâl elinde var idi üç şal
Biri kara biri sarı biri kızıl idi vekkaad

Dedi Allah selâm eder buyurur kim revâ mıdır
Beni nice sever çünkim bana karşı öper evlâd

Bu kara donu pes giysin ki bu yas donudur dedi
Sarı donu Hasan giysin kim ağu içiser bî-dâd

Kızıl donu Hüseyin alsın şehîd olur didi zîrâ
Dahi Hak böyle buyurdu gerek kim olasın münkaad

Benim izzim celâlimçün onu kim öpdün ağzında
Ona ağu verem içe dudağından ede infâd

Hem onu kim boğazından öpüptün yâ Habîbim der
Kafasından boğazladam budur ikisine de mi'âd

Yezid'e la'net olmazdı zaman-ı evvel içinde
Velî sonra gelen etti ederiz etme istib'âd

Resûlu'llahın ol zîrâ ihânet eyledi ehlin

Pes oldu la'nete lâyık çü Hak'tan eyledi ilhâd[270]

Hz. Fatıma'nın faziletlerinin anlatıldığı bölümde iki eserde de aynı rivayete yer verilir. Buna göre Hz. Aişe geceleri iplik eğirirken ışık yakmadıklarını Hz. Fatıma'nın yüzünün nuruyla odanın aydınlandığını rivayet etmiştir. Eserlerde bu beyitler şu şekildedir:

Hâdi'l-uşşâk'tan	*Muhammediye*'den
Ḥażret-i ʿĀyişe böyle buyurdı	*Lakab verdiler ki Zehra diyü zîra ol*
Raḍıya'llāhu ʿanhüma didi	*Kim ay yüzünün nûruna gark olurdu diyâr*
Gicelerde iplik egirirdim	*Şu denli kim hikayet eder Âyişe*
Fāṭımānıñ yüzünüñ nūrıyla görürdüm	*Ki nûrunda iplik eğrirdik yoktu nâr*
Gör imdi Allāh anı n'ider	*Çü oldu Resûlün vefâtında bil altı ay*
Resūlüñ vafātı altı ay geçer (6842-6844)	*Diledi Rasûle Fâtımaşâh-vâr*[271]

İki eserin birbiriyle bağlantısını gösteren neredeyse aynı diyebileceğimiz beyitler de vardır:

Hādi'l-uşşāk'tan	*Muhammediye*'den
Bu Leylāya var mı Mecnūn	*Kanı imdi bu ma'şûka gönül verip olan âşık*
Bu Şīrine ḳanı Ferhād (7806)	*Kanı bu Leylî'ye Mecnûn bu Şîrin'e kanı Ferhâd*[272]

[270] Çelebioğlu, *Muhammediye,* 532.
[271] Çelebioğlu, *Muhammediye,* 521.
[272] Çelebioğlu, *Muhammediye,* 716.

2.5.2.2.3. Kaynaklar

Hâdi'l-uşşâk ve *Muhammediye*'de pek çok tefsir ve hadis âliminin ve eserinin ismi zikredilmiş, bu âlimlerden ve eserlerden görüşlere yer verilmiştir. Fahreddin Râzî'nin *Tefsîr- i Kebîr*'i, Ebu'l-Leys Semerkandî'nin *Tefsîru'l-Kur'ân*'ı, Gazzâlî'nin *İhyâu Ulûmiddîn*'i her iki eserde de zikredilen kaynaklardır. Buna karşılık iki eserden sadece birinde yer alan âlim isimleri de vardır. İbn-i Arabî, Şems-i Şirâzî, Mansur-ı Mâturidî sadece *Muhammediye*'de yer alan âlimlerdir. Mukâtil b. Süleyman, Süfyân es-Sevrî, Yahyâ b. Muaz, Dâvûd Tâî, Sehl bin Abdullah et-Tüsterî ise sadece *Hâdi'l-uşşâk*'ta yer alan âlimlerdir.

2.5.2.2.4. Ayet ve Hadisler

Hadi'l-uşşâk'ta ve *Muhammediye*'de manzumelerin içerisinde pek çok ayet ve hadise atıfta bulunulmuştur. Manzumelerin başında metin olarak ayet ve hadislerin yer alması eserlerin ortak noktalarındandır. *Hâdi'l-uşşâk* ve *Muhammediye'*de kullanılan toplam ayet ve hadislerin sayıları birbirine oldukça yakındır. *Hâdi'l-uşşâk'*ta manzume başlarında metin olarak toplam 127 ayet ve hadis kullanılmış ve bunların 62'si ayet, 65'i hadistir. *Muhammediye*'de manzume başlarında metin olarak 123 ayet ve hadis kullanılmış ve bunların 111'i ayet, 12'si hadistir. Bu durum gösteriyor ki *Hâdi'l-uşşâk*'ta ayet ve hadisler dengeli bir şekilde yer alırken, *Muhammediye*'de ağırlıklı olarak ayetler yer almaktadır.

Konu olarak iki eser arasında benzerlikler yanında farklılıklar da vardır. *Muhammediye* bir siyer özelliği gösterirken *Hâdi'l-uşşâk*'ta siyer bilgilerinin yanında ilmihâl bilgileri de yer alır. İman ve ibadetle ilgili temel bilgiler okuyuculara aktarılır. Bu yönüyle manzum ilmihâl özelliği taşıyan eserde Yazıcıoğlu'nun *Muhammediye*'sinden farklı olarak recep, şaban, ramazan, muharrem aylarında ve kutsal gecelerde yapılacak ibadetler, kılınacak namazlar ayrıntılı olarak açıklanır. Oruç, namaz, hac, abdest, gusül, teyemmüm gibi ibadetlerin şartları, temizlik ve taharetin önemi, bir Müslüman'ın bilmesi gereken farzlar, vacipler, sünnetler, müstehaplar, mübahlar hakkında bilgiler verilir. *Muhammediye*'de konu başlıkları altında müstakil olarak işlenen Muhammed Aleyhisselam'ın savaşlarına *Hâdi'l uşşâk*'ta yer verilmemesi iki eserin farklı yönlerindendir.

Sonuç olarak Türklerin İslamiyet'e geçmesiyle birlikte bu dinin inanç ve ibadet esaslarını öğrenme ihtiyacı doğmuştur. İslamiyet'i doğru anlayabilmek için birinci basamak olarak Kur'ân-ı Kerîm'i okumak ve öğrenmek, ikinci basamak olarak da Muhammed Aleyhisselam'ın hayatını öğrenmek gerekir. Edebiyat tarihimizde bu ihtiyaca yönelik pek çok eser vücuda getirilmiştir. *Muhammediye* bu tarz eserlerin en meşhurlarındandır. Eserin yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerde çok sayıda yazma ve basmasının bulunması, terekelerde sıkça tesadüf edilmesi esere gösterilen itibarın bir göstergesidir. *Muhammediye* Osmanlı Devleti halkının her seviyeden insanı tarafından tanınan, düğünlerde, bayramlarda, kutsal gecelerde, Mevlit gibi, okunması yaygın bir ritüel olan temel bir eserdir. Camilerde, mescitlerde, tekkelerde, dergâhlarda, evlerde okunmuş; öyle ki eserden sonra *"Muhammediyehanlık"* bir meslek olarak ortaya çıkmıştır. *Muhmmediye*'den sonra onunla aynı tipte ve muhtevada oluşturulmuş aynı ya da farklı adlar altında pek çok eser değişik dönemlerde telif edilmiştir. *Muhammediye*'yi sadeleştirme veya şerh etme amacıyla eserler vücuda getirilmiştir.

Hâdi'l-uşşâk da *Muhammediye* ile aynı amaca yönelik ve ondan etkilenilerek oluşturulmuş bir eserdir ve yazıldığı dönemde ve sonrasında "Muhammediye-i sânî" olarak şöhret bulmuştur. *Hâdi'l*-uşşâk'ın *Muhammediye* ile pek çok ortak yönü vardır. Eserlerin her ikisinin de nazım biçimi mesnevidir, kaside uyaklı manzumeler ve mesnevi uyaklı manzumeler peş peşe sıralanmıştır. Mesnevi uyaklı manzumelerde ölçü olarak kısa kalıpların, kaside uyaklı manzumelerde uzun kalıpların kullanılması eserlerin bir başka ortak yönüdür. *Hâdi'l-uşşâk*, hece ölçüsüyle yazılmış olması dolayısıyla bu konuda farklılık arz eder. Eserlerin hacmi konusunda *Hâdi'l-uşşâk*'ın yaklaşık sekiz bin beyit, *Muhmmediye*'nin dokuz bin beyit olduğu göz önüne alındığında eserlerin beyit sayılarında da bir yakınlık olduğu görülür. Uyak ve redif konusunda ise her iki eserde de uzun ünlülerle ve -ân, ât, -eyn ekleriyle yoğun uyak, redif yapıldığı görülür. Hatta nazireleri hatırlatır şekilde "bedr ay" kelimeleriyle redif yapılmış manzume iki eserde de yer almaktadır.

Kelime kadrosu bakımından da eserlerde ortaklıklar vardır. *Muhammediye* Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmıştır, *Hâdi'l-uşşâk* ise Eski Anadolu Türkçesi'ne ait pek çok kelimenin kullanıldığı ağız özellikleri taşıyan bir dil ile yazılmıştır. Eserlerde benzer şekilde genel anlamda sade dil kullanılırken mısra sonlarında uyak zoruyla dilimizde pek kullanılmayan Arapça kelimelere yer verilmiştir.

Muhteva konusuna gelince, *Hâdi'l-uşşâk* ve *Muhammediye* arasında 13 ortak konu başlığı yer almakta ve buna ek olarak farklı başlıklar altında da yine aynı konular işlenmektedir. Muhammed Aleyhisselem'ın doğumu, ailesi, vefatı, salavatın önemi, önceki peygamberlerin kıssaları, dört halifenin faziletleri, kıyamet ahvâli, cennet nimetleri vb. konular iki eserde de benzer şekilde ifade edilir. Bunun yanında üç aylarda yapılacak ibadetler ve ilmihâl bilgileri gibi sadece *Hâdi'l-uşşâk*'ta yer alan ve Muhammed Aleyhisselam'ın savaşları gibi sadece *Muhmmediye*'de yer alan konular da vardır.

Müellif Kaygulu Halil Efendi *Hâdi'l-uşşâk*'ta hadis ve tefsir başta olmak üzere dinî literatürün temel kaynaklarından ve meşâyıhtan isim vererek alıntılar yapmıştır. Yazıcıoğlu ve *Muhammediye*'den isim zikrederek bahsetmese de üzerine çok sayıda nazire ve şerh yazılan, kendisinden sonra adeta bir tür yaratan *Muhammediye*'den nazım biçimi, uyak tercihleri, muhteva, dil ve anlatım, kelime kadrosu gibi yönlerden etkilendiği açıktır. Ancak şair, eserine itikat ve ibadetlerle ilgili temel ilmihâl bilgilerini ekleyerek *Muhammediye*'den farklı bir kimlik kazandırmayı başarmıştır.

2.6. Hâdi'l-uşşâk'ta Atıf Yapılan Kaynaklar ve Kişiler

Hâdi'l-uşşâk'ı oluştururken Kaygulu Halil'in temel dayanağı Kur'an ve hadisler olmuştur. Manzume başlarında ve konu geçişlerinde hadisleri ravisiyle birlikte dile getirir. Eserdeki 196 manzumenin 62'si ayet ile başlamakta, 65'i hadis ile başlamakta, 36'sı sahabe ve din büyüklerinin vecizeleri ya da dua ile başlamakta, 33'ü ise doğrudan başlamaktadır. Manzumeler, başlarındaki ayet ve hadislerin tefsiri niteliğindedir. Şair; "*buyurdu, buyrulmuştur, naklolundu, dimiş, dinildi"* ifadeleriyle tefsir ve hadis âlimlerinden alıntılar yapmıştır. Bu alıntıları yaparken bazen âlimi, bazen eser adını, bazen her ikisini de zikretmiştir. *Tefsirü'l-kebîr, Letâ'ifü'l-işârât, Mesâbîhu's-sünne, Nisâbü'l-ahbâr* manzumelerde zikredilen eserlerdir. *Hâdi'l-uşşâk*'ta *Fahreddin Râzî, Ebü'l-Leys Semerkandî, Gazzâlî, Mukâtil b. Süleyman, Süfyân es-Sevrî, Yahyâ b. Muaz, Dâvûd Tâî, Sehl bin Abdullah et-Tüsterî* gibi âlimlerin adları zikredilir. Bu yazar eser adları Kaygulu Halil'in ve dönemin diğer benzer tarikat mensuplarının eğitimi ve ilmî müktesebat temelleri hakkında da bizlere fikir verir.

2.6.1. Kur'an ve Hadisler

Kaygulu Halil'in *Hâdi'l-uşşâk'*ta faydalandığı temel kaynaklar Kur'an ve hadislerdir. Eserde çoğunlukla manzumeden önce işlenecek konuyla ilgili ayet veya hadis verilir. Kimi yerlerde ayetin tamamı kimi yerlerde ayetin içerisinden konuyla ilgili ibare, kimi yerlerde de kısa surelerin tamamı alınır. Devamında menkıbeler, alıntılar, rivayetler, ayrıntılı açıklamalar ile konu genişletilir. Genel olarak Kur'an'dan namaz, abdest, oruç, sabır gibi konularda hüküm bildiren ayetlerin yanı sıra ibadetlerde, cami ritüellerinde okunması gelenekselleşmiş ayetler seçilmiştir. Eserde Kadir, Tebbet, Hümeze, Fil, Asr, İhlas, Felak, Nas sureleri ve Ayetelkürsi'nin tamamının manzum tefsiri yapılmıştır. Aşağıdaki örnekte camilerde namazlardan önce müezzin tarafından okunan Ahzab suresinin 26. ayetinin tefsirine yer verilmiştir.

"Ḳāle'llāhu Teʿālā inne'llāhe ve melāʾiketihī yuṣallūne ʿale'n-nebiyyi yā eyyühellezīne āmenū ṣallū ʿaleyhi ve sellimū teslīmā"[273]

Aṣḥāblar ṣordılar aña didiler yā Resūlu'llāh
Bu āyetiñ maʿnāsını digil işidelim hāẕā

Buyurdu kim Resūlu'llāh ʿilm-i meknūn durur āyet
Sormañız dimez idüm buyurup Muḥammed Muṣṭafā

Ḥaḳ Teʿālā iki melek bañā taʿyīn itmiş bilüñ
Kim bañā ṣalavāṭ ider ġafara'llāhu lek diye añā

Diye Ḥaḳ Teʿālā anda benim meleklerim bilüñ
ʿİzzim celālim ḥaḳḳıyçün maġfiret ẕu[nū]b cemʿā

Āmīn deyüp melāʾikeler cevāb eyleyeler anda
Ḥaḳḳıñ iḥsānı ola ḳula irişir mi ġāfil buña

[273] *"Allah ve melekleri bu Nebiye sürekli destek olurlar. Ey inanıp güvenmiş kimseler! Siz de ona sürekli destek olun ve hükmüne teslim olun."* Süleymaniye Vakfı Meali (24.03.2024), el-Ahzab 33/26.

Daḫı buyurmuşdur Resūl bir Müslim ḳul beni aña
İşidüp ṣalavāt virmeye görmeyeler anda ṣafā

Diyeler melekler aña maġfiret eyleme Allāh
Diye Allāh meleklerim raḥmet itmezem bunlara

Melekler āmīn diyeler bildiñ mi ḳi naṣıl ola
İşidince ismin anuñ ṣalavat getir liṣāna (478-485)

Manzumelerin konu başlıkları dışında beyitler içerisinde de Kur'an ayet ve ibarelerinden iktibaslar yapılır.

Nidā ide bir münādī benne imdi
Maġfiret mā teḳaddem ve mā te'aḫḫar [min] ẕenbī[274](57b)

Hâdi'l-uşşâk'ta hem manzume başlarında hem de manzume içerisinde konuyla ilgili hadislerin Arapça tam metinlerine ya da ibarelerine yer verilmiştir. Manzume içerisindeki hadisler ravisi de belirtilerek aktarılır.

Ḳāle'n-nebiyyi ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem "el-Müslimü men seleme min lisānihi ve yedihī"[275]

Buyurmuşdur Resūlu'llāh kelāmına yoḳdur ġıyāṯ
Eyle ʿameli ey müʾmin bulasıñ sen istiġāṯ

Ola müʾmin müʾmināt ola Müslim Müslimāt
İncinmeye ki bir ferd bula ferāḥ istiġāṯ

[274] *"Allah bunu, (Bedir'de) işlediğin önceki ve sonraki günahını bağışlamak, sana olan nimetini tamamlamak ve seni (hedefe götürecek) dosdoğru bir yola yöneltmek için yaptı."* Süleymaniye Vakfı Meali (Erişim 20 Temmuz 2024), el-Fetih 48/2.

[275] *"Müslüman elinden ve dilinden emin olunandır."* Tirmizî, "Îmân", 12.

Kimseye etme żarār ʿameli egiye yarar
Fenā fiʿillerden ırar egilerle ola istiġāṯ (5009-1011)

Daḫı Enes İbn-i Mālik buyurup
Reṣūlu'llāḥ baña buyurdı deyüp

Bir kimse dise lā-ilāhe illā'llāh
Aña cennet maḳāmın virir Allāh (301-302)

*Hâdi'l-uşşâk'*ta hadis ravileri olarak en çok Enes bin Mâlik, Ebû Hüreyere, İbn-i Abbas, İbn-i Mesûd, Hz. Aişe, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ali, Ebû Said, Câbir İbn-i Abdullah, Ebû Ubeyde bin Cerrâh isimleri geçmektedir.

2.6.2. Hasan-ı Basrî

Hâdi'l-uşşâk'ta referans gösterilen en eski âlim olan Hasan-ı Basrî 642 yılında Medine'de doğdu. Küçük yaşta Kur'an'ı ezberledi. 120 civarında sahabî ile görüştü. İlim ile meşgul oldu. Hz. Ali'nin halifeliği döneminde Basra'ya gitti ve ömrünün sonuna kadar burada yaşadı. İyi bir hatip idi, camilerde vaazlar verdi, pek çok öğrenci yetiştirdi. Halifeleri ve valileri sık sık uyarmış ve onlara mektup yazarak nasihatlerde bulunmuştur.[276]

Hasan-ı Basrî tâbiîn müfessirlerinin en meşhurlarındandır. Camilerde tefsir dersleri yaptı, talebelerinin tefsir konusundaki problemlerini çözdü. Açıklamaları pek çok tefsir, hadis, tabakat, kıraat kitaplarında yer aldı. *Tefsîrü'l-Hasan el-Basrî* adlı bir tefsirinin bulunduğu düşünülse de bu eser onun görüşlerinin öğrencileri tarafından bir araya getirilmiş hâlidir.[277]

Hasan-ı Basrî tek ravili hadisleri ravisini belirterek, çok ravili hadisleri ravisini belirtmeden nakiller yapmış, bu yönden eleştirilmiştir.

---

[276] Süleyman Uludağ, "Hasan-ı Basrî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 7 Nisan 2024).

[277] Abdülhamit Birışık, "Hasan-ı Basrî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 7 Nisan 2024).

Kendisine pek çok risale nispet edilmektedir. Bunlardan en meşhuru *Risâle ilâ ʿAbdilmelik b. Mervân fi'l-ḳader*'dir. Bu risale insanın tercih ve sorumluluğunu devre dışı bırakan kader anlayışına karşı eleştiriler içermektedir.

Hâdi'l-uşşâk'ta iki manzumede konu başlığı olarak Hasan-ı Basrî'den alınan rivayetler nakledilmiştir.

Ḥażret-i Ḥasan Baṣrī buyurdı
Raḥmetu'llāhi ʿaleyh anı

Rivāyet eyledi Nebīden
Ḥabību'llāh Muḥammed Muṣṭafādan

Bir kimsenüñ edebi yoḳdur
Anuñ daḫı ʿilmi yoḳdur

Daḫı ṣabır kimde olmaz
Anuñ daḫı dīni olmaz (3051-3054)

Buyurmuşdur Ḥasan Baṣrī
Raḥmetu'llāhi ʿaleyh nedir aṣlı

Buyurduġın işid bunda
Bu sevgi var mı baḳ sende

Naṣıl var Allāhıñ ḳulları
Ne gūnedir göñülleri

Vardır Allāhıñ ḫāṣları
Baḳma ḫor görüp nāsları (5510-5513)

2.6.3. Süfyân es-Sevrî

Kaygulu Halil Efendi'nin eserinde en sık başvurduğu âlimlerden olan Süfyân es-Sevrî 715-778 yılları arasında yaşamış, kendi adıyla anılan fıkıh mezhebinin imamı, tefsir ve hadis âlimidir. Genç tâbiîn neslinden olan babası Saîd, *Kütüb-i Sitte*'de rivayetleri bulunan güvenilir bir muhaddistir.

Kendi devrinin tüm ilim merkezlerini ziyaret edip ileri gelen âlimlerin birçoğundan ilim tahsil ederek ilmî birikimini çoğaltan Süyfân es-Sevrî tebeu't-tâbiîn devrinin en büyük tefsir, hadis ve fıkıh âlimlerindendir.

Hadis birikimi naklinin yanında hadis rivayetlerindeki farklılıkların ortadan kaldırılması konusunda otorite kabul edilen Sevrî aynı zamanda râvi tenkidi yapan ilk hadisçilerdendir. Hadiste isnadın önemine vurgu yapan Sevrî "İsnad müminin silâhıdır, silâhı olmayan savaşamaz." sözünün sahibidir.

Süfyân es-Sevrî'nin *et-Tefsîr* adlı eseri 7. yüzyılda yapılan ilk sistemli rivayet tefsiri eserlerden olup Taberî tefsirinin ana kaynaklarındandır. Genellikle tâbiîn devri Mekke tefsircilerinin düşüncelerini yansıtır.[278]

Hâdi'l-uşşâk'ta Süfyân es-Sevrî dört yerde zikredilmiştir.

Buyurmuşdur diñne Süfyān es-Ṣevrī
Oḳuyalar Resūlüñ ḥadīṣini

Andan fāʾide ide müʾminler
Ḥadīṣ-i şerīfi bileler bunlar

Her kim vire Muḥammede ṣalavātı
Oḳumuş gibi ḥadīṣ ve kitābı (564-566)

Süfyān es-Ṣevrī raḥmetu'llāhi ʿaleyh
Ünsiyyetu'llāh buyurdılar ileyh

[278] Recep Özdirek - Ali Hakan Çavuşoğlu, "Süfyân es-Sevrî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 1 Nisan 2024).

Buyurdı şöyle ʿameller buluşur
Ḥaḳḳa ḳarīb olan ḳullar çalışır (3088-3089)

Demişdür Süfyān es-Şevrī
Dimeyesiñ ki nedir cevri

Maʿṣıyetiñ küllīsi neden olur
Diñne imdi şehvetden gelir bulur (3121-3122)

Süfyān es-Şevrī kelāmında
Maġfireti bulmaz bunda

Maʿṣıyet itdi İblīs
Neden oldı aña ḥarīṣ

Kibir eyledi evvelinde
Laʿnet oldı āḫirinde (3169-3171)

2.6.4. Veki' b. Cerrâh

Eserde anılan bir başka âlim olan Veki' b. Cerrâh 746 veya 747 yılında doğdu. Nişabur ya da Buhara yakınlarındaki Soğd asıllı olduğuna dair kayıtlar varsa da Ruâsî nisbesi onun Arap asıllı Benî Ruâs'a mensup olduğunu gösterir. Otuz üç yaşında pek çok kişiden hadis rivayet etmeye başladı. Süfyân es-Sevrî'nin en gözde talebesiydi. Hadiste devrinin en büyük âlimi olarak anıldı. Devlet görevi tekliflerini kabul etmedi. Muhammed Aleyhisselam'ın vefatından sonra geç defnedildiği için naaşında bazı değişiklikler olduğuna dair rivayeti sebebiyle idamına karar verildiyse de bazı kişilerin araya girmesiyle affedildi. 812 yılında hacdan dönerken Kûfe yakınlarında vefat etti. Veki' b. Cerrâh'ın "Allah'a hadisten daha faziletli bir şeyle ibadet edilmemiştir",

“Hadisin nâfile namazdan daha faziletli olduğunu bilmeseydim hadis rivayet etmezdim” şeklinde ifadeleri vardır.[279]

Kitâbü'z-zühd adlı eserinde güzel ahlaka dair 539 rivayet vardır. *Cüz' fi'l-hadîs* adlı bir başka eseri daha vardır.

Hâdi'l-uşşâk'ta salavatın ve hadislerin önemi konuları işlenirken Veki' bin Cerrâh'tan nakiller yapılmıştır.

Cerrāḥ bin Vekīᶜ buyurup
Muḥammede ṣalavāt olmayaydı deyüp

Ḥadīṯine iḳrār itmeyen n’olur
Īmānı yoḳ anı böyle bilüñ

Eger virirse Muḥammede ṣalavāt
Ḥadīṯiñ küllīsine iḳrār bī-ḥad

ᶜAdiyy oġlu Zekeriyyā buyurmuş
Vekīᶜādan anı duyup işitmiş

Eger ḥadīṯler olmayaydı efḍal
Tesbīḥ tehlīl olmazıdı nedir ḥāl

Daḫı āḫirinde dimişdür benne
Ṣalavāt ḥadīṯden efḍal didi añna

Ḥadīṯ bilmeden murād ögrenmek
Ṣalavātdan murād Resūlü sevmek (557-563)

[279] Mehmet Emin Özafşar, "Veki' b. Cerrâh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 10 Nisan 2024).

2.6.5. Sehl et-Tüsterî

Hâdi'l-uşşâk'ta alıntı yapılan bir diğer âlim Sehl et-Tüsterî 818 yılında İran'ın güneybatısında Tûster (Şüster) şehrinde doğdu. Basra ve Abadan'da çeşitli meclislerde bulunduktan sonra memleketi Tûster'e döndü. Kimilerine göre siyasî sebeplerden kimilerine göre dinî söylemleri yüzünden memleketini terk etmek zorunda kaldı. Basra'ya yerleşti. 893'te Basra'da vefat etti. Kelam ve tefsir konularında ünlü, Melamiliğe yakın bir sufidir. Kur'an ve sünnete uymak, helal lokma yemek, merhametli olmak, çok tövbe etmek en temel öğütleridir. Pek çok öğrenci yetiştirmiştir. Öğrencilerinin en ünlüsü iki yıl hizmetinde kalan Hallac-ı Mansûr'dur.

Sehl et-Tüsterî'nin mezhebi konusunda farklı görüşler vardır. Kimilerince Hanefi, kimilerince Mâlikî sayılmıştır. Tefsirindeki bazı fikirleri yüzünden eleştirilere maruz kalmıştır. Batıniyye'deki hakikat-i Muhammediye, abdal, evtad gibi terimlerin kendisi tarafından Sünnî tasavvufa sokulduğu iddia edilir. Başta *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm* olmak üzere on kadar eser kendisine nisbet edilse de bunları bizzat telif ettiği konusunda şüpheler vardır.[280]

Hâdi'l-uşşâk'ta Sehl et-Tüsterî'den bir alıntı yapılarak sûfî'de bulunması gereken özellikleri dile getirilmiştir.

Sehil bin ʿAbdullah bunı
Buyurmuşdur diñne anı

Ṣūfīde olmaya kedūret
Ola ḳalbi içi pāk

Dünyāda ḳalmaya meyli
Bula ʿamelile ḫayrı

Ṭū[l-ı] emelleri bıraġır
Cihān bir pul gibi olur (5804-5807)

[280] Mustafa Öztürk, "Sehl et-Tüsterî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 04 Nisan 2024).

2.6.6. Fahreddin er-Râzî - Tefsîr-i Kebîr

Hâdi'l-uşşâk'ta hem kendisine hem de eserlerine vurgu yapılan Fahreddin er-Râzî 12. yüzyılın en büyük düşünürlerinden biri olarak kabul edilir. Kelâm, fıkıh usulü, tefsir, Arap dili, felsefe, mantık, astronomi, tıp, matematik gibi çağın hemen bütün ilimlerini öğrenip bu alanlarda eserler vermiş çok yönlü bir âlimdir Fahreddin er-Râzî.[281] Talebeleri ve eserleri vasıtasıyla görüşleri her dönemde etkisini sürdürmüş geniş coğrafyalara yayılmıştır. Asıl ününü dinî ilimlerden kelam ve tefsir alanında yapmıştır. *Tefsir-i Kebîr* olarak da bilinen *Mefâtihu'l-Gayb* adlı eseri kendisinden sonra gelen neredeyse bütün tefsirlere kaynaklık etmiştir. Kur'an'ı tefsir ederken döneminde mevcut bütün ilimlerden faydalanıp ilmî tefsir hareketine öncülük yapmıştır. Ona göre en doğru tefsir, Kur'an'ın yine Kur'an'la açıklandığı tefsirdir. Eş'ariyye kelâmcısı ve Şâfiî usulcüsü olarak yetişen Râzî, son eserlerinden biri olan tefsirinde kelâmî delilleri de yeterli görmeyip itikadî meselelerin Kur'ân-ı Kerîm'in delil ve metotlarıyla çözümlenmesi gerektiği kanaatine varmıştır.

Râzî, tefsir konusunda kendisinden sonra gelen hemen hemen bütün müfessirlerin vazgeçilmez kaynağı olmuştur. Beyzâvî, Âlûsî, M. Reşîd Rızâ, Elmalılı Muhammed Hamdi gibi âlimlerin tefsirlerinde ondan geniş iktibaslar yapmaları bunu göstermektedir.[282]

Tüm Anadolu sahasında olduğu gibi Kaygulu Halil üzerinde de Fahreddin er Râzî'nin etkisi görülmektedir. Müellif çeşitli beyitlerde *"Buyurdı İmâm-ı Fahri Râzî", "Tefsîr-i Kebîrde dinildi"* şeklindeki ifadelerle hem kendisini hem eserini anarak Fahreddin er-Râzî'ye duyduğu saygıyı ve fikirlerine verdiği önemi ifade eder.

Tefsīr-i Kebīrde dinildi
Medīnede inzāl oldu

Altı āyet otuz kelimedür
Tamām yüz on iki ḥarflidür

---

[281] Yusuf Şevki Yavuz, "Fahreddin er-Râzî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 25 Mart 2024).

[282] Yavuz, "Fahreddin er Râzî".

Her kim okur bu ayeti tamām
Her ḥarfine onar s̱evāb bī-gümān (1129-1131)

Buyurdı İmām-ı Faḫri'r-Rāzī
Raḥmetu'llāhi ʿaleyh eyledi vāʿiẓi

Resūlu'llāha bir ḫātūn geldi
Bir ulu günāh işledim didi

Baña çāre ver deyü aġladı
Nādim olmuş yaşı Ceyhūn eyledi

Resūlu'llāh didi nedir günāhıñ
ʿAf eyleye anı ʿAẓīm Sulṭānım (6270-6273)

Buyurur İmam Faḫri'r-Rāzī
Ola andan Ḫudā rāżı

Kim oḳursa İḫlāṣ sūresini
Olur ḫoşnūd Allāh anı bilesiñ

Ol ḳādar s̱evāb vire Allāh
Yaradılmış ṣāġışınca Allāh (6358-6360)

2.6.7. Ebu'l-Leys Semerkandî

Hâdi'l-uşşâk'ta tanık gösterilen bir başka âlim olan Ebu'l-Leys es-Semerkandî (öl. 983) vaaz, nasihat, ilmihâl ve tefsir türündeki eserleriyle İslâm dünyasının en meşhur âlimlerindendir. Eserleri Endülüs'ten Endonezya'ya kadar yayılmış ve asırlar boyunca İslâm dünyasının birçok bölgesinde Müslüman toplumların İslam

anlayışlarının şekillenmesinde etkili olmuştur. Eserleri çeşitli Müslüman toplulukların dillerine çevrilen Ebu'l-Leys şöhretinin yayıldığı bölgelerde büyük bir velî olarak kabul edilmiştir.[283] Hanefi fıkıh sistematiğini geliştirerek sonraki nesillere aktarılmasını sağlamıştır.

Ebu'l-Leys'in telif ettiği ya da kendisine izafe edilen pek çok eser vardır. Bunlardan *Tefsîrü'l-Ḳurʾâni'l-Kerîm* veyahut *Tefsîru Ebi'l-Leyṯ es-Semerḳandî* olarak bilinen tefsir *Hâdi'l-uşşâk*'ta en sık yararlanılan kaynaklardandır. Kaygulu Halil Efendi *Tefsîru Ebi'l-Leyṯ*'teki tasavvufî yorumlardan, menkıbe ve rivayetlerden alıntılar yapmıştır.

Ebu'l-Leyṯ raḥmetu'llāhi ʿaleyh anı
Buyurup diñnendi bilindi bunı

Evvel zamānda bir beg var idi
Anuñ adına Zürʿa dirler idi

Anuñ var bir ḳoca sāḥiri
Anuñ iẕniyle iderdi ḳāhiri

Didi bir gün yaşım irdi āḫire
Saña lāzım olur olsa ṣoñra (3507-3510)

Ebu'l-Leyṯ Semerḳandī buyurmuşdur anı
Sekiz kimse ile ṣoḥbet eyleyüp duranları

Sekiz dürlü ṭāʾife ider Ḥaḳ Teʿālā
Sekiz nesne ziyāde eyleyiserdur Mevlā

[283] İshak Yazıcı, "Ebu'l-Leys es-Semerkandî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 27 Mart 2024).

Ġanīlerle oturunca virir Aḥad Ḥaḳ

Dünyā muḥabbetini ziyāde eyleyüpdür muṭlāḳ (3743-3745)

Ebu'l-Leyṯ raḥmetu'llāhi ʿaleyh anı

Buyurur diñne kelāmını

Tañrı Teʿalā and içer şöyle kim

Cān ḳulaġıñ dinle bil kim

Ḳāfirleriñ cānın melekler alır

Zaḥmetile żıddile cān virir (7366-7368)

2.6.8. Letâifü'l-işârât

Hâdi'l-uşşâk'ta kaynak olarak atıf yapılan eserlerden *Letâifü'l-İşârât;* Nîşâbur, Horasan bölgesi ve Bağdat'ta bulunan, 11. yüzyıl kelam, hadis, fıkıh, lügat, edebiyat âlimi Abdülkerim b. Hevâzin Kuşeyrî (öl.1072) tarafından telif edilen meşhur tefsir eseridir. Selçuklu devleti döneminde 27 yıl Nîşâbur'daki medresesinde güçlü hitabetiyle vaazlar veren Kuşeyrî pek çok eser yazmıştır. *Letâifü'l-işârât* birçok tefsir yazarına ilham vermiş bir işarî tefsir eseridir.[284] Kaygulu Halil Efendi *Hâdi'l-uşşâk*'ta bir yerde *Letâifü'l-işârât'*a atıfta bulunmuştur ancak *Letâifü'l-işârât*'ın müellifi Kuşeyri'yi herhangi bir şekilde anmamıştır.

Leṭāʾifde buyurdı kim

Fırḳa fırḳa ola ḳullar

Bu daḫı diñle gel

Bu kelāmı añla gel

[284] Süleyman Uludağ, "Abdülkerim b. Hevâzin Kuşeyrî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 28 Mart 2024).

Zīrā lāzım bu saña

Duyur bu kelāmı cāna (5227-5229)

2.6.9. Mesâbîhu's-sünne

*Hadi'l-uşşâk'*ta alıntı yapılan bir başka eser olan *Mesâbîhu's-sünne*, Horasan bölgesinden Şâfiî âlimi Ferrâ Begavî'nin (öl. 1116) hadis eseridir. Begavî, Şâfiî mezhebi çerçevesinde eğitim alsa da mezhep taassubuna düşmemiş, mevcut görüşleri inceleyip Kur'an'ı merkeze alarak hükümler vermiştir. Müellifin hadis, fıkıh, tefsir alanlarında eserleri vardır. Derlemecilik dönemi olarak adlandırılan, hadislerin isnatlarının terk edilip metinlerinin ön plana çıkarıldığı dönemin en önemli eseri *Mesâbîhu's-sünne'*dir.[285] Begavî, *Mesâbîhu's-sünne*'de güvenilir hadis kaynaklarından senetlerini çıkararak seçtiği hadisleri konularına göre sıralamış sonra da her babı kendi arasında sahih ve hasen hadisler olmak üzere ikiye ayırmıştır. 4719 hadisi ihtiva eden eser İslâm âleminde büyük bir şöhret kazanmış ve esere otuzdan fazla âlim tarafından şerh yazılmıştır.[286] Kâtip Çelebi eser hakkında "Derleme mahiyetinde yazılan eserlerin en güzeli Begavî'nin *Mesâbîh* adlı telifidir. Zira onun tertibi çok güzeldir. Hadisler yerli yerine yerleştirilmiştir." ifadeleriyle övgüde bulunmuştur.[287]

Kaygulu Halil Efendi *Hâdi'l-uşşâk*'ta sadece bir beyitte, işlenen konuyla ilgili izahat yaparken *Mesâbîhu's-sünne*'ye atıfta bulunmuştur.

Meṣābiḥde naḳl olundı maḫşer ʿaẕābı defʿ olur

Şeyṭanıñ şerrinde olur bulur raḥmet ḳabūl ʿibādetān

Īmānını eyleyen pāk ḳıyāmetde vechi olur aḳ

Ṭarīḳ-i müsṭaḳīm gid kim ki gider sever Ḥannān (1215-1216)

---

[285] Mehmet Düzenli - Ali Yüksek, "Siracüddin Ali b. Osman el-Ûşî'nin Nisâbü'l-Ahbâr Adlı Eserinde Kullandığı Kaynaklar Üzerine Değerlendirmeler", *Oş Devlet Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi İlmi Dergisi,* 1/23 (2018), 519-524.

[286] Mevlüt Güngör, "Ferrâ Begavî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 29 Mart 2024).

[287] Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zünûn an Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn*, nşr. Şerafettin Yaltkaya - Kilisli Rifat Bilge (İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1971), 2/1701-1702.

2.6.10. Nisâbü'l-ahbâr

Kaygulu Halil Efendi'nin başvurduğu bir başka kaynak olan *Nisâbü'l-ahbâr,* Fergana Vadisi'nde bugün Kırgızistan toprakları içerisinde bulunan Oş (Ûş) şehrinde doğan Siraceddin Ali b. Osman el-Ûşî (öl. 1179) tarafından telif edilen hadis eseridir.[288] Müellif, 15 farklı hadis kaynağından derleme yaparak eserini oluşturmuştur. Her birinde 10 hadis bulunan 100 konu başlığı altında 1000 hadis ihtiva eden bir eserdir.[289]

*Hâdi'l-uşşâk'*ta bir yerde *Nisâbü'l-ahbâr*'a atıf yapılarak eserden rivayet nakledilmiştir.

Ḥażret-i ʿAlī buyurmuşdur
Resūlu'llāhdan işitmişdür

Leyle-i ʿıydı her kim iḥyā eyleye
Ḳararır ḳalb anuñ ḳalbi ḳararmaya

Olunca bayram fiṭre günleri
Niṣābü'l-aḫbār buyurdı anı

Aña Ḥażret-i Resūl buyurmuş
Bayram namāzını ḳılınca dimiş

Dört rekʿat duralar anlar namāza
Oḳuyalar bir Fātiḥa bir Sebbiḥi'sme (1699-1703)

2.6.11. Gazzâlî

Kaygulu Halil Efendi'nin eserini oluştururken yararlandığı bir başka büyük âlim Gazzalî'dir. Ünlü Eş'arî kelamcısı, Şâf'iî fakihi, mutasavvıf, filozoflara yönelttiği

[288] Mehmet Sait Toprak, "Ûşî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 29 Mart 2024).

[289] bk. Mehmet Sait Toprak, *Hadiste Derlemecilik Devrinin Başlaması ve Ûşî'nin Nisâb el-Ahbâr'ı* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005).

eleştirilerle tanınan İslam düşünürü 1058'de İran'ın Horasan bölgesinin Tûs şehrinde doğmuş, 1111 yılında vefat etmiştir. Gazzâlî fıkıh, kelâm, tasavvuf, felsefe, eğitim, siyaset, ahlâk gibi konularda söz sahibi, İslam bilim ve düşünce tarihinde yeri müstesna bir âlim ve düşünürdür.

Göreneğe bağlı inançlardan sıyrılmanın, düşünce hürriyetinin, şüphenin gerçeğe ulaşma yolunda önemine vurgu yapmıştır. Ataların ve mezheplerin görüşlerine taassupla bağlanmayı, taklitle inanmayı eleştirmiştir. İnsan gerçeğe aklî ve zihnî faaliyetlerle ve olaylara şüphe ile yaklaşarak ulaşır. Aklını kullanmayan gerçeği göremez, dalalete saplanır. Bu düşüncesini Kur'an'daki bir tabirle "el-kıstâsü'l-müstakîm"[290] (doğru ölçü) ile adlandırır, Kur'an'da mantık metodunun uygulandığını belirtir. Gazzâlî'ye göre, yanlış mantık ile dini savunanların ona vereceği zarar, doğru mantık ile dini eleştirenlerin vereceği zarardan daha fazla olur. Görevi yükleyen Allah'tır, peygamber haberi getirendir, insan ise görevi aklıyla kavramak ve tanımakla yükümlüdür.

Gazzâlî, İslamî ilimlerin değişik alanlarında kendi devrinde ve sonrasında birçok âlimi etkilediği gibi geniş halk kitleleri tarafından da okunan, benimsenen bir âlimdir. Onun bu etkisi günümüzde de devam etmektedir.[291]

En bilinen eseri *İhyâü ulûmi'd-dîn*'de bozulmuş bir toplumu Kur'an ve sünnet temelleri üzerinde ıslah etme amacı güdülmüştür. Dört ciltten oluşan eserde ilim, akaid, temizlik, namaz, zekât, oruç, hac, Kur'an tilâveti, zikir, dua, yeme içme adabı, evlilik, ekonomik hayat, helal ve haram, ülfet, kardeşlik, sohbet, uzlet, Peygamber'in ahlakı, insanın manevi yönü, nefsin terbiye edilmesi, yeme içme ve cinsel arzuların kontrol altına alınması, dilin afetleri, gazap, kin, dünyanın anlamı, cimrilik, mevki tutkusu, riya, kibir, tövbe, sabır, şükür, havf ve recâ, tevhid ve tevekkül, muhabbet, ihlas, murakabe ve muhasebe, tefekkür, ölüm ve ahiret hayatı gibi konular ele alınmıştır.

Hâdi'l-uşşâk ile *İhyâü ulûmi'd-dîn* arasında konu başlıkları bakımından bazı ortaklıklar vardır. Kaygulu Halil eser adı vermese de "İmâm- Gazâlî dimişdir", "İmâm-

[290] bk. el-İsrâ 17/35; eş-Şuarâ 26/182.
[291] Mustafa Çağrıcı, "Gazzâlî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 01 Nisan 2024).

ı Gazâlî duyurmuşdur" şeklinde ifadelerle alıntılar yaparak eserden yararlandığını dile getirmiştir.[292]

İmām-ı Ġazālī dimiş cumʿa gün müʾmine bayram
Muḥammed ümmetine oldı ġayrı ümmete degil bu

O gün vardır bir mübārek sāʿāt vardır eyle duʿā
Olur ḳabūl emek żāyiʿ olmaz deyü buyurdı o (2101-2102)

İmām-ı Ġazālī duyurmuş üç dürlü
Beşerleriñ bulunur böyle bir ḥuyu

Biri budur melek gibi olurlar
Cümle kişi senden ḫayr umarlar

İkincisi ḥayvān gibi ola bunlar
Ne ḫayrıñ ola ve ne şerriñ göreler

Üçüncisi ʿaḳreb gibi ṣoḳucu olur
Ḳaçup müʾminler şerrinden bī-zār ḳalır (3753-3756)

2.6.12. Mukâtil b. Süleyman

Hâdi'l-uşşâk'ta atıf yapılan isimlerden Mukâtil b. Süleyman 699 yılında Belh'te doğduğu sanılan akaid ve tefsir âlimidir. Çalışmalarındaki bilgileri sağlam rivayetlere dayandırmadan, çelişkili senetlerle vermesi sebebiyle eleştirilmiştir. Hadis konusundaki eleştirilere rağmen tefsir konusunda belli bir üne sahiptir. İhtiyatla da olsa erken dönemden beri eserlerine başvurulmuştur. *Tefsîrü'l-kebîr* adlı eseri isnad

[292] Mustafa Çağrıcı, "İhyaü ulûmi'd-dîn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 01 Nisan 2024).

zincirleri bulunmaması nedeniyle eleştirilse de rivayetlerin büyük bir kısmı hadis mecmualarında mevcuttur.[293]

*Hâdi'l-uşşâk'*ta bir yerde Mukâtil'den nakil yapılmıştır.

Muḳātil dimişdür diñne anı
Anuñ diñne imdi sen kelāmını

Zebercedden dag̱ var bilüñ deyüp
Türābı gümüşden duyuñ deyüp

Cebel-i Ḳāf bu dünyānıñ çevresi
Cem olurlar melekler aña bilesiñ (824-826)

2.7. Hâdi'l-uşşâk'ta Mitolojik ve Tarihî Kaynaklar

Hâdi'l-uşşâk dinî ahlaki bir eser olması dolayısıyla temel kaynağı Kur'an ve hadisler olsa da mitolojiden, halk edebiyatından, tarihten bazı varlıklar, motifler ve şahıslar eserin içerisinde yer alır.

Bir masal motifi olan Kaf Dağı, *Hâdi'l-uşşâk*'ta dinî bir mekân özelliği kazanarak meleklerin dua için toplandığı yer olarak tasvir edilmiştir. Kimi beyitlerde de mübalağa ifade etmek için kullanılmıştır.

Muḳātil dimişdür diñne anı
Anuñ diñne imdi sen kelāmını

Zebercedden dag̱ var bilüñ deyüp
Türābı gümüşden duyuñ deyüp

Cebel-i Ḳāf bu dünyānıñ çevresi
Cem olurlar melekler aña bilesiñ (824-826)

[293] Ömer Türker, "Mukâtil b. Süleyman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 1 Nisan 2024).

Cebel-i Ḳāf cümlesi dola melek
Yalvarıp Allāha ideler dilek (830)

Altı biñ yıl deriñligi içinde ṭāġ var āteşden
Cebel-i Ḳāf miṣāli ola ola içi cümle nārā (2420)

İran mitolojisinin çok güçlü ve yenilmez kahramanlarından Rüstem *Hâdi'l-uşşâk*'ta karşımıza çıkan şahıslardandır. İslamiyet sonrası edebiyatımızda şekil değiştirerek kişinin nefsini yenip kontrol altına alması ile bağlantı kurularak işlenir.[294] Kaygulu Halil gerçek kahramanlığın iman edip sabır göstermek ile olacağını söyler.

Nece Rüstem buña geldi pehlivānım deyüp durdı
Rüstem oldur diyem saña ṣabır ile olasıñ eṣīṣ (3518)

Doğu mitolojilerinde ve edebiyatımızda üstün özellikleriyle yer alan efsanevi kuş Hümâ da eserde karşımıza çıkar. Farsça Hümâ/Hümây adındaki bu mitolojik kuş, İslâmiyet öncesi Türk inançları içinde de yer alan hayat ağacı ile hayat suyu yanında üçüncü önemli motiftir. Klasik şiirde zenginlik, devlet, iktidar (hümayun kelimesinin hümadan gelmesi gibi), ikbal, saltanat manalarında kullanılır.[295] Âşık şiirinde, masal, efsane ve türkülerde güzellik manasında kullanılır. *Hâdi'l-uşşâk*'ta ise ikbal ve ulaşılması güç mutluluk manalarında kullanılmıştır.

Cümle ʿālem işideler recebde oruç olanlar
Diyeler devlete irer olur bunlar bunda Hümā (902)

[294] Nimet Yıldırım, "Rüstem-i Zâl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 16 Mart 2024).
[295] Cemal Kurnaz, "Hümâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 16 Mart 2024).

Mesnevilerde ve halk hikâyelerinde yer alan meşhur Leylâ, Mecnûn, Ferhad, Şirin gibi kahramanlar da tutku ile bağlanmak, her şeyi terk etmek anlamında eserde yer almıştır.

İgi ʿamellere iriş kāmil kemāliyle dürüş
Ṣāliḥ kimselerle görüş doġruya olagör Ferhād (4352)

Bu Leylāya var mı Mecnūn
Bu Şīrine ḳanı Ferhād

Ḳaygulu Mecnūn[a] dönmüş
Ah Cemālu'llāh deyu ider feryād (7805-7806)

Kur'ân'da bahsedilen Âdem, Nuh, İbrahim, İsmail, Yusuf, Musa, Davud, Süleyman, Yunus, Zekeriyya, Yahya, İsa peygamberler ve bunlara karşı mücadele eden Firavun, Nemrut, İreme, Âd, Şeddâd, Şedid eserde bahsi geçen şahıslardandır. Yine peygamberler tarihinden Habil ile Kabil iyilik ve kötülük bağlamında, Hacer sadakat bağlamında, Züleyha kadınların hile ve tuzakları bağlamında beyitlerde karşımıza çıkar.

İşidmediñ mi Yūsufı Zelīḫā n'işledi aña
Alayım dirseñ eger ḥiṣṣe yeter saña ḥikāyātı (76)

Baba oġul yola girdi şeyṭān İbrāhīme didi
Bunuñ gibi güzel oġla oluñ naṣıl bil istiḫrāc

İbrāhīm didi oluram Ḥaḳḳıñ emrini bilirem
Rıżāsında olam Ḥaḳḳıñ yevme'l-ḳıyāmet olam istirvāḥ

İşitdi Ḫalīlden bunu Hācere çevirdi yöni

Didi oġluñı buġarlar İsmāʿīlden uçar ervāḥ (1870-1872)

Ādem ʿaleyhi's-selām yevm-i ʿaşūre olunca
Etdi tevbe oldı ḳabūl olmuş idi evvel-i ʿāḳ (1934)

Mūsa ʿaleyhi's-selām yevm-i ʿaşūrede vardı
Deñize ġarḳ oldu Firʿavn Mūsā sevindi gördi ḥāk (1940)

ʿĀdıñ iki oġlu oldı
Biri Şeddād biri Şedīd idi (6203)

Hâdi'l-uşşâk ile *Dede Korkut Kitabı*'ndaki *Duha Koca Oğlu Deli Dumrul* hikayesi arasında motif benzerliği vardır. Deli Dumrul'un kendi canı yerine can vermesi için babasına gitmesi, babasının "Dünya şirin can tatlı" deyip can vermemesi, git anandan can iste demesi, anasının da kendini tercih edip Deli Dumrul'a can vermemesi, sonunda karısının can vermeye razı olması olayının benzeri *Hâdi'l-uşşâk*'ta karşımıza çıkar. Günahkârlar kendileri için Allah'a dua etmesini istemek üzere Âdem Alehisselam'a giderler. Âdem Aleyhisselam çeşitli mazeretlerle dua etmek istemez ve onları Nuh Aleyhisselam'a gönderir, Nuh İbrahim'e, İbrahim Musa'ya, Musa İsa'ya gönderir, hepsi kendi nefislerini tercih edip hiçbiri dua etmez. En sonunda Muhammed Aleyhisselam dua etmeyi kabul ederek günahkârları cehennemden kurtarır.

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi *Hâdi'l-uşşâk* dinî ahlâkî, halk tipi bir eser olarak daha çok dinler tarihinde ve kutsal kitaplarda yer alan şahıs ve ögeleri içerisinde barındırmaktadır. Din dışı ve mitolojik şahıslar ve ögeler ise dinî bağlamlar içerisine yerleştirilerek eserde kullanılmaktadır.

2.8. Hâdi'l-uşşâk'ın İmla Özellikleri

Araştırmacılar 13. yüzyıl ve 20. yüzyıl arasındaki Türkiye Türkçesinin 16-19. yüzyılları kapsayan yazı diline Klasik Osmanlı Türkçesi adını vermektedir.[296] 18. yüzyılda standart bir yazı dili ve imla sistemi oluşmuştur. Yazı dili ve konuşma dili birbirinden ayrılmıştır. Edebiyattan astronomiye kadar her türlü bilim dalında kaleme alınan eserlerde kullanılan ve "imlâ" denilen kolay değişmeyen kurallar sistemine sahip olan standart dil yazı dilidir. Yazılı metne bağlı olmayan, gündelik hayatta insanların anlaşmak için kullandıkları, standartlaşmadan ve kurallardan biraz uzak, sürekli değişim ve gelişim içinde olan dil ise konuşma dilidir.[297] *Hâdi'l-uşşâk,* oluşturulduğu dönem olan 19. yüzyılın ilk çeyreğinin standart yazı dili özelliklerini taşımayan, halk ağzı ile yazılmış bir eserdir. Buna karşılık harekeli bir eser olması nedeniyle dönemin konuşma dilini, telaffuz özelliklerini ve müellifin yaşadığı bölgenin ağız özelliklerini yansıtması bakımından kıymet taşımaktadır. Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi metinlerinde hareke yaygın olarak kullanılmıştır. 16. yüzyıla gelindiğinde hem imlanın oturması hem de harekenin yazım hızını düşürmesi nedeniyle hareke kullanımı iyice azalmış olsa da 18. ve 19. yüzyıllarda da herekeli metinlere rastlamak mümkündür.[298] *Hâdi'l-uşşâk* gibi bu dönemde yazılmış harekeli metinler kalınlık incelik uyumu konusunda olmasa da düzlük yuvarlaklık uyumu konusunda dönemin telaffuzuyla ilgili bilgiler verir.

Yukarıda da belirtildiği gibi *Hâdi'l-uşşâk* dönemin klasik dil ve imla özelliklerini taşımamaktadır. Oturmuş bir imladan bahsetmek zordur. Eserde aynı kelimelerin farklı yazımlarına şu örnekleri verebiliriz: *buyurdug̱ın-buyurdugin, dalg̱a-dalḳa, dīzār-dīdār, diñne-diñle, duzaḳ-ṭuzaḳ, göyde-gövde, ırag̱-ıraḳ, igi-egi, iyde-eyde-ıyta, ṣabır-ṣabr, ʿilāc-ilāc, ʿaf-ʿafv.*

Eserde bazı kelimelerin Arapça, Farsça asıllarına aykırı harflerle imlaları da göze çarpmaktadır. *Lezzet* (le<u>zz</u>et), *ḫizmet* (ḫidmet), *ḫuẓūr* (ḫużūr), *eser* (e<u>s</u>er), *yaʿḳūt*

[296] Faruk Kadri Timurtaş, *Tarihî Türkiye Türkçesi Araştırmaları III Osmanlı Türkçesi Grameri*, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2017), 2.

[297] Hayati Develi, "18. Yüzyıl Türkiye Türkçesi Üzerine", *Doğu Akdeniz Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 1 (1998), 27.

[298] Yavuz Kartallıoğlu, "Osmanlı Türkçesindeki Ekler Dudak Uyumuna Göre Nasıl Okunmalıdır?", *Turkish Studies* 3/6 (2008), 463.

(yāḳūt), *ḫazīne* (ḫazīne), *ḫayrān* (ḥayrān), *ḳażab* (ġażab) sözcükleri buna örnek olarak verilebilir.

2.8.1. Dudak Uyumu

Dudak (düzlük-yuvarlaklık) uyumu Türkçenin tarihî dönemlerinin tümünde dile hâkim olmuş bir kural değildir. Bu kural günümüz Türkiye Türkçesinde güçlü şekilde işler olmuştur.[299] Dudak uyumu 18. yüzyılın sonlarında Batı Türkçesinde ekseriyetle gelişimini tamamlamış olsa da eklerin uyumsuz biçimleri değişik toplumsal kesimlerde kullanılmaya devam etmiştir.[300]

2.8.1.1. İsimden İsim Yapma Eki: -lU

Eski Anadolu Türkçesinde ve Klasik Osmanlı Türkçesinde daima yuvarlak ünlülü olarak yazılıp dudak uyumuna bağlanmayan ekin *Hâdi'l-uşşâḳ*'taki imlası düzensizdir. Düz tabanlar üzerine *adlu, datlu, yazılu, bellü, kuvvetlü,* şeklinde yuvarlak ünlü ile geldiği örnekler de vardır; *canlı, hayırlı, yazılı, dertli, gizli* şeklinde dudak uyumuna bağlı olarak düz ünlü ile geldiği örnekler de vardır.

Melekleriñ yedinde ola sancāḳ
Sancaklarda yazılı ola ancaḳ (828)

Āşikāre oḳunan yerde āşikār
Gizli oḳunan yerde oḳuya sırrān (2636)

Daḫı buyurur kim cennet bābında yazılu deyü
Kim ki hevāya uymaya yeri cennet bula ṣülūc (3804)

Bu evlādlar cümle Ḫadīceden oldı
İbrāhīm Māriye adlu bir cāriyeden idi (7042)

[299] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi* (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1985), 72.
[300] Mertol Tulum, *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011), 185.

2.8.1.2. Bildirme Eki: -DIr

Bildirme eki Eski Anadolu Türkçesinde *-dur, -dür* şeklinde daima yuvarlak olarak kullanılmıştır. Bu ek 16. yüzyılda *-dır, -dir, -dur, -dür* şeklinde dudak uyumuna uyarak yuvarlaklığını kaybetmeye başlasa da 17. yüzyılın sonlarına kadar hem düzleşmiş şekilde hem de yuvarlak şekilde kullanılmaya devam etmiştir. 18. yüzyıla gelindiğinde bu ekin dudak uyumu kuralına göre kullanımı tamamen yerleşmiştir.[301] *Hâdi'l-uşşâk'*ta ise bildirme ekinin hem yuvarlaklığını korumuş şekilde hem de ünlü uyumuna bağlı olarak düz şekilde kullanımına örnekler vardır: *ḥaḳdur, āyetdür, yazmışdur; selāmetdir, ıraḳdır.* Aşağıdaki beyitlerde görüldüğü üzere uyak düzenini bozmasına rağmen ek hem yuvarlak hâlde kullanılmış hem de hemen dudak uyumuna bağlı olarak düzleşmiş hâlde kullanılmıştır.

Ẕikir babında yazmışdur Nebī aṣḥābile cümle
Namāzdan ṣoñra cehrile tehlīl tesbīḥ sürdügüni (370)

Zīrā sihr vāḳiᶜ olması ḥaḳdur
İder ulu günāh Tañrıdan ıraḳdır (6403)

Bu iki sūre on bir āyetdür
Okuyanlar şimdi selāmetdir (6418)

2.8.1.3. Geniş zaman eki: -Ir

Eski Anadolu Türkçesinde ve klasik Osmanlı Türkçesinde geniş zaman ekinin *-ur, ür* şeklinde yuvarlak olarak yazılması genel bir imla kuralıydı. 18. ve 19. yüzyıl eserlerinde ekin *-ar, -er, -ır, -ir* şeklinde düzleştiği görülür. *Hâdi'l-uşşâk*'ta ise ekin hem düzleşmiş hem de yuvarlak kullanımına örnekler vardır. Öyle ki ekin aynı beyitte hem düz hem yuvarlak kullanımına rastlanır. Ekin "*girir"* şeklinde sıra dışı bir kullanımı da vardır.

[301] Yavuz Kartallıoğlu, *Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni*, (Ankara: Türk Dil Kurumu, 2011), 255.

Neye maġrūr olup gülersiñ
Fānīdir tenler ḳabre girirsiñ (6085)

Sivrisinek etdi helāk baḳındı ḳudretine baḳ
Güvenirdi māl u emlāk viren odur alandır Ḥaḳ (6182)

Üçünci Yaḥyā ḥikāyetinde gelür
Dördünci ʿĪsādır cümle bilir (6591)

Şāfiʿī ölüye iki kez ḳılur
Ḥanefī bir kez namāzın ḳılur (6815)

2.8.1.4. Görülen Geçmiş Zaman: -Dı

Görülen geçmiş zaman eki Eski Anadolu Türkçesinde daima düz ünlülüdür. Osmanlı Türkçesi imlasında da kalıplaşmış olarak düz ünlülüdür. 18. yüzyılda belli ekler tam olarak kalıplaşmıştır, bu ek bunlardan biridir.[302] *Hâdi'l-uşşâk*'ta ise ek yuvarlak ünlülü tabanlardan sonra ağırlıklı olarak *buyurdı, durdı, düzdi, gördi, okutdı, öldi,* şeklinde düz ünlü ile gelmiştir ancak dudak uyumuna bağlanmış olarak *buyurdu, dökdü, düşdü, gördü, yürüdü* şeklinde kullanımı da vardır. Ek bir yerde *eyledüm* şeklinde -müstensih hatası olma ihtimali göz önünde bulundurmakla beraber- ters uyumsuzluk ile düz ünlülü tabana yuvarlak ünlü ile gelmiştir.

On beş yaşında oġlum öldi pehlivān
Anuñ içün aġlar idim her zamān (3423)

Buyurdu cennetde ṣıbyānlar gördüm
Baʿżısı yaşlı anları sordum (3447)

Buyurdı kim şirk iderse Allāh ḳulı

[302] Kartallıoğlu, *Klasik Osmanlı Türkçesinde Ekler*, 118.

Īmānı selb olur ḳalbinde varsa gümānı (4022)

ʿAvrat eydür zīnā eyledüm idi
Zīnādan bir oġlanım oldı didi (6277)

2.8.1.5. Öğrenilen Geçmiş Zaman: -mIş

Eski Anadolu Türkçesinde ve klasik Osmanlı Türkçesinde düz olarak kullanılan ek *Hâdi'l-uşşâk*'ta *olmışam, buyurmış, görmişem, dimüş, geçirmüş* kelimelerindeki beş istisna dışında dudak uyumuna uygun şekilde kullanılmıştır.

Ebū Hüreyredir rāvī
Nebiyyu'llāh dimüş anı (1162)

Ḥażret-i ʿAlī buyurmış ki ol
Aña daḫı dimiş Ḥażret-i Resūl (2058)

Göre andan diye şeyṭān n'ola ṭoprāḳ olayıdım
Dutaydım emrini Ḥaḳḳıñ kibrile olmışam aḥmāḳ (2556)

2.8.1.6. Birinci Şahıs İyelik Eki: -m

18. yüzyıl metinlerinde 1. şahıs iyelik eki dudak uyumlarına %95 oranında uyumludur.[303] *Hâdi'l-uşşâk'*ta bu ek düz tabanlara yuvarlak ünlü ile geldiği birkaç örnek dışında dudak uyumuna uygun olarak kullanılmıştır.

ʿArşıñ altına vara ümmetlerüm
Şafa ile geçire ol günlerin (547)

Bu ḥaldeyken ḳapıya bir ʿArab geldi
Resūl Ḥażretile ḳaydum var didi (6783)

[303] Kartallıoğlu, "Osmanlı Türkçesindeki Ekler Dudak Uyumuna Göre Nasıl Okunmalıdır?", 474.

Otuz yıllıḳ günāhıñız maġfiret eyledim siziñ
Etdim raḥmet naẓarumla siziñ içün yoḳdur ḥisāb (1100)

Naṣıl söylemeye dilim cūş idince ḳalbim göñlüm
Anca benim odur yārim ah Muḥammed ah Muḥammedā (7701)

2.8.1.7. Üçüncü Tekil Şahıs İyelik Eki: -I

Eski Anadolu Türkçesinde düz ünlü ile kullanılan bu ek 18. yüzyıl Osmanlı Türkçesinde yarı yarıya dudak uyumuna girerek yuvarlak ünlü ile de kullanılmıştır. *Hâdi'l-uşşâḳ*'ta yuvarlak tabanlardan sonra *burnı, ḳapusı, ẕunūbı, tamusı, uyluġı, ḳoḳusı* örneklerindeki gibi çoğunlukla düz şekli korunmuştur. Çok az örnekte dudak uyumuna girerek yuvarlak ünlü ile kullanılmıştır.

Ḳarnından uyluġını çeke şöyle
ʿAvrat ise ḳarnın uyluġına dirşeye (2660)

Eger sever iseñ dünyā
Bunuñ soñu bilüñ fenā (3096)

Açıla cennet ḳapusı şereflene her yapusı
Öter bülbül gül ḳoḳusı bulurlar reyhānı göñül (4740)

2.8.1.8. Üçüncü Tekil Şahıs Emir Eki: -sUn

Klasik Osmanlı Türkçesinde bu ek yuvarlak ünlülüdür. 18. yüzyılda imlanın etkisiyle düz tabanlı kelimelerden sonra yuvarlaklığını büyük oranda korumuştur.[304] *Hâdi'l-uşşâḳ*'ta da bu ek yuvarlaklığını korumuştur.

Eger isterse Yaḥyā ʿaṣametine

[304] Kartallıoğlu, *Klasik Osmanlı Türkçesinde Ekler*, 287.

Eylesüñ naẓar ʿAlīniñ yüzüne (6958)

Ḳara ṭonı kendi geysün Ḥasana ṣaruyı virsüñ
Ḥüseyn ḳızılı geysüñ etdirem anları şehīḍ (7027)

2.8.1.9. İkinci Çoğul Şahıs Emir Eki: -n

Eski Anadolu Türkçesinde ve klasik Osmanlı Türkçesinde daima yuvarlak olan ek *Hâdi'l-uşşâk*'ta hem düz tabanlardan sonra dudak uyumuna bağlı olarak düzleşmiş şekilde hem de uyuma aykırı olarak düz tabanlardan sonra yuvarlaklığını korumuş şekilde kullanılmıştır. Klasik imlada daima yuvarlak olarak harekelenen ekin *Hâdi'l-uşşâk*'ta yer yer düz olarak harekelenmesi konuşma dilinin etkisiyle olmalıdır.

Meclisinde oturuñ ʿālimleriñ
Kelāmını diñleyüñ tabīblerüñ (101)

Diye Allāh nāra eltiñ bunları
Olmuş ʿāṣī baña diye şunları (207)

Resūlu'llāh buyurmuşdur çoḳ getiriñ ṣalavāt
Sizler ḥayatda olduḳça sizlere ola heces (648)

Gündüzleri aydınlıḳ eyledi bilüñ
Helālden loḳma kesb idüp yiyüñ (7197)

2.8.1.10. Birinci Tekil Şahıs Eki: -m

Birinci tekil şahıs eki *Hâdi'l-uşşâk*'ta eklendiği tabanın zaman ekine bağlı olarak farklı kullanım şekilleri ile karşımıza çıkmaktadır. Bu ek görülen geçmiş zaman eki üzerine geldiğinde *sandım, yidirdim, duydum, gördüm* şeklinde dudak uyumuna uygun şekilde kullanılırken; geniş zaman eki üzerine geldiğinde hem *severim, ararım, eylerim* şeklinde düz, dar ünlü ile kullanılmış hem de *okuram, buluram, severem, isterem* şeklinde düz, geniş ünlü ile kullanılmıştır. Öğrenilen geçmiş zaman eki üzerine

geldiğinde ise *olmuşam, görmişem, eylemişem* şeklinde sadece düz, geniş ünlü ile kullanılmıştır.

Oḳuram Ḳurʾān-ı ʿaẕīm
Daʾimā iderem taʿẓīm (2221)

Tevrātda görmişem bunı
Nedir diñne imdi anı (3231)

Buyurdu cennetde ṣıbyānlar gördüm
Baʿżısı yaşlı anları sordum (3447)

Sen ṣanırdıñ severem evlādımı
Bilindi kim neye uġramış ḥalini (3451)

Severim şu cānları
Ah bulaydım anları (5676)

Bu fānī içre ararım
Bāḳīde seni buluram (5898)

Resūlu'llāh didi şöyle ṣandım
İkindi namāzın ḳılma[dım] dir ṣāndım (6279)

2.8.1.11. Zarf-fiil Eki: -Up

Eski Anadolu Türkçesinde ve klasik Osmanlı Türkçesinde daima -up, -üp şeklinde yuvarlak ünlü ile yazılan ek *Hâdi'l-uşşâk*'ta düzenli bir imlaya sahip değildir. Eserde ekin hem yuvarlak ünlü ile -up, -üp şeklinde yazımı hem de dudak uyumuna uygun olarak -ıp, -ip şeklinde düzleşmiş hâlde yazımı vardır.

Sevüp dünyāya aldanma
Sevmeyenler olur aʿlā (3285)

Tañrıyı sevip duranlar
Cennet cemālini görenler anlar (4785)

Resūlu'llāh gider idi yola
Münāfıḳlar aña baḳup güle (6061)

Selmān varıp maḥalleye söyledi
Ḫātūnlar geliñ sizi ister didi (6759)

2.8.1.12. Belirtme Hâl Eki: -I

Belirtme hâl eki Arap harfli metinlerin tamamında düz ünlü ile yazılmıştır. Alfabenin değiştirildiği zamana kadar "ye" ile yazılmıştır. Dudak uyumuna en son bağlanan ektir.[305] *Hâdi'l-uşşâk*'ta bu ekin yazımında düzensizlik vardır. Klasik imlaya uygun şekilde düz yazımı da dudak uyumuna bağlı yazımı da mevcuttur.

Ġuslüñ farżı üçdür müʾmine
Aġzına alup ṣuyı ide ġarġara (2557)

Kimi ider ṭuġyān hümeze lümeze tamām
Böyle ḫuyu bilme hemān yeri nārdır āteşden ṭās (5552)

Eyle ḳabūl doġruyu ṣaḳın söyleme egriyi
Bilegör bunları itme kimseyile nizāġ (6055)

Buna rıżāları olmaz Allāh ol ḳulunı sevmez
Kimseler fayda olmaz bilüp bunı eyle istinkāf (6117)

[305] Kartallıoğlu, *Klasik Osmanlı Türkçesinde Ekler*, 167.

2.8.1.13. İsimden İsim Yapma Eki: -IncI

18. yüzyıl klasik Osmanlı Türkçesinde yuvarlak tabanlarda ekin yardımcı ünlüsü birkaç istisna dışında dudak uyumuna uyumludur ancak ekin ünlüsü daima düzdür. *Hâdi'l-uşşâk*'ta ekin yazımı bu kurala uygun şekildedir.

Üçünci perhizkārlıḳ dördüncisi ola ṣabır
Beşincisi utanmaḳdır altıncısı cömerd olan

Yedincisi ʿilimdür ki sekizinci ola miskīn
Toḳuzuncı maʿrifetdür onuncı nefsini bile insān (450-451)

Üçüncisi bühtān iden dördincisi durur şöyle
Yalan yire yemīn ider anuñ işi olur ḥarāb (1102)

Üçünci ṣırāṭı geçer dördünci cennete girer
Beşinci naẓar ider gözükür ḳullara Sübḥān (1221)

2.8.1.14. İlgi Hâli Eki: -Un

Eski Anadolu Türkçesinde daima yuvarlak ünlü ile kullanılan ve dudak uyumuna bağlı olmayan bu ek Osmanlı Türkçesinde uyumsuzluk ve düzensizlik safhalarındadır. 18. yüzyılda ek %83 oranında dudak uyumuna bağlıdır. Yuvarlak tabanlardan sora ise %18 oranında ters uyumsuzluk vardır.[306] *Hâdi'l-uşşâk*'taki kullanımlarında yüksek oranda dudak uyumuna bağlanarak düzleşen ek, özellikle *"anuñ"* kelimesinde ve kimi başka kelimelerde yuvarlak şeklini korumuştur. Birkaç örnekte *"bölügiñ yüzleri, maḥbūbıñ parmaġın"* örneklerindeki gibi yuvarlak tabanlara düz ünlülü gelerek ters uyumsuzluk göstermiştir.

Ṣadıklaruñ kemālidür ʿāşıklarıñ maʿşūḳı o

[306] Kartallıoğlu, *Klasik Osmanlı Türkçesinde Ekler*, 409.

Ḥażret-i Ḥaḳḳıñ nūrıdur Muḥammede vir ṣalavāt (809)

Ḳuluñ rızḳın viren Allāh
Sebeb viren gine Allāh (1117)

Ḥacılaruñ duʿāsı olur ḳabūl
Böyle ṣāʾim olan olur maḳbūl (1825)

Anuñ günāhları ġāyet çoḳ ise
Deñizler köpügi miḳdarı olsa (2189)

Her nesneniñ ḳalbi vardır
Ḳurʾānıñ ḳalbi Yāsīndir (2200)

Seniñ cānıñı alma ne gibi
Ṣarı yaġdan ḳıl çeker gibi (6796)

Oḳu ʿilm eyle ʿāmel görme fenā fiʿilleri
Aya döner bir bölügiñ yüzleri (7292)

Görse güneş ol maḥbūbıñ parmaġın
Maḥv ider görünmez nūrların (7784)

2.8.2. Farsça Tamlamalarda Yuvarlaklaşma

Eserde yuvarlaklaşmanın görüldüğü bir başka yer ise Farsça tamlamalardır. Klasik Osmanlı Türkçesinde Farsça tamlamalarda tamlayan ile tamlanan arasında bağlantı kesre (-i) ile sağlanır. *Hâdi'l-uşşâk*'ta genel olarak klasik imlaya uygun şekilde düz kullanılmıştır ancak bazı tamlamalarda yuvarlak ünlülerden sonra tamlama kesresi dudak uyumuna bağlı olarak *"hubb-u dünya, nūr-u iman, tūl-u emel, eshāb-u fīl, nısf-u ramazān* şeklinde yuvarlaklaşır.

Ḥubb-u dünyā olup durma
Sevgüsiyle sevi bilme (158b)

Bulundı derdiñe dermān
Ṣadrıña dola nūr-u īmān (152a)

Nıṣf-u ramażānda namāz ḳılan biri
Muḥammede ṣalavāt getirendir biri (60b)

Dördünci ṭūl-u emele düşer
Günden güne doġrı yolundan şaşar (106b)

Ekler ve tamlamalardan başka *"külli"* kelimesinin *"küllü"* şekline, *"gülistan"* kelimesinin *"gülüstan"* şekline dönüşmesi örneklerinde görüldüğü gibi kelime içerisinde de yuvarlaklaşma meydana gelmektedir.

2.8.3. Ünsüz Benzeşmesi

Ünsüz benzeşmesi kuralı eklemede tonlu ünsüzlerden sonra tonlu, tonsuz ünsüzlerden sonra tonsuz ünsüzlerin gelmesidir. Akıcı ünsüzlerden sonra ise tonlu üsüzler de tonsuz ünsüzler de gelebilir.

Ünsüz benzeşmesi konusunda ünsüzler üç gruba ayrılır:

1. tonsuz ünsüzler: *ç, f, h, k, p, s, ş, t*
2. tonlu ünsüzler: *b, c, d, g, ğ, j, l, m, n, r, v, y, z*
3. akıcı ünsüzler: *l, m, n, r, y*

Talat Tekin Eski Türkçede ilerleyici ünsüz benzeşmesi, gerileyici ünsüz benzeşmesi olmak üzere iki tür ünsüz benzeşmesinin varlığından bahseder.[307]

Muharrem Ergin Eski Anadolu Türkçesinde eklerde ünsüz benzeşmesinin bulunmadığını, benzeşmenin Osmanlı Türkçesi içerisinde oluşmaya başladığını ifade

[307] Talat Tekin, *Orhon Türkçesi Grameri* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004), 265.

eder. Ona göre benzeşme 16. yüzyıldan sonra ortaya çıkmış ve Osmanlıcanın sonlarına doğru gittikçe kuvvetlenerek Türkiye Türkçesinde dile tam olarak yerleşmiştir.[308] Osmanlı Türkçesi imlasında hemen hemen hiç görülmeyen *t*'li benzeşmeler ancak bazı çeviri yazılı metinlerde karşımıza çıkar. 18. yüzyılın sonunda bile ünsüz uyumunun varlığından tam olarak söz edemeyiz. Dolayısıyla 18. yüzyıl metinleri için tonsuz tabanlardan sonra *t*'li şekli getirmek uygun düşmez. Günümüz konuşma dilinde bile tonsuz tabanlardan sonra bu ekler *t* ile *d* arasında bir sese sahiptir.

Hâdi'l-uşşâk'ta *t*'li benzeşmelere örnek yoktur, eserde klasik Osmanlı imlasına uygun yol izlenmiştir.

İsimden İsim Yapma Eki: -DAş

Muḥammediñ sırrı aʿlā
Sırrına sırdaş olagör (818)

Hiç kimse aña denkdaş olmadı
Yaradan o yaradılmışdan bulunmadı (6341)

Ayrılma Hâli Eki: -DAn

Enes raḥmetu'llāh-ı ʿaleyh buyurup
Resūlu'llāhdan işidüp duyup (6346)

Eger namāzda oḳur yüz kerre
Nifāḳdan cehennemden āzād ola (6354)

Evvelā işledür şöyle saña luʿb ider kim
Her işden olup āvāre gülüp oynar olur süfehā (6782)

[308] Ergin, *Türk Dilbilgisi*, 77.

Bildirme Eki: -DIr

İkinci ola sünnet oḳumuşdur Resūlu'llāh
Ḳurʾānı bil kelāmu'llāh oḳuyasıñ aḥzāb aḥzāb (2843)

Didiler īmāna ʿalāmet dörtdür biri anuñ taḳvā
Hayā şükür ṣabır üçü bu dördiledür istiġāṯ (3496)

Üç ḥaṣletdir bilüp anı nüfūsıñ fitnesi biri
Biri ḳulūb beliyyesi anları eylegil iḫrāc (3680)

Fiilden Fiil Yapma Eki: -DIr

Bu melʿūnlar müʾminlere bu ḳadar günāhları
Etdirdikden ṣoñra ide tevbe ola ṭāʿat ehli (3877)

Sende ne ola sen olursuñ ḳul
Fenā yola irişdirme yol (6095)

Buyur yā Fāṭımā altı aydan ṣoñra baña
Dir ḳavuşdurur gine yā Muḥammed Muṣṭafā (6831)

Görülen Geçmiş Zaman Eki: -DI

İki ev yaratdı Allāh
Biri nārdır biri nūr (4070)

Ḥaḳḳıñ emrine ilişdi kibrile bu ḥāle düşdü
ʿİlmile çalışdı oldu Ḫudādan ırag̱ (6041)

"G" sınıfı ekler Osmanlıca metinlerde ince tabanlardan sonra *"kef"* ile, kalın tabanlardan sonra *"kaf"* veya *"gayın"* ile yazılmıştır. İnce tabanlardan sonra eki *k* ya da *g* ile okumak tercihe bağlıdır. Kalın tabanlarda ek tonsuz ünsüzlerden sonra *"kaf"* ile tonlu ünsüzlerden sonra *"gayın"* ile yazılmıştır.[309] *Hâdi'l-uşşâk*'ta *"g"* sınıfı ek tespit edilememiştir. Eserin imlasında *"c"* ve *"ç"* harflerinin ikisinin de karşılığı olarak *"cim"* harfi kullanıldığı için *"c"* sınıfı eklerde ünsüz benzeşmesi konusunda çıkarım yapılamamıştır.

2.8.4. İlk Hecede i/e

Eski Anadolu Türkçesinden ve klasik Osmanlı Türkçesinden günümüze bazı kelimelerin ve eklerin seslerinde değişmelerin olduğunu biliyoruz. Bu değişimlerden en dikkat çekicisi kök hecelerdeki *"i/e"* değişimidir. Eski Anadolu Türkçesinde kök hecede *i*'li ve *e*'li kelimeler beraber kullanılmakla birlikte *i*'li kelimelerin belirgin bir fazlalığı vardır.[310] Bu dönem metinleri genellikle harekeli olduğu için söz konusu kelimelerin ünlülerinin tespitinde herhangi bir karmaşa yoktur. Harekeli metinlerde esre veya *"ye"* ile harekelenen seslerin *"i"* ile mi yoksa *"kapalı e"* ile mi gösterileceği mesele olmuştur. Eski Anadolu Türkçesinde bazı eserlerde *"i"* ve *"e"* sesinden farklı olarak bir *"kapalı e"* sesinin varlığı düşüncesi de mevcuttur. Harekesiz metinlere gelindiğinde *"it, vir, gice, di, yi"* gibi kelimeler genellikle Arap harflerinden *"ye"* ile yazılır olmuş ve Latin harflerine geçinceye kadar neredeyse hiç değişmemiştir. Ancak bu imla söz konusu kelimelerdeki seslerin niteliğini tam olarak göstermeye yetmez.[311] Aslında bu değişim günümüzde de *"ye-di/yi-yecek, de-di/di-yecek"* şeklinde devam etmektedir.

Hâdi'l-uşşâk'ta ilk hecede *i/e* bulunduran kelimelerin imlasında düzensizlik vardır. Eserde, *"de-di, et-it, gece-gice, geñiş-giñiş, tez-tiz, ver-vir, ye-yi, yet-yit, yeg-yig, yel-yil* kelimelerinin hem *"e"* hem *"i"* ile yazımı mevcuttur ancak *"i"* ile yazımlar sayıca daha ağırlıktadır. *"girü, gine"* kelimelerinde ise sadece *"i"* ile yazım tercih edilmiştir.

---

[309] Kartallıoğlu, *Klasik Osmanlı Türkçesinde Ekler*, 564.

[310] Mehmet Gümüşkılıç, *18. Yüzyıl Türkçesinde Ses Hadiseleri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997), 183.

[311] Musa Duman, "Klasik Osmanlı Türkçesinde i/e Meselesine Dair", *İlmî Araştırmalar* 7 (1999), 67.

2.9. Hâdi'l-uşşâk'ta Muhteva ve Konu Başlıkları

Hâdi'l-uşşâk çeşitli konu başlıkları altında genellikle ayet ve hadislerden ilhamla kaleme alınmış manzumelerden oluşmaktadır. Manzumelerden 62'si ayetle, 65'i hadisle, 36'sı dua, salavat ya da din büyüklerinin vecizeleriyle başlamaktadır. 33 manzumenin başında ise herhangi bir ibare bulunmamaktadır. Bu başlık altında şairin tercih ettiği düzen doğrultusunda, her başlık altında dile getirilen düşünce ve olaylar örnek beyitler eşliğinde özetlenip açıklanmıştır.

Giriş

Eser kısa bir mensur dibace ile başlar. Bu bölümün ardından besmele ile başlayan manzum giriş kısmında şair Allah'ın çeşitli sıfatlarını dile getirerek onu yüceltir. Bu bölümde tevhid, tahmid, münacat bir arada yer alır.

Ḥamduli'llāḥi Teʿālā
Rabbi'l-ʿālemīn Allāh

Aḥad Ṣamed Ḳadīr Mevlā
Raḥmān Raḥīm Kerīm Allāh

Yüzüm ḳara senden çāre
Ġaffār Settār Sübḥān Allāh

Bize raḥmetiñden ḳaṭre
İḥsān eyle Laṭīf Allāh (1-4)

Niyaz-ı Musannif

Bu başlık altında şair; diline kolaylık, kalbine ilham vermesi, kitabının âlem içinde kavi olması için Allah'a dua eder. Muhammed Aleyhisselam'a onun ailesine ve ashabına dört halifeye, aşereimübeşşereye selam ve duadan sonra kendisine kitabı için Allah'tan yardım dilemektedir.

İlāhī dilerem senden Muḥammed ḥurmetine yā Ḥaḳ
Eyle āsān sen dilime eyle ḳalbime ilhāmı (21)

İlāhī birliginiñ ḥaḳḳı bildir baña ʿilm-i ḥaḳīḳī
Ḳaygulu Ḫalīliñ kitabı ʿālem içre ola aḳvā (35)

Tevhit ve münacatın ardından belirtilen konu başlıkları altında değişik kalıplarda konunun farklı yönlerini işleyen manzumeler sıralanmıştır. Bu başlıklar şu şekildedir:

1. Tevbe

Bu başlık altındaki 9 manzumenin 6'sı ayetle 3'ü hadisle başlamaktadır. Kaygulu Halil bu bölümde; kulların günahkâr olduğunu, sadece Allah'a yönelerek edilen tövbelerin kabul edileceğini, tüm günahların affedileceğini ifade eder.

Daḫı buyurdı Resūl günāha olunca tevbe
Muḥabbetli Ḥaḳ ʿindinde tevbe diyen ṣavtiyyātı

Ne isterseñ benden dile murādıñ ne ise ola
Bir ḳulum baña yalvara ḳabūl ola maḳṣūdātı

Meleklere diye Allāh şāhid oluñ siz bunlara
Günahların pāk eyledim kalmaya hiç ẕunūbātı (49-51)

Bu başlık altında değinilen konulardan biri de ilim ve âlimdir. Şair âlimlerin meclisinde oturmanın, onların kelamını dinlemenin Muhammed Aleyhisselam'ın tavsiyesi olduğunu, Allah'ın ilim ile bilinebileceğini, cahillerin imanın lezzetini tam alamayacağını dile getirir. Kadın erkek her Müslümanın ilim talep etmesi gerektiğini söyler.

Buyurdı bir gün Resūlu'llāh bunı

Ne dimişdür işidesiñ sen anı

Meclisinde oturuñ ʿālimleriñ
Kelāmını diñleyüñ tabīblerüñ (100-101)

Şair "Âlimler nebilerin varisidir."[312] hadisine dayanarak eski zamanlarda nebilerin yerine getirdiği görevi günümüzde âlimlerin üstlendiğini, insanın evladına ilim öğretip onu okutmasının çok büyük mükâfatının olacağını, âlimlere saygı ve ikramın Hz. Peygamber'e yapılmış gibi olacağını dile getirir. Kaygulu, âlimleri horlayanların, âlimlerin meclisinde oturmayanların kıyamet günü kurtuluşa eremeyeceğini dizelerinde hatırlatır.

Daḫı buyurdı Resūl ʿaleyhi's-selām
Didigini dutasıñ sözin hemān

İderlerse ʿālime bil ikrāmı
İtmiş gibi olur bāña bil anı

Otursañ ʿālimleriñ yanında
Oturmuş gibidir benim yanımda (196-198)

2. Kelime-i Tevhîd

Bu başlık altında iki manzume vardır. Bu manzumelerde şair kelime-i tevhidin en faziletli zikir olduğunu, samimiyetle gönülden "Lâilâhe illa'llâh" diyenin bütün günahlarının affedileceğini haber verir. Şair kelime-i tevhidin mükâfatlarını küçük kıssalar aracılığıyla açıklayıp somutlaştırır. Örneğin, bir hadise dayandırarak, Allah'ın cennette bir ağaç yarattığını, bu ağacın üzerinde bir kuş yarattığını, dünyada bir kul "Lâilâhe illa'llah" dediğinde kuşun ağacın altındaki suya daldığını, sudan çıkıp silkindiğinde üzerinden saçılan su damlacıkları sayısınca Allah'ın melek yarattığını, bu meleklerin kıyamete dek o kul için hamt, tesbih ve istiğfar ettiğini söyler. Ebû

[312] Ebû Dâvûd, *es-Sünen,* İlim, 1, 3641.

Hüreyre'ye dayandırdığı bir başka kıssada Allah'ın arşta nurdan bir direk yarattığını, bir kulun tevhit ve şehadet getirdiğinde direğin sarsıldığını, Allah sakin ol dediğinde direğin, yâ Rab falan kulun seni bir bilir Muhammed'i rasulün bilir, onun günahlarını affet, dediğini anlatır.

Ḥaḳ Teʿālā nūrdan direk yaratdı
Anı ʿarşıñ arasında ḫalḳ etdi

Ḳaçan bir ḳul tevḥīd eyleyince
Muḥammed reṣūlu'llāh deyince

Ol direk ṣınḳıldar Ḥaḳ emriyle
Diye Allāh sākin olundı diye

Diye yā Rabbenā fülān ḳuluñuñ
Seni bir bilir Muḥammed Reṣūlüñ

Sen anuñ günāhını eyle maġfiret
ʿAf eyle ẕunūbın eyle ʿināyet (306-310)

3. Zikrullâh

Bu başlık altında dört manzume yer almaktadır. Bu manzumelerde şair zikru'llahın sürekliliğine vurgu yapmaktadır. Zikrullah edenlerin mükâfatlarını Câbir İbn-i Abdullah'a dayandırdığı bir rivayete göre şöyle açıklar. Muhammed Aleyhisselam semaya çıktığında Allah'ın orada boşlukta duran çok mamur şehirler yarattığını, bu şehirlerde köşkler, köşklerin içinde hizmetçiler, huriler yarattığını görür. Allah'a, bunları nebiler için mi yarattın, diye sorar. Allah ise bunları gece gündüz benim ismimi okuyanlar için yarattım, karşılığını verir.

Ḳaṣırdārı küllī nūrdan ḳırk biñ hücre her birinde
Hücrelerde evlerinde köşki sarāyı nūru'llāh

Köşkleri var ṣāfī nūrdan temāmet dört yüz ḳapudan
Döşekleri daḫı nūrdan ḥüsün virmiş hikmetu'llāh

Dolu içinde ḥūrīʿīn ḫalk eylemiş anı Muʿīn
Fenāya çıḳsa ḫınṣarın şemsiñ nūrın keser Allāh

Didim bunlar kimiñ yā Rab nebī ṣıddıḳ içün mi hep
Didi baña Yaradan Ḥaḳ kim dāʾim süre ismu'llāh

Leyl i nehār olur ẕākir ṣādıḳ olup ismim oḳur
Dāʾim durmaz ider şükür bulur evsaʿ didi Allāh (348-352)

Şair okuyuculara, o kadar zikredin ki sizi görenler mecnun, münafık, divane, riya ehli desinler, şeklinde tavsiyede bulunur. Bu başlık altında gizli zikir ve açıktan zikir tartışmalarına da değinir. Bu konuda muhakkikler arasında ihtilaf olduğunu ifade eder. Ancak açıktan zikri meneden hadisi nerede gördünüz, Allah'ın ismini açıktan çağırmayı Allah neden istemesin, şeklinde itirazlarla açıktan zikri destekler. Resūlullah'ın da namazlardan sonra zikrullah ettiğini söyleyerek açıktan zikrin faydalarını sıralar. Bu bölümdeki son manzumede Hu ismi ile tekrir yaparak ve Hu ismini redif yaparak akıcı ve ritimli bir üslup ile şiirde zikir yapısı oluşturmuştur.

Ẓāhiri Hū bāṭını Hū müʾminiñ īmānı Hū
Ḳara ḳalbleri aġ iden ẕunūbları ʿaf iden Hū

Fānīde Hū bāḳīde Hū nefes tamām olunca Hū
Birliğiñ ḥurmetine Ḥaḳ ʿaşḳıyla ẕikr ola Hū

Ḳabirde Hū ḳalḳınca Hū maḥşere varınca Hū
ʿAmellerimden ṣorunca amān yā Rab el-amān Hū

Ṣırāṭda Hū suʾālde Hū şedīd ʿaẕāb gününde Hū
Nār içinde ḳul selāmet deyüb bulur illa'llāh Hū

ʿArş-ı aʿlāya irince Hū hidāyetiñ olunca Hū
Raḥmetiñle cennetiñe gir deyince illa'llāh Hū

ʿİnāyet eyleyince Hū inʿām iḥsān bulunca Hū
Cümle ʿāşıḳlaruñ ile cemāliñ görünce Hū (421-426)

4. Makâm-ı Âşıkân

Bu başlık altında tek manzume vardır. Bu manzumede şeriattan, tarikattan, marifetten, hakikatten kırk temel nokta onar onar sıra sayılarıyla önemine göre sıralanır. Şeriat bahsinde Allah'ın birliğine iman, ilim, oruç, namaz, zekât, hac, cenabetlikten pak olmak, helal yemek, faizden uzak durmak, helal eş ile evlilik, şefkatli olmak, temiz elbise giymek vurgulanan konulardandır. Tarikat bahsinde bir müritte bulunması gereken özellikler sıralanır. Buna göre tarikat ehlinin ilk yapması gereken bir şeyhten el alıp tövbe etmektir. İyi bir mürit şeyhinin sözlerine delil istemeden kayıtsız şartsız uymalıdır. Nefsine, şeytana uymadan, samimiyetle şeyhine hizmette bulunmalıdır. Allah'tan umut kesmemeli, elinde olanı ihtiyaç sahiplerine vermeli, herkese iyiliği nasihat etmeli, dünyaya kıymet vermemelidir. Bu emirleri göz ardı eden kişi Allah'a yakın olamaz.

ʿĀşıḳlar menzili böyle işitdiñ ki ḳırḳ maḳāmdır
Anuñ biri eksik olsa bulmazsıñ maḳṣūḍatān

Sende yokdur ḳırḳdan biri dirsin ki olmışam velī
Tāc u taḫt ṣalṭanāṭ yoḳdur ṣoḥbetile olur mı ḫān

Eger olsa biri eksik bu maḳāmlar bulunmasa
Vilāyete naṣıl ire ne abdāldır ne dervişān

Ġafletile geçen ʿömüre niçün dirsiñ ʿömrüm vār
ʿĀşıḳı bürümez ġaflet ḳalbi olur nūr-ı sırrān (460-467)

5. Salavât-ı Şerîf

Bu başlık altında 15 manzume vardır. Salavat bölümünde çok sayıda manzumenin yer alması şairin konuya bilhassa önem verdiğini göstermektedir. Bölümün ilk manzumesi camilerde sık okunan Ahzab suresinin 56. ayeti ile başlamaktadır. Manzumede ashabın bu ayetin mealini Muhammed Aleyhisselam'a sorduğu, onun bu bilginin gizli bilgi olduğu, sormasaydınız söylemeyecektim cevabını verdiği aktarılır. Devamında Muhammed Aleyhisselam'ın, Allah bana iki melek tayin etti, kim bana salavat getirirse bu melekler o kişiler için mağfiret duası eder, böylece Allah bu kişilerin bütün günahlarını affeder, müjdesi dile getirilir. Sonraki beyitlerde Hz. Muhammed'in ismini işittiği hâlde salavat getirmeyenler için meleklerin, Allah'tan bu kişilerin affedilmemesini, bu kişilerin safa görmemesini diledikleri bilgisi verilir. Çeşitli rivayetler ışığında salavat getirmenin mükâfatları bu kişilere sual olmayacağı, salavat getirmenin Müslüman'a farz olduğu, salavat getirenlerin şefaate ereceği, dualarının kabul olacağı şeklinde açıklanır. Salavat getirmeyenler için ise onların gerçek cimriler olduğu, kalplerinin taş olduğu, salavat getirmemenin büyük günah olduğu, bu kişilerin kıyamet günü aydınlık ve ferahlık göremeyeceği ifade edilir.

Her nefes diliñe getir
Muḥammede vir ṣalavāt

Giriñ cennet görüñ cemāl
Cehennemden oluñ a̲zad (526-527)

Bu bölümün sonraki manzumelerinde de benzer ifadeler tekrar edilmiştir. Muhammed Aleyhisselam'ın sünnetine muhabbet eyleyenlerin, ailesine ve ashabına salavat getirenlerin kıyamette cefa görmeyeceğine dair, hadis rivayet etmenin faziletli olduğu, salavat getirmenin daha da faziletli olduğuna dair rivayetlere yer verilir.

Ezandan sonra salavat getirmenin ve ezan duası okumanın önemine vurgu yapılmıştır. Cuma günleri gece saatlerinde salavat getirmenin faziletli olduğu belirtilmiştir.

Nebīleriñ nūrı odur velīleriñ sırrı odur
Ḥaḳḳıñ sevgüli Ḥabībidür Muḥammede vir ṣalavāt

Ṣadıklaruñ kemālidür ʿāşıklarıñ maʿşūḳı o
Ḥażret-i Haḳḳıñ nūrıdur Muḥammede vir ṣalavāt

Erenleriñ şāhı odur yeryüzünüñ māhı odur
Cān göñülden sevip anı Muḥammede vir ṣalavāt

Nece ṣādıḳ olan ümmet cānlarını eyledi fedā
Bunı böyle düşünüb sen Muhammede vir ṣalavāt

Cehenneme giren ḳullar ismini ẕikr idince anlar
Āzād olur cehennemden Muḥammede vir ṣalavāt (808-812)

6. Receb-i Şerîf

Recep ayı konusunda yazılmış altı manzume vardır. Enes Bin Mâlik tarafından nakledilen bir hadis ile başlayan bölümde ana nokta recep ayında oruçlu olmanın faziletleridir. Meleklerin ellerinde kelimeişehadet yazılı bayraklarla Cebel-i Kaf Dağı'nda toplanarak recep ayında oruç tutan Muhammed ümmeti için mağfiret diledikleri, Allah'ın ise, onların bütün günahlarını affettim, şeklinde karşılık verdiği dizelerde dile getirir. Burada dikkat çekici bir başka konu ise bir masal motifi olan Kaf Dağı'nın dinî literatüre girip dinî sembole dönüşmesidir. Manzumenin devamında mükâfatlar, recep ayının birinci günü oruç tutanların sevabı, ikinci gün oruç tutanların sevabı şeklinde gün gün sıralanmaktadır.

Resūlu'llāh buyurmuşdur kelāmı
Ne dimişdür eyle ʿamel dut anı

Recebde bir gün ṣāʾim ola biri
Seve Allāh bula ṣevāb bil anı

İkinci gün ṣāʾim ola deyüp
Gelmez vaṣfa ṣevāb-ı ʿaẓīm olup

Yer ile gök arasında olanlar
Vaṣf idemez ṣevābını bil anlar

Üç gün oruç dutar ise bir kişi
Cehenneme ḥicāb olur bil kişi

Yetmiş biñ yıl ḥicāb ola perde
Bunca ırāḳ nār ola anda

Dört gün receb ṣāʾimi olanlarıñ
ʿAf ola dünyā belāsı anlaruñ (839-854)

Cünun (delilik), cüzzam, zatülcenbden (göğüs hastalığı) kurtuluş bulmanın Allah'tan sıkça dilenmesi, devrin en mustarip olunan hastalıklarının bunlar olduğunu gösterir.

Daḫı dört gün olur ise oruç
Belādan cünūn cüzzāmdan ḫurūc

Zātü'l-cenbden ola anlar aẕād
Deccāl ḳabir ʿaẕābından bula necāt (861-862)

Manzumelerin devamında recep ayında kuşluk vaktinde kılınacak on altı rekât namaz tarif edilir. Bu namazı kılanların anadan yeni doğmuş gibi günahsız hâle geleceği Nebimize dayandırılarak müjdelenir. Recep ayı gecelerinde Ayetelkürsi'yi ve İhlas suresini okuyanların cennette köşklere kavuşacağı, cehennem azabı görmeyeceği dile getirilir. Recep ayında yapılacak ibadetler içerisinde en çok oruç ibadeti üzerinde durulur. Bunun yanında tövbe istiğfar edenlerin, Kur'an okuyanların, nafile namaz kılanların kavuşacakları mükâfatlar türlü şekillerde örneklendirilir.

7. Şehr-i Şabân-ı Şerîf

Şair bu bölümü diğerlerine göre daha kısa tutmuştur ve tek manzumeye yer vermiştir. Yine Nebimize dayandırdığı bir rivayetle manzumeye başlayan şair, şaban ayında bir gün oruç tutan kişiye cehennem ateşinin haram olacağını ifade eder. Şaban ayının ortasında idrak edilen Berat Gecesi'ne vurgu yaparak bu gecenin gündüzünde oruç tutmanın, gecesinde de namaz kılmanın önemini dile getirir. Bu gece için her rekâtta birer Fatiha üçer İhlas ile iki rekâtta bir selam verilerek kılınan yüz rekâtlık bir namaz tarif eder. Bu namazı kılanlara Allah'ın yüz melek tayin edeceğini, bu meleklerin o kişiye o yılın tamamında yardım edeceğini haber verir. Bu gece için her rekâtta birer Fatiha ikişer İhlas ile kılınan, iki rekâtta bir selam verilerek on iki rekâtta tamamlanan başka bir namaz daha tarif eder. Başlık şaban ayı konusunda olsa da manzumenin devamında dinî ahlaki genel tavsiyelerde bulunur.

Şaʿbān-ı şerīf gele her kim bu namāzı ḳıla
İkide bir selām vire tamām on iki rekʿāt

Birer Fātiḥa on ikişer ola İḫlāṣ
Kim ki bu namāzı ḳıla diñne imdi nedir ḥālāt

İde Allāh aña naẓar yetmiş raḥmet naẓarıyla
Her bir rahmet naẓarıyla ola ḳabūl yetmiş ḥācāt

Şehr-i şaʿbānı ider aḥyā vaṣf[a] gelmez ş̱evābı anuñ

Ola geceleri ḳāʾim gündüzleri ẕikriyyāt

ʿİnāyet eyleye Mevlā ola aʿlālardan aʿlā
ʿIşḳu'llāha düşe ḳalbi vire Allāh ḥasenāt

Muḥammed buyurmuş anı uyarındı ġāfil cānı
Ḳavī eyleyesiñ dīni idegör dāʾim ṭāʿāt (987-992)

8. Şehr-i Ramazân-ı Şerîf

Eser içerisinde yer alan en uzun bölüm bu bölümdür. Yirmi beş varak tutarındaki on bir manzumeden oluşmaktadır. Bu bölüm içerisine ayrı bir başlık ile *Leyle-i Kadîr sebeb-i nuzûl leyletü'l-kadîr* bölümü yerleştirilmiştir. *Şehr-i Ramazân-ı Şerif* bölümü Müslümanlara oruç tutmanın emredildiği Bakara suresinin 183. ayeti ile başlar. Ramazan ayının Müslümanlar için öneminin sonucu olarak Kaygulu Halil Rfendi bu bölüme ayrı bir önem vermiştir.

Bu bölümün ilk manzumesinde Kaygulu Halil Efendi orucun ilk farz oluş menkıbesini anlatır. Bu menkıbeye göre Allah aklı yaratıp ona, bana dön, dediğinde akıl, ben zayıfım ya Rabbi bana ikram et, dedi. Sonra Allah nefsi yarattı ve nefse bana dön dedi. Nefis Allah'a, sen sensin ben benim, karşılığını verdi. Bunun üzerine Allah nefsi ateşe atsa da nefis sözünden dönmedi. Daha sonra Allah nefsi aç bıraktı. Açlığa dayanamayan nefis Allah'a karşı hatasından dönerek, Allah'ın emirlerine boyun eğdi. Bunun üzerine Allah Âdem Aleyhisselam'dan Muhammed Aleyhisselam'a kadar tüm nebilere orucu farz kıldı. Şair manzumenin devamında ramazan ayında cehennem kapılarının kapanacağını cennet kapılarının açılacağını, orucun bedene ve akla sıhhat vereceğini dile getirir. Sonraki manzumede, hadisler temel alınarak, açları doyuranların, çıplakları giydirenlerin, ramazan orucunu tam tutanların, Kur'an okuyup onunla amel edenlerin günahlarının affedileceği, bu kişilerin cennette hurilere kavuşacağı, kabir azabı görmeyeceği müjdelenir. Üç aylar için recep ayının Allah'ın ayı olması, saban ayının Muhammed Aleyhisselam'ın ayı olması, ramazan ayının ümmet-i Muhammed'in ayı olması konusu sık sık vurgulanır.

Receb ayında maġfiret
Günāhları yarlıġar Ḥaḳ

Şaʿbān ayı benim ayım
Leyle-i Berāt var cānım

Ramażān ayında olur
Cehennemlik aẕād olur

Bu ay ümmetime egidür
Ümmetime bu uludur

Eger alır iseñ ḥişşe
Getirme ḳalbiñe ġuṣṣa

Ḥamdü li'llāh ʿAẓīm Ġanī
Bize neler ḳılmış Bārī

Ola şehr-i ramażāna ḫoşnūd
Müştāḳ-ı cennet muştuluḳ

Eger iseñ müştāḳ
Kitābıñ adı Hādi'l-ʿuşşāḳ

Oḳuyup diñleyüp dutanlar
İki cihānda yüzi ola aḳ (1082-1090)

Ramazan ayı denince üzerinde durulması gereken konulardan biri de teravih namazıdır. Kaygulu Halil de teravihin önemine beyitlerde uzun uzun değinmiştir. Teravihi cemaatle kılmanın sevabını mübalağalı ve süslü şekilde anlatmıştır.

Resulullah'ın teravihi terk etmediğini, hatim ile kıldığını haber vermiştir. Şair yalanın, gıybetin, yalan yere yeminin ve harama bakmanın orucun sevabını giderdiğini hadislerle hatırlatır.

Ramazan ayının işlendiği bölümün içerisinde yer alan *Leyle-i Kadir Sebeb-i Nüzûl Leyletü'l-Kadir* başlığı altında şair; Kadir Gecesi'nin indirilme sebebini, önemini, bu gecede yapılacak ibadetleri ele alır. Bu bağlamda Kadir Gecesi'nin indirilişine dair şöyle bir menkıbe anlatır: Şem'un adında eski bir peygamber vardır. Bin ay cenk ettikten sonra şehit olmuştur. Bunu işiten Muhammed Aleyhisselam bu peygambere verilen ikram karşısında melül mahzun olmuştur. Bunun üzerine, benim ümmetimin ömrü azdır, bu kadar sevabı nasıl kazanır dediğinde Allah, sana bir gece vereyim bin aydan daha hayırlıdır, karşılığını vermiştir. Sonraki beyitlerde Kadir suresini okumanın mükâfatlarından bahsedilerek bu gecede Cebrail Aleyhisselam'ın diğer meleklerle birlikte yer yüzüne indiği, elindeki alemi Kâbe'nin üzerinde diktiği, meleklerin ibadet etmekte olan kullara selam verdiği ifade edilir. Devamında Kadir Gecesi'nde kılınacak namazlar tarif edilir.

Ramażānda Leyle-i Ḳadir dinildi
Ekşerī yigirmi yedinci gice dindi

Dāʾimā Ḥaḳḳa eyle ʿibādeti
Ẕunūbıñ maġfiret ide Ḫudā raḥmeti

Buyurur Allāhu ʿAẓīmü'ş-şān
İndirdi Ḳurʾānı Ḳadirde beyān

Ḳadir Gicesi içinde kemāli
Oḳuyana naṣīb ola selāmı

Bir gicesi biñ ay ʿibāḍet ṣevāb
Müʾmin yazılır diñne bu cevāb (1187-1191)

Bölümün devam eden beyitlerinde teravih namazı işlenir. Şair iki kez ramazanın birinden başlayarak otuzuna kadar sayarak her günün teravih namazı için ayrı bahisler açarak bu ibadeti yerine getirenlerin kavuşacağı ikramları açıklar. Ramazan gecelerinin sırayla her birinde kılınması gereken namazları tarif eder. Bu namazları kılanların kavuşacağı nimetleri mübalağalı şekilde anlatır.

Ola ramażānıñ on ikinci gice
Ḳılan on rekʿat namaz bula bunca

Her rekʿatda bir Fātiḥa oḳuya
Üçer Ḳul huva'llāhu aḥad ile

Yüz elli biñ ḳaṣır virile cennet
Zaġferān misk kāfūru fiżża ẕeheb

Yüz elli ḥūrī yetmiş biñ cāriye
Müʾmine cennet içre tezvīc ola (1570-1573)

Bu bölümün sonunda şair, bayram gününde kılınması gereken namazı tarif eder, yapılması gereken diğer ibadetleri sıralar. Bölümü ramazan ayının kutsiyetine genel olarak tekrar değinip Allah'ı tazim ederek bitirir.

9. Şehr-i Şevvâl-i Şerîf

Bu başlık altında tek manzume vardır. Bu manzumede ramazan ayında orucu tam tuttuktan sonra şevval ayında da altı gün oruç tutmanın fazileti dile getirilir. Toplamda otuz altı güne ulaşan oruç sayısının Allah katında üç yüz altmış gün olacağı, bu orucu tutanların gamdan, beladan, ölüm sıkletinden uzak olacağı haber verilir. Bu bölüm içerisinde şevval ayının devamı olan zilkade ayına da kısaca değinilir.

Eyleyesiñ ṣāliḥ ʿamel

Bulasıñ cinān u cemāl

Şehr-i şevvāle ire müʾmin
Gönlüni eyleye emīn

Altı gün ṣāʾim olunca Müslimīn
Bir sene ṣāʾim ʿevābı virir Rabbi'l-ʿālemīn (1790-1792)

10. Şehri'l-Hicce

Bu bölüm tek manzumeden oluşmaktadır. Zilhicce ayının önemi anlatılırken Musa Aleyhisselam ile Allah arasında geçen diyaloğa başvurulur. Buna göre Musa Aleyhisselam Allah'a münacat ederek bir duam vardır kabul olmadı, bana bir dua öğret de meşgul olayım, der. Allah da ona, zilhiccenin on gününde "Lâilâhe illallah" de, bunun sevabı yedi yerden yedi gökten ağırdır, der. Zilhiccenin içinde hac günlerinin ve Kurban Bayramının bulunmasına değinilir. Arife günü oruç tutmanın sevabı dile getirilir. Bölümün son beyitlerinde arife gecesinde kılınması tavsiye edilen iki rekâtlık bir namaz tarif edilir.

11. Kurbân

Kurban bölümünde iki manzume yer alır. Bu manzumelerde önce kurbanı kesmenin gücü yeten herkese Allah'ın emri olduğu, kurbanın semiz olması, kurban etinin üçte birinin fakirlere dağıtılması, üçte birinin hediye edilmesi, üçte birini kurban sahibinin tüketmesi gibi konulara değinilir. Devamında Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'i kurban etmek istediği menkıbe ayrıntılı şekilde canlı diyaloglarla hikâye edilir.

İbrāhīm ʿaleyhi's-selām murād eyleyince ẕebḥ
Anası Hācere didi İsmāʿīlle olam iḫrāc

Teferrüc gidem didi libāslarını geydirdi
Ṣaçını darayup düzdi olurlar anda istiḥyāc

Ḫalīl bıçaġını aldı İblīs vesveseye daldı
İsterdi ki azdıra göñüller ola intižāc

Baba oġul yola girdi şeyṭān İbrāhīme didi
Bunuñ gibi güzel oġla oluñ naṣıl bil istiḫrāc

İbrāhīm didi oluram Ḥaḳkıñ emrini bilirem
Rıżāsında olam Ḥaḳḳıñ yevme'l-ḳıyāmet olam istirvāḥ

İşitdi Ḫalīlden bunu Hācere çevirdi yöni
Didi oġluñı buġarlar İsmāʿīlden uçar ervāḥ

Hācer didi yalan söyleñ görmemişem ata hiç ben
Oġlunu eyleye ḳurbān bu sözden olasıñ ırāḫ (1867-1873)

12. Şehr-i Muhaharrem

Tek manzumeden oluşan bu bölüme muharrem ayının başında aşure gününde oruç tutmanın önemi anlatılarak başlanır. Devamında aşure gününün İslam tarihindeki yerine vurgu yapılır. Hz. Âdem'in tövbesinin aşure günü kabul edildiği, Hz. Nuh'un aşure günü karaya çıktığı, Hz. İbrahim'in aşure günü ateşten kurtulduğu, Hz. Eyyüb'ün aşure gününde hastalıktan kurtulduğu, Hz. Yunus'un aşure gününde balığın karnından kurtulduğu, Hz. Musa'nın aşure gününde denizi yardığı, Hz. Süleyman'ın aşure gününde saltanat sahibi olduğu, Hz. Yakub'un aşure gününde oğlu Hz. Yusuf'a kavuştuğu bildirilir. Tüm bunlara karşılık aşure gününe Hz. Muhammed ile ilgili bir vurgu yapılmaz.

Enbiyānıñ onu irdi yevm-i ʿaşūrede oldu
Anlar nasıl ikrām buldu diñne imdi olma ırak

Ādem ʿaleyhi's-selām yevm-i ʿaşūre olunca
Etdi tevbe oldı ḳabūl olmuş idi evvel-i ʿāḳ

İdrīs ʿaleyhi's-selām yevm-i aşūreye irdi
Mekānı olmuşdur cennet oldı anuñ yeri uçmaḳ

Nūḥ ʿaleyhi's-selām yevm-i ʿaşūrede buldı
Bulup necāt āfātdan gözlerine göründü ḫāk

İbrāhīm ʿaleyhi's-selām yevm-i ʿaşūrede benne
Nemrūduñ nārından ḫalāṣ ḳurtulup yanmadı pāk

Eyyūb ʿaleyhi's-selām yevm-i ʿaşūrede diñne
Marāżlardan oldı ḫalāṣ terk itmişdi vucūd emlāk

Yūnus ʿaleyhi's-selām yevm-i ʿaşurede bilüñ
Emru'llāh ile ḳurtuldı yutmuş idi anı semāk

Mūsa ʿaleyhi's-selām yevm-i ʿaşūrede vardı
Deñize ġarḳ oldu Firʿavn Mūsā sevindi gördi ḫāk

Süleymān ʿaleyhi's-selām yevm-i ʿaşūrede irdi
Salṭanat ṣāḥibi oldı virdi aña Ḥaḳ kemāl

Yaʿḳūb ʿaleyhi's-selām yevm-i ʿaşūrede buldı
Oġlı Yūsufuna irdi iki ḫasret buldı cemāl (1933-1942)

13. Şehr-i Erbaa

Safer, rebiyülevvel, rebiyülahir, cemaziyelevvel aylarını kapsayan dört aylar diyebileceğimiz zaman diliminde Muhammed Aleyhisselam'ın doğduğu ay olan rebiyülevvel ayının da bulunması dolayısıyla çokça salavat getirilmesi tavsiye edilmektedir. Muhammed Aleyhisselam doğduktan sonra şeytanların semaya çıkıp

fitne çıkaramadıkları ifade edilir. Yine bu zaman diliminde salavatın yanında tevhit, tespih, zikir yapıp Allah'tan mağfiret talep edilmesi öğütlenir. Her ne kadar belirli zaman dilimlerinde yapılacak ibadetlere vurgu yapılsa da manzumenin devamında senenin cümle günlerinde Allah'ın rahmet kapısının açık olduğu, her nefeste kuluna ihsanda bulunduğu bildirilir.

Ḥamdülillāh cümle sene günleri
Raḥmet güni müʾmine her günleri

Eger ʿāşıksañ ḳul olmaġa ḳul
Ḳalbde ṭaṣdīḳ dilde iḳrār idegör

Bir nefes yoḳdur ki iḥsān olmaz
Her nefesde ḳulun sever it niyāz

Ehl-i īmān eyleyince ʿameli
Bulur nece dünyā aḫret kemāli
...
Her aylarda her günlerde her nefes
Tevḥīde tesbīhe ẕikre eyle heves (1980-1989)

14. Eyyâmü'l-biyd

Aydınlık günler ya da beyaz günler olarak çevirebileceğimiz ifade şair tarafından ayın on üç, on dört, on beşinci günleri olarak açıklanmaktadır. Bu bölüme kadar yıl içinde oruç tutmanın makbul olduğu günleri dile getirilirken bu bölümde ay içerisinde oruç tutmanın makbul olduğu günler dile getirilir. Bölümün ilerleyen beyitlerinde Davut Aleyhisselam'ın gün aşırı oruç tuttuğu, Süleyman Aleyhisselam'ın ayın başında ortasında sonunda oruç tuttuğu, İsa Aleyhisselam'ın tüm ömrünü oruçla geçirdiği haber verilir. Muhammed Aleyhisselam'ın ise bu bölüme konu olan eyyamü'l-biyd günlerinde oruç tuttuğu, bu orucu tutanların tüm yılı oruçlu geçirmiş sevabı alacakları bildirilir. Eyyamü'l-biyd orucuna bir misal de Âdem Aleyhisselam

üzerinden verilir. Buna göre Âdem Aleyhisselam'ın cennetten çıkarıldığında yüzünün ve azalarının siyah olduğu, Cebrail Aleyhisselam'ın ona, eyyamü'l-biyd günlerinde oruç tutarsa yüzünün ve azalarının tekrar beyaz olacağı haberini getirdiği, böylelikle Âdem Aleyhisselam'ın siyahlıktan kurtulduğu dizelerde anlatılır.

Ḥaḳḳıñ ḥabībiniñ ṣavmı
Eyyāmü'l-beyż günleri

Resūl dimiş bu ṣavm olur
Dā'im oruç gibi olur

Ḫayır her ʿamelde bula
Yerine on ṣevāb ola

Birine on yazılınca
Üçe otuz olur bunca

Eyyāmü'l- beyżeyi benne
Aña göre kemāl eyle

Eyyāmü'l-beyże dinilir
İki vechile söylenir (2009-2014)

15. Yevm-i Cuma

Yevm-i Cumʿa başlığı altıda üç manzume bulunmaktadır. Bu manzumelerin ilkinde Allah'ın şehirler içerisinde Mekke'yi diğer şehirlerden üstün tuttuğu, aylar içerisinde ramazanı diğer aylardan üstün tuttuğu, günler içerisinde de cumayı diğer günlerden üstün tuttuğu bildirilir. Devamında Muhammed Aleyhisselam'ın cuma gecelerinde kılınmasını tavsiye ettiği on rekâtlık bir namaz tarif edilir. Bu namazı kılanların cennette nebilere komşu olacağı ifade edilir. Cuma günü yapılacak ibadetler arasında Hz. Ali'nin naklettiği bir hadise göre Muhammed Aleyhisselam'ın cuma günü

kuşluk vakti dört rekâtlık bir namaz kılınmasını ardından salavat ve istiğfar getirilmesini tavsiye ettiği anlatılır. Bu ibadeti yapanların dünyevî ve uhrevî bütün dileklerinin gerçekleşeceği, cehennemden yetmiş kişiye şefaat edecekleri bildirilir. Cuma günü yapılacak ibadetler arasında öğle ile ikindi arasında kılınacak iki rekâtlık bir namaz anlatılır. Bu namazı kılanlar için de büyük mükâfatlar müjdelenir.

Bu bölümün ikinci manzumesinde; cuma günü vefat edenleri bekleyen nimetler, cuma namazının Kadir Gecesi'nden daha faziletli olduğu, cuma günü duaların kabul edildiği bir mübarek saatin olduğu, cuma namazına gusledip temiz elbiselerle erkenden gitmenin gerektiği bildirilir. Cuma günü kişinin gücü yettiğince deve, sığır, koç, tavuk, yumurtadan birini kurban etmesi gerektiği vurgulanır.

İmām-ı Ġazālī dimiş cumʿa gün müʾmine bayram
Muḥammed ümmetine oldı ġayrı ümmete degil bu

O gün vardır bir mübārek sāʿāt vardır eyle duʿā
Olur ḳabūl emek żāyiʿ olmaz deyü buyurdı o

Ġusl eyleye ṣāʾim ola temiz libāslardan geye
Vücūdıñı pāk eyleyüp gücüñ yetdigince aru

Evvel varması cumʿaya deve ḳurbān etmekile
Ṣoñra baḳar etme ḳurbān ḳoç ṭavuḳ yımurtayu

Ṭaṣadduḳ eyleyen ola bölük bölük ikrām bula
Olasıñ bu ḥāle ḫayrān evvel gelme eyle ḫuyu (2101-2105)

16. Sûre-i İhlâs

Bu bölümde diğer bölümlerdeki manzumelere göre daha kısa beş manzume yer alır. Bu manzumelerde İhlas suresinin önemi ve İhlas suresini okumanın bereketi işlenir. Muhammed Aleyhisselam'a atfedilen rivayetlerle İhlas suresini okumanın evlere bereket ve bolluk getireceği dile getirilir. Enes Bin Mâlik'ten gelen rivayete göre

Muhammed Aleyhisselam'ın, bir kimse İhlas'ı yirmi kez okursa elli yıllık günahı affedilir, dediği aktarılır. Yine Muhammed Aleyhisselam'a atfedilen rivayetlerde irte (sabah) namazından sonra on bir kez İhlas okuyan kişiye şeytanın ilişemeyeceği, üç kez İhlas okuyana hatim sevabı ve yüz şehit sevabı verileceği aktarılır. İlerleyen beyitlerde her nesnenin bir nuru olduğu Kur'an'ın nurunun İhlas olduğu, İhlas'ı okumayı terk etmemek gerektiği, özellikle cuma günleri okunduğunda Allah'ın o kişileri afetlerden saklayacağı bildirilir.

Resūl ʿaleyhi's-selām buyurdı
Üç kez İḫlāṣ oḳuyuñ didi

Zīrā üçde ḫatim ṣevābı ola
Her kim oḳursa böyle ṣevāb bula

Dünyāda ne ḳadar kāfir Müslimān
Anlar saġışınca ṣevāb vire Raḥmān

Yüz ola şehīd ṣevābı bunca
Vara ol ḳuluna oḳuyunca

Her nesneniñ nūru vardır bilindi
Ḳurʾānıñ nūrı İḫlāṣ buyurdı

Didiler niçün olmadı sūre-i Enʿām
İḫlās küçük āyet çoḳ olmuş iḥṣān (2142-2147)

17. Âyete'l-kürsî

Diğer bölümlere nazaran kısa tutulan bu bölümde Âyetelkürsî'yi yatmadan önce döşek üstünde okumanın kişinin kendisine, ailesine, komşularına kurtuluş getireceği, namazlardan sonra tesbihat içerisinde okumanın günahları affettireceği dile

getirilir. Âyetelkürsi kabir ehli için okunup bağışlandığında doğuda batıda bütün kabirlere ulaşacağı ve o kabirleri nur eyleyeceği aktarılır.

Resūlu'llāh buyurmuşdur bilindi
Āyete'l-kürsī ṣevābını duy imdi

Farż namāzların ḳılınca oḳuya
Allāh ʿAẓīm ol ḳula neler vire

Cennet arasında ol kimse ile
Ölümden ġayrı perde ḳalmaya

Cān tenden ayrılınca bulur
Girer cennete dimek olur

Daḫı buyurmuş bir kimesne
Yatdıġı zamān döşek üstüne

Āyete'l-kürsīyi oḳuya kendi
Ḫalāṣ bula nefsi ehl-i beyti

Daḫı çevre ḳomşularına ola
Cümle āfātlardan anlar ḳurtula (2176-2182)

18. Karâe Sûre-i Yâsîn-i Şerîf

Tek manzumenin yer aldığı bu bölümde her nesnenin bir kalbinin olduğu Kur'an'ın kalbinin Yasin suresi olduğu bilgisi verilir. Her kim ömrünün sonunda bu sureyi okursa her harfine on meleğin ineceği o kişi için istiğfar edeceği haber verilir.

Buyurmuşdur diñne Ḥabīb

Kelāmı dertlere ṭabīb

Her nesneniñ ḳalbi vardır
Ḳurʾānınñ ḳalbi Yāsīndir

Kim oḳursa rıżāʾi'llāh
Anı maġfiret ider Allāh (2199-2201)

19. Hâtmü'd-Duhân

Tek ve kısa bir manzumeden oluşan bu bölümde Duhan suresini okumanın faziletleri Ebu Hüreyre, Ebu Rafi' ve Ebu Ümame'nin Muhammed Aleyhisselam'dan naklettikleri rivayetlere dayanılarak açıklanmıştır. Buna göre Duhan suresi akşam okunduğunda yetmiş bin melek sabaha kadar o kişi için istiğfar eder. Cuma günü ve gecesi okunduğunda cennette huriler ve evler verileceği müjdelenir.

Rivāyet eyledi Ebū Hüreyre
Buyurmuş ki Resūlu'llāh aña

Bir kimse okuya sūre-i Duḫān
Oḳudugi vaḳit olursa aḫşam

Ṣabaḥa dek Ḥażret-i Allāh emr ider
Yetmiş biñ melek anuñ çün istiġfār ider (2213-2215)

20. Tefsîr-i Mekâlîd

Bu bölümde Şûrâ suresinin 12. ayetinde geçen *"Göklerin ve yerin kilitleri onun elindedir."*[313] mealindeki ifade tefsir edilir. Buna göre "*mekâlîd*" göklerden yağan yağmurdur. Bununla Allah yerde bitkiler var eder. Allah izin vermezse Gökten melekler ve yağmur inmez ve bitkiler yetişmez. Bölümün ikinci manzumesinde Hz.

[313] Süleymaniye Vakfı Meali (Erişim 19 Eylül 2024), el-Şûrâ 42/12.

Ali'nin Muhammed Aleyhisselam'a *"mekalid"*i sorduğu, onun bir dua verip, bunu on sabah onar kez okuyun, dediği aktarılır. Bu duayı okuyanlara şeytanın şerrinden korunma, cennete girme, yüce derecelere ulaşma, hurilerle evlenme, on iki bin meleğin şahitliğiyle kurtuluş beratı alma, dört büyük kitabı okumuşçasına ve tasdik etmişçesine sevaba erişme olmak üzere altı mükâfata kavuşacakları aktarılmıştır.

Evvelā İblīsiñ şerri irişmeye o kimseye
Vücūduñdan ola iḫrāc buluñ andan selāmātı

İkincisi iʿṭā olur uçmaḳ içre yerler virir
Cebel-i Uḥud Ṭaġından çoḳ gele mīzānda ṣevābātı

Üçüncisi ola şöyle dereceler ola aʿlā
Niʿmet ṣafālara ire ṣādıḳlarla kerāmātı

Dördincisi iʿṭā ola ḥūriʿīnler tezvīclene
Allāh nigāh ider ḳula yarın ola ṣafāḥātı

Beşincisi şāhidleye yaza on iki biñ melek
Vereler ḳıyāmet güni bunda yazılan berātı

Altıncısı ola ecir İncīl Tevrāt Zebūr Furḳān
Oḳumuş dört kitābı ol eylemişce ṭaṣdīḳātı (2233-2238)

21. Salāt

Nîsâ suresinin 103. ayetindeki *"Çünkü namaz müminlere vakitle sınırlı olarak farz kılındı."*[314] ifadesi ile başlayan bölümde namazın bir Müslüman için ne kadar önemli olduğu uzun uzun anlatılmıştır. Namazın imanın nurdan direği olduğu, terk edenlerin imanının yıkılacağı, bedene sıhhat vereceği, rızkı artıracağı, namazın

[314] Süleymaniye Vakfı Meali (Erişim 19 Eylül 2024), el-Şûrâ 4/103.

düşmana karşı silah olduğu vurgulanan noktalardandır. Namazın Allah'ı tespih etmek, kutsamak, yüceltmek ve birlemek olduğu bildirilir. Devamında namazın okumak, dua etmek ve hamt etmek olduğu ifade edilir. Günün beş vakit namazı ayrı ayrı işlenerek verilecek mükâfatlar dile getirilir.

Devam eden manzumelerde, bir Yahudi âliminin oğlu olup sonradan Müslüman olan Kabu'l-ahbar'dan gelen bir rivayete göre Musa Aleyhisselam'ın Allah'a münacat edip Muhammed ümmetine emrin nedir diye sorduğu, Allah'ın beş vakit namaz ve abdesti Muhammed ümmetine ikram olarak verdim, dediği aktarılır. Beş vakit namazın bütün rekâtları için ayrı ayrı mükâfatlar dizelerde benzetmeler ve mübalağalar ile ifade edilir. Şair namazın önemini açıklarken İbn-i Abbas'tan alınan şu rivayetten yararlanır: Ebu İmam (Ebu Ümame) bir gün ağlayarak Muhammed Aleyhisselam'ın yanına gelir. Neden ağladığı sorulunca, bin deve yüklü buğdayı alıp Mısır'a götüreyim, oradaki fakirlere dağıtıp dualarını alayım istedim. Giderken Mekke müşrikleri yolumuzu kestiler sevaba iremedim, onun için ağlarım deyince Muhammed Aleyhisselam şöyle der: "Sen doğudan batıya bütün develeri altın ve gümüşle doldursan hepsini fakirlere sadaka versen namazdaki başlama tekbirinin sevabına erişemezsin." Manzumenin devamında namaz konusunun önemli bir yönü olan cemaatle namaz kılmanın fazileti işlenmiştir. Cemaatle namaz kılanlara verilecek dünya ve ahiret nimetleri sözün etkisini artırmak için zengin mübalağalar ve benzetmelerle betimlenmiştir.

Bir kimse cemāʿatle namāzı seve
Nebīler gibi cānı teslīm eyleye

İçe cennet şarābından ölmeden
Yiye uçmāk yemişi girmeden

Cemāʿatle namāz sevene buyurur
Allāh cennet medīneleri virir

Beyāż incüden ola şeherler

Mü'min olan yarın aña girirler

Ṣādıklar cānı gibi cānın vire
Īmān ile cānın teslīm eyleye

Şehitler gibi ḳabirden duralar
Ḳıyāmetde ʿarş altına ireler (2390-2395)

Buraya kadar namazın öneminden, namazı sürekli ve düzgün kılanların ulaşacağı mükâfatlardan, namaz konusunda dikkat edilecek hususlardan bahseden şair son bölümde namazı terk edenlerin görecekleri cezaları anlatır. Bu cezaları tasvir ederken bir bakımdan dehşet verici bir bakımdan fantastik betimlemeler oluşturur. Buna göre cehennemde bin yıl derinliğinde ateşten dereler olduğu, bu derelerin içinde altmış yıl boyunda yılanlar olduğu, bu yılanların kıyamete dek aç durduğu, Allah'ın namazı terk edenleri yemesi için bu yılana izin verdiği anlatılır. Zalim padişahların ve beylerin, eşine asi olan kadınların, faiz yiyenlerin, cemaatten ayrı namaz kılanların, şarap içenlerin namazının kabul olmayacağı haber verilir.

Niçün ġāfil duruñ göñül
Derdiñe bulasıñ çāre

Eyle tevḥīd ḳıl namāzı
Ḳalırsıñ ṣoñra bī-çāre (2465-2466)

22. İslam'a Lazım Bilmesi

Tek manzumeden oluşan bu bölüm bilgisiz iman ve ibadetin boşa gidecek olması ve bir Müslüman'ın temel dini bilgileri öğrenmesinin gerekliliği vurgulanarak başlar. Bu girişten sonra imanın altı şartı sıralanır. Daha sonra ehlisünnet velcemaat itikadının ne olduğu açıklanır. Bir Müslüman'ın kitabının Kur'an, peygamberinin Muhammed Mustafa, amelde mezhebinin İmâm-ı Âzam Ebû Hanife, kıblesinin Kâbe, milletinin Millet-i İbrahim, zürriyetinin Âdem safiyullah olduğu bildirilir. İnsanın önce

kendini bilmesi gerektiği, kendini bilmeyen kişinin Rabb'ini bilemeyeceği, yaratılan her şeyin mahluk olduğu Yaradan'ın ise tek olduğu bu bölümde vurgulanan son bilgilerdir.

Söyleyem naẓmile bu kelāmı
Ögrene imdi millet İslāmıñı

Kendiñi ẕunūbdan idesiñ pāk
Dünyāda aḫretde ola yüzüñ aḳ

Sāʾir nesne cümlesini ögrenüñ
Kişiye lāzım olan ʿilmi ögrenüñ

Her kim bu ʿilmi ʿameli bilir
Resūluʾllāh ümmeti aʿlā olur

Eger ġāfil olur iseñ sen bundan
Naṣıl ehl-i sünnet olursuñ cāndan

Gelindi oḳu ögren ʿilmi
ʿİlme göre ögrenindi ʿameli

ʿİlimsiz ʿameliñ olur hevā
Bilüp ʿamel eyleyesiñ dāʾimā (2471-2477)

23. Ahkâm-ı Şeriyye

Bu bölümde ahkâm-ı şeriyye olarak adlandırılan farz, vacip, sünnet, müstehap, mübah, haram, mekruh ve müfsid terimleri açıklanır. Bunlardan akılbaliğ olan herkesin sorumlu olduğu hatırlatılır. Farzların Allah'ın kesin emri olduğu, kulların buna az çok diye yorum yapmaması gerektiği, işlemeyenlerin kafir olup ceza göreceği açıklanır. Vaciplerin Allah tarafından Muhammed Aleyhisselam'a bildirildiği, vacipleri

işlemeyenlerin kafir olmayacağı fakat ceza göreceği bilgisi verilir. Sünneti işlemeyenin ceza görmeyeceği fakat şefaatten mahrum kalacağı söylenir. Müstehapları işleyenlerin sevap bulacağı, işlemeyenlerin ceza görmeyeceği, Muhammed Aleyhisselam'ın müstehapları ara sıra işlediği haber verilir. Mübah bahsi kısaca geçilerek, işleyenlerin sevap kazanacağı, işlemeyenlere ceza olmadığı hatırlatılır. Haramları bilmenin gerektiği, az çok demeden hepsinden kaçınmanın şart olduğu, haram işleyenlerin duasının kabul olmayacağı bildirilir. Mekruhları bilmenin ve işlememenin sünnet olduğu, azaba yakın cezasının olduğu dizelerde vurgulanır. Müfsitleri işlememenin farz olduğu; namazın, abdestin, orucun içerisinde işlendiğinde bunları bozacağına dikkat çekilir.

Ḥaḳḳa vāṣıl olayım diyenler bilir
ʿİlm-i ḥāli ve erkānı ögrenir

İslāma lāzım ʿilmini bile
Aña göre ʿamelleri eyleye

Farż vācib sünneti işleye
Mekrūh fāsid ʿamelleri boşlaya (2542-2544)

Bölümün devam eden manzumelerinde orucun, haccın, abdestin, teyemmümün, guslün farzları sünnetleri, yapılış şekilleri açık, anlaşılır ve pratik şekilde anlatılır. Bu bölümler insanlara temel dini bilgileri öğretmeyi amaçlayan manzum ilmihâl niteliğindedir. Orucu bozan şeylerden abdestin farzlarına, guslün alınış şeklinden haccın farzlarına, teyemmümün yapılışından taharet ve temizliğe, misvak kullanmaya kadar bir Müslüman'ın günlük hayatta ve ibadetlerde dikkat etmesi gereken konularda bilgiler verilir.

Ābdestiñ dörtdür farżları
Yüzün yuya daḫı iki ḳolları

Mesh eyleye başa iki ayaḳların
Ṭopuġuna irişince ḳademlerin

Sünneti üç kerre yıḳaya elin
Bilece yıḳaya tamām bileklerin

Mekrūhları ṣaġ eliyle sümkürmek
Üçten artıḳ aʿẓālarını yumaḳ (2568-2571)

24. Tethîrü'l-vücûd

Bu başlık altında taharet ve tuvalet adabı konusunda ilmihâl bilgileri verilir. Taharet ve elbise temizliğinin namaz ve abdest ibadeti içerisindeki yerine değinilir. Namazda vücudun, elbisenin, kılınan yerin temizliğinin önemine vurgu yapılır.

Ẓāhiriñi pāk idesiñ bī-gümān
Bāṭınıñı arı idesiñ hemān

Temīzlikle ola ābdest namāz
Ḳabūl ide cümlesini bī-niyāz

Namāzıñ şartlarını bilmeñ
İslāma şart anı ögrenmeñ

Olma cāhil ʿilim ögren
Farżdır ʿamel ʿilim bilmeñ (2605-2608)

25. Şurûtı's-salât

Bu bölümde okuyuculara namazın dışındaki ve içindeki şartlar gerekli ilmihâl bilgileriyle birlikte verilir. Bu şartların yerine getirilmemesi durumunda namazın tamam olmayacağı hatırlatılır.

İbtidā tekbīr almazdan evvel
Yönüni ḳıbleye döndüre mükemmel

Tamām vaḳtine irişüp ḳıla namāz
İde Ḥaḳḳa ḳullar dāʾimā niyāz

Necesden pāk ide esbābı kendin
Her ḳānde namāz ḳıldıgı mekānın

Dāʾim ābdesti ṣuyıla ola
İḥtiyāç olursa teyemmüm eyleye (2618-2621)

26. Vâcibe's-salât

Namazın vaciplerinin anlatıldığı bu bölümde namazın içerisinde okunacak duaların ve surelerin özellikleri, tadilierkânın ne şekilde yerine getirileceği, namazın vaciplerinin terk edilmesi durumunda sehiv secdesinin gerektiği gibi konular öğretici üslûp ile dile getirilir.

Namāzıñ vāciblerini diñneyüñ
Fātiḥayı okumaḳdur benneyüñ

Fātiḥadan ṣoñra oḳuya Ḳurʾān
Oḳuya az olmaya üç āyetden

Yāḫūd oḳuyalar uzun āyet
Üç āyet miḳdārı ola o āyet

Daḫı ḳaʿde-i ūlāda oturmaḳ
Ḳaʿde-i āḫirde oḳuya taḥiyyāt (2632-2635)

27. Sünneti's-salât

Bu bölümde namazın kadınlar ve erkekler için sünnetleri ayrı ayrı kısaca anlatılmıştır. Sünnetleri kasıtlı olarak terk etmenin günah olduğu vurgulanmıştır.

Eger ʿavrat olursa ellerini
Boynuna elete barmaḳlarını

Ḳoya ṣaġ elini ṣol üzerine
Ellerini ḳoya memesi üstüne

Ḳıbleye ḳarşu çevire barmaḳlarını
Berāberce oḳuya ibtidā tekbīrini

Fātiḥadan soñra diyeler āmīn
Rukūʿda diye sübḥā[ne] Rabbiye'l-ʿaẓīm (2655-2658)

28. Müstehabbü's-salât

Namaz konusunun diğer başlıklarına göre daha kısa olan bu bölümde tekbir, kıyam, rükû, secde, tahiyyat ve selam rükünlerinde beden hareketlerinin nasıl olması gerektiği, gözlerin nereye bakması gerektiği bildirilir.

Diyem namāzıñ müstehāblarını
Naẓar ider ḳıyāmda secde yerini

Secdede naẓar ider burnuna
Rukūʿda nazar ider ayaḳlarına

Oturur gözüni ırmaz elinden
Üç āyetden ziyāde oḳur Ḳurʾāndan

Tekbīri getirir bir güzelce ol

İki elin dizi üstüne ḳor (2671-2674)

29. Mekrûhu's-salât

Namazın mekruhları bölümünde şair, namaz içerisinde yapılması muhtemel hataları ya da çevresinde şahit olduğu sık yapılan namaz hatalarını dile getirerek okuyucuları bunlardan uzak durmak konusunda bilgilendirir.

Namāzıñ mekrūhları şöyle olur

Namāz içinde boynun eger durur

Ya ḳaftanından gövdesinden oynar

Ya secde yerinde bir ṭaşı ırar

Yāḫūd özri yoḳdur ḳurar bardāş

Yāḫūd ḳaşır bedeninde eger ḳaş

Yāḫūd pis esbābları geyer ḳılar

Ya adama ḳarşu yāḫūd namāz ḳılar (2683-2686)

30. Müfsîdi's-salât

Bu bölümde de şair, namazı bozan yapılması muhtemel hataları ve çevresinde sıkça şahit olduğu hataları sıralar. Okuyucuları bu hataları yapmamaları konusunda uyarır. Bilerek ya da bilmeyerek bu hataları yapan kişilerin namazı yeniden kılması gerektiğini söyler. Kadın olsun erkek olsun herkesin bu dinî bilgileri bilmesi gerektiği dile getirilir.

Namāzıñ müfsīdlerini añna

Namāz içinde olur gider benne

Namāz içinde söylemege başlar

Bekçe söyler ābdesti bile ṣınar

Muṣībet irişe deyü aġlar
Cennet cehennem içün itmez żarārlar

Buġazını ayıtlamaġa başlar
Ya pire ḳıra kehle ḳırar

Ya üç kerre ḳaşır bir aʿżāyı
Ya deper duvarı yāḫūd yeri (2702-2706)

31. Namâz İçün Niyâz

Bu başlık altında önceki namaz başlıklarıyla bağlantılı olarak namaz başta olmak üzere genel olarak ibadetin önemi vurgulanmıştır. Bu bölümün devamında dile getirilenler şu şekildedir: Dünya geçicidir, nefis aldatıcıdır. Birçok insan dünyada büyük saltanatlara kavuşmuştur ancak hepsini ecel yakalamıştır. Allah'a yönelenler asla pişman olmaz. Yaradan'a tevekkül eden, şeriat üzere yürüyen, imanını güçlendiren, sabırlı davranan gerçek mutluluğa kavuşur. Müminin nuru namazdır ve terk edilmemelidir. Hayır olsun, şer olsun her şeyin karşılığı verilecektir.

Behāne eyleme nesne emr-i Ḥaḳḳa behāne olmaz
Ṭāʿate düşesiñ dāʾim eyle ṭāʿat gümān olmaz

Ḫudā ḳullarına inʿām her nefes eyleyüp iḥsān
Anuñ şükrin bilüp diye diyenler ġamlara dalmaz

Muḥammed ḥurmetine Ḥaḳ yarlıġar müʾmin ḳulını
Kim ki ḳuldur tuta emrin emrin tutan nāra yaḳmaz

Nehyinden ictināb iden ʿaẕābından dāʾim ḳorḳan

Cennetine ḳoyar anı görmez ʿaẕāb ḥisāb ṣormaẕ (2743-2746)

32. Adüvv-i Ekber

Bu bölümde şair, insanın büyük düşmanı olarak nefsi, şeytanı, hevayı ve dünyayı saymaktadır. Bu dört düşmanın yaptığı onar hileyi maddeler hâlinde sıralar ve mümini bu hilelere karşı uyarır.

Nefsin yaptığı on hileden bazıları şunlardır: Âlimlere garaz etmek, ilim öğrenmekten utanmak, kendini her şeyden üstün görmek, dinini ve milletini ihmal etmek, ölümü unutup mal ve evlada güvenmek.

Şair, şeytanın yaptığı hileleri ise şöyle sıralar: Küfretmek, Hakk'a şirk koşmak, namaz kılmamak, salih kimseleri sevmemek, zina etmek, eşcinsellik-lutilik etmek, haksız yere adam öldürmek, mağrurluk edip kendini beğenmek ve şarap içmek, namazı bırakmak.

Heva ile ilgili hileler için ise şunlar sıralanır: Alay etmek, gıybet edip laf yetiştirmek, haset edip başkasında gördüğü iyi bir şeyi kıskanmak, gösteriş için bir şey yapmak, kendini beğenmek, garez ve kin gütmek.

Kaygulu Halil'e göre insanın büyük düşmanlarından sonuncusu dünyadır. Dünyanın yaptırdığı hilelerin bazıları şunlardır: Tövbeyi terk etmek, namazı terk etmek, Tanrı'dan başkasını anmak, şükrü terk etmek.

Her kim bu dört düşmana uyarsa Hak'tan uzaklaşır. Allah nebiler gönderip ateşe varan yolu da nura varan yolu da göstermiş ve seçimi kula bırakmıştır.

Bu dört ʿadū saña düşmān her birinden onar ḥīle
Eger meyil iderse müʾmin ḳıyāmetde çeker cefā

Ḳalbi ḳara olur anuñ īmānını ider iḫrāc
Hem atar seni nārına ʿaẕāb irişdirir cānā

Bu ʿamellller sende olunca bu yüze göñül virince
Seni sevmez yaradan Ḥaḳ ʿadālet ṣaḥibi Ḫudā

Zīrā gönderdi peyġamber ḳula bildirdi cümlesin
İrāde-i cüzʾiyye virdi beşer çün iki ṭarīḳa

Biri nārdır biri nūr iki evdir bilüñ anı
Her kim bunlara uyarsa hükūmetle atar nārā

Bunlar nāra müstehaḳ bunları sevenle hep
Çün bilirdi emri nehyi kişi sevdigiyle ḥaşrā

Bunları sevmeyen olur Ḥaḳḳı sevip bilmiş olur
Cennetine koyar anı günden güne bulur şafā (2805-2811)

33. Muhibbü'l-Îmân ve'l-İslâm

Bu bölüm 13 manzume ve 17 varak ile en uzun bölümlerden biridir. Bir önceki bölümde sayılan dört büyük düşman nefis, şeytan, dünya, hevaya karşılık bu bölümde imanı güçlendiren dört dost olan sabır, Kur'an, akıl, ibadet ele alınmıştır. Bu dört dosta uyan cennete ve cemale ulaşır, imanını kuvvetlendirir. ehlisünnet velcemaat olmak için, sadıklardan olmak için yapılması gerekenler ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Şair çok defa yaptığı gibi burada da anlatacaklarını sayılarla sıralayarak madde madde açıklamıştır. Manzumelerde kalpte fesat taşımamak, Kur'an okumak, âlim olup ilmiyle amel etmek, kimseden nesne ummayıp karşılığı sadece Allah'tan beklemek, Kur'an'ın hidayet ve selamet kaynağı olması, riyasız sadaka vermek, günahlara tövbe etmek vurgulanır.

Ādemi yaratdı Allāh dört dürlü eyledi ʿadū
Dört dürlü eyledi dost yazılur böyledir kitāb

İki yol virdi bize eger ʿadūye uyarsañ
Anlar ile atar nāra daḫı eşed oluñ kelāb

Eger bu dört yār ile yār olursañ bu cihānda

Bāḳīde cennete ḳoyar istiḳamet ola miḥrāb

Bu dördüñ her birinde onar saña olupdur yār
Sen anlarla eyle ʿamel cümlesi ne güzel ādāb (2889-2892)

İnsana Hak'tan ve şeytandan olmak üzere iki türlü ilhamın geldiği bildirilir. Hak'tan gelen ilham için ilki Allah'ı sevmek olmak üzere huyu güzel etmek, her şeyde Allah'ın rızasını gözetmek, namaz kılmak, oruç tutmak, tövbe etmek gibi on örnek verilir. Şeytandan gelen ilhama Allah'ı bir nesneye benzetmek, yalan söylemek, insanlara husumet beslemek, sonu gelmez arzuya düşmek, büyüklenmek gibi on kötü şey sayılır. Süfyân es-Sevrî'den, Yahyâ b, Muaz er-Râzî'den, Ebû Süleymân Dârânî'den, İbrahim bin Edhem'den, Hasan Basri'den rivayetlerle dünyanın geçiciliği, ahiretin sonsuzluğu, takvanın güzelliği hatırlatılır; kimseye eziyet etmemek, harama nazar etmemek, dili tutmak, edepli ve sabırlı olmak öğütlenir.

Ḥażret-i Ḥasan Baṣrī buyurdı
Raḥmetu'llāhi ʿaleyh anı

Rivāyet eyledi Nebīden
Ḥabību'llāh Muḥammed Muṣṭafādan

Bir kimsenüñ edebi yoḳdur
Anuñ daḫı ʿilmi yoḳdur

Daḫı ṣabır kimde olmaz
Anuñ daḫı dīni olmaz

Ehl-i ṭaḳvā olmayanlar
Yaḳın olmaz Ḥaḳḳa anlar

Edeb ola ṣabır ola

ʿİlmiñ dīniñ maʿmūr ola (3051-3056)

Bu bölümde değinilen diğer konular şu şekildedir: Zekâtı ve öşrü vermenin gerekliliği, küçük günahları görmezden gelmemek, insanlarla iyi geçinmek, insanları denk görmek, yedirmek içirmek, selamlaşmak. Bölümün son manzumesinde ise şair bazı peygamberler ve onların öne çıkan özellikleri üzerinden okuyuculara nasihatte bulunur.

Ḥażret-i Süleymān buna gelüp salṭanat eyledi
Ḥaḳḳıñ emrinden ẕerrece bir nefes iḫrāc olmayup

Şükrünü bilirdi dāʾim ẕikru'llāh iderdi müdām
Anı severdi Ḥaḳ Teʿālā Süleymān benimdir deyüp

Ḫalīl İbrāhīmi Allāh aġniyādan etdi şöyle
Bilirdi niʿmetiñ şükrin olup ferāḥ ḳonuḳ görüp

Ḥażret-i Eyyūba Allāh marāżlar vücūda virdi
Ḥaḳḳa ẕikr eyledi şöyle zerre miḳdārı durmayup (3315-3318)

Ḥażret-i ʿĪsāyı Allāh ḫalḳ eyledi rūḥu'llāh
Faḳr ile dururdu bunda şükru'llāhı ḥamd eyleyüp

Hażret-i Yūsuf'a Allāh ḥüsnü cemāl virmiş idi
Ḳalmadı ḳalbinde ġurūr ibtilālara irüp

Mışıra eyledi sulṭān salṭanat taḫtında durup
Ḥubb-u dünyā nedir bilmez cümle ḥālin Ḥaḳdan bilüp

Muḥammed Muṣṭafā geldi cümleniñ şāhı sulṭānı
Anuñ şanı gibi hiç şān yaradılmışda bulunmayup (3322-3325)

34. Ehl-i Sabır

Bu başlık altında dört manzume vardır. Bu manzumelerin ilki Al-i İmran suresinin 146. ayetinden alınan "Allah sabredenleri sever."[315] ifadesi ile başlar. Hemen ardından "Sabır imanın yarısıdır." hadisi vurgulanır. Başa gelen musibetlere sabretmemenin Allah'tan şikâyet anlamına geleceği vurgulanır. Sabır konusunda en çok hastalıklara karşı sabrın üzerinde durulur. Musibetlere karşı sabretmek konusunda şair dönemin gelenekleriyle ilgili bilgiler de verir.

Bir kimseye ire muṣībet bir gün
Ḳara geye yırta esbābın ol gün

Ya yüzin yırtup saçın keserse
Ḥaḳdan geldi deyüp rāżı olmasa (3412-3413)

Eger vāylā dise çaġırsa her kim
Duʿāları ḳabūl olmaya her ne kim

Eger aġlayıcı getirse itse fiġān
Cümlesin cehenneme atar ol zamān (3442-3443)

Yukarıdaki dizelerden o dönemde insanların ölüm kaza gibi musibetler karşısında kara giydiklerini, elbiselerini yırttıklarını, daha ilginci saçlarını kestiklerini anlıyoruz. Cenaze evlerine ağlayıcı getirilmesi de dönemin kültürel özellikleri olarak dizelerde karşımıza çıkmaktadır. Sabır başlığı altında sık vurgulanan bir konu da ölenlerin arkasından bu tür ritüellerle yas tutup ağlamanın yanlışlığı ve ölüye azap çektirecek olmasıdır. Bu durumlarda sabretmenin önemi bir menkıbe örneği ile

[315] Süleymaniye Vakfı Meali (Erişim 24 Haziran 2024), el- Al-i İmran 2/146.

somutlaştırılır. Bu menkıbede oğlu ölen bir kadının rüyasında oğlunu azap içinde gördüğü, oğlunun kendisine "Senin gözyaşların yüzünden böyleyim." dediği, kadının ağlamayı kesip dua etmesi üzerine oğlunu bu sıkıntılardan kurtulmuş olarak rüyasında gördüğü hikâye edilir.

35. Medh-i Ehl-i Sabır

Tek manzumeden oluşan bu bölümde şair eserin genelinde değindiği konuları işlemeye devam etmiştir. Bu bölümde şairin genel üslubunda çok görmediğimiz İran mitolojisine ait "Pehlivan Rüstem" sembolü ile karşılaşırız. Burada, bu fani dünyaya nice Rüstem gibi pehlivanların geldiğini ancak gerçek pehlivanlığın sabır davranışı sergilemek olduğu hatırlatılır. Manzumenin sonunda iman, ibadet ve kulluğun sabır ile olacağı; sabredenlerin hedeflerine ulaşacağı vurgulanır.

Fetvā ṣabır ile olur taḳvā ṣabır ile olur
Ṣabrile murāda irilir iresiñ maḳṣūda eṣīṣ

Ṣabrile oḳunur ʿilim ṣabrile işlenür ʿamel
Ṣabrile bulunur kemāl kemāle iresiñ eṣīṣ

Zāhidlik ṣabrile olur ʿābidlik ṣabrile olur
Fāżıllıḳ ṣabrile olur ṣabır eyleyesiñ eṣīṣ

Ṣabrile olunur ḥalīm ṣabrile cemʿ olur ʿaḳıl
Ṣabrile ırag̀ olur caḥīm duragör ṣabrile eṣīṣ

Sabr ehli cennete girir ṣabr ehli niʿmeti görür
Ḥabību'llāh komşu olur anı bil ṣabr eyle eṣīṣ

Sabr ehli olur ʿāşıḳ ṣabr ehli olur ṣādīḳ
Ṣabr ehli dīzār görür bilüp anı ṣabr eyle eṣīṣ (3531-3536)

36. Marifeti'n-nefs

Nefsin hilelerine karşı uyarıların yer aldığı bu bölüm Yusuf suresinin 53. ayetinde, Yusuf Aleyhisselam'ın Kral'a verdiği "Ben nefsimi aklamam. Çünkü nefis insana kötülüğü emreder durur; Rabbimin ikram ettiği biri ise başka. Rabbimin bağışlaması çok, ikramı boldur."[316] cevabından alınan "Çünkü nefis insana kötülüğü emreder." ifadesiyle başlar.

Her durumda isyana devam eden nefsin ancak açlıkla dizginlenebildiği, hayırlı hiçbir nasihati tutmadığı belirtilir. Nefis daima şerri tavsiye edip hayırlı amellere de riya katarak onları bozmaya çalışır. İnsanları; riya için ibadet etme, kendini beğenme ve diğer insanları hor görme, başkalarının kötülüğünü isteme, haset etme gibi tuzaklara düşürerek yoldan çıkarır. Dünya nimetleri için de ahiret nimetleri için de insanın gayret etmesi gerektiği, sebepsiz hiçbir şeyin var olamayacağı, insanın önce kendisini bilmesi gerektiği bu bölümdeki içeriklerdendir.

Bir gün olur Allāh baña virir Kerīmdir
Sebebine yapışdıysañ gine böyledir

Her nesneyi sebeble virir Ṣamed Allāh
Eyle ṭāᶜat cennet içre olasıñ ulu şāh (3597-3598)

Müᵓmine lāzım olan kendi nefsine
Ne ṣanu ṣana ġayruya öyle ṣana

Resūlu'llāh buyurmuşdur kendine
Ne ṣanarsa ṣana müᵓmin ḳarındaşına

Zīrā müᵓmin bir vücūd gibi ola
Bir yanın vecaᶜ olsa her yanıñ vecaᶜlana

[316] Süleymaniye Vakfı Meali (Erişim 24 Haziran 2024), el-Yusuf 12/53.

Ṣāf derūn olan müʾminüñ ṭāʿatleri
Olur ḳabūl müstecāb duʿāları (3628-3631)

Hasetçi ve cimri olmamak, nefse uymamak gerektiği sahabe arasında geçen bir olay hikâye edilerek açıklanır. Bu hikâye özetle şöyledir: Muhammed Aleyhisselam mescitte üç gün peş peşe, şimdi içeriye bir cennetlik girecek, der ve hepsinde aynı kişi içeriye girer. Ömer İbn-i As adamın peşine düşer babasıyla niza ettiğini bahane ederek bu kişiye misafir olur ki bu kişinin gizli bir ibadeti varsa onu öğrenmek ister. Adamın olağandışı bir ibadeti olmadığını görünce niyetini itiraf eder. Adam ise benim gizli bir ibadetim yok ama kimseye art niyet beslemem, kalbimde haset ve kibir taşımam, der.

Devamındaki manzumelerde âlimlerin, beylerin ve padişahların huzuruna varınca nefislerine uymamaları, batıl konuşmamaları, onları uyarmaları gerektiği dile getirilmiştir. Yöneticilere uyarıda bulunan âlimlere hain denmemesi gerektiği hatırlatılmıştır. Bölümün sonraki beyitlerinde Muhammed Aleyhisselam'ın ahir zamanda bir kavmin geleceğini haber verdiği aktarılır. Bunların din ve millet ilmini öğreterek insanların mallarını almaya kastedecekleri, bunların dillerinin ve derilerinin çok yumuşak olduğu, Allah'ın emri böyledir diye insanları kandıracakları haber verilir.

Buyurdu kim Ḥabīb āḫir zamanda bir ḳavm gele
Dīni millet ʿilmini ögredüp bile

Dīn ʿilmin ögrede ki nedir buna sebeb
Cümle mālıñ elinden almaġa ḳaṣdı hep

Sözleri ḍaṭlu ola söyleyeler baldan
Derileri yumşāk ola ḳoyun derilerinden

Ola anlarıñ ḳurt gibi göñülleri
Luʿbile malıñ alup ögredeler ʿilimleri

Diye anlar Ḥaḳḳıñ emri size böyledür deyü

Nece iftirālar idüp ʿaẕāba ireler eyü

Diyeler yüzüne gülüp alayım mallarını
Ḥaḳ bize nece iderse itsüñ ʿaẕābını (3734-3739)

37. Kemâl-i Âşıkân

Fecr suresinin 27 ila 30. ayetleri[317] ile başlayan bölümde cennetliklerin hâli ve cennetin mertebeleri işlenmektedir. Dünyadayken sabır ve şükür içinde olan kullara Allah büyük ikramlarda bulunacak, onları peygamberlerle, sadıklarla, aşıklarla beraber cennette mükâfatlandıracaktır. Hevaya uyamayanlar, nefsinin isteklerine boyun eğmeyenlerden Allah razı olacaktır.

ʿÖmür āḫir tamām ola müʾminler cānını vire
Ḥaḳdan naẓar gele ire irişe ol zamān maḥcūc

Diye kim nefsī ey nefsī ne varsa ḳanāʿat etdüñ
Niʿmetine idüp şükrü eylediñ ṣabır bī-lecūc

Tanrı ecrini virdi cennet içre mekān oldı
Saña neler ikrām ḳıldı şimdi size oldu ḫurūc

Ş̱evāba rāżī olasıñ varıp maḳāmıñ bulasıñ
Cümle peyġamberler ile cinānında oluñ burūc

Olasıñ velīler ile durasıñ ṣāliḥler ile
ʿĀşuḳ ṣādıklar bile maḳāmıña ola ʿurūc (3794-3798)

38. Âdû-yı İblîs

[317] "Ey içi rahat olan kişi! Sen de Rabbine/sahibine dön. Sen razı, Rabbin razı! Kullarımın içine gir! Cennetime gir!" Süleymaniye Vakfı Meali (Erişim 24 Haziran 2024), el-Fecr 89/27-30.

Fatır suresinin 6. ayetindeki "Şeytan size düşmandır, onu düşman bilin."[318] ifadesi ile başlayan bu bölümde Âdem Aleyhisselam'dan günümüze âdemoğullarının en büyük düşmanının şeytan olduğu hatırlatılır. İblis'in sürekli insanlara tuzaklar kurmakla meşgul olduğu hatırlatılır. Kaygulu Halil, İblis'in insanlara nasıl tuzaklar kurduğunu, insanları hangi yollarla kandırdığını okuyucularına açıklar.

İblis su üstüne kürsü kurar ve etrafa askerlerini gönderir. İblis'in on beş askeri vardır. Bunlar gönderildikleri topluluk üzerine çeşitli tuzaklar kurarlar. Bu askerler ve hileleri şu şekildedir:

1. Müzheb: Bu baş lain ulema ve şeyhler üzerine musallattır. Ona uyan alimler ilimleriyle amel etmeyen, bildiklerini yaşamayan kişilerdir. Bunları gören insanlar da yoldan çıkarlar.

2. Ağvar: Beyler ve komutanlar üzerine musallattır. Onları kandırır ve halka zulmettirir.

3. Zelenbûr: Tüccarlar ve pazar ehli üzerine musallattır. Kandırdığı insanlara alışverişte hile yaptırır, mal ile övünmeyi telkin eder.

4. Beter: Musibete uğrayanlar üzerine musallattır. Yakınını kaybedenleri ve bir kazaya uğrayanları isyan ettirir.

5. Haffaf: İçki içenler üzerine musallattır. İnsanların sarhoş olup türlü günahlar işlemeleri için çalışır.

6. Mürre: Çalgıcılar üzerine musallattır. Çeşitli şeytanî makamlar telif ettirir.

7. Lağute: Arkadaşlar üzerine musallattır. Dostları birbirine düşürür.

8. Dasim: Karı koca üzerine musallattır. İblis'in en büyük askeri Dasim'dir, eşleri birbirine düşürüp boşandırır.

9. Mesut: Genel halk üzerine musallattır. İnsanlar arsında yalanı yayar.

10. Velehan: Abdest ve gusül alanlara musallattır. İnsanlara çok su israf ettirir ya da kuru yer bıraktırıp namazlarını ifsat ettirir.

11. Cüzan: Namaz kılanlara musallattır. Namazı acele ettirir ya da namazda insanların aklına türlü fikirler sokar.

12. Maraz: Bu da namaz kılanlar üzerine musallattır. İnsanlara ellerindeki işi tatlı gösterip namazı erteletir.

[318] Süleymaniye Vakfı Meali (Erişim 26 Haziran 2024), el-Fatır 35/6.

13. Münkat: Dün namazı (gece namazı) kılanlara musallattır. Gece namazı kılanlara uyku verip namazı unutturmak ister.

14. Burace: Gaziler ve hacılar üzerine musallattır. Gazilere ve hacılara haram yedirip sevaptan mahrum etmek ister.

15. Habîs: Halkın üzerine musallattır. Her türlü günahı herkese işletmek ister.

Şeytanın bu on beş askeri her gece şeytanın huzuruna çıkarak işlettikleri günahları sayarlar.

Gāyetle ḥīlekār İblīs
Her işe ḳarışır telbīs

Ādemiñ evlādlarına
ʿAdū düşmāndır o dinsiz (3924-3925)

Bu bölümün sonraki manzumesinde Muhammed Aleyhisselam'a İblis'in geldiği, Muhammed Aleyhisselam'ın İblis'e, benim ümmetimden kimleri seversin, dediği; İblis'in şu cevabı verdiği aktarılır: Şu on kişiyi severim; zulmedici beyleri, kibirli zenginleri, helal haram seçmeyenleri, ilmiyle amel etmeyen âlimleri, hain tüccarları, söz taşıyanları, zina edenleri, faiz yiyenleri, cimrileri ve şarap içenleri. Kimleri sevmezsin diye sorunca, İblis şu cevabı verir: Şu on beş kişiyi sevmem; evvela seni, ilmiyle amel eyleyen alimi, müezzinleri, Kur'an okuyanları, fukarayı sevenleri, miskinleri sevenleri, yetimleri sevenleri, kalbi halim selim olanları, Hakk'ı sevenleri, gençken ibadet edenleri, haramdan sakınanları, müminlere nasihat edenleri, iyi geçinen karı kocaları, ölümü çok ananları.

Kaygulu Halil aldığı eğitimden ve tecrübelerinden edindiği bilgilerle bir insanın yapması ve kaçınması gereken şeyleri kimi zaman menkıbeler kimi zaman rivayetler aracılığıyla somutlaştırarak ve hikâyeleştirerek anlatır. Okuyucularını ve müritlerini şeytanın tuzaklarına karşı uyarır.

Buyurmuşdur Ebū Bekir raḍıya'llāhu ʿanh
İblīs öñ olur fesāda aḳar göñülveş ebāṭīḥ

Nefs ṣaġıñda hevā ṣolda dünyā seni żabṭ ider
Kalb ḳararır olmaz arı ḳande bula veşīḥ

Dīni terk etdirir İblīs maʿṣıyet işledir nefs
Şehvete düşürür hevā dünyā aḫret unutdura ṣaḥīḥ

İblīse uyunca biri gider anuñ dīni
Nefse uyunca ẕunūbı artırır fiġānı rīḥ

Hevāya uyunca göre ʿaḳlı andan firār ola
Dünyāyı sevince aḫret gider eyle taṣḥīḥ

Kim ki bunlara meyl ide cennet ıraḳ olur andan
Şerīʿatden olur ıraḳ dillerde söylemez tesbīḥ (4053-4058)

39. Bî-niyâza Niyâz

Bu bölümde Kaygulu Halil, kitabı için Allah'a niyazda bulunmaktadır. Kitabını tamamlayabilmek için, insanlara ulaşıp dillerde destan olması için Allah'tan yardım dilemektedir. Âlimlerin bu kitabı okuyup onunla amel etmelerini, mümin kadınların ve mümin erkeklerin mağfirete ulaşmalarına kitabının vesile olmasını Allah'tan diler.

İlāhī dilerem senden
Niyāzımı eyle ḳabūl

Senden ġayrı kimsem yoḳdur
Eyle kitābımı maḳbūl (4167-4168)

40. Beyânı-ı Kalb

Beyân-ı Kalb insan kalbinin eğilimleri yanında genel dinî konuların da işlendiği bir bölümdür. Şair, Allah'ın kalbe nazar ettiği, kalbi arı tutmanın gerektiği,

İblis'in sürekli kalbe vesvese verdiği, zikrullahın kalbi Allah'a yaklaştırdığı şeklinde uyarı ve tavsiyelerde bulunur. Manzumelerde sık sık kalp temizliğine vurgu yapılır. Kalbi temiz tutmanın ve şifaya ulaştırmanın yolunun Kur'an okumak olduğu hatırlatılır. Allah'ı ve resulünü kalpten tasdik etmek ve onları kalpten sevmek imanın temelidir. Kalbi huzura kavuşturmanın yolu Allah'a ve onun takdirine teslim olmaktan geçer.

Ḳalbi teṭhīr iden Allāh
İdince ḳullar ẕikru'llāh

Bir nesnede etmez ḳarār
Ẕikru'llāhdan olma firār

Eyle dilile ẕikru'llāh
Ẕikru'llāh sever Allāh

Ḳalbile eyle sen ẕikri
Birligine eylegil şükri

Müʾminleriñ ḳalbi arı
İder arı ẕikriñ nūrı

Birligine olur īmān
Ḳalbde ḳomaz ẕikru'llāh gümān (4570-4575)

41. Mücādeletü'l-kalb İşāretü'l-müşāhede

Üç manzumeden oluşan bu bölüm gönül redifli, eserdeki diğer manzumelere nispetle uzun bir manzume ile başlar. Bu manzumedeki üslup, *Hâdi'l-uşşâk*'ta genel olarak kullanılan öğretici, öğüt verici, somut, sanatsız üsluptan farklıdır. Bu manzume içerisinde şair -sık yapmadığı şekilde- eseri *Hâdi'l-uşşâk*'ın adını anar ve manzumenin sonuna mahlâsını yerleştirir. Şair burada lirik, şiirsel bir üslup kullanarak gönlüne

seslenir, bazen gönlünden şikâyet eder bazen gönlünü sırdaş olarak görür. Gönül, vücudun merkezi olan kalptedir ve bundan dolayı da aşkın merkezidir. Yaratıcının tecelli ettiği yerdir. Bu sebepledir ki şiirin de merkezi olan redif ile buluşunca ortaya mükemmel sanatlar çıkabilmektedir.[319] Kaygulu Halil gönül kelimesini redif yaparak kelimenin zengin çağrışımlarından, lirizminden en üst düzeyde faydalanmış, aynı zamanda şiire güçlü bir ahenk unsuru eklemiştir.

Şair gönlü ayrı bir varlık gibi düşünerek kendisiyle ilgili şikayetlerini gönül üzerinden yapar. Gönlün karmaşık hâllerini dile getirip bazen gönlünden şikâyet eder, bazen gönlünü yüceltir, bazen gönlüne nasihatlerde bulunur.

Aġlayınca ider firāḳ bir yerlerde etmez duraḳ
Olur maʿmūr olur ḫarāb bedenler fermānı göñül

İçeriden çıḳarır āhı her yire irişir rāhı
Vücūḍ iḳlīminin şāhı tenleriñ sulṭānı göñül

Ne ḳapu bilir ne baca ne gündüz bilir ne gice
Oluñ ednā oluñ yüce vezinsiz ḫayrānı göñül

Añsızın olursuñ ṣıbyān añsızın idersiñ ṭuġyān
Ekeñ biçeñ yoḳdur ḫarmān esersiz ḫulyānī göñül (4676-4679)

Tüm bu karışık hâllerinin sonunda gönül teselliyi ve sükûneti Kur'an'da bulur, Kur'an'ı kendine yar eder, ona teslim olur. İbadet ve zikre yönelir. Ölüm gelip çattığında, kıyamet ve hesap günü için gönlüne iyi dileklerde bulunur.

Melāʾikler gele ḳarşu altun gümüş evler çarşu
Kevṯer ırmaġından nūşi eyle arżumānı

[319] Mehmet Sait Çalka - Fatma Türk, "Dîvan Şiirinde 'Gönül' Kavramının Redif Bağlamında Kazandığı Anlamlar", *Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi* 4 (Aralık 2018), 474-490.

Velī nebī dolalar Ḥaḳ selāmın bulalar
Cemālini göreler ḳalmaya perde bil anı gönül

Göreler envārını göreler dīzārını
Sevenler Ḥabībini bulur müḥeyyānı gönül

Gönül bir ḳarāra durur ẕikru'llāh ile olur
Kişi sevdigini görür Hādi'l-ʿuşşāḳı gönül (4742-4745)

Bu bölümün diğer iki manzumesinde şair eserin geneline hākim olan tarzda nasihat ve uyarılarına devam etmiştir. Allah'a teslim olmayı, iyilere yakın olmayı, kibirlenmemeyi, günahlara pişman olmayı, takva ehli olmayı, az yiyip az konuşmayı öğütler.

42. Alâmet-i Takvâ

Alâmet-i Takvâ başlığı altında takva ehli insanların özellikleri, takva ehli olmak için yapılması gerekenler anlatılır. Bu özellikler için ilk olarak Muhammed Aleyhisselam'ın hadislerine ve din büyüklerinden gelen rivayetlere bakılır. Bölüme takva sahibi olmanın öneminden bahsedilerek giriş yapılır. Takva sahibi olmak için ise cömert olmak, kimseye garaz etmemek, Allah yolunda cenk etmek, ibadeti gizli yapmak, Allah'ı kalpten sevmek gerektiği bildirilir. Devam eden manzumelerde ölmeden evvel ölmenin, belaya sabretmenin, benlik davası gütmemenin, az yiyip az konuşmanın takvayı artırdığı farklı ifadelerle dile getirilir.

Bir ḳuldur ki anuñ taḳvāsı ola
Taḳvā ile o ḳul Mevlāyı bula

Taḳvā iden ḳulunı sever Allāh
Ne buyurmuş diñne Ḥabību'llāh

Emrini bilüp nehyinden ḳaça

Ḥarāmı ḥelāli gözedip seçe

Bir kimse Allāhıñ emrini dutar
Allāh ol ḳuluna muḥabbet ider

Gelindi taḳvā ehli olagör
İstiḳāmet üzere yolu bulagör (4827-4831)

43. Alâmeti'l-mü'min ve'l-münâfık

Bu başlık altında eserin geneline nazaran daha kısa oluşturulmuş dokuz manzume vardır. Müminliğin ve münafıklığın göstergelerinin işlendiği bu bölümdeki ilk manzumede mümin bir insanın taşıması gereken özellikler ve yapması gereken ameller sıralanır. Buna göre mümin olmanın ilk göstergesi namazdır. Devamında oruç tutması, Rabb'ine şükretmesi, içini temiz tutması, helal yemesi, dünyaya kıymet vermemesi, Kur'an okuması, tövbe etmesi gibi özellikler sayılır. Sıra münafık insanın özelliklerine gelince; yeme içmeye düşkünlük, dünya işlerinde hırslı olma, iç huzurundan uzak olma, yapılan ibadeti duyurmaya çalışma, ibadetlerin nefse ağır gelmesi gibi özellikler sayılır.

Şair, münafıkların da tövbe edip doğru yola girebileceğini Musa Aleyhisselam üzerinden anlattığı bir menkıbe ile açıklar. Buna göre Musa Aleyhisselam halkı ile yağmur için dua ettiğinde Allah; dua edenler arasında bir münafık olduğunu, o ayrılmayınca dualarını kabul etmeyeceğini söyler. Bunun üzerine Musa Aleyhisselam halkına, münafık kim ise aramızdan ayrılsın diye seslenir ama kimse ayrılmaz. Buna rağmen dua kabul edilir ve yağmur yağar. Musa Aleyhisselam bunun hikmetini Allah'a sorar. Allah "Sen seslendiğinde münafık pişman olup doğru yola girdi." karşılığını verir. Bu kıssa ile tövbe kapısının münafıklar için de her zaman açık olduğu okuyuculara iletilir.

Sonraki manzumelerde şair eserin geneline hâkim olan cennetliklerin mükâfatları, Muhammed Aleyhisselam'ın şefaati, Allah'ın yüceliği, kalp temizliği gibi konuları tekrar eder.

Şeyṭānıñ şerri iġvā
Bunuñ şerri āşikāre

Naṣıl eşed şerli belā
Uġrama anlardan yaña

Ṣıġındım Allāha münāfıklardan
Şerlerinden emīn eyle Yaradan

Ayırır dostu dostlarından
Fayda olmaz anuñ ḫayırlarından

Varmayıgör yanına
Ḥīle irişir saña

Böyle olan kişiniñ
İṣlāḥına eyle duʿā (5068-5073)

44. Fırka-i Fırka

Kuşeyrî'nin *Letâifü'l-işârât* adlı tefsirine atıf ile başlayan bu bölümde Kaygulu Halil, Allah'ın insanları ve cinleri fırka fırka yarattığını bunun hikmetinin sorgulanamayacağını, bu fırkalar içerisinde ehlisünnet velcemaat olmaktan başka bir tercihin yanlış olduğunu dile getirir.

Ne güne ḫalḳ etdi Allāh
Söyleyeyim inşāa'llāh

Fırḳa fırḳa yaratdı Allāh
Hikmetinden suʾāl olmaz

Her biri bir dürlü oldu
Ehl-i sünnet ve'l-cemāʿat bu iʿṭiḳāddan dönmez

On bölük ḫalḳ itdi Ḫālıḳ
Kendi birdir yoḳdur artıḳ (5243-5246)

Şaire göre en temelde Allah kullarını 10 bölük yaratmıştır. Bu 10 bölüğün 9'u cinler ve şeytanlar, 1'i insanlardır. İnsanlar da kendi arasında 125 bölük yaratılmıştır. Bu 125 bölüğün 100'ü Ye'cüc ve Me'cüc'dür. Kalan 25 bölükten 24'ü İslam dışıdır. Bunların 12'si kafirler, 12'si Yahudilerdir. En son bir bölük de ehl-i İslam'dır.

On bölügi ṣorar iseñ
Ṭoḳuzı şeyāṭīn cinnīdir bilseñ

Birisidür anuñ insān
Ṣoñuñda cümle olur yeksān

O bir insān oldu bilüñ
Tamām yüz yigirmi beş olup

Yüzdür Yeʾcūc Meʾcūc
Yigirmi beşi olur fevc

Yigirmi dört fırḳalardur
Kāfir Yahūdī anlardur

On iki bölügi küffār
On ikisi Yahūdīler (5250-5255)

İslam bölüğü kendi içinde 73 fırkaya ayrılır. Bu 73 fırkanın 72'si ehl-i bidat, 1'i İslam'dır. Ehl-i bidat içerisinde münafıklar, nefsine uyanlar, Yezid olanlar, Kızılbaşlar, şeytana uyanlar, dört halifeyi sevme konusunda ayrılığa düşenler, dinden dönenler vardır. 73 fırkanın içerisinde 1 bölük olan İslam fırkasında ise amelde mezhebi "İmam-ı Azam" olanlar, itikatta mezhebi ehlisünnet ve'l-cemaat olanlardır. Bunlar Allah'a sadık, peygambere bağlı, imanı kuvvetli, şeriattan ayrılmayan kullardır. Bu kullar içerisinde Allah ilk olarak Muhammed Aleyhisselam'ı yarattı. Peşinden diğer peygamberler ve veliler yaratıldı. Daha sonra çihar yar-ı güzin, aşere-i mübeşşere, Peygamberimizin ashabı, evlatları ve eşleri gelir.

Şair, İslam bölüğü içerisinde bu fırkaları saysa da ayrılığa düşmeden, sen ben davaları gütmeden, kuru kavgalara kapılmadan, birlik içerisinde olmayı öğütler.

Fırḳa fırḳa olmayasıñ yetmiş ikide ḳalmayasıñ
Vāḥidi'l-müslimīn olasıñ olasıñ böyle irşād

Ḥelāli yiye ḥarāmı seçe kötülerden ḳaça
Ḳalbiñe eyle eyle ilāc emrini dut nehyin uzād

Düşerseñ sene bene sende bende ne ola
ʿĀşıḳ bilmez senlik benlik anlar bulur murād

Birdir Allāh eyle īmān ḳalbiñe gelmeye gümān
Ġuru ġavġādan geç hemān bu nefsiñ ola ber-murād (5333-5336)

Devam eden manzumelerde bir mürşide bağlanmanın gerekliliği, mürşidin insanı günahlara düşmekten koruyacağı, dervişlerle beraber olmanın kalbe huzur vereceği ifade edilir. Bir hadis kaynak gösterilerek dünyanın âlimler, ümera, agniya ve fakirler olmak üzere dört kavim insan hürmetine ayakta kaldığı aktarılır. Bunların özellikleri şu şekildedir:

1. Âlimler insanlara ilim öğretirler ve insanlar bu ilimle Hakk'ı bilir ve ona ibadet ederler. Âlimler olmasaydı cahiller helak olurdu.

2. Ümeralar yani yöneticiler olamasaydı insanlar arasında kargaşa çıkardı. Beyler ve padişahlar olmasaydı adalet olmazdı, fukarayı koruyan gözeten kalmazdı.

3. Ganiler yani cömert insanlar olmasaydı fakirlere bakan olmazdı. Allah cömertleri sever ve onları ahirette büyük ikramlara kavuşturur.

4. Fakirler ve onların duaları olmasaydı dünyada düzen kalmazdı. Fakirler Hakk'a yakın insanlardır, onları hakir görüp incitmemek gerekir.

Resūlu'llāh buyurmuşdur anı
Ne buyurur nūr-ı īmān kelāmı

Bu dünyā dört ḳavmile olur
Bu ḳavimler ḥurmetine durur

İbtidāsı ʿālimlerdür
ʿİlmiyle ʿāmillerdür

İkincisi ümerālar
Emr-i Ḥaḳḳa rāhı olanlar

Üçüncisi aġniyādır
Saḫīlerden olanlardır

Dördüncisidür faḳīrler
Ṣabr evinde durur anlar (5464-5470)

İslam fırkası içerisinde yer alan fırkalardan biri de ricalü'l-gaybdır. Kaygulu Halil uzun manzumeler ile kutup, gavs ve abdalların faziletlerinden bahseder. Onların gönülleri Hak rızasındadır, kin ve düşmanlık bilmezler. Bir abdal dünyadan ayrılınca yerine bedel olarak başkası geçer, onun için abdal adını alırlar. Bunlar üçler, yediler, kırklar diye de vasıflandırılır. Bir rivayette Muhammed Aleyhisselam'ın; artık nebiler gelmez, onların yerine abdallar görevlidir, dünyayı musibetlerden onlar korur, dediği

aktarılır. Üçlerden bir kutb-ı âlem gelir, o ölünce yerine üçlerden biri daha geçer. O ölünce yerine yedilerden biri geçer. Yedilerden biri ölünce yerine kırklardan biri geçer. Ahir zamanda kutb-ı âlem olmaya layık biri bulunamadığı zaman kıyamet kopar.

Ḥaḳ Teʿālānıñ sevgüli ḳulları olmaz inḥiṭāṭ
Eger anlar olmasa cihān olur inḥiṭāṭ

Eger abdāl ola dervīş sevgüli ola her iş
İnsān iseñ aña iriş muḥabbet olmaz inḥiṭāṭ

Üçler yediler ḳırḳlar üç yüz daḫı vardır erler
Cümle himmetçidir bunlar muḥabbet olmaz inḥiṭāṭ (5822-5824)

45. Mevlûdü'n-Nebiyyü Aleyhi's-salâtü ve's-selâm

Muhammed Aleyhisselam'ın doğumu ve ona olan sevginin anlatıldığı bu bölüm halk arasında *Mevlid* olarak bilinen Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-necât* eserinden izler taşır. Kaygulu Halil bölüme *Mevlid'*de olduğu gibi bir münacat ile başlar. Devamında Muhammed Aleyhisselam'ın ataları, doğumu ve doğumundaki fevkaladelikler *Mevlid'*dekine benzer ifadelerle anlatılır.

*Mevlid'*in münacat bölümünde yer alan

Bir kez Allah dise aşk lisān
Dökülür cümle günah misl-i hazān[320]

beyti *Hâdi'l-uşşâk*'ta çok benzer şekilde şu şekilde geçmiştir:

Her kim bir kerre deyince Allāh
Ẕunūbı ʿaf olur el-ḥamdu li'llāh (5840)

[320] Süleyman Çelebi, *Vesilet-ün-Necât,* haz. Faruk K. Timurtaş (MEB Yayınları, 1970), 5.

Diğer bölümlerde de benzerliğin açık olduğu beyitlere rastlanır.

Hem vesile olduğıy'çün ol Resul
Ādemin Hak tevbesin kıldı kabûl

Nuh anun çün garkdan buldı necât
Dahı doğmadan görindi mucizât

Ceddi olduğıy'çün anun ol Halîl
Nârı cennet kıldı ana ol Celîl[321]

*Mevlid'*in yukarıdaki beyitlerinde yer alan konu Kaygulu Halil tarafından çok yakın ifadelerle tekrar edilir.

Ādemiñ tevbesin ḳıldı ḳabūl
Anuñ ḥurmetine oldu maḳbūl

Nūḥ anuñ çün ġārḳdan buldı necāt
İbrāhīm anuñ çün nārdan selāmet (5865-5866)

Mevlid'in meşhur bölümlerinden olan Muhammed Aleyhisselam'ın doğumunun anlatıldığı aşağıdaki

Çevre yanuma gelüp oturdılar
Mustafa'yı birbirine muştılar

Susadım su diledüm içmekliğe
Virdiler bir kıf ki tolu şerbeti

[321] Süleyman Çelebi, *Vesilet-ün-Necât,* 13.

Geldi bir ak kuş kanadıyla benum
Arkamı sığadı kuvvetle katı

Doğdı ol saatte ol şāh-ı rüsül
Kim anunla buldı alem izzeti [322]

beyitlerinin *Hādi'l-uşşāk*'taki karşılığı şu şekildedir:

Ṣāf ṣāf olup ḳarşu durdılar
Birbirine muştulayup durdılar

Ḥarāretinden ṣu istedi
Virdiler nūş eyledi şerbeti

Bir aḳ ḳuş ḳanadıyla ṣıġadı
Muḥammed andan cihāna geldi

Doġdu ol zamānda eyledi sücūd
Heniz cihāna gelince vücūd (5868-5871)

Bölümün diğer kısımlarında Muhammed Aleyhisselam sevgisi ve onun yüceliği, doğumundan itibaren ümmeti için çabalaması, kendisine verilen nebilik ve miraç gibi büyük ikramlar dile getirilir. Yakın ashabı, halifeleri, aşereimübeşşere de bu bölümde değinilen konulardandır.

46. Sûre-i Tebbet

Tebbet suresinin ışığında başta Ebû Leheb ve karısı olmak üzere peygamberlere düşmanlık eden İblis, Ebû Cehil, Firavun, Hâmân'dan bahsedilir. Bu kişilerin ebediyyen cehennemde yanacağı ifade edilir. Ebû Leheb'in Muhammed

[322] Süleyman Çelebi, *Vesilet-ün-Necât,* 28.

Aleyhisselam'ın amcası olması ve adının "ateş sahibi" anlamına gelmesinden bahsedilir. Karısının ve kendisinin Muhammed Aleyhisselam'a yaptığı düşmanlıklar Kur'an'dan ve İslam tarihinden olaylarla örneklendirilir. Ebû Leheb'in malına ve evlatlarına güvendiği fakat hiçbirinin kendisine fayda vermediği, kendisinin ve karısının azap içinde kalacağı dile getirilir.

Ḥaẕret-i Ḥabībe indirdi āyet
Buyurdı kim aña Ebū Leheb

Çıḳmaya nārından ebedā
Eyledi Habībine dürlü edā

Evvel adı anuñ ʿAbdulʿuzzā
Dimek olur puṭ ḳulı ola

Anuñ içün didi Ebū Leheb
Ateş ıssı dimek maʿnā hep

Resūlu'llāhıñ atasınıñ ḳardaşı
Īmān nasīb olmadı küfür işi (6007-6011)

47. Sûre-i Hümeze

Hümeze suresinin tefsiri şeklinde olan bu bölümde müşriklerin Muhammed Aleyhisselam'la alay edip arkasından kaş göz işaretleri yapmalarının kıyamet günündeki karşılığı üzerinde durulur. Muhammed Aleyhisselam'ın bunlara şahit olunca üzüldüğü, Allah'ın Hümeze suresini göndererek böyle yapanları "Hutâme" adlı yüreklere kadar işleyen bir ateşe atacağını bildirmesi dizelerde tefsir edilir. Burada Muhammed Aleyhisselam'ın arkasından yapılan bu hareketlerin farkında olduğu, arkasını da önünü gördüğü gibi gördüğü, uyurken de uyanıkkenki gibi duyduğu ifadeleri dikkat çekicidir.

İnsanların arkasından kaş göz işaretleri yaparak onlarla alay etmenin bir müşrik davranışı olduğu, Müslümanların böyle davranışlardan uzak durması tavsiye edilir.

Bulmaḳ ister iseñ egi ʿamel
Kendiñi gör kendiñe eyle naẓar

Ẕevḳile meẕẕāḳa alma
Herkesi egi bil egi

İşledigin ʿamel yanıña ḳalır
Kendi nefsiñi bil neylersiñ ili (6103-6105)

48. Sûre-i Elemtera Keyfe Feale Rabbüke bi-Eshâbi'l-fîl

Fil suresi ile başlayan bu bölümde Fil Vakası nazmedilir. Ebrehe'nin fillerle Kâbe'yi yıkmaya kastetmesi, Fillerden "Mahmûd" adlı bir filin buna direnmesi, Muhammed Aleyhisselam'ın dedesi Abdülmuttalip'in Ebrehe'ye "Kâbe'yi Kâbe'nin sahibi koruyacaktır, ben develerimi almaya geldim." karşılığını vermesi, Kâbe'yi yıkmaya gelen ordunun, ebabil kuşlarının attığı küçük taşlarla helak edilmesi açık bir dille akıcı şekilde nazmedilir.

Ebrehe dir ne ʿaceb söz
Seniñ eviñ yıḳmaġa geldik biz

ʿAbdülmuṭṭalip didi eviñ ṣāḥibi
Aña o ḳayırır develerim vir didi

Ebrehe develerin virdi
Kaʿbeyi yıḳmaġa ḳaṣd eyledi

ʿAbdülmuṭṭalip geldi Kaʿbe ḳapusına

Yapışup dir ey ev ıssı ḳayır buna

Bıraḳdı andan ṭaġlara gitdi
Gör imdi Mevlām neler etdi

Bir yüceye çıḳup şöyle baḳar
Deñiz ṭarafından ufacıḳ ḳuşlar çıḳar (6136-6141)

Kaygulu Halil bölümün devamında Kur'an kıssalarından Yemen'deki Ad kavminin hükümdarı Şeddâd'ın kıssasını anlatarak mal ve zenginliğe güvenmenin fayda vermeyeceğini okuyucularının dikkatine sunar. Şeddâd'ın Allah'ın cenneti gibi bir cennet yapma iddiasıyla kurduğu İrem Bağı'nı ve köşkünü ilginç bir kıssa eşliğinde nakleder. Şeddâd İrem Bağı'nı kurarken ülkedeki bütün para tükenir, sonrasında Şeddâd bir deveye güzel bir cariye bindirir ve şehirde dolaştırır. Bu deveyi ve cariyeyi bir altına satacağını tellallara ilan ettirir. Cariyeye âşık olan bir genç, annesinden ısrarla altın isteyince kadın oğluna "Senin baban bir Yahudi'ydi, Yahudiler cenazelerinin ağzına bir altın koyarak onları gömerler, git o altını çıkar." der. Altını çıkarıp cariyeyi almaya gelen gençten Şeddâd altının nereden geldiğini öğrenir, bütün Yahudi mezarlarını kazdırıp altınları çıkartır ve bağı ve köşkü tamamlar. Fakat iman etmediği için Allah'ın gazabına uğrar.

Bu kıssadan hisse olarak okuyucularına bu dünyanın tüm zenginliklerinin geçici olduğu, bunlara kıymet vermemek gerektiği, kalıcı mutluluğun Allah katında olduğu öğüdünü verir.

Evliyālar ide himmet Ḥabībi ide şefāʿat
İder Allāh çoḳ ʿināyet cümle ʿaẕābdan olursuñ pāk

Ne işledi duyduñ Şeddād
Uçmaḳ yapmaġa eyledi murād

İḳrār eylemedi Tañrıyı bir deyü

İrmedi girmege ḳavmiyle oldu helāk (6268-6270)

49. Sûre-i Ve'l-asr

Asr suresinin tefsirini içeren ve iki manzumeden oluşan bu bölüme Fahreddin Razî'den nakledilen bir rivayet hikâye edilerek başlanır. Bu rivayete göre Muhammed Aleyhisselam'a bir kadın gelir, çok büyük günah işlediğini, zina edip doğan bebeği sirkeye koyup beklettikten sonra sirkeyi insanlara içirdiğini söyler. Muhammed Aleyhisselam da "İkindi namazını terk ettim diyeceksin zannettim." karşılığını verir ve Allah'ın merhametinin ve affının çok geniş olduğunu, her günahtan tövbe edilebileceğini ifade eder.

Her kim bir kerre bu sūreyi oḳuya
Dünyādan aḫrete īmānla gide

Dünyāda görür uçmaḳ maḳāmı
Selāmet bulayım diyen oḳuya anı

Güle güle sen aḫrete gidesiñ
Ve'l-ʿaṣr sūresini oḳuyasıñ

Az ʿamelle virir çoḳ inʿām
Ṣāliḥ ʿamel īmān Ḥaḳ ṣabır tamām (6303-6306)

50. Sûre-i İhlâs

Bu bölümde İhlas suresinin ve onu okumanın faziletleri anlatılır. İhlas suresinin önemi dile getirilirken, vücutta gözün yeri neyse Kur'an'da İhlas suresinin yeri odur, benzetmesi yapılır. İnanç dünyamızda "bir Fatiha üç İhlas" okumanın yeri herkesçe bilinir. Müslümanlar olarak pek çok farklı durumda İhlas suresini okuruz. Cenazelerde, yatmadan önce, ibadetlerin sonunda İhlas suresini okumak yaygın bir gelenektir. Kaygulu Halil de bu geleneği kendi üslubunca açıklar. Yatsı namazından sonra on bir kere İhlas okumanın önemini vurgular. İhlas suresinin önemini açıklarken surenin iniş

sebebini de hikâye eder. Buna göre, Mekkeli müşrikler Muhammed Aleyhisselam'a "Senin Tanrın nasıl bir varlıktır, altın mıdır, gümüş müdür?" diye sorarlar. Muhammed Aleyhisselam bu soru karşısında üzülür. Allah Cebrail Aleyhisselam ile İhlas suresini göndererek onu destekler.

Bir melek eydür ki şöyle şehādet
Yüz kerre oḳudı İḫlāṣ ʿaded

Eger namāzda oḳur yüz kerre
Nifāḳdan cehennemden āzād ola

Yerile gök bünyādı İḫlāṣ
Tañrınıñ birligini bildirir İḫlāṣ

Dört āyetdir Mekkeye indi
Oḳuyan dört yār ṣevābın buldı

Üç kerre oḳuyana ḫatim ṣevābı var
Oḳu anı ola yāri yāri var (6353-6357)

51. Sûre-i Muavvezeteyn

Kur'an-ı Kerim'in son iki suresi olan Felak ve Nas surelerinin iniş sebebi ve tefsiri bu bölüme konu edilmektedir. Bu bölümün diğer bölümlere nazaran çok sayıda manzume içermesi şairin bu konuya oldukça önem verdiğini gösterir. Muavvezeteyn kelimesi ile Kur'an'ın "Kul eûzü" ile başlayan ve okuyan kimseleri nazar, büyü, kıskançlık, gibi kötülüklere karşı koruduğuna inanılan Felak ve Nas sureleri ifade edilir.[323] Bu başlıktaki manzumeler de büyü ve büyüden korunma konusunu içermektedir.

[323] Kubbealtı Lügati, "Muavveziteyn-Muavvizetan" (Erişim 21 Şubat 2024).

İlk manzume Muhammed Aleyhisselam'a Velid İbn-i A'sam adlı münafığın büyü yapması olayı ile başlar. Bu münafık bir ipe büyü sözleri okuyarak on düğüm atar. Bu ipi bir tarağa sararak bir saksıya koyar ve kuyuya salar. Kuyunun üstünü de taşlarla kapatır. Bu büyünün etkisiyle Muhammed Aleyhisselam'da yorgunluk, suskunluk ve mutsuzluk başlar ve yataktan kalkamaz hale gelir. Bunun üzerine Allah iki melek gönderir. Melekler olan biteni haber verir. Hz. Ali gidip kuyudan tarağı çıkarır ancak düğümleri iki melek dahil kimse çözemez. Bunun üzerine Cebrail Aleyhisselam Felak ve Nas surelerini getirir. Muhammed Aleyhisselam sureleri okuyarak düğümleri çözer ve büyüden kurtulur. Bu olayın ardından Muhammed Aleyhisselam'ın her gece yatmadan önce bu sureleri el ayasına okuyup bütün vücudunu sıvazladığı beyitlerde dile getirilir.

Her [gice] oḳur el ayasına
Muʿāvveẕeteyn sūre-i İḫlāṣile

Mübārek başına gövdesine sürerdi
Andan ṣoñra öyle yatır idi

Dirdi bu sūreler gibi olmaya
Āfātlardan Tañrıya ṣıġınmaġa

Sen daḫı oḳu el ayasına
Sür eliñi başıñdan gövdesine

Bula selāmet siḥirden āzād
Vire vucūḍuñ bula necāt

Bu ḥāli diñlediñ bildiñ
Bu ʿamele etme heves

Olur günāh iden kāfir

Sev[mez] ide[ni] Rabbimüz (6420-6426)

Felak ve Nas surelerinin sihre karşı koruyucu olmasının yanında hastalara şifa vereceğinin de hadislerde bildirildiği şair tarafından aktarılır. Muhammed Aleyhisselam'ın hastaları Felak, Nas surelerini okuyarak iyileştirdiği olaylar şair tarafından nakledilir.

Bu bölümde dile getirilen bir başka konu ise Buruc suresi 4. ayette "aṣḥābü'l-uḫdūd - hendek kavmi" olarak zikredilen, inananları ateş çukurlarına atıp yakan sonra da ateşin etrafına oturup yaptıklarını seyreden kavmin kıssasıdır. Ebu'l-Leys Semerkandî'nin tasavvufî yorum ve rivayet ağırlıklı *Tefsîrü'l-Ḳurʾâni'l-Kerîm*[324] adlı eserinden hareketle genişletilen kıssa ayrıntılı şekilde hikâye edilir. Bu kıssada da konu büyüdür. Zür'a adlı bir bey, büyücüsü yaşlandığı için bir genç erkeği büyü öğrenmek üzere büyücüsünün yanına yerleştirir. Genç, bir rahipten aldığı dersler ile tek olan Allah'a inanmaya başlar Müslüman olur. Bunu öğrenen Zür'a genci öldürüp ondan kurtulmak ister ancak genç her seferinde Allah'ın yardımı ile ölümden kurtulur, kendisini öldürmek isteyenler helak olur. Sonra genç kendi oku Allah'ın adıyla kendisine atılırsa ancak öldürülebileceğini söyler. Zür'a bu şekilde genci öldürür. Bunları gören Zür'a'nın halkı Allah'a iman edip Müslüman olur. Buna karşılık Zür'a ve adamları hendekler kazdırıp içinde ateş yaktırırlar. Müslümanlıktan dönmeyenleri ateşe atıp yakarlar. Hz. Ömer zamanında eli yarasına bastırılmış hâlde bir gencin mezarının bulunduğu, elinin çekildiğinde yaranın kanadığı Hz. Ömer'e bildirilir. Hz. Ömer ne hâlde bulunduysa o şekilde bırakılmasını emreder. Bu mezarın bahsi geçen gence ait olduğuna inanılır.

Zīrā anlar yaḳdılar müʾminleri
Yaḳa cehennemde Allāh anları

Şöyle bir nārına eyleye iḥrāḳ
Günden güne arta ʿaẕāb

[324] Yazıcı, "Ebu'l-Leys Semerkandî".

Sanırlardı etdiler anlara ʿaẕāb
Meger kendilerine imiş şidād

Bundan aldıñ mı sen ḫaberi
Düşün buna göre eyle ʿameli

Kimseye idemez ḳullar cezā
Nā-ḥaḳ yire birinle etme nizāʿ

Nefse uyup eyleme ʿadāvet
ʿAmeliñde bulmayasıñ saḳāmet (6653-6658)

Bu bölümün son iki manzumesinde bir sonraki bölüm olan "Vefât-ı Nebiyyü Aleyhi's-salât-ı ve's-selâm" bölümüne hazırlık mahiyetinde Nasr suresinin Muhammed Aleyhisselam'ın vefatını işaret ettiğinden ve onun yüceliğinden bahsedilir.

52. Vefât-ı Nebiyyü Aleyhi's-salât-ı ve's-selâm

Muhammed Aleyhisselam'ın vefatının anlatıldığı bu bölümde şair hüzünlü bir üsluba geçiş yapar. Vefatın olaylar zinciri içerisinde dramatik, dokunaklı sahneler oluşturmuştur. Vefat olayının acısını hissettirebilmek için Muhammed Aleyhisselam'ın ashabının ve aile fertlerinin yakalarını yırtmaları, feryat figan ağlamaları, kiminin üzüntüden bayılıp yere yığılması, kiminin dilinin tutulması, vefatını sezen Muhammed Aleyhisselam'ın halkı mescide çağırması üzerine halkın dükkanlarını bile kapatamadan ağlayarak telaşla mescide koşuşmaları ayrıntılı ve dokunaklı şekilde ifade edilmiştir. İnsanlar gibi melekler de vefatın hüznünü yaşar. Cebrail Aleyhisselam binlerce kara giyinmiş melekle beraber Muhammed Aleyhisselam ile son kez görüşmeye gelir. Halka son kez nasihat eden Muhammed Aleyhisselam onlara Kur'an'ın yolundan çıkmamayı tembih eder. Ardından evine çekilir ve bir bardak soğuk su içer, Azrail Muhammed Aleyhisselam'ın canını *"sarı yağdan kıl çeker gibi"* kolayca alır. Allah, bu büyük acıya dayanamayacak olan halka bir uyku hâli verir. Sonrasında Hz. Ebu Bekir binlerce meleğin iştirakiyle cenaze namazını kıldırır.

Vaʿde yerine gelir ʿömür tamām
Şimdi ister sizi geliñ hemān

Ḫātūnlar bu sözi işitdiler
Melūl olup gözyaşını dökdüler

Geldiler mescide aġlayu
Yürekler cigerleri ṭaġlayu

ʿAlī ṣoḳaġa vardı aġlar
Ey ʿazīzler baḳın n'oldu ḥaller

Resūl Ḫażreti ne ḥāldedir
Mübārek başı aġrır sizi istedir

Vaʿẓ u naṣīḥat idecek
Ah el-vedāʿ aḫrete gidecek

Bu ḫaberi anlar işitdiler
Gözyaşıyla ah ı efġān etdiler (6761-6767)

53. Vefât-ı Hazret-i Fâtımatü'z-Zehrâ Radıya'llâhu Anhâ

Kısa kısa üç manzumeden oluşan bölümde Hz. Fatıma'nın vefatı konu edilir. Manzumelerde Hz. Fâtıma hakkında özellikle Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in annesi olması, Muhammed Aleyhisselem'dan altı ay sonra vefat etmesi, hayatının zahmet ve mücahedeyle geçmesi vurgulanır.

Ḫabību'llāhıñ sevdigi ḳızı
Sevgisiyle sever idi özü

Anı Haẓret-i ʿAlīye virdi
Ḥasan Ḥüseyin anası oldı

Dünyāda çekdiler nece zaḥmet
Āḫretde bulalar yarın raḥmet

Anlarile bile yar ḳıla Allāh
Anlarile bile ḥaşr eyleye Allāh (6845-6848)

54. Vefât-ı Ebû Bekir Radıya'llâhu Anh

Bölümün başlığı Hz. Ebu Bekir'in vefatı olsa da bölümde Hz. Ebu Bekir'in yüceliğine vurgu yapılır. Tabii ki Muhammed Aleyhisselam'a karşı sadakati onun en belirgin özelliğidir. Manzumelerde bu özelliği sık sık vurgulanır. Malını Allah yolunda harcaması, kızı Ayşe'yi Muhammed Aleyhisselam ile evlendirmesi, ilk halife olması beyitlerde dile getirilenlerdendir.

Her emir gelirse iderdi īmān
Ḳalbine getirmedi ẕerre gümān

Anuñ içün aña ṣıddīḳ dirler
Taṣdīḳ idüp iḳrār üzere dururlar

Resūlu'llāh bu kelāmı dir idi
Ebū Bekri böyle medh eyledi

Şimden girü nebī gelmeye
Ebū Bekirden yig kişiye güneş doḳunmaya (6872-6875)

55. Vefāt-ı Hazret-i Ömer Radıya'llāh Teālā Anh

Şair, Hz. Ömer hakkında adaletli oluşu, vücudunun heybeti, onun İslamiyet'i seçmesiyle Müslümanların büyük bir güç kazanması gibi bilgileri zikreder. Muhammed Aleyhisselam'ın "Benim gökteki vezirlerim Cebrail ve Mikail, yerdeki vezirlerim Ebû Bekir ve Ömer'dir." diyerek kendisini taltif ettiği rivayet edilir. Firuz adlı bir kâfir tarafından namazda bıçaklanarak şehit edilmesi ve Muhammed Aleyhisselam'ın yanına defnedilmesi ile bölüm bitirilir.

Emīri'l-müʾminīndür dīniñ çerāġı budur
ʿĀlim ü müttaḳī odur ʿilmile ola ʿameliyyātı

ʿĀleminiñ ola ḳuṭbı cihānıñ revnaḳı
ʿĀdil ola ḥākim ola ʿadliyle ola ḥükmiyyātı

Kendi oġluna n'eddi şerīʿat üzere gitdi
Emru'llāh üzere etdi sevmez idi nehiyyātı

Görünce anı cinnīler ḳorḳar idi şeyāṭīnler
İşi ʿadāletle anuñ heybetile vücūdātı (6909-6912)

56. Vefât-ı Hazret-i Osmân Radıya'llâhu Teâlâ Anh

Bu bölümde Hz. Osman hakkında Muhammed Aleyhisselam'a iki kez damat olması, malını Allah yolunda harcaması ön plana çıkarılır.

Ḫarç eyledi mālını güzel geçirdi ʿömrüni
Cemʿ eyledi Ḳurʾānı ṣıdḳiledür ṣadāḳāti (6935)

Yukarıdaki beyitte de görüldüğü gibi Hz. Osman'ın Kur'an'ı toplattığı ifade edilmektedir. Ancak Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde Kur'an'ı mushaf hâline getiren halifenin Hz. Ebû Bekir olduğu, Hz. Osman'ın Kur'an'ı ilk kez

çoğalttırdığı bilgisi yer alır.[325] Hayrı çok sevmesi, on iki yıl halifelik yapması ve Kur'an okurken şehit edilmesi bölüm beyitlerinde dile getirilenlerdendir.

Odur mecmaʿu'l-Ḳurʾān odur meʿānī'l- īmān
Derdine bulmuşdur dermān ḳalbi ṭayyib ṭayyibātı

Bir günde Resūlu'llāha baġışladı üç yüz deve
Ḳarışır yarın yāra severdi ḫayır ḫayrātı

ʿÖmerden ṣoñra n'oldı on iki yıl ḫalīfe oldı
ʿAdālet eyler idi sevgülidür ʿalāmātı

Zi'l-ḥicce ayında anı muṣḥaf oḳur iken şehīd
İtdiler cennete gitdi tamām ʿömür ʿömriyyātı (6939-6942)

57. Vefât-ı Hazret-i Alî Radıya'llâhu Teâlâ Anh ve Kerrema'llâhu Vechehu

Şair bu başlık altında Hz. Ali'nin üstün vasıflarını dile getirir. Rivayetlere göre Muhammed Aleyhisselam'ın Hz. Ali için, onda Âdem Aleyhisselam'ın bilgisi, Nuh Aleyhisselam'ın daveti, İbrahim Aleyhisselam'ın cömertliği, Davut Aleyhisselam'ın hilafeti, İsa Aleyhisselam'ın zühdü vardır, dediği aktarılır. Manzumede Hz. Ali'nin yiğitliğine, Muhammed Aleyhisselam'ın amcasının oğlu ve damadı olmasına, dört büyük halifenin sonuncusu olmasına vurgu yapılır. Manzume Hz. Ali'nin Kûfe'de İbn-i Mülcem tarafından şehit edilişi ile son bulur.

Resūlu'llāh buyurmuşdur aña
ʿAlī benim ḳatımda naṣıldır diyem saña

Hemān Mūsānıñ yanında Ḫārūn gibi
Şol ḳadar farḳı vardır didi

[325] Tahsin Görgün, "Kur'an", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 21 Şubat 2024).

Beni yaratdı ḫātemü'l-enbiyā
Şimdi gelir ʿāşıḳān-ı evliyā

Daḫı buyurdu kim ʿAlī benden
Fikr eyle maʿnāya kim ʿAlī benden

Meger diyem şöyle imiş kelām
Nebīlik bende ḫalīfelik ʿAlīde tamām (6949-6953)

58. Vefâti'l-Hasan ve'l-Hüseyn Radıya'llâhu Anhümâ

Bu bölümde Hz. Hasan ve Hüseyin'in doğumdan ölüme kadar çeşitli olaylarla hayatları özetlenmiştir. Başta isimlerinin Allah'ın emri ile Cebrail Aleyhisselam tarafından konmasına dikkat çekilir. Hz. Hasan'ın göğsünden yukarısı başına kadar, Hz. Hüseyin'in göğsünden aşağısı ayağına kadar Muhammed Aleyhisselam'a benzemektedir.

Ḥażret-i ʿAlī buyurdı
Ne güzel vaṣfını didi

Resūlu'llāhıñ vücūdı
Ḥasana beñzer ṣadrına varınca didi

Ṣadrından ḳademine dek
Ḥüseyne beñzer buyurdı

Ne güzel yaratmış Allāh
Ceddi Muḥammed Resūlu'llāh (6987-6990)

Allah'ın onları aziz kıldığı, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i sevmenin imanın bir gereği olduğu, çocukluk menkıbeleri dizelerde dile getirilir.

Bunlar ʿAlī evlādları
Fāṭımā Ana oġulları

Ceddi Muḥammeddür anlaruñ
Ah severim sevgüli cānları

Müʾminler sever anı
Sevmeyenlere müʾmin dinilir mi

Ol iki cānları sever Allāh
Medḥini ider Ḥabību'llāh

Sevmeyeniñ oddur yeri
Sevenlerdir velīyu'llāh (7009-7013)

Bu bölümde son olarak İslam tarihinde en derin ve en acı izleri bırakan Kerbela olayı yer alır. Hz. Hasan'ın zehirlenerek şehit edilmesi, Hz. Hüseyin'in Kerbela'da acı bir şekilde şehit edilmesi hikâye edilir. Onların cennetlik insanlar olduğu dile getirilir. Kerbela olayının anlatıldığı manzumede hüzün dili yanında öfke ve lanet dili de hakimdir. Yezid'e lanet ifadeleri tekrar tekrar dile getirilir.

Gelindi diñne bu ḥāli niçün oldılar şehīḍ
Kerbelāda iki cānlar anları etdiler şehīḍ

Muʿāviye oġlı doġrıya degildir meyli
Sevme ṣāḳın o melʿūnı laʿīndir Yezīddir Yezīd

Şeḥīd eylediler anı Ḥasan ile Ḥüseyini
Yezīd ol iki cānları laʿīn melʿūn melʿūn Yezīd (7014-7016)

Olmazdı Yezīde laʿnet evvel zamān içinde
Resūlu'llāhıñ ehli[ne] ihānet eyledi Yezīd (7022)

59. İslâm'a Bilmesi Lâzımdır

Bu bölümde bir Müslümanın bilmesi gereken temel konular dile getirilir. Muhammed Aleyhisselam'ın ailesi ve ashabından önemli kişiler, mukarrep melekler, hak kitaplar, peygamberler, ahir zaman olayları, Hz. İsa'nın gelişi, Mehdî, Ye'cüc, Me'cüc, Deccal, kıyametin kopuşu gibi konularda bilgiler verilir.

Muhammed Aleyhisselam'ın ailesinden ve ashabından bazı kişiler hakkında bilgiler verilir. Oğulları, kızları, kızlarının kimlerle evlendiği, bu çocukların hangi eşlerinden doğduğu tek tek zikredilir, peşinden eşleri sayılır. Sonrasında aşereimübeşşere olarak bilinen kişiler sıralanır. Bu kişileri sevmek, onları örnek almak, onlar gibi amel eylemek gerektiği tavsiye edilir.

Bunları bilmesi lāzım
Eyle bunlara gel taʿẓīm

Kendiñe güvenme ṣaḳın
Olagör bunlara yaḳın

Anlar neyi işlediler
Ne ʿamele başladılar

İde Allāh anlar gibi
Bula başıñız selāmeti

Sevdiler Ḥabībi
Buldular derde ṭabībi (7052-7056)

Sonraki manzumede Cebrail, Mikail, İsrafil ve Azrail'den bahsedilir. Onların sürekli ibadette oldukları bildirilir. Dört büyük kitap ve onların verildiği nebiler dile getirilir. Furkan'ın bunların hepsinden yüce olduğu bildirilir. Devamında kıyamet alametleri sıralanır. Deccal'in çıkması, Hz. İsa'nın yeryüzüne inmesi, Mehdi ve Hz. İsa'nın yeryüzünde düzeni sağlaması, Muhammed Aleyhisselam'ın şeriatına tabi olmaları, güneşin batıdan doğması ve sonunda kıyametin kopması haber verilir.

Dürlü ʿalāmetler gele
Benī Aṣfar ẓuḥūr ḳıla

Çıḳa Deccāl ide daʿvet
Daʿvetine varmaya ḫalḳ

İne ʿĪsā ide ḳatl
Ḳudüsde eyleye maḳtūl

Gele Mehdī cihān ola
İnsān ʿadāleti göre

ʿĪsā ile Mehdī gelir
Ġāfiller hep helāk olur (7091-7095)

60. Ahvâl-i Yevme'l-kıyâmet

Dokuz varaktan oluşmasıyla diğer bölümlerden oldukça uzundur. İnsanlar hem kendilerinin hem de diğer insanların kıyametteki hâllerini merak ederler. Tüm resuller insanları Allah'ın emirlerine uymama durumunda kıyamet gününün zorluğu ile uyarır. Kur'an'da, hadislerde, dinî menkıbelerde kıyamet gününü ve o gün insanların hâlini anlatan çok miktarda bilgi vardır. Bir bakıma bunun sonucu olarak Kaygulu Halil de eserinde kıyamet günü üzerinde uzunca durmuştur.

Şair Nebe suresinin ilk sekiz ayeti[326] ile bölüme başlar. Şaire göre burada insanların birbirine sordukları "büyük haber" yeniden diriliş ve hesap günüdür. Surenin ayet, kelime ve harf sayısı verilerek bu sayılar üzerinden sureyi okumanın sevabı ve fazileti ifade edilir. Daha sonrasında Kaygulu Halil surenin içeriğini kendi üslubunca nazmeder. Allah'ın yeri göğü nasıl yarattığını, geceyi ve gündüzü yaratarak insanların hizmetine sunduğunu, gökleri yedi kat yarattığını, güneşi ısı kaynağı, ayı ışık kaynağı olarak yarattığını, yağmuru bitkileri yetiştirmek için yarattığını ve daha birçok konuyu dile getirir. İnsanın bunlardan ibret alması gerektiğini hatırlatır.

Gündüzleri aydınlıḳ eyledi bilüñ
Helālden loḳma kesb idüp yiyüñ

Yedi ḳat gökleri eyledi
Beşer yüz yıllık araları

Güneşi nūrlu itdirdi Allāh
Yaġmurlar yaġdırdı raḥmetu'llāh

Yer yüzinde bitenece nebātāt
Nefiʿlene insān gerek ḥayvānāt

Niçün aġaçlardan bitirir yemiş
Bundan sizler ʿibret alıñ dimiş

Ḳalbe niçün getirirsiñ ġulüv
Eyleyüñ görüp tecrībeler eyü (7197-7202)

[326] "Neyi soruşturuyorlar? O büyük haberi. Yani üzerinde anlaşamadıkları şeyi mi? Yok yakında öğrenecekler. Yok yok eninde sonunda öğreneceklerdir. Yeryüzünü bir beşik haline getirmedik mi? Dağları da birer kazık yaptık. Sizleri (ruh ve beden şeklinde) eşleşmiş yarattık." Süleymaniye Vakfı Meali (Erişim 24 Mart 2024), el-Nebe 78/1-8

Bölümün beşinci manzumesinde şair kıyamet ahvalinden bahseder. Kıyametin kopuşunu ve insanların yeniden dirilişini olağanüstü manzara betimlemeleri eşliğinde anlatır. Muaz bin Cebel'den alınan bir rivayete göre on bir farklı günahı işleyen on bir bölük insanın ve bir bölük mümin insanın kıyametteki durumlarını şöyle açıklar:

1. bölükteki insanlar karınları yılan, çıyan, akrep ile dolup şişmiş şekilde mezarlarından kalkarlar ve mahşer yerine ilerlerler. Önlerinde bir tellâl bunların dünyadayken zekât vermeyenler olduğunu ilan eder ve onları cehenneme iletir.

2. bölükteki insanlar domuz suretinde mezarlarından kalkarlar ve mahşer yerine ilerlerler. Önlerinde bir tellâl bunlar dünyadayken namazını terk edenler diye çağırır ve hepsini cehenneme döker.

3. bölükteki insanlar ağızlarından irinler akarak mezarlarından kalkarlar ve mahşer halkı hep bunlara bakar. Önlerinde bir tellâl bunlar dünyada yalan ile alışveriş yapanlardır diye ilan eder ve bu kişileri cehenneme iletir.

4. bölükteki insanlar kabirlerinden elleri ayakları kesik şekilde kalkarlar ve toplanırlar. Önlerinde bir tellâl bunlar dünyadayken komşusunu incitenlerdir diye bağırarak bütün mahşer yerini inletir ve bu günahkarları cehenneme döker.

5. bölükteki insanlar mezarlarından cife yiyerek kalkarlar. Önlerinde bir tellâl bunlar dünyadayken gizlice günah işleyenlerdir diye ilan eder ve hepsini cehenneme iletir.

6. bölükteki insanlar mezarlarından dilleri dibinden kesik şekilde kalkarlar ve mahşer yerine toplanırlar. Yanlarında bir tellâl, bunlar dünyadayken yalan yere şahitlik edenlerdir diye bağırır. Hepsini cehennem narına koyar.

7. bölükteki insanlar kabirden dilsiz şekilde kalkarlar. Başlarındaki tellâl bunlar dünyadayken bildikleri hâlde söylemeyenler, doğruya şahitlik etmeyenlerdir diye bağırır ve bunları cehennem ateşinin içine döker.

8. bölükteki insanlar avret yerlerinden kan ve irin akarak kalkarlar. Yanlarında bir tellâl bunlar dünyadayken zina edenlerdir diye bağırarak bu insanları cehenneme götürür.

9. bölükteki insanlar tarif edilirken oldukça fantastik betimlemeler yapılır. Bunlar kabirlerinden yüzleri kararmış, gözleri yeşil şekilde kalkar ve koşarlar. Dişleri öküz boynuzu gibi, dilleri göğüslerine inmiş, dudakları karınlarına sarkmış, karınları

ayaklarına sarkmış durumdadır. Başlarındaki tellâl, bunlar dünyadayken şarap içenlerdir diye onların günahlarını duyurur. Bunların da varacağı yer cehennemdir.

10. bölükteki insanlar karınları ateş dolu şekilde kabirlerinden kalkarlar. Yanlarındaki tellâl bunların günahını dünyadayken yetim malı yemek olarak açıklar ve hepsini cehenneme iletir.

11. bölük günahkârların son bölüğüdür. Bu bölükteki insanlar kabirlerinden cüzzamlı, hastalıklı şekilde sürünerek kalkarlar. Başlarındaki tellâl onların suçunu, anaya babaya asi olmak olarak açıklar.

12. bölükteki insanlar kabirlerinden yüzleri ay gibi kalkarlar. Sıratı yıldırım gibi geçerler. Yanlarındaki tellâl, bunlar dünyadayken namazı cemaat ile kılan, Allah'ın emirlerine uyanlardır diye bağırır. Bu bölüktekiler cennete girerler.

Fırḳa fırḳa olur maḫşer yerleri
ʿAmeline göre olur cezāları

Oḳu ʿilm eyle ʿāmel görme fenā fiʿilleri
Aya döner bir bölügiñ yüzleri

Ḳabirden ḳalḳınca insān on iki bölük efvāc
On bir bölüküñ ʿamelini işlemeyüp girü ḳaç

Bir bölügi olur ḫāṣ o ʿamele eyle iḫlāṣ
Eyle bu yüzlere heves ḳalbiñe eyle tāc

Eger anlar tevbe itse Ġafūr Allāh Settār Allāh
Maġfireti bulur anlar dertlerine ilāc (7291-7295)

Bu bölümün son manzumesinde şehitler, hacılar, cömertler, âlimler arasında çıkan cennete önce girme tartışması nazmedilir. Bu tartışmaya çözüm bulması için Allah Cebrail Aleyhisselam'ı görevlendirir. Şehitler Cebrail Aleyhisselam'a, biz Allah rızası için canımızı verdik öncelik bizim hakkımızdır, derler. Cebrail Aleyhisselam

şehitliğin faziletini size kim öğretti deyince, âlimlerden öğrendik cevabını veririler. Cebrail Aleyhisselam da amelinizi öğrendiğiniz kişilerden önce girmek ayıptır der ve şehitler bu istekten vazgeçerler. Hacılar ve cömertler de Cebrail Aleyhisselam'dan aynı cevabı alırlar ve vazgeçerler. Âlimler de en önden girmeyi reddederek cömertler olmasaydı biz ilim öğrenemezdik derler. Böylelikle cennetin kapısını cömertler açar.

Evvel cennet ḳapusın cömerd aça
Cömerdler iki cihānda maḳbūl geçe

İster ġāzī ol şehīḍ
İster ʿālim ol mürīd

İster ḥācī ol vaʿīḍ
Evvel giren cennete saḫī saʿīḍ (7349-7351)

61. Sıfat-ı Meleki'l-mevt

Ölüm meleği Azrail Aleyhisselam'ın vasıflarının tanıtıldığı, can alma görevini nasıl yerine getirdiğinin işlendiği bir bölümdür. Buna göre Azrail Aleyhisselam gökyüzünde ikamet eder. Ayakları yerin yedi kat altında, başı göğün yedi kat üstündedir. Kanatlarının biri doğuya biri batıya ulaşır. Üç yüz altmış gözü ile levhimahfuza bakar. Kimin rızkı tükenmişse onun canını alır, mümin ise cennetteki yerini gösterir, kafir ise cehennemdeki yerini gösterir.

Ayaḳları yer altında başı fevḳa'ṣ-semāya irer
Yönünü durdurur levḥa emri emriyyātı

Levḥ-i maḥfūẓda gözi üç yüz altmış tamām
Her bir gözler üç yüz altmış yer gözler işitdiñ mi bu ḥālātı

Cenāḥı maġrībe irer biri maşrīḳa irer
Birisi yedinci yerde birisi sebʿa'ṣ-semāvātı

Dāʾim naẓar ider görür kim rızḳı dükenmiş
Anuñ rūḥunı ḳabż ider ten ḳalır rūḥ eyler teslīmātı (7407-7410)

Bölümün ikinci manzumesi Karia suresi bağlamında kıyametin kopuşunu anlatır. Kaygulu Halil sık sık yaptığı gibi burada da manzumeye mevzubahis surenin ayet, kelime, harf sayılarıyla orantılı sevap miktarları vererek başlar. Daha sonra ayetlerdeki ifadeleri devrin anlayışına uygun şekilde açarak okuyucularının ifadesine sunar.

Bu sūre Mekkeye indi
Sekiz āyet tamām oldı

Otuz üç kelime bilüñ
Yüz elli ḥarfdir oḳuyuñ

Bir kimse oḳuya anı
Ḥarf başına bulur onar ṣevābını

Eger namāzda oḳursañ
Yüzer ṣevāb olur bilseñ (7415-7418)

Kıyamette sevaplar ve günahlar tartılınca günahı ağır gelenler cehenneme atılır. Suçları oranında azap çektikten sonra Muhammed Aleyhisselam şefaat ederek onları oradan kurtarır.

62. Mîzân

Bu bölümde kıyametin aşamalarından biri olan mizanda insan nelerle karşılaşacak bunlar açıklanır. Manzumeye göre mizanda insanlar beş bölüğe ayrılacak:

1. bölükteki insanlar hiç günah işlememiş muhsinlerden oluşacaktır. Bunlar hiç mizana çıkmayacak ve doğrudan cennete girecektir.

2. bölükteki insanlar ömürlerini küfür ile geçirmiş olanlardır. Bunlar da hiç mizana çıkmadan doğrudan cehenneme gönderilecektir.

3. bölükteki insanlar mizanda sevabı ağır gelenlerdir. Bunlar mizandan sonra cennete gönderilecektir.

4. bölükteki insanlar mizanda günahı ağır gelenlerdir. Bunlar dünyadayken yaptıkları günahların karşılığını bulurlar ancak zerre kadar imanları varsa cezadan sonra cennete giderler.

5. bölükteki insanlar mizanda günahı ve sevabı denk gelenlerdir. Bunlar arafta bir süre durduktan sonra cennete girerler.

Yarın ḳurulur mīzān
Egileriñ işi āsān

Ḫayır şer gele ṭarṭıla
Ḫayrı çoḳ olan ḳurtula

Şimdi bunda ider ş̱evāb
Yarın anda ḥāżır cevāb

Kişi ne iderse bulur
Mīzān üzerine ḳonur

Sen unutduñ ʿameliñi
Gelir görüñ ettigiñi

Şöyle ḳurulur mīzān
İşidüp olasıñ ḫayrān (7498-7503)

63. Sırāt

Beled suresinin son on ayeti[327] ile başlar bu bölüm. Ayetlerde Allah insana iki yol göstermiştir. Bunlardan biri yanlış yoldur ve insanı ateşe ulaştırır. Doğru yoldan gidenler ise cennete ulaşır. Ancak cennete ulaşmak için cehennemin üzerine kıldan ince kılıçtan keskin bir sırat kurulmuştur, bu sıratın üstünde yedi yerde yedi sual sorulur. Sadece bu suallerden geçenler cennete ve o büyük nimetlere ulaşır. Bu sualler şunlardır:

1. sual imandandır. Küfür bidat gibi hatalara düşmemişse kişi bu sualden geçer.

2. sual abdest ve gusüldendir. Abdestine ve guslüne hile yapmayanlar bu sualden geçer. Eğer namazında kusuru varsa o kişiyi melekler durdurur.

3. sual namazdandır. Namazında özrü olmayanlar bu sualden geçer.

4. sual oruçtandır. Zengin fakir burada denktir.

5. sual zekattandır. Cevap verirse geçer gider, vermezse melekler onu orada alıkoyar.

6. sual ana baba hakkıdır. Anasını babasını razı eden, onları incitmeyen buradan geçer.

7. sual sılayırahimdendir. Bu emri yerine getirenler sırattan geçerek cennete ve safaya kavuşur.

Diñne ṣırāṭ üzere suʾāl
Ola yedi yerde bu ḥāl

Ḳulaġıñ dut eyle aʿmāl
Vir cevābı bul kemāl (7592-7593)

Bu bölümün devam eden manzumelerinde Enes bin Malik'ten bir rivayete yer verilir. Buna göre Hz. Ömer, Muhammed Aleyhisselam'ı kuru hasır üzerinde yatarken

[327] "Ona (biri hak biri bâtıl olan) iki yolu da gösterdik. Ama o, sarp yokuşu göze almadı. Sarp yokuşun ne olduğunu sana kim bildirebilir? O, boyunduruk altında olan birini kurtarmaktır. Veya kıtlık gününde yedirmektir, yakınlarından bir yetimi ya da toz toprak içinde (sokakta) kalmış bir çaresizi. Bunların yanı sıra inanıp güvenen, birbirlerine sabrı/duruşunu bozmamayı tembih eden ve merhametli olmayı tembih eden kişilerden olmaktır. İşte onlar, (mahşerde) iyi durumda olacak olanlardır. Ayetlerimiz karşısında kafirlik eden/onları görmezlikte direnenler de zor durumda olacak olanlardır. Onların üzerine kapatılmış bir ateş vardır." Süleymaniye Vakfı Meali (Erişim 07 Eylül 2024), el-Beled 90/10-20.

görünce ona, diğer liderler rahat içinde yaşarken sen neden böyle yokluğu tercih ediyorsun diye serzenişte bulunur. Muhammed Aleyhisselam da Duhâ suresinin 4. ayetinden[328] hareketle bu dünyanın bütün nimetlerinin geçici olduğu, ahiretin nimetlerinin sonsuz olduğunu söyler.

Aynı manzumenin içerisinde bir başka kıssada ise Muhammed Aleyhisselam'ın diğer peygamberlerden daha şefkatli ve ümmetine daha düşkün olduğu şöyle hikâye edilir:

Kıyamet gününde çeşitli azaplara uğrayan insanlar bir kurtuluş ararken Âdem Aleyhisselam'a varıp ey Âdem atamız Allah'a bizim için dua et, bizi bağışlasın derler. Âdem Aleyhisselam, ey oğullar ben cennette buğday yedim günah işledim, Allah'tan utanırım der ve ağlar. Siz ikinci atanız Nuh'a gidin karşılığını verir. Nuh Aleyhisselam'a geldiklerinde o da ben dünyadayken dua ettim, şimdi rica edemem cevabını verir ve İbrahim Halilullah'a gidin tavsiyesinde bulunur. Günahkârlar İbrahim Aleyhisselam'a geldiklerinde o hemen yardım etmek için davranır, ateşe doğru bir adım atıp ateşin şiddetini görünce ben akrabalarımı tercih edeyim der. Sonra iki adım atıp ateşin şiddetini daha yakından hissedince ben oğullarım İsmail ve İshak'ı tercih edeyim der. Üç adım atınca ateşi iyice görür ve kendi nefsi için dua eder. Günahkârlar Musa Aleyhisselam'a varır. O da kendi nefsi için dua eder. En son çare Muhammed Aleyhisselam'a varırlar. Muhammed Aleyhisselam mizanın yanına varır, meydanda durur. Günahkarların mağfireti için Allah'a yalvarır, Allah onun duasını kabul eder, günahkârları bağışlar.

Diye Ādem ey oġullar
Uçmaḳda buġday yidim dir aġlar

Dutmadım anda emrini
Bilirem şimdi günāhımı

Ben utanıram Allāhdan

[328] "Senin için sonraki (hayat), şimdikinden kesinlikle daha iyi olacaktır." Süleymaniye Vakfı Meali (Erişim 07 Eylül 2024), el-Duha 93/4.

Tevbemi ḳabūl eyledi ẕunūbdan

Varıñ Nūḥa varıñ
İkinci atañız görüñ

İde Ḥaḳḳa o niyāzı
Ḳurtara ṣıḳletden sizi

Gideler Nūḥa varalar
Aña daḫı yalvaralar (7643-7648)

Kaygulu Halil'in yine kıyamet gününde Muhammed Aleyhisselam'ın diğer peygamberlerden ve meleklerden daha şefaat edici ve üstün olduğunu anlattığı bir başka ilginç hikâye ise şöyledir:

Mahşer yerinde cehennem halkın üstüne gelir, herkes kendi nefsini düşünerek kaçışır. Yetmiş bin melek yetmiş bin yular ile onu durdurmaya çalışır ancak başaramazlar. Cehennem camız gibi katır gibi yavaş yavaş halkın üstüne ilerler. Bütün peygamberler dizüstüne çöküp kendileri için kaygılanırlar. İnsanlar feryat figan ederken Muhammed Aleyhisselam gelir "Üskün ya cehennem!" der ve cehennem sakinleşip yerine çekilir.

Bu bölümün ilk yarısındaki manzumelerde sırat, mahşer ve cehennemin azapları dile getirilmektedir. Daha sonraki manzumelerde cennetin güzellikleri ve cennetlik insanların göreceği ikramlar dile getirilir. Cennetlikler köşklerde saraylarda otururlar. Altın, gümüş sırmalı elbiseler giyerler. Huri, vildan hizmetçiler yanlarında olur. Türlü türlü yemişler, nefis içecekler ve daha başka güzellikler uzun uzun anlatılır. Ve en güzel ikram olarak Allah'ın cemalini görürler.

Bu devlete irilir mi
Bu ikrāma doyulur mı

Cennet ehli ola evlā

Neler ikrām ider Mevlā

Her kişiye gele ikişer ḥulle
Bir ḥullesi nece bu dünyā dege

Eger çıḳsa ḥulle dünyā yüzüne
Güneş maḥv olup gider ġāyb ola

Her kişiye ikişer melek gele
Dāʾimā ḳulluga ḥāẓır dura

Cennet ḳāpusından girer içeru
Bir köşke geleler ṣāfī gümüş o (7750-7755)

64. Sebeb-i Telîf

Bu bölüm tek manzumeden oluşan şairin kendisi hakkında bilgiler verdiği kısa bir bölümdür. Burada şair Kaygulu Halil, şeyhi Kurtçu Mehmed Efendi'ye intisap edişini, şeyhinin vefatını ve dergâha kendisini halife bırakmasını anlatır. Şeyhinin hizmetinde yedi sene dervişlik yaptığını, ilk zamanlar ilahi okuduğunu, sonraları tevhit ve zikirle meşgul olduğunu ifade eder. Şeyhi 13 Şaban 1199 tarihinde vefat etmiş, vefat etmeden hemen önce Kaygulu Halil'i çağırıp hırka ve tacını ona teslim etmiştir.

Ol zamān virdi bize iẕin
Dizine sürdüm bu ḳara yüzüm

Yedi sene ḫizmetinde oldum dervīş
Ol zamān ilāhī söyleme idi iş

Gāhi fırḳat gāhi ḥasret gāhi ẕevḳ
Gāhi ḫizmet gāhi ʿışḳ gāhi şevḳ

Bu hāl üzre dururdum bir gün oldı
Tevḥīd eyle deyü baña buyurdı (7871-7874)

Kaygulu Halil, şeyhinin vefatından sonra *Hâdi'l-uşşâk*'ı yazmaya başladığını 1231 yılında tamamladığını söyler ancak tam tarih olarak iki farklı tarih zikreder. Eserin 279[b] varağında ve eserin sonundaki Şeyhülislam'a gönderdiği mektupta rebiyülahirin sonunda eseri tamamladığını ifade etmekle birlikte temmet kaydında *"1231 Rebīʿu'l-evvel 24 yevm-i Çeḥārşenbe"* tarihini verir.

Bizim bu kitābımız Hādi'l-ʿuşşāḳ
Dilerim Allāhumdan cihāna ola eşvāḳ

Kim görür oḳur olur müştāḳ
İlhām irişdire ḳalbine Ḥaḳ

Biñ iki yüz otuz birde yazıldı
Cemāziye'l-ūlānıñ ġurresinde tamām oldı

Yevm-i ẹzine güni idi
Rebīʿu'l-āḫiriñ āḫiri idi (7908-7911)

Şair esere başladıktan bir süre sonra vakit bulamadığı için yazmaya ara verdiğini söyler. Daha sonra oğlu eseri alıp etrafa gösterir, çevredeki insanlar eserin tamamlanmasını talep ederler. Bir gün İstanbul'dan Receb Efendi adında biri gelir, o da eserin tamamlanması gerektiğini söyler. Eser başkalarının eline geçerse eserin kaybolup gideceği uyarısını yapar. Tüm bunların üstüne şair, Şeyhülislam ve Padişah'ın himmetiyle eseri yirmi sekiz cüz olarak tamamladığını belirtir.

Eserin sonunda şair kendisi hakkında bilgiler verir. Şeyhinin Sırıllı Kurtçu Dede olduğunu, Beg köyünde doğduğunu, Orhan Gazi'nin vezirlerinden Kaygulu Bey'in soyundan geldiğini, Kaygulu Bey'in babası Ali'nin Konyalı olduğunu ve

Horasan'dan geldiğini, kendisinin Bursa'da oturduğunu beyitlerde belirtir. Dönemin padişahı II. Mahmut için, eseri *Hâdi'l-uşşâk* ve okuyanları için dua ve iyi dileklerde bulunur. Eseri tamamlamayı nasip ettiği için Allah'a şükreder, Muhammed Aleyhisselam'a salat ve selamda bulunur. Eserin sonunda şairin Şeyhülislam'a gönderdiği mektuba yer verilir.

3. SONUÇ

"Kaygulu Halil Efendi - Hâdi'l-uşşâk (İnceleme-Metin-Sözlük-Dizin)" adlı bu tez çalışmasında 1758 ile 1820 yılları arasında Bursa'da yaşamış, kendi kurduğu dergâhta şeyhlik yapmış olan şair Kaygulu Halil Efendi'nin *Hâdi'l-uşşâk* adlı eserinin, hayatının, edebî yönünün, dergâhının incelenmesi amaçlanmıştır.

Bu bağlamda araştırmanın giriş bölümünde çalışmada ulaşılmak istenen hedefler ortaya konmuş, bu hedeflere ulaşmak için takip edilecek yöntemler açıklanmıştır. Şair ve dönemi hakkında yapılmış klasik ve modern kaynaklar değerlendirilerek tanıtılmış, Kaygulu Halil Efendi'nin yaşadığı dönem ve genel olarak Bursa'nın tekke ve dergâh kültürü hakkında bilgiler verilmiştir.

Araştırmanın birinci bölümünde Kaygulu Halil Efendi'nin soyu, hayatı, ailesi üzerinde durulmuştur. Şairin eğitimi, şeyhiyle olan münasebeti hakkında tespitlerde bulunulmuştur. Tasavvufi anlayışı, soyundan gelen şeyhler ve dergâhın kendisinden sonraki serüveni anlatılmıştır. Yine bu bölümde şairin eserleri tanıtılmış, dil ve üslubu üzerine değerlendirmeler yapılmış, şairin eserleri üzerinden dönemin sosyokültürel özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunulmuştur.

Araştırmanın ikinci bölümünde *Hâdi'l-uşşâk*'ın şekil ve muhteva özellikleri üzerinde durulmuş, eserin dil özellikleri değerlendirilmiştir. Sonrasında ise sonuç bölümü ve *Hâdi'l-uşşâk*'ın metni yer almaktadır. Tüm çalışma neticesinde elde edilen sonuçlar şu şekildedir:

1- Telif edildiği 19. yüzyılın başında çok takdir gören, eserin tamamlanması vesilesiyle müellifi Kaygulu Halil Efendi'ye dönemin padişahı II. Mahmut'un bir mektup, Şeyhülislam'ın bir muhabbetname gönderdiği, 1856 yılında taş baskısı yapılan *Hâdi'l-uşşâk* adlı eserin çeviri yazı ile metni ortaya konmuştur.

2- Bu araştırma ile Kaygulu Halil Efendi'nin hayatı, ailesi, eserleri, dergâhı ayrıntılı olarak incelenmiş, böylece Kaygulu Halil Efendi'nin biyografisiyle ilgili mevcut bilgiler daha da ileri noktaya taşınmıştır.

3- Şairin *Hâdi'l-uşşâk* dışındaki eserleri arasında pek çok ortak şiirin olduğu tespit edilmiştir. Sonrasında bu çalışmanın konusu olan *Hâdi'l-uşşâk*'ın şairin diğer eserlerinden biçim, içerik, dil ve üslup bakımından farklılık taşıdığı ortaya konmuştur.

4- Kaynaklarda *Hâdi'l-uşşâk* nazım şekli bakımından mesnevi olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmayla eserin klasik mesnevilerin biçim ve içerik özelliklerini taşımadığı tespit edilmiştir. Eser mesnevi türünün hece ölçüsüyle yazılmış ender örneklerindendir. Mesnevi uyaklı, kısa kalıplı manzumeler ve kaside uyaklı uzun kalıplı manzumelerin nöbetleşe kullanıldığı kendine özgü bir yapısı vardır. Ayrıca imanın şartları, abdestin alınışı, namazı bozan şeyler, zekâtın oranları vb. temel ilmihâl bilgilerini içermesiyle klasik mesnevi türünün sınırlarını aşmaktadır.

5- Kaygulu Halil Efendi şiiri halka ve müritlerine dinî ahlaki öğütler vermenin bir aracı olarak görmüş, sade ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Ancak dinî konuların gereği olarak Kur'an'dan ve hadislerden Arapça iktibaslar da yapmıştır. Eserin üslubunda cami kürsüsündeki bir vaizin öğretici, telkin edici vaaz nasihat tarzı bir yapı vardır. Ayrıca yaşadığı dönemin standart dilinde pek kullanılmayan Eski Anadolu Türkçesine ait kelimeler ve yaşadığı çevrenin ağız özelliklerini taşıyan kullanımlar Kaygulu Halil Efendi'nin üslubunun önemli özelliklerindendir.

6- Şair eserde vermek istediği mesajı ön plana çıkarmak istemiş, manzumelerin edebî yönüne biçimsel özelliklerine titizlik göstermemiştir. Şiirler uyak, redif ve ölçü bakımından kusurludur. Eserde yer yer ölçünün tamamen devre dışı bırakıldığı, serbest yazılmış görüntüsü veren beyitler vardır. Özellikle kaside uyaklı manzumelerde, Arapça kelimelerde uyak zoruyla yapılan tahrifat sonucu ortaya çıkan tuhaf sözcüklere yer verilmesi eserin başka bir olumsuz yönüdür.

7- *Hâdi'l-uşşâk* hakkında eski ve yeni pek çok kaynakta tekrar edilen "Yûnus Emre tarzında şiirlerin yer aldığı bir eserdir." tespitinin isabetli olmadığı, Yunus Emre tarzı şiirlerin şairin diğer eserlerinde yer aldığı belirlenmiştir. Şair *Dîvân, Dîvân-ı Sâlis, Mezbûrâtü'l-hakâyık* adlı eserlerinde üslubunu Yûnus Emre ve Niyâzî-i Mısrî'nin üslubuna benzetmektedir.

8- Kaygulu Halil Efendi *Hâdi'l-uşşâk* adlı eserinde Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediye* adlı eserinden şekil ve içerik olarak belirgin şekilde yararlanmıştır. Eserde *Muhammediye*'deki manzumelerle aynı redifte manzumeler yer almaktadır. *Hâdi'l-uşşâk*'ta *Muhammediye*'deki beyitlerle benzer anlam ve söyleyişte çok sayıda beyit tespit edilmiştir. Şeyhülislam ve uleması *Hâdi'l-uşşâk*'ı okuduklarında "Muhammediye-i sanî" olarak vasıflandırmışlar ve yine eserin 1856 yılında hazırlanan

taş baskısı Cerîde-i Havadis gazetesinde "Muhammediye-i sanî" olarak reklam edilmiştir.

9- *Hâdi'l-uşşâk*'ta belirgin şekilde yararlanılan bir başka eser de Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-necât/Mevlid* adlı eseridir. *Mevlid*'de Muhammed Aleyhisselam'ın doğum sahnelerinin anlatıldığı beyitlerin çok benzerleri *Hâdi'l-uşşâk*'ta da yer almaktadır.

10- Şair söz sanatlarına ve şairane söyleyişe önem vermese de mübalağa, benzetme, telmih, tekrir gibi söz sanatlarına sıklıkla başvurmuştur. Eserde çok sayıda tekrar edilen çeşitli kalıp ifadeler (formeller) yer almaktadır. Şairin üslubuyla ilgili bir başka dikkat çekici yön ise anlatacaklarını kategorilere ayırmak ve sözün etkisini artırmak üzere mübalağa yapmak için sayılara sık sık başvurmasıdır.

11- Kendisini tarikaten Celvetî, usulen Kâdirî, meşreben Üveysî olarak niteleyen Kaygulu Halil Efendi'nin tarikat taassubuna düşmediğini, şiirlerinde Veysel Karânî, Rabia el- Adeviyye, Yûnus Emre, Hacıbektaş-ı Velî, Mevlânâ, Abdülkâdir Geylânî, Niyâzî-i Mısrî, Aziz Mahmud Hüdâyî gibi pek çok âlim ve tarikat liderini saygıyla andığını görmekteyiz. Yine aynı şekilde hem Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'e, Hz. Osman'a Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hüseyin'e saygı ve sevgi beslemektedir. Şairin ehlisünnet dairesinde tüm Müslümanlara birleştirici gözle bakması dikkate değer durumdur.

12- *Hâdi'l-uşşâk* içerisinde bazı âlimlerden ve eserlerden görüşlere yer verilmiştir. Buradan hareketle 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın başlarında yaşamış bir dergâh şeyhinin ilmî müktesebatında yer alan âlimler ve eserler hakkında bilgi sahibi oluruz. Buna göre eserde *Tefsirü'l-kebîr, Letâ'ifü'l-işârât, Mesâbîhu's-sünne, Nisâbü'l-ahbâr* adlı eserlerin; *Fahreddin Râzî, Ebü'l-Leys Semerkandî, Gazzâlî, Mukâtil b. Süleyman, Süfyân es-Sevrî, Yahyâ b. Muaz, Dâvûd Tâî, Sehl bin Abdullah et-Tüsterî* gibi âlimlerin adları zikredilir.

13- Bu çalışmada esas alınan *Hâdi'l-uşşâk'ın* İnebey nüshası eserin tamamlandığı 19. yüzyıl standart imlasının özelliklerini taşımamaktadır. Söz konusu nüshada kelimelerin Arapça Farsça asıllarından farklı şekilde yazılması, aynı kelimenin ve ekin farklı imlalarla yazılması gibi durumlara sıkça rastlanmıştır. Ancak eserin halk ağzıyla yazılmış olması dönemin konuşma dili hakkında eseri kaynak durumuna getirmektedir. Eser, harekeli olarak kaleme alındığından o dönem için

kelimelerin düzlük-yuvarlaklık bakımından telaffuzu konusunda bizlere bilgiler vermektedir.

14- Şair anlattığı konuyu ve verdiği mesajı ayet, hadis, rivayet ve temel dinî eserlerden yaptığı alıntılarla destekleyerek anlatımını güçlendirmektedir. Manzumelerden 62'si ayetle, 65'i hadisle, 36'sı dua, salavat ya da din büyüklerinin vecizeleriyle başlamaktadır. 33 manzumenin başında ise herhangi bir ibare bulunmamaktadır. Eserde tevhit ve münacatın ardından, yoğunlukla Muhammed Aleyhisselam'ın övgüsü, hayatı, vefatı; dört halife, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e övgü, Kerbela vakası, kıyamet, cennet, cehennem, temel iman ve ibadet bilgileri gibi konular işlenmiştir.

15- *Hâdi'l- uşşâk* dinî ahlâkî bir eser olsa da içerisinde dönemin kültürüne, ekonomisine, sosyal yaşamına, inanışlarına, örf ve adetlerine, yemeklerine, hastalıklarına, dinî tartışmalarına, tekke ve dergâh yaşamına, mitolojisine ait unsurlar içermesi onu zenginleştirmiş ve çok yönlü bir eser yapmıştır.

Kaygulu Halil Efendi *Hâdi'l-uşşâk* ile -sanatsal ve biçimsel yönü zayıf olsa da- yazıldığı dönem ve sonrasında çok sevilmiş, taş baskısı yapılmış, insanların hem dinî yönden ruhlarını besleyen hem de onlara iman ve ibadetle ilgili temel ilmihâl bilgileri veren bir eser ortaya koymuştur. Şair bizlere; sade dili, akıcı üslubuyla, yer yer hayal dünyamızı renklendiren sürükleyici ve fantastik menkıbeleriyle geniş halk kitlelerinin zevkle okuyup dinlediği bir eser bırakmıştır.

KAYNAKÇA

Aclûnî, İsmâil b. Muhammed. *Keşfü'l-ḫafâ.* nşr. Ahmed el-Kalâş. Beyrut: y.y., 1985.

Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned,* nşr. Şuayb el-Arnaût vd. Beyrut: y.y., 1416/1995.

Akçiçek, Abdülkadir. *Muhammediye*. İstanbul: Kitabevi Yayınlar, 1984.

Akgün, Mürşid. *Bursa Tekke Vakfiyeleri.* Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996.

Akkuş, Ahmet. *Yazıcıoğlu Muhammed ve Muhammediye Adlı Eserinin Kültür Tarihimizdeki Yeri.* Rize: Rize Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Akkuş, Mehmet - Derman, Uğur. *Vesîletü'n-Necât (Mevlid).* Ankara: DİB Yayınları, 2017.

Aksu, Hüsamettin. "Hurufilik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* Erişim 10 Haziran 2023. https://islamansiklopedisi.org.tr/hurufilik

Aktaş, Şerif. "Edebî Metin ve Özellikleri", *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 15/39 (2009), 187-200.

Akün, Ömer Faruk. "Bir Türk Edebiyatı Tarihi Yazmak Mümkün müdür?". *Dergâh* 1/1 (Mart 1990), 12-19.

Algül, Hüseyin - Azamat, Nihat. "Emîr Sultan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 20 Ağustos 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/emir-sultan

Aşkar, Mustafa. *Tasavvuf Tarihi Literatürü.* İstanbul: İz Yayıncılık, 2015.

Aşkar, Mustafa. "Niyâzî-i Mısrî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* Erişim 22 Ağustos 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/niyazi-i-misri#1

Atlansoy, Kadir. *Bursa Şairleri*. Bursa: Asa Kitabevi, 1998.

Aydın, İbrahim Hakkı. "Molla Fenârî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* Erişim 20 Ağustos 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/molla-fenari#1

Ayverdi, Ekrem Hakkı. *Osmanlı Mimarisinin İlk Devri.* İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1989.

Azamat, Nihat. "Üftâde". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* Erişim 22 Ağustos 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/uftade

Banarlı, Nihad Sami. *Kültür Köprüsü*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1985.

Barkan, Ömer Lütfi. "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I: İstila Devrinin Kolonizasyon Türk Dervişleri ve Zaviyeler". *Vakıflar Dergisi* 2 (1942), 279-386.

Barkan, Ömer Lütfi - Meriçli, Enver. *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.

Baykal, Kâzım. *Bursa ve Anıtları.* Bursa: Hakimiyet Baskı, 1993.

Baykal, Kâzım. *Bursa'da Ulucami.* Bursa: Bursa Eski Eserleri Sevenler Derneği Yayınları, 1998.

Bayram Sülün, Gülşah. *Mezbûrâtü'l Hakâyık Metin - İnceleme - Dizin*. Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Beydilli, Kemâl. "Helmuth von Moltke". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* Erişim 17 Ağustos 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/moltke-helmuth-von

Beyhâkî, Ahmed b. Hüseyin. *Fezâilü'l-evkât*. nşr. Adnan Abdurrahman Mecid el-Kaysî. Mekke, y.y., 1410/1990, 8.

Beyhâkî, Ahmed b. Hüseyin. *Şu'abü'l-îmân.* nşr. Ebû Hâcer Muhammed Saîd b. Besyûnî Zağlûl. Beyrut: y.y., 1410/1990.

Birışık, Abdülhamit. "Hasan-ı Basrî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 7 Nisan 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/hasan-i-basri#3-dusuncesi

Bozkurt, Kenan - Bezenmiş, Tuğba. *Kaygulu Halil Efendi ve Dîvân-ı Sâlis'i.* Ankara: Sonçağ Yayınları, 2022.

Buhârî, Muhammed b. İsmâîl. "İman". çev. Mehmet Sofuoğlu. *el-Camiü's-Sahih*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2004.

Bursa Gazetesi, *(Başlık Yok),* (5 Rebiulevvel 1310/26 Eylül 1892), 2.

Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri.* haz. M. A. Yekta Saraç. 3. Cilt. Ankara: (TÜBA) Türkiye Bilimler Akademisi Yayınevi, 2016.

Cansever, Turgut. *İslam'da Şehir ve Mimari.* İstanbul: Timaş Yayınları, 2016.

Cemiloğlu, Mustafa. *Bursa Dağ Köylerinde Türkmen Kültürü.* Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları, 2002.

Ceride-i Havâdis, *"İlân"* (1273/1857, 833. sayı), 3. https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/periodicals/catalog/issue/42153

Coşgun, Gökhan. *Eşrefzâde Necîb Abdülkâdir b. İzzeddîn ve İlâhiyât Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin).* Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Çağrıcı, Mustafa. "Gazzâlî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 01 Nisan 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/gazzali#1

Çağrıcı, Mustafa. "İhyaü ulûmi'd-dîn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 01 Nisan 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/ihyau-ulumid-din

Çalka, Mehmet Sait. "Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediye'sine Yazılmış Bir Nazire: Yusuf bin Sultan Şah'ın Muhammediye'si". *Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi* 4/8 (Bahar 2018), 66-83.

Çalka, Mehmet Sait. "Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediye'sinde Dinî ve Edebî Kaynaklar". *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi* 5/12 (Temmuz 2018), 33-43.

Çalka, Mehmet Sait - Türk, Fatma. "Dîvan Şiirinde 'Gönül' Kavramının Redif Bağlamında Kazandığı Anlamlar", *Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi* 4 (Aralık 2018), 474-490.

Çelebi, Asaf Halet. *Eşrefoğlu Dîvânı*. Ankara: Hece Yayınları, 2002.

Çelebioğlu, Âmil. *Yazıcıoğlu Mehmed ve Muhammediyesi.* Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1971.

Çelebioğlu, Âmil. *Muhammediye.* 2 cilt. İstanbul: MEB Yayınlar, 1996.

Çelebioğlu, Âmil. *Muhammediye Yazıcıoğlu Mehmed.* İstanbul: Dergâh Yayınları, 2022.

Çetin, Osman. *Anadolu'da İslâmiyet'in Yayılışı.* İstanbul: Marifet Yayınları, 1990.

Çiçekler, Mustafa. "Mesnevi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* Erişim 12 Mayıs 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/mesnevi#1

Çift, Salih. *Bursa'da Bektaşi Kültürü ve Ramazan Baba Dergâhı.* Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995, 42.

Çil, Halit.' "Tarih Araştırma Yöntemleri". *İslam İlimlerinde' Araştırma Yöntem ve Teknikleri.* ed. Recep Ardoğan.', 262-263. Kahramanmaraş: Klm Yayınları, 2020.

Çobanoğlu, Özkul. *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.

Darimî, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdirramahman b. Fadl, *Sünenu'd-Dârimî*. nşr. Hüseyin Selim Esed. b.y.: Daru'l-Muğni li'n-Neşr ve't-Tevzi', 2000.

Develi, Hayati. "18. Yüzyıl Türkiye Türkçesi Üzerine". *Doğu Akdeniz Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 1 (1998), 27-36.

Dikmen, Alaattin. *Sosyal ve Kültürel Değerleriyle Orhaneli.* Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2012.

Dilçin, Cem. *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.

Dilçin Cem. *Yeni Tarama Sözlüğü.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2018.

Dinçel, Ömer Faruk. *Arşiv Vesikalarına Göre Bursa Dağ Yöresi.* 1. Cilt. Bursa: 4renk Baskı Dijital Merkezi, 2021.

Doktor Osman Şevki, *Bursa ve Uludağ,* haz. Mehmet Fatih Birgül vd. Bursa: Burs İl Özel İdaresi Yayınları, 2007.

Duman, Musa. "Klasik Osmanlı Türkçesinde i/e Meselesine Dair", *İlmî Araştırmalar* 7, (1999), 65-103.

Durmuş, İsmail. "Üslûp". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 16 Temmuz 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/uslup#1

Düzenli, Mehmet - Yüksek, Ali. "Siracüddin Ali b. Osman el-Ûşî'nin Nisâbü'l-Ahbâr Adlı Eserinde Kullandığı Kaynaklar Üzerine Değerlendirmeler", *Oş Devlet Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi İlmi Dergisi* 1/23 (2018), 519-524.

Ebû Dâvûd, es-Sicistânî. *es-Sünen*. nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût. Beyrut: y.y., 1409/1988.

Eraslan, Kemâl. *Dîvân-ı Hikmetten Seçmeler.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1983.

Erdoğan, Kenan. *Niyazi-i Mısrî Divanı.* Ankara: Akçağ Yayınları, 1998.

Ergin, Muharrem. *Türk Dil Bilgisi.* İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1985.

Ergür Kutlu, Havva. *Muhammediye Üzerinde Yardımcı Fiil İncelemesi.* Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998.

Esad Mehmed Efendi. *Bağçe-i Safâ-endûz.* thk. Rıza Oğraş Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2018.

Evliya Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi,* thk. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman,2. Cilt. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001*,* 2/17.

Faruqhi, Suraiya. *Osmanlı Kültür ve Gündelik Yaşamı,* çev. Elif Kılıç. İstanbul: Tarih Vakfı, 2002.

Fatîn Davud. *Fatîn Tezkiresi (Hâtimetü'l-Eşâr).* thk. Ömer Çiftçi. Ankara: T.C.' Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2017.

Gökyay, Orhan Şaik. "Sohbetname". *Tarih ve Toplum* 14 (Şubat 1985), 55-64.

Gölpınarlı, Abdülbâki. *Melâmîlik ve Melâmîler.* İstanbul, Kapı Yayınları, 2015.

Görgün, Tahsin. "Kur'an". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* Erişim 21 Şubat 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/kuran#2-mahiyeti

Göze Aslantaş, Ferhunde. *Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediye'si Üzerinde Dil Bilgisi Çalışması (İnceleme-Metin-İndeks 41b-80a).* Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Güçlü, Âgah. *Muhammediye*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri, 1969.

Gümüş, Fatih. *Muhammediye Adlı Manzum Eserdeki Hadislerin Tahric ve Değerlendirmesi.* Rize: Rize Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.

Gümüşkılıç, Mehmet. *18. Yüzyıl Türkçesinde Ses Hadiseleri.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997.

Güngör, Mevlüt. "Ferrâ Begavî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 29 Mart 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/begavi-ferra

Güzel, Abdurrahman. *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı.* Ankara: Akçağ Yayınları, 2006.

Güzel, Bilal. *Mehmed Fahreddin Bursavî ve Gülzâr-ı İrfân İsimli Biyografik Eseri (İnceleme-Metin-Dizin).* Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

Hacı Bektaş Velî. *Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye,* nşr. Gıyasettin Aytaş. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Yayınları, 2010.

Hacıbeyzade Ahmed Muhtar. *Bursa Sergisi Rehberi.* İstanbul: Ahmed İhsan Matbaası, 1339/1921.

Halil Efendi, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/İsimler/Eserler/Terimler,* kom. 4/47. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2004.

Hasan Taib Efendi. *Hatıra Yahud Mir'at-ı Burûsa.* haz. Mehmet Fatih Birgül. Bursa: Bursa İl Özel İdaresi Yayınları, 2009.

Hızlı, Mefâil. *Klasik Osmanlı Döneminde Bursa Medreseleri.* İstanbul: İz Yayıncılık, 1988.

Hızlı, Mefail. "Osmanlı Dönemi Bursa Mezarlıkları". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 8/8 (1999), 135-147.

Horata, Osman. "Cem Şairleri: Bir Kader Birliğinin Anatomisi", *Bilig* 15 (Güz, 2000), 92-107.

Işın, Ekrem. "Tarikatların Gündelik Hayatı Şekillendirmesi Üzerine Bazı Notlar (15-17. yüzyıllar)", *İstanbul Armağanı* haz. Mustafa Armağan. 3/223-244. İstanbul: İBB Yayınları, 1997.

İbn Batuta, *Seyahatnâme,* çev. A. Sait Aykut. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005.

İbn Hacer Ahmed el-Âskalanî. el-*Münebbihât.* nşr. Saim Güngör. İstanbul: Pamuk Yayıncılık. 2010.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *es-Sünen*. nşr. M. Fuâd Abdülbâkî, Kahire: y.y. 1373/1953.

İnalcık, Halil. "Bursa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* Erişim17 Ağustos 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/bursa#1

İpek, Nedim. *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890).* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. 1994.

İpekten, Haluk. *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz.* İstanbul: Dergâh Yayınları, 2003.

İsen, Mustafa. *Ötelerden Bir Ses.* Ankara: Akçağ Yayınları, 1997.

İsen, Mustafa - Burmaoğlu, Hamit Bilen. *Bursa Şehrengizi, Lâmi'î Çelebi.* Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2011.

Kahraman, Alim. " Üslûp". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 16 Temmuz 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/uslup#3-turk-edebiyati

Kaplan, Hasan. "Klasik Türk Edebiyatında Elifnâme Geleneği ve İsmail Hikmetî'nin Elifnâmeleri". *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi* 6/2 (Ağustos, 2022), 438-484.

Kaplanoğlu, Raif. *Bursalı Şair Yazar ve Ünlüler Ansiklopedisi.* Bursa: Avrasya Etnografya Vakfı Yayınları, 1998.

Kaplanoğlu, Raif. *Bursa Yer Adları Ansiklopedisi I.* Bursa: Bursa Ticaret Odası Kültür Yayınları, 2001.

Kara, Mustafa. *Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zâviyeler.* İstanbul: Dergâh Yayınları, 1980.

Kara, Mustafa. "Dergâhnâme", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 (1994), 27-34.

Kara, Mustafa. *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler.* Bursa: Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2017.

Kara, Mustafa. *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları Tarikatlar/Tekkeler/Şeyhler.* İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020.

Karaca, Songül. *Lâmi'î Çelebi, Fütûhu'l-Mücâhidîn li-Tervîhi Kulûbi'l-Müşâhidîn (Nefehâtü'l-üns tercümesi): İnceleme, Tenkitli Metin, Sözlük Dizin.* Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimle Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019.

Kartal, Ahmet. *Doğu'nun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatı'nda Mesnevi.* İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2014.

Kartallıoğlu, Yavuz. "Osmanlı Türkçesindeki Ekler Dudak Uyumuna Göre Nasıl Okunmalıdır?". *Turkish Studies* 3/6 (2008), 449-470.

Kartallıoğlu, Yavuz. *Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2011.

Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zünûn an Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn*, nşr. Şerafettin Yaltkaya - Kilisli Rifat Bilge. 2 Cilt. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1971.

Kavakçı, Yusuf Ziya. *İslâm Araştırmalarında Usûl.* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1976.

Kavaklıyazı, Ahmet. *Kastamonulu Yûsuf'un Muhammediyesi.* Konya: Palet Yayınları, 2019.

Kaygulu Halil Efendi. *Dîvân.* Bursa: İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Genel, 4935. 1a-319b.

Kaygulu Halil b. Ali. *Divan-ı Kaygulu Efendi.* b.y.: y.y., 1272/1856. (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi Koleksiyonu, No: 03863).

Kaygulu Halil Efendi. *Divan-ı Sâlis.* İstanbul: Takvimhâne-i Âmire Matbaası, 1273/1857.

Kaygulu Halil Efendi. *Hâdi'l-uşşâk*. Bursa: İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Genel, 4939. 1a-282b.

Kaygulu Halil b. Ali. *Hâdi'l-uşşâk.* İstanbul: Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdai Efendi, 00292. 1a-280b

Kaygulu Halil Efendi. *Hâdi'l-uşşâk Muhammediyye-i Sânî.* b.y., y.y., 1273/1857. (İstanbul: İBB Atatürk Kitaplığı, OE_TK_00447).

Kaygulu Halil Efendi. *Mecmua-i İlahiyât.* Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi, Koyunoğlu Müzesi ve Kütüphanesi, Y10743).

Kaygulu Halil Efendi. *Mezbûrâtü'l-hakâyık.* b.y., y.y., ts. (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi Koleksiyonu, No: 03611).

Kazıcı, Ziya. *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi.* İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1999.

Kelâbâzî, Ebubekir Muhammed b. İbrâhim. *et-Taarruf li-mezhebi ehli't-tasavvuf*. thk. Ahmed Şemseddin. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye. 2001.

Kepecioğlu, Kâmil. *Bursa Kütüğü*, 4 cilt. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2010.

Kocatürk, Vasfi Mahir. *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi.* İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınevi, 2018.

Köksal, M. Fatih. *Mevlid-nâme*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.

Köksal, M. Fatih. *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori.* İstanbul: Kesit Yayınları, 2. Basım, 2017.

Köksal, M. Fatih. "Esîrî". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü.* Erişim 30 Ekim 2024. https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/esiri

Köprülü, Fuad. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar.* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991.

Kubbealtı Lügati. Erişim 21 Şubat 2024. https://lugatim.com.

Kurnaz, Cemal. "Hümâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 16 Mart 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/huma

Kuşeyrî, Abdülkerim. *Kuşeyri Risalesi,* haz. Mehmet Günyüzlü. İstanbul: Yasin Yayınevi, 2003.

Kut, Günay. "Lâmi'î Çelebi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* Erişim 22 Ağustos 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/lamii-celebi

Mazıoğlu, Hasîbe. "Türk Edebiyatı'nda Mevlid Yazan Şairler" *Türkoloji Dergisi* 6/1 (Mayıs 1974), 31-62.

Mehmed Sirâceddîn. *Mecma'-i Şu'arâ' ve Tezkire-i Üdebâ*. thk. Mehmet Arslan. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar' Genel Müdürlüğü Yayınları, 2018.

Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları - Yâdigâr-ı Şemsî*. haz. Mustafa Kara – Kadir Atlansoy. Bursa: Uludağ Yayınları, 1997.

Mehmed Tevfik. *Kâfile-i Şu'arâ.* thk. Fatma Sabiha Kutlar Oğuz vd. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2017.

Mengi, Mine. *Eski Türk Edebiyatı Tarihi,* Ankara: Akçağ Yayınları, 1999.

Münâvî, Muhammed Abdürraûf. *Feyżü'l-ḳadîr şerḥu'l-Câmi'i'ṣ-ṣaġīr*. nşr. Hamdî ed-Demirtaş Muhammed. 13 Cilt. Riyad: y.y., 1418/1998.

Münzirî. *et-Terġīb ve't-terhîb.* nşr. Ahmet Muhtar Büyükçınar vd. İstanbul: y.y., 1984.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkī. Kahire: y.y., 1374-75/1955-56.

Namlı, Ali. "İsmâil Hakkı Bursevî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* Erişim 23 Ağustos 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/ismail-hakki-bursevi#1

Ocak A. Yaşar - Fârûkî, Süreyya. "Zâviye", *İslam Ansiklopedisi.* 13/469. İstanbul: MEB Yayınları, 1986.

Öcalan, Hasan Basri. *Bursa'da Tasavvuf Kültürü.* Bursa: Gaye Kitabevi, 2000.

Özafşar, Mehmet Emin. "Veki' b. Cerrâh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 10 Nisan 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/veki-b-cerrah

Özarslan, Metin. *Erzurum Aşıklık Geleneği.* Ankara: Akçağ Yayınları, 2001.

Özçelik, Mehmet. "Afyonkarahisar Masallarının Formel Yapısı". *Erciyes* 19/127 (Ocak 1996), 25-32.

Özdirek, Recep - Çavuşoğlu, Ali Hakan. "Süfyân es-Sevrî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 1 Nisan 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/sufyan-es-sevri#1

Öztürk, Abdülvehhap. *Muhammediye*. İstanbul: Çelik Yayınevi, 2005.

Öztürk, Erdem Can. *Lâmi'î Çelebi'nin Şevâhidü'n-Nübüvve Tercümesi (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2015.

Öztürk, Mustafa. "Sehl et-Tüsterî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 04 Nisan 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/sehl-et-tusteri

Öztürk, Zehra. "Hamdullah Hamdi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 27 Şubat 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/hamdullah-hamdi

Pekolcay, Neclâ - Uçman, Abdullah. "Eşrefoğlu Rûmî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* Erişim 22 Ağustos 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/esrefoglu-rumi

Pekolcay, Neclâ. "Mevlid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* Erişim 20 Ağustos 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/mevlid--suleyman-celebi

Pekolcay, Necla. *Mevlid Süleyman Çelebi.* İstanbul: Dergâh Yayınları, 1980.

Reis, Bedriye. *Kaygulu Dergâhı ve Halil Efendi'nin Dîvânı*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002.

Saraç, Yekta. *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim - Ölçü - Kafiye.* İstanbul: Gökkubbe Yayınları, 2007.

Sehâvî, Şemseddin. *el-Mekâsıdü'l-hasene*. Beyrut: Darü'l-Kitabi'l-Arabi, 1405/1975.

Sezen, Tahir. *Osmanlı Yer Adları*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2017.

Süleyman Çelebi. *Vesilet-ün-Necât,* haz. Faruk K. Timurtaş. MEB Yayınları, 1990.

Süleymaniye Vakfı Meali. Erişim 20 Temmuz 2024. https://www.suleymaniyevakfimeali.com

Süyûtî, Abdurrahman Celâlüddin. *el-Haberü'd-Dâl ala Vücûdi'l-Kutbi ve'l-Evtâdi ve'n-Nücebâi ve'l-Ebdâl.* nşr. Âtıf Vefdî. Kahire, y.y., 2011.

Şahin, Mustafa. *Bursa'nın Dağ İlçelerinin Tarihi ve Kültürel Mirası Envanteri.* Bursa: Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Yayınları, 2014.

Şefkat. *Tezkire-i Şuarâ-yı Şefkat-i Bağdâdî*. thk. Filiz Kılıç. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel' Müdürlüğü Yayınları, 2017.

Şemseddin Sami, Kâmûs-ı Türkî. İstanbul: Çağrı Yayınları, 6. Baskı, 1996.

Şeyhülislam Ârif 'Hikmet Bey. *Tezkiretü'ş-şuarâ*. thk. Mehmet Nuri Çınarcı. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2019.

Tanman, M. Baha. "Oğlanlar Tekkesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* Erişim 03 Temmuz 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/oglanlar-tekkesi

Tanpınar, Ahmet Hamdi. *Beş Şehir.* İstanbul, Dergâh Yayınları, 2011.

Tanrıkorur, Barihüda. *Türkiye Mevlevihanelerinin Mimari Özellikleri.* Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000.

Tarlan, Ali Nihat. *Metinler Şerhi'ne Dair*, İstanbul: Sühulet Basımevi, 1937.

Tatçı, Mustafa. *Eşrefoğlu Rûmî Divân-ı İlâhiyât*. Ankara: DİB Yayınları, 2014.

Tatçı, Mustafa. *Niyâzî-i Mısrî Halvetî Divan*. Ankara: DİB Yayınları, 2014.

Tavukçu, Orhan Kemâl. *Ahmed Rıdvân Hüsrev ü Şîrîn.* Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000.

Tavukçu, Orhan Kemâl. *Dede Ömer Rûşenî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânının Tenkidli Metni*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2008. https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10601,dede-omer-rusenipdf.pdf?0

Tavukçu, Orhan Kemâl. *Yûnus Emre ve Dîvân'ı.* İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2022.

Tekeli, Hamdi. *Gazzizâde Abdullatif'in Hayatı, Eserleri ve Vâkıât'ı (İnceleme-Metin.* Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000.

Tekin, Talat. *Orhon Türkçesi Grameri.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004.

Texier, Charles. *Küçük Asya Bitinya,* çev. Ömer Faruk Yılmaz. Ankara: Darlion Yayınları, 2014.

Thevenot, Jean. *Thevenot Seyahatnamesi,* çev. Ali Berktay. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2014.

Tığlı, Fatih. *Türk Edebiyatında Şehrengizleri,* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

Timurtaş, Faruk Kadri. *Mevlid.* İstanbul: MEB Yayınları, 1970.

Timurtaş, Faruk Kadri. *Tarihî Türkiye Türkçesi Araştırmaları III Osmanlı Türkçesi Grameri.* İstanbul: Alfa Yayınları, 2017.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre. *el-Câmiʿu'ṣ-sahîh*, nşr. Ahmed M. Şâkir. Kahire, y.y., 1356/1937.

Tolasa, Harun. "XV. yüzyıl Türk Edebiyatı Anadolu Sahası Mesnevileri". *Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 1 (1982), 1-13.

Toprak, Mehmet Sait. "Ûşî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 29 Mart 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/usi

Toprak, Mehmet Sait. *Hadiste Derlemecilik Devrinin Başlaması ve Ûşî'nin Nisâb el-Ahbâr'ı.* İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005.

Tökel, Dursun Ali. *Dîvân Şiirinde Harf Simgeciliği.* İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları, 2016.

TTK, Türk Tarih Kurumu. "Tarih Çevirme Kılavuzu". Erişim 01 Eylül 2024. https://ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu/

Tulum, Mertol. *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.

Turan Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti.* İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1993.

Turyan, Hasan. *Bursa Evliyaları ve Tarihi Eserleri.* İstanbul: Hünkar Ofset, 1997.

Tûmân, Mehmed Nâ'il. *Tuhfe-i Nâ'ilî*. Ankara: Milli Kütüphane, Yz. B.611/2, 1184.

Türer, Osman. *Türk Mutasavvıf ve Şair Muhammed Nazmî.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1988.

Türk, Gönül Gülşen. *Tasavvuf Kültüründe Derviş-Kitap Münasebeti ve Tekke Kütüphaneleri.* Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995.

Türker, Ömer. "Mukâtil b. Süleyman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 1 Nisan 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/mukatil-b-suleyman

Uçman, Abdullah. *Menâkıb-ı Eşrefzâde (Eşrefoğlu Rûmî'nin Menkıbeleri).* İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2009.

Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü.* İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2001.

Uludağ, Süleyman. "Abdülkerim b. Hevâzin Kuşeyrî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 28 Mart 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/kuseyri-abdulkerim-b-hevazin

Uludağ, Süleyman. "Hasan-ı Basrî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 7 Nisan 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/hasan-i-basri#1

Unat, Faik Reşit. *Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu*, Ankara: TTK Yayınları, 1988.

Uzun, Mustafa İsmet. "Muhammediyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 17 Şubat 2024, https://islamansiklopedisi.org.tr/muhammediyye--yazicioglu

Ünver, İsmail. "Mesnevi". *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı 2 (Divan Şiiri).* 415, 416, 417 (Temmuz-Ağustos-Eylül 1986), 430-563.

Ünver, İsmail. "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler". *Ankara Üniversitesi DTCF Türkoloji Dergisi* XI/1 (1993), 5-89.

Yardımcı, İlhan. *Bursa Tarihinden Çizgiler ve Bursa Evliyaları.* İstanbul: TÜRDAV Yayınları, 1976.

Yavaş, Doğan. "Sırıl Köyü ve Kayguluzade Hasan Efendi Vakfiyesi". *Bursa ve İlçeleri Arkeolojik Kültürel Envanteri IV Olympos Araştırmaları.* ed. Mustafa Şahin. 2/193-195. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Yayınları, 2018.

Yavaş, Doğan. "Bursa Ulucami". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* Erişim 17 Ağustos 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/ulucami#11-bursa-ulucamii

Yavuz, Yusuf Şevki. "Fahreddin er-Râzî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 25 Mart 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/fahreddin-er-razi

Yayın, Nerin. "Karacaoğlan'ın Şiirlerinde Formel İfadeler ve Bunların Tip Yapısı". *Mukaddime* 2/2 (Şubat 2010), 131-157.

Yazar, Sadık. " Muhammediye Şerhi/ Tercüme-i Muhammediye (Esîrî)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü* Erişim 29 Ağustos 2024.

https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/muhammediye-serhi-tercume-i-muhammediye-esiri

Yazıcı, İshak. "Ebu'l-Leys es-Semerkandî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 27 Mart 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/semerkandi-ebul-leys

Yıkılmaz, Fikret. *Şeyh Kaygulu Divanı (transkripsiyonlu metin-sözlük).* Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1993.

Yıldırım, Metin. *Gazzîzâde Abdüllatif Efendi ve Ravzâtü'l-muflihûn Adlı Eseri (İnceleme-Metin-Sözlük).* Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.

Yıldırım, Nimet. "Rüstem-i Zâl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 16 Mart 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/rustem-i-zal

Yılmaz, Hasan Kâmil. "Celvetiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* Erişim 22 Ağustos 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/celvetiyye

Yılmaz, Hasan Kâmil. *Aziz Mahmud Hüdâyî ve Celvetiyye Tarikatı.* İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1999.

Yılmaz, Mehmet. *Kültürümüzde Arapça ve Farsça Asıllı Vecizeler Sözlüğü,* 2. Cilt. İstanbul: Sütun Yayınları, 2008.

Yücer, Hür Mahmut. *XIX Asırda Anadolu'da Tasavvuf.* İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001.

Yücer, Hür Mahmut. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 19. Yüzyıl*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2021.

EKLER

Ek-1. Metni kurarken izlenen yol

Yazı çevrimi yapılırken müellifin ve yaşadığı dönemin, bölgenin ağız özelliklerini, dil malzemesini yansıtan bir metin ortaya koymaya çalışılmıştır. Bu sebeple bariz hatalar ve eksiklikler dışında metne müdahale edilmemiştir. Metnin harekeli olması dönemin ve bölgenin konuşma dilini yansıtması bakımından eseri önemli hale getirmektedir.

Yazı çevriminde Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi Genel Kitaplığı No: 4939'da kayıtlı nüsha esas alınmış ve nüshanın sayfa numaraları sayfanın başladığı yerde "1^a, 1^b, 2^a" şeklinde koyu yazılarak gösterilmiş, sayfa geçişlerinin fark edilmesi için sayfa numarasının öncesinde ve sonrasında bir satır boşluk bırakılmıştır.

Beyitler beşli gruplar halinde numaralandırılmıştır.

Nüshada kırmızı mürekkeple (surh) yazılan ibareler çeviri yazıda koyu yazılmıştır.

Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi nüshasında yer almayan ancak Hacı Selim Ağa Yazma Eser Kütüphanesi Hüdayi Efendi Koleksiyonu No: 00292'de kayıtlı nüshada yer alan beyitler metne eklenmiş ve dipnotta belirtilmiştir.

Manzumelerde kullanılan hece ölçüsü kalıpları manzumenin başında eğik olarak (*8+8=16* gibi) gösterilmiştir. Farklı kalıpların kullanıldığı ölçü bakımından düzensiz manzumelerde sayıca yüksek olan kalıp tercih edilmiştir. Bazı manzumelerde ise belirgin bir kalıp tespit edilememiştir.

Özel isimlerin ilk harfleri ve mısra başları büyük harfle yazılmıştır.

Metne ilave edilen unsurlar [ ] işareti içine alınmıştır. Metinde herhangi bir sebepten dolayı okunamayan yerler (...) şeklinde gösterilmiş, buraların görüntüleri dipnotta gösterilmiştir. Doğruluğundan/doğru okunduğundan şüphe edilen ifadelerin yanına (?) işareti konmuştur.

Manzume başlarında yer alan ayetlerin ve hadislerin meali dipnotta tırnak işareti içerisinde verilmiş, tespit edilebildiği ölçüde kaynakları gösterilmiştir.

Manzumeler içerisinde yer alan, çeviri yazıda eğik dizilerek belirtilen bütün Arapça ifadelerin anlamları dipnotta tırnak içinde verilmiş ve kaynakları gösterilmiştir. Kendisinden alıntı yapılan ayet ve hadisin meali verilirken lafzın anlamca karşılığı olan kısım yine eğik yazılarak belirgin hale getirilmiştir.

Arapça ve Farsça eser adları ve özel isimlerin yazımında Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi ve İSNAD Atıf Sistemi esas alınmıştır.

Nüshada, bazı Farsça izafet tamlamaları ses uyumuna sokulmuş, terkip yapan "ı/i" sesleri "u/ü" okutacak şekilde (ṭūl-ı emel>ṭūl-u emel, ḥubb-ı dünyā>ḥubb-u dünyā, *nūr-ı ilāhī*>nūr-u ilāhī) harekelenmiştir. Dönemin söyleyiş özelliklerini göstermesi bakımından yazı çevriminde bu yapılara müdahale edilmemiştir.

Bazı ikileme yapısındaki kelimeler arasına ve bağlacı görevinde kullanılan, harekeyle gösterilen "ı/i" sesleri eklenmiştir (nefs i şeyṭān, rūz ı şeb, cennet i cinān, niyāz ı namāz, Leyl i nehār, ẕenb i suç, fısḳ ı fücūr, Müslimīn i Müslimāt, ṣāvm ı oruç), yazı çevriminde bu yapılara müdahale edilmemiştir.

Arapçadan ve Farsçadan dilimize yerleşmiş ve eserde düzenli bir imla ile asıllarından farklı yazılan (ʿafv>ʿaf, ʿilāc>ilāç, dīdār>dīzār, şād>şāz, ḫidmet>hizmet, rekʿat>rikat) kelimelere çeviri yazıda müdahale edilmemiştir. Dönemin ve bölgenin söyleyiş özelliklerini yansıtacak bir metin ortaya koymaya çalışılmıştır.

Kelime sonunda yer alan hemzeler (ء) çeviri yazıda gösterilmemiştir.

Bazı kelimelerde ʿafv/ʿaf, dalġa/dalḳa, dīdār/dīzār, ebū/ebā, ıraġ/ıraḳ, igi/egi şeklinde farklı imlalar kullanılmıştır. Çeviri yazıda dönemin imla yapısını yansıtması bakımından bu yapılara müdahale edilmemiştir.

Eski Anadolu Türkçesi Dönemi'nden itibaren hem ek hem de kelime olarak kullanılan "durur" yardımcı fiili çeviri yazıda "dürür" şeklinde ünlü uyumuna sokulmadan ve kelime olarak değerlendirilmiştir.[329]

Metinde "ب" harfi, hem "b" hem de "p" yerine kullanılmıştır. Bu sebeple "Çalab, heb, okuyub, yanub, idüb, bilüb, diyüb" gibi Türkçe kelimelerin sonunda yer alan "b" harfi çeviri yazıda "p" olarak yazılmıştır.

[329] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi* (İstanbul: Boğaziçi Yayınları,1985), 316.

Metinde, Arap alfabesindeki harf ve sesleri karşılamak üzere, aşağıdaki çeviri yazı işaretleri ve "TimesEfras" fontu kullanılmıştır.

آ	Ā	ā		ض	Ḍ, Ż	ḍ, ż
ا	A, E, İ, U, Ü	a, e, i, u, ü		ط	Ṭ	ṭ
ب	B	b		ظ	Ẓ	ẓ
ت	T	t		ع	ᶜ	
ث	Ş	s̲		غ	Ġ	ġ
ج	C	c		ف	F	f
ح	Ḥ	ḥ		ق	Ḳ	ḳ
خ	Ḫ	ḫ		ك	K, G	k, g, ñ
د	D	d		ل	L	l
ذ	Ẕ	z̲		م	M	m
ر	R	r		ن	N	n
ز	Z	z		و	V	v, u, ü, ū
س	S	s		ي	Y	y, ı, i, ī
ش	Ş	ş		ه	H	h
ص	Ṣ	ṣ		ء	ᵓ	

Ek-2. Hâdi'l-uşşâk'ın çeviri yazılı metni

Bismillāḥi'r-raḥmāni'r-rahīm

2[b]

Şeyḫü'l-İslām Efendi ve Reʾīsü'l-ʿulemā ve müderris-i ʿāmiller *Hādi'l-ʿuşşāḳ*[a] naẓar buyurduḳlarında cümlesi Muḥammediyye-i s̱ānī buyurmuşlardır. El-ḥamdu li'llāh e'ş-şükri li'llāh himmet-i veliyyu'llāh, şefāʿat-i Resūlu'llāh, ʿināyet-i hidāyetu'llāh, el-ḥamduli'llāhi teʿālā bi-ḥurmet-i Resūlu'llāh ve medḫ mülāzımlar ve ʿālimler ve kāmiller ve ʿāmiller ve ʿāşıḳlar ve ṣādıḳlar böyle ʿaşḳile şevḳile derdile ṣıdḳile bu naẓm-ı şerīfi oḳuyup ṭarafımıza Şeyḫü'l-İslām Efendi muḥabbetnāmeleriyle cümle cemʿ idüp (...)[330] göndermişlerdir. Ḥamdüli'llāh, şükrüli'llāh.

fāʿilātün fāilātün failātün fāilün

Bāreka'llāh nuṭḳ-ı pāk ḥażret-i feyż-i cenāb
Eylemiş erbāb-ı ʿāşḳa maʿrifetden feṯḥ-i bāb

Ol ʿazīz-i muḥterem kim ṣarf-ı himmet eyleyüp
Zümre-i ʿuşşāḳa naẓm itmiş kitab-ı müsteṭāb

Her kelāmında işāret vardır ās̱āre rumūz
Ḳudsiyanıñ bezmine reşş eylemiş ʿamber gülāb

Vāḳıf olmaḳ isteyen esrārına kūyına hem
Çeşm-i ḳalbiñ açsun eline alsun pes kitāb

Ehl-i dil eyler heves żabṭına şevḳile anı
Āteş-i ʿaşḳ yaḳup göñülleri eyler kebāb

Ẓāhire ḳılma naẓar bāṭın leṭāfetiñ gözet

330 معارفکم

Ehl-i ʿirfān idemez bunda suʾāliyle cevāb

Saʿy-i meşkūr ola dergāh-ı Ḫudāda muʿteber
Bu cihānda ḳaldı bir nūr mīṣāl-i āfitāb

Zī-kemāl üzre müretteb eylemiş meṣel durur
Hāzihi(?) naẓm-ı bülūc fīhi cilvetü'l-ḫitāb

3ª (boş sayfa)

3ᵇ

Hāẕā Hādi'l-ʿuşşāḳ adlu kitābını Şeyḫü'l-İslām naẓar buyurduḳlarında ve ʿulemāsı ve mülāzımları, devletlü ve ḳuvvetlü ve ḳudretlü ve mehābetlü Pādişāh-ı ʿālem-penāh haẓiretleriniñ el-Ġāzī Sulṭān Maḥmūd Ḫan bin el-Ġāzī ʿAbdülḥamīd sene biñ iki yüz otuz birde (1816) muṣannif Şeyḫ Ḳaygulu Ḫalīl Baba'ya teʾlīf-i taṣnīfātlarına ve risāle-i şerīfleri maḳbūl ve maḥbūb olup taḳvā ve fetvāları ve muḥabbetnāmeleri bu güne irsāl olundı. El-maʿlūm yā-el-Ḫabīr elḥamdüli'llāhi teʿālā bi-ḥurmet-i Resūlu'llāh Hū.

ʿAtebe-i teʿālā maḥrūse-i Burūsa'da ʿizzetlü Ḳaygulu Efendi'ye resīde yād. 824

Maḥrūse-i Burūsa'da sākin saʿādetlü Ḳaygulu Ḫalīl Efendi baʿde's-selām inhā olunur ki bu defʿa oġluñuz efendi biriyle ṭarafımıza irsāl olunan mektubuñuz ve manzum teʾlīfiñiz vāsıl oldı. El- mütālaʾa (...)[331] nigāh ve mezāyāsından ḥuẓūẓ mütevāfire ḥāṣıl olmaġla ġāibāne ṭaraf-ı şerīfiñize meyl ü muḥabbetimiz der-kār olduġına ifāde ve iḫbār żımnında işbu mektūb taḥrīr ve efendi-i merḳūm-ı saʿādetle

331 مثنى

tesyīr olındı. ᶜAtebe-i teᶜālā'ya vuṣūlünde ṭarafımızı daᶜvāt-ı ẖayriyye ile yād eylemeleri me'mūlümüzdür. (...)[332]

4[b]

Hāẕā kitāb-ı Hādi'l-ᶜuşşāḳ

Te'līf-i Şeyẖ Ḳayġulu Ḫalīl Baba. Dīn-i Muḥammed dīn-i İslām ola işrāḳ. Cümle müᵓmin ve müᵓmināt ideler iştiyāḳ. Cemīᶜ ᶜāşıḳlar, ṣādıḳlar müşāhade ile olalar müştāḳ. Bi-ḥurmet-i Muḥammedün Aḥmedün Maḥmūdün Muṣṭafā ᶜaleyhi's-ṣalāt ve's-selām ᶜaşḳına Aḥad yā Ḥaḳ.

Bi'smillāḥi'r-Raḥmāni'r-Rahīm

4 + 4 = 8

1 Ḥamduli'llāḥi Teᶜālā
Rabbi'l- ᶜālemīn Allāh

Aḥad Ṣamed Ḳadīr Mevlā
Raḥmān Raḥīm Kerīm Allāh

Yüzüm ḳara senden çāre
Ġaffār Settār Sübḥān Allāh

Bize raḥmetiñden ḳaṭre
İḥsān eyle Laṭīf Allāh

5 Günāhım çoḳ amān yā Rab
Ḥannān Mennān Deyyān Allāh

5[a]

Maġfiretiñ ḳılam ṭaleb
Sulṭān Ġufrān Burhān Allah

Ḥamd ü ṣenā dāᵓim saña
Yoḳ iken var iden Allāh

Ebed Ferd ü Ḳadīr Ḳadīm

332

Ḥayyü’l-Kayyūm Vitir Allāh

Şehīdlere ṣāliḥlere
Kerem iḥsān iden Allāh

ʿĀlimlere ṣālihlere
Raḥmeti çoḳ Vehhāb Allāh[333]

Nece ʿāṣīleri nāra
Atup oda yaḳan Allāh

Nece günāhkārıñ cürmin
Baġışlayan Ġaffār Allāh

Nece ẓālimleriñ ẓulmin
Cezāsını viren Allāh

Cümle maḫlūḳa Aḥad Ḫālıḳ
Rızḳın viren Rezzāḳ Allāh

Müʾmin olan ḳullarına
ʿAẓīm Raʾūf olan Allāh

Her kim sever seni dāʾim
Aña inʿām iden Allāh

Velīlere nebīlere
Ḥabībimdir diyen Allāh

Ḥabībiñ ol Muḥammede
Resūlümsüñ diyen Allāh

Dāreyn içre ānı aʿlā
Şefāʿatçi ḳılan Allāh

Kim ki saña ʿāşıḳ ṣādıḳ
Anuñ çündür cemālu’llāh

Niyāz-ı Muṣannif

5ᵇ

8 + 8 = 16

[333] Bu beyit sadece Hacı Selim Ağa Kütüphanesi nüshasında yer almaktadır.

İlāhī dilerem senden Muḥammed ḥurmetine yā Ḥaḳ
Eyle āsān sen dilime eyle ḳalbime ilhāmı

Ebū Bekir durur Ṣıddīḳ ʿÖmerü'l-fārūḳı't-takī
ʿOs̱mān-ı zi'n-nūreyni'z-zekī ʿAlīyyü'l-mürteżā esḫā

Ḥasan Ḥüseyin muhācirler ve etbāʿı
Daḫı ḫāṣu'l-ḫāṣ olanlar bunlar olmuşdur müveffā

İbn-i ʿAbbās daḫı Ḥamza ʿaşere-i mübeşşereyi
Daḫı asḥāb u enṣārı cümle esrārı ve zülfā

Muḥammed ümmetiniñ Ḥaḳ mü'ellifīn muṣannifīn
ʿĀliminiñ ʿāmilini ḳılarsıñ anları aʿlā

Cümle ferişteler anuñ z̲ikrini ismini z̲ikr ider bilüñ
İnsī cinnī sever anı sevmeyenler olur eşḳā

ʿĀbidine zāhidine gerek müʾmin ve müʾmināt
Seniñ birligiñi bilüp isterler dāʾimā rıżā

Sizi seven ʿāşıḳlaruñ sizi bilen sādıḳlaruñ
Velīlerüñ nebīlerüñ olur ümmetdir ümmetā

Neceleri sizi sevdi cānı başı fidā ḳıldı
Muḥammed tapusın bildi rıżāñ içün ider taḳvā

Aġniyā-yı şākirīnler fuḳarā-yı ṣābirinler
Seniñ ʿışḳıña yananlar dilde ḳalbde ider z̲ikrā

Nece ṣāliḥleriñ fikri tesbīh tehlīl durur z̲ikri
Ḳulum diyüp Aḥad Ḥaḳḳa nebīmdir Muḥammed Muṣṭafā

Buyurduñ *levlāke levlāk le mā ḫalaḳtü'l-eflāk*[334]
Ḥabībiñdir seniñ ol şāh-ı Resūl Aḥmedü'l-müctebā

Ānuñ ḥurmetine yā Rab tamām ola işbu kitāb
Cihān içi dolunca hep oḳuyalar aḥsenü'l-ḥüsnā

Muḥammed āli evlādı daḫı ezvācı aṣḥābı
Ṣalāt selām olsun cümle odur Ḥabīb müzekkā

[334] "Sen olmasaydın, sen olmasaydın alemleri yaratmazdım." Güvenilir hadis kaynaklarında yer almayan bir hadis-i kutsîdir.

İlāhī birliğiñ ḥaḳḳı bildir baña ʿilm-i ḥaḳīḳī
Ḳayġulu Ḫalīliñ kitabı ʿālem içre ola aḳvā

6ª

Tevbe
Ẕunūbuñ baḥrine daldım
Ḳadīrdür Settārü'l-ʿuyūb

Cümlesine tevbe ḳıldım
Kerīmdir ġaffāre'ẕ-ẕunūb

Ḳāle'llāhu teʿālā "Ve tūbū ila'llāhi cemīʿan eyyühe'l-mü'minūne leʿalleküm tufliḥūn"[335]

8 + 8 = 16

Buyurmuşdur Teʿāla'llāh Furḳān içinde işid
Tevbeye düşünce ḳulum ẕunūbı ʿaf cemʿiyyātı

ʿİşyānına deyüp tövbe estaġfiru'llāh diyince
Cümlesine tevbe idince ḳabūl ola münācātı

Günāhına olup pişmān ḳorḳar ise ʿaẕābımdan
Umarlarsa raḥmetimi ḳabūl idem müʾminātı

Ẕunūbına idüp tevbe raḥmetimi ṭaleb ḳılup
Aman necāt vir deyince virmezem dir ʿuḳūbātı

Cehennemden olur āzād cennet içre ola envār
Cemiʿ müʾminler ile ṣafā ide zevḳıyyātı

Cahīmdür yerleri anuñ dünyā hevā sevenlerüñ
Ḳurtarır şimdi ḳarīb cānıñ yarın buluñ ṣafāḥātı

Kişiniñ ʿameli nece aña göre cezā anca
Dürlü ʿaẕāb görür bunca anda bulur nedāmātı

Ḳuluñ günāhına baḳma
ʿAf idici Ġanī Settār

Maġfiret idici Allāh
Raḥīm Raḥmān odur Ġaffār

[335] "Ey müminler, hepiniz Allah'a tövbe edin /dönüş yapın ki umduğunuza kavuşasınız." en-Nûr 24/31.

Ḳāle'n-nebiyyü ᶜaleyhi's-selām "en-Nedmü tevbetün"[336]

8 + 8 = 16

Buyurdı ᶜaleyhi's-selām tevbe idince ümmetim
İşlememiş gibi olur maġfiret bil ᶜişyānātı

6[b]

Daḫı söylemese dilde olursa ḳalbinden nādim
ᶜAf ider anı da Bārī işidindi iḥsānātı

Daḫı buyurdı Resūl günāha olunca tevbe
Muḥabbetli Ḥaḳ ᶜindinde tevbe diyen ṣavtiyyātı

Diyince bir ḳul amān yā Rab Ġafūrsuñ kılaram ṭaleb
Diye ḳula Allāh lebbeyk ne dirsiñ yā ᶜabdiyyātı

Ne isterseñ benden dile murādıñ ne ise ola
Bir ḳulum baña yalvara ḳabūl ola maḳṣūdātı

Meleklere diye Allāh şāhid oluñ siz bunlara
Günahların pāk eyledim kalmaya hiç ẕunūbātı

Bunuñ gibi ulu devlet bizim gibi bī-çāreye
Daḫı ziyāde ne ola dāᵓim eyle murādātı

Baṣīret göziyle gözle
Derdiñe ola ilāc

Nefis şeytān dünyā hevā
Ḳulūbıñdan ola iḫrāc

Ḳāle'llāhu teᶜālā "fe-Emmā men ṭaġā ve āṯera'l-ḥayāte'd-dünyā fe-inne'l-caḥīme hiye'l-me'vā ve-emmā men ḫāfe maḳāme Rabbihi ve-nehā'n-nefse ᶜani'l-hevā fe-inne'l-cennete hiye'l-me'vā"[337]

8 + 8 = 16

Teᶜāla'llāh buyurdı kim dünyā ḥayatında sizler
Cehennemden buluñ necāt ᶜaẕāblardan selāmātı

---

[336] "(Günahtan) pişmanlık duymak tövbedir." Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, *es-Sünen,* nşr. M. Fuâd Abdülbâkî, (Kahire: y.y. 1373/1953), "Zühd", 4252.

[337] "Kim ki taşkınlık etmiş ve dünya hayatını tercih etmişse yakıcı ateş /cehennem onun varıp kalacağı yer olur. Kim de Rabbinin huzuruna (günahla) çıkmaktan korkmuş ve kötü arzularını engellemişse şüphesiz ki cennet, onun varıp kalacağı yer olur." en-Nâziât 79/37-41.

Bir kimse nefsine uymaz Ḥaḳdan ḳorḳup hevā eylemez
Anuñ yeri olur cennet murad üzre olur maḳāmātı

Resūlu'llāh buyurdu kim dut ḳulaġıñ işit anı
Şehvete düşmendi bunda bulım dirseñ ʿadniyyātı

Bir kimse nefsini bile ḳul olup ḳulluḳ eyleye
Ḥaḳīḳatde odur ʿābid o ḳul bulur hidāyātı

7ª

İstiġfār eyleye diliñ ẕunūba olasıñ nādim
Tevbeye düşünce zāhid ider Allāh ʿināyātı

Didiler baʿżı ʿārifler kim ola kim ʿaceb bunlar
Rūz u şeb deyüp Allāh dāʾim ider şenāyātı

Zāhid kimdür anı benne diyem saña cevāb diñne
Anlar ne dir anı añna duʿā ider lisānātı

Bilir Rabbisini anca ẕikri'llāh eyleyüp bunca
İsmu'llāhı işidince ḥareketde vucūdātı

Bilenler nefsini zāhid düni güni dirler Vāḥid
Birligine olur şāhid dillerinde kelimātı

Baʿżılar didiler bunuñ cevābını bilüñ anuñ
Veliyyu'llāh olım diyen bıraḳmaya maʿrūfātı

Hevāya yolıñı ṣalma doġru yollardan ayrılma
Nefsiñe tābiʿ de olma defʿ idegör beliyyātı

Ġāfil olmayındı buña dimişdür söyleyem saña
Cevāb kimden eger dirseñ Ebū Bekir rivāyātı

Femiñde lisānıñ egzār bilindi bir baḥre beñzer
Söylenirse mālāyaʿnī esvedde bil ḳalbiyyātı

Lisānıñdan çıḳa fesād ḳalbiñi eyleme küşād
Soñunda olunca bükāt elem üzre nufūsātı

Fesād eyleyince ḳalbiñ müʾminlerden bil ayrıldıñ
Melāʾikler daḫı diñne iderler bil yübkiyyātı

Baʿżılar didiler bunı diñne imdi kelāmını
Şehvete tabiʿ olanlar olur anuñ ʿabdiyyātı

Daḫı düşer ise ṣabra her ḥalde iderse şükür
Dili bülbül olur şakır bulur yarın mülkiyyātı

Emru'llāh oluñ ʿābid ṭarīḳi ola zāhid
Maġfiret eyleye Vāḥid görür ḳullar kerāmātı

Buyurmuşdur cemiʿ ümem didikleri cümle tamām
Hevāya olmayan esīr dāʾimā gör ʿaḳliyyātı

7ᵇ

Hevāya uyarsañ bunda ʿakıl gidincegez senden
Hevāya gideniñ yolı ḳande bula ṭarīḳātı

İşidmediñ mi Yūsufı Zelīḫā n'işledi aña
Alayım dirseñ eger ḥiṣṣe yeter saña ḥikāyātı

Arı eyleyesiñ ḳalbiñ pāk idüp durasıñ bunda
Tevbeye düşürüp kendiñ ḳaldırasıñ ẕunūbātı

Bir kimse terk ide ḥarām terkinden ne ola merām
Emru'llāhı dutmuş oluñ ekl idince ḥelālātı

Ḥażret-i Allāhıñ emri düşürme kendiñi ayrı
Ṣoñunda olmaġıl ṣayrı ʿaḳlile bul fikriyyātı

Zīrā vaḥy eyledi Allāh hem Muḥammed Resūlu'llah
Ḥelālinden eylegil loḳma bıraḳmandı emriyyātı

ʿAḳıl olur ise tamām didiler eylendi īmān
Rıżāsında olur Ḥaḳḳıñ terk eylemez emānātı

Nehyinden ictināb iden doġru yol üzere giden
Dīzārına olur vāṣıl bilmiş olur ḥükmiyyātı

Ṭāʿatu'llaḥ olur ise yaḳın oluñ bil Allaha
Müʾminlere yaḳın oluñ dilde kesme ẕikriyyātı

Müʾminlerle cemʿ olanlar odur selāmet bulanlar
Ḳayġuluyı işidenler oḳuyalar duʿāyātı

Amān yā Rabbenā Aḥad
Nefs elinden eyle necāt

Hevāları gider yā Rab
Dünyā şeyṭān şerrinden eyle āzād

Ḳale'llaḥu teᶜālā "Yevme yenfaᶜu'ṣ-ṣādıḳīne ṣıdḳuhüm"[338]

6 + 5 = 11

Nefiᶜlenir ṣādıḳīnler buyurdı Ḥaḳ
Meşeḳḳatde ḳullar ḳalmaz olur pāk

Ṣādıḳ olup dutar iseñ emrini
Maᶜmūr idersiñ de bil sen kendiñi

8ª

Ṣıdḳı bütün olan ḳullar ferāḥda
Ṣıḳlet görüp anlar ḳalmaz ᶜaẕābda

Ḳıyāmet günleri görmez [görür] necātı
ᶜİzzet ikrām görür görmez āfātı

Müᵓmin olan ṣādıḳ olup dururlar
Cennet Rıḍvān ḥūrī dīzār görürler

Buyurdı Resūl ᶜAleyhi's-selām
Ḳulaġıñ dut işit nedir bu kelām

İki nesne üzre olur müᵓminīn
Kişi andan olur ḫayre'l-müslimīn

Dili ile anca iḳrār eyleyen
Taṣdīḳ idüp ḳalb evinde ṣaḳlayan

Birdir Allāh deyüp söyleye ṣaddaḳ
Muḥammeddür reṣūlu'llāh muḥaḳḳaḳ

Bunı böyle ḳalb evinden çıḳarma
Lisānıñdan deyüp anı bıraḳma

Īmānıñı ḳavī idüp durasıñ

[338] "Doğru olanlara doğruluklarının fayda vereceği gün işte bugündür." el-Mâide 5/119.

Ṭarīḳ-i müstaḳīm üzere varasıñ

İstiḳāmet ider ise bir ḳulu
Ḥaḳḳa vāṣıl olmada anuñ yeri

Durmayup sen īmānıñı yeñile
Ḥaşr olasıñ yarın müʾminlerile

Buyurdı bir gün Resūlu'llāh bunı
Ne dimişdür işidesiñ sen anı

Meclisinde oturuñ ʿālimleriñ
Kelāmını diñleyüñ ṭabīblerüñ

Zīrā ḳalbler ölür andan dirilür
ʿİlm-i ḥikmet ile naẓar olunur

Yaġmur yaġmaz yerler olur ḫarāb
Yeşermez yerlerde olan nebātāt

8ᵇ

Ḳaçan kim yerler yaġar yeşerir
Çimen çiçek nebātātlar ḫoş olur

Ḥikmetile ʿilmi ile biline
Müslimleriñ ḳalbi selīm oluna

Diñneyüp işidesiñ sen bunı
Uyarındı dutma ġāfil cānıñı

Zīrā gāfil bu maḳāma iremez
Īmānınıñ leẕẕetini bulamaz

Cāhil diñler ider ʿamel
Oḳur ʿilmi ʿulemā

Eyler ʿamel ider ḫuluṣ
Olur anlar ṣuleḥā

Ḳāle Ebū Bekr raḍıy'allāhu ʿanḥ "Men daḫale'l-ḳabre bilā-ẕād fe-keennemā rakebe'l-baḥre bilā sefīne"[339]

[339] "Mezara azıksız giren, denize gemisiz açılan gibidir." Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Arapça ve Farsça Asıllı Vecizeler Sözlüğü* (İstanbul: Sütun Yayınları, 2008), 2/262.

4 + 4 = 8

Ḥażret-i Resūlüñ yāri
Ebū Bekir durur rāvī

Her kim ḳabire girse
ᶜAmeli yoḳ aña varsa

Şunuñ gibi durur benne
Cevāb şāfī bunı añna

Gemisiz gidenler baḥre
Bulamaz ol daḫı ṣaḥrā

ᶜAmeli olmayan kişi
Bunuñ gibi olur işi

ᶜÖmer Ḥażreti buyurdı
Müᵓmin olana duyurdı

ᶜAzīz olan bunda māl
Āḫretde olan aᶜmāl

Dünyā malı bunda olan
Yanıña yaḳın duran

9ª

Āḫiret ᶜamelleri ᶜazīz
Günden güne olur leẕīẕ

Ṣāliḥ ᶜamel işle hemān
Bāḳī odur saña ḳalan

ᶜAmeliñi eyle ḳavī
Göstermeye saña nārı

Ḥażret-i ᶜOṯmān buyurdı
Cān ḳulaġına duyurdı

Dünyāda ḳalb olur ẓulmet
Gelen çeker buña zaḥmet

Bāḳīde ḳalb olur nūr

Bu iḳrār üzere dur

ᶜİnāyet iderse Mevlā
Yüce oluñ anda aᶜlā

Bunda çekenler zaḥmeti
Yarın bulurlar raḥmeti

Her ḥalde idesiñ ṣabrı
Lisānıñdan kesme şükri

Allāh sevdigine virir
Öyle Ḥaḳḳa vāṣıl olur

ᶜİlmile eyle ḳullugı
Sevesiñ ᶜālimleri

Yarın bulursuñ dirligi
Bulagör kāmilleri

Ḳāle'llāhu teᶜālā "İnne mā-yaḫşā'llāhe min ᶜibādihi'l-ᶜulemā"[340]

8 + 8 = 16

Buyurdu kim Teᶜāla'llāh kelāmında diñne anı
ᶜİlmile idegör ḳulluḳ ola maḳbūl ᶜibādeteyn

Her kim ḳorḳār ise benden ḳulluḳ ider ise cāndan
Ḳavī iderse īmānın ᶜizzetimde ol maḥbūbeyn

9ᵇ

ᶜİlmile eyle ḳulluġı bulasıñ anda dirligi
Ḳorḳasıñ yaradan Ḥaḳdan olmayasıñ ẓālimeyn

Sever Allāh ḳullarını bilür cümle göñüllerin
Ḳalbiñi eylegil ḥalīm olagör dāʾim maẓlūmeyn

ᶜİlmi olan olur ᶜālim ᶜameli olan olur ᶜāmil
Allāh Ḳadīr Kerīm Sübḥān red itmez ḳuluñ emekeyn

İlāhī dilerem senden red etme bābıñdan bizi
Cürm ü günāh çoḳdur bizde eyleme bizi sen ḫoreyn

340 "Kullarının içinden ancak bilgi sahibi olanlar, Allah'tan (gerektiği gibi) çekinir." el-Fâtır 35/28.

Rivāyet eyleyüp şöyle kelāmında Ḥażret-i ʿAlī
Müʾminlere lāzım olan müteʿallim ü maṭlūbeyn

Her kim ṭaleb ide ʿilmi cennet olur anuñ yeri
Şefāʿat eyleye aña *el-ʿilmü bi'n-nūreyn*

Her kim iderse maʿṣıyet neden bula ünsiyet
Bulamaz yarın selāmet mekānı olur fi'n-nāreyn

Diñne imdi sen kelāmı olmayam dirseñ nedāmī
Bulayım dirseñ felāḥı bulasıñ anda necāteyn

Ṭaleb eylemeli ʿilme gerek ere gerek ʿavrat
Rıżaʾ-i emr-i Sübḥandan bulalar anda maḳṣūdeyn

Farż eyledi bize anı yolunda terk eyle cānı
Dīzāre eletir seni oḳuyup eyle kemāleyn

Buyurmuşdur Resūlu'llāh Ḥabību'llāh ṭabību'llāh
Olalar meclīsi'l-ʿālim ögrene bile taʿlīmeyn

Saça raḥmetinden aña işidindi diyem saña
Bir ḳul ʿilmi ögrene açılır yetmiş bābeyn

Anadan ṭoġan evlādda günāh olmaduġı gibi
Anuñ daḫı ẕunūbı olmaz ʿisyānından maġfūreyn

Daḫı Allaḥ virir aña her ḥarf başına devlet
Altmış şehīd ḳadar olur yazılır böyle s̱evābeyn

ʿİbādetile dürüşe tamam seneye irişe
Leyl i nehārda çalışa bunuñ gibi ola maḳbūleyn

10ª

Ḥarf başına bulur bunca cennet içre görür anca
Ḥaḳḳıñ emrin ögrenince virilir diñne medīneyn

ʿĀlimlerden oḳu ʿilim oḳuyup olasıñ ʿālim
Dünyā fānī āḫiret bāḳī mīzanda olur s̱eḳaleyn

Bilirsin ki dünyā fānī benim diyüp dime anı
Bu yolda viresiñ cānı oḳu olasıñ ʿālimeyn

Ḥażret-i ʿAlī buyurdı baña bir ḥarf ögretseler
Ben anuñ oluram ḳulu ḫızmetinde ḫādimeyn

Şunuñ gibi ulu ḫāṣlar bunuñ gibi kelam söyler
Ḳalbiñe aldıñ mı bunı yoḥsa olduñ mı ġāfileyn

Dutasıñ sözlerini anuñ olasıñ emrine ḥāżır
Dimeyesiñ sözüne lā buyurur ise kelāmeyn

Ḫāce olanlar yüce ʿilim edeb öğen anca
Ḥużūr-u Ḥaḳḳa varınca bulur ṭālib selāmeteyn

Ḥabibu'llāh sevdi anı
Sevdigidür ʿulemā

Sevenleri sever Allāh
Olur anlar ümerā

Ḳāle Resūlu'llah ʿaleyhi's-selam "el-ʿUlema'ü vereşetü'l-enbiyā"[341]

6 + 5 = 11

Buyurdı Resūl ʿAleyhi's-selām
Her ne dimiş sözüne eyle īmān

Enbiyānıñ vārişidir ʿulemā
Ne buyurmuş anı söyler ʿulemā

Evvel gelirdi cihāna enbiyā
Şimdi gelir bu fenāya ʿulemā

Ḥaḳḳıñ emri her ne ise bildirir
Azmışları doġru yola döndürür

Taḳvā fetvā ʿālimlerüñ dilinden
Cümle aradığını söyler ʿilimden

10[b]

Seçersiñ de ḥelālile ḥarāmı
Maʿmūr ideñ dāreyn içre yeriñi

Resūlu'llāh ne dir ise bildirir

[341] "Âlimler, peygamberlerin varisleridir." Ebû Dâvûd es-Sicistânî, *es-Sünen,* nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût (Beyrut: y.y., 1409/1988), "İlim", 3641.

Ḳararmış ḳalbleri aġa döndürür

İşidindi ne dimişdir kelāmın
Diñne imdi Muḥammed Muṣṭafānıñ

Bir kimse oḳutsa ögretse ʿilmi
Oḳudup oḳudsa ol evlādını

Āyet-i Ḳurʾānı bilüp ögrenür
Anaya ataya iḥsān ne olur

Biñ yıl ʿömrüñ olsa seniñ ey kişi
Rūz u şeb ʿibādet iderseñ işi

Leyillerde namāz ḳılarsañ tamām
Nehārlarda olur iseñ pāk ṣıyām

Daḫı biñ altun taṣadduḳ eyleseñ
Faḳīre miskīne eylek eyleseñ

Bunlardan ḫayırlı anı bilegör
Oḳudup evlādıñ ṣevāb bulagör

Bir kimse gelüp Resūlu'llaḥa irüp
Oḳutsam evlādı baña ne diyüp

Oḳudursam evlādıma Ḳurʾānı
Ṣevāb nedir bildiresiñ sen bunı

Buyurmuşdur Ḳurʾān Allāh kelāmı
Oḳu oḳut bulayım dirseñ selāmı

Cebrāʾīl gelüp dimiş yā Muḥammed
Sen şefāʿat ṣāḥibisiñ yā Aḥmed

Evlādına kim oḳudursa Ḳurʾān
Neler virir bilindi diñne Sübḥān

Nasıl olur diñne dürüst cevāb
Ne ḳadar virir Allāh ʿaẓīm ṣevāb

11ª

On biñ kere Beyte varmış gibidür

On biñ ḳul āzad eylemiş gibidür

On ġazā eyleyenler necedür
On biñ Müslim doyurmadan yücedür

On biñ Müslim doyurursa ʿüryān
Bunlar ḳadar s̲evāb virir bir Sulṭān

Ḥarf başına yazar onar ḥasenāt
Onar onar ḳaldırır bil seyyiāt

Unudulmaz bu s̲evāblar bilirsiñ
Ḳabirde ṣırāṭda ḥāżır bulursuñ

Emr ider Allāh ʿAẕīm anı
Z̲erre żāyiʿ eylemez s̲evābını

Cennet ḳapuları açılır saña
Ḥaḳḳıñ ʿināyeti böyledir aña

Bunca s̲evāb virir Allāh ʿAẕīm
Ḳadīrdir Kerīmdir Raḥmāni'r-Raḥīm

Naṣıl sever ḳullarını bir Allāh
Neler ikrām ider gör imdi İlah

Oḳudursañ sen daḫı evlādıñı
Bulasıñ yarın bunca s̲evābını

Bundan artıḳ daḫı ister miñ s̲evāb
Cāhil itme oḳudundı sen evlād

Buyurmuşdur Nebī ʿAleyhi's-selām
Ḳulaġın dut diyem saña ne kelām

ʿĀlimleri her kim bunda ḫorlaya
Ḳıyāmetde ḥalḳ içinde ḫor ola

Zīrā ʿālim Ḥaḳḳıñ kelāmın bilir
Emru'llāh ne ise anı bildirir

Dutup ʿilmi ider ise ʿameli
Bāḳīde eşrāf anlaruñ yerleri

11ᵇ

Oḳudugı ʿilmiñ ḳadrin bilesiñ
Yarın anda ulu devlet bulasıñ

Eger ʿālimler cihāna gelmeyeydi
Ṣāliḥ kişi bulunmazdı bilindi

Ṭaʿāma duz ḳatmasa ne olur
Dadı olmaz ne şekil leẕẕet bulur

ʿĀlimler buna beñzer bilindi
Ġāfil olma sen anı işidindi

Her ḥālde muḥtāc olalar ʿālime
Dünyāda aḫretde anlar arana

Daḫı buyurdı Resūl ʿAleyhi's-selām
Didigini dutasıñ sözin hemān

İderlerse ʿālime bil ikrāmı
İtmiş gibi olur baña bil anı

Otururbut ʿālimleriñ yanında
Oturmuş gibidir benim yanımda

ʿĀlimler yüzüne iderse naẓar
Baña itmiş gibi olur bu naẓar

Anlara ne şekil iderse ḫizmet
Baña itmiş gibi olur dir Aḥmed

ʿİlmi ṭaleb iderken ölenler
Naṣıl kemāl bulur bilindi anlar

İki melek gelir anuñ ḳabrine
İrmez ʿaḳıl Ḫudānıñ ḥikmetine

Ḳıyāmet gününe dek bekler ṭālibi
Oḳu ʿilmi ne dimiş bilüñ Nebī

Ḫaberde şöyle gelmiş bilindi
Ḳuluna Allāh naṣıl ider duyundı

Ḳullarına naṣıl ḥiṣāb ṣorunca Bārī

Ḫayrını şerrini ṣorunca anı

12ª

Baʿżı ḳulda bulunmayınca ṣevāb
Emr ider Allāh ʿAẓīm u Vehhāb

Diye Allāh nāra eltiñ bunları
Olmuş ʿāṣī baña diye şunları

Yine Cebrāʾīle diye bir Allāh
Ḳullarıma suʾāl it diye Allāh

Oturmuş mı ʿālim ile fānide
Oturmuşsa necāt bula bāḳīde

Cebrāʾīl suʾāl anlara idince
Diyeler biz görmedik ʿālim nece

Diye Cebrāʾīl yā Rab bilüñ ḥallerin
Oturmamış meclisinde ʿālimlerüñ

Diye Allāh Cebrāʾīle ṣor imdi
Muḥabbet itmiş mi anı diyindi

Anı daḫı suʾāl ide anlara
Muḥabbet ne bilmemiş ʿālimlere

ʿĀlim meclisinde niçün durmadıñ
Diye anlar biz anları görmedük

Yine diye Ḳadīr Mevlā ṣor imdi
ʿĀlim meskeninde hiç sākin midi

Ṣoruncagez anlar iyde görmedük
ʿĀlim meskeninde sākin olmaduḳ

Yine diye Allāh ʿAẓīm bunlaruñ
İsmi ʿālim ismine beñzer mi anlaruñ

İsmi ʿālim ismine beñzerse anı
Maġfiret eyleyem bilüñ anları

Anlarıñ isminde ʿālim gelmemiş

O isimde birine ad konmamış

Diye Cebrāʾīle Allāh ʿAẕīm
Ḥayyu'l-Ḳayyūm Aḥad Ṣamedü'l-Kerīm

12ᵇ

Diye sevdi mi ki ʿālim seveni
Sevdi ise nāra atma anları

Anlar diye sevmiş idik bir kişi
Sevmek imiş anuñ ʿālimi işi

Diye Allāh Cebrāʾīle ey melek
Ḳabūl oldu bilindi ġayrı dilek

Dut ellerin dāḫil eyle cennete
Şıḳlet yoḳdur bunlar içün minnete

Zīrā bunlar sevmiş ʿālim seveni
Cennet-i āʿlā ola elet yerleri

ʿĀliminñ ʿilmiyle bunları bilindi
Cehennemden āzād itdim duyundı

Diñne imdi ʿālim ḳādrini bilen
Sünnī odur Müslim odur Müslimān

Ḫudā ḳullarını naṣıl yarlıġar
Emrini ṭut nehyinden eyle firār

Ḥükmi anuñ ʿadliledür bilesiñ
Ṭarīḳ-i müsṭaḳīm üzre durasıñ

Oḳu ʿilmi oḳut ʿilmi ey kişi
Anca medḥ eyledi cihān güneşi

ʿİlmiyle ʿamel iden ʿālimiñ
Nūrula münevver olur içi ṭışı

Ḳāle'llāhu teᶜālā "Cezāuhum ᶜinde rabbihim cennāt-ü ᶜadnin ᶜinde rabbihim tecrī min-taḥtihe'l-enhārü ḫālidīne fī-hā ebedā raḍıya'llāhu ᶜanhum ve raḍū ᶜanhu ẕālike limen ḫaşiye rabbehu"[342]

8 + 8 = 16

ᶜĪlmine ᶜamel idince yerleri ola cennāt
Taḥt altında aḳarşular virir Allāh ᶜadn-i uçmaḳ

Anlar ol maḳāma vara ebed çıḳmayalar dura
Zīnet bula günden güne bilmeyeler ḳorḳu ḳaçmaḳ

13ª

Sevmiş anları Yaradan sevmişler Yaradanı
Yerlerini ider aᶜlā ḥüsn-i ᶜamelle varıncaḳ

Kim ki ᶜaẕābından ḳorḳar raḥmetini umar dāᵓim
ᶜİlmiyle idince ᶜamel cinānına olur müştāḳ

Ḥarāmdan yimezler loḳma ḥelālden yiyüp içerler
Ḥaḳḳa düşüp bāṭılı ḳor anlar içün ḥūrī ḳoçmaḳ

Ḥikāye şöyle olmuşdur naṣıl ḫoşnūd ola ferd
Ne şekil ḳul sever Ḥaḳḳı sever ḳulun Ḫudā ancaḳ

Yiyüp içüp geze şöyle cennet içre göre böyle
ᶜĀlimler yanına vara göstere Laṭīf Ḫallāḳ

Göreler yiyüp içmezler diyeler nedendir imsāk
ᶜĀlim diye gördüñüz mü dīdārını Ḥaḳḳıñ ᶜuşşāḳ

Varıñ yerli yeriñize yimek içmek duruñ şöyle
Yiñ denince meleklere diyüñ biziz Ḥaḳḳa müştāḳ

Varalar yerli yerine yimeyeler içmeyeler
Diyeler ki neden böyle ḳamuñuz olmuşdur bī-eşvāḳ

ᶜAzrāᵓīl diye ki niçün neden idersiñiz böyle
Bunlar diye ki yā ᶜAzrāᵓīl şimdi senden yoḳdur ḳorḳmaḳ

Buyura yā ᶜAzrāᵓīl ḳullarım ne güzel söyler

[342] "Onların Rableri katında alacağı karşılık, ölümsüz olarak kalacakları, içlerinden ırmaklar akan cennetlerdir. Allah onlardan razı, onlar da Allah'tan razıdır. İşte bu (ödül), Rabbinden çekinenler içindir." el-Beyyine 98/8.

Anlar emrim üzere gitdi bunlar olmadılardı ʿāḳ

Emr eyleye Vitir Bārī Cebrāʾīl yetmiş biñ melekle
Ellerinde niʿmet ola ṭolı içi nūrdan ṭabaḳ

Envāʿin dürlü niʿmetle diyeler ḳapuda izin
Tañrı size selām ider ġayrı sizden olmaz ırāḳ

Diye Ḥaḳ oldum rāżī sizler benden oluñ rāżī
Şimden girū olmayısar aramızda el-firāḳ

Anlar secde ide ol dem İsrāfīl gele iyde kim
Ḳaldır[ıñ] başıñızı yerden bugün böyle olmaz yaraḳ

Andan şöyle duralar Resūlu'llāha varalar
Anuñla kelām eyleyüp gele Kevs̱er ḥūrī Burāḳ

13ᵇ

Vire ḳullarına Allāh mülk-ü kebīr deyü bir yer
Ḳalalar anda ebedī olmaya ġayrı ıraḳ

Didiler kim ol maḳāmı yedi yerler yedi gökler
Cümlesiniñ arasında ḳalmayaydı ṭabāḳ

Ol maḳāmıñ inine irmez ne ḳadardır diñlegil
Ḳande ḳaldı uzunlugu böyle iḥsān ide Ḥaḳ

Bu maḳāma irmesine
Olasıñ dāʾimā ḥayrān

Oḳu ʿilm eyle ʿamel
Bulasıñ cennet i cinān

Ḳāle'llāhu teʿālā "İẕā ra'eyte s̱emme ra'eyte niʿmen ve mülken kebīra"[343] Ḳāle'llāhu teʿālā "Yā leytenī küntü türābā"[344]

8 + 8 = 16

Ḳıyāmet güni olunca cemʿ ola bir yere ḫalḳ
Birbirinden ala ḥaḳḳını ḥayvānlar ola ṭopraḳ

Kāfirler görüp diyeler olayıdıḳ dünyāda ḥayvān

[343] "Orada, nereye baksan nimetler ve büyük bir saltanat görürsün." el-İnsân 76/20.
[344] "Ah! Keşke toprak olsaydım!" en-Nebe 78/40.

Türāb olup gideyidik olmayaydıḳ nāra iḥrāḳ

Göre andan diye şeyṭān n'ola ṭopraḳ olayıdım
Dutaydım emrini Ḥaḳḳıñ kibrile olmışam aḥmāḳ

Çıḳmaya nārıñ içinde aña uyan ebed ḳala
Ölüm yoḳdur ki öleler yanalar cümle baş ayaḳ

Buyurdılar uçmaḳ ṭamu birbiriyle söyleşeler
Ṭamu diye baña gele riyā kibir idenlere baḳ

Baña gele ulu begler ve maldārlar ve ḫocalar
ʿĪlmine ʿamel itmeyen ʿālimlere emr ider yaḳ

Ḳıyāmet gününde anlar şedīd ʿaẕāb göre bunlar
ʿAdālet sāḥibi Allāh cehnneme ider ilḥāḳ

ʿAdālet itmeyen begler zekāt virmeyen ġanī
ʿAmel eylemeyen ʿālim bilmez şükrin olmaz iʿtāḳ

14ª

Uçmaḳ diye baña gele evliyā u enbiyā
ʿĀbidīn zāhidīnler ʿāşık ṣādīḳ yüzleri aḳ

İrişe Tañrıdan ḫitāb ikiñizi dolduram
Ḳalmaya sizde boş yerler dola her gūşe ve ṭabāḳ

Ṭola ṭamu ḳalmaya yer uçmaḳda ḳala boş yer
Hikmetine eyle naẓar işidince digil eṣdāḳ

Emr ide Ḥaḳ Teʿālā ʿilmiyle ʿāmillerüñ
Başdıgı türābı gele olmaya kim iftirāḳ

Yarada ol dem adam doldura uçmaġını
ʿĀlimleri sevmeyenler diyeler āh el-firāḳ

Diyeler başdıgı türāb olayidik ʿālimüñ
Şimdi bunda ʿazabına olmaz ıdıḳ istiḥḳāḳ

Bilesiñ ʿilmiñ ḳadrin olasıñ Ḫālıḳa yaḳın
Bilindi ʿālimiñ ḳadrin anlara eylegil eşfāḳ

İlāhī dilerem yā Rab her nefes ḳılaram ṭaleb

Ḳayġulu ḳuluña ᶜināyet odur cemāliñe iştiyāḳ

Hikmetu’llāh ḳudretu’llāh
Maḫlūḳuñ ḫālıḳı Ḫallāḳ

Yoḳdur var idici Mevlā
Kadīr Kerīm Vitir yā Ḥaḳ

Kelime-i Tevḥīd

Ḳāle’llāhu teᶜālā "Faᶜlem ennehū lā-ilāhe illā’llāh ve'staġfir li-zenbike ve lil-müᵓminīne ve’l-müᵓmināt"[345]

8 + 8 = 16

Buyurmuşdur Teᶜāla'llāh kelāmında diñne anı
Yarlıġanma diler iseñ dutasıñ kelimātı

Sizler tevḥīd eyleyince benim birligim bilince
Ḫulūṣ ile ẕikr idince ẕunūbı ᶜaf külliyātı

Gerek erdir gerek ᶜavrat günahı ola maġfiret
Bağışlaya Ġafūr Ḫudā bula ol ḳul ᶜināyātı

Enes rivāyet eyledi Resūlu’llāḥ buyurmuşdur
Bir kimse sürünce tevḥīd bula ol ḳul hidāyātı

Ḳabirden ḳalḳınca gelir müᵓminler nūrını bulur
Nasıl güzel ferāḥ olur olur anuñ şefāᶜati

Deye ki ᶜameliñemdir bilüñ tevḥīd nūrıyumdur
Senüñle bile oluram olur anuñ refīḳātı

İbn-i ᶜAbbās buyurmuşdur bir ḳul tevḥīd süre bunda
Ḳalmaya hīç ẕunūbları ḳabūl ola münācātı

Maḥşer gün olmaya ᶜaẕāb görmeyeler suᵓāl ḥisāb
Cehennemden ola āzād bezenmiş bula cennātı

Daḫı buyurmuşdur Nebī her kim ide tevḥīd zikri
Ḫalḳ eyleye Allah melek diñne imdi bu ḥālātı

[345] "Şunu bil ki Allah'tan başka ilah yoktur. Hem kendi günahın için hem de inanmış erkek ve kadınlar için bağışlanma talebinde bulun." Muhammed 47/19.

[346] İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi nüshasında eksik olan 275. ve 302. numaralar arası beyitler Hacı Selim Ağa Kütüphanesi nüshasından transkribe edilmiştir.

Cenāḥı irişe böyle şarḳa ġarba tamam ire
Biñ başıla ḫalḳ eyleye itmendi gümānātı

Biñ başında ola biñ yüz biñ yüzünde ola aġız
Biñ aġzında biñer diller ḫalḳ eyleye lisānātı

Ol ḳadar dil ile diye leyli nehār hīç durmaya
Daʾima Ḥaḳḳı birleye cümle lisān ẕikriyyātı

Ḳıyāmet güni olunca gele ḳabriñe bil anca
Diye ḳalḳ cennete girem senüñle ola murādātı

O ḳullar görmeye ḥisāb bilmeyeler nedir ʿaẕāb
Cennete gireler bile gerek müʾmin müʾminātı

Daḫı buyurmuşdur Nebī uçmaḳda bir aġaç var
Nedir anı bilim dirseñ taḥiyyatdır ismiyyātı

Üzerinde ḳuş ḫalḳ itdi ismine salavat virdi
Altında suları aḳar ismi ṭayyib ṭayyibātı

Bir ḳul bu fenāda diye lā-ilahe illa'llah
Ḳuş dalar aġaçdan ṣuya cümle vücūd vücūdātı

Çıḳar aġaca silkinir ḳaṭre ḳaṭre ṣu dökülür
Her bir ḳāṭrede ḫalḳ ola birer melek şehādātı

Ḥamd ü tesbīḥ eyleyeler ḳıyamete degin anlar
İstiġfār ideler cümle o ḳul çündür maḳṣūdātı

Ebū Hüreyredir rāvī Resūlu'llāh buyurmuşdur
Bir kimse tevḥīd idince ʿaf oluna taḳṣīrātı

Gerek erdir gerek ʿavrat ola Ḥaḳdan bil ʿināyet
Ṣādīḳlarla ide Bārī ola uçmaḳ mekānātı

Ne ḳadar söyleseñ denmez anuñ vaṣfı söylenmez
Ḥaḳ dīzārın göreyim diyen ider taṣdīḳ taṣdīḳātı

Leyl i nehār deyüñ Allāh lā-ilāhe illa'llāh
Efḍālü'ẕ-ẕikirdir tevḥīd nūrlanur ḳalb ḳalbiyyatı

Gel ey müʾmin taṣdīḳ eyle

Tevḥīddür lā-ilāhe illa'llāh

Birdir Tañrı yoḳdur ġayrı
Ḥabībidir Muḥammed Resūlu'llah

Ḳalen'n-Nebī ᶜAleyhi's-selām "Miftāḥu'l-cenneti lā-ilāhe illa'llāh mā min ᶜabdin yeḳūlu lā-ilāhe illa'llāh Muḥammedün resūlu'llah vecebet lehü'l-cennetü"[347]

6 + 5 = 11

Buyurmuşdur Nebī ᶜAleyhi's-selām
Lā-ilāhe illa'llāhdandır kelām

Cennetiñ miftāḥı dimişdir ol
Kim ki dise bula müstaḳīme yol

Eger dirse lā-ilāhe illa'llāh
Daḫı dirse Muḥammedün Resūlu'llah

Cennet vācib ola ḳula buyurdı
Aña girmek isteriseñ di imdi

Daḫı Enes İbn-i Mālik buyurup
Resūlu'llahdan anı işidüp

Ḳaçan bir ḳul deyince şehādātı
İder ḳula Allāh ᶜināyātı

14ᵇ

Rūz u şeb saᶜatleri her zamān
Diye vaḳt olmaya didigi zamān

ᶜAf ola ḳalmaya biri seyyiᵓāt
Ẕunūbı ḳadar yazıla ḥasenāt

Ebū Hüreyre rāvī bilindi
Reṣūlu'llāh dimiş aña duyundı

Ḥaḳ Teᶜālā nūrdan direk yaratdı
Anı ᶜarşıñ arasında ḫalḳ etdi

[347] "Cennetin anahtarı lâ ilahe illallahtır. Lâ ilâhe illallah Muhammeden resulullah diyen hiçbir kul yoktur ki cennet ona vâcip olmasın." Amed b. Hanbel, *el-Müsned,* nşr. Şuayb el-Arnaût vd. (Beyrut: y.y., 1416/1995), 22102.

Ḳaçan bir ḳul tevḥīd eyleyince
Muḥammed Reṣūlu’llāh deyince

Ol direk ṣınḳıldar Ḥaḳ emriyle
Diye Allāh sākin olundı diye

Diye yā Rabbenā fülān ḳuluñuñ
Seni bir bilir Muḥammed Resūlüñ

Sen anuñ günāhını eyle maġfiret
ʿAf eyle ẕunūbın eyle ʿināyet

Daḫı Enes İbn-i Mālik buyurup
Reṣūlu’llāḥ baña buyurdı deyüp

Bir kimse dise lā-ilāhe illā’llāh
Aña cennet maḳāmın virir Allāh

Ṣoñra dise Muḥammed Reṣūlu’llāh
Açılır ḳapular anlar girirler

Velākin miftāḥı ola dişlerüñ
Açılınca açıla cennet bābları

Bir kimse dişlerin açup söyleye
Lisānından ẓikri’llāhı eyleye

Yalandan ġaybetden ola pāk ola
Ḫıyānet ḥasedden ḳalbi aḳ ola

Şübheler ḳalmaya ḳalbi içinde
Ẕunūbdan arına fānī içinde

15ª

Ḳul idince bunda şehādetleri
Açılır bāḳīde uçmaḳ ḳapuları

Velākin miftāḥı cennetiñ ẕikir
Ẕikr idene cennet açılır şükür

Daḫı buyurmuşdur ʿÖmer oġlı ʿAbdullāh
Buyurmuşdur Muḥammed Ḥabibu’llāh

Bu ḥarfler olmuşdur yigirmi dört
Gice gündüz sāᶜāti yigirmi dört

Bir ḳul diye ḫulūṣ ile kelimāt
Ne vaḳt olursa her ḳanḳı sāᶜāt

Diye Allāh ᶜizzim calālim ḥaḳḳı
Ẕunūblarıñ maġfiret yā ᶜabdī

Gerek küçük gerek büyük günāhıñ
Gerek gizli gerek āşikārelerüñ

Gerek ḳāṣden gerek ḫaṭā etdigiñ
Bağışladım cümlesini siz bilüñ

Suᵓāl itdiler Resūle diñleyüñ
Didi yedi kelimeyi añlayuñ

Cehennem ḳāpuları yedidür benne
Kim oḳursa yedisi de ḳapana

Ḳorḳar iseñ cehennemiñ nārından
Her nefesde bıraḳmandı diliñden

Buyurmuşdur İmām-ı Faḫreddīn
(...)[348] yigirmi dört sāᶜatdir

Daḫı yigirmi dört bu ḥarf-i ḥurūf
Kim oḳuya eyleye ola ḫulūṣ

Her ḥarfine bir sāᶜāt ṣevāb vire
Diñne imdi Ḫudā ḳula n'eyleye

Bir kerre diyince dimiş olur ol
Yigirmi dört sāᶜāt ẕikir itmiş olur

15ᵇ

Maġfiret bula ḳalmaya günāhı
Anadan doġan evlād gibi bil anı

Raᵓūf Allāh Aḥad Raḥmān u Ġaffār

348 ایکی دانک

Ḳadīr Allāh Raḥīm Allāh Ṣamed Settār

Şehādetle bunı dāʾim diyesiñ
Aʿlā aʿẓam s̱evābları bulasıñ

Ne ḥaddi var bir ḳul bunı söyleye
Ẕikr-i şehādātıñ medḥin eyleye

İslāmıñ şartı beşdir bilüñ
Beşiñ biri şehādetdir anuñ

Dāʾim oḳuyasıñ şehādātı
Bulayım dirseñ raḥmeti şefāʿatı

Āḫir vaḳitde bilenler bulur
Kāmil īmānile nefes ḫatm olur

Bu ḳadarca teʾlīf etdim bilesiñ
Dilde ẕikir ḳalbde taṣdīḳ ḳılasıñ

Bu iḳrārda durana yā Rab it raḥmeti
Ḥabību'llāh Resūlu'llāh ḥürmeti

Ẕikru'llāh

Her nefes eyle ẕikru'llāh
Ẕikru'llahı sever Allāh

Ṣıdḳile deyince Allāh
Bulur necātı ʿabdu'llāh

Ḳāle'llāhu teʿālā "Yā eyyühellezīne āmenuẕkurū'llāhe ẕikran keş̱īran"[349]

8 + 8 = 16

Ḥaḳ Teʿālā kelāmında birligimi bilen ḳullar
Her dāʾimā īmān idüp çoḳ oḳuñ didi ẓikru'llāh

Rivāyet eyledi aña Cābir İbn-i ʿAbdullāh
Buyurup aña dimişdür Muḥammed Resūlu'llāh

16ᵃ

Dimişdür ʿAbdullāh oġlu semāya çıḳdıgım zamān

[349] "Ey inanıp güvenenler! Allah'ı çokça zikredin/(onun sözlerini) hep aklınızda tutun!" el-Ahzâb 33/41.

Bir şeher yaratmış gördüm biñ bu dünyā ḳadar Allāh

ᶜArşıñ altında muᶜallāḳ nūrdan zencīrleriyle
Yüz biñ bābile yaradup müfredistān raḥmetu'llāh

Ḳaṣırdārı küllī nūrdan ḳırk biñ hücre her birinde
Hücrelerde evlerinde köşki sarāyı nūru'llāh

Köşkleri var ṣāfī nūrdan temāmet dört yüz ḳapudan
Döşekleri daḫı nūrdan ḥüsün virmiş hikmetu'llāh

Dolu içinde ḥūriᶜīn ḫalk eylemiş anı MuᶜīnFenāya çıḳsa ḫınṣarın şemsiñ nūrın keser Allāh

Didim bunlar kimiñ yā Rab nebī ṣıddīḳ içün mi hep
Didi baña Yaradan Ḥaḳ kim dāᵓim süre ismu'llāh

Leyl i nehār olur ẕākir ṣādıḳ olup ismim oḳur
Dāᵓim durmaz ider şükür bulur evsaᶜ didi Allāh

Bu menzile irim dirseñ bu devleti bulım dirseñ
Bunca ᶜizzet görim dirseñ rūz şeb diyesiñ Allāh

Göñlüñi sen ayırma andan odur cümleyi yaradan
Ṣaḳın çıḳarma göñülden şerīki yoḳ Aḥad Allāh

ᶜAzīm Ġanī durur Cebbār Ġafūr Ġaffār durur Settār
Ḳadīr Kerīm odur Ḳahhār Raḥīm Raḥmān Ṣamed Allāh

Türābdan ḫalḳ etdi bizi ḳara iken aġ ider yüzi
Nūrdan olan ḥūrī ḳızın ḳullarına viren Allāh

Vedūd Raᵓūf olan Allāh
Ḳullarına ider iḥsān

Ẕikru'llāh eyle dāᵓim
Olasıñ kāmil insān

Ḳale'n-nebiyyi ᶜaleyhi's-selām "Ekṣerü'ẕ-ẕikri'llāh ḥattā yeḳūlūne mecnūn"[350]

8 + 8 = 16

Buyurmuşdur Resūlu'llāh Ḥabību'llāh ṭabību'llāh

[350] "Allah'ı öyle çok zikredin ki size deli desinler." Ahmed b. Hanbel, "Müsned", 68.

Çoḳ çoḳ idüñ ki ẕikru’llāh diyeler tā mecnūn anı

16ᵇ

Ẕikru’llah olur ḫayrān
Ẕikrile olursa vicdān

Ḳalbiñi idince teṭhīr
Olur dindār o Müslimān

ᶜAn İbn-i ᶜAbbās raḍıya’llāhu ᶜanh ḳāle ḳale Resūlu’llāh ṣalla’llāhu ᶜaleyhi vesellem "Ekṣerū ẕikru’llāhu ḥattā ye-ḳūlü’l-münāfiḳūn in-küm mürā’ūn"[351]

8 + 8 = 16

İbn-i ᶜAbbās buyurupdur Resūlu’llah aña dimiş
Ẕikru’llāhı çoḳ çoḳ idüñ münāfıḳ mürāʾī diyeler bunı

Diyeler dīvāne olmuş anda dürlü hareketler
Riyā ehli deyü anı diyeler ẕikir süreni

Dāʾimā eyle ẕikru’llāh ᶜışḳu’llāha düşüp bunda
Ḳalbiñi ayırma Ḥaḳdan geçire ẕikrile ᶜömrüni

Ḥaḳ Teᶜālā buyurur ki bilirem ḳulumuñ ḳalbini
İḫfa ile ẕikr eylese sırrıla ẕikr idem onı

Eger ḳulum beni aña ḫalḳ içinde ẕikr eyleye
Ben ḫayırlı cemāᶜatde añaram dir ol ḳulunu

Muḳarrebīn meleklere diye ki ḳulumı görüñ
İdüp taᶜẓīm ḫalḳ içinde añaram anlarıñ fiᶜlini

Biz ol ḳuluz ḳara yüzlü ẕunūblar işlemiş iken
İre böyle devlet başa benne ẕikir ḫaberini

Bu ḳadar ḫaberler ola ẕikir ne şekil menᶜ ola
Müʾmin müʾmineler cümle sever Tañrı ismini

Ẕikir babında yazmışdur Nebī aṣḥābile cümle
Namāzdan ṣoñra cehrile tehlīl tesbīḥ sürdügüni

Muḥaḳiḳīn arasında iḫtilāf etdiler bunı

[351] "Allah'ı öyle çok anın ki münafıklar size gösterşçi desinler." Şemseddin Sehâvî, *el-Mekâsıdü'l-hasene,* (Beyrut: Darü'l-Kitabi'l-Arabi, 1405/1975), 138.

Velākin ḳanḳı ḥadīṯde gördüñ mi ẕikriñ menᶜini

Ḫalḳ içinde ẕikru’llāh çaġırup adını Allah
Ṣıdḳıla deyince Mevlā sevmez mi ki ol müᵓmini

17ª

Cehrile ẕikirde ola beş fāᵓide o ḳul bula
Evvelā İslāmıñ şānı ide ẓāhir ᶜalāmetini

İkincisi ẕikru’llāhıñ berekātı o evlerde
Her ṭarafdan işidile eyleye nūr göñüllerini

Üçünci başlaya helbet biraz müᵓminler cemᶜ ola
Bilece yanup yaḳalar ᶜışḳu’llāha cānlarını

Ḫuṣūṣā ẕikru’llah etmeñ meclīsinde bile dimeñ
Anları tābiᶜ eylemeñ bilüñ ulu ṣevābını

Dördünci fāᵓide budur anda ola yaş ḳuru
Cānlı cānsız her ne ola işide Tañrı ismini

Şimdi işidince anlar ḳıyāmet gününde ola
Şehādet itseler gerek bunda işitdiklerini

Beşinci fāᵓide budur göñüller olunca perīşān
Cehrile idince ẕikri cemᶜ ide başına ᶜaḳlını

İnsān bir şehere beñzer eṭrāfa ṭaġılur ḫalḳı
Dünyā şuġli içün olur bilirsin ki bu ḥālini

Ḳaçan cumᶜa güni ola ṣalā vire müᵓeẕẕinler
Ṭaġılmışken ḳamu ḫalḳlar görüñ cāmiᶜde cemᶜini

Ẕikru’llāhı işidince cemᶜ olur vucūda ᶜaḳıl
Perākende olan fikir helbet bulur ṣāhibini

Ebū Saᶜīd buyurdı kim Resūlu’llāhdan işitdim
Ẕikru’llāhı eyleyince nās bile yücede kendini

Daḫı ziyādedir ṣevāb tamām viremezler cevāb
Bu ḳadar söyler bu kitāb diñneyip dut kelāmını

Cemᶜ olalım bir araya
Ẕikru’llāh eyleyelim Hū

ᶜAşḳu'llāha düşüp ᶜāşıḳ
Ṣıdḳile ẕikru'llāh idelim Hū

Ḳāle'llāhu teᶜālā "Huvallāhüllezī lā-ilāhe illa hū"[352]

17ᵇ

8 + 8 = 16

Gel ey ᶜāşıḳ diyem saña eger irdiñse bu ᶜışḳa
Bu ᶜışḳa iren ᶜāşıklar rūz u şeb diyeler yā Hū

Kim ki bilir Aḥad Allāh kim ki bilir Ṣamed Allāh
Hayyu'l-Ḳayyūm Vitir Allāh ẕikru'llahı anuñ yā Hū

Ol kimseden hiç olmadı ebed ezel durur bāḳī
Kimse andan olur mı hiç bilüp böyle digil yā Hū

390 Sevip ḫalḳ eyledi Aḥmed cümleden efḍal Muḥammed
Bilüp böyle olındı ümmet Ḫudā birdir deyindi Hū

Bu ᶜālemi yaraddı hep anuñ ḥurmetine Aḥad
Anı sevdigi çün cümle maḫlūḳuñ Ḫālıḳı yā Hū

Yaraddı Ādemi Bārī cemᶜ eyledi ervāḥları
Rabbiñizem deyince Ḫaḳ ehl-i īmān didiler Hū

İrāde-i cüzʾiyye virdi külliyyātı kendinüñdür
Bu ḳadar furṣandu bildiñ her nefes di illā'llāh Hū

Muḳaddem geçen ᶜömrüñ giru ḳalur anı bilüñ
Bir nefes ya gelir gelmez her nefes di illa'llāh Hū

395 Evvel gelen ḳanı biri īmānıñı eyle ḳavī
ᶜĀşıḳlaruñ budur ẕikri lā-ilāhe illa'llāh Hū

Kelāmında bildirdi Ḫaḳ bildirdi tevḥīdi muṭlaḳ
Dilde ḳalbde deyüp ṣaddaḳ lā-ilāhe illa'llāh Hū

Buyurmuşdur Resūlu'llāh efḍalü'ẕ-ẕikr-i tevḥīd
Çünki bildiñ durmayup di lā-ilāhe illallāh Hū

Hem buyurdı Resūlu'llāh cennete gireler evvel

[352] "O, Allah'tır, kendisinden başka ilah olmayandır." el-Haşr 59/22.

Bıraġup ḳāli ve ḳīli ismu’llāhı ẕikr iden Hū

İsmi anuñ derde dermān eger bilir iseñ ʿāşıḳ
Dīzārına elter seni leyl i nehār diseñ Hū

Gel ey göñül saña direm bu fenānıñ vefāsı yoḳ
Ġaflet ile ḳalma bunda düni güni deyindi Hū

Geceler geçince tevḥīd birdir Allāh deyüp Vāḥid
Birligine olup şāhid cān göñülden deyindi Hū

18ª

Kendiñ kendiñe lāzımsa düşünüp eylendi naẓar
Söyle dilden cān göñülle leyse’l-hādī illā Hū

Çün bilirsiñ böyledir ḥāl itmeyesiñ ḳīlüle ḳāl
Dāreyn içre sañadır yār leyse’l-hādī illā Hū

Eger yār ararsañ saña yetmez mi bu yār saña
ʿAşıḳlar menzili böyle leyse’l-hādī illā Hū

Göñül ḥayrān ciger biryān gözleriñi idüp giryān
Diyüp ḫulūṣ-ı ṣıdḳile leyse’l-hādī illā Hū

Riyā kibri terk idüp nefsiñ hevāları gidüp
İblīs vesvesesi çıḳup diyesiñ illa’llāh Hū

Aḳıt gözleriñden yaşı gider göñülden teşvişi
Cemiʿ müʾmin ḳardaşı diyelim Hū illa’llāh Hū

Ẕikru’llāhdır saña yār ḥarām olur yarın nār
Ḥamdu’llahdır bize kār şükri li’llāh diyelim Hū

Bu ġafleti ḳaldıragör Ḥaḳḳa göñül döndüregör
İḳrār-ı īmān bildiregör birdir Allāh digil yā Hū

Bir gün ecel gele saña gelecegiñ bilirsiñ ki
ʿIşḳ eserine gir saña sırr-ı kemāl bildiren Hū

Bu bir ʿışḳdur düşen ḳulu ġafletden uyarır cānı
Ḳavī eyleyüp īmānı diyesiñ Hū illa’llāh Hū

Cihān gözüne görünmez cümlesini bir pula almaz

Bu sevdāya düşen durmaz ʿaşḳile şevḳile di Hū

ʿIşḳın baḥri durur ʿummān nūr-u ilāhīyi bilen
ʿIşḳile keşfine iren ẕikru'llāhı anuñ yā Hū

Sırr-ı ilāhīye irişe ʿāşıḳlar yanup ṭuṭuşa
Hū diyüp Ḥaḳḳa yetişe Hū deyince ṣādıḳlar Hū

Bu ʿışḳ bir ḳuluna ire düni güni naṣıl dura
Gönli anuñ Ḥaḳḳa vara cüdā olmaz dilinde Hū

Hū ismine düşen kişi Ḥaḳ yoluna virir başı
Fānīde bāḳīde işi ẕikru'llāh olur yā Hū

18ᵇ

Ṣaḳın dimeyesiñ lā lā ḳavuşdura seni yāra
Hiç olmayındı āvāre diyesiñ Hū veyā men Hū

ʿIşḳu'llaha düşen ḳulu ʿindinde maḥbūbdur belī
Derūnu ṣāf nūr īmānı diyesiñ Hū veyā men Hū

Bu ʿışḳa düşen kişiniñ kesilmez āhı bil anuñ
İrişdürür cemāline ḳavuşdurur ismu'llāh Hū

Evveli Hū āḫiri Hū derdimiñ dermānı Hū
ʿAşıḳı maʿşūka eletir maʿşūkı ʿāşıḳa Hū

Ẓāhiri Hū bāṭını Hū müᵓminiñ īmānı Hū
Ḳara ḳalbleri aġ iden ẕunūbları ʿaf iden Hū

Fānīde Hū bāḳīde Hū nefes tamām olunca Hū
Birliginiñ ḥurmetine Ḥaḳ ʿaşḳıyla ẕikr ola Hū

Ḳabirde Hū ḳalḳınca Hū maḫşere varınca Hū
ʿAmellerimden ṣorunca amān yā Rab el-amān Hū

Ṣırāṭda Hū suᵓālde Hū şedīd ʿaẕāb gününde Hū
Nār içinde ḳul selāmet deyüp bulur illa'llāh Hū

ʿArş-ı aʿlāya irince Hū hidāyetiñ olunca Hū
Raḥmetiñle cennetiñe gir deyince illa'llāh Hū

ʿİnāyet eyleyince Hū inʿām iḥsān bulunca Hū

Cümle ʿāşıḳlaruñ ile cemāliñ görünce Hū

Maḳām-ı ʿĀşıḳān

Gel ey göñül senüñ ile
Olalım bir ṣādıḳān

Cemālin göstere Allāh
Dīzāra olalım ʿāşıḳān

8 + 8 = 16

Şerīʿatde evvel maḳām birligine ider īmān
İkinci ʿilm ögrenmek ola oruç şehr-i ramażān

Üçünci namāzın ḳıla vire zekāt ḥacca vara
Cenābetlikden ola pāk ola arı vücūdatān

19ª

Dördünci helāl yimek riyā ribāyı terk itmek
Beşinci ḥelāl ile ola zevce zevcin mekān

Altıncı maḥrem olmaya nikāh yedincisi ehl-i sünnet
Sekizincisi olalar ehl-i şefḳatān

Ṭoḳuzuncı yiye arı giye libāsını temiz
Onuncı emr-i maʿrūfa duta emrini bī-gümān

Nehyinden ḳaçına Ḥaḳḳıñ bu ʿameller ola anda
Ayırmaz doġrudan kendin olur böyle ehl-i īmān

Ṭarīḳatde evvel maḳām yed alır tevbeler eyler
Olur nādim ẕunūbına cümle cürme olur pişmān

İkincisi olur mürīd üç dürlü olur mürīd
Birisi mürīd-i muṭlaḳ ikincisi mecāzatān

Üçünci mürīd-i muṭlaḳ mürīd-i mürted oldur kim
Şeyḫiniñ sözüne uyup istemeye hüccet burhān

Mürīd-i mecāzī oldur ẓāhirde şeyḫ dileginde
Bāṭında kendi dilegin nefsi vesvese-i şeyṭān

Mürīd-i mürted oldur şeyḫiniñ göre bir ḥālini

Yüzünü döndüre ol dem ola münkīr ola lā-dān

Üçünci naṣıl libās giyerse başdan ayaġa
Birine eylemez riyā göñlüne getirmez aḥzān

Dördüncisi mücāhede dünyā hevā nefse uymaz
İblīs vesvesesi ḳurmaz ḳalbine ḳomaz gümān

Beşincisi ḫulūṣ ile düşer ḫizmetine şeyḫüñ
Altıncısı ḳorḳar Ḥaḳdan amān yā Rab dir el-amān

Yedincisi kesmez umud Ḥaḳḳıñ raḥmetinden dāʾim
Umar lüṭfile raḥmetin bilir Raʾūf Raḥīm Ḥannān

Sekizinci ḥırḳa zenbīl ve miḳrāṣ ve seccāde
Hediyye eyler cümleye olsa elde ider iḥsan

Ṭoḳuzuncı ola ṣāḥib muḥabbet ide şöyle kim
Her kişiyle ide ṣoḥbet cümle kelām naṣīḥatān

19ᵇ

Onuncısı ʿaşḳ durur şevḳ durur faḳīrliḳ durur
Şöyle dünyāyı sevmeye tedārik cümle aḫretān

Ḳalbinden ḳalḳa dünyā ne ḳadar salṭanat olsa
Muḥabbet virmez birine ider Ḥaḳḳa muḥabbetān

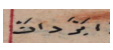
İdiser cānını arı ḳala şevḳile ẕevḳile
ʿIşḳ-ı ilāhī yetişüp irişe nasīb-i Sübhān

Maʿrifetde evvel maḳām edebdür ki edeb ola
İkincisi ḳorḳa şöyle necāt isteye (...)[353]

Üçünci perhizkārlıḳ dördüncisi ola ṣabır
Beşincisi utanmaḳdır altıncısı cömerd olan

Yedincisi ʿilimdür ki sekizinci ola miskīn
Ṭoḳuzuncı maʿrifetdür onuncı nefsini bile insān

Kişi nefsini bilince bilir Rabbisini anca
Bu ʿameller bulununca irişe ḳalbine sulṭān

353

Ḥaḳīḳatde evvel maḳām ṣanki olmuş durur türāb
İkincisi Müslimlere bir naẓār ile baḳan

Üçünci yanıña geldi ṣaḳın umma andan nesne
Dördünci dünyāda senden emīn ola yaradılan

Beşinci Ḥaḳ Teʿālāya vaḥdet içinde olduḳda
Yüzüñi yerlere sürüp diye yā Rabbenā ġufrān

Altıncı her kelāmında ḥaḳīḳat esrārı söyler
Yedinci herḳanḳı yerde olursa mescid gören

Sekizinci ola bayıḳ ḳul ola cümle ḫalāʾiḳ
Ṭoḳuzuncı ola ṭāʿat ḫulūṣ ile münācātān

Onuncısı ulaşmaḳdır müşahede ile Ḥaḳḳa
Ṣādıḳlar ʿāmeli böyle gelindi ol ʿāşıḳān

Eger bunuñ biri eksik olur ise bennegil
Dilde söyler ḳalbde olmaz aña dirler ecvefān

Şerīʿatde zekāt ḥac daḫı ʿöşür virmese
ʿAmelleri bāṭıl olur işi anuñ ah u fiġān

20ª

ʿĀşıḳlar menzili böyle işitdiñ ki ḳırḳ maḳāmdır
Anuñ biri eksik olsa bulmazsıñ maḳṣūḍatān

Sende yokdur ḳırḳdan biri dirsin ki olmışam velī
Tāc u taḫt salṭanāṭ yoḳdur ṣoḥbetile olur mı ḫān

Ḥuṣūṣā şerīʿat ḳāl velīlerüñ kemāli ḥāl
Anlar dīzārını ister hamduli'llāh dirler şükrān

Eger olsa biri eksik bu maḳāmlar bulunmasa
Vilāyete naṣıl ire ne abdāldır ne dervişān

ʿĀşıḳlar ḥālini bilmek suʾāl iderseñ kişi
Her nefes anlar isterler rıżāʾ-i Ḥaḳ olam ḳurbān

Cānı başı cümle fidā diye dāʾim Bāḳī Ḫudā
Hū deyüp çıḳarır ṣadā diye şimdi budur meydān

Ġafletile geçen ʿömüre niçün dirsiñ ʿömrüm vār
ʿĀşıḳı bürümez ġaflet ḳalbi olur nūr-ı sırrān

Bu maḳāma irmek iste geçirme ʿömrüñi hevā
Gözleriñden çıḳar yaşı yaş yerine döküle ḳan

Diye meleklere Allāh şāhid oluñ bu ḳullara
Ḫāṣu'l-ḫāṣ ḳullarım bunlar olurlar ʿindimde maḥbūbān

Zīrā bunlar beni sevdi benim sevdiklerimi sevdi
Ḳalmaya ẕunūbları mekānları ola cinān

Olunca Ḥaḳdan ʿināyet bulunca ḳullar selāmet
Lüṭfunuñ nihāyeti yoḳdur Raḥmān Raḥīm Ḳadīr Mennān

Şerīʿatden ṭarīḳatden maʿrifetden ḥaḳīḳa[t]den
Her birinden onar onar olur maḳām rütbe mekān

Ḳanı var mıdır ʿāşıḳ ṣıdḳile eyleye iḳrār
Ḫulūṣ ile dura şöyle bu fānīde çeke vicdān

Senüñ ʿāşıḳ ṣādıḳlaruñ dīẓārıñı ister senüñ
Raḥmetüñle ideñ inʿām anlarile bize iḥsān

İlāhī dilerem senden Ḳayġulu bī-çāre ḳuluñ
Birligiñe ider īmān göre cemāliñ vire cān

20ᵇ

Bulagör kāmil-i mürşīd
Baṣīretḍen ide irşād

Olagör ṣıdḳile mürīd
Gönlüñi eyleye küşād

Ṣalavāt-ı Şerīf

Ḳāle'llāhu teʿālā "İnne'llāhe ve melāʾiketehū yuṣallūne ʿale'n-nebiyyi yā eyyühellezīne āmenū ṣallū ʿaleyhi ve sellimū teslīmā"[354]

[354] "Allah ve melekleri bu Nebiye sürekli destek olurlar. Ey inanıp güvenmiş kimseler! Siz de ona sürekli destek olun ve hükmüne teslim olun." el-Ahzâb 33/56.

8 + 8 = 16

Aṣḥāblar ṣordılar aña didiler yā Resūlu'llāh
Bu āyetiñ maʿnāsını digil işidelim hāẕā

Buyurdu kim Resūlu'llāh ʿilm-i meknūn durur āyet
Ṣormañız dimez idüm buyurup Muḥammed Muṣṭafā

Ḥaḳ Teʿālā iki melek baña taʿyīn itmiş bilüñ
Kim baña ṣalavāṭ ider ġafara'llāhu lek diye aña

Diye Ḥaḳ Teʿālā anda benim meleklerim bilüñ
ʿİzzim celālim ḥaḳḳıyçün maġfiret ẕu[nū]b cemʿā

Āmīn deyüp melāʾikeler cevāb eyleyeler anda
Ḥaḳḳıñ iḥsānı ola ḳula irişir mi ġāfil buña

Daḫı buyurmuşdur Resūl bir Müslim ḳul beni aña
İşidüp ṣalavāt virmeye görmeyeler anda ṣafā

Diyeler melekler aña maġfiret eyleme Allāh
Diye Allāh meleklerim raḥmet itmezem bunlara

Melekler āmīn diyeler bildiñ mi ḳi naṣıl ola
İşidince ismin anuñ ṣalavat getir lişāna

İbn-i ʿAbbās buyurmuşdur Resūlu'llāhdan işidüp
Bir ḥadīṯi bir ümmetim bilince bulalar ṯevāb

Nebī ṣıddıḳ gibi ola tamām yetmiş anlar gibi
Ecir bula kemāl göre seve ḳulun Ḫudā Cenāb

21ª

Suʾāl olmaya bir nesne cennete gireler anlar
Küçük ola büyük olsun gerek ola şeyḫ ü şāb

İsmimi işidüp anlar iʿtiḳād idince bunlar
Muḥabbet idince bilüñ ḳapana cehennem ebvāb

Uçmaḳ ḳapusı açıla āḫir imānla göçüle
Müʾminine yine müʾmināta ʿamel eyleyene cevāb

Daḫı buyurmuşdur Nebī bir kimse ṣalavāt ide
Benim üzerime deyüp aṣḥāblara idüp ḫiṭāb

Melekler ṣalavāt idüp giderler berrile baḥre
Daḫı enḥārile eşcār melek ol ḳul içün ẕehhāb

Ḥaḳ emriyle işideler ṣalavātıñ ṣadāsını
Cümle şāhid ola yarın yazılmış böyledir kitāb

Ol kimseye ola duʿā melekler istiġfār ide
Müʾmin içün açıla uçmaḳ vücūd olmadan türāb

Şāhidleye cümle maḫlūḳ ṣalavāt getirdi deyü
Yarlıġana bula raḥmet bunca devlet ola übāb

İbn-i ʿAbbās buyurmuş ṣaḥābelere buyurdı
Müʾminlere farżdır deyüp her vaḳit diye ṣalavāt

Zīrā bu āyet gelince īʿtiḳād etdiler bunca
Muḥammed ismi duyunca getir diliñe ṣalavāt

Buyurmuş ki Ḥabību'llāh benim üzerime sizler
Ṣalavāt virince ire ḳabrime melekāt

Daḫı Enes buyurmuş benim adım işidince
Getirmeye ṣalavātı dilde olmaya kelimāt

Benim ümmetim degildür olmayalar anlar benden
İrişmeye baña ol ḳul görmeyeler ḥasenāt

Eger işidince adım oḳuyanlar ṣalavātı
Baña andan yaḳın yoḳdur açılır ḳapusı cennāt

Muḥammed ümmeti ola dāʾim ṣalavāt oḳuya
Cān göñülden muḥabbetle diye irişmeden memāt

21ᵇ

Daḫı dimişlerdir anı Muḥammed ismini duyunca
Ṣalavāt getirmek farżdır ümmeti olduḳça ḥayāt

Resūlu'llāh buyurmuşdur Ḥasan Ḥażretleri rāvī
Benim ümmetimden duya ṣalavāt gele güç

Getirmeye ṣalavātı benim üzerime deyü
Baḫīl ola deyüp Resūl ḥaseb ḥāmid ola ḫurūc

Daḫı buyurmuş ki Nebī benim ismim duyunca
Ṣalavāt getirmez biri işlemişdir ẕenb i suç

Şeref bulmaya ol kimse İslāma müsteḥaḳ degil
Yevme'l-ḳıyāmetde yarın görmeye anlar bülūc

Ümmetime lāzım olan benim adım işidince
Ṣalavāt getire baña derecesi ola ʿurūc

Çoḳ diyeler ṣalavāt bula yarın şefāʿati
Ḥaḳḳıñ irişe raḥmeti üzerine ola vülūc

Ḥażret-i ʿAlī buyurdı Resūlu'llāhdan işidüp
Benim ismim işidenler ṣalavāt ola maḥcūc

Eger getirmeye dile baḫīl odur anı benne
Dareyn içre o ḳul ola bulmayalar zerre sülūc

Mālik oġlu buyurmuşdur Resūlu'llāhdan işidüp
Baña nebīler ṣalavāt getirdi oldular burūc

Benim ümmetlerim ola adımı işide anlar
Ṣalavāt itmeye baña ḳalbi anuñ ḥacer mi tuç

Her kim etmeye ṣalavāt olmaya duʿāsı ḳabūl
Ruz u şeb yalvarsa Ḥaḳḳa ister ola o ḳul oruç

İdince niyāzı Ḥaḳḳa ṣalavāt vir Muḥammede
Ola duʿālarıñ ḳabūl olma bu sözü lecūc

Ebū Rāfiʿ oġlı buyurup Resūlu'llāhdan işidüp
Aña buyurduġın dut kelāmını buluñ maḳṣūd

Ḳaçan ben dünyādan gidem bir kimse ṣalavāt vire
Ḳulaġımla işidirem aña dimişdür ki Maḥmūd

22ª

Ḫayırlı ümmetim ola ẕikru'llāh eyleyüp dura
Baña salavātlar vire murādını vere Vedūd

Ḥażret-i ʿĀyişe buyurdu raḍıya'llāhu ʿanhümā
Ṣabāhıñ seher vaktinde bir nesne dikerdim māhūd

İgnemi düşürdüm elden aydınlıḳ yaḳayım dirken
Nebiyyu’llāh gelivirdi żiyālandı evim memdūd

Sirācından buldum anı ignemi elime aldım
Didim ki yā Resūlu’llāh vechiñ żiyā olmadan ḳuᶜūd

Seniñ vechiñi görünce buldum ignemi deyince
Didi ḳıyāmet güni olunca gide veyle kese ümmetim umūd

Didim ki bunlar kim ola yevme’l-kıyāmetde ola
Yā Ḥabīb seni görmeye olunca yevme’l-mevᶜūd

Baḫīllerdir didi Nebī baḥīl kimdir diyincegez
İşide ismimi biri dimez ṣalavāt şuhūd

Müᵓmīn olmayanlar bunlar beni görmeyenler anlar
Gide veyle buḫīller ḫalk eylemiş anı Maᶜbūd

Her nefes diliñe getir
Muḥammede vir ṣalavāt

Giriñ cennet görüñ cemāl
Cehennemden oluñ aẕad

Ḳāle Ebū Hüreyre raḍıya’llahu ᶜanh "eṣ-Ṣalavātü ᶜale’n-nebiyyi ṣall’allāhu ᶜaleyhi ve sellem hiye’ṭ-ṭarīḳu ile’l-cenneti"[355]

6 + 5 = 11
Ebū Hüreyredir buna rāvī
Ḥabību’llāhıñ ol güzel yāri

Kim ṣalavāt virir ise Aḥmede
Ol kimseniñ rāhı ire cennete

Her kim Muḥammede vire ṣalavāt
İre şefāᶜat bula raḥmet ve cennāt

Bilüñ Ḥabību’llāh buyurmuşdur
Benim ümmetlerim vardır dimişdür

22ᵇ

Altı bölük ola işleye ᶜamel

[355] "Nebi Aleyhisselam'a salavat (getirmek) cennete giden yoldur." Kaynağı tespit edilememiştir.

Didiler yā Resūlu’llāh nedir ḥāl

Evvel ki ikrām ide ola saḫī
Dāreynde olmaya anuñ āhı

İkinci bölügi bilüñ sizler dir
Müʾmīnlere yavuz ṣānu ṣanandır

Üçünci nāsıñ bilin ki ola
Gice zikru’llāhıñ terkini ura

Dördünci nāsıñ bilüñ ola şübheli
Ṣalavāt getirmez anuñ lisānı

Beşincinüñ ʿamelini bilüñ
Selāmı [v]irmeye müʾminlere görüñ

Altıncınıñ ḥāli nedir ne ola
Ḳılalar namāzı ḳabūl olmaya

Didiler yā Resūlu’llāh duyalım
Namāz neden ḳabūl olmaz bilelim

Didi rukūʿ sucūd bilmez namāza
Böyle namāz varmaz yarın bī-niyāẕa

İbn-i Mesʿūd bunı buyurmuşdur
Resūlu’llāhdan işitdim dimişdür

Ümmetlerim görmeyeler ʿaẕābı
Yevme’l-ḳıyāmetde nedir ḥisābı

Kim anı bilüñ dir Resūl
Baña çoḳ çoḳ ṣalavāt virendir ol

Daḫı beni kim ẕikr eyler ider
Dilde iḳrār ḳalbde ṭaṣdīkler ider

Güzel ola yarın maḫşer günleri
Anlara göstermeye ṣıḳlet Bārī

Daḫı buyurmuşdur Resūl ü Ḥabīb
Kelāmını diñne derdiñe ṭabīb

23ª

ʿArşıñ altına vara ümmetlerüm
Ṣafa ile geçire ol günlerin

Ol günlerde kimse görmeye ṣafā
Maḥşerde ḫalk cümle çekerken cefā

Ümmetlerim baña iḳrār eyleyen
Sünnetime muḥabbetler eyleyen

Daḫı ṣalavāt çoḳ getiren baña
Daḫı āli evlādı aṣḥabıma

Ṯābit oġlı Ebū Bekir buyurdı
Diñne imdi ḫaber neler duyurdı

Cümle anuñ āli ve aṣḥābı
Şerīʿatden kendini ayırmadı

Anlara maḥṣūṣ rivāyet eylemek
Resūlu'llāh ḥadīṯlerin söylemek

Anlardan ṣoñra geldi ʿulemā
Buyurmuşdur vereṯeti'l-enbiyā

Ẕikir tesbīḥ emri nehyi bildire
Azmışları doġru yola göndüre

Leyl i nehār dilde dāʾim ṣalavāt
Diyen bula yarın raḥmet şefāʿat

Cerrāḥ bin Vekīʿ buyurup
Muḥammede ṣalavāt olmayaydı deyüp

Ḥadīṯine iḳrār itmeyen n'olur
Īmānı yoḳ anı böyle bilüñ

Eger virirse Muḥammede ṣalavāt
Ḥadīṯiñ küllīsine iḳrār bī-ḥad

ʿAdiyy oġlu Zekeriyyā buyurmuş
Vekīʿādan anı duyup işitmiş

Eger ḥadīṯler olmayaydı efḍal
Tesbīḥ tehlīl olmazıdı nedir ḥāl

23ᵇ

Daḫı āḫirinde dimişdür benne
Ṣalavāt ḥadīṯden efḍal didi añna

Ḥadīṯ bilmeden murād ögrenmek
Ṣalavātdan murād Resūlü sevmek

Buyurmuşdur diñne Süfyān es-Ṯevrī
Oḳuyalar Resūlüñ ḥadīṯini

565 Andan fāʾide ide müʾminler
Ḥadīṯ-i şerīfi bileler bunlar

Her kim vire Muḥammede ṣalavātı
Oḳumuş gibi ḥadīṯ ve kitābı

Rivāyet Ebā el-Ḳāsım ʿAbdullāhdan
İşidmişdür anı Ebū Ṣāliḥden

Babam ile oṭuruben dururduḳ
Gicelerde ḥadīṯleri oḳurduḳ

Gökden yire gördük bir şemʿa indi
Nūrdan direk gibi inzāl olundı

570 Didim bu nūr neniñ nūrıdur
Didi bu nūr ṣalavātıñ nūrıdur

ʿAbdurraḥmān oġlı böyle buyurdı
Aḥmed el-Beşereynden diye imdi

Buyurdı ki ʿÖmer oġlı ʿAbdullāh
Dimiş aña Muḥammed Nebiyyu'llāh

Eẕān ṣavtını işidince diñleyen
Ṣoñra baña on ṣalavāt viren

Ḥaḳ Teʿālā aña nesne ṣormaya
Yarın ol ḳul gire uçmaġına

Kim duta böyle Ḥaḳḳıñ emrini
Hemān cennet içre bile cānını

Benim şefāᶜatim aña ola helāl
Bula raḥmet gire cennete kemāl

24ª

Buyurmuşdur Ebū Hüreyre böyle
Resūlu'llāh dimiş aña bil benne

Bir kimse ṣalavāt getirse baña
Ṣuᵓāl itmez Allāh bir nesne aña

Didiler yā Resūlu'llāh ne ola
Didi aᶜlā derece cennet bula

Bir maḳāma nāᵓil olalar anda
Vaṣfı olmaz şimdi diyeyim bunda

Buyurmuş ki Cābir oġlı ᶜAbdullāh
Aña dimiş Muḥammed Ḥabību'llāh

Her vaḳit ezan işidince biri
Oḳuyalar anda bu duᶜāyı

Muḥammede olduñ ümmet
Getir diliñe salavāt

Ḳalbiñile eyle ṭaṣdīḳ
Ola ḳabūl her münācāt

Allāhümme ḥāzihi'd-daᶜavāti't-tāmme ve's-ṣalāti'l-ḳā'ime ṣallī ᶜalā Muḥammedin ᶜabdike ve resūlike[356]

6 + 5 = 11

Benim şefāᶜatim yevme'l-ḳıyāmet
Helāl ola bula anda selāmet

Ḥaḳ Teᶜālā ide aña iᶜtā
Ḳalmaz zunūb gide ᶜişyān ḫaṭā

[356] "Ey bu eksiksiz davetin ve kılınacak namazın sahibi Allah'ım! Kulun ve resulün Muhammed'e destek ver."

Ḥażret-i Ebū Bekir buyurup
Resūlullahdan işitdim deyüp

Buyurdu ki baña vire ṣalavāt
Ben şefāᶜat iderem yevme'l-kıyāmet

Niçün ġāfil dursuñ ey müᵓmin ḳul
Vir ṣalavāt Muḥammede ümmet ol

24ᵇ

590 Eger sende varsa bu ᶜışḳ eseri
Ṣalavāt vir Muḥammede düni güni

Hiç durmayup anı añam
Odur ancaḳ Ḥabību'llāh

Bī-çāre ümmetimdür
Muḥammed Resūlu'llah

ᶜAn İbn-i ᶜÖmer raḍıya'llāhu ᶜanh ḳāle ḳāle Resūlu'llāh ṣall'allāhu ᶜaleyhi ve sellem "Ekserü mine's-ṣalavāti ᶜaliyyü fe-innehā nūrun fi'l-ḳabri ve nūrun ᶜale's-ṣıraṭı ve nūrun fi'l-cenneti"[357]

8 + 8 = 16

İbn-i ᶜÖmer buyurmuşdur raḍıyallāhu ᶜanh
Aña buyurmuşdur Resūl ḥadiṯini diñleyüp dur

Çoḳ getiriñ ṣalavātı üzerime diyüp Ḥabīb
İşidüp sen anı duyduñ cān göñülle ḳulaġıñ vur

595 Nūr ola ḳabriñe gele ṣırāṭ üzerinde ire
Ṣalavātı süre müᵓmin ola uçmaḳ mekānı nūr

Enes İbn-i Mālik deyüp Resūlu'llāhdan işidüp
Kaçan bir ḳul beni aña anuñ ḥāli naṣıl olur

Bir kerre ṣalavāt vire benim üzerime didi
On kerre ṣalavāt virem ol müᵓmin ṣalavāt bulur

Daḫı buyurmuşdur Resūl bir kimse ṣalavāt ide

[357] "Bana çok salavat getirin; çünkü salavat kabirde, sıratta ve cennnette nurdur." Muhammed Abdürraûf Münâvî, *Feyżü'l-ḳadîr şerḥu'l-Câmiʿi'ṣ-ṣaġīr*, nşr. Hamdî ed-Demirtaş Muhammed (Riyad: y.y., 1418/1998), 4/249.

On kerre ṣalavāt etme on ḫaṭāsı ola maġfūr

On derece bula yüce derdlerine dermān ola
On ḥasenātlar virile düşürme diliñden ḫor

Daḫı buyurmuşdur bunca bir kimse ṣalavāt ide
Cehennem yaḳamaya anı ide yarın anda ḥużūr

ᶜÖmer İbn-i Ḫaṭṭāb deyüp Resūlullahdan işidüp
On ṣalavāt s̱evābı ola kim ṣalavātı getirür

Daḫı ziyāde getirmiş anuñ gibi ola efḍal
İrişir mi ᶜaḳıl buña ᶜakıl varsa göñülden sür

25ª

Nebiyyu'llāh[dan] işidüp buyurur kim böyle Zeyd
Ṣalavāt oḳuñ böyle dilleriñde ola mezkūr

Ḥabībdür Ṭabībdür
Muḥammedü'l- Muṣṭafā

Vir ṣalavāt bul şefāᶜat
Ṣalavāt cāna ṣafā

Allāhümme ṣallī Muḥammedin ve ᶜalā āli Muḥammedin ve ṣaḥbihi ve sellim[358]

8 + 8 = 16

Ḳıyāmet gününde ola baña ḳomşu ola anlar
Şefāᶜatim vācīb ola ola anlar böyle maḥşūr

Daḫı buyurmuşdur Resūl cumᶜa günleri efḍaldür
O günde oḳuyuñ bunı olmaya sizde şerr-i şūr

Çoḳ getiriñ ṣalavātı benim üzerime deyüp
O gün işidirem anı ümmetime ire manṣūr

Ebū Dāvūd suᵓāl itdi didi kim yā Resūlu'llāh
Ṣaña ṣalavāt vireni söyleyüñ bilelim meşhūr

Buyurdı kim Ḥaḳ Teᶜālā nebīlere ḥarām itdi
Anlar yerlerde çürümez bu āyet ẓāhirdir menşūr

[358] "Allahım! Muhammed'e ailesine ve asahabına destek ol, selamet ver."

Ḫudānıñ hikmeti çoḳdur
Çürütmez türābda teni

Sevdigini sever Allāh
Cemāle irgürür cānı

Ḳāle'llāhu teᶜālā "Ḥarrame'l-arża lehūme'l-enbiyā"[359]

8 + 8 = 16

Nebīleriñ vücūdları çürümeye cemīᶜ-i cümle
Anlar Ḥaḳḳın ḥabībidür ᶜamel işlediler maᶜmūr

Resūlu'llah buyurmuşdur Ebū Hüreyreye dimiş
Cumᶜa güni ikindi soñu dimesine ola manẓūr

Ḥaḳ Teᶜālā uçmaḳ içre neler virir bilüñ anı
Müᵓmin ola Müslim ola her kim ki ola ki oḳur

25ᵇ

Ṣalavāt getiren ümmetin
Muḥammed Muṣṭafā sever

Ṣadāḳatle iden taṣdīḳ
Aḥmede Aḥade irer

Allahümme ṣalli ᶜalā Muhammmede'n-nebiyyi'l-ümmyyi ve ᶜalā ālihī ve selleme teslīmā[360]

6 + 5 = 11

Seksen yıllıḳ günāhına keffāret
Yazıla seksen yıl itmiş ᶜibādet

Buyurur ki daḫı Resūlu'llāh
Tañrı İbrāhīme didi Ḫalīlu'llāh

Kelīmimsiñ didi Mūsāya Allāh
Baña didi Muḥammedim Ḥabību'llāh

Benim ümmetim cumᶜa giceleri

[359] "Yeryüzüne nebilerin eti haram kılındı." Kur'ân'da böyle bir ayet bulunmamaktadır.
[360] "Allah'ım ümmi Muhammed'e ve ailesine destek ol, selamet ver."

Seksen kerre ṣalavāt getire dilleri

Yüz yıllık günāhı muḳaddem maġfiret
ʿAf ola yüz yıl gelicek ẕunūbāt

Daḫı buyurmuşdur anı dinleyüñ
Didi baña çoḳ ṣalavāt virüñ

Cumʿa giceleri viren ṣalavāt
Ḳabūl ola duʿāları ve ḥācāt

Daḫı ʿÖmer İbn-i Ḫaṭṭāb buyurup
Baña çoḳ salavāt viren diyüp

Gicelerde ṣalavāt virenler ola
Cümle ḥācātların ḳabūl ḳıla

Gündüz ṣalavāt getiren ola
Cümle ẕunūbından anlar ḳurtula

Daḫı buyurmuşdur Resūlu'llāh şöyle
Cumʿa gicesi gündüzi ola

Her kim ṣalavāt getirse baña
Melekler ṣalavātile gelir baña

26ª

Daḫı buyurmuş diñne Nebī
Ḳıyāmetde baña yaḳın ümmetim

Getiren ṣalavāt dünyāda baña
Cumʿa gün yā gicesi aña

Yüz ḥācetin Allāh anuñ bitirir
Seksen murādını aḫretde virir

Yigirmisini virir dünyāda anuñ
Maḳbūl olur ḳabūl olur duʿāların

Melekler ḳabrime gelüp diyeler
Ümmetiñ saña ṣalavāt virdi diyeler

İsmini aṣlı ile söyleye

Anlar ola ḳatımda maḳbūl ola

Daḫı buyurmuş Nebī ʿAleyhi’s-selām
Efḍaldir yevme’l-cumʿa eyyām

Ḥażret-i Ādeme cān virdi Allāh
Yine ol gün rūḥunı ḳabż itdi Allāh

Ṣalavātı ol gün getiriñ dile
Dilediğiñ duʿālar ḳabūl ola

Daḫı yüz kez getiren ṣalavātı
Seksen yıllıḳ günāhına maġfürāt

Ḥuzeyfe Resūle suʾāl eyledi
Kāfirler bazār güni işlemez didi

O gün bize Ḥaḳḳa yarar bir ʿamel
Aḫret içün ola bulmaġa kemāl

Buyurdı kim Resūlu’llāh bazār gün
Ṣabaḥleyin iki rekʿāt namāz ḳıl

Gün doġunca ḳıbleye ḳarşu duruñ
Fī-sebili’llāh tevḥīd tesbīḥ eyleyüñ

Yedi kerre ṣalavāt virüñ baña
Anañ babañ kendiñ maġfiret ola

26ᵇ

Duʿāların müstecāb ola o gün
Müʾminlere ḫayırlı ṭāʿat o gün

Ḥamdüli’llāh dīn-i İslāmdan yaraddı
Muḥammede getir dāʾim ṣalavāt

Muḥammed ümmetlerin aʿlā etdi
Ṣalavāt getirenler bulurlar necāt

Ḳāle Resūlu’llāh ṣalla’llāhu ʿaleyhi vesellem "Men ekṯerahu mine’ṣ-ṣalati ḥalā ḥayātehü emru’llāhe ʿalā cemīʿi’l-maḫlūḳāt en yestaġfirū lehū fī-memātihī"[361]

[361] "Kim hayattayken çok salavat getirirse, ölümünde o kişinin bağışlanması için Allah tüm yaratılanlara dua etmelerini emreder." Kaynağı tespit edilememiştir.

8 + 8 = 16

Resūlu'llāh buyurmuşdur çoḳ getiriñ ṣalavāt
Sizler ḥayatda olduḳça sizlere ola heces

Emr eyleye Allāh anuñ memātinden maḫlūḳāta
Anuñ çün istiġfār ide ideler ey beşer aḥdeş

Resūlu'llāh buyurdu kim aġsıra bir kimse diye
Oḳuyalar bu duᶜāi göñüller olmaya denes

Ḥaḳ Teᶜālā ḳullarına
Nece ikrām eyledi

Muḥammed ḥurmetine Ḥaḳ
Az ᶜamelle nece biñ inᶜām eyledi

El-ḥamdü li'llāhi'llezī ᶜalā külli ḥāl mā-kāne men ḥāl ve ṣalla'llāhu ᶜalā Muḥammedin ve ᶜalā ehli beytihī[362]

8 + 8 = 16

Kim ki aġsıra oḳuya bu duᶜāyı tamāmınca
Ḳuş gibi uçura ol dem olmaya anlarda daᶜas

ᶜArşın altına irişe diye Allāhümma'ġfir
Aġsırup oḳuyan bunı ẕunūbları ola denes

Daḫı buyurur Nebiyyu'llāh ḫalḳ eyledi melek Allāh
Anda iki ḳanad ola ġarba şarḳa ola bāles

Ḳaçan bir ḳul bu duᶜāʾi oḳuyunca suya dalar
Ṣoñra silkine ol melek işidüp idesiñ heves

27ᵃ

Ḳaṭre ḳaṭre döküle ṣu ḫalḳ eyleye Allāh melek
Ḳıyāmet gününe varınca istiġfārı olmaya kes

Yarlıġa yā Rabbī deyüp Muḥammede ṣalavāt virüp
Ḥizmeti bu ola anca işidmezse seni nās

[362] "Her hal üzere Allah'a hamd olsun kimsenin hali ondan gizli olmadı. Allah Muhammed'e ailesine destek olsun."

Nebiyyu’llāh buyurmuşdur ṣalavāt getiriñ bāña
Kim getire ṣalavātı göñlü anuñ ola ḫoş

İrişe nūr ṣırāṭ üzere selāmet geçeler andan
Cennete gire andan ola anlar reʾis-i cuyūş

Cumʿa gün seksen kerre ṣalavāt vir anlar diyüp
Seksen yıllıḳ ẕunūbınuñ cümlesine ola memşūş

Ḥuzeyfe buyurup bunı Resūlu’llāhdan işidüp
Çoḳ ṣalavāt viriñ bāña cumʿa irtesi ola cūş

Zīrā Yahūdīler ol gün günāḥı çoḳ ider duyuñ
Benim ümmetlerim ol gün ṣalavāt ola dürüş

Benim ümmetlerim ol gün yüz kerre ṣalavāt vire
Cehennemden azād ola aña göre deyüp çaluş

Şefāʿatim ḥelāl ola yevme’l-ḳıyāmetde deyüp
Muḥabbet iderem aña vir ṣalavāt aña buluş

Ebū Hüreyredir rāvī kim ki gicelerde ḳalḳa
Abdest alup dura şöyle on tekbīrle ola helūʿ

On tesbīḥ eyleyüp soñra oḳuyalar velā ḥavle
Nebī[ye] ṣalavāt virüp böyle ḳulluḳ ile menūʿ

Bunı böyle işleyene Ḥaḳ Teʿālā dünyā aḫret
İʿṭādan ġayrı bir nesne eylemeye etme cerūʿ

Daḫı buyurmuşdur Nebī cumʿa gün melekler gele
Ellerinde gümüş ṣuḥuf altun ḳalem ile merfūʿ

Yazalar ṣevabını anuñ ṣalavāt çoḳ getirenüñ
Dāʾim dilde bıraḳmandı müʾminler itemeye rucūʿ

İbn-i Mālik buyurmuşdur Resūlu’llahdan işidüp
Kim bāña ṣalavāt ide ḳıyāmetde ola naṣūʿ

27ᵇ

Ḫalḳ eyleye Allāh melek iki ḳanatları ola
Maġribe maşrıḳa ire beşer olmaya sürūʿ

Diye Allāh Teᶜālā benim ḳulum içün melek
Ḳıyāmet güni olunca ver ṣalavāt saña vuḳūᶜ

Zīrā ḳulum Muḥammede ṣalavāt virüp bilmişdür
Saña emrim budur diye olmaz anlara hücūᶜ

Ebū Saᶜīd Ḫudrīden dimiş aña Resūlu'llāh
Ḥadīṯini diñne anuñ olmayasıñ soñra maᶜlūl

Bir yere gele müᵓminler ṣalavāt vireler baña
Cennete gireler yarın ṣafālarla ola meblūl

Daḫı Ebū Hüreyreye buyurmuşdur Resūlu'llāh
Bir yere cemᶜ ola müᵓmin ẕikir ṣalavātla ḥalūl

Görmeyeler nārı anlar bilmeyeler ᶜaẕāb ḥisāb
Maġfiret eyleye Allāh uçmaḳ içre ola vuṣūl

Daḫı buyurmuşdur Resūl ümmetlerim cemᶜ olunca
İde ẕikru'llāh ṣalavāt irmeye anlara maḫzūl

Ḳıyāmet güni olunca şafāᶜati vācib ola
Ḥaḳḳın rahmetini bula bir nesne olmaya mesᵓūl

Maġfireti bula bunlar şefāᶜati göre anlar
Cemᶜ ola bir yere müᵓmin süre ẕikir olmaya bütūl

Reṣūlu'llāh buyurmuşdur Cābir İbn-i ᶜAbdullāha
Bir yere cemᶜ ola bir ḳavim olalar anlar āṯīm

Ẕikru'llāh itmeye anlar ṣalavāt virmeye bunlar
Ne biri biriyle egi ne olmuşlardır ḫaṣīm

Ḳalḳalar gideler anlar günde ḳoḳmuş ḥımār gibi
Bilmediler nedir ḥālī ola yarın ᶜaẕāb elīm

Reṣūlu'llāh buyurmuşdur İbn-i Mālik buna rāvī
Biñ kez ṣalavāt virene ol ḳula Ḫudā Raḥīm

Ölmeye ol kimse bunda cennette maḳāmını göre
Andan ṣoñra cānın vire oluram ben aña zaᶜīm

28ª

Daḫı buyurmuşdur Nebī biñ kerre ṣalavāt viren
Cennet şarābından içe cānını öyle ide teslīm

Daḫı buyurmuş ki Nebī beş yüz kerre ṣalavāt viren
Yarın ayrılmaya benden aña iḥsān ide Kerīm

Her ne dimiş Resūlu'llah ṣaddaḳ diyüp iḳrār eyleye
Müᵓminler ḥaşr ola böyle eyleyegör ḳalb-i selīm

690 Ẕikru'llāhı eyleyen bunda ṣalavāt getiren şunda
Allāh ikrām ider anda bula ṭarīḳ-ı müstaḳīm

Ḳalbile eylegil ṭaṣdīḳ di āmennā ve ṣaddaḳnā
Bilir cümle ḳuluñ ḳalbini Aḥad Tañrı Ṣamed ᶜAlīm

Vir salavāt Muḥammede
Canlar cānı cān Aḥmede

Anuñ ᶜaşḳı içün Allāh
Ġarḳ ider ümmetini raḥmete

ᶜAn Ebū Ġassāne'l-medenī ḳāle "Men ṣallī ᶜaleyye Resūlu'llahi ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem mi'ete merre fi'l-yevmi kāne ke men dāveme'l-ᶜibāḍete ṭūli'l-leyle ve'n-nehār"[363]

6 + 5 = 11

Buyurmuşdur Ebū Ġassān el-Medenī
Her kim Resūle ṣalavāt getirir dir anı

695 Yüz kerre her gün getire ṣalavāt
Rūz u şeb itmiş gibidür ᶜibādet

Ṣalavātı her kim yüz kerre oḳur
Yevmi yüz kerre oḳuyan dāᵓim oḳud

Cābir İbn-i ᶜAbdullāh Ebū Bekir
Nebī ile otururken geldi recül

Didi kim yā Resūlu'llāh söylegil
Ḥaḳḳa yarar ᶜamel eyleyem digil

[363] "Kim Allah rasulüne günde yüz defa salavat getirirse gece gündüz ibadet eden kimse gibi olur." Kaynağı tespit edilememiştir.

Buyurdı ḥadīṯi ṭaṣdīḳ eyleyen
Ẕikru'llāh eyleyüp ṣalavāt viren

28ᵇ

Ümmet olur [bana] Allāh[a] ḳul
İki cihānda duᶜāsı maḳbūl

Bekir İbn-i ᶜAbdullāh el-Medenī
Aña buyurmuş Resūlu'llāh bil bunı

On ṣalavāt getirse aḫşam biri
On ṣalavāt ṣabāh oḳuya anı

Ben anı ḳıyāmet gününde bilem
Şefāᶜat eyleyüp uçmaġa ḳoyam

Daḫı Enese buyurmuşdur Nebī
Bana kim getirse bir ṣalavātı

Seksen yıllıḳ ẕunūbları ᶜaf ola
Tañrı duᶜāların ḳabūl eyleye

Sāᶜid İbn-i ᶜÖmer el-Enṣārīden
Buyurmuşdur anı Nebiyyu'llāhdan

Ümmetlerim bana vire ṣalavāt
Yevme'l-ḳıyāmetde bulur ḥidāyet

On ṣalavāt sevābı şimdi yazıla
On derece yüce uçmaḳda bula

Yazıla on ḥasenāt ṣevābı
ᶜAf ola on seyyiāt ẕunūbı

Daḫı buyurmuş Nebī ᶜAleyhi's-selām
Ḥaḳḳıñ ḥabībidür diñne kelām

Ümmetlerim getirince ṣalavāt
Yazıla anlara bilüñ ḥasenāt

On kez deyince yüz ola ṣevāb
Daḫı āḫirinde buyurmuş cevāb

Bir kerre ṣalavāt getiren baña
Emr ider Allāh ferişţehlerine

Üç gün sevābını diye Ḥaḳ
Ṣalavāt viren ẕunūbdan ola pāk

29ª

Ebū Hüreyreye buyurmuş Ḥabīb
Kelāmı dertlere dermān ve ṭabīb

Bir kimse ẕikru'llāh eyleye feraḥ
Ṣalavāt getire buyurdu ol şāh

Anuñ vālideyne ve ceddine ire
Tañrı anları cennetine dāḫil ḳıla

Ramażān ayında ferāḥ eyleye
Ẕunūbları cümle maġfiret ola

Daḫı buyurdı Ebū Hüreyreye
Yarın ḳabriñ içinde yāriñ ola

Gele diye ṣalavātıñ nūrı
Viren bula yarın raḥmetini

İbn-i Mesʿūd rivāyet eyleyüp
Buyurmuşdur Resūlu'llāh deyüp

Her kim öyle namāzın ḳılup dura
Bu şehādātı böyle oḳuya

Birdir Allāh şerīki yoḳ
Eşhedü enlā ilahe illā'llāh

Muḥammed ḥabībi ḳulu
Ve eşhedü enne Muḥammeden Rasūlu'llāh

Eşhedü enlā ilahe illā'llāhu vaḥdehu lā-şerīke leh ve eşhedü enne Muhammeden ʿabduhu ve rasūluhu[364]

Rahmet ḳapusı açıla āḫir īmānla göçüle

[364] "Allah'ın ortağı olmayan tek ilah olduğuna şahitlik ederim ve Muhammed'in onun kulu ve elçisi olduğuna şahitlik ederim."

ᶜAẕāb ḥisāb görmeyeler bilmeyeler nedir ḥüzīn

Daḫı buyurmuşdur Nebī her şeyi pāk eyleyen var
Müᵓminleriñ ḳalbini pāk ṣalavāt vir olmaya mehīn

Ḳalbiñ ḳaraları gider ṣalavātı her kim ider
Er ᶜavrat diyeler anı gider ẕunūb ola muhīn

29ᵇ

Ḥażreti ᶜAlī buyurdı raḍıya'llāhu ᶜanh
İnsān düşe zikru'llāh eylemeye ẕerrecesin

Ṣalavāt vire Nebīye ẕikru'llāh eyleye müᵓmin
Duları ola ḳabūl ḳalbiñi eylegil ḥaṣīn

Müslim oġlı buyurmuşdur işidmişdür Vüheyden
Ṣalavāt vireler dāᵓim ḳabūlile ᶜibādetīn

Ḥażret-i ᶜAlī buyurdı Resūlu'llāhdan işidüp
Ṣalavāt getire dāᵓim müᵓmin ola ve müᵓminīn

Ẕunūbı ḳalmaya cümle maġfirete ire anlar
Uçmaḳ ḳāpusı açıla gire cennete evvelīn

Enes İbn-i Mālik deyüp Resūlu'llāh buyurmuşdur
Ḳıyāmet güni olunca açılmış göre ḳubūrīn

Cümleniñ ᶜameli gele ḫayır ve şer her ne ola
Suᵓāl ḥisāb ᶜaẕāb ola bilmeye kimse kimse ḥālini

O günde ben günkāra şefāᶜat eyleyem anda
Ḫālıḳ maḫluḳına ol gün sorunca anda mesᵓūlin

Elime livā'ü'l-ḥamdi ol günde alıram deyüp
Cennet ḳapuların açam diñne Nebīniñ kelāmın

Ben ikrām iderim anda Ādemiñ evlādlarına
Ḫudā emri ola böyle bildigim anuñ kemālin

Lüᵓlüᵓ-i meknūn gibi ḫadīm gele ḳarşu ola ferāḥ
Müᵓminler uçmaġa gire maġfiret bula ẕunūbın

Nāra perde ola şöyle yerle gök arasınca
Kim ṣalavāt vire baña görmeye anda ᶜaẕābın

Ṣalavāt getiren şimdi yarın görmez ᶜaẕāb ḥisāb
Raḥmete ġarḳ ola anlar bula cennāt ḥūriᶜīn

Ḥażret-i ᶜAlīdir rāvī Resūlu'llāh buyurmuşdur
Oḳuyalar ṣalavāt olmayalar vaḳtine ḥīn

Muḥammedi seveyim diyen
İḳrār idüp vir ṣalavāt

30ª

Şefāᶜatini bulam diyen
Eyle taṣdīḳ olundı ümmet

Allāhümme ṣalli ᶜalā Muḥammedin ve ᶜalā āli Muḥammedin ṣalli ᶜaleyhi ve ᶜalā ālihī ve sellim teslīmā[365]

4 + 4 = 8
Ḳaçan bir ḳul bunı oḳur
Cehenneme ḥicāb olur

Bunı oḳuyanlar bunda
Nāra girmezler yarın anda

Ṣalavātıñ küllisi ola
Ẕunūba maġfiret ola

Olam dirseñ aña ümmet
Getir diliñe ṣalavāt

Daḫı buyurmuşdur Nebī
Ḳılınca sizler namāzı

Duᶜā idince diyüñ
Sizler ṣalavāt getirüñ

Namāzı ḳılınca tamām
Oḳuyuñ ṣalavātıla selām

Duᶜāları ola ḳabūl
Namāzları ola maḳbūl

[365] "Allah'ım yüce Muhammed'e ve Muhammed'in yüce ailesine destek ol, ona ve ailesine destek ol, selâmet ver."

Buyurmuşdur ᶜÖmer İbn-i Ḫaṭṭāb
Diñne imdi nedir cevāb

Yerile gök arasında
Ḳalır namāz duᶜā anda

Ṣalavāt aña virince
Ḳabūl olur bilüñ anca

Niyāzıñ şimdi müstecāb
Yarın nāra ola ḥicāb

Ṣalavāt getiren bunda
Uçmaġına gire anda

30ᵇ

Buyurmuşdur Resūlu'llāh
Diñne ne dir Ḥabību'llāh

Ümmetime vācib oldı
Ṣalavāt getirme buyurdı

Ṣalavāt getire bunlar
Maġfirete ire anlar

İdem şefāᶜat bunlara
Şefāᶜat vācib anlara

Muḥammeddir şefāᶜatçi
Vir ṣalavāt bul şefāᶜat

ᶜİnāyet idici Allāh
Muḥammed ümmetine ider hidāyet

Ve ḳāle Veheb "Mektūbe'l-ᶜarşi men eẕnebe ẕenben felā tuġferu lehu illā bi'ṣ-ṣalavāti Muḥammedin ve men ᶜamile ḥaseneten fe lā-yuḳbelu minhu illā bi'ṣ-ṣalavāti Muḥammed"[366]

8 + 8 = 16

[366] "Arşta yazılıdır ki kim bir günah işlerse ancak Muhammed'e salavat getirince bağışlanır. Kim bir iyilik yaparsa da ancak Muhammed'e salavat getirince kabul edilir." Kaynağı tespit edilememiştir.

Buyurmuşdur Veheb anı yazılınca deyü bilüñ
Maġfiret olmaya aña ḳıyāmet güni ola vāy

Muḥammede ṣalavāt getirince dura şöyle
Hidāyet yetişe böyle aña göre düşünüp rāy

765 Daḫı bir kimse başlaya ḫayr ḥasenāt işleye
Ḳabūl olmaz bilüñ anı niçün böyle oldı hāy

Muḥammede ṣalavāt getirince ḳabūl ola
Dāʾimā diyesiñ anı olmaya ṣalavāt ṣāy

Daḫı buyurmuşdur Nebī duʿālar duralar bunda
ʿAmeller maḥbūsa ire neden olmuşdur bil ġāy

Muḥammede ṣalavātı getirince duʿā ḳabūl
ʿAmelleriñ maḳbūl ola olmaya bir nesneye ḳāy

Şöyle buyurmuşlar bilüñ kim oḳuya ṣalavātı
Bir oḳuyunca on dört biñ ṣalavāt ş̲evābı (...)[367]

31ª

770 **Ne ḳadar lüṭuf var bize**
Bir ṣalavāt on dört biñ ş̲evāb

Ḥabību'llāh ḥurmeti çündür
Mücde ḫayr ḫaber çündür cevāb

Allahümme ṣalli ʿalā Muḥammedin baḥri envārike ve maʿdini esrārike[368]

Ebū Hüreyredir rāvī raḍıya'llāhu ʿanh
Nebī aña duyurmuşdur ümmetim diyince ṣalavātı

Melekler yaraddı Allāh geleler ḳabrime benim
Diye ki yā Resūlu'llāh diye melek cevābātı

Seniñ ümmetiñden fülan fülan ibn-i fülan diye
Saña ṣalavāt getirdi diye işbu ḫaberiyyātı

775 Ferāḥ bulup diyem anda on selām eletiñ benden
Şefāʿat iderem aña itmiş durur ṭaṣdīḳātı

367

368 "Allah'ım! Nurların denizi ve sırların kaynağı Muhammed'e destek ve esenlik ver."

Ṣoñra melek gide andan ʿarşıñ altına irişe
Diye yā Rabbenā ḳuluñ Muḥammed ümmetiyyātı

Ṣalavāt getirdi aña Muḥammedü'l-Muṣṭafāya
Ferişteh diyince böyle diye Allāh melekiyyātı

On raḥmetim ola aña diye melegine Allāh
Ḳulumu ḳoyam uçmaġa cennet içre ṣafāḥātı

Emr eyleye Allāh ol dem ṣalavāt ire uçmaġa
İlete ferişteh anı daḫı nedir hükmiyyātı

Emr eyleye Allāh melek[e] her ḥarfine birer melek
Ṣalavāt ne ḳadar ḥarfdür ol ḳadardur emriyyātı

Her bir melek ola şöyle üç yüz altmış başı ola
Her başında üç yüz altmış yüz yarada bil ḥālātı

Her yüzünde üç yüz altmış aġız ḫalk eyleye Allāh
Her aġızda üç yüz altmış ḫalḳ eyleye lisānātı

Ol ḳadar dil ile anlar dāʾimā ide s̱enālar
Ḳıyāmet gününe irince söyler diller kerāmātı

31ᵇ

Her kim ṣalavāt ider s̱enālar anlara gider
İre bil böyle maġfiret bula ḳullar s̱evābātı

Allāhıñ ḳuluyum dirsiñ Muḥammede ümmet olduñ
Bunca s̱evābları bildiñ niçün itmeñ ʿibādātı

Ḥaḳḳıñ raḥmetini isteyen Resūlden şefāʿat uman
Rūz u şeb bir laḥẓa durmaz bıraḳmaz dilde şehādātı

Ġafletile durma bunda cān tende durduḳça benne
Bir gün furṣānt gide elden dile getir ṣalavātı

Ḳullarını sever Allāh ider hidāyeti raḥmet
Ḳulluḳ iden ḳullarına yarın ider ʿināyet

Muḥammed ümmetin sever Tañrıdan anları diler
Her kim ki anları sever dutar emri emriyyātı

Ah bī-çāre ümmetiñdür
Ah Aḥmedā vah Aḥmedā ah

Şefāᶜat ṣāḥibi odur
Ah Muḥammed vah Muḥammed ah

Medḥ-i Ṣalāt Muḥammed ᶜAleyhi'ṣ-ṣalavātü ve's-selām

8 + 8 = 16

Seni ẕikr eyleyen diller seni seven müᵓmin ḳullar
Allāhıñ ḥabībi deyüp ḫulūṣile vir ṣalavāt

ᶜAceb naṣıl diye dilim seni medḥ idemez kimse
Seniñ medḥiñ ider Allāh ṣıdḳile diyem ṣalavāt

Ḳaçan biri seni seve saña ümmet olup dura
Seni sevip seni bula rūḥıña virir ṣalavāt

Buyurdu Ḥaḳ saña levlāk lemā ḫalktü'l-eflāk
Hamdüli'llāh olur ümmet şevḳile diyen ṣalavāt

Kendi nūrından yaraddı Muḥammed ḥabībim deyüp
Anı sevenleri sevdi sevdiñse vir ṣalavāt

Bildirdi Ḥaḳ kelāmını irişdirdi selāmını
Bütün idüp īmānıñı Muḥammede ver ṣalavāt

32ª

Nebīler cümlesi bildi bilüp andan nebī oldu
Sen ümmetsiñ durma imdi Resūline ver ṣalavāt

Melekler ẕikr ider anı bilüñ anı niçün duruñ
Cümlesiniñ şāhı sulṭānı ṭabībine ver ṣalavāt

Cümleniñ derdine dermān iki cihānda ol sulṭān
Günāhkārları ḳurtaran şefīᶜine ver ṣalavāt

Şerīᶜat ṭarīḳat begi maġrifet ḥaḳīḳāt maᶜdeni
Evvel āḫir zamān peyġamberi ḫātemü'l-enbiyāya ṣalavāt

Ḥaḳḳı oldur bildiren cihānı nūrla dolduran
Küfrü bāṭılı ḳaldıran Nebīsine ver ṣalavāt

Ebū Bekir ʿÖmer ʿOs̱mān ʿAlī durur ḫāṣ yār
Daḫı āli ezvācına cümlesine vir ṣalavāt

Ḥasan Ḥüseyin anlar ʿışḳına virdiler cānlar
Eger saña cān ve cinān lāzım ise vir ṣalavāt

Ḫudā ümmetini anuñ ḫāṣ eyledi anı bilüñ
Evlādına aṣḥābına cümlesine vir ṣalavāt

Ḥabīb odur ṭabīb odur müʾminiñ īmānı o
Ḥūrī ġılmān ister iseñ cümlesine vir ṣalavāt

Duʿāların ḳabūl ola nārından bulasıñ necāt
Niʿmet vildān ister iseñ Muḥammede vir ṣalavāt

Nebīleriñ nūrı odur velīleriñ sırrı odur
Ḥaḳḳıñ sevgüli Ḥabībidür Muḥammede vir ṣalavāt

Ṣadıklaruñ kemālidür ʿāşıklarıñ maʿşūḳı o
Ḥażret-i Ḥaḳḳıñ nūrıdur Muḥammede vir ṣalavāt

Erenleriñ şāhı odur yeryüzünüñ māhı odur
Cān göñülden sevip anı Muḥammede vir ṣalavāt

Nece ṣādıḳ olan ümmet cānlarını eyledi fedā
Bunı böyle düşünüp sen Muḥammede vir ṣalavāt

Cehenneme giren ḳullar ismini z̲ikr idince anlar
Āzād olur cehennemden Muḥammede vir ṣalavāt

32ᵇ

İlāhī dilerem senden cennetde cemāliñi
Ḥabību’llāh kevs̱erinden içince verem ṣalavāt

Gel ey göñül Muḥammediñ ʿaşḳına olasıñ ḳurbān
ʿIşḳına cān vir bul cinān Muḥammede ver ṣalavāt

Eger ʿāşıḳ iseñ Ḥaḳḳa cemālini görem dirseñ
Cemālini görmek isteyen Ḥabībine ver ṣalavāt

Ḳayġulu ümmetiñ seniñ dāreyn içre ister seni
Saña ümmet olur cümle rūḥuña viren ṣalavāt

Ey göñül gel Muḥammediñ
Göñlüne göñüldaş olagör

Muḥammediñ sırrı aʿlā
Sırrına sırdaş olagör

Receb-i Şerīf

ʿAn Enes raḍīya'llāhu ʿanh ḳāle ḳāle Resūlu'llah ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem "İnne fi'l-cennete nehrun yuḳālu lehu recebe mā'uhu eşeddü beyāżen mine'l-lebeni ve aḥlā mine'l-ʿaseli men-ṣāme yevmen min recebe seḳāhu'llāhu min-ẕālike'n-nehri" ṣadaḳa Resūlu'llāh[369]

6 + 5 = 11

Enes raḍıya'llāhu ʿanh rāvī
Resūlu'llahdan işiddim dir anı

Buyurdı cennetde ṣu var anı
Receb durur anuñ ismini

Südden beyāż suyı aḳdur
Baldan daṭlu şübhe yoḳdur

Bir kimse recebde ola oruç
Bir gün ṣāʾim ola görmeye güç

İçirir ol ṣudan Ḥaḳ Teʿālā
Cennet mekān ola yeri aʿlā

33ª

Muḳātil dimişdür diñne anı
Anuñ diñne imdi sen kelāmını

Zebercedden daġ var bilüñ deyüp
Türābı gümüşden duyuñ deyüp

Cebel-i Ḳāf bu dünyānıñ çevresi
Cemʿ olurlar melekler aña bilesiñ

[369] "Cennette recep isimli bir nehir vardır. Sütten daha beyaz ve baldan daha tatlıdır. Kim recep ayında bir gün oruç tutarsa Allah o kimseye bu nehirden su içirecektir." Ahmed b. Hüseyin Beyhâkî, *Fezâilü'l-evkât*, nşr. Adnan Abdurrahman Mecid el-Kaysî (Mekke, y.y., 1410/1990), 8.

Gelir Ḥaḳḳa yalvarmaḳ içün bunlar
Muḥammed ümmeti çün cemᶜ olurlar

Melekleriñ yedinde ola sancāḳ
Sancaklarda yazılı ola ancaḳ

Üzerinde yazılı lā ilāhe illa'llāh
Daḫı ola Muḥammedün Resūlu'llāh

Cemᶜ olalar cumᶜa gecelerinde anuñ
Şehr-i receb cumᶜa gecelerinde bilüñ

Cebel-i Ḳāf cümlesi dola melek
Yalvarıp Allāha ideler dilek

Muḥammed ümmeti çün anlar yalvaralar
Eyle raḥmet itme ᶜaẕāb diyeler

Ṣabāḥ olunca ideler niyāz
İde ḳabūl ḥācetlerin Bī-niyāz

Diye Allāh Teᶜālā meleklerine
Nedir murādıñız diye anlara

Melekler diyeler yā Rab şol ola
Ḳullarıñ recebde maġfiret bula

Recebde ṣāʾim olan Muḥammed ümmeti
Ola maġfiret bula anlar raḥmeti

Diye Allāh Teᶜālā meleklerim
ᶜİzzetim celālim ḥaḳḳı çün anlaruñ

Taḥḳīḳ raḥmeti bula cümlesi
Raḥmete ġarḳ ola anlar hepisi

33ᵇ

Resūlu'llāh buyurmuşdur kelāmı
Ne dimişdür eyle ᶜamel dut anı

Recebde bir gün ṣāʾim ola biri
Seve Allāh bula ṣevāb bil anı

İkinci gün ṣāʾim ola deyüp
Gelmez vaṣfa s̲evāb-ı ʿaẓīm olup

Yer ile gök arasında olanlar
Vaṣf idemez s̲evābını bil anlar

Üç gün oruç dutar ise bir kişi
Cehenneme ḥicāb olur bil kişi

Yetmiş biñ yıl ḥicāb ola perde
Bunca ırāḳ nār ola anda

Dört gün receb ṣāʾimi olanlarıñ
ʿAf ola dünyā belāsı anlaruñ

Cünūn cüzzām maraż fitne-i Deccāl
Ḳabr ʿaẕābı görmeyeler nedir ḥāl

Beş gün oruç dutan Ḥaḳḳa yaḳın
Ḳıyāmetde itmeye añа ʿaẕābın

Altıncı gün oruç dutanlar ola
Ḳabirden ḳalḳa vechi bedre döne

Yedinci gün recebde ṣāʾim olanı
Anuñ çün ḳapana ṭamu ḳapuları

Sekizinci gün oruç dutanı bilüñ
Sekiz cennet bābı açılır duyuñ

Ṭoḳuz gün oruç dutanıñ s̲evābı
Ḳalḳınca ḳabirden diye cevābı

Diye anlar lā ilāhe illa'llāh
Daḫı diye Muḥammed Resūlu'llāh

Gireler cennete görmeye ġamlar
Görmeyeler ġayrı anlar elemler

34ª

On gün oruç dutanları bilindi
Suʾāl olmaz birisinden duy imdi

On beş gün ṣāʾim olan ḳula
Ẕunūbı maġfiret ḥasenāt bula

Receb ayıñ tamām dutanı benne
Aña s̱evāb vaṣfa gelmez bil añna

Eger kendiñe lāzımsa kendiñ
Ṣāʾim ol receb ayına irdiñ

Bir kimse receb ayına irse
İki gün anda ṣāʾim olsa

Eger üç gün ṣāʾim olsa biri
Vaṣfa gelmez s̱evāb bilindi anı

Tañrı ol ḳul içün ide nāra perde
Yetmiş yıl ḳalıñlıgı anda

Daḫı dört gün olur ise oruç
Belādan cünün cüzzāmdan ḫurūc

Zātü'l-cenbden ola anlar aẕād
Deccāl ḳabir ʿaẕābından bula necāt

Ol giceyi iḥyā ide kim bir ḳul
Muḥammediñ ümmeti Ḥaḳḳa ḳul ol

Daḫı buyurmuş receb ayına irince
Oḳuyalar bu duʿāʾi görünce

(...)[370] şeyṭān şerri olmaya
Emīn ola ḥīlesini görmeye

Ol kimseniñ ḳalbi ölmeye deyüp
Göñüller öldügi günde buyurup

Ḫayrı berekātı ġāyet çoġalır
Anadan doġma günāhından ḳurtulur

Yetmiş kişi cehennemden ola ḫalāṣ
Anuñ şefāʿatile bulalar fāz

370 يَزِيْدُ بْنُ رُكَيْنٍ

34ᵇ

Bilindi receb ayını
Medḥini ider Ḥabību'llāh

Dut orucı oḳu ducāʾ
Şehr-i receb recebe şehru'llāh

Āmentü bi'llāhi ellezī lā-ilāhe illā hū[371]

6 + 5 = 11

Ḥażret-i Resūl buyurmuş diñleyüñ
Kelām nedir anı bilüñ añnayuñ

Ola ol baḥşine receb ayı
Ḳuşluḳ vaḳtinde diñne nedir anı

On altı rekʿat ḳılasıñ namāz
Her rekʿatde bir Fātiḥa bir İḫlāṣ

Oḳuyasın birer muʿavvezeteyn
Tamāmen ḳılasıñ böyle namāzıñ

Dünyādan çıḳdıgı zamānda ola
Anadan doġma evlād gibi ḳala

Ḳıyāmetde şehīdlerle bile ola
Nebīlerle cennete bile gire

Buyurmuşdur Resūlu'llah bunı
Receb nışfı dutulan ṣāʾimini

İki yüz yıllıḳ günāha keffāret
Cümle ẕunūba ola maġfurāt

Ol gice ḳāʾim olursa ola
Biñ kerre Ḳadre irmiş ṣevāb bula

O gün biñ kez İḫlāṣ sūresi
Oḳuyasın yüz Āyete'l-kürsī

Tamāmında bu ẕikri oḳuya

[371] "Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a iman ettim."

Gör imdi Allāh neler iḥsān eyleye

Dut orucu ḳıl namāzı
Oḳu Āyete'l-kürsī İḫlāṣ

35ª

Eyle receb ayıñ iḥyā
Oluñ belālardan ḫalāṣ

Lā-ilahe illā'llahu'l-ġaniyyü'l-ḥamīd lā-ilahe illa'llāhu'l-ᶜarşı'l-mecīd lā-ilahe illa'llāhu'l-vitru'l-aḥad[372]

6 + 5 = 11

Ḥaḳ Teᶜālā ol kişiye virir
Yetmiş biñ melekler gümüş divitli olur

Yetmiş biñ ḳalem altunla yazalar
Ḳıyāmete dek yazalar s̱evāblar

Oḳuyalar Āyete'l-kürsī İḫlāṣ
Eyle ᶜamel bul selāmet bil ḫalāṣ

Ol kişi çün melekler ide istiġfār
Ḳıyāmet gününe dek diye anlar

Her İḫlāṣ muḳābelesinde ola
Cennetde köşk anuñ çün yapıla

Ne kadar oḳursa ol ḳadar olur
Yarın anda necāt bulur ḥaşr olur

Her kim ol Yaradandan dileye
Ḳurtara ᶜaz̲ābdan cennete götüre

ᶜAraṣāt ıssılarında cemᶜ ola ḫalḳ
Şedīd derler dökerken n'ider Ḥaḳ

ᶜArş gölgesinde ḥūrīlerle bile
İde ṣafā dura müᵓminlerile bile

[372] "Cömert ve övgüye layık olan Allah'tan başka ilah yoktur. Yüce arşın sahibi olan Allah'tan başka ilah yoktur. Benzersiz ve tek olan Allah'tan başka ilah yoktur."

Receb nıṣfı gice bunı oḳuya
Cümle günāhlarından pāk ola

Oḳuyup duᶜā dola
Ḫulūsına göre bula

Ḳulun Allāh nasıl seve
İḳrār taṣdīḳ ile ola

Lā ilāhe illā'llāhu'l-ᶜaẕīm lā ilāhe illā'llāhu'l-ᶜalīmü'l-kerīm lā-ilāhe illā'llāhu

35ᵇ

Rabbi's-semavātı ve'l-arża lā-ilāhe illā'llāhu Rabbi külli şey'in ve ḫālıḳahu[373]

8 + 8 = 16

O gün oruç olanlar ḥelāl mālile dutanlar
Biñ kerre kabūl olmuş eylemiş gibidir ġazā

Biñ ḳul āzād eyleme biñ kerre ḥacca varma
Biñ nāfile namāz ḳılma bunca s̱evāb vire Ḫudā

Receb nıṣfı geceleri oḳuyalar bu duᶜaʾi
Gündüzi ṣāʾim olunca ecir böyle bula aᶜlā

Buyurmuşdur Resūlu'llāh Ḥabību'llāh ṭabību'llāh
Her ne dimiş dutasıñ sen dir deye āh ümmetā

Ḳıyāmet güni olunca ᶜaraṣāta birike ḫalḳ
ᶜAz̲āb şedīd olur iken gele Ḥaḳdan böyle nidā

Ḳanı ol dünyāda olan receb ṣāʾimini bilen
Benim çün ḳulluḳ eyleyen işideler böyle ṣadā

Cümle ᶜālem işideler recebde oruç olanlar
Diyeler devlete irer olur bunlar bunda Hümā

Bunlar böyle söyler iken görüne anda bir nūr
Güneş gibi ḫalḳ üstüne görüne nūru ve nūrā

[373] "Pek yüce olan Allah'tan başka ilah yoktur. Her şeyi bilen ikram sahibi olan Allah'tan başka ilah yoktur. Göklerin ve yerin sahibi olan Alah'tan başka ilah yoktur. Her şeyin sahibi ve yaratıcısı olan Allah'tan başka ilah yoktur."

Bu nūr ile Cebrāʾīl Mikāʾīl İsrāfīl ola
Görmeyeler ʿaẕāb ḥisāb irişmeye anlara ẓulmā

Ne deñlü var recebīler bulup cemʿ ideler anlar
Ḥaḳ Teʿālā bunları ḫāṣ eylemiş durur zīrā

Bunlar maḳāmına ire dīvān-ı ʿālīyeye vara
Bu deñlü devleti göre ʿizzet içün diye şükrā

Recebīler cemʿ ola bir kezden secdeye vara
Gine Ḥaḳdan nidā gele anlar içün ola eẕnā

Ḳaldır[ıñ] başıñızı sizler dünyāda ḫizmeti tamām
Siziñ içün ḫaẓırladım ebed görmeyesiz eẕā

Andan ṣoñra varalar ʿameline göre bulalar
Cennet menziline ireler duralar anda ebedā

36ᵃ

Rivāyet eyledi Ṣüvbān raḍıyallāhu ʿanh
Buyurup dimişdür anı Resūlle ikimüz refḳā

Giderken yolumuz vardı varıp bir maḳbere irdi
Ḥabību'llāh fi'l-ḥāl durdu bir zamān eyledi bukā

Buyurdı bāña yā Ṣüvbān işbu ḳabriñ ehline
ʿAẕāb olur imiş didi maġfiret ola idem duʿā

Didi bāña yā Ṣüvbān eger bunlar receb ayında
Ṣāʾim olmuş olaylardı görmez idi bunda cezā

Eger bir gün ṣāʾim olsa şehr-i recebde bir kimse
Geceler ḳāʾim olursa ḳabr ʿaẕābı olmaya aṣlā

Didim ki yā Resūlu'llāh receb ayında bir güni
Ya bir gece ḳāʾim olmaḳ eyleyesiñ anı aḥyā

Ḳabr ʿaẕābı menʿ ola mı defʿ ola mı deyincegez
Neʿam deyüp Resūlu'llāh görmez buyurdu cefā

Süleymān Fārisī buyurmuş raḍıya'llāhu ʿanh
Receb ayı içün işit seveni bulur ṣafā

Ḳaçan şehr-i receb gire aṣḥāb her gün varıp dura
Ḥużur-ı şerīfe varıp diñlerlerdi bunlar māẕā

Resūl bir gün buyurdu kim Cebrāʾīl buyurdu deyüp
Ne dimişdür diyem size muştuladığını bana

Yā Muḥammed diyüp didi seniñ ümmetiñden ola
Beş bölük kimseler ire böyle devlet ire başa

Ecel vaḳti irişince Rıḍvāna emr ola anca
Bizim bir ṣāliḥ ḳulumuz geliyorur diye ıyte

Aç cennetiñ ḳapuların kemālince eyle zīnet
Beytimize gelir müʾmin deyü Ḥaḳ buyura

Rıḍvān daḫı ola ferāḥ cennet ortasına vara
Çıḳup bir aʿlā yere hüsn-i ṣavtile ide edā

İde ḥūrīlere nidā emr-i ḥāli iʿlām ide
Beyāż incü ḥaymelerde mestūr olmuşdur mehmā

36ᵇ

Bizim ṣāḥibimiz gele deyü yollar gözedeler
Şevḳile müntaẓırlardı ṣadā ola anlara devā

Lebbeyk diyüp duralar ayaḳ üzere geleler
Taʿẓīm tekrīm içün anlar irişmez anlara ʿaḳlā

Dürlü dürlü ola zīnet envāʿı dürlü tuḥfeler
Laṭīf armaġān ola görmez miṯlin ehl-i dünyā

Muḳarrebīn melāʾikler nebī velī ervāḥları
Raḥmet melekleri cümle ʿazīze ḳarşu gele tā

Resūlu'llāh buyururken ʿÖmer raḍıya'llahu ʿanh
Ṣabır idemeyüp ṣordı olur anuñ ḳalbi żiyā

Buyuruñ yā Resūlu'llāh bizi daḫı bu yoluñdan
Olmaġa çāre var mıdur irevüz biz daḫı buña

Resūlu'llāh buyurup yā ʿÖmer bu beş bölügüñ
ʿAmeli kimde olursa göçe bundan bula beḳā

Buyurmuşdur bu beş kimse evel receb ayıñ seven
Şehr-i receb görünmeden düşerdi göñlü ferāḥa

Tevbeye düşürür dilin istiġfār eyleyüp durur
Ẕunūbına olur pişmān ider ẕikru'llāh lisāna

Receb ayı gele ire ṭāʿatu'llāh idüp dura
İçe fenādan çıḳa ol receb ırmaġından ḳana

İkinci şehidlerdir fī-sebīli'llāh ider cenk
Kāfir yedinde ölmüşdür olmuşdur anlar şühedā

Yāḫūd nā-ḥaḳ yire öldü yāḫūd evi mālı içün
Şehīdlik fırḳa fırḳā olur buyurdı Muḥammed Muṣṭafā

Bunuñ gibi ulu ḫāṣlar uçmākda maḳāmı ola
İçmeyince bal şarābı cānları teslīm olmaya

Üçünci cumʿa gün ola cumʿa namāzını seve
Cemīʿ-i müʾminler ile ḳılanlar ṣalāt-ı cumʿa

Cennetde süd şarābından içmeyince ölmeyeler
Andan ṣoñra bu fenādan göçile ḳala bu fenā

37ª

Dördünci ʿālimler ola naṣīḥat eyleyüp dura
Ḫalḳı ḳavlile fiʿliyle çevire cennetden yaña

İder irşād anları müşkīllerin ḥāl eyleye
Müʾmin müʾmineler cümle ider anları ṣuleḥā

İrşād eyleyince ʿālim Kevṯer şarābından içe
Ölmezden evvel içeler naṣīḥat iden ʿulemā

Beşincisi müştāḳu'llāh dāʾim diye ẕikru'llāh
İşdince ẕikru'llāhı ditreye vücūd u aʿẓā

Mevlānıñ yoluna ʿışḳı döker gözleriniñ yaşı
Leyl i nehār dilde dāʾim el-emān dir yā Rabbenā

ʿĀşıḳ-ı dīdār olanlar böyle vechile duranlar
Raḥīk şarābından içe ecel irişince cāna

Bir ḳuluna naẓār idince Allāh
İrişe ḳuluna ḥidāyetu'llāh

Gösterir maḳāmını fānī içinde
İşle ᶜamel eyle ḫulūṣ irer ᶜināyetu'llāh

Allāhümme ecᶜalnā minhüm ve meᶜahüm bi-ḥaḳḳı keremike yā Kerīm[374]

8 + 8 = 16

Buyurmuşdur Resūlu'llāh ne dimişdür diñne anı
Yevme'l-ḳıyāmetde ola her kişi zümre ve zümrā

Başı açıḳ yalın ayaḳ ᶜüryān ḳopa deyüp Resūl
Buyurucek didi añā ᶜĀyişe raḍıy'allahu ᶜanhā

Buyuruñ yā Resūlu'llāh öyle olsa naṣıl ola
ᶜAvratlar arasında ᶜayıb degil mi bunlara

Resūl Ḥażreti buyurup yā ᶜĀyişe ḳıyāmet gün
O gün ola öyle bir gün neden ide bunlar ḥayā

Her kişi yanındakini ādemī ya ġayrı nesne
Bilmeye ḳande ḳaldıgı o gün böyle ola cezā

Kişi kendisini bilmez kendi ḥāli nedir görmez
Sersem serseri olalar bilmeyeler er ve nisā

37ᵇ

Dāreyn içre olur cezā
Emrine idilmez nizāᶜ

Ḳaḥḥār Cebbār olan Allāh
İder ḳullarına ᶜaẕāb ve fezāᶜ

Ve tera'n-nase sükārā ve ma hüm bi-sükārā ve lā-kinne ᶜaẕāba'llāhi şedīd[375]

8 + 8 = 16

[374] Ey ikram sahibi Allah'ım! Kereminin hakkı için bizi onlardan ve onlarla beraber eyle."
[375] "İnsanları sarhoş görürsün, oysa sarhoş değillerdir ama Allah'ın azabı pek çetindir." el-Hâc 22/2.

Ki buyurdu yā Resūl hiç kimse var mı ola anda
Olmaya maḥşerde ᶜüryān irmeye şedīd ᶜaẕāb

Buyurdu ki naᶜam deyüp vardır peyġamberler anda
Ehl-i beytleri varırlar görmez anlar yarın ᶜiḳāb

Receb şaᶜbān aylarında oruç dutanlardır deyüp
Bunlar içün ṣıḳlet yoḳdur görmeyeler anlar ḥisāb

Bunlar sekerāt-ı mevti daḫı kabir ᶜaẕābını
Görmeye didi Resūl olmaya perde ve ḥicāb

960 Ebū Zīrdir buña rāvī Resūlu'llāh dimiş anı
Receb ayında her ṣabaḥ oḳuyanlar olur übāb

Yevm-i yedi oḳuyana gelmiş gelicek günāhına
Yarlıġanır ẕunūbları ola maḳbūl ola ḥubāb

Ḳılar namāz dutar oruç
Receb-i şerīf aylarında

Nefs ü şeyṭān dünyā hevā ḫurūc
Dolar nūr-ı īmān göñüllerinde

Lā-ilāhe illā'llāh vaḥdehu lā-şerīke leh ve eşhedü enne Muḥammeden ᶜabduhū ve Resūluhu

Şehr-i Şaᶜbān-ı Şerīf

Ḳāle'n-nebiyyü ᶜaleyhi's-selām "Men-ṣāme yevmen min şehr-i şaᶜbān ḥarrama'llahu cesedehu ᶜāle'n-nīrān

8 + 8 = 16

Buyurmuşdur Resūlu'llāh Ḥabību'llāh ṭabību'llāh
Kaçan şaᶜbān ayı gele diñne nedir kelimāt

38ª

965 Müᵓmin bir gün ola ṣāᵓim ḥarām ide aña nārın
Cesed görmeye nīrānı eyleyindi taṣdīḳāt

Her gün ṣāᵓim olanı bil ona göre tedārik kıl
Şaᶜbān-ı şerīf buyurdı eyle ᶜamel-i ṣāliḥāt

ᶜAmel eyleyindi bunda devlete iresiñ anda
Müᵓmin müᵓmine cümlesi ide ẕikru'llāh ᶜibādāt

Nūr eyleyüp ḳalbiñi şereflendir īmānıñı
İstiġfār eyleye diliñ ᶜaf oluna ẕunūbāt

Ṭāᶜate düşesiñ bunda maġfiret bulasıñ anda
Ḥaḳḳa ḳulluḳ eyleyüp düşe tevḥīd her sāᶜāt

Buyurmuşdur Resūlu'llāh kelāmında diñne imdi
Nıṣf-u şaᶜbān oluncagez ol gice olur berāt

Müᵓminler durmaya anda dürüşeler ᶜibādete
Giceleri ola ḳāᵓim nehārları ṣāᵓimāt

Ḥaḳ Teᶜālā emr ider kim keremini bilüñ anuñ
Yeryüzünde olanlarıñ cümlesine maġfurāt

Rızḳını virir Mevlā yazılır ol günde aᶜlā
İder aᶜlā Ḥaḳ Teᶜālā bulur ḳullar selāmāt

Buyurmuş ki Resūlu'llah Ḥabību'llāh ṭabību'llāh
Bir kimse ol güne ire eyleye böyle murādāt

Bir kimse ol güne ire yüz rekᶜat namāzı ḳıla
İkide bir selām vire selām ellide tamāmāt

Her rekᶜatda bir Fātiḥa üçer oḳuya İḫlāṣ
İnzāl ide Allāh melek ola ḳabūl maḳṣūdāt

Yüz ola inen melek ola ḳabūl şöyle dilek
Otuzı cennetlik diye mücde eyleye kelimāt

Otuzı yardımcı ola nār ᶜaẕābın menᶜ eyleye
Otuzun yollaya saña defᶜ ola cümle ġam āfāt

Onunu yollaya şöyle şerr-i şeyṭān defᶜ ola
Dareyn içre ᶜazīz ola bula devlet saᶜādāt

38ᵇ

Daḫı inzāl ola raḥmet böyle ola bula devlet
Aña ol yıl irişmeye her nesneden nedāmāt

Kim ki bu namāzı ḳıla böyle kemāllere ire
Ḳalbine irṣāller gele yazıla böyle s̲evābāt

Buyurdu ʿaleyhi’s-selām gerçekdir didigi kelām
İne ümmetime raḥmet bula ḳullar hidāyāt

Ḳoyunlar tüvünce ola ol ʿadedce bula s̲evāb
Allāh eyleye maġfūrāt gerek müʾmin ve Müslimāt

Buyurmuşdur Resūlu’llāh ʿināyetler ide Allāh
Maġfiret oluna cümle ʿaf oluna seyyiāt

İden zinā ḫamir içen nemmām ġammāmlara geçen
Tevbeye düşünce ol dem duʿāları müstecābāt

Maġfiret dileye Ḥaḳdan ḳurtula cümle z̲unūbdan
İstiġfār eyleye anlar bağışlana taḳṣīrāt

Şaʿbān-ı şerīf gele her kim bu namāzı ḳıla
İkide bir selām vire tamām on iki rekʿāt

Birer Fātiḥa on ikişer ola İḫlāṣ
Kim ki bu namāzı ḳıla diñne imdi nedir ḥālāt

İde Allāh aña naẓar yetmiş raḥmet naẓarıyla
Her bir rahmet naẓarıyla ola ḳabūl yetmiş ḥācāt

Şehr-i şaʿbānı ider aḥyā vaṣf[a] gelmez s̲evābı anuñ
Ola geceleri ḳāʾim gündüzleri z̲ikriyyāt

ʿİnāyet eyleye Mevlā ola aʿlālardan aʿlā
ʿIşḳu’llāha düşe ḳalbi vere Allāh ḥasenāt

Muḥammed buyurmuş anı uyarındı ġāfil cānı
Ḳavī eyleyesiñ dīni idegör dāʾim ṭāʿāt

Ġafletile olmaz bunlar çıḳar elden gider günler
Īmān idüp eyle ʿamel çürür teniñ cān emānāt

Ṣaḳın aldanma dünyāya güler yüze çevirir yön
Kime ḳaldı ḳanı vīrān ḫulūṣ ʿameldir bāḳiyyāṭ

39ª

Ḳaygulu bī-çāre ḳulu aman yā Rab sensiñ ulu
Bu günleriñ ḥurmetine ẕunūblardan ayle necāt

Vedūd Allāh odur Ḥannān
Raʾūf Allāh odur Mennān

Bir gün oruç olunca şehr-i şaʿbān
Ḥarrama'llāhu cesede ʿale'n-nīrān[376]

Şehr-i Ramażān-ı Şerīf

Ḳāle'llāhu teʿālā "Yā eyyuhellezīne āmenū kütibe ʿaleykümü'ṣ-ṣıyāme kemā kütibe ʿale'l-lezīne min-ḳabliküm leʿalleküm tetteḳūn"[377]

8 + 8 = 16

Teʿāla'llāh buyurmuşdur kelāmında diyem anı
Benim birligim bilen duta emri ola ṣıyām

Farż eyledi ḳullarına ṣavmı dutar idi Ādem
Şehr-i eyyām ʿadedince imsāk olur idi müdām

Dutuñ buyruġumı benim bir ay olasıñız ṣāʾim
Ḳullarım olalar oruç ramażān ayını tamām

Ḥaḳ Teʿālā ḫalḳ eyledi ʿaḳılı yaradup didi
Döndür yüzüñi yā ʿaḳıl baña eyleyesiñ iḳdām

ʿAḳıl didi amān yā Rab ḫalḳ eylediñ ḳullarıñ hep
Ben żaʿīfem ḳılam ṭaleb ola senden baña ikrām

Didi ʿaḳla yā ʿaḳıl seni ḫalḳ eylemişem ben
Senden ʿazīz yaratmadım seniñ ʿünvānıñ ola ḫüddām

Ṣoñra nefsi ḫalḳ eyledi baña yüzüñü dönder didi
Nefsden bir ṣadā geldi kim enā enā ente entām

Emr eyleyüp atdı nāra yüz yıl tamām nārda dura
Çıḳarup suʾāl eyledi gine gel evvelki kelām

Ṣoñra emr eyleyüp Allāh yüz sene eklī şürbī yoḳ

---

[376] "Allah cesede (cehennem) ateşini haram kıldı."

[377] "Ey inanıp güvenenler! Oruç, sizden öncekilere farz kılındığı şekliyle size de farz kılındı ki yanlışlardan sakınabilesiniz." el-Bakara 2/183.

Ḳıdā virmeyince nefs didi ḳulum sensiñ Ḫudām

39ᵇ

Bu sebebden vācib oldu cemiᶜ enbiyālara
Ümmetlere vācib oldı duta oruç ᶜaded eyyām

Bize farż eyledi Allāh Muḥammed ümmetine hep
Ramażān ayı cümle başdan başa dutuñ tamām

Resūlu'llāh buyurmuşdur ramażān ayı gelince
Açılır göñüller ḳapusı söylemeñ sizler kehām

Açılır cennet ḳapusı ḳapanır cehennem bābı
Baġlanır zencīrle şeyṭān düşer müᵓmin ṭarīḳ-i ᶜām

Futiḥat ebvāb-ı raḥmet[378] sekiz bābı bile cennet
Dāḫil olur ṣāᵓim olan ola anlar evvel imām

Günāhlar ola maġfiret *mā-teḳaddeme min zenbih*[379]
Olunca nehārda oruç leyillerde ola ḳıyām

Ṣavm cehenneme ḳalḳān ᶜibādetler ebvābıdur
Teniñ zekātı da olur kibir şehvet olur ḥarām

Mīzanda ş̱evābı aġır ḥūriᶜīnler bil çoġalır
Ṣırāṭı āsān geçilir bulur selāmet dīn-i İslām

Bedenleri eyler ṣıḥḥat ᶜaḳlı nūrlandırır ġāyet
Nefs-i emmāre ve şehvet gider ġuṣṣa ḳalmaz ġammām

İşitmişdür İbn-i ᶜAbbās Resūlu'llāh dimiş aña
Duḫūl ola şehr-i ramażān cinān cedīd tezeyyün tām

Leyle-i evvel olunca çıḳa ᶜarş altından rīḥ
Cennet içinde olan eşcār ḥüsün evrāḳ zeyn ola nām

Zīnetlene ḥūriᶜīn tezvīclene müᵓminīn
İçi [ṭ]olu vildān ġılmān ide ḫizmet ola ġulām

Ramażān ayı gelince ifṭār vaḳtine irince
Biñer biñer aẕād olur nārından olur irtiṭām

---

[378] "Açılır rahmet kapıları"

[379] "Günahları önüne geçemez"

Yevm-i cumᶜa leyillerde her sāᶜātde biñer biñer
Āzād eyleye nārından ramażān ayında inᶜām

Kaçan āḫir gününden evvelinden ol güne dek
Ne ḳadar ḳul ola āzād ol ᶜadedce ola behām

40ª

Diñne imdi bil Allāhıñ neler inᶜām iḥsānı olur
Beşeriz biz ḫalḳ eyleyüp türāb iken ider hümām

İlāhī dilerem senden ẕunūbları [ḳıl] maġfiret
Raḥmeti çoḳ Ġanī Ḫudām dāreynde eyleme sersām

Kerīm Allāh Ḳadīr Allāh ḳullarını server Allāh
Cümle müᵓminler ile raḥmetiñle eyle s̱üġām

Müᵓminlere lāzım olan
İder iḳrār ile īmān

Tamāmca dutasıñ oruç
Gelince şehr-i ramażān

Ḳale'n-nebiyyü ᶜaleyhi's-selām "el-Cennete müştāḳ ᶜalā erbaᶜa aḳvāme evvelühā men eṭᶜame cāyiᶜan ve's̱-s̱ānī men lebese ᶜuryānen ve's̱-s̱ālis̱ü bi ṣavme ramażān ve'r-rābiᶜu men-ḳarae'l-Ḳurᵓāne"[380]

4 + 4 = 8

Buyurmuşdur Nebiyyu'llāh
Ḥabību'llāh ṭabību'llāh

Cennet ᶜāşıḳdur şunlara
Bu dört ḳavim olanlara

Bu ᶜameller sende ola
ᶜĀşıḳ maᶜşūḳına ire

Evvel şu dördüñ biri
Aça taᶜāmın yediri

[380] "Cennet şu dört topluluğa özlem duyar: Birincisi aç doyuran, ikincisi çıplağı giydiren, üçüncüsü ramazan ayında oruç tutan, dördüncüsü Kur'an okuyan." Kaynağı tespit edilememiştir.

İkincisi libās geydirir
ᶜÜryānları sevindirir

Üçüncisi dutar ṣavmı
Başdan başa ramażānı

Dördüncisi oḳur Ḳurᵓān
ᶜAmel eyler ider īmān

Muḥammede olduñ ümmet
Dut kelāmın bul şefāᶜat

40ᵇ

Nebiyyu'llāh buyurmuşdur
ᶜÜryān geydiriñ dimişdür

Ḳıyāmet güni olunca
Ḥulleler geydirir bunca

ᶜİbādeti makbūl olur
Küllü ẕunūbı ᶜaf olur

Eger ᶜiṣyān nucūmdan çoḳ
Olursa olur cümle pāk

Daḫı virir Ḥaḳ Teᶜālā
Aḥad Ṣamed olan Mevlā

Cennetde ḥūrī çoġalır
Cānı cesed hep nūr olur

Ne ḳadar cesetde var ḳıl
Ṣāġışınca ṣevāb var bil

Ḳaldırır ᶜaẕāb-ı ḳabri
ᶜÜryān geydir eyle şükri

Daḫı yazarlar berātı
Nārdan bulduñuz necātı

ᶜAẕāblardan olduñuz emīn
Ṣırātı geçesiñ hemīn

Geydirirse bir ḳul ʿüryān
Allāh neler ider iḥsān

Nebīyyu'llāh buyurdı kim
Diñne imdi ne didigin

İşidip duyasıñ anı
Uyarındı ġāfil cānı

Nerede oḳunsa Ḳurʾān
Melekler gönderir Raḥmān

Oḳunur Ḳurʾān-ı ʿAẓīm
Melekler ider taʿẓīm

41ª

Oḳumaz olunca Ḳurʾānı
Göklere çıḳar bil anı

Diye Allāh meleklere
Vardıñız ḳanḳı mekāna

Melekler diyeler yā Rab
ʿAlīmsiñ sen bilir[siñ] hep

Yeryüzüne indik bizler
Ḳullarıñ Ḳurʾān oḳurlar

Diye Allāh meleklerim
Şāhid oluñ bilüñ duyuñ

Maġfiret eylerim anlara
Oḳuyup diñleyenlere

Oḳuyup diñne Ḳurʾānı
Ḳurʾān Allāhıñ kelāmı

Ṣevāb-ı ʿaẓīm vaṣfa gelmez
Vaṣfını kimse idemez

Buyurmuşdur Resūlu'llāh
Ḫalīlu'llāh şefīʿu'llah

Yidirseñ bir loḳma bostān
İḥsān neler olur dostdan

Yazılır biñ biñ ṣevābı
Ḳalḳar biñer biñer ẕunūbı

Olur aʿlā bil derece
Biñer biñer olur yüce

Cennetden çıkmışdur benne
Naṣıl ṣevāb bilüp añna

Sāʾir loḳma yidirenler
Böyle ṣevāb bulur anlar

Olursuñ sen daḫı saḫī
Cennet[e] ʿāşıḳ olur aḫī

41ᵇ

Buyurdı ḫalḳ etdi Allāh
Yaratdı bir melek Allāh

İsmi Derdāildür anuñ
Nedir bilindi sen şānın

İki cenāḥ vardır anda
Biri şarḳda biri ġarbda

Ḳanadıñ biri yāḳūt aḥmer
Biri zeberced aḫḍar

Dürr ü yāḳūtile mercān
Reʾis-i taḥtü'l-ʿarşi'r-Raḥmān

Ḳademi yedinci yerde
Ṣena ider her gecede

Ramażān ayı gelince
Tamām āḫiri olunca

Amān deyüp duʿā ide
Ẕikir tesbīḥ gecelerde

İstiġfārın ide ḳabūl
Muḥammed ümmeti ola nūr

İder ḳabūl ᶜAẕīm Bārī
ᶜAf olur cümle günāhı

Ramażān ayında bunca
ᶜİbādetler ḳabūl anca

Resūlu'llāh buyurup
Üç ay içün neler deyüp

ᶜAmel eyle leyl ü nehār
Ḥarām ola saña nār

Recebe şehru'llāh buyurup
Şaᶜbānı şehrī deyüp

Buyurdu ümmetim ayı
Şehr-i ramażān ümmetī

42ª

Suᵓāl eylediler Allāh ayı
Neden taḳsīm etdiñ bunı

Resūlu'llāh cevāb virüp
Receb ayı içün buyurup

Receb ayında maġfiret
Günāhları yarlıġar Ḥaḳ

Şaᶜbān ayı benim ayım
Leyle-i Berāt var cānım

Ramażān ayında olur
Cehennemlik aẕād olur

Bu ay ümmetime egidür
Ümmetime bu uludur

Eger alır iseñ ḥişşe
Getirme ḳalbiñe ġuṣṣa

Ḥamdüli’llāh ᶜAẓīm Ġanī
Bize neler ḳılmış Bārī

Ola şehr-i ramażāna ḫoşnūd
Müştāḳ-ı cennet muştuluḳ

Eger iseñ müştāḳ
Kitābıñ adı Hādi’l-ᶜuşşāḳ

1090 **Oḳuyup diñleyüp dutanlar**
İki cihānda yüzi ola aḳ

Ḳale’n-nebiyyü ᶜaleyhi’s-selām "Ṯelāṯe eşyā’ü lā-yüᶜazzibehüm men māte yevme’l-cumᶜate ve men māte fī-şehr-i ramażān ve me māte mine’t-tāᶜūn fehüve şehīd" ṣadaḳa Resūlu’llāh[381]

8 + 8 = 16

Buyurmuşdur Nebiyyu’llāh ne dimişdür diñne anı
Üç bölük kimseye olmaz yevme’l-ḳıyāmetde ᶜaẕāb

Cumᶜa gün ölenler biri ramażān ayında ölen
Ṭāᶜūndan mevt olan biri bunlar görmeyeler ᶜiḳāb

42ᵇ

Diñnediñ mi sen bunları bu ḥalde ölen ḳulları
Olur anlar şehīd içerler Kevṯer-i āb

İşid ne buyurdı Aḥmed kelāmı müᵓminlere raḥmet
Ḳıla terāviḥ ümmet cemāᶜatle ola übāb

1095 Ölürse ol zamān olur şehīd olur bil dünyāda
Cemāᶜatle ḳıl terāviḥ bulasıñ sen ᶜaẓīm ṯevāb

Terk iderseñ terāvihi ḥarrama’llāhu fi’l-cennetī
Ḥelāl olur bilindi nār diñne imdi nedir cevāb

Sünnet-i müᵓekkede bu Resūlu’llāh terk etmedi
Ḫatmile ḳılardı anı ḳılarlardı bile aṣḥāb

Ramażān ayı gelince terāviḥ tamām olunca

[381] "Üç kişiye azab edilmez: Cuma günü ölen, ramazan ayında ölen, salgın hastalıktan ölen; ki o kişi şehittir." Kaynağı tespit edilememiştir.

Muḥammed buyurup ʿāliyye Ḥaḳ Teʿālā ider ḫiṭāb

Diye yā ḳullarım sizler cennet niʿmetlerin yiyüñ
Selsebīlden yunuñ sizler Kevs̱erimden içün şarāb

Otuz yıllıḳ günāhıñız maġfiret eyledim siziñ
Etdim raḥmet naẓarumla siziñ içün yoḳdur ḥisāb

Resūlu'llāh buyurmuşdur beş nesne giderir ṣavmı
Biri ġaybet durur anuñ ikincisi durur kez̲z̲āb

Üçüncisi bühtān iden dördincisi durur şöyle
Yalan yire yemīn ider anuñ işi olur ḫarāb

Beşincisi naẓar ider ḥaram yire baḳār nide ar
Ṣavmıñ s̱evābları gider bunlara olagör tevvāb

Kendini ṣaḳına ṣāʾim geceleri ola ḳāʾim
Bunun ṣoñı ḫarāb olur vücūduñ olmadan türāb

Rivāyet eyledi Enes bin Mālik raḍıya'llāhu ʿanh
Resūlu'llāh didi baña didiklerine ol istiʿtāb

ʿİlim meclisine varan z̲ikru'llāh eyleyüp duran
Olursa şehr-i ramażān naṣıl olur bil müsteḥāb

Her bir ḳadem başına olur bir sene ʿibādet ḳadar
Yazılır s̱evābı böyle yazarlar bilindi küttāb

43ª

Bu s̱evāblar żāyiʿ olmaz bu beratlar u[nu]dulmaz
Müʾmin doġrıdan ayrılmaz eyleyindi sen istirāb

Ramażān cumʿalarında olur taḫte'l-ʿarşda müdām
Böyle ʿaẓīm meclis olur bunuñ gibidür istiḥāb

Virir Allāh ḳullarına cennet içinde medīne
Bilir misiñ naṣıl oluñ ḳullar olur müstecāb

Ḳaçan ʿavrat erlerine rıżāṣında ola ol gün
İs[te]yemez nemle bile itmiş olurlar iḫtisāb

Bir müʾminiñ ḥācetini bitirirse bir müʾmin ḳul

Biñ ḥācetini bitirir Ḥaḳ ider ḳabūl oluñ aḥbāb

Yidirse içirse bunda şehr-i ramażān günlerinde
İdüp ḫizmet faḳīrlere anları eyleye iḫṭāb

Yazılır ḳadem başına biñer biñer ḥasenāt
Ḫizmetinde ol faḳīriñ ṣaḳın eyleme ictināb

Biñer biñer ḳalḳa günāh biñer biñer dereceler
Ḳullarına virir Bārī bunuñ gibi olur s̱evāb

Yoḫsullara idüp ikrām ramażān ayında sizler
Sāʾir aylarda günlerde iden ikrām olur ednāb

Ḳuluñ rızḳın viren Allāh
Sebeb viren gine Allāh

Sebeb ider sebebine
İder ikrām Kerīm Allāh

Leyle-i Ḳadir Sebeb-i Nuzūl Leyletü'l-Ḳadir

Kāle'llāhu teʿālā "İnnā enzelnāhu fī-leyletü'l-ḳadri ve mā-edrāke mā-leyletü'l-ḳadri leyletü'l-ḳadr ḫayrun min-elfi şehrin tenezzelü'l-melāiketi ve'r-rūhi fi-hā bi-izni Rabbihim min külli emrin selām hiye ḥattā maṭlaʿi'l-fecr"[382]

43ᵇ

6 + 5 = 11

Nüzūlüne sebeb bilüñ imdi
Resūlu'llāha ḫaber virüldi

Bir peyġamber var idi evvel
Anuñ ismi Şemʿūn idi mükemmel

Tamām biñ ay eyledi cenk
Aḫirine oldu şehīd

Olur idi dāʾim ṣāʾim
Küffāra ururdı zaḫīm

Melūl oldu işidince Resūl

[382] "Biz onu / ilk ayet kümesini kadir gecesinde indirdik. Kadir gecesinin ne olduğunu sana kim bildirebilir! Kadir gecesi, bin aydan daha hayırlıdır! O gece, melekler ve ruh Rablerinin izni ile her bir iş için iner de iner. O, fecrin doğuşuna kadar bir güvenlik ve esenlik gecesidir." el-Kadr 97/1-5.

Bu āyeti getirdi anda Cebrāʾīl

Deyüp ümmetimiñ ʿömri az olur
Bu ḳadar s̲evābı ne şekil bulur

Diyüp Allāh Teʿālā yā Muḥammed
Saña bir gice vireyim yā Aḥmed

Ola biñ ay ʿibādetden ḳabūl
O bir gice ola ʿindimde maḳbūl

Ḥabībdür ider aña tesellī
Ḫudā ḳula dāʾim ider tecellī

Anuñ ümmetini ḳıldı eşrefī
İşle ʿamel bıraḳma ʿibādeti

Tefsīr-i Kebīrde dinildi
Medīnede inzāl oldu

Altı āyet otuz kelimedür
Tamām yüz on iki ḥarflidür

Her kim oḳur bu ayeti tamām
Her ḥarfine onar s̲evāb bī-gümān

Ramażān s̲evābı gibi yazıla
Oḳuyan biñ kez Resūlü düşünde göre

Muḥammede arżu çekerseñ aḫī
Oḳu bin kez rüʾyāda göresiñ anı

44ª

Oḳuyalar cumʿa gün ikindi soñı
Tamām yüz kerre ola diñne bunı

Bula s̲evāb cemiʿ ḳılmışaca namāz
Olur ḳabūl eyle duʿā it niyāz

Daḫı yüz kez oḳuya Ḳadir āyetini
Ölenlere baġışlarsañ s̲evābını

Ḳabir ʿaz̲ābından ḳurtula anlar

Raḥmet bula safā göre o cānlar

Ābdest soñu üç oḳuyan n'olur
İki yıl ʿibādet s̱evābını bulur

Gecelerde durur gibi ḳıyāmda
Nehārlarda olmuş gibi ṣıyāmda

Dört peyġamber s̱evābını bulalar
Ḥisābsız uçmaġa anlar gireler

Açılır cennetiñ sekiz ḳapusı
Ferāḥ bulur oḳuyan ḳul hepisi

Buyurmuşdur Ebū Hüreyre
Kelāmını işiddir cān ḳulaġına

Ümmetlerim ābdest soñu oḳuya
Leyletü'l-Ḳadir āyetini diye

Yazar ṣādıklardan anı
Cennet olur mekānları

İki kez oḳuyan n'olur
Ṣāliḥler şehīdlerden olur

Üç kez oḳur ise ümmet
Ḥaşr ider Allāh yevme'l-ḳıyāmet

Enbiyālarla ḥaşr olurlar
Anlarla uçmaġa girirler

Buyurdı Nebī ʿAleyhi's-selām
Diñneyüp dut nedir ol kelām

44ᵇ

İşid Ḳadir Geceleri olunca
Emr ider Allāh Cebrāʾīle anca

Varindi Sidretü'l-müntehāya sen
Anda olan melekleri getür sen

Bu gece inüñ yeriñ yüzüne

Selām eyleñ müʾminüñ üzerine

Emr-i Ḥaḳ ile Cebrāʾīl ider nidā
Cemʿ olur melekler işidüp ṣadā

Bir yeşil ʿalem ala eline ol
Altı yüz ḳanadın aça ol zamān ol

İki ḳanadları vardır uludur
Maġrib maşrıḳ araların ḳabladur

Açmaz bu ḳanadların ġayrı gece
Açar cümle cenāḥların ol gice

Diker ʿalemin Kaʿbenüñ üzerine
Melekler inerler anuñla bile

Bir müʾmin aḥyā iderse bilirler
Melekler aña selām irgürürler

Kim ki ẕikru'llāh ider oḳursa Ḳurʾān
Anlara Cebrāʾīl vire selām

Bir müʾmin ki namāz içinde durur
Ḥaḳ Teʿālā aña selām irgürür

Duʿā ide tevbe ide namāzı
Her ne diler ḳabūl ola niyāzı

İrte yeri aġarınca dururlar
Aḥyā iden ḳullar raḥmet bulurlar

Ebū Hüreyredir rāvī
Nebiyyu'llāh dimüş anı

Buyurdu kim yā Ebū Hüreyre
Her kim irer ise Leyle-i Ḳadre

45ª

Dört rekʿat namāz ḳıla anlar
Rekʿatlarda birer Fātiḥa oḳu[ya] anlar

Birer oḳuyalar İzācāʾe soñra

Beşer Ḳul hü va’llāhu eḥad ile

Vireler ikide bir selām
Dördünü de böyle ḳılalar tamām

Ne ḳadar ẕunūbı var ise gider
O ḳula Ḥaḳ Teʿālā maġfiretler ider

Yazar Allāh Teʿālā ider ḳabūl
Yetmiş ḥac ve ʿumre gibi maḳbūl

Mekānını yüce ider anuñ
Cennetde virir derece bilüñ

Bilüñ olur baña ḳomşu
Ḳadri aḥyā iden kişi

Ṣırāṭı Burāḳile geçeler
Berḳu’l-hāṭif gibi anlar uçalar

Sekiz cennet ḳapuların açalar
Ḥaḳḳıñ raḥmetlerin anda saçalar

Diye Allāh siziñ içün açıldı
Ḳanḳısından diler iseñ girindi

Leyle-i Ḳadri eylediñiz aḥyā
ʿAẕāb ḥisāb size yok diye Mevlā

Buyurup ʿAbdullāh oġlı Cābir
Resūlu’llāhdan işiddim dir ḫaber

Leyle-i Ḳadre irerse biri
On iki rekʿat ḳıla namāzı

Her rekʿatde bir Fātiḥa oḳuya
Beş İnnā enzelnā hu beş İẖlāṣile

Ḥaḳ Teʿālā ol kişiye ne virir
Şehīdler ṣevābınca ṣevāblar bulur

45ᵇ

Yeryüzünde ne ḳadar er ʿavrat ola

Anlarıñ s̲evābınca s̲evāb bula

Güneş her ne yerde olsa doḳunur
Anlarıñ ʿadedince s̲evāb yazılır

Yevme'l-ḳıyāmetde görmeye ʿaz̲āb
Şedīd ṣıḳlet olmaz aña ḥiṣāb

Resūlüñ sancaġı dibine varır
Ḥisābsız ʿaz̲ābsız cennete girir

Daḫı buyurdu kim ere Leyle-i Ḳadre
Ol gece ḥamd z̲ikir şükür eyleye

Cümle günāhların yarlıġar Bārī
Z̲unūbı maġfiret ṣaġīr kebīri

Şaḳī defterine yazılırsa ol
Maḥv olur saʿīd defterine yazılır

Leyle-i Ḳadirde ḳılasıñ namāz
Dile Ḥaḳdan ḳabūl ola her niyāz

Ramażānda Leyle-i Ḳadir dinildi
Ekş̲erī yigirmi yedinci gice dindi

Dāʾimā Ḥaḳḳa eyle ʿibādeti
Z̲unūbıñ maġfiret ide Ḫudā raḥmeti

Buyurur Allāhu ʿAẓīmü'ş-şān
İndirdi Ḳurʾānı Ḳadirde beyān

Ḳadir Gicesi içinde kemāli
Oḳuyana naṣīb ola selāmı

Bir gicesi biñ ay ʿibāḍet s̲evāb
Müʾmine yazılır diñne bu cevāb

Melekler anda inerler bilindi
Ṣaçar müʾminlere raḥmet duyundı

Müʾminlere anlar ideler selām
İrte yeri aġarınca bil tamām

46ª

Sidretü'l-müntehāya varırlar
Gine kendi maḳāmında dururlar

Yevme'l-ḳıyāmetde ḳullar gelince
Maḥşer güni mīzān ḳurulunca

Bir kimse gelir mīzān yanına
Dört yüz yıl ʿibādet eylemiş ola

Daḫı bir kişi getireler duyuñ
Muḥammed ümmetinden bilüñ

Mīzāna ḳoyalar bunlarıñ s̱evābın
İkisiniñ ṭarṭalar ʿibādetin

S̱evābı aġır gele Muḥammed ümmetiniñ
Müʾmin ferāḥ bula anda cānın

O ḳul diye yā İlāhī hikmeti nedür
Benim ʿibādetim aġır degildür

Diye Allāh ḳulluḳ eylediñ çoḳ
Leyle-i Ḳadriñ s̱evābı sizde yoḳ

Size bildirmedim Leyle-i Ḳadri
ʿİbādetiñ içinde yoḳdur s̱evābı

Bir gice Ḳadriñ s̱evābını bilindi
Biñ aydan ḫayırını öyle bil imdi

Müʾminler şād ola anda güleler
Ol zamān anlar mesrūr olalar

Diñne imdi ʿAẓīm Bārī ne ider
Muḥammed ümmetine iḥsānlar ider

Yaradan Ḥaḳ bizi sever bil anı
Muḥammed ümetine uyar cānı

Ramażān ayı içinde
Bize bir gice virdi Allāh

Birine nece biñ ṣevāb
Virir gerçek Ḥażret-i Allāh

46ᵇ

Kāle'llāhu teᶜālā "Ḳad efleḥa men-teẕekkā ve ẕekera'sme Rabbihi feṣallā"[383]

8 + 8 = 16

Buyurdı Ḥaḳ Teᶜālā kelāmında işid anı
Eyle ḳulluḳ emrini dut her ne dimiş durur Sulṭān

Taḥḳīḳ ḳurtulur şol kimse īmāna geldiler ise
Pāk ider kendin küfürden olur ḳula maġfiretān

Beş vaḳit namāzı ḳılan farżları edā eyleyen
Daḫı zekātını viren bulur necāt didi Raḥmān

Günāhına ide tevbe olur bayrām günlerinde
Niṣāba mālik olanlar vire fiṭre ide iḥsān

Oruç namāz ola ḳabul dergāh-ı ᶜizzetde maḳbūl
Müᵓminler olalar maᶜmūr gire cennet duta mekān

Gidenler ṭaḳvāya güzel ider Ḫudā ḳula naẕar
Kirāmen Kātibīn yazar ṣaġdan saᶜīde defterān

Meṣābiḥde naḳl olundı maḫşer ᶜaẕābı defᶜ olur
Şeyṭanıñ şerrinde olur bulur raḥmet ḳabūl ᶜibādetān

Īmānını eyleyen pāk ḳıyāmetde vechi olur aḳ
Ṭarīḳ-i müsṭaḳīm gid kim ki gider sever Ḥannān

Fiṭresin faḳīre viren oruç dutup namāz ḳılan
Dilde ḳalbde Ḥaḳḳı seven sever ol müᵓmini Mennān

Bayram namāzın ḳılanlar tevḥīd tesbīḥ eyleyenler
Yaradanı bir bilenler Ḥaḳḳı bilen bulur Deyyān

Didiler müᵓmine bayram beşdir anı bilem dirseñ

[383] "Şu kişi ise kesinlikle umduğuna kavuşur: kendini arındırıp geliştiren ve Rabbinin ismini /özelliklerini aklından çıkarmayıp kulluk görevlerini yerine getiren." el-A'lâ 87/14-15.

O beş sende bulunursa oluñ kāmil bil Müslimān

Evvelā bir müʾmin olur günāh işlemeyüp durur
İkincisi ecel gelince āḫir nefes bulur īmān

Üçünci ṣırāṭı geçer dördünci cennete girer
Beşinci naẓar ider gözükür ḳullara Sübḥān

Müʾmin olan bunı bile ṭarīḳ-i ʿām üzre dura
Cennet evlerine gire gele ḳarşu ḥūrī ġılmān

47[a]

Ḥaḳ Teʿālā ide raḥmet ide şefāʿat Muḥammed
Aḥmede olanlar ümmet ola ḫüddam gele vildān

Ona giren ebed çıḳmaz artar zīnet girü gitmez
Zerre īmānı olan ḳalmaz açar cennet bābını Rıḍvān

Buyurdı ol Resūlu'llāh diñne imdi kelāmını
Meclisiñiz idüñ zīnet namāz size ola burhān

Namāz diñne naṣıl olur yevm ola nūr
Ḳılan müʾmin Müslim olur olur saʿīd olur nūrān

Ẓīnet ile idiñ ḳulluḳ tekbīr tehlīl idüñ taḥmīd
Gelmez vaṣf[a] ṣevāb saʿīd ḳalmaz ẕerre bilindi ʿiṣyān

Ḫaberde şöyle gelmişdür diñne imdi ne dinilindi
Üç nesne ḳabūller olmaz ḳatında maḥbūbān

Sivrisinik ḳanadınca vezne gelmez bilüñ anca
Ġāfil bilmez dil diyince ġaflet esvedde baḥriyān

Evvelā namāzın ḳılar bilā-ḫuşūʿ ve vużū
Farẓ-ı fāṣid mekrūh bilmez ne edeb bilir ne erkān

İkinci ġafletle ẕikir *lā yestecību'd-duʿā*[384] kalbi ġāfil
Ṣıdḳile dimezse biri *lā-beʿużviyyet-i cenāḥān*[385]

Üçünci *lehu'ṣ-ṣalātü ʿale'n-nebyyi min ġayrı ḥurmet*[386]

[384] "Dua kabul olmaz"

[385] "Kanatları olmadan"

[386] "Hürmetsiz bir şekilde Nebi üzerine salavat getirme"

Muḥabbet yoḳ ve ne niyyet söyler dilde ḳalb ecvefān

Namāzı kıluñ ṣıdḳile ẕikr-i ṣalat ʿışḳile
Niyyetle ḫulūṣ ile ola ʿamel maḳbūletān

Ġāfil maḳbūl degil bildiñ bu sevdāda naṣıl durduñ
Ṣıdḳile ṣādıḳ olundı Muḥammed[e] ol ümmetān

Didi Mūsā peyġamber Ḥaḳ Teʿālā ḥużūrında
Münācāt eyleyüp didi kendi ḥālin görür el-ān

Buyurdı ki yā İlāhī baña eylediğiñ yā Rab
Bu ʿālemde kimseye sen itdiñ mi yoḳdan yaradan

Kendi kelāmıñı baña ḳulaġımla işiddirdiñ
Baña etdiğiñ keremi ġayrı ḳul görür mi var iden

47ᵇ

Didi Allāh Teʿālā celle celālehu aʿlā
Benim şöyle ḳullarım var gele anlar āḫir zamān

Ramażān ayını mükerrem itsem gerekdür anlara
Didi senden yaḳın olam Mūsāya ol ʿAẓīmü'ş-şān

Ẓīrā şimdi senüñile söyleşürken aramızda
Yetmiş biñ ḥicāb vardır işitdiğiñ kelām beyān

Muḥammed ümmeti gele ramażānda ṣāʾim ola
Anların dudaġı olur aġ ṣararır beñzi ol zamān

İfṭār vaḳtine gelince yetmiş biñ ḥicāb ḳalḳā anca
Bunuñ gibi yaḳın bunca gelince ṣāʾimler ramażān

Diñne imdi yā Mūsā ramażānda ṣāʾim olsa
Acıġur anlaruñ ḳarnı cümleden imsāk duran

Anlara yoḳdur arada dīdārımdan ġayrı nesne
Muḥābbetlü olur anlar ramażānda oruç dutan

Aġızları ḳoḳuları ḳatımda miskden efḍaldür
Ola fāżıl kāmil müʾmin dutan emrim bula īmān

Didi Mūsāya yā Mūsā ṣāʾim olan her kim olsa

Şunuñ gibi ola devlet anı vaṣf idemez insān

Görmemiş ola bu göz işitmemiş ola ḳulaḳ
Göñüller ermeye aña virsem gerek didi murādān

Didi Mūsā amān yā Rab ramażān ayını bańa
İḥsān eyle bulam bunca ikrām görem maḳṣūdātān

Ḥaḳ Teᶜālā buyurdu kim yā Mūsā ramażān ayı
Muḥammed ümmetiniñdür āḫir olmaz bu kimseye ġayrıyān

Bu ḥadīṯden maᶜlūm oldı ṣāᵓim olmaḳ bunuñ gibi
Levni anuñ döne ẓāhir bula ol ḳul bil ṯevābān

Aḥad Allāh Ṣamed Bārī ḳullarına iḥsān anı
Ġelince ramażān ayı feraḥ müᵓmin müᵓminātān

Muḥammed dimişdür bildiñ ramażān ayını duyduñ
Severseñ sen müᵓmin olduñ kim sever Müslim bī-gümān

48ª

Cümle peyġamberler geldi
Muḥammed Ḥabībi bildi

Seven Ḥaḳḳa yaḳın oldı
Yüce ümmetleri duydu

Ḳāle Resūlu'llāh ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem "Ṣıyāmu'l-ᶜabdü muᶜallaḳun beyne's-semāᵓi ve'l-ᶜarż ḥattā yü'tī ṣadaḳatü'l-fiṭre"[387]

4 + 4 = 8

Reṣūlu'llāh didi bunı
Diñne nedir kelāmını

Sāᵓim olur ise ḳullar
Fiṭresini virmezse anlar

Yer ile gök arasında
Muᶜallaḳ aṣılır bunda

[387] "Kulun orucu fıtır sadakasını verinceye kadar gök ile yer arsında bekletilir." Kaynağı tespit edilememiştir.

Oruç namāz ola ḳabūl
Vir fiṭreyi ola maḳbūl

Buyurdı ʿaleyhi’s-selām
İşidindi nedir kelām

Ṣadaḳatü’l-fitreyi biri
Virse naṣıl olur ḥāli

On nesneyi virir Bārī
Diyem bir bir nedir anı

Evvel günāhından pāk
İder anı Yaradan Ḥaḳ

İkincisi ola maḳbūl
Dergāh-ı ʿizzetde makbūl

Üçüncisi olur āzād
ʿAzablardan bulur necāt

Dördüncisi olur vācib
Cennet mekān bil ölicek

48ᵇ

Beşincisi ola emīn
Ḳabir ʿaẕābından hemīn

Altıncısı olan ʿamel
Tamām bula diñne kemāl

Ḫayr ʿamel ola tamām
Ola ḳabūl ola ṣıyām

Yedincisi vācīb olur
Benim şefāʿatim bulur

Sekizinci gele ṣırāṭ
Gele anlar içün Burāḳ

Berḳü’l-ḫaṭif gibi anlar
G[e]çeler ṣırāṭı bunlar

Ṭoḳuzuncı cümle s̱evāb
Çıka mīzāna ḥasenāt

Onuncısı ola ikrām
Böyle ʿaẓīm ola iḥsān

Şaḳī berātı siline
Saʿīd berātı virile

Müʾminlerle ola anlar
Bunca ikrām bula bunlar

Kim ki tamām virir fiṭri
Noḳṣān gelmez bil ṣıyāmı

Niṣāba mālik müʾminler
Terk itmeyeler bil anlar

Yoḫsul daḫı bu[nı] virir
Daḫı ʿaẓīm s̱evāb bulur

Ṣadaḳātü'l-fıṭr virenler
Cennete gireler bunlar

Muḥammede olduñ ümmet
Dut ḳulaġıñ buluñ cennet

49ᵃ

Rivāyet Ḥażret-i ʿAlīden
İşitmiş Resūlu'llāhdan

Ramażān ayı gelince
Terāvīḥ namāzın ḳılınca

Dimiş her gün faẓlın aña
İşid diñne diyem saña

Terāvīḥi tamām ḳılan
Diñne s̱evāb naṣıl ola

Evvel gicesi ḳılanuñ
Günāhları ḳalmaz anuñ

Anadan doġan evlādda
Böyle günāh ḳalmaz anda

İkinci gicesi n’ola
ʿİṣyānıñ maġfiret ola

Üçünci gicesi edā
Taḥte’l-ʿarşda melek ide nidā

Diye melek ʿameliñüz
Kabūl ola niyāzıñuz

Cümle günāhıñız Allāh
Maġfiret eyleye Allāh

Dördünci gicesi virir
Şunuñ gibi s̱evāb bulur

Tevrāt İncīl Zebūr
Furḳān oḳumuş gibi olur

Beşinci gicesi iʿtā
Bilindi ḳalmaya ḫaṭā

Mescid-i Aḳṣā Medīnede
Mescidi’l-Ḥarām bunlarda

Namāzı ḳılmış gibi s̱evāb
Eyle ʿamel böyle cevāb

49ᵇ

Altıncısı n’olur
Beyti’l-maʿmūr ṭavāf itmiş olur

İstiġfārı ḳabūl olur
Cümle ʿiṣyāndan ḳurtulur

Yedinci gicesi n’ola
Yardım Mūsāya itmiş ola

Firʿavnı Hāmānı helāk
Bunuñ gibi ola s̱evāb

Sekizinci gice namāzı
Ḥaḳḳa eyleyen niyāzı

Ola vechi bil anlaruñ
Bedre döne yüzi anlaruñ

Ṭoḳuzuncı gice n'olur
Ḳulluḳ kāmil kemāl olur

Dāvūd ᶜAleyhi's-selāmıñ
ᶜİbādeti gibi olur

Onuncı gicesi rızḳını
Selāmet dünyāda bil anı

Yetmiş biñ melekler gele
Şefāᶜat ziyāret ḳıla

On birinci gice ḳılan
Odur īmānile ölen

On ikinci giceyi benne
Ḳalmaz günāh duyup añna

Kişiniñ ḳalmaya ẕunūbı
Bula böyle maġfireti

On üçünci gice aşıl
Ḳıyāmetde emīn vuṣūl

On dördünci gice n'olur
Cümle melek şāhid olur

50ª

Terāviḥ kılan ḳullar
Yarın ḥisāb görmeye anlar

On beşinci giceleri gelince
ᶜArşı kürsī rūḥānīler bil anca

Eyü bir Müslimīn olursa
Bulur maġfireti bil sen

On altıncı gice yazar
Nārdan az̲ād deyü güzel

Virile ele berātı
Bulasıñ cümleden necātı

On yedinci gicesinde
S̲evab naṣıl diñne anda

Enbiyālar s̲evābınca
Bulalar s̲evāblar bunca

On sekizinci gicesi
Ola bir melek münādī

Diye ki yā ʿibādu'llāh
Maġfiret eyleye Allāh

Rāżī ola sizden Bārī
Anañ atañ bula ḥālī

Ḥışmıñ aḳrabāñ böyle
Ḳomşularıñ daḫı ola

Ḥisāb ʿaz̲āb görmeyeler
Cümleden emīn olalar

Ola on ṭoḳuzıncı gice
Firdevsden bula derece

Yigirminci gice s̲evāblar bula
Ṣıddīḳ şehīd gibi aʿlā ola

Yigirmi birinci gicede
Otura nūrdan menābirde

50ᵇ

Virile cennetden şeher
Ḳaṣırdārı ola münevver

Yigirmi ikinci gicelerde
Ṣafā bula yarın anda

Ḳıyāmetde ola emīn
Ġam ḥüzün olmaya hemīn

Yigirmi üçünci ola s̱evāb
Ola ḳabūl terāvīḥi hep

Yigirmi dördünci gicesi
Müstecāb ola duʿāsı

Yigirmi beşinde ola
Ḳabr ʿaz̲ābı emīn ola

Yigirmi altıncı aʿlā
Ḳırḳ ʿālim s̱evābın bula

Yigirmi yedinci gicesi
Berḳu'l-ḫaṭīf gibi geçe ṣırāṭı

Yigirmi sekizinci gecede
Ola aʿlā biñ derece yücede

Cennet-i aʿlā içinde ola
Firdevs mekānında bula

Ola dereceler yüce
Maġrib maşrıḳ arasınca

Biñ ġazāsı olmuş ḳabūl
Bunuñ gibi ola maḳbūl

Otuzuncı gice n'olur
Ḥaḳdan ḳula nidā gelir

Diye Allāh Teʿālā
Nidāsı böyle bil ola

Benim ḳulum ḳul olduñuz
Terāvīḥi siz ḳıldıñız

51ª

Yiyiñ cennet niʿmetlerin
Māʾ-i selsebīlden yunuñ

ᶜUşrub min-māʾi'l-kevṯer
Ve'staᶜmir bi-māʾi'l-kelfūr[388]

Siziñ Rabbiñizem diye
Siz olduñuz bana ᶜabdī

Siziñ içün yokdur ḥisāb
Olmaya sizlere ᶜaẕāb

Raḥmet naẓarıyla naẓar
Maġfiret bulalar güzel

Otuz yıllık ẕunūbını
Maġfiret ola bil bunı

Terāvīḥ ḳılan ḳullar
ᶜAẓīm böyle ṯevāb bunlar

Muḥammed ᶜAlīye deyüp
Terk etme diñneyup durup

Muḥammede olan ümmet
Dutan emrini bulur raḥmet

Ramażān ayı gelince
Ḳıl terāvīḥ namāzın bunca

Gündüzleri olur sāʾim
Nehārları aḥyā eyle anca

Ḳāle'n-nebiyyü ᶜaleyhi's-selām "Men ṣallī ṣalāti't-terāvīḥ meᶜa'l-cemāᶜati feḳad māte fi'd-dünyā şehīd"[389]

8 + 8 = 16

Nebiyyu'llāh buyurmuşdur diñne imdi kelāmını
Terāvīḥ namāzın ḳılan cemāᶜatle bilindi anı

Ḳılan ḳullar ola anlar fenādan gideler şehīd
Ḳıl namāzı eyleme terk diñneyüp dutasıñ bunı

51ᵇ

[388] "Kevser suyundan iç / Kelfur suyuna devam et."
[389] "Kim teravih namazını cemaatle kılarsa, dünyada şehit olarak ölür." Kaynağı tespit edilememiştir.

Terāvīḥi terk idenler cemāᶜat ne bilmiyenler
Ḥarām olur cennet aña ġāfil itme uyar cānı

Olur ḥelāl aña nār girir cehenneme anlar
İder mi terk ümmet olan Muḥammediñ sünnetini

Sünnet-i müᵓekkededir Resūlu'llāh terk itmedi
Ḳıl terāvīḥ bul s̱evābı eyle maᶜmūr aḫretiñi

Rivāyet İbn-i ᶜAbbāsdan raḍıya'llahu ᶜanh
Buyurmuşdur Resūlu'llāh nedir diñne kelāmını

Ramażān ayı gelince şükru'llāh eyleyüp bunca
Ümmetim ṣāᵓim olunca neler iḥsān ider Bārī

İbtidā güni yazılır biñer biñer bil s̱evābı
Biñer biñer dereceler vir Allāh ᶜAẓīm Hādī

İkinci güni yazılır günāhı maġfiret anuñ
Bir sene nehārda ṣāᵓim geceler ḳāᵓim s̱evābı

Üçünci güni virile Firdevs içinde medīne
İncülerden beyāż ola Ḥaḳḳıñ böyle ᶜināyātı

Yedi biñ köşkleri ola her yanı nūrile dola
Köşklerinde sarāy ola işid imdi ḥikāyātı

Ola sarāyları nūrdan dola içleri ḥūrīden
Gele ḳarşu dura her dem duta emri emriyyātı

Her gün gele ola dilek tamām yetmiş biñ melek
Gele Ḥaḳdan raḥmet ḳula bula fāżıl kerāmātı

Ola dördünci gün böyle cennet-i ḫuldī virile
Yetmiş biñ ḳaṣrı ola bula ḳullar mesrūrātı

Ola her bir ḳaṣr içinde tamām yetmiş biñ ev
Evlerde ḳırḳ biñ saray naṣıl diñne hidāyātı

Çevresi görüne anuñ ġafletde olmaya cānuñ
Söylemekle gelmez vaṣfa diyem cüzᵓi iḥsānātı

Beşinci gün ola iᶜṭā z̲unūb ḳalmaz gider ḫaṭā

Mekānıñ cennetü’l meʾvā bula ḳullar ṣafāḥātı

52ª

Biñer biñer medīneler ṣāfī altun ola anlar
Kırḳ biñ ḳuṣᶜā her birinde ṭaᶜām şarāb levniyyātı

Altıncı gün ṣāʾim olan virile dāru’s-selām
Ḳırḳ biñ medīne virile gelmez vaṣfa zeyinātı

Ḳırḳ biñ medīne ola dār her birinde ḳırḳ biñer ev
Evlerinde ḳırḳ biñ saray ola evleriñ biñ zirāᶜāti

Küllü sarāyları ola içi cāriyeyle dola
Otuzar biñ melek ola irmez buña ᶜaḳliyyātı

Ola yetmiş biñ ḫādim dura ḳarşu bunlara aḳrān
Bedirden ziyāde ḥüsni işid imdi kemālātı

Yedinci gün cennet naᶜīm şehīdler ṣāliḥler gibi
Ṣādıḳlara ola inᶜām bula öyle ḳul raḥmetiyyātı

Sekizinci gün Allāh biñ ᶜālim ᶜameli gibi
Bunuñ gibi ulu devlet ola böyle resmiyyātı

Ḳırḳ biñ zāhid gibi aᶜlā ḳırḳ biñ ṣıddīḳ gibi ola
Böyle ᶜaẓīm s̱evāb bula yazılır bil ḥasenātı

Ṭoḳuzuncı gün ider anı nebī mürseller gibi
Anlar naṣıl bula iḥsānı bula öyle selāmātı

Onuncı gün yarlıġana şemsi ḳāmer nucūm devvāb
Ṭuyūr vuḫūş ḥacer evrāḳ bunlar ᶜadedince tamāmātı

On birinci gün yazıla Ḥażret-i ᶜĀyişe ile bile
Ḥacca varmış gibi ola Ḥaḳ ḳatında maḳbūlātı

Yetmiş ḥac yetmiş ᶜumre s̱evābı yazıla böyle
Allāh ᶜindinde maḳbūl ola ola ḳullar ṣāʾimātı

On ikinci gün olur cümle günāhdan ḳurtulur
Ḳat ḳat s̱evāblar yazılır diñnediñ mi bu ḥālātı

Yazıla on üç gününde Mekke Medīne arasında

Ne ḳadar ḳum ṭaş var anda bu ᶜadedce bil berātı

On dördünci güni olur evliyā enbiyā gibi
Ṭoḳsan biñ cehennemlik ḳul ide anlar şefāᶜāti

52ᵇ

Yevmi on beşinci olur yüz ḥācetini bitirir Ḥaḳ
Sekseni aḫretde anuñ yigirmi dünyā ḥācātı

Daḫı ider ḳulun aᶜlā cennetü'l-fidevse vara
Nebīlere ḳomşu ola virile biñ nūr medīnātı

Küllü şeherlerde ola biñer biñer hücreler
Küllü hücrelerde ola iştihāde nefsiyyātı

On altıncı güni benne ḳabirler nūr olur diñne
Ḥulleler geyinür añna Burāḳile yemşiyyātı

İçe cennet suyın bunda ᶜarş altına geçe anda
Ẓill-i ᶜarşda ṣafā ide görmeyeler ḥarārātı

Ola on yedinci güni yarlıġana bilüñ bunı
ᶜArşda ṣafā ide anlar olmaya hiç şedīdātı

On sekizinci gün ola cehennemden ḳullar āzād
Biñ ḥac s̱evābı yazıla ola cennet mekānātı

On ṭoḳuzıncı gün olur ḳalmaz yerde gökde nesne
İzin virir cümle Bārī iner ḳarye şehriyyātı

Ramażān ayında anlar saça raḥmet bilüñ bunlar
Olur bilindi ṣāʾimler görür ḳullar kerāmātı

Ola yigirminci güni yollaya Allāhu ᶜAẓīm
Yetmiş melek ḥıfẓ ide şeyṭāndan beşeriyyātı

Ẓulminden ẓālimlerüñ cebren yürüyen beglerüñ
Defᶜ ide Settār şerlerin olalar ᶜaf insānātı

Altmış şehīdler s̱evābı berātine yaza anı
İşidindi iḥsānātı bıraḳmandı ṣavmiyyātı

Nārile arada ola ṣāʾimlere bir ḫanādıḳ

Yerile gök arasınca böyle iḥsān Müslimātı

Ola yigirmi birinci giñ[iş] ide Allāh ḳabirlerin
Nūrdan beyāẓ ola yüzler görmeyeler ẓulumātı

Yigirmi ikinci olur āḫir īmānile ölür
Suʾāl cevāb āsān olur ḥüsün ḳabir lisānātı

53ª

Şühedā gibi olalar ṣaliḥler gibi duralar
Ḥisāb ʿaẕāb görmeyeler olmaya hiç ḥüzniyyātı

Yevmi yigirmi dördü ola vire aña Allāh Hādī
Cesedde ne ḳadar kıl var ṣaġīr kebīr şiʿriyyātı

Her birine vire Allāh biñer ġılmān ola ḫādim
Ola yāḳūtlayın mercān ola böyle ṣafāḥātı

Yigirmi beşinci varalar ʿarş gölgesinde dururlar
Ḳaṣr üzere oturalar ola ḥayme ḥażrayyātı

Diye Allāh Teʿālā yā Muḥammed ümmeti
Ben siziñ Rabbiñizemdür *ve ente yā ʿabdiyyātı*

Ẓıll-i ʿarşda oluñ sākin yiyüñ içüñ diye sizler
Ṣafālarda oluñ diye günden güne yevmiyyātı

ʿİzzim celālim ḥaḳḳı cennet ḥelāl ola size
Ebed bāḳī ḳalasıñız olasıñız ʿazīzātı

Yigirmi altıncı güni ḳula naẓar ide Allāh
Maġfiret eyleye Bārī bula ḳullar nefʿiyyātı

Ḳullarına naẓar ide maġfireti bula anda
Ḥisāb ʿaẕāb görmeyeler bula böyle menfīʿātı

Yigirmi yedinci güni naṣıl ola diñne anı
Taṣadduḳ eylemiş gibi küllü müʾmin müʾminātı

Yedirmiş etmegi aça küllü Müslim ola bunca
Bula s̱evāb böyle anca hüsn-i kelām cevābātı

Küllü leyillerde namāz daʾimā eylemiş niyāz

Küllü müʾminlere libās geydirmişce ḫasenātı

Cemiᶜ enbiyālara inen kitābları benne
Oḳumuşca s̱evāb bula bilüñ naṣıl ᶜalāmātı

Yigirmi sekizinci güni naṣıl naṣīb vire Allāh
Seksen biñ cennet içre ḫalḳ eyleye medīnātı

Ṣāfī gümüş ola anlar içi ṭışı ola böyle
Günden güne arta zīnet bula ḳullar maḳṣūdātı

53ᵇ

Daḫı seksen biñ şeher ṣāfī altun ola anlar
Oturalar müʾmin ḳullar ẕeheb fiḍḍa maḳāmātı

Daḫı bu yüz şehri yāḳūt gire ḳullar bula maḳṣūd
Vire ḳullarına Maᶜbūd bula şöyle murādātı

Küllü medīneler ola biñer dāʾireyle dola
Küllü dāʾire böyle ola bula ṣāʾim mesrūrātı

Gelindi sen diñne anı ramażān ayına irüp
Günlerinde ṣāʾim olup bulasıñ sen fütūḥātı

Her gün içün olup s̱evāb ider Allāh bil ᶜināyet
Muḥammed İbn-i ᶜAbbās buyurmuş dut kalbiyyātı

Olamayındı ṣaḳın ġāfil müʾmin iseñ emrini dut
Muḥammed ne dimiş cümle bilüñ emrin emriyyātı

Resūlu'llāh terāvīḥi
Ḳılar sünnet-i müʾekkede

Çün müʾminsiñ terk eyleme
Ḳılındı cāmiᶜ mescīd ve tekyede

Ḳāle Resūlu'llāh ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem "İẕā daḫale ramażān fütiḥat ebvābe's-semā ve fi-rivāyetü fütiḥat ebvābü'l-cenneti ve ġuliḳat ebvābü'l-cehennem ve silsileti'ş-şeyāṭīn" ṣadaḳa Resūlu'llāh[390]

[390] "Ramazan girdiği zaman göğün kapıları -bir rivayete göre cennetin kapıları- açılır, cehennem kapıları kapanır ve şeytan zincire vurulur." Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 2/292.

4 + 4 = 8

Resūlu'llāh ne dimişdür
Kelāmı ne dimişdür

Ramażān ayı gelince
Naṣıl s̱evāb bula anca

Açılır gökler ḳapusı
İşid imdi bu s̱evābı

Daḫı bir rivāyet benne
Futiḥat ebvābü'l-cenne

Ḳapana ḳapusı anuñ
Ebvābları cehennemiñ

54ª

Bağlana zencīrle şeyṭān
Şerrinden ṣaklaya Sulṭān

Daḫı dindi bir rivāyet
Fütiḥat ebvābü'r-raḥmet

Buyurmuşdur Resūl anı
Yigirmi ṭoḳuzuncı leyli

Kim ki ider Ḥaḳḳa niyāz
İki rikʿat ḳıla namāz

Bir Fātiḥa yedi İḫlāṣ
Muʿavveẕeteynle kıla namāz

İkide bir vire selām
İki rikʿat ola tamām

Ḥaḳ Teʿālā ol ḳuluna
Nidā eyleye ki aña

Ola ol gece münādī
Muştuluḳ saña yā ʿabdī

Ṣavmıñı eyledim ḳabūl
Ṣalavātlarıñ daḫı maḳbūl

Günāhıñız yarlıġadım
Cennetimi vācib eyledim

Ola ol gün böyle edā
Diñne imdi naṣıl nidā

Ola otuzuncı leyli
Ḥabību'llāh didi anı

Ol gice ḳılalar namāz
İde ḳullar Ḥaḳḳa niyāz

Oḳuya Fātiḥa İḫlāṣ on
On ola muʿavvezeteyn on

Böyle bu namāzı ḳılan
İkide bir selām viren

54ᵇ

İki rikʿat ḳıla tamām
Ṣevābı yazıla hemān

Üç dürlü ḥāceti revā
Dünyāda īmānla öle devā

Kitābı ṣaġından gele
ʿAẕīm böyle s̱evāb göre

Ebū Hüreyredir rāvī
Nebiyyu'llāh deyüp anı

Bir kimse ramaāna irse
Giceleri bu namāzı ḳılsa

Ḳılalar her gecelerinde
İki rekʿat namāz anda

Bir Fātiḥa oḳuyalar
Üç İḫlāṣile anlar

Resūlu'llāh buyurup bunı
Kim terk itmez ḳılar anı

Ḥaḳ nebī gönderdi Allāh
Ḥabībimsiñ didi Allāh

Anuñ ḥaḳḳı içün didi
Ṣevāb ne anı bildirdi

Ḥaḳ Teᶜālā her bir rekᶜat
Başına ne virir fikr it

Yüz biñ melek Ḥaḳ göndere
Günāhların ᶜaf eyleye

ᶜAf ide günāhı anlar
Yerine s̱evāb yazalar

Cennetde ola derece
Ḥāżır ide bunlar anca

Daḫı yetmiş ḳulu āzād
Eylemiş yazıla s̱evāb

55ª

Bu ḳadar namāza s̱evāb
Ne dirseñ eger cevāb

Taᶜaccüb eyleme buña
Diñne nedir diyem saña

Ramażān ayı bilüñ
Ġayrı aylar naṣıl duyuñ

Her bir ṭāᶜat ramażānda
Diñne imdi ġayrı aylarda

Yüz biñer yazıla s̱evāb
Bunuñ gibi ola ṭāᶜat

Eger ᶜamel ider iseñ s̱evāb-ı ᶜaẓīm
Ḳullarına Ḫudā Kerīmdür cevāb

Eyle iḳrār ile taṣdīḳ
Aḫir yerler olur türāb

Ruviyeᶜan Enes İbn-i Mālik raḍıya'llāhu ᶜanh ḳāle ḳāle Resūlu'llāh ṣallī Allāhu ᶜaleyhi ve sellem "Men ṣalli ramażāne ᶜaşera rekᶜatün yeḳraᵓü fī-külli rekᶜatün fātiḥatü'l-kitāb merratün ve ḳul huva'llāhu eḥad merrateyn"[391]

4 + 4 = 8

Mālik oġlı Enes didi
Resūlu'llāhdan işidüp

1465 Evvel ramażān ayında
On rekᶜat namāz ḳılan anda

Küllü rekᶜatlarda Fātiḥa
İkişer Ḳul huve'llāhu aḥad ile

İkide bir vire selām
İde nārı Allāh ḥarām

Maḳṣūdunı virir Bārī
Maġfiret olur günāhı

Ebū Hüreyre deyüp
Resūlu'llāhdan işidüp

55ᵇ

1470 Leyle-i ikinci ramażānıñ
Dört rekᶜat ḳıla namāzın

Oḳuya küllü rekᶜat el-Fātiḥa
Ḳul yā eyyühe'l-kāfirūn İḫlāṣile

Muᶜavvezeteyn oḳuya bile
Dörder kerre sūreleri oḳuya

Biñ ḳul āzād eylemişce ṣevābı
Biñ aç doyurmuşcadır cevābı

Biñ ᶜüryāna geydirmişce libāsı
Yazıla biñ ḥasene ḥasenātı

[391] "Kim ramazanda on rekat kılar ve her rekatta bir kere Fatiha ve iki kere Kul Huvallahu Ahad okursa..." Kaynağı tespit edilememiştir.

Ṣāliḥ şehīd s̱evābları virile
İki cihān ʿaz̲ābından ḳurtula

Buyurmuşdur Ḥażret-i ʿÖmer
Nebīdendir bu ḫaber

Üçünci gicesi ola ramażān
Altı rekʿat namāzı ḳılan

Rekʿatlarda oḳuyalar Fātiḥa
İnnā aʿṭaynā Ḳul huvallāhu aḥad ile

Viresiñ ikide bir selām
Beşer kerre oḳuyalar sūreleri tamām

Ḳalmaya z̲unūbınuñ biri
Ḳılarsañ ne güzel egi

Aġaç ṭopraḳlar ṣaġışınca
Baġışlar ʿiṣyānını bil bunca

Biñ kerre ḥac s̱evābı virile
Biñ kerre ʿumre sevābı bula

Biñ altun ṭaṣadduḳ virmiş gibi
Biñ cenāze namāzın ḳılmış gibi

Biñ maraża itmişce ʿilāc
Sebeb anuñ olmuş gibice iḫrāc

56ª

Küllü inen ṣuḥuf kitābları
Oḳumuş gibidür anları

Rivāyet İbn-i ʿAbbāsdan
İşitmiş Resūlu'llāhdan

Dördünci gicesi olunca
İki rekʿat namāz ḳılınca

Oḳuyalar Fātiḥatü'l-kitāb
Ḳul yā eyyühe'l-kāfirūn Ḳul huva'llāhu aḥad

Üçer kerre sūreleri oḳuya

Ẕunūbıñ cümlesi maġfiret ola

Yazıla küllü rekʿat s̱evābı
Enbiyālar s̱evābı gibi vire Hādī

Dünyādan gideler anlar velī
Velīyu'llāh gibi bulalar ḥālī

Dünyā umurları anda olmaya
Birisinden cevāb ṣorulmaya

Gökden ine bereketi bilindi
Yirde ola bereketler duyundı

Maġfireti bula bilüñ dirisi
Cümleden maġfiret ola ölüsi

Ḥüseyn raḍıya'llāhu ʿanh buyurup
Resūlu'llāhdan işiddim diyüp

Leyle-i ramażānıñ beşincisi
Sekiz rikʿat ḳılalar bu namāzı

Küllü rekʿat Fātiḥayı oḳuya
Üç Elem neşraḥ leke üç İẖlāṣile

İkide bir vire anlar selāmı
Yazıla nārdan necāt berātini

Küllü ḥarf yazıla ṣalavāt s̱evābı
Yazıla ḥasenāt yüce derecāt

56ᵇ

Maġfiret ḳalmaya günāh hepisi
Ölürse maġfiret bula ol senesi

Ebū Hüreyre şöyle buyurup
Resūlu'llāhdan anı duyup

Altıncı ramażānıñ gicesi
Kim ḳılarsa iki rekʿat namāzı

Oḳuyalar bir Fātiḥa her rekʿat

Beş Ḳul yā Ḳul hu va’llāhu aḥad

Biñ rekʿat namāzı ḳılmadan
Biñ miskīn[e] ḫayırlı ṣadaḳa virmeden

Daḫı biñ aç doyurma gibicedür
Allāh ʿindinde maḳbūl yücedür

Muḥammed ümmetleriniñ ṣāʾimlerinüñ
Anlaruñ s̱evābınca s̱evāb var bilüñ

Ol sene ölürse ola şehīd
Mevti āsān ola anı da işid

Ḳabri anuñ yüce ola bilindi
Cennet-i aʿlā gibi ola duyundı

Ḳıyāmet gününde şöyle olalar
Misk ḳoḳulu güneş gibi ḳoḳalar

Ḳamer gibi cennete gire anlar
Ḥisāb ʿaz̲āb şedīd görmeyeler

Mūsā ʿĪsā İbrāhīmle olalar
Cennet içre refīḳ olup duralar

Bunı böyle deyüp İbn-i ʿAbbās
Resūlu’llahdan işiddi ḫāṣ

Ramażānıñ yedinci gice ola
Altı rekʿat namāzı her kim ḳıla

Rekʿatlarda bir Fātiḥa oḳuya
Ḳul yā Ḳul hu va’llāhu aḥad yedişer ola

57[a]

İkide bir selām vire bilindi
Bedende ḳıl ʿadedce yazıla hasenātı

Biñ altun ṭaṣadduḳ itmiş gibi ola
Şems gibi yazılan s̱evāb gele

Küllü ḥarf namāz içre oḳunur
Cennet içre yüzer ḳasır virilür

Ebū Hüreyre buyurup bunı
Resūlu'llāh aña dimiş anı

Ramażānıñ sekizinci gecede
İki rekʿat namāz ḳılana anda

Küllü rekʿat bir Fātiḥa oḳuya
On ikişer Ḳul yā Ḳul huva'llāhu ile

Kim ḳılarsa bu namāzı hemān
Her ḥarfine bin ʿibādet s̱evābı tamām

Cemīʿi Muḥammed ümmetlerinüñ
Ṭaʿām yidirmiş gibi ola anuñ

Vire Allāh küllü rekʿate s̱evāb
Duʿāsı enbiyā duʿāsı gibi müstecāb

Olalar ḳıyāmet gününde nūr
Yıldırım gibi ṣırāṭı geçe ol

Aḳrabā ile ehlī ile cennete gire
Nāra vācib olmuş yetmiş kişi ala

Buyurdı ʿAbdullāh İbn-i Mesʿūd
Resūlden işidüp kelāmı saʿīd

Ṭoḳuzuncı gicesi ramażānda
Sekiz rekʿat namāzı ḳılalar anda

İkide bir vireler selāmı
Bir Fātiḥa üç Ḳul huva'llahu aḥād anı

Şākirīn ṣābirīn s̱evābını bula
Gökden inen kitābları oḳuya

57ᵇ

Yigirmi yıl gicelerde ḳıyām
Olmuş gibi nehārlarda ṣıyām

Biñ dirhem miskīne itmiş ṣadaḳa
Enbiyālarla bile ʿibādet itmiş ola

İki melek yaza bir bir ḥasenāt
Cemiʿ kebāʾir ḳalḳa seyyiāt

Ḳabūl ola namāz oruç hepisi
Ola anlar bir Allāhıñ velīsi

Görmeyler anda ḥüzn biri
Şerr-i şeyṭān defʿ ola egi

Kāfire çalmış eylemiş ġazā
Andan ṣoñra olmuş gibi şühedā

Bunlar gibi anlar emīn olalar
Ḥüzn ḥisāb ʿaẕāb hiç görmeyeler

Açıla cennetiñ sekiz ḳapusı
Ḥisāb görmeyeler gire hepisi

Mālik oġlı Enes böyle buyurmuş
Resūlu'llahdan anı işitmiş

Ramażānıñ onuncı gice
Dört rekʿat namāz ḳılana anca

İki rekʿatda bir selām vire
Her rekʿatda bir Fātiḥa oḳuya

Āyete'l-kürsīyi İnnā enzelnā hu ile
On ikişer Ḳul huva'llāhu aḥad ile

Nidā ide bir münādī benne imdi
Maġfiret mā teḳaddem ve mā te'aḫḫar ẕenbī

Yazıla yetmiş ṣevāb-ı ṣıddīḳ
Daḫı yetmiş ṣevāb yazıla şehīd

Virile cennetden aña medīne
Göklerde nücūm ʿadedince ola

58ª

Cesedinde ne ḳadar var ise kıl
Ol ʿadedce tezvīclene ḥūriʿīn

Anlar ile yarın ṣafā eyleye
Cennet yimişini yimeyince ölmeye

Bunda cennet şarābını içeler
Āḫir nefes īmānile göçeler

Yetmiş biñ geleler aña melekler
Cenāze namāzın kılalar anlar

Açıla ḳabrine anuñ diñnendi
Cennet raḥmet ḳapuları bilindi

Ḳıyāmet gününe dek n'ola anlar
Ḥaşr ola şehīdlerle ṣāliḥlerle bunlar

İde yetmiş kişiye şefāʿat
Cehennemlik ölicekdi bunlar hep

Şehīdler gibi olmaya ʿaẕāb
Cennete bile dāḫil görmeyeler ḥisāb

Daḫı Ebū Saʿīd el-Ḫudrīden
Rivāyet eyledi Ḥabību'llāhdan

On birinci gice ola ramażānıñ
Ṣevāb n'ola dört rekʿat namāz ḳılanıñ

Selām vireler dörtde bir
Her rekʿatda Fātiḥa oḳuyalar bir

İnnā enzelnā hu Ḳul huva'llāhu aḥad
Yedişer oḳuyalar hep

Namāzdan farīġ olunca ṭaʿẓīm
Lā havle ve lā ḳuvvete illā billāhi'l-ʿaliyyi'l-ʿaẓīm

Yetmiş kerre bunı böye oḳuyalar
Daḫı yetmiş nebīye ṣalavāt getireler

Cümle günāhı bil maġfiret ola
Evvel āḫir cümlesinden ḳurtula

58ᵇ

Her āyete biñ ʿibādet ṣevāb
Daḫı biñ ḳul āzād eylemişce āzād

Biñ altun ṭaṣadduḳ eylemiş olur
Biñ aç ḳarnı doyurmuşca ṣevāb bulur

Biñ ʿüryāna geydirmişce libāsı
Daḫı diñne naṣıl olur ṣevābı

Derecesi yüce ola şol ʿaded
Yahūdī Naṣrānī er ile ʿavrat

Yigirmi ḥācātını bitirir Ḥaḳ
Onu dünyā onu ola āḫiret

Yer yüzünde ne ḳādar var yaş ḳuru
Anlaruñ istiġfārı bilindi olur

Emīn ide Allāh belālardan āfāt
Açlıḳdan yanmadan olmadan ġarḳ

Ölüm acısını şedīd görmeye
Ḳıyāmetde enbiyā şühedālarla ola

Gire cennet-i aʿlāya anlar ile
Görmeye ḥisāb anlarla ola

Ebū Hüreyredir buña rāvī
Resūlu'llāhdan duymuş buyurmuş anı

Ola ramażānıñ on ikinci gice
Ḳılan on rekʿat namaz bula bunca

Her rekʿatda bir Fātiḥa oḳuya
Üçer Ḳul huva'llāhu aḥad ile

Yüz elli biñ ḳaṣır virile cennet
Zaġferān misk kāfūru fiżża ẕeheb

Yüz elli ḥūrī yetmiş biñ cāriye
Müʾmine cennet içre tezvīc ola

Ola refīḳ-i İbrāhīm Ḫalīlu'llah
Daḫı ola Muḥammed Ḥabību'llāh

59ª

Emru'llāh ile gele iki melek
Ḳabūl olur duʿālar ve dilek

Deñizler köpüginden olursa çoḳ
Ẕunūbı maġfiret eyleye Aḥad Ḥaḳ

Oḳuya İncīl Zebūr Tevrāt Furḳān
Yetmiş yıl Allāha eylemiş ʿibādetān

Fuḳarāya ṭaṣadduḳ elfi dīnār
Yetmiş ḳul āzād eylemiş s̱evāblar

Yevme'l-ḳıyāmetde açıla ebvāb
Gireler cennete görmeyeler ḥisāb

Ebū Hüreyreye deyüp buyurup
Resūlu'llāhdan anı işidüp

Ramażānıñ ola on üçünci
İki rekʿat ḳılalar böyle namāzı

Rekʿatlarda bir Fātiḥa oḳuya
Bir Āyete'l-kürsī yigirmi beş Ḳul huva'llāh ile

Biñ rekʿat namāz ḳılma s̱evābı
Yigirmi yıl dutmuşça ṣıyāmı

Ġāzīler ṣıddīḳlar gibi s̱evāb
Ḫācīler evliyāu'llāh gibidir cevāb

Dürr-i beyżā cennet içre ḳaṣr ola
Ḳaṣr içinde biñ biñ zirāʿ ola

Yedi beyti ola anuñ yüce bil
Nasıl ḫalḳ eylemiş Bārī diñnegil

Şol mis̱ālde ola anda diñne beyt
Evvelki fiżża ikincisi ola ẕeheb

Lüʾlü ola bilindi s̲ālisinci
Zebercedden ola rābiʿinci

Beşincisi ola anuñ yāḳūt
Altıncısı dürrüle tamām olup

59ᵇ

Yedincisi ola her cānib nūrdan
Yüce ola saraylar ṣafālar ola her dem

Ebū Hüreyredir buña rāvī
Resūluʾllāhdan işidüp anı

Ramażānıñ on dördünci gicesin
Sekiz rekʿat namāz böyle ḳılasıñ

İkide bir viresiñ selāmı
Bir Fātiḥa İẕācāʾe İḫlāṣ ile anı

Rūḥuñ ḳabż olmadan gele yanıña
Rekʿateynler s̲evābı naṣıl buluna

Rekʿatıñ ikisi ṣaġıñda ola
İkisi de ṣol yanıñda buluna

İkisi de ḳademiñde dura ol
İkisi de başıñ ucunda ola ol

Āḫir demde ḥüsün aḥsen olalar
Münkir Nekire suʾāl āsān vireler

Ola s̲evāb ṭaṣadduḳ elf dīnār
Biñ ḳul āzād eylemiş bula ḥāl

Biñ aç doyurmuşca s̲evābı
Bin ʿüryān geydir[miş]ce cevābı

Ola ḳabūl ṣalavātile ṣıyāmı
Defʿ ola dünyā şerri aḫret ʿaẕābı

Ḳıyāmetde ʿarş gölgesinde otura
Dürden ḥayme ṣafā içinde dura

Yetmiş ḳomşusına ide şefāᶜat
Cennete dāḫil ola bunlarla hep

Gelince ramażān ayı
Rıżāᵓu'llāh kıluñ namāz

Tevḥīd tesbīh ḫayırlı ᶜamel
Niyāz eyle Yaradana bī-niyāz

60ª

Ruviyeᶜan Enes İbn-i Mālik raḍıya'llāhu ᶜanh ḳāle ḳāle Resūlu'llāh ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem "Men ṣallā leyleten min nıṣf-ı şehr-i ramażān sitte rekᶜat yeḳraᵓü fī-külli fātiḥatü'l-kitābe merraten ve iẕācāᵓe merraten ve ḳul huva'llāhu eḥad ḫamse merrātin ve yüsellim fī-külli rekᶜateyni yaḳbelu'llāhu ṣalātehu ve ṣıyāmehu ve yübeddilu'llāhe seyyiᵓātehu ile'l-ḥasenāti"[392]

6 + 5 = 11

1605 Enes İbn-i Mālik didi
Resūlu'llāhdan işitdi

Ramażānıñ nıṣfı on beşinci
Altı rekᶜat namāz ḳılanı bilindi

Her rekᶜatde bir Fātiḥa bir İẕācāᵓe
Beşer Ḳul huva'llāhu aḥad ile

İki rekᶜatde vireler bir selām
Ḳabūl ide Allāh ṣalatile ṣıyām

Günāhı kalmaya tebdīl ide Ḥaḳ
Ḥasenāt yazıla gide seyyiᵓāt

1610 Ḥarf başına cennetde medīne ola
Bedende olan ḳıl ᶜadedince ola

Cemīᶜ Muḥammed ümmetiniñ ṣāliḥleri
İdüp müsāfir yedirme gibi anları

[392] "Kim ramazanın ortasında geceleyin altı rekât kılar, her rekatta bir kere Fatiha, bir kere İza Ca'e ve beş kere Kul Huvallahu Ahad okur ve her iki rekatta selam verirse Allah namazını ve orucunu kabul eder, günahlarını sevaba çevirir." Kaynağı tespit edilememiştir.

Muḥammedile ḥacca varmış ṣevāb
Daḫı diñne naṣıl bilindi cevāb

ʿArşı üç yüz altmış biñ burc itdi Allāh
Daḫı anı bilir ne ḳadar yaradan Allāh

Ḫalḳ eyledi ṭāʾir miṣāli melek
Cenāḥ açup iki yüz yıl uça melek

Bir burcdan bir burcına irmeye
Ne ḳadardır ḥisābını bilmeye

Tesbīḥ tehlīl taḳdīsini anlar ideler
Tekbīr taḥmīd ḳıyāmete dek anlar

60ᵇ

Küllü ʿibādetleri naṣıl bil anuñ
Muḥammed ümmeti çündür anuñ

Nıṣf-u ramażānda namāz ḳılan biri
Muḥammede ṣalavāt getirendir biri

Anuñ birisi ṣādıḳānlardur
Daḫı ḥac ʿumreye varmış gibidür

İçirme gibi biñ ṣusuza ṣuyı
Biñ aça yedirme gibi ṭaʿāmı

Yevme'l-ḳıyāmetde cennetde ola
Seksen biñ maḳām dāʾire bula

Ṣırāṭı geçeler yıldırım gibi
Görmeyeler anlar ʿaẕāb ḥisābı

Ebū Saʿīd el-Ḫudrī buyurup
Resūlu'llāhdan anı işidüp

On altıncı güni ramażānıñ
İki rekʿat namāz ḳılanı bilüñ

Her rekʿatde bir Fātiḥa bir İẕā zülzile
Yigir[mi] beşer Ḳul huva'llahu aḥad ile

Cümle günāhın maġfiret ide Ḥaḳ
Ġamdan ḫalāṣ ide anı aḥad Ḥaḳ

Dünyā belāsından ḥıfẓ eyleye
Emīn ola aḫretde ʿaẕāb görmeye

Küllü murādına dünyāda ire
Ölüm āsān āḫretde ʿaẕāb olmaya

Buyurdu Enes İbn-i Mālik bunı
Resūlu'llahdan işidüp anı

Ramażānıñ ola on yedinci gice
On rekʿat namāz ḳılana bunca

Her rekʿatda bir Fātiḥa oḳuya
İnnā enzelnā hu Ḳul huva'llāhu aḥad ikişer bile

61ª

İkide bir selām vireler andan
Ādem evlādları ʿadedince ṣevābından

Küllü ḥarfine şehīd ṣevābı yazıla
Ḳul āzād eylemiş aç doyurmuşca ola

Biñ yetime ṭaʿām biñ altun ṣadaḳa
Marażlıya sebeb biñ ḳılmışca cenāze

Nārdan āzād deyü berāt vireler
Ölümi şehīd ölümin göreler

Biñ melek cenāze namāzın ḳıla
Cennete bile anlaruñla gire

Emīn ide Allāh ḳullarını
Devlet ire bulalar selāmını

Ḥażret-i ʿAlīdir buña rāvī
Resūlu'llāhdan işidmiş anı

On sekizinci gicesi ramażānıñ
On iki rekʿat namāz ḳılanı bilüñ

Bir Fātiḥa bir sebbiḥi'sme oḳuya
Bir Ḳul yā bir Ḳul huva'llāhu aḥad ile

İkide bir selām vire bilindi
Dünyā[da] küllü insānı doyurma gibi

Ḥarf başına cennet içre medīne
Şaḳī defterinden adı siline

Daḫı biñ yıl gecelerde ḳıyām
Nehārlarda olma gibidür ṣıyām

Yüz ḫatim s̱evābı ḥac ve ʿumre
Cennet mekānını görmeyince ölmeye

Enes İbn-i Mālik böyle buyurup
Resūlu'llāhdan anı işidüp

On ṭoḳuzuncı gice ramażānıñ
Altı rekʿat namāz ḳılanı bilüñ

61ᵇ

Her rekʿatda bir Fātiḥa oḳuya
Yedişer Ḳul huva'llāhu aḥad ile

Dünyā belāṣından ḥıfẓ ide anı
Aḫret ʿaẕābından ʿaf ide Bārī

Evfā oġlı durur buña rāvī
Resūlu'llahdan işidüp anı

Ramażānıñ yigirminci gice ola
Altı rekʿat namāz her kim ki ḳıla

Bir Fātiḥa beşer muʿavveẕeteyn oḳuya
İkide bir selām virüp ḳıla

Degmeye naẓār rızḳına arta
Ölürse o sene şehīd ölümi ola

Yigirmi ikinci gece buyurup
Dört rekʿat namāz ḳılana deyüp

Bir Fātiḥa dört Elem neşraḥ leke oḳuya
Ḳırḳ peyġamber ş̲evābın anlar bula

Yigirmi üçünci giceye buyurdı
Resūlu'llāh buyurmuşdur bilindi

Dün yarısı iki rekᶜat ḳıla
Bir Fātiḥa beş Ve'ḍ-ḍuḥā oḳuya

Ḳıyāmetde yüzi güneşden ziyāde
Nūrlana anı bilindi sen de

Ṣırāṭ köprüsinden yetmiş kişiyi
Ehl-i beytinden nūru geçire anı

Yigirmi dördünci geceye buyurmuş
İki rekᶜat namāz ḳılana dimiş

Bir Fātiḥa bir el Ḳāriᶜa oḳuya
Bir Li-īlāfi ikide bir selām vire

Lā teẖaf inneke min-el-āminīn[393]
İde emīn cümle ḳorḳudan Kerīm

62ª

Yigirmi beşinci gicesi n'olur
Nebī iki rekᶜat namāz buyurur

Bir Fātiḥa bir Elem tera keyfe oḳuya
Bir Li-īlāfi ikide bir selām vire

Ḳıyāmetde şefāᶜati red olmaya
Ṣuya ḳanmış ṭoymuş ṣıḳlet görmeye

Yigirmi altıncı gice ramażānda
Resūlu'llāh buyurmuş diñne anı da

Bir Fātiḥa bir Āyete'l-kürsī oḳuya
Üç İẖlāṣ iki rekᶜat namāz ḳıla

Aña virile bir kerāmet tācı
Ḳıymet kesemeye aña vaṣf idici

393 "Korkma sen güvende olanlardansın."

Yigirmi yedinci gice ramażānuñ
Dimiş iki rekʿat namāz ḳılanıñ

Bir Fātiḥa yedi İnnā enzelnāhu oḳuya
Ḳadre irenler s̱evābından bula

Yigirmi sekizinci ramażānıñ
İki rekʿat namāz anda ḳılanıñ

Bir Fātiḥa üç İẖlāṣ oḳuyalar
Anadan doġma evlāda döneler

Cümle günāhından pāk olup ḳalmaya
Ḳıyāmetde ʿaẕāb ḥisāb görmeye

Yigirmi ṭoḳuzuncı geceye didi seyyid
Ol gice iki rikʿat ḳılmaġa seyyid

Bir Fātiḥa yedi İẖlāṣ bir muʿavveẕeteyn
Bunları oḳuyup ḳıla namāzın

Ḥaḳ Teʿālā Ḥażreti diye yā ʿabdī
Muştuluḳ ola ḳabūl ṣavm u ṣalātiñ

Günāhıñdan eyledim bil maġfiret
Cennet vācīb oldı saña raḥmet

62ᵇ

Otuzuncı gice didi enbiyā
Ramażānıñ āẖir gicesi ol ola

Bir Fātiḥa on İẖlāṣ muʿavveẕeteyn
İki rekʿat ḳıla böyle namāzı

Üç dürlü ḥāceti böyle ola revā
Dünyādan aẖrete īmānla vara

Kitābı ṣaġ yanından virile
Diñne naṣıl ḥasenāt s̱evāb bula

Ramażānıñ gice nāfile s̱evābı
S̱evābı ne ḳadar böyle cevābı

Ramażānıñ ᶜarife gicesinde
Namāz budur ki Tefsīr-i Ḥanefīde

ᶜAbdullāh İbn-i Cābir buyurup
Resūlu'llāhdan anı işidüp

Bir kimse ᶜarife gicesine ire
Dört rekᶜat namāzı anda ḳıla

Bir Fātiḥa Āmene'r-resūlü oḳuya
Beş İḫlāṣile selām vire

Ol kişiye vireler bir berāt
Cehennemden oldun deyü āzād

Ḳabir ᶜaẕābından olduñ emīn
Maġfiret eyleye Allāh günāhın

Ehl-i beytiniñ de günāhı ḳalmaya
Cümle ẕunūbını Allāh ᶜaf eyleye

Cemīᶜi Muḥammed ümmetiniñ her ne var
Ṣāʾimleri ṣevābınca ṣevāb var

Bu ay içinde olan ṣavmı ṣalavāt
Ḳabūl ider Allāh her ne münācāt

Müstecāb ola duᶜası anlaruñ
ᶜArife gicesi dört rekᶜat ḳılanlaruñ

63ª

Enes İbn-i Mālik böyle buyurmuş
Resūlu'llāhdan anı işidmiş

Fiṭre bayram gicelerinde
On iki rekᶜat namāz ḳıla anda

Her rekᶜatda bir Fātiḥa oḳuya
Beşer Ḳul hu va'llahu aḥad ile

İkide bir vireler selām
Altı selāmile ola tamām

Her rekʿatında ola s̲evāb
Yüzer ḥacca varmış s̲evābı cevāb

Biñ dīnār ṣadaḳa itmiş ola
Orucun namāzın ḳabul itmiş bula

Duʿāları anuñ ola müstecāb
Cennete dāḫil bi-lā-ḥisāb ve-lā-ʿaz̲āb

Ḥażret-i ʿAlī buyurmuşdur
Resūlu'llāhdan işitmişdür

Leyle-i ʿıydı her kim iḥyā eyleye
Ḳararır ḳalb anuñ ḳalbi ḳararmaya

Olunca bayram fiṭre günleri
Nişabu'l-Aḫbār buyurdı anı

Aña Ḥażret-i Resūl buyurmuş
Bayram namāzını ḳılınca dimiş

Dört rekʿat duralar anlar namāza
Oḳuyalar bir Fātiḥa bir Sebbiḥi'sme

İkinci rekʿatda bir Fātiḥa
Bir Ve'ş-şems āyetini oḳuya

Üçünci rekʿatde bir Fātiḥa
Daḫı bir kerre oḳuyaVe'ḍ-ḍuḥā

Dördünci bir Fātiḥa üç İḫlāṣ
Yevm-i ʿıydde böyle ḳıla namāz

63ᵇ

Tañrı ol kişiye elli yıllıḳ
Geçmiş günāhın ʿaf eyleye Ḥaḳ

Elli yıllık gelicek günāhını
Eyleye ʿaf bilindi bunı

Her rekʿatde biñ yıl etme ʿibādāt
Daḫı biñ dürlü revā eyleye ḥācāt

Cümle günāhı yarlıġana bil
Ẕunūbıñ cümlesine maġfiretdir

Anasından doġdugi gibi ola
Daḫı ḳabr ʿaẕābını görmeye

Daḫı iki berāt aña virile
Biri nifāḳdan ḳurtulduñ diye

Cehennemden āzād olduñ diye biri
Ḫāṣlarından Ḥaḳḳıñ olduñ velī

Dünyāda ne ḳadar ot biter yapraḳ
Anlarıñ ṣaġışınca ola ḥasenāt

Gör imdi ʿAẓīm Sulṭān n'ider
Az ʿamelle ḳulun günāhın ʿaf ider

Raḥmeti çoḳ Ġanī Sulṭāndır Allāh
ʿAlleme'l-ġuyūb settāre'l-ʿuyūbdur Allāh

Aḥad Ṣamed Ḳadīr Sulṭāndır Allāh
Kerīm Raḥmān Raḥīm Ġufrāndır Allāh

Ḳaçan gelir şehr-i ramażān
Maġfiretler ider Sübḥān

Raḥmet maġfiret ayıdur
Muḥammed ümmetinedir iḥsān

Ḳāle'n-nebiyyü ʿaleyhi's-selām "Men feraḥa bi-duḫūl-i şehr-i ramażān ḥarrama'llāhu cesedehū ʿale'n-nīrān"[394]

8 + 8 = 16

Nebiyyu'llāh buyurmuşdur Resūlu'llāh dimiş anı
Gelince ramażān ayı ola ferāḥ müʾmin aḥbāb

64ª

Maḥabbet idenler aña cesed ḥarām ola nāra

[394] "Kim ramazan ayının gelişine sevinirse Allah onun bedenini cehenneme haram kılar." Kaynağı tespit edilememiştir.

Neler iḥsān ider Allāh ʿilmini bil ʿamel iḥṭāb

Ruvīyeʿan İbn-i Mesʿūd raḍıya’llāhu ʿanh
Didi aña Resūlu’llāh diñne imdi nedir cevāb

Kaçan şehr-i ramażān gele yevm-i ʿiyde ire müʾmin
Diye anda meleklere bayram güni ide iclāb

Diye meleklerim bilüñ ʿamel eyledi müʾminler
Ḳullarım emrimi dutdı ecrinden ider ṭalāb

1725 Ṣāʾim oldular anlar ramażān ayında bunlar
İrişdiler yevm-i ʿiyde oldular emrime istiʿṭāb

Anlara eylerem ecir şāhid oluñ diye sizler
Maġfiret eyledim cümle ḳalmaya ẕerrece eẕnāb

Bir münādī ide nidā ide yā Muḥammed ümmeti
Menziline gelince anlar naṣıl ola bil istiḥāb

Taḥḳīḳ günāhıñız tebdīl ḥasenāt yazıla cümle
Bunuñ gibi ulu devlet fażlından ola isticāb

Diye Allāh Teʿālā yā ʿibādī ḳullarım
Benim çün ṣāʾim olduñuz diye şöyle ide iḫṭāb

1730 Benim çün etdiñiz iftār benim çün ḳıldıñız namāz
Emrimi dutduñuz sizler ẕunūba olduñuz [t]evvāb

Taḥḳīḳ şöyle bilüñ bu gün kerem güni durur gün
ʿAṭā güni durur bugün duʿāñız ola müstecāb

Ḳabūl idem duʿāñızı dilediñiz virem bugün
ʿİzzi celālim ḥaḳḳı çün ḳatımda olduñuz übāb

Ḥācetiñiz ola ḳabūl dünyā aḫret ola maḳbūl
Sizin duʿānız olmaz red biliñ ḳabūl cümle eẕnāb

Ḫaberde şöyle gelmişdür olunca ḳıyāmet güni
Şehr-i ramażān gele anda ide secde diye Vehhāb

1735 Diye Allāh Teʿālā ḳaldır başıñ şehr-i ramażān
Murādıñ ne ise digil şimdi olmayasıñ ikbāb

64ᵇ

Murādıñ nedir deyince diye yā Rab maʿlūm ḥālim
Dura dergāh-ı Ḥaḳda ol ol mekānda ola ādāb

Diye Allāh Teʿālā ne dilerseñ daḫı benden
Şehr-i ramażān diye ol dem vir kerāmet tācın enṣāb

Ṣāʾimlere vire Allāh kerāmet tācını geye
Her biri şefāʿat ide yetmiş biñ ehl-i eẕnāb

Diye andan Ḥaḳ Teʿālā ne dilersiñ şehr-i ramażān
Diledigim tezvīc ḥūriʿīn ṣāʾimlere gülāb

Ḥūriʿīnüñ her birine yetmiş biñ ola ḥūrī
Ola anlar ile bile müʾminler ola intisāb

Diye Allāh Teʿālā taḫḳīḳ işlediler ʿamel
Şehr-i ramażān diye ol diye olmaz iḳtiżāb

Şehr-i ramażān diye yā Rab ol dem diledigim
Muḥammede ḳomşu eyle cennet içre açıla ebvāb

Diye Alllāhu Teʿālā gerçek ṣāʾim oldu anlar
Daḫı ne dilerseñ virem niyāzıñ tam ola inbāb

Şehr-i ramażān diye yā Rab ḥācetlerin eyle ḳabūl
Müʾminlerin eyle maḳbūl ṣāliḥ ʿamelile ṣevāb

Vire Allāh Teʿālā her müʾmine yüz biñ medīne
Ola yāḳūt ile aḫmer zeberced ḫażrāʾ-i ḥubāb

Ola külli medīneler biñer biñer kaṣrı ola
Taṣdīḳ olup kim ki ṣādıḳ ol mekāna yoḳdur ḥicāb

Kim ki ṣabır ider ṣādık tevfīḳ irişdire Allāh
Olur müʾmin ḳatında ol itmez anı incizāb

Ḥisāb olmaz ʿaẕāb olmaz gireler cennete anlar
Ola ferāḥ ide müʾmin cemʿ ola cümlesi ẕehhāb

İlāhī dilerem senden Ḳayġulu bī-çāre ḳuluñ
Maġfiretiñ ider ṭaleb müʾminlerle bile ittihāb

Ramażān ayı günleri

Müʾminlere olur inʿām

65ª

Ḥaḳḳıñ sevgili ḳulları
İderler dāreynde bayrām

Şehr-i Şevvāl-i Şerīf

Ḳāle Resūlu'llāh ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem "Men-ṣāme Ramażāne ṣümme etbeʿahu sitten min şevvālin kāne ke-ṣıyāmi'd-dehri" ṣādaḳā Resūlu'llāh ve ṣadaḳa Ḥabību'llāh[395]

4 + 4 = 8

Buyurmuşdur Resūlu'llāh
Diñne imdi Ḥabību'llāh

Bir kimse ramażān ayı
Duta anda tamām ṣavmı

Şehr-i şevvāle varınca
Altı gün ṣāʾim olunca

Ol kişiye iḥsān n'ola
Bir yıl ṣāʾim ṣevābı bula

Zīrā ṣavmıñ cümlesi olur
Yevmi otuz altı olur

Bir güni on güne ḥisāb
Üç yüz altmış yevmi ḥisāb

Daḫı buyurmuşdur Ḥabīb
Kelāmı dertlere ṭabīb

Beni şol Allāh ḥaḳḳı çün
Peyġamber eyledigi çün

Bir kimse şevvāle irerse
Altı gün ṣāʾim olursa

Āḫiret yıllarından ola

[395] "Kim ramazan orucunu tutar ona şevval ayından altı gün ilave ederse tüm yılı oruçlu geçirmiş gibi olur." Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkī (Kahire: y.y., 1374-75/1955-56), "Sıyâm", 24.

Altı biñ yıl ṣāʾim olma

Bunuñ gibi durur bunca
Eyle ʿamel işidince

65ᵇ

Daḫı buyurmuşlar böyle
Cevher kelām nedir diñne

Cān virirken ola ṣıḳlet
Biñ dürlü ġām ola miḥnet

Bir kimse bu altı güni
Ṣāʾim olup dutsa anı

Ḥażret-i Allāh Teʿālā
Celle celālehu aʿlā

Ġāmı belāʾi ölümü
Meşaḳḳati ve ṣıkleti

Allāh göstermeye anlara
Altı gün ṣāʾim olanlara

Ġāyet ṣuṣuzluḳda ṣuyı
İçirir Kevs̱er ṣuları

Böyle ṣafā ile ola
Ol müʾmin cefā görmeye

Bu ḳadar ʿamel idince
Ḫudā inʿām ider anca

Arasın kesmeden gel dut
Gerek ay başına dek dut

İkisi de cāʾizdir bil
Eyle ʿamel s̱evāblar bul

Şehr-i ẕi’l-ḳaʿdeye ire
Dāʾimā tevbeler ola

İdegör ḫayr ḥasenāt

ʿAf oluna cümle ẕunūbāt

Çok oḳu evrād u ezkār
Müʾminlere degil mi kār

Şehr-i ẕi'l-kaʿdede ṭāʿāt
İdüp bulasıñ derecāt

66ª

Rivāyet eyledi Ebū Saʿīd
Bilmeyesiñ kelāmını vaʿīd

Resūlu'llāh buyurmuşdur
Diñne imdi ne dimişdür

Bir kimse olunca ṣāʾim
Gecelerde ola ḳāʾim

Fī sebīli'llāh ola işi
Ḳalbinden ḳalḳa teşvīşi

Cehennemle arasında
Yetmiş yıllıḳ ola perde

Ola yigirmi dört sāʿāt
Bir ḳul idince ʿibādāt

Bir nefes ḥālī durmaya
ʿAmelsiz aḫrete varmaya

Dāʾimā ḳılagör namāz
Ḳabūl eyleye bī-niyāz

Kendiñi eylegil arı
Bulagör şimdiden yāri

Üzeriñden ḳalḳa ġaflet
İde Ḫudā saña raḥmet

Furṣāndı bilmegil ġanī
Uyar ġafletden cānı

Bunuñ ṣoñı olur ḫarāb

Cümle vücūd olur türāb

Eyleyesiñ ṣāliḥ ᶜamel
Bulasıñ cinān u cemāl

Şehr-i şevvāle ire müᵓmin
Göñlüni eyleye emīn

Altı gün ṣāᵓim olunca Müslimīn
Bir sene ṣāᵓim s̲evābı virir Rabbi'l-ᶜālemīn

66ᵇ

Şehr-i Zi'l-ḥicce

ᶜAn Ebū Hüreyre raḍıya'llāhu ᶜanh ennehu ḳāle ḳāle Resūlu'llāh ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem "Mā min eyyāmin eḥabbü ila'llāhi teᶜālā en-yeteᶜabbede lehu fī-hā min ᶜaşri z̲i'l-ḥicce yaᶜdilu ṣıyāmü küllü yevmin min hā bi ṣıyāmi senetin ve ḳıyāmü külli leyletin bi ḳıyāmı leyleti'l-Ḳadri" ṣadaḳa Resūlu'llāh[396]

6 + 5 = 11

Ebū Hüreyreye buyurmuş Ḥabīb
Kelāmı dertli göñüllere ṭabīb

Bir kimse irince z̲i'l-ḥicce ayına
ᶜÖmri irince tamām ol güne

On gününe dek olursa ṣıyām
Gicelerinde eyleyince ḳıyām

Ḳanḳı kimse ide ol gün ᶜibāḍet
Z̲i'l-ḥicceniñ onuna dek tamāmet

Her bir güni bir sene ṣāᵓim s̲evāb
Eyle ᶜamel ḫulūṣ eyle dut cevāb

Her bir gice idincigez ḳıyām
Leyletü'l-Ḳadr s̲evābı gibi tamām

Ḥamdüli'llāh bize mücdeler olur

[396] "Allah'a ibadet edilecek günler içinde zilhiccenin ilk on gününden daha sevimli günler yoktur. O günlerde tutlan her günün orucu bir senelik oruca, her gecesinde kılınan namazlar da Kadir Gecesi'ne denktir." İbn Mâce, "Sıyam", 39.

Ehl-i īmān olan mesrūrlar olur

Resūlu'llāh buyurup dimiş anı
Aṣḥābına söyledir bil bunı

Bu günlerden gün olmaya ḫayırlı
Müʾmin müʾmine işlerse ʿameli

Didiler yā Resūlu'llāh necedir
Ġażā eylemeden daḫı yücedür

Bu günleriñ ṭāʿatini bilelim
Ḫayırlı mı anı söyle duyalım

67[a]

Buyurdı ḫayırlıdır ġazā itmeden
Kendi malıyla varıp gelmeden

Meger fī sebīli'llāh ġazā eyleye
Ḥaḳ rıżāsından ġayrıyı bilmeye

Ola bugünleriñ bir gün ṣavmı
Yazılır bir sene ṭāʿat s̱evābı

Giceleri Ḳadir gicesi gibi
Eyleyesiñ rūz u şeb ʿibādeti

Ḫaberde şöyle gelmişdür diñne bunı
Ne dimişdür diyem saña bil anı

Ḫażret-i Mūsā münācāt eyledi
Münācāt eyleyüp böyle söyledi

Didi yā Rab çok zamān oldı
Murādım vardır duʿām ḳabūl olmadı

Ola maḳbūl ola duʿā-i taʿlīm
Daḫı aña dāʾim meşġūl olayım

Ḫaḳ Teʿālā buyurdı kim yā Mūsā
Kaçan z̲i'l-ḥicceniñ on güni gelse

Lā ilāhe illa'llāh diyesiñ

Ḥacetiñ revā eyleyem bilesiñ

Didi Mūsā yā Rab bunı
Ḳullarıñ cümle dirler anı

Senden isterem ki ögrenem duᶜā
Ġayrılar duᶜāsından efḍal ola

Ḥaḳ Teᶜālā celle ve aᶜlā buyurup
Ẕi'l-ḥicceniñ ola on güni deyüp

O günlerde lā ilāhe illa'llāh diyen
Ḳıyāmetde ne ola bilindi mīzān

Bir kerre ol günlerde diye s̱evāb
Ne dimiş Mūsāya Ḳadīr Vehhāb

67ᵇ

Mīzānıñ bir yanına s̱evābı ḳonsa
Yedi yer yedi gök bir yanda olsa

Bu kelime aġır buyurdı Allāh
Bildi anı kim Mūsā kelīmu'llāh

Daḫı bir gün Ḥabību'llāh buyurdı
Ṣāᵓim olmuş bir kimseyi görüp

Buyurdı bugünüñ s̱evābını işitmediñ
Neden bildiñ neden ṣāᵓim olduñ

Ol kişi didi yā Resūl görürem
Bugünler Ḥac günleridür bilirem

Olalar başı açıḳ yalın ayaḳ
Lebbeyk Allāhümme lebbeyk diyelek

Ḥacılaruñ duᶜāsı olur ḳabūl
Böyle ṣāᵓim olan olur maḳbūl

Buyurdı Resūl ᶜAleyhi's-selām
Diñne imdi nedir işbu kelām

Böyle niyyet her kimde olunca

Her günüñ ṣavmı çün bula bunca

Yüz ḳul aẕād eylemişce bilesiñ
Yüz deve ḳurbān eylemiş gibisiñ

Yüz at göndermiş gibi ġazāya
Bunca ḳulluḳ itmiş oluñ Ḫudāya

Bu günlerde her kim oruç olur
Ġayrı günler biñ gün s̱evāb bulur

Yevm-i ʿarife ṣāʾim olanlara
İki biñ ṣāʾim s̱evābı bunlara

Ġayrı ṣāʾim olması nece
Bir yıllıḳ günāha keffāret bunca

Daḫı ʿarife gün ṣāʾim olmaḳ
İki biñ yıllıḳ günāha keffāret

68ª

Geçmiş yıla gelicege buyurmuş
Ḳalmaya ẕunūbı anlaruñ dimüş

Daḫı buyurdı sāʾir güni
On iki biñ yıl ṣāʾimini

Yevm-i ʿarife oruç olan bula
Yigirmi dört biñ yıl oruç s̱evābı bula

Raḥmet günidür ol gün kendinüñ
Maġfiret raḥmet günidür anuñ

ʿArife gün ṣāʾim olanlaruñ
ʿArafatda vaḳfeye duranlarıñ

S̱evābından anlara virilir
Ṣavımları defterlerine yazılır

Diye Allāh meleklerine varıñ
ʿArife gün taʿẓīm ideni görüñ

Anlara da ḥiṣṣe viriñ diye bil

Anlar böyle murādına ire bil

Yetmiş yıl cehennem ola ırāḳ
O gün ṣāʾim olan bulur murāḍ

Resūlu’llāh buyurmuşdur
ʿArife gicesi çün ne dimişdür

Evvel rikʿat bir Fātiḥa oḳuya
Meʿa yüz Āyete’l-kürsī ile

İkinci rikʿat oḳuya bir Fātiḥa
Meʿa yüz Ḳul hu va’llāhu aḥad ile

Ḥaḳ Teʿālā ol kimse içün vire
Oña ḳırḳ ṭāʿat s̱evābı yazıla

Daḫı cennetde ne miḳdār ola ikrāmı
Neler ikrām ider ḳuluna Sulṭān

Daḫı buyurdı ʿarife gün bir kimse
İki rikʿat namāz anda ḳılarsa

68ᵇ

Besmeleyle Fātiḥa oḳuya üçer
Ḳul yā Ḳul hu va’llāhu aḥad üçer

Bi’smi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm diyeler
Sūre başında cümle oḳuyalar

Ḥaḳ Teʿālā buyura meleklere
Yā melāʾiketi ben sizi diye

Şāhid dutarım yarın ḳullarıñ
Ẕunūblarıñ yarlıġadım anlaruñ

Yarın olunca yevme’l-ḳıyāmet
Günāhın ṣormayam bula selāmet

Az ʿamelle virir s̱evāb-u ʿaẓīm
Ḳullarına iḥsānı çoḳdur Kerīm

Ẕi’l-ḥicce ayınıñ onuna irenler

Lā ilāhe illa'llāh çok diyenler

ᶜAşereyi z̲i'l-ḥicceyi bilenler
İbrāhīm Ḫalīlu'llāh milletindendir anlar

Ḳurbān

ᶜAn Enes İbn-i Mālik raḍıya'llāhu ᶜanh ennehu ḳāle ḳāle Resūlu'llāh ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem ᶜAẓẓimū ḍaḥāyāküm fe innehā ᶜale's-ṣırāṭ-ı meṭāyāküm" ṣadaḳa Resūlu'llāh[397]

8 + 8 = 16

Buyurmuşdur Resūlu'llāh Ḥabību'llāh ṭabību'llāh
ᶜAẓẓīmu edḥāyāküm dir idiñ ḳurbāna taᶜẓīmāt

Ṣırāṭ üzre gele deyüp meṭāyāküm dimişdir ol
İşid imdi eyle ᶜamel diñne imdi dut kelimāt

Oḳuñ ismini Allāhıñ çeviriñ ḳıbleye yönün
İdüp duᶜā ola maḳbūl gerek müᵓmin ve müᵓmināt

Ḳurbān eyleyince anı iki rikᶜāt ḳıla namāz
Diye Ḫalīl İbrāhīmüñ ḳurbānı gibi it maḳbūlāt

69ᵃ

Etini eyle üç bölük birini eyle hediyye
Ṭaṣadduḳ eyle faḳīre yoḫsullara ola e̲slā̲s

Bir bölügüni yiye kendi ide vācibleri edā
İdesiñiz böyle ḳurbānı ola yarın istiġā̲s

Her kişiye vācib oldu ola ġanī kese anı
Ḥür ola Müslimler ola eyleyeler şimdi ilsā̲s

Büyük ola semiz ola güzelce idesiñ ḳurbān
Yediye bir baḳar cāᵓiz idegör Ḫalīle işlā̲s

Diyem saña bunuñ aṣlın Ḫalīl İbrāhīmiñ aḥti
İtmiş idi gördü rüᵓyā idem cüzᵓice istiḫrāc

[397] "Hayvanın iyi ve güzelini kurbanlık olarak seçin çünkü o size sırat köprüsünde bineklik yapacaktır." Münâvî, "Feyzü'l-kadîr", 496.

Maḥalin ġayrı yerde ara bu kitāba yazılmadı
Velākin oġlıyla bile gitdiginden ola iḫtilāc

İbrāhīm ʿAleyhi’s-selām murād eyleyince ẕebḥ
Anası Hācere didi İsmāʿīlle olam iḫrāc

Teferrüc gidem didi libāslarını geydirdi
Ṣaçını darayup düzdi olurlar anda istiḥyāc

Ḫalīl bıçaġını aldı İblīs vesveseye daldı
İsterdi ki azdıra göñüller ola intiżāc

Baba oġul yola girdi şeyṭān İbrāhīme didi
Bunuñ gibi güzel oġla oluñ naṣıl bil isṭirāc

İbrāhīm didi oluram Ḥaḳḳıñ emrini bilirem
Rıżāsında olam Ḥaḳḳıñ yevme’l-ḳıyāmet olam istirvāḥ

İşitdi Ḫalīlden bunu Hācere çevirdi yöni
Didi oġluñı buġarlar İsmāʿīlden uçar ervāḥ

Hācer didi yalan söyleñ görmemişem ata hiç ben
Oġlunu eyleye ḳurbān bu sözden olasıñ ırāḫ

İblīs didi Ḥaḳḳıñ bilüñ aldı bıçaġını
Ẕebiḥ İsmāʿīl çün anı dutasıñ sözüme ḳulāḫ

Hācer didi Nebī bāṭıl iş işlemez uyar emre
Ḥaḳḳın emri olan işe ben daḫi oluram ifrāḥ

69ᵇ

İblīs andan rucūᶜ itdi Ḥażret-i İsmāʿīle gitdi
Didi sen teferrüc itmeñ sözüme eyleyesiñ nāḥ

Babañ aldı bıçaġın ẕebḥ eyleye didi seni
Emr eylemiş anı Bārī oluñ pişmān didi amād

İsmāʿīl didi emr ola Ḥaḳḳıñ emri böyle ola
Deyüp rāżī olam aña idem böyle nidā feryād

Yerden ṭaşı alup atdı anuñ ṣol gözünü dutdı
Anda şeyṭān ḫarāb oldu olub maḫzūn bī-ittiyāḍ

O yerlerde vācib oldu şeyṭāna ṭaş atmaḳ şimdi

İsmāʿīle iḳtidāʾ ideriz şimdi ittiʿād

Ḫalīl İsmāʿīle anda ḳurbān idim didigi yerde
İsmāʿīl Ḫalīle didi üç nesneden itme iṣdāẕ

Bunda bağlayup ellerim türābe ḳoyasıñ yüzüm
Eyleme baña merḥamet idüp ḳurbān olasıñ şāẕ

Gömlegim anama elet baña oḳuyalar raḥmet
Emru'llāha ṣabırlar it eyleme ḳalbiñ istiḥvā

Ḫalīl bıçağını aldı ellerin bağlayup durdı
Emru'llaha rāżī oldı ẕebḥi İsmāʿīle üstāẕ

1885 Ḫulḳ[ūm]ına çalınca bıçaḳ kesmedi İsmāʿīli
Didi ḳuvvetle çalgil şimdi olmayalım eşrār

Ḳatı ḳuvvetle çaldı bıçak anı hiç kesmedi
Yanında bir ṭaşa çaldı iki pāre oldu aḥcār

İki pāre ideñ ṭaşı didi niçün kesmeñ eti
Bıçaḳdan kelām geldi ki ḳudretu'llāh virdi aḫbār

Didi yā İbrāhīm dirsiñ kesdirsiñ İsmāʿīli
Kesme didi Yaradan Ḥaḳ emrine rāżıyam aḥżār

ʿĀṣī olayım mı didi deyince kelāmı bıçaḳ
Gördi Cebrāʾīli Ḫalīl bildi ol dem oldı fāz

1890 Didi Cebrāʾīl Allāhu ekber Allāhu ekber İbrāhīm dir lā ilāhe illa'llāhu va'llahu ekber
İsmāʿīl dir Allāhu ekber ve li'llāhi'l-ḥamd oldu ḳabūl cümle niyāz

70ª

Cennetden getirdi ḳoçu İsmāʿīl çün oldı ḳurbān
Vācib oldu şimdi bize iḳtidāʾe İbrāhīm ḫāz

Didi İsmāʿīl yā baba neden saḫī olursuñ sen
Bir evlāddan geçmediñ saḫī böyle ider mi nāz

Didi benden saḫī Allāh gönderdi ḳoç seniñ içün
Anı ḳurbān idiñ didi buluñ necāt bil iḫtirāṣ

Didiler melekler yā Rab İsmāʿīle bu kerāmet
ʿAceb neden irişmişdür irişdi necāt-ı īnās

Cebrāʾīl cennete vardı getirdi ḳoç ḳurbān etdi
İsmāʿīli āzād ḳıldıñ neden ʿināyet-i iḥsās

Didi Allāhu Teʿālā Raʾūf Settār durur ʿAẕīm
Esirgemiş şol sebebden diñne imdi naṣıl ünās

Benim meleklerim sizler cümleñiz ḳaṣd ideydiñüz
İsmāʿīl ẕebḥ olmaz idi ḳurtulurdı selāmet baş

Ḫalīl Hācer İsmāʿīl oldılar emrime ḫoşnūd
Kesmez İsmāʿīli bıçaḳ iki pāre geldi ṭaş

Ḳıyāmet güni olunca meleklere diye Allāh
Ḳullarıma açık cennet görmeyeler miḥnet ṣavaş

Melekler diyeler yā Rab bunca ikrām neden ola
Uçmaġa girirler anlar bunlar çıḳarmaz acı yaş

Ḳıyāmet güni olunca benim meleklerim bilüñ
ʿİzzetim celālim ḥaḳḳı idem bunlara iḫtişāṣ

Bunları eylerem yüce ṣafālar bulalar bunca
Ebed dururlar uçmaḳda emrime etdiler iḫlāṣ

Didim elestü bi-rabbiküm iḳrār eylediler anlar
Ol zamān eyledim iʿṭā bu maḳāmlara iltiḳāṣ

Ferāḥ irgürdem anlara günden güne ola zīnet
Şād olup duralar bunda maḥbūb idinmişdür ḫāṣ

Buyurmuşdur Resūlu'llāh Ḥabību'llāh ṭabību'llāh
İşid bunda kelāmını buyurdugin ittiʿāż

70ᵇ

Bir kimseniñ yetse güci işlemese ol ʿameli
Muṣallāmuza gelmesün ölmezden olur ifrāż

Muṣallāmuza gelemesün didiginde vardır ḳorḳu
ʿAmel işle eyle ḳurbān yarın vechiñ ola beyāż

Vācib edā olur bunda ṣevāb buluñ sen de
Şefāᶜat bulursun anda olmayasıñ inḳıyāż

Nişāba mālik olana
Vācib oldı ḳurbān

Senede bir gelir o gün
Kes ḳurbānı etme gümān

Ḳāle Resūlu'llāh ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem "Men vecede velem yeftaḥ felā yuḳarranī muṣallānā"[398]

8 + 8 = 16

Vüsᶜati olan kişiye bundan ziyāde olmaz ḳorḳu
Ḥīleye düşürüp kendiñ bulma ḳıldan ince ṣırāṭ

Eger yiterse gücüñ o gün eylemeseñ ḳurbān
Ġayrı günler ider iseñ o güni iderseñ emāṭ

Derileri ṭolu altun taṣadduḳ eyleseñ faḳra
Ḳurbān ṣevābına irmeñ eyle ḳurbān olma menāṭ

İdenler ḳurbānı ol gün böyle bulalar ṣevāb
O gün eyleyenler ḳurbān müᵓminlere ola ṣırāṭ

Buyurup anı dimişdür kim işide ḥadīṯimi
Diñneyüp dutasıñ anı işidüp şeker-i elfāẓ

Müᵓmin olan olur ṣādıḳ dutmayan olur münāfıḳ
Olagör vaᶜdine ṣādıḳ olagör ᶜanber-i elfāẓ

Ḥadīṯiniñ cümlesi gerçek iᶜtiḳād böyle olıcek
Resūl ḥadīṯini işidicek bulasın cevher-i elfāẓ

Ḳurbān geldi kesdi Ḫalīl
Azād oldu bil İsmāᶜīl

71ª

Alup ḥisse olma ᶜalīl
Raᵓūf Vehhābdır Celīl

[398] "İmkânı olup da kurban kesmeyen namazgâhımıza yaklaşmasın." Ahmed b. Hanbel, "el-Müsned", 321.

Şehr-i Muḥarrem

ᶜAn İbn-i ᶜAbbās raḍıya'llahu ᶜanh "Men ṣāme āḫiran min ẕi'l-ḥicceti ve evvele yevmin mine'l-muḥarremi feḳad ḫateme's-senete'l-māżiye"[399]

8 + 8 = 16

İbn-i ᶜAbbās durur rāvī diñne imdi ne dir anı
Müᵓmin müᵓmine lāzım ola bu ḥāle istiṭlāᶜ

Ẕi'l-ḥicceniñ āḫirinde muḥarremin evvelinde
Her kim olur ise oruç olmaya müᵓmin irticāᶜ

Geçmiş yılı gelicegi tamām oruç başlamışca
Böyle devlet bula ṣāᵓim kelām kemāl bula ittisāᶜ

Muḥarrem ayından s̲evāb cüzᵓīce diyelüm size
Cān-ı göñül diñne anı ola görindi ittilāᶜ

Resūlu'llāh buyurmuşdur ᶜaşūre gününde ola
Olursa bir müᵓmin ṣāᵓim ḳalbiñi eyleyesiñ ṣaġ

On iki biñ ᶜumre ola on iki biñ şehīd ola
Tamām bunca s̲evāb bula işid imdi ey yüzi aġ

O gün bir yetime ola ider isen şöyle eylik
Sevip başını sıġasañ ola bilüñ böyle eblāġ

Ne ḳadar kıl varsa anda ol ᶜadedce bilüñ sen de
Cennetde virile derece ola ol mekāna belāġ

Bir kimse ᶜāşureye ire ṣāᵓime ifṭār etdire
Nasıl s̲evāb bula bilüñ diñneyüp bilesiñ evṣāf

Saᵓir günler cemᶜ eyleseñ Muḥammed ümmetini hep
Ulu żiyāfet eyleseñ eylemişce gibi eżyāf

Daḫı buyurmuşdur Resūl bir kimse ᶜaşūre güni
Muḥarremiñ onuncı gün ṣāᵓim olsa olur elṭāf

71ᵇ

[399] "Kim zilhiccenin son günü ve muharremin ilk günü oruç tutarsa geçen seneyi oruçla kapatmış olur." İbn Mâce, "es-Sünen", 124.

İsmāʿīl evlādlarından yüz biñ ḳul aẕād eylemiş
Gibidir bilesiñ anı olasıñ bunlara ṣarrāf

Ḳırḳ biñ köşk virile cennetde āzād ola cehennemden
Uçmak ḳapuları cümle ola müʾminlere işrāḳ

Enbiyānıñ onu irdi yevm-i ʿaşūrede oldu
Anlar nasıl ikrām buldu diñne imdi olma ıraḳ

Ādem ʿAleyhi's-selām yevm-i ʿaşūre olunca
Etdi tevbe oldı ḳabūl olmuş idi evveli ʿāḳ

1935 İdrīs ʿAleyhi's-selām yevm-i aşūreye irdi
Mekānı olmuşdur cennet oldı anuñ yeri uçmaḳ

Nūḥ ʿAleyhi's-selām yevm-i ʿaşūrede buldı
Bulup necāt āfātdan gözlerine göründi ḫāk

İbrāhīm ʿAleyhi's-selām yevm-i ʿaşūrede benne
Nemrūduñ nārından ḫalāṣ ḳurtulup yanmadı pāk

Eyyūb ʿAleyhi's-selām yevm-i ʿaşūrede diñne
Marażlardan oldı ḫalāṣ terk itmişdi vucūd emlāk

Yūnus ʿAleyhi's-selām yevm-i ʿaşurede bilüñ
Emru'llāh ile ḳurtuldı yutmuş idi anı semāk

1940 Mūsā ʿAleyhi's-selām yevm-i ʿaşūrede vardı
Deñize ġarḳ oldu Firʿavn Mūsā sevindi gördi ḫāk

Süleymān ʿAleyhi's-selām yevm-i ʿaşūrede irdi
Salṭanat ṣāḥibi oldı virdi aña Ḥaḳ kemāl

Yaʿḳūb ʿAleyhi's-selām yevm-i ʿaşūrede buldı
Oġlı Yūsufuna irdi iki ḥasret buldı cemāl

Diñne imdi ol kemāle bunlar bu ayda irmişdür
Bennediñse yiter ḥiṣṣe eyle ṭāʿat itme iḥmāl

Daḫı buyurmuşdur Resūl ʿaşūre günleri ola
Dört rikʿat ḳılalar namāz ḳılanlara ola ikrām

1945 Her rekʿatde bir Fātiḥa onar oḳuyalar İḫlāṣ
Ṣıddīḳlar namāzıdır bu ṣādīḳlarla ola inʿām

72ª

Buyurmuşdur Resūlu'llāh olalar meclisi'l-ᶜālim
Ya bir sāᶜat Ḥaḳḳı ẕikir eylerlerse müᵓmin eyyām

Cennete ider idẖāl cehennemden olur āzād
Yevm-i ᶜaşūre şevābın idemez vaṣfını ᶜallām

Ḥasan Ḥüseyini şehīd
ᶜAşure gün etdi Yezīd

Girüp cennete buldı cemāl
İki sulṭānlar saᶜīd

Şehr-i Erbaᶜa

6 + 5 = 11

1950 Diñne imdi müᵓmin olan ḳulları
Ṣaferü'l-ẖayra irişince bunları

Ḳaçan sizler ṣafer ayına irince
Ṣāliḥ ᶜamele düştüñ bunca

Birdir Allāh daᵓimā ider inᶜām
ᶜİbādet eyleyüp bulasıñ iḥsān

Ḳulundan eksik olmaz naẓarı
Her nefes umagör raḥmetini

Ḥabībiñ ümmetine yoḳ vaḳit
İdesiñ ᶜömrüñ olduḳça tevḥīd

1955 Her aylarda her günlerde Allāh
Ḳuluna maġfiret eyleye Allāh

Rūz u şeb idesiñ Ḥaḳḳa ᶜibādet
Emrini dutup idesiñ itāᶜat

Rebīᶜu'l-evvel ayında tamām
Getirdiler eṣ-ṣalavāt ve's-selām

Resūlu'llāh geldi ol ay içinde
Şeyāṭīnler çıḳmaz oldı semāda

Evvelleri çıḳarlardı semāya
Fitne eyler düşerdi ḫalḳ hevāya

72ᵇ

1960 Geldi Resūlu'llāh bunda bil anı
Ḫātemü'l-enbiyādır ḳavīle dīni

Şerīʿati ẓāhir durur cihānda
Seven felāḥ bulur iki cihānda

Seyyidü'l-murselīndir enbiyā
Tañrınıñ ḥabībidir Muṣṭafā

İdince müʾminler aña muḥabbet
Bulur anda yarın dīdār-ı cennet

Rebīʿu'l-āḫirde ola müʾminīn
Vir ṣalavāt müʾmin iseñ Müslimīn

1965 İdüp şükri niʿmetine Tañrınuñ
İstiġfāra düşe diliñ senüñ

Ḳalbiñi nūr eyle doldur beyān
Ẓāhir ola göñlüñ içinde ʿayān

Durmayup tevḥīd tesbīḥ eyle sen
Ġafletden uyar ḳalbi nūr eyle sen

Cemāziye'l-ūlā gelince eyyām
Ẕikru'llāha düşüp bulasıñ inʿām

Ḫaḳ Teʿālāya idesin taʿẓīm
Bulasıñ şöyle ki şevāb-ı ʿaẓīm

1970 Günden güne Ḫaḳḳa arta tefekkür
Eyleyindi dāʾimā sen şükūr

İḥsānı çoḳ ider ḳula iʿṭā
Ẕunūbı bağışlar eyler ʿaṭā

Şereflene ḳuluñ ḳalbi bī-gümān
Eyle ʿamel ḫulūs ile her zamān

Ḥaḳ Teʿālānıñ lüṭfi çoḳdur Raḥmān
Maġfiret idici Ġufrānı Raḥmān

Rebīʿu'l-āḫire irişe bir ḳul
Duʿāları ola ʿindi'llāh maḳbūl

73ª

1975 Ḳıla namāz ide rukūʿ sücūḍ
Gide anda ḳalmaya ẕerre ḥasūd

Fısḳ ı fücūr terk idüp dura şöyle
Cümle seyyiʾāti ḥasenāt ola

Ḳalbde ola dilde ide istiġfār
Müʾmine dāreyn içre ola kār

Maġfiret eyleye günāhını Ḥaḳ
Ẕunūbıñ cümlesinden ola pāk

Şefāʿat eyleye saña Muḥammed
Ümmet olup eyle ʿamel ṣāliḥāt

1980 Ḥamdüli'llāh cümle sene günleri
Raḥmet güni müʾmine her günleri

Eger ʿāşıḳsañ ḳul olmaġa ḳul
Ḳalbde ṭaṣdīḳ dilde iḳrār idegör

Bir nefes yoḳdur ki iḥsān olmaz
Her nefesde ḳulun sever it niyāz

Ehl-i īmān eyleyince ʿameli
Bulur nece dünyā aḫret kemāli

Geçirüp ʿömrüñi eyleme hevā
Kendiñi düşürme nefsi şeyṭāna

1985 Bir gün olur gelir saña mevt
Hidāyet eyleye Ḫudā bir Aḥad

Bilirsiñ ki evvel geldiler buña
Ḳanı biri düşünesiñ sen bu ne

Muḥammede ümmet olmaḳ isteyen
Dutar sünneti eyler īmān

Eger cennetde ḥūrī isterseñ naẓar
Eyle ᶜamel ḥulūsile gör dīzār

Her aylarda her günlerde her nefes
Tevḥīde tesbīhe ẕikre eyle heves

73ᵇ

Ḥaḳ dīzārın görmek isterseñ ᶜayān
Nefis şeyṭān dünyā hevāları kes

Eyyāmü'l-beyż

4 + 4 = 8

Yıl içinde olan ṣavmıñ
Bir miḳdār ṣevābını duyduñ

Ay içinde olanlarıñ
Diñne diyem ṣevābın

Oruç ol eyyāmü'l- beyż
Dut imdi kendiñe fāᵓide

Ayıñ on üç on dördünci
Daḫı ola on beşinci

Eyyāmü'l-beyż günleridür
Müᵓmine kār günleridür

Bu günlere olan ᶜāşıḳ
Yazılır berātı ṣādıḳ

ᶜAbbās oġluna bir kişi
Gelüp suᵓāl eyledi şeyi

Ḫayırlı nāfile oruçdan
Didi baña ḫaber senden

ᶜAcāyib nesneler diyem
Diñne imdi ḫaber virem

Didi Dāvūd Nebī ṣavmı

Dilerseñ dutasıñ anı

Bir gün oruç olur idi
Bir gün olmaz idi yerdi

Süleymān Nebī dutardı
Ayda üç gün ṣāʾim idi

Dutardı her ay evvelinde
Orṭasında āḫirinde

74ª

Dutarsıñ ʿĪsānıñ ṣavmını
Geçirdi ṣavmile ʿömrini

2005 Vaṭan dutmadı dünyāda
Dāʾimā olurdı ʿibādetde

Bulursa yer idi arpa
Olurdı geydigi ʿabā

Bulamazsa yaz günleri
İder ifṭār otları

Eger diler iseñ benne
Muḥammediñ ṣavmını añna

Ḥaḳḳıñ ḥabībiniñ ṣavmı
Eyyāmü'l-beyż günleri

2010 Resūl dimiş bu ṣavm olur
Dāʾim oruç gibi olur

Ḫayır her ʿamelde bula
Yerine on ṣevāb ola

Birine on yazılınca
Üçe otuz olur bunca

Eyyāmü'l- beyżeyi benne
Aña göre kemāl eyle

Eyyāmü'l-beyże dinilir

İki vechile söylenir

Bu üç gice hemān gündüz
Nūr ile münevverdir düz

Bunuñ içün böyle dinür
Daḫı eyyāmü'n-nūr dinür

İkinci şol vaḳit oldu
Ādem Nebī siyāh oldu

Çıḳınca cennetden Ādem
Basınca türāba ḳadem

74ᵇ

Vücūdunı ḳara gördü
Ġayet ġuṣṣalar getirdi

Geldi Cebrāʾīl buyurdı
Ḥażret-i Ādeme duyurdu

İster misiñ aʿẕāñ ola
Evvelki gibi aḳ ola

Buyurdu kim Ādem anda
Ḳabūl midir tevbem bunda

Zīrā böyle ḳara duram
Egi ʿamel digil bilem

Didi Cebrāʾīl bilindi
Eyyāmü'l-beyż duyundı

Oruç oldu iseñ anda
Ḳalmaz ḳara vücūduñda

Ādem Nebī ʿAleyhi's-selām
Bu üç gün içinde tamām

Evvel güni oruç oldı
Vücūdu biraz aġardı

İkinci gün oldı ṣāʾim

Aġardı her vücūd anuñ

Didiler eyyāmü'l- beyże
Bunuñ çün didiler bunda

Hażret-i Resūl gördi
Ṭaᶜām yerken Bilāl geldi

Resūlu'llāh gel diyince
Ṭaᶜām yiyelüm deyince

Bilāl ṣāᵓim oldum didi
Ḥażret-i Resūl işitdi

Resūl didi bizler şunda
Naṣībimiz yeriz bunda

75ª

Bilāliñ naṣībi gerçek
Uçmaḳ içinde olıcak

Ḳaçan ṣāᵓim dura bunda
Ṭaᶜām yiyeler yanında

Otursa ol ṣāᵓim n'eyler
Cemiᶜ vücūd tesbīh eyler

Melekler anuñ çün ide
Duᶜālar ideler anda

Diyeler yā Rabbī bu[nı]
Raḥmetiñle yarlıġā anı

Bu meclisde oturdılar
Ṣāᵓim ṭaᶜām yimediler

Yemek ṣāḥibi yiyiñ diye
Yiyiñ deyü emr eyleye

Ṣabreyleyüp dura anda
Ṣāᵓim yiyenler yanında

(...)[400] olur ş̱evāb
Bulur ṣāʾim öyle cevāb

Giceleri ḳāʾim olan
Gündüzleri olan ṣıyām

İstiḳāmeti rāhī olan
ᶜAmelleri olur hümām

Yevm-i Cumᶜa

ᶜAn Kaᶜab raḍıya'llāhu teᶜālā ᶜanh "İnna'llāhe feżżale mine'l-beledāni Mekkete ve mine'ş-şuhūri Ramażāne ve mine'l-eyyāmi'l-cumᶜa"[401]

6 + 5 = 11

Kaᶜab raḍıya'llāhu ᶜanh buyurmuş kelām
Eylemiş rivāyet diñnendi diyem

75ᵇ

Efḍal eyledi Ḥażret-i Allāh anı
Cümle şeherlerden Mekke şehrini

Daḫı aylardan fāżıl eyledi
Şehr-i ramażān deyüp söyledi

Daḫı günler içinde ola fāżıl
Cumᶜa güni deyü buyurdı kāmil

Ḥażret-i Resūl buyurmuşdur anı
Diñne imdi ne dimişdür kelāmı

Cumᶜa gicelerine irince bir ḳul
On rekᶜat namāz ḳılınca ol

Her rekᶜatde bir Fātiḥa bir İḫlāṣ
Bir Muᶜavveẕeteyn [ḳı]lalar namāz

Secde ide tamām olunca dimiş
Oḳuyalar bu āyeti buyurmuş

400 [illegible]

401 "Allah şehirlerden Mekke'yi, aylardan ramazanı, günlerden cumayı üstün kılmıştır." Kaynağı tespit edilememiştir.

Lā-ḥavle ve lā-ḳuvvete illā bi’llāhi’l-ᶜaliyyü’l-ᶜaẓīm[402]

Ḥaḳ Teᶜālā her bir rekᶜatda vire
Birer peyġamber s̱evābı bula

Ḳıyāmetde cennet-i aᶜlāya vara
Ḳanḳı ḳapudan dileye gire

Uçmaġa girince Ḥaḳ ide nidā
Ḫoşnudum ḳulum senden merḥabā

Seni ḫoşnūd eyleyem bilüñ diye
Günden güne ferāḥa irüñ diye

Dāvūd ᶜĪsā Mūsā ile ola
Muḥammed Muṣṭafāya ḳomşu eyleye

Ḥażret-i ᶜAlī buyurmış ki ol
Aña daḫı dimiş Ḥażret-i Resūl

Yevm-i cumᶜa ḳuşluk vaḳti ola
Her kim dört rekᶜat namāzı ḳıla

76ᵃ

Her rekᶜatde bir Fātiḥa oḳuya
On Āyete’l-kürsī İḫlāṣ Muᶜavvezeteynle

Namāzdan ṣoñra diñneyüñ anı
Yetmiş kerre oḳuyalar bunı

Estaġfiru’llāh sübḥāna’llāh ve’l-ḥamdü li’llāh ve lā-ilāhe illa’llāḫu va’llāhu ekber lā-ḥavle ve lā-ḳuvvete illā bi’llahi’l-ᶜaliyyi'l-ᶜaẓīm[403]

6 + 5 = 11

Yetmiş kerre daḫı böyle diyesiñ
Muḥammede ṣalavāt viresiñ

Ṣalla'llāhu ᶜalā Muḥammedi’n-nebiyyi’l-ümmiyyi

[402] "Güç ve kuvvet sadece, büyük ve yüce olan Allah'ın yardımı ile olur."

[403] "Allah tüm noksanlıklardan uzaktır. Hamd Allah'a mahsustur. Allah'tan başka ilah yoktur, Allah en büyüktür. Güç ve kuvvet sadece, büyük ve yüce olan Allah'ın yardımı ile olur."

Ḥaḳ Teᶜālā yerde gökde olanı
Cinni şeyṭān defᶜ eyleye şerrini

Her ne ḥācet diler ise dünyāvī
Ḳabūl ola gerek ola uḫrevī

Yetmiş kişi ṭamu ehlinden ola
Ḳıyāmetde şefāᶜatler eyleye

Ferişteh göndere ḥarf başına
Yazalar s̱evāblar ol kişiye

Maġfiret ẕunūbı ḳalmaya biri
Uçmaḳ ola āḫiretde yeri

Daḫı çoḳdur iḥsānını bilesiñ
Aña göre ᶜibādet eyleyesiñ

Buyurdı Nebī anı bilesiñ
Cümle gün ola öyle ikindi arası

İki rekᶜat anda namāz ḳılana
Diñne imdi ḳula iḥsān ne ola

Evvel rekᶜat bir Fātiḥa bir Āyete'l-kürsī
Yigirmi beş Ḳul eᶜūẕü bi-rabbi'l-felaḳ dersi

76ᵇ

İkinci bir Fātiḥa bir İḫlāṣ
Yigirmi beş Ḳul eᶜūẕü bi-rabbi'n-nās

Namāzı ḳılınca oturup
Altı kerre bu āyeti oḳuyup

Lā-ḥavle ve lā-ḳuvvete illā bi'llāhi'l-ᶜaliyyi'l-ᶜaẓīm

Ol kimse çıḳmaya dünyādan bile
Cennet mekānı yerini göre

Görmeye ol kimse şerrile şeyṭān
Gide fānīden bile īmān

Resūlu’llāh diñne ne dimiş bunı
Ḥażret-i ʿĀyişeye dimiş anı

Yā ʿĀyişe müʾminler şol güni göre
ʿÖmri cumʿa günlerine ire

Fātiḥa oḳuya bir Āmene’r-resūlü
Beşer Ḳul hu va’llāhu āḥad ile ol

İki rikʿat ḳıla anda namāz
O gün Ḫudāya böyle ide niyāz

Ḳabir żulmeti görmeye bilindi
On iki bin şeheri var duyundı

Dünyāda ölmeden göre yerini
Göre uçmaḳ teslīm ide cānını

Ol zamān gele yetmiş biñ melek
Ola ḳabūl cümle etdigiñ dilek

Cennet niʿmetlerin aña vireler
Mevtde ḳabirde bile olalar

Yarın ḳabirden kalḳınca ola
Yüzi ayıñ on dördüne döne

Başına ḳoyalar nūrdan tācı
Eline vire berāt necātı

77ᵃ

Geyeler egnine ḥulleler nūr
Cennete gireler anda ebed dur

Müʾminler görmezler anda ḥişāb
ʿAmel iden görmeyeler ʿaẕāb

Gel ey müʾmin eyle ʿamel-i ṣāliḥāt
İki cihānda olasıñ ferāḥāt

Hemān ḳulluḳ eyle dur ḳıl namāz
Cehennem nārından bulasıñ necāt

Ḳāle’n-nebiyyi ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem "Men māte yevme’l-cumᶜati keteba'llāhu lehu ecra şehīdin ve veḳahu fitnetü’l-ḳabri"[404]

8 + 8 = 16

Buyurmuşdur Nebiyyu’llāh Ḥabību’llāh ṭabību’llāh
Diyem saña nedir anı neler virür bilüñ Ḥannān

Ḳaçan cumᶜa güni ola müᵓmin müᵓmine öle
Neler inᶜām ider Allāh ḳullarına Ḳadīr Mennān

Şehīdlerle ola ecir keteba’llāh dimiş Resūl
ᶜİnāyet eyleye Ḫudā Raḥīm Raᵓūf Kerīm Deyyān

Defᶜ ola fitne-i ḳabir yevm-i cumᶜa günlerinde
Böyle irer devlet başa irgüre ol ᶜAẕīm Sulṭān

Ḥażret-i ᶜAlī buyurmuş raḍıya’llāhu ᶜanh
Resūlu’llahdan işidüp ġāfil olma benne insān

Bir bölük ümmet ola yarın anlar ᶜaẕāb göre
Cumᶜa gün Leyletü’l-Ḳadre eylemiş ṭāᶜāti noḳṣān

Didiler yā Resūlu’llāh cumᶜa namāzı efḍal mi
Leyletü’l-Ḳadirden deyüp ḳalmaya ḳalblerde gümān

Resūlu’llāh buyurmuşdur cumᶜa namāzı efḍaldür
Yetmiş Leyletü’l-Ḳadirden deyü buyurdı ol zamān

Resūlu’llāh buyurmuşdur cumᶜa gün melekler ine
Ellerinde ṣuḥuf fiżża ḳalem altun ola hemān

77ᵇ

Yazalar ṣevābını anuñ cumᶜa namāzı ḳılanlaruñ
Ṣaḳın anı eyleme terk olagör bu ḥāle ḥayrān

O gün durma imdi ġāfil Ḫudādan umagör raḥmet
Tevḥīd tesbīḥ teḥlīl eyle ẕikru’llāhı süründi Hū

İmām-ı Ġazālī dimiş cumᶜa gün müᵓmine bayram
Muḥammed ümmetine oldı ġayrı ümmete degil bu

[404] "Kim cuma günü ölürse Allah ona şehit sevabı yazar, ve onu kabir fitnesinden korur." Ahmed b. Hanbel, "el-Müsned", 169.

O gün vardır bir mübārek sāᶜāt vardır eyle duᶜā
Olur ḳabūl emek żāyiᶜ olmaz deyü buyurdı o

Ġusl eyleye ṣāᵓim ola temiz libāslardan geye
Vücūdıñı pāk eyleyüp gücüñ yetdigince aru

Evvel varması cumᶜaya deve ḳurbān etmekile
Ṣoñra baḳar etme ḳurbān ḳoç ṭavuḳ yımurṭayu

Ṭaṣadduḳ eyleyen ola bölük bölük ikrām bula
Olasıñ bu ḥāle ḥayrān evvel gelme eyle ḫuyu

Bunuñ gibi ola s̱evāb deve yımurṭaya cevāb
Eyle ġayret erkānca var ecir bulayım dirseñ ulu

Resūlu'llāh buyurmuşdur ḳıyāmet gününde ola
Her kişi dīzāra vara şunuñ gibi cumᶜaya vardıġu

Evvel varan evvel göre dīzārına ola ḥayrān
Eylemişdür aña ḳıyās görmeyeler ᶜaẕāb ṣoru

Cāmiye gireler evvel ṣāfına ḳaṣd eyleyeler
Ecir ᶜaẓīm s̱evāb bula cümleden evvelce yürü

İki rekᶜat ḳıla namāz taḥiyyati'l-mescid diye
Ya dört rikᶜat ḳıla anı ḳılan ola sevgülü

Her rekᶜatda bir Fātiḥa altışar oḳuya İḫlāṣ
Gelmişdür ḥadīs̱de böyle cumᶜa namāzından evvelü

Her kim bu namāzı ḳıla cennetde maḳāmın göre
Yāḫūd ṣuleḥādan ola ola yarın baḫtlu

Büyük küçük günāhlara keffāret buyurmuş Resūl
Kim oḳursa bu duᶜāᵓi dimişdür ol Resūlu'llāh

78ª

Aṣḥāblar cümle şād oldu işidince bu duᶜāᵓi
Oḳurlar anda aṣḥāb buyurunca Ḥabību'llāh

Oḳuyasıñ bu duᶜāᵓi
Ḳurtulasıñ cümle şirkden

İstiġfār eyleye diliñ
Ḳurtulasıñ ẕunūblardan

Allāhümme inni eᶜūzu bike men-en üşrike bike şeyᵓen ve enā aᶜlemu ve'staġfiruke limālā aᶜlemu inneke ente ᶜalleme'l-ġuyub[405]

8 + 8 = 16

Bu maᶜnādan maᶜlūm oldı kim oḳursa bunı
Ḳabūl ola münācātı dimiş oḳuñ ṭabību'llāh

Her kim saġ yanına yata ayaḳların uzatmaya
İki yüz kerre oḳuya diñne ne dir Nebiyyu'llāh

Ḳıyāmet ḳopunca ire ᶜarşıñ ayaġına vara
Ṣoñra uçmaġına ḳoya girer buyurdı Ḫalīlu'llāh

Nece müjde ḫaber virdi
Ümmetine Resūlu'llāh

Ümmetim ümmetim didi
Sever ümmetini Ḥabību'llāh

Sūre-i İḫlāṣ

8 + 8 = 16

Ḥażret-i Resūl işitdi bir kimse sūre-i İḫlāṣ
Oḳur cennet vācib oldu buyurupdur Resūlu'llāh

Dahī bir kimse geldi buyurdı yā Resūlu'llāh
Severim sūre-i İḫlāṣ ḫaber vir olayım āgāh

Ḥażret-i Resūl buyurdı yiter saña bu uçmaġa
Anı sevenler varırlar bula uçmaḳlara bil rāh

Daḫı yüz kez oḳuyanlar faḳīrlikden ḳurtula ol
Evinde oḳuya anı ola ġanī olmaya āh

78ᵇ

Bir kimse Resūle geldi faḳīrem nesnem yoḳ didi
Resūlu'llāh aña diyüp bunı böyle bilindi şāh

[405] "Allahım! Şüphesiz bilerek herhangi bir şeyi şirk koşmaktan sana sığınırım. Bilmeden işlediğim konularda senden bağışlanma dilerim. Muhakkak bütün gizli şeyleri sadece sen bilirsin."

Ṣelām vir eviñe girüp oḳu sūre-i İḫlāṣ
Oḳudı ol kişi anı gitdi andan āhile vāh

Daḫı her namāz ṣoñuñda her kim oḳur ise anı
ᶜAẕābdan ḳurtula yarın açıla ol ulu dergāh

Oḳuyunca sūre-i İḫlāṣ
Każā belā olur ḫalāṣ

Eyle oḳumaġa havaṣ
Fānīde bāḳīde olursuñ ḫāṣ

ᶜAn Enes raḍıya'llahu ᶜanh ennehu ḳāle ḳāle Resūlu'llāh ṣallallāhu ᶜaleyhi ve sellem "Men ḳarā'e ḳul hu va'llāhu aḥad ᶜişrīnen merraten ġafara'llāhu ẕunūbehu ḫamsīne seneten"[406]

6 + 5 = 11

Rivāyet olundı Enesden
Raḍıya'llāhu Teᶜālādan

Didi buyurdı ki baña Resūl
Ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem vuṣūl

Bir kimse oḳuya Ḳul hu va'llāhu aḥad
Oḳursa ol kimse yigirmi ᶜaded

Elli yıllıḳ ẕunūbına maġfiret
İrişe Allāhdan böyle ᶜināyet

Buyurmuşdur Ḥażret-i ᶜAlī
Raḍıya'llāhu Teᶜālā ᶜanh

Resūlu'llāhdan işidüp anı
Diñne imdi diyem kemālini

Her kim irte namāzından soñra
On bir kerre sūre-i İḫlāṣ oḳuya

Ol gün şeyṭān aña kār ḳılmaya

[406] "Kim İhlâs suresini yirmi defa okursa Allah onun elli senelik günahını bağışlar." Ebu Muhammed Abdullah b. Abdirramahman b. Fadl Darimî, *Sünenu'd-Dârimî*, nşr. Hüseyin Selim Esed, (b.y.: Daru'l-Muğni li'n-Neşr ve't-Tevzi', 2000), 24.

Ne ḳadar cehd eylese żarār irmeye

79ª

Ol ḳulunu ṣaklaya Allāh ᶜAżīm
Raḥīm Allāh Raḥmān Allāh Kerīm

Enes Raḍıya'llāhu ᶜanh buyurmuş
Resūlu'llāḥdan işitdim dimiş

Her gün Ḳurᵓān oḳumada ne ola
Az ᶜamelle çoḳ s̱evāblar yazıla

Resūl ᶜAleyhi's-selām buyurdı
Üç kez İḫlāṣ oḳuyuñ didi

Zīrā üçde ḫatim s̱evābı ola
Her kim oḳursa böyle ṣevāb bula

Dünyāda ne ḳadar kāfir Müslimān
Anlar ṣaġışınca s̱evāb vire Raḥmān

Yüz ola şehīd s̱evābı bunca
Vara ol ḳuluna oḳuyunca

Her nesneniñ nūru vardır bilindi
Ḳurᵓānıñ nūrı İḫlāṣ buyurdı

Didiler niçün olmadı sūre-i Enᶜām
İḫlās küçük āyet çoḳ olmuş iḥsān

Cevāb buyurdu kim netekim Tañrı
Ādemiñ gözünde ḳodı nūrı

Ḳurᵓānıñ nūrı sūre-i İḫlāṣ
Dāᵓim oḳuya terk itmeye nās

Oḳu İḫlāṣ eyle ḫulūṣ
İki cihānda olasıñ reᵓīs

Ḥūrī ġılmān gele ḳarşu
Ḥulleler geyesiñ biçiyor İdrīs

Ḳāle'n-nebiyyi ᶜaleyhi's-selām "Ehlü'l-Ḳurᵓāni ehlü'llāhi ve ḫāṣṣatühu"[407]

8 + 8 = 16

Buyurmuş ki Nebiyyu'llāh olanlar ehli'l-Ḳurᵓān
Daḫı anlar ehlu'llāhdır ḫāṣlarından ola aṣlā

79ᵇ

Ḳurᵓān oḳuyanı böyle ḫāṣlarından ider Allāh
Ḥuṣūṣā yevm-i cumᶜada ola anlar ehlen sehlā

Buyurmuşdur Resūlu'llāh cumᶜa namāzından ṣoñra
Oḳuya yedi Fātiḥa İḫlāṣ Muᶜavveẕeteyn meᶜa ellā (?)

2155 Ḥaḳ Teᶜālā mālın anuñ ehl-i ᶜayālin daḫı
Ṣaḳlaya cümle āfātdan bula selāmeti illā

O cumᶜadan gelicege şerr-i şeyṭāndan ṣaḳlaya
İrişmeye ol kimseye görmeyeler ḳażā belā

Resūlu'llāh buyurmuşdur cumᶜa namāzından ṣoñra
Yüz kerre oḳuya bunı işid imdi diñne aᶜlā

Oḳuyasıñ sübḥāna'llāh
Diyesiñ sen ḥamdu li'llāh

ᶜAẓīm Kerīm Aḥad Allāh
Ṣıdḳıle diyesiñ estaġfiru'llāh

Sübḥāna'llāhi'l-ᶜaẓīm ve bi-ḥamdihi[408]

2160 Ḥaḳ Teᶜālā ol kişiniñ anasınıñ atasınıñ
Yüz yigirmi dört biñ günāh anlara baġışlaya ḫālā

Cumᶜa günden ġayrı günde oḳusalar idi bunı
Günāhları yarlıġana bu deñlü ḥasenāt ḳula

Dereceler ola yüce gerek anañ gerek atañ
Daḫı kendiñe ziyāde irişmez bunlara ᶜaḳlā

Ebū Hüreyre buyurmuş dilde yeyni mīzānda aġır

[407] "(Onlar) Kur'an ehli ve Allah'ın seşkin kullarıdır." İbn Mâce, "Mukaddime", 16.
[408] "Hamd ederek Yüce Allah'ı tebih ederim."

Allāhıñ ḥabībi oluñ dilde oḳu ḳalb mübtelā

Daḫı buyurmuş ki Resūl küllü cumᶜa günlerinde
Altı yüz biñ cehennemlik iẕnu'llāh ile ḳurtula

Güzel gündür cumᶜa güni müᵓmin iseñ eyle taᶜẓīm
Tevḥīd tesbīḥ tehlīl eyle ḳullar kāmil kemāl bula

Alı ṣatı o gün ḥarām müᵓmine cumᶜa gün bayrām
ᶜİbādet ṭāᶜatiñ güni çalışup beñizler ṣola

80ª

Maḥallin ġayrı yerde ara bu ḳadar muḫtaṣar cevāb
Kāmillere yiter ḥiṣṣe bennediñse budur iblā[ġ]

Müᵓmin müᵓminelere cumᶜa günin
Şöyle vaᶜīd günlerine beñzer

Aña yevme'l-mezīd dinür yarın
Ḳullarına Ḫudā o gün gösterir dīzār

ᶜAn Maᶜāẕ İbn-i raḍıya'llāhu ᶜanhümā ḳāle ḳāle Resūlu'llāh ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem "Men ḳara'e elfe āyetin fī-sebīli'llāh kütibe yevme'l-ḳıyāmeti meᶜānnebiyyine ve'l-muṣaddiḳīne ve'ş-şühedā'i ve'ṣ-ṣāliḥīne ve ḥasüne ülāᵓike refīḳan"[409]

4 + 4 = 8

Muᶜāẕ İbn-i Enesdür rāvī
Buyurmuşdur aña Ḥaḳḳın Resūli

Bir kimse biñ āyet Ḳurᵓān oḳuya
Oḳuduġı fī-sebīli'llāh ola

Ḳıyāmetde nebīlerle bile ola
Sādıḳ şehīd ṣāliḥlerle ḥaşr ola

Anlar naṣıl girirler cennete
Bunlar daḫı böyle irer devlete

Oḳu Ḳurᵓāndır Āyete'l-kürsī
Oḳuyasıñ dāᵓimā diñne dersi

[409] "Kim Allah ylunda bin ayet okursa kıyamet günü peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salihlerle beraber kaydedilir. Onlara arkadaş olmak ne güzel." el-Münzirî, *et-Terġīb ve't-terhîb,* nşr. Ahmet Muhtar Büyükçınar vd. (İstanbul: y.y., 1984), 239.

Cümle Ḳurʾān kelāmu’llāh gerçek
İḳrār taṣdīḳ eyle ol Allāhıñ ḫāṣı

Āyete’l-kürsī

4 + 4 + 3 = 11

Resūlu’llāh buyurmuşdur bilindi
Āyete’l-kürsī s̱evābını duy imdi

Farż namāzların ḳılınca oḳuya
Allāh ʿAẓīm ol ḳula neler vire

80ᵇ

Cennet arasında ol kimse ile
Ölümden ġayrı perde ḳalmaya

Cān tenden ayrılınca bulur
Girer cennete dimek olur

Daḫı buyurmuş bir kimesne
Yatduġı zamān döşek üstüne

Āyete’l-kürsīyi oḳuya kendi
Ḫalāṣ bula nefsi ehl-i beyti

Daḫı çevre ḳomşularına ola
Cümle āfātlardan anlar ḳurtula

Ebū Hüreyredir buña rāvī
Buyurmuşdur aña Ḥażret-i Nebī

Bir kimse farż namāzını ḳıla
Otuz üç kez sübḥān’allāh diye

Otuz üç kez el-ḥamdu li’llāh diye
Otuz üç kez Allāhu ekber diye

Bu cümlesi ṭoḳsān ṭoḳuz bulunca
Bunı oḳuyup yüze varınca

Namāzdan ṣoñra Āyete’l-kürsī otuz üçer sübḥān’allāh
Otuz üç el-ḥamdu li’llāh Allāhu ekber oḳuya rıżā’en li’llāh

Ẕunūbu ᶜaf ṭaḳṣīrātı maġfiret ide Allāh
Cehennemden āzād cennetine dāḫīl eyleye Allāh

Lā-ilāhe illa'llāhu vaḥdehū lā-şerīke leh lehu'l-mülkü ve lehu'l-ḥamdü ve hüve ᶜalā külli şeyᵓin ḳadīr[410]

Anuñ günāhları ġāyet çoḳ ise
Deñizler köpügi miḳdarı olsa

Yarlıġana ḳalmaya birisi anuñ
Eyle ᶜamel maġfiret bil günāhın

Daḫı buyurmuşdur Nebī
Oḳuya bir kimse Āyete'l-kürsī

81ª

Ṣevābını bağışlaya ehl-i ḳubūra
Maġrib maşrıḳ küllī ḳabire ire

Allāh ḳabirlerin eyleye nūr
Dereceleri yüce ola bil

Oḳuyana yetmiş yıllıḳ ṭāᶜat
Ṣevāblar virile cüzᵓ-i sāᶜāt

Her ḥarfine Allāh yarada melek
Ḳabūl ola diledigi dilek

Yevme'l-ḳıy[ā]metde tesbīh ideler
Dāᵓimā tevḥīd tehlīl ideler

Oḳu Ḳurᵓānı Yāsīni
Ḳurᵓānıñ ḳalbi dersini

Ḥayāt memāt lāzım oḳu
Silegör göñül pasını

Karaᵓe Sūre-i Yāsīn-i Şerīf

[410] Allah'tan başka ilah yoktur. O tektir, ortağı yoktur. Mülk onundur ve ve hamd ona mahsustur ve onun gücü her şeye yeter."

Ḳāle’n-nebiyyi ʿaleyhi’s-selām "İnne li-külli şeyʾin ḳalben ve ḳalbü’l-Ḳurʾān-i Yāsīn"[411]

6 + 5 = 11

Buyurmuşdur diñne Ḥabīb
Kelāmı dertlere ṭabīb

Her nesneniñ ḳalbi vardır
Ḳurʾānıñ ḳalbi Yāsīndir

Kim oḳursa rıżāʾi’llāh
Anı maġfiret ider Allāh

Daḫı Allāh aña ecir virir
Yigirmi iki ḫatim ṣevābı bulur

Kim oḳursa āḫir vaḳitde benne
Her ḥarfine on melāʾike ine

Ḳarşusında dura ide istiġfār
Ḳıla namāzın defn olunca duralar

81ᵇ

Yāsīn sūresi üç biñ olur
Otuz biñ melekler bilindi gelir

Daḫı buyurdu Yāsīn sūresini
Kim oḳursa āḫir vaḳtinde anı

Ferişteh anuñ cānını almaya
Rıḍvān cennet şarābından içire

Muḥtāc olmaya nebīler ḥavżına
Gire anlar ebed cennetde dura

Daḫı buyurmuş sūre-i Yāsīn
Şefāʿat eyleye her kim oḳursa

İşidenler maġfiret bulur didi
Ḫulūṣ ile diñne oḳu imdi

Ḳıyāmet günleri saña

[411] "Her şeyin bir kalbi vardır. Kur'ân'ın kalbi de Yasin'dir." Dârimî, "Fezailü'l-Kur'an", 21.

Şefāᶜatçi durur cāna

ᶜĀşıḳ ṣādīḳ cümle aña
Müştāḳdır gelme gümāna

Ḥatmü'd-Duḫān

ᶜAn Ebū Hüreyre raḍıya'llāhu ᶜanh ḳāle ḳāle Resūlu'llāh ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem "Men ḳara'e Ḥā Mīm ed-Duḥān fī-leyletin eṣbāḥa yestāġfir lehu sebᶜūne elfe melekin"[412]

6 + 5 = 11

Rivāyet eyledi Ebū Hüreyre
Buyurmuş ki Resūlu'llāh aña

Bir kimse oḳuya sūre-i Duḫān
Oḳudugi vaḳit olursa aḫşam

Ṣabaḥa dek Ḥażret-i Allāh emr ider
Yetmiş biñ melek anuñ çün istiġfār ider

Daḫı Ebū Rāfiᶜ rivāyet eyledi
Bir kimse cumᶜa gicesi oḳuya didi

82ª

Ṣabāḥdan maġfiret ola ona
Ḥūriᶜīnler tezvīclene aña

Daḫı Ebū İmām buyurup
Resūlu'llāhdan işitdim deyüp

Sūre-i Duḫānı oḳuya kimse
Gerek cumᶜa gicesi ya güni olsa

Cennet evlerinden ev vire Allāh
Ol maḳāma anı irgüre Allāh

Oḳuram Ḳurᵓān-ı ᶜaẓīm
Daᵓimā iderem taᶜẓīm

Birdir Allāh Ḫudā Kerīm

---

[412] "Kim geceleyin Duhan suresini okursa yetmiş bin melek o kişi için sabaha kadar istiğfar eder."Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre et-Tirmizî, *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ*, nşr. Ahmed M. Şâkir (Kahire, y.y., 1356/1937), 8.

Raḥīm Raḥmān ᶜAllām ᶜAlīm

Tefsīr-i Meḳālīd

Ḳāla'llāhu teᶜālā "Meḳālīḍe'ş-semāvāti ve'l-arż"[413]

8 + 8 = 16

Buyurdu kim Ḥaḳ Teᶜālā kelāmında meḳālidden
Yer ile gök ḫazāᵓini miftāḥı var deyüp anı

Meleklere emr ider Ḥaḳ görünmez ḫazāᵓinler var
Anlara emr eylemiş Bārī ḥıfẓ eyleye melāᵓiketi

Daḫı meḳālidi benne göklerden yaġa yaġmūr
Yerlerde biter nebātāt ola bunlarıñ miftāḫı

Gökden yaġmur melek inmez yerlerde nebātāt olmaz
Velākin iznu'llāh ile emir anuñ emriyyātı

Resūlu'llāh buyurmuşdur diñne anı diyem benne
Oḳudur bir duᶜāᵓ şöyle meḳālidden ḫaberiyyātı

Ḥażret-i ᶜAlī buyurdı Peyġambere suᵓāl idüp
Meḳālidden ḫaber deyüp nedir Ḥaḳḳıñ ᶜināyātı

Resūlu'llāh buyurmuş ki yā ᶜAlī bu ᶜaẓīm suᵓāl
On ṣabaḥ onar oḳuyuñ olur Tañrı hidāyātı

82[b]

Dāᵓimā eyle ẕikru'llāh
Dilde ḳalbde deyüp Allāh

Küllü şeyᵓin Ḳadīr Allāh
Evvel āḫir el-ḥamdü li'llāh

Lā- ilāhe illā'llāhü va'llāhu ekber sübḥāna'llāhi ve'l-ḥamdüli'llāhi ve'staġfirullāhe ve lā-ḳuvvete illā bi'llāhi hüve'l-evvelü ve'l-āḫiru ve'ẓ-ẓāhiru ve'l-bāṭınu lehü'l-mülkü ve lehü'l-ḥamdü ve hüve ᶜalā külli şeyᵓin ḳadīr[414]

---

[413] "Göklerin ve yerin anahtarları onun elindedir." eş-Şûrâ 42/12.

[414] "Allah'tan başka ilah yoktur ve Allah en büyüktür. Allah bütün noksanlıklardan uzaktır, Allah'a hamd olsun, Allah'tan bağışlanma dilerim ve Allah'tan başka güç sahibi yoktur. O ilktir ve sonsuzdur. Mülk onundur, hamd onadır. O her şeye gücü yetendir."

8 + 8 = 16

Bir kimse oḳuya bunı onar kerre on ṣabāḥ
Altı ḥaṣlet virir Allāh bulur ḳullar kerāmātı

Evvelā İblīsiñ şerri irişmeye o kimseye
Vücūduñdan ola iḫrāc buluñ andan selāmātı

İkincisi iʿṭā olur uçmaḳ içre yerler virir
Cebel-i Uḥud Ṭaġından çoḳ gele mīzānda s̱evābātı

Üçüncisi ola şöyle dereceler ola aʿlā
Niʿmet ṣafālara ire ṣādıḳlarla kerāmātı

Dördincisi iʿṭā ola ḥūriʿīnler tezvīclene
Allāh nigāh ider ḳula yarın ola ṣafāḥātı

Beşincisi şāhidleye yaza on iki biñ melek
Vereler ḳıyāmet güni bunda yazılan berātı

Altıncısı ola ecir İncīl Tevrāt Zebūr Furḳān
Oḳumuş dört kitābı ol eylemişce ṭaṣdīḳātı

Daḫı ḥacca ʿumreye varmış Ḥaḳ Teʿālā ḳabūl ḳılmış
Böyle s̱evāb bula bunca bula ol ḳul maḳṣūdātı

Ol gün ol gecede ola yāḫūd ol ay içinde ola
Şehīd mertebesini bula dāʾim eyle murādātı

Az ʿamelle Ḳadīr Allāh neler ikrām ider ḳula
Leyl ü nehār durma oḳu işidince bu ḥālātı

Üzeriñe lāzım olan
Ḳılup namāz idüp niyāz

83ª

Oḳu Ḳurʾān eyle tevḥīd
Ḳabūl idici bī-niyāz

Ṣalāt

Ḳāle Allāhu teʿālā "İnneʾṣ-ṣalāte kānet ʿaleʾl-müʾminīne kitāben mevḳūten"

4 + 4 + 3 = 11

Ḳullarına emr ider Ḥaḳ Teʿālā
Farż eyledi müʾminlere bil aʿlā

Vaḳtiyle ḳıluñ namāz buyurdı
Beş vaḳit namāzı dāʾim ḳılındı

Buyurdı Nebī ʿAleyhi’s-selām
Namāzı kim ḳıla dāʾim müdām

Dīni ḳavī ide şüpheler yoḳ
Ẕunūbıñ ʿaf ola buluñ maġfürāt

Ḳaçan biri terk idince namāzı
Yıḳa dīnin ḳabūl olmaz niyāzı

Buyurmuşdur Nebī ʿAleyhi’s-selām
Namāz Ḥaḳḳıñ rıżāsıdır tamām

Melekler iderler muḥabbeti
İşlemiş oluñ enbiyānıñ sünneti

Īmān vāṣıl ola dola ṣadrıña
Duʿālarıñ ḳabūl ola fī’l-cümle

Ḳabūl ola niyāzları anlaruñ
Rızḳına berekāt gele bunlaruñ

Bedene rāḥat ʿadūye ṣilāḥ
Şeyṭān şerri irmeye ola ferāḥ

Āḫir nefes namāz ḳılanlar göçe
Īmān dürüst cān tenden çıḳa

Ḳabri aydınlıḳ olur żiyālanır
Nūrula münevver dolar şād olur

83ᵇ

Münkir ve Nekire vireler cevāb
Gelir ʿamel bulur müʾmin ṣevāb

Ḳıyāmet güni olunca bilüñ
Gölgelene gölge olur benneyüñ

Başına uruna nūrdan tāc
Diyeler kim bulduñ bunda necāt

Egnine geyeler nūrdan libāsı
Açıla cennet-i aʿlā ḳapusı

Cehenneme perde ola görmeye
Ḥisāb ʿaẕāb nedir anlar bilmeye

Müʾminler eline vireler berāt
Mīzānda ṣevābı aġır tez geçe ṣırāṭ

Cennete dāḫil ola bunlar tamām
Görmeyeler anlar ẕerrece gümān

Namāz tesbīḥ taḳdīs temcīd
Ḳıraʾat duʿā tehlīl taḥmīd

Efḍal ʿameliñ küllīsi ṣalavāt
Şerīʿatde budur nūrdan ʿimād

Ḳılınca bir kimse maġfiret bula
Uçmaḳ içre yarın zīnetler göre

Yahūdīlerden bir cemāʿat geldi
Muḥammede şöyle suʾaller sordı

Didiler yā Resūla'llāh vir ḫaber
Beş vaḳit namāzdan neden muʿteber

Buyurmuşdur Resūlu'llāh bunlara
Ümmetlerim düşeler tevḥīdlere

Gün zevāle gelincegez olur
Cümle nesne tesbīḥ eyleyüp durur

İkindi vaḳtinde Ādem yedi
Şecerden cennetde yiyüp sürüldü

84ª

Olunca aḫşam vaḳti namāzı
Ādemüñ ḳabūl oldu tevbe niyāzı

Yatsu sāᶜātinde mürsel nebīler
Geldiler dünyāya doġdu peyġamberler

Küllü şeyṭān ve kāfirler sevmedi
Nebīleri seven nāra girmedi

Didiler gerçek dirsiñ yā Muḥammed
Gerçek ümmetiñe namāz farż ve sünnet

Kim şeyṭān sever Ḥaḳ anı sevmez
Nebīleri seven şeyṭānı sevmez

Daḫı buyurdı Nebiyyu'llāh bunı
Ümmetimle namāz ḳılınca anı

Gün öyleye gelince olur buyurdı
Cümle eşyā tesbīḥ eyler bilindi

Ḳıyāmetde söne cehennem nārı
Nār[a] ḥarām ider Allāh anları

İkindi namāzını ḳılınca olur
Anadan doġma gibi maġfiret bulur

Aḫşam namāzın ḳılınca iḥsān
Ḳapanır cehennem açılır cenān

Ḥisāb olmaz ᶜaẕāb olmaz varalar
Ḥūrī ġılmān Ḥaḳ dīzārın göreler

Yatsu namāzı ḳılan ümmetim
Görmeye nārıñ ḳabriñ ẓulmetin

Ṣırāṭı geçeler yıldırım gibi
Nūra ġarḳ ola olmaya ḥisābı

Daḫı buyurdı Nebī ᶜAleyhi's-selām
Uymuş olur ümmetim baña tamām

Ḳırḳ gün cemāᶜatle ṣabāḥ namāzın
Ḳabūl ola ḳılanıñ bil niyāzın

84ᵇ

Vireler eline iki berātı
Nifāḳdan ḫalāṣ nārdan buluñ necātı

Bir ay oruç ümmetime farż olur
Gice ḳāʾim gündüzleri aç durur

Ḥaḳ Teʿālā baña ümmetime anı
Buyurdı ramażān orucunı

Didiler ḫaber vir yā Resūlu'llāh
Niçün efḍāl oldı yā Ḥabību'llāh

Buyurdı işlemişdür ʿamel enbiyā
Helāk içün ümmetine beddu'ā

Dāreyn içre dāʾim diyem ümmetī
Ḳıyāmetde iderem şefāʿati

Cān göñülden anı sevib didiler
Dilde iḳrār ḳalbde ṭaṣdīḳ etdiler

Şehādet etdiler cümlesi bir dem
Rūz u şeb dirlerdi dāʾimā her dem

Şehādet iderem aña
Birdir Tañrı yoḳdur ġayrı

Muḥammed ḳulu resūli
Yaradandan degil ayrı

Eşhedü enlā-ilāhe illā'llāh ve eşhedü enne Muḥammeden ʿabduhu ve Resūlühü[415]

4 + 4 + 3 = 11

Çün İslām geldi dirseñ ey kişi
Şehādetle söyle etme teşvişi

Bu ḳadarca suʾāle etdiler īmān
Ḥisse alsañ derdiñe olur dermān

Ḥaḳ Teʿālā bize ider inʿāmı

[415] "Şahitlik ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve şahitlik ederim ki Muhammed O'nun kulu ve elçisidir."

Ḥabībi ḥurmetine cümle iḥsānı

Ol Ḥabībiñ ḥurmetine Yaradan
Ḳaldır ġafletimiz gider aradan

85[a]

Ẓīrā ġaflet bürümüşdür ḳalbimiz
Şehādetle maġfiret ẕunūbımız

Kaʿbu'l-Aḫbārdan rivāyet olundı
Raḍıya'llāhu Teʿālā ʿanhā buyurdı

Ḥażret- i Mūsā münācāt eyleyüp
Muḥammed ümmetine emriñ n'ola diyüp

Buyurdu Mūsāya Ḥaḳ Teʿālā
Muḥammed ümmetini ḳılarım aʿlā

İki rekʿat ṣabāḥ namāzı ola
Anlar bu namāzı ḳılınca ola

ʿİzzetim celālim ḥaḳḳı çün anlaruñ
Cümle ẕunūbını ʿaf etdi bunlaruñ

Yā Mūsā dört rekʿat öyle namāzı
Muḥammed ümmetiniñ ola niyāzı

Evvel rekʿatinde maġfiret bula
İkinciniñ ṣevābı mīzān dola

Üçünci rekʿatde gele melekler
Maġfiret bunlara yā Rab diyeler

Dördünci rekʿatde gök ḳapusı açıla
Anlar içün ḥūriʿīnler tez[v]īclene

Yā Mūsā dört rekʿat namāz ola
İsmi ikindi namāzı ola

Ḥabībimiñ ümmeti ḳılınca anı
Yer gök melekleri diyeler bunı

Anuñ çün istiġfār ide melekler

İtme ʿazāb deyü ide dilekler

Yā Mūsā üç rekʿat namāzı aḫşam
Farż ola Aḥmed ümmetine tamām

Ümmetleri bu namāzı ḳılınca
Gökler ḳapuları açıla bunca

85ᵇ

Suʾāl olmaya anlara bir nesne
Duʿāları ḳabūl eyleyem cümle

Dötr rekʿat namāz yatsu ʿışā
Anlara farż ola kıla yā Mūsā

Ḳılınca anadan doġma gibi evlād
Böyle olur cümle ẕunūbdan āzād

Ölüm irişine anlar āḫir
Ẕunūblar cümle ola pāk ṭāhir

Yā Mūsā Muḥammed ümmetlerinüñ
Vużūʾ virem ala ābdestlerinüñ

Emrim dutunca bunlara virem
Her bir ḳaṭresine iʿṭā eyleyem

Ḳıyāmetde cennet maḳāmı ola
Bu dünyā gibi her bir ḳaṭre yer bula

Diñnediñ mi ābdest namāz ḥālini
Mūsāya buyurmuş farż ṣevābını

Emrini dutana iḥsān ider Ḥaḳ
Arınır ʿiṣyāndan pāk olur pāk

Nebī ʿAleyhi’s-selām buyurmuş
Dut ḳulaġı cān göñülden ne dimiş

Namāzı ḳılmaġa başlayınca biri
Bunca ṣevāb ḳuluna Tañrı verir

Allāhu ekber deyü elini baġlaya

Cümle ẕunūbından pāk olur diñne

Sübḥāneke oḳumaġa ḫoş cevāb
Bedeninde ḳıl ʿadedince ṣevāb

Her ḳılına giceler ḳāʾim olmuş
Nehārlarda tamāmca sāʾim olmuş

Eʿūẕü deyince iʿṭā olunur
Diñne imdi böyle inʿām olunur

86ª

Dört biñ ẕunūb ʿaf yerine ḥasenāt
Dört biñ yüce yarın ola derecāt

Bismi'llāh oḳuyunca virilir
Elli yıllıḳ ʿibādet ṣevābı bulur

Oḳuyunca Fātiḥatü'l-kitābı
Ḥacca ʿumre varmışça bil ṣevābı

Rukūʿa igilüp ḳıyām idince
Raḥmet naẓarıyla naẓar ide anca

Secdeye inince ola şöylece
Bedeninde olan ḳıl ʿadedince

Ol ʿadedce ḳul itmişce āzād
Ola ḳabūl müʾ[min] bula murād

Diye ḳul sübḥāne Rabbiye'l-aʿlā
Ol ḳuluna vire Tañrı Teʿālā

Şeyāṭīn insi cin ʿadedince
Ṣevāb bula diñne imdi anca

Oturup oḳuyunca taḥiyyāt
Anuñ ardınca oḳuyup ṣalavāt

Ḳalmaya ʿaf oluna ẕunūbāt
Yazıla anuñ yerine ḥasenāt

Sekiz cennet ḳapuları açılır

Aḫir īmān ile nefes ḫatem bulur

Bilmeyeler naṣıl ola ḥisāb
Görmeyeler ne şekildir ʿaẕāb

Raḥmetine yarın irişe anlar
Ḥūri ġılmān cennet dīdār göreler

Şehādet getirüp dile
Namāz ḳıla zekāt vire

Dutub oruç ḥacca vara
Müslimān ʿameli ola

86ᵇ

Ruvīyeʿan İbn-i ʿAbdullāh İbn-i ʿÖmer ve Cerīr bin ʿAbdullāhi el-Becelī raḍıya'llāhu ʿanhum ecmaʿīn ʿan Resūlu'llāh ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem ennehu ḳāle "Buniye'l-İslāmu ʿalā ḫamsin şehādetü enlā-ilāhe illā'allāh ve eşhedü enne Muḥammeden ʿabduhu ve Resūluh ve iḳāmu'ṣ-ṣalāti ve ītāʾü'z-zekāti ve ṣavmü şehr-i ramażān ve ḥiccü'l-beyti menisteṭāʿa ileyhi's-sebīlā"[416]

8 + 8 = 16

2345 ʿAbdullāh İbn-i ʿÖmer Cerīr bin ʿAbdullāhi'l-Becelī
Rivāyet eylemiş bunlar raḍıya'llāhu ʿanhümā

Dimişler buyurdı Ḥabīb İslāmıñ bināsı beşdir
İşidüp dutasıñ anı bile erler daḫı nisā

Evvelā şehādet ide lā ilāhe illa'llāh
Muḥammed resūlu'llah deyüp şehādeti mehmā

İkinci namāza ḳāʾim üçünci zekātı vire
Dördünci ramażān ṣavmı duta müʾmin ve müʾmināt

Beşinci ḥacca vara güci yiter ise anlar
Bu beş nesne İslāma farż Tañrı emri emr-i Ḫudā

2350 Daḫı buyurmuşdur Nebī diñne ḥadīṯi dimişdür
Şehādet getirmek dile Ḥaḳḳıñ emri ve taḥḳīkā

[416] "İslam beş şey üzerine bina edilmiştir: Kelime-i şehadet 'Şahitlik ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve şahitlik ederim ki Muhammed O'nun kulu ve elçisidir.' , namaz kılmak, oruç tutmak, zekat vermek, hacca gitmek." Müslim, "İman", 16.

Beş vaḳit namāzı ḳılmak ramażānda ṣāʾim olmaḳ
Mālın zekātını virmek eger olursa aġniyā

Güci yiterse ḥac ide ḥelālden mālıyla gide
Bu beş ʿameli kim ide görmeyeler yarın cefā

Ḥisāb olmaz ʿaẕāb olmaz gireler cennete anlar
İslām şereflene dāʾim dāreyn içre ola ṣafā

Buyurmuşdur Resūlu'llāh Ḥabību'llāh ṭabību'llāh
Bir kimse beş vaḳit namāz kılınca beş nesneden iʿṭā

Beş kerāmet vire Bārī evvel rızḳı ola helāl
İkinci ḳabir ʿaẕābı görmeyeler nedir cezā

87[a]

Üçünci iʿṭā oluna berāti ṣaġdan virile
Dördünci ṣırāṭı geçe berḳu'l-ḫāṭif gibi cānā

Beşinci cennete gire ḥiṣab olmaz ʿaẕāb olmaz
Günden güne ola zīnet ḳalalar bunda ebedā

Ḳıyāmet güni olunca ola başıña nūrdan tāc
Egnine ḥulleler geyüp ola cümle o cānlara

Vire Münkereyne cevāb gele aġır s̱evāb mīzān
Suʾāl āṣān ṣırāṭ üzere ola cennet-i miftāḥā

Efḍal ʿamel durur namāz ḳabūl ola cümle niyāz
Eyleme terk ḳılındı düz Ḥaḳ emrinden olma cüdā

Daḫı buyurmuşdur Nebī bir ḳul tekbīr idincegez
Cemʿ ola cümle günāhı arḳası üstünde dura

Rüḳūʿa egilince o ine dizinden aşaġı
Secdeye varınca ẕunūb ine yire kalmaya tā

Rivayet eyledi anı İbn-i ʿAbbās buyurmuşdur
Ebū İmām bir gün geldi gördi Muḥammed Muṣṭafā

Ḫüzünle aġlayu geldi Resūlu'llāh buyurdı ki
Ebū İmām neden aġlañ nedir bu ṣıḳlet-i ṣadā

Didi kim yā Resūlu’llāh ben murād eyledim şöyle
Biñ deve yükü buġdayla ḳırk köle yanımda meᶜā

Mışır şehrine eletem bunca ṣevāba irişem
Ḥaḳḳıñ rıżāsında olam ide duᶜālar fuḳarā

Gidiyim derken şehr-i Mekke müşrikleri çıḳdılar
Çevirdiler köleleri develeri nedir edā

Bu ṣevāba irmedim malımdan bir zerre ḥabbe
Ḥüzün anuñ çündür didi budur eyledigim bukā

Resūlu’llāh buyurdu ki yā Ebā İmām deyüp
Eger sen maġrible maşrıḳ doldursañ cemel-i cemᶜa

Yükletseñ altunla gümüş durmasañ yigirmi biñ yıl
Taṣadduk eyleseñ faḳre eyleseler cümle duᶜā

87ᵇ

Ṣaġ elüñle altunları ṣol elüñle gümüşleri
Üleşdirsiñ iremesiñ tekbīr-i ūla ṣevāba

Nehārlarda hiç durmasañ leyillerde uyumasañ
Bir nefes durmayup dirsiñ irişmez ṣevābı aña

Buyurmuşdur diñne Nebī bir kimse ṣabāh namāzın
Cemāᶜatle ḳılınca ola elli kez ḥac Ādemle tā

Öyle namāzını kıla cemāᶜatle bile dura
Ḫażret-i Ḫalīlle bile ḥacca varma ṣevāb miᵓetā

İkindiyi cemāᶜatle ḳılınca ᶜĪsā ile bile
İki yüz ḥac işlemişce berāberce gitdi ḳoya

Aḫşam namāzına vara cemāᶜatle namāz ḳıla
Ḫażret-i Mūsā ile bile üç yüz ḥac ṣevābı tamāmā

Yatsu namāzını ḳılup cemāᶜatle tamām durup
Muḥammedle biñ kerre ḥac ve ᶜumre eylemiş meᶜā

Böyle ᶜaẓīm ṣevāb bula müᵓmin nasıl ġāfil dura
Terk eyleme cemāᶜati ola ṣaġīr ve kebīrā

Namāzı ḳılan ümmeti
İşler farżı sünneti

Olur Allāhıñ raḥmeti
Görmeñ ᶜaẕāb ve zaḥmeti

Ḳāle'n-nebiyyi ᶜaleyhi's-selām "İḫfeżū ṣalāte'l-ḫamsi fī'l-cemāᶜati fe in yüdrikhe'l-müᵓminü fī'l-cemāᶜati meᶜa'l-imāmi ḫayrun lehū min elfi ḥaccetin ve ḫayrün lehu min ravzanetin ẕeheben yeteṣadduk bihā ᶜale'l-masākīni ṣadaḳa Resūlu'llāh"[417]

4 + 4 + 3 = 11

Muḥammed ᶜAleyhi's-selām buyurmuş
Beş vaḳti cemāᶜatle kim ḳıla dimiş

Yetişince cemāᶜate bir müᵓmin
Tekbīr ala imām ile ol Müslim

Çoḳ ola biñ ḥac etmeden ṣevābı
Müᵓminler terk etmeye cemāᶜati

88ª

Ḫayırlıdır miskīnlere biñ altun
Taṣadduḳ eylemeden ola maḳbūl

Daḫı buyurdu müᵓminler olalar
Cemāᶜatle namāzını ḳılalar

Fī-sebīli'llāh biñ altun virme
Bundan ḫayırlı taṣadduḳ eyleme

Cemāᶜatile namāzı ḳılanlar
Şedīd ḳabir ᶜaẕābı görmeyeler

Bir kimse sevince cemāᶜat mescid
Seve Allāh daḫı seve melāᵓik

Sevmiş olur Ḥaḳḳıñ emrini ḳul
Anuñ çün sever Tañrı ḳılar ḳabūl

[417] Kaynağı tespit edilememiştir. "Cemaatle namazı muhafaza ediniz zira müminin imama yetişip aldığı tekbir, bin hacdan ve bir dağ ağırlığınca altını fakirlere sadaka olarak vermekten daha hayırlıdır."

Bir kimse cemāᶜatle namāzı seve
Nebīler gibi cānı teslīm eyleye

İçe cennet şarābından ölmeden
Yiye uçmāk yemişi girmeden

Cemāᶜatle namāz sevene buyurur
Allāh cennet medīneleri virir

Beyāż incüden ola şeherler
Müᵓmin olan yarın aña girirler

Ṣādıklar cānı gibi cānın vire
Īmān ile cānın teslīm eyleye

Şehidler gibi ḳabirden duralar
Ḳıyāmetde ᶜarş altına ireler

Tamām cemāᶜatle beş vakti bile
Ala tekbīri meᶜa imāmile

Fī sebīli'llāh yüz biñ ḳurbān
Etmeden ḫayırlı diñle ey cān

Yüz biñ ġażāya varmadan Nebīyile
Ḫayırlıdır meᶜa tekbīr imāmile

88ᵇ

Ḳıyāmet günleri olunca ola
ᶜArşıñ gölgesinde ṣafā eyleye

Ṣādıḳlar gibi emīn olalar
Yevme'l-ḳıyāmetde şiddet görmeyeler

Ḳalḳınca ḳabirden anlar ireler
Ḥūrī ġılmān dīzār uçmaḳ göreler

Yarlıġaya rāḥmetile anları
Tañrı seve müᵓmin olan ḳulları

Rivāyet eyleyüp Enes buyurmuş
Raḍıya'llāhu ᶜaleyh diñne ne dimiş

Bir kimseniñ evi öñünde ola
Aḳa ṣular günde beş kez yıḳana

Ḳalmaya kir pas anı bilesiñ
Şol mīs̱ālde anı daḫı duyasıñ

Günde beş kez namāz ḳılanlar ola
Ẕunūbı ḳalmaz cümlesinden ḳurtula

Kim inkār ider beş vakti bilüñ
Merdūd olur anı daḫı işidüñ

Nebī ʿAleyhi's-selām buyurmuş
Tañrı Teʿālā ḫalḳ eyledi dimiş

Cennet içre yetmiş biñ medīne
Cümlesi yāḳūt-ı aḥmerden ola

Ol medīnelerde yetmiş biñ beyt
Ḫalḳ eylemiş cümlesini zümrüd

Evlerinde sarāy ola yetmiş biñ
Zeberced ḫaḍrādan ola beytiñ

Sarāylarda ola yetmiş biñ döşek
Ḥarīrī aṭlās ola döşenen döşek

Rażı ola ḳulundan Ḥaḳ Teʿālā
Böyle maḳām vire ḳula lüṭfundan

89ª

Bunca iḥsānı emri dutan içün
Bunca ikrāmı müʾmin olan ḳul içün

Namāzı ḳıl cemāʿatle
Yarlıġanıñ şefāʿatle

Dursuñ sen ırāḥatle
Cümle inʿām hidāyetle

Ḳāle'n-nebiyyi ᶜaleyi's-selām "Men tereke mine'ṣ-ṣalati müteᶜammiden bi-ġayri ᶜuzrin ḥabise fi'n-nāri miḳdāre'l-ḥuḳbeti ḳıyle yā Resūlu'llāh mikdārül'l-ḥukbeti ḳāle a.s. s̲emānūne elfe senetin" ṣadaḳa Resūlu'llāh[418]

8 + 8 = 16

Buyurmuşdur Resūlu'llāh Ḥabību'llāh Nebiyyu'llāh
Bir kimse terk ide vaḳti mütemādiyen bi-ġayri ᶜüzrā

Ḳala nār içinde dura mikdāri'l-ḥuḳbe deyince
Didiler yā Resūlu'llāh ḥukbe nedir digil hāzā

Seksen biñ yıl dimek olur deyüp buyurmuşdur Resūl
Ol miḳdār duralar yarın ṣalātı terk iden vaḳtā

Buyurmuşdur Resūlu'llāh cehennemde dereler var
Āteşdendir dereleri ġāyet deriñ durur ġayyā

Altı biñ yıl deriñligi içinde ṭāġ var āteşden
Cebel-i Ḳāf mis̲āli ola ola içi cümle nārā

İçinde āteşden yılan ola altmış yıllıḳ boyu
Otuz yıllıḳ ola ini işitdir cān ḳulaġına

Ḳıyāmet güni olunca yimeyeler içmeyeler
Şimdiki ḥāl dura böyle yarın ola ḥaşır neşrā

O gün yılan ide ṭaleb beni ḫalḳ eylediñ yā Rab
Bugüne dek oldum imsāk açım ṭaᶜām diye ḥayyā

Diye Allāh Teᶜālā tāriki'ṣ-ṣalat size
Ṭaᶜāmıñız ola yiyiñ şimden girü ola eklā

Bunuñ gibi olan yılan namāz ḳılmayanı yiye
Kıyāmet güni olunca ola ᶜaz̲ābı şedīdā

89ᵇ

Daḫı buyurmuşdur Nebī cehennemden çıḳa yılan
Ḳıyāmet güni olunca dinir Ḫureyş ismühā

Göklere irişe başı aşaġası ine yire

[418] "Kim bir vakit namazı bilerek terk ederse cehennemde hukbe miktarı yanar. 'Yâ Resulullah hukbe mikdarı nedir?' denince, Resulullah Aleyhisselam 'Seksen bin yıldır.' dedi." Kaynağı tespit edilememiştir.

İni maġribile maşrıḳ ḫalḳ olunmuş bu miḳdāra

ᶜAraṣāt meydanı ola nidā eyleye o yılan
Ḳanı bana lāyıḳ olan yiyem bugün diye nidā

Cebrāʾīl diye Ḫureyş neden feryād ideñ bunda
Söyle murādıñı bilem kimlere olduñ ṭalebā

İşidince diye Ḫureyş beş nefer kimse isterem
Muḥammed ümmeti ola bugün irişeler ᶜaẕāba

Evvel namāzın ḳılmayan ikinci zekāt virmeyen
Üçünci şarāb içenler ᶜāḳu'l-vālideyn rābiᶜuhā

Mescide girince başlar dünyā kelāmını söyler
Bunları ekl idem bugün naṣıl ola ḫāmisühā

İbn-i ᶜAbbāsdan rivāyet suʾāl eyledi Resūle
Dimiş yā Muḥammed buyur naṣıl ola nedir ġayyā

Muḥammed buyurup aña cehennemde bir yerdir o
Otuz üçer biñ āteşden anuñ içinde var şehrā

Otuz üçer biñ şeherde otuz üçer biñ evler var
Otuz üçer biñ evlerde otuz üçer biñ ḳuyu ola

Otuz üçer biñ ḳuyuda otuz üçer biñ yılan
Bunca yılan ola anda tāriki'ṣ-ṣalate dir ḳıdā

Namāzını ḳılmayan ire vara ol mekāna vara
Āteşden ḫalḳ etdi Allāh ẕerrece rāḥat olmaya

Nebiyyu'llāh buyurmuşdur günde yetmiş kerre ine
Fānīde laᶜnet irişe eksik olmaz belā ḳażā

Ḳıyāmet güni olunca şedīḍ ᶜaẕāba ireler
Dünyāda ḳabirde yarın ferāḥ olmaz budur cezā

Daḫı buyurmuşdur Nebī ḳabrine girince anlar
ᶜAḳreb yılan ṭolu anda ḳıyāmet gününe dek tā

90ª

Yevme'l-ḳıyāmet irince nārın ᶜaẕābın görünce

Ol maḳāma irişince diyeler ah nedāmetā

Resūlu'llāh buyurmuşdur ḳabirler günde beş kerre
Küllīsi çaġırup ide yevmi beş kerre nidā

Evvelā diyeler evim yalıñız gelirler bańa
Beni mūnis eyleyiñiz ide şöyle diye ṣadā

Didiler yā Resūlu'llāh ḳabir naṣıl mūnis ola
Buyurdu oḳuyan Ḳurʾān ḳabirde rāḥatı bula

İkinci dir türāb evim bańa döşekile geliñ
Döşek nedir deyince dimiş ṣāliḥ ʿamel ola

Üçünci yılan evime geliñ bańa ola tiryāḳ
Tiryāḳ nedir deyince buyurdular ola taḳvā

Dördünci ḳaranlıḳ evim beni nūrlandırıñ geliñ
Ḳabriñ nūrı ne deyince gecelerde namāz ḳıla

Beşincisi diye şöyle Münkir ve Nekir eviyem
Bu nedir deyince Nebī süren tevḥīd ḳurtula

Çün işitdiñ bunı niçün ġāfiller duruñ böyle
Necāt bulmak ister iseñ ṣālih ʿamel ola ḳula

Resūlu'llāh buyurmuşdur on bölük kişiniñ namāz
Ḳabūl eylemeye Allāh ḳıldıgını Ḥaḳ Teʿālā

Namāzı yalıñız ḳılan oḳumasını bilmeyen
Farż fāsid vācib bilmez daḫı kerih olan ḳavmā

Cemāʿatden ayrı ḳılan şarāb içüp içüp duran
ʿAvrat ere ʿāṣī olan bürünceksiz ḳılan nisā

Ẓālim padişāhlar begler māmele yiyen ādemler
Emir nehyi bilmeyenler bunlarıñ namāzı cüdā

Namāzından bunlar fayda görmeyeler didi Resūl
Ḥaḳḳıñ emrini işlemez bunlar olmuş nās-ı şerrā

Ḥażret-i ʿOs̱mān buyurmuş bir kimse beş vakit namāz
Ḳıla terk etmeye Allāh vire ṭoḳuz kerāmet aña

90ᵇ

Seve Allāh ol ḳulunu dīni ṣaḥīḥ ola anuñ
Melekler seveler anı evinde bereket ola

Yüzi ṣāliḥ simāsı ola ḳalb-i selim ola anuñ
Ṣırāṭı yıldırım gibi geçe suᵓal olmaya ḳula

Necāt bula cehennemden cennete gireler anlar
Muḥammede ola ḳomşu aḫretde göreler ṣafā

Ḳorḳu olmaya bunlara uçmaḳ içre gire anlar
ᶜAẕāb ḥisāb görmeyeler bilmeyeler nedir cefā

Namāzı terk etme müᵓmin işidiñ nedir aḥvālin
Girme nāra bil kemālin budur müᵓminlere inşā

Ṣādıklarla ḥaşr olasıñ müᵓminlerle cemᶜ olasıñ
Ḥaḳḳıñ rahmetin bulasıñ irişe Ḥaḳdan selāmā

Ümmeti olursañ anuñ ḳomşu eyler seni Bārī
Şefāᶜatin buluñ anuñ seve Muḥammed Muṣṭafā

İlāhī dilerem senden Ḳayġulu bī-çāre ḳuluñ
Ẕunūbını ᶜaf eyleyüp maġfiretiñ ire cāna

Niçün ġāfil duruñ göñül
Derdiñe bulasıñ çāre

Eyle tevḥīd ḳıl namāzı
Ḳalırsıñ ṣoñra bī-çāre

İslāma Lāzım Bilmesi

Ḳāle'llāhu teᶜālā "Āmene'r-resūlu bimā ünzile ileyhi min rabbihi ve'l-müᵓminūn küllün āmene bi'llāhi ve melāᵓiketihi ve kütübihi ve rusulihi lā-nufe'r-riḳu beyne aḥadin min rusulih"[419] ilā-aḫirih

6 + 5 = 11

Diñne imdi saña diyem ḫoş kelām
Ehl-i İslām bilmesi lāzım olan

[419] "Bu elçi, Rabbinden kendisine indirilen her şeye inanıp güvenir, müminler de öyle! Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve elçilerine inanıp güvenir. 'O'nun elçileri arasında ayırım yapmayız.' derler." el-Bakara 2/285.

Ḳılar namāz bilmeyeler farż sünnet
Naṣıl ola Ḥaḳḳa ḳul Resūle ümmet

91ª

Çün müᵓminsiñ saña lāzım olan
Ögrene ᶜilmini ḥālini beyān

Her kim bilmez ehl-i İslāmı dīn
Atar nāra anı böyle bil kim

Söyleyem naẓmile bu kelāmı
Ögrene imdi millet İslāmı ki

Kendiñi ẕunūbdan idesiñ pāk
Dünyāda aḫretde ola yüzüñ aḳ

Sāᵓir nesne cümlesini ögrenüñ
Kişiye lāzım olan ᶜilmi ögrenüñ

Her kim bu ᶜilmi ᶜameli bilir
Resūlu'llāh ümmeti aᶜlā olur

Eger ġāfil olur iseñ sen bundan
Naṣıl ehl-i sünnet olursuñ cāndan

Gelindi oḳu ögren ᶜilmi
ᶜİlme göre ögrenindi ᶜameli

ᶜİlimsiz ᶜameliñ olur hevā
Bilüp ᶜamel eyleyesiñ dāᵓimā

ᶜİlimde ᶜamelde eylerseñ ḫulūṣ
Öyle müᵓmin Müslim olursuñ ḫāliṣ

Ẕātī īmān ikidir muṭlaḳ
Dil ile iḳrār ḳalbile ṭaṣdīḳ

Īmānıñ şartı altıdır bilüñ
Birligine īmān itmekdür Tañrınıñ

Meleklerine kitaplara inanmaḳ
Peyġamberlerine īmān eylemek

Ḳıyāmete inanup durmalı
Ḫayr şer Allāhdan gelir bilmeli

Ḥüküm anuñ anı gerçek bilüp
Birdir Allāh Muḥammed ḥaḳ resūldür deyüp

91ᵇ

Tamām olur müʾminüñ bil īmānı
Getirme ḳalbiñe ẕerre gümānı

Her kişiye lāzım olan ṣormalı
İʿtiḳād meẕhebiñi bilmeli

Ehl-i sünnet ve'l-cemāʿat bil anı
Ne dimekdür diyem saña bil bunı

Resūlu'llāh aṣḥābı ve cemāʿati
Anlaruñ iʿtiḳādı üzre it iʿtiḳādı

ʿAmelde mezhebim kimdür dirseñ
İmām-ı Aʿẓam Ebū Ḥanīfe bilesiñ

İmām-ı Aʿẓam mezhebi dimek
ʿİbādetde muʿāmelede imām dimek

Rabbim Allāh Teʿālā ḫalḳ eyledi cümleyi
Nebīm Muḥammed Muṣṭafādır ḥabībi

Dīnim İslām dīnidir şüphem yoḳ
Kitābım Ḳurʾān-ı ʿaẓīm kelāmu'llāhdır ḥaḳ

Milletimdür İbrāhīm Ḫalīlu'llāh
Zürriyyetimdür Ādem ṣafīyu'llāh

Ḳıblem Kaʿbe-i şerīf eyledim istiḳbāl
Kimde olur bu iʿtiḳād bulur kemāl

Gerek müʾmin Müslimīn i Müslimāt
Dilde söyler ḳalbde olur taṣdīḳāt

Suʾāl ola ne zamāndan Müslimān
Ḥamdüli'llāh şol zamān oldum ehl-i īmān

Ḥażret-i Ādemi ḫalḳ etdi Allāh
Rūḥları başına cemᶜ eyledi Allāh

Elestü bi-rabbiküm buyurdı
Ehl-i īmān belī yā Rabbī didi

Ol zamānda oldum müᵓmin Müslimīn
Ol zamānda oldum muṣliḥa muṣliḥūn

92ª

Di müᵓminem müᵓmindir ḥaḳḳā
Müslimānım elḥamdu li'llāhi Teᶜālā

Naṣıl iḳrār ider taṣdīḳ-i ḳalb
Ol zamān iḳrār taṣdīḳ-i muṭlaḳ

Kendiñi vezne vurup bil kendiñi
Nefsiñi bil bulasıñ sen Rabbiñi

Ḳul olan ḳul bilincegez nefsini
O ḳul bilir bulur Rabbisini

Yaradılan cümle maḫlūḳ bil anı
Yaradan Aḥaddir uyar cānıñı

Muḥammed ḥurmetine ḫalḳ etdi cümle
Anı sevdi sevdigi çün bu cümle

Muḥammeddür iki cihānıñ şāhı
Muḥammeddür cümle ᶜālemiñ nūrı

Odur şerīᶜat şefāᶜat ṣāḥibi
Odur dertli göñülleriñ ṭabībi

İmānıñ şartı altıdur
Ögrenmesi müᵓmine lāzım

Müᵓmin iseñ gelindi ögren
Bilüñ dimiş Allāhu ᶜAẓīm

Amentü bi’llāhi ve melā’iketihi ve kütübihi ve rusulihi ve’l-yevmi’l-āḫiri ve bi’l-ḳaderi ḫayrihi ve şerrihi mina'llāhu teᶜālā veᶜl baᶜs̱ü baᶜde’l-mevt eşhedü en-lā-ilāhe illā’llāh ve eşhedü enne Muḥammeden ᶜabdühü ve Resūlühü[420]

Aḥkām-ı Şerᶜiyye

4 + 4 + 3 = 11

Aḥkām-ı şerᶜiyye beşdir bilindi
Vucūb nedib abāḥat duy imdi

92ᵇ

Ḥurmet ve kerāhatleri benne
Diyem mükellifīn sekizdir añna

Farż vācip sünnet müsteḥāb
Mübāḥ ḥarām mekrūh ve müfsid

Mükellifīn dimesi şöyle ola
Erkek dişi ᶜaḳıl bāliġe ire

Z̲ikr olunan mesᵓeleyi bilmeye
İşledigi ᶜamel hevāya vara

Farżı bilüñ muṭlaḳ Allāhıñ emri
Kelāmında bildirdi bilüñ anı

Ol iᶜtiḳād üzerine durup
Üzerime farż-ı ᶜayndır deyüp

Eger işlemezse bu farżları ḳul
Atar nārına Tañrı anı bil

Farżları terk iden gider nārına
İden inkār kāfir olur bil yine

Ḳorḳa Ḥaḳdan emrini ide edā
Uma raḥmetini vire bir Ḫudā

Farżı farż bilmek işlemek farż
Ehl-i īmān dimeye ki çoḳ az

[420] "Allah'a, meleklerine, kitaplarına, resullerine, ahiret gününe, kadere, hayrı ve şerri Allah'ın yarattığına, öldükten sonra dirilmenin gerçek olduğuna iman ettim. Şahitlik ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve şahitlik ederim ki Muhammed O'nun kulu ve elçisidir."

Zīrā emr-i Ḥaḳdır şüpheler yoḳ
Dut emrini eyle ḳulluḳ muḥaḳḳaḳ

Vācibleri Resūlüne bildirdi
Anı daḫı terk eyleme bilindi

Vācibleri işlemeyenler olur
Ḳıyāmetde ʿaẕāba lāyıḳ olur

Kāfir olmaz lākin görür ʿiḳab
Ṣorarlar suʾāl iderler ḥiṣāb

Sünnet odur Resūlu'llāh işledi
Sünnet-i müʾekkede hiç bıraḳmadı

93ª

Sünneti işlemeyen girmez ʿaẕāba
Şefāʿatden irer ʿiḳāba

Resūlu'llāh işlemişdür sünneti
Bıraġır mı anuñ olan ümmeti

Anı bilmek daḫı sünnet bilesiñ
İşlemek daḫı sünnetdir duyasıñ

Kim ki anuñ sünnetini bıraḳmaz
Ḥabību'llāh şefāʿatden unutmaz

Müsteḥabı işlese bulur s̱evāb
Mübāḥları işleyen bulur murād

Müsteḥab odur ki Ḥabīb bir iki
İşlemişdür Resūlu'llāh bil ki

Mübāḥ oldur işleyene var s̱evāb
İşlemese yarın görmez ʿaẕāb

Ḥarām oldur kim ki anı işler
Cehenneme lāyıḳ ʿaẕāba başlar

Ḥarām bilmek işlememek farż
Ehl-i İslāma göre degil çoḳ az

Ehl-i īmān anı ider mi ḳabūl
Kim ki ider duʿāsı olmaz maḳbūl

Emri degil Ḫudānıñ anca nehyi
Dime ki lāyıḳ degil cehennem yeri

Mekrūh oldur ʿaẕāba lāyıḳ degil
Şefāʿatden ʿitābe lāyıḳ görür

Anı bilmek sünnetdir bilesiñ
İşlememek daḫı sünnetdir duyasıñ

Mekrūh olan işi işleme ṣaḳın
Yevme'l-ḳıyāmetde ʿaẕāba yaḳın

Müfsīd oldur işlememek farż olur
Müfsīdleri bilmesi de farż olur

93ᵇ

Müfsīdleri namāz içre işlese
Gerek oruç dutup anda başlasa

Ābdest alsa bozulur vuzūʿ
Bu ʿameller olmaya çevir yüzü

Ḥaḳḳa vāṣıl olayım diyenler bilir
ʿİlm-i ḥāli ve erkānı ögrenir

İslāma lāzım ʿilmini bile
Aña göre ʿamelleri eyleye

Farż vācib sünneti işleye
Mekrūh fāsid ʿamelleri boşlaya

İslāmıñ şartı beşdir biri şehādet
İkinci namāz ḳıla üçünci vire zekāt

Dördünci ramażānda duta oruç
Beşinci ḥacca gide yiterse güç

Teyemmimiñ şartı üçdür diñne
İki ḍarb bir niyetile añna

İbtidā ide niyyet vura yire elini
Yüzüne mesḥ eyleye dura hemīn

Bir daḫı elini vura yire
İki ḳollarını mesḥ eyleye

İḥtiyācı olunca teyemmüm eyleye
Ḳıla namāzı tamām teyemmüm ile

Üçdür orucuñ dutma farżları
İbtidāsından niyyet eylemeli

İkincisi niyyetiñ evvel āḫirin
Bile dāʾimā vaḳtiyle vaḳtin

Üçünci ṭulūʿ-ı fecirden ola
Ġurūb şemseden imsāk dura

Ḥaccıñ farżları üçdür tamāmen
Niyyet idüp gitmege zamānen

94ª

İkinci ʿArafatda vaḳfeye durmaḳ
Üçünci ṭavāf yerinde ṭavāf itmek

Zekātıñ farżları birdir niyyet
Vire mālınıñ zekātını tamāmet

Ġuslüñ farżı üçdür müʾmine
Aġzına alup ṣuyı ide ġarġara

Burnına çeküp ṣuyı ide diḳkāt
Cümle aʿżāyı yuya baş ayaḳa

Sünneti altı ibtidā elin yuya
Er ola ʿavrat ola fercini yıḳaya

Ḳalmaya bedende necāset menī
Pāk olub üzerinden gidere anı

Alup ābdest namāz ābdesti gibi
Üçer kerre yıḳaya cümle aʿżāyı

Tamām idüp yuya ayaḳlarını
Kalbi muṭmaᵓine olunca yuya teni

Vācibleri şudur bulunca menī
Yıḳaya temīz eyleye libāsını

Eger ḥayżı kesilirse ᶜavratları
Pāk eyleye yunmaġa ola murādları

İslāma lāzım olan ṭahāret
Dura temīz durma diye şehādet

Al ābdesti ḳıl namāzı
Eyle Ḥaḳḳa sen niyāzı

İslāmıñ şarṭını ögren
Emr-i Ḥaḳḳa olagör rāżī

Kāle'llāhu teᶜālā "Yā eyyühellezīne āmenū iẕā ḳumtüm ile'ṣ-ṣalāti faġsilū vucūheküm ve eydiyeküm ile'l-merāfiḳi ve'mseḥū bi-ru'ūseküm ve ercüleküm ile'l-kāᶜbeyn"[421]

94ᵇ

Ābdestiñ dörtdür farżları
Yüzün yuya daḫı iki ḳolları

Mesh eyleye başa iki ayaḳların
Ṭopuġuna irişince ḳademlerin

Sünneti üç kerre yıḳaya elin
Bilece yıḳaya tamām bileklerin

Evvelinde oḳuya bu duᶜāᵓi tamāmen
İstiġfār yarlıġanma isteye selāmen

Bismi'llāhi'l-ᶜaẓīm ve'l-ḥamdüli'llāhi'l-ᶜalā dīni'l-İslām[422]

Ābdesti alasıñ hemān
Namāzı ḳılasıñ tamām

[421] "Ey inanıp güvenenler! Namaza kalktığınızda yüzlerinizi ve dirseklerinize kadar ellerinizi yıkayın. Başınızı ve bilek kemiklerine kadar ayaklarınızı mesh edin." el-Bakara 5/6.

[422] "Yüce Allah'ın adıyla, İslam dini için Allah'a hamdolsun."

Vücūd iḳlimini teṭhīr
Ḳalbini pāk ide İslām

Ḳāle'n-nebiyyi ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem "el-Vużūᶜu şarṭu'l-īmān"[423]

4 + 4 + 3 = 11

Misvāk-i şerīf dutuna aġzına
Üçer kerre ṣu vire aġzına burnuna

Alup ābdest kesmeye arasın
Başdan artan ṣuyla mesh it ḳulaġın

Barmaḳların hilālleye tamāmınca
Üçer kerre yuya aᶜżāyı anca

Başına ḳablayu mesḥ ide andan
İbtidā yuya vücūdu ṣaġından

Eller ayaḳlar barmaḳlarından
Başlaya ibtidā niyyet ola cāndan

Mekrūhları ṣaġ eliyle sümkürmek
Üçten artıḳ aᶜẓālarını yumaḳ

Güneşde ışınmış ṣuyıla ala
Anuñla ābdest alup dura

95ª

Yāḫūd ṣuyu yüzüne bek vurur
Bunlar ābdestinde mekrūh olur

Ābdestini bozan yüzünden nesne aḳar
Ya yil ya necāset ḳanlar çıḳar

Ya ḳoḳar ya uyur ya (...)[424]
Ya serḫoş ya deli ya mecnūn olur

Ya namāz içinde ḳatı güler
Ya ᶜavratla ḳoçuşmasını diler

[423] "Abdest imanın şartıdır." Kaynağı tespit edilememiştir.

[424]

Ya söyler küfür çıḳarır lisān
İde tevbe ala ābdest yeñiden

Gider ābdest ḳalmaz bunlar olunca
Yeñiden al ābdest namāzı öyle ḳıl anca

Kendiñi pāk idüp ḳılasıñ namāz
Ola ḳabūl namāzıñ ve niyāẓ

İdesiñ vücūduñ ṭaṭhīr
Leke ḳalmaya hiç ẓāhir

Libāsıñı eyle temīz
ᶜİbādetler ola ṭāhir

Teṭhīrü'l-vücūd

4 + 4 + 3 = 11

Cān ḳulaḳla diñne imdi bu ḥāli
Bulayım dirseñ güzelce kemāli

Ṭaşra çıḳup ṣol elile yıḳanup
Ṣaġ elile yıḳama mekrūh olur

Aya ḳārşu güne ḳarşu durma
Ḳıbleye ḳarşu daḫı sen oturma

Eger ṣu [bu]lunmazsa ṭaşile siline
Çift olmaya ṭaşı tek eyleye

İstincā beşdir evvelki farż olur
İkinci vācib üçünci sünnet olur

95ᵇ

Dördünci müsteḥab beşinci bidᶜat
İşle ᶜamel olagör ehl-i sünnet

Esbābıñda üzeriñde necāset
Namāz kıldıgı yerde dirhemden izdiyāt

Anı gidermesi farż olur it iḳrār
Eger anuñla ḳıldıñsa ḳıl tekrār

Vācib oldur dirhemden az olursa

Noḳṣān ile kabul olur bil sen

Eger daḫı az olursa yıḳamaḳ
Sünnetdir ki anı pāk eylemek

Müsteḥabī olan şöyle olur
Ḳalmaz leke temīz olur durur

Necāset gerek tebevvül ola menī
Gerekse ḳan ola gerekse medenī

El ayası ḳadar olursa sende
Eger namāzıñı ḳıldıñsa anda

Şarāb daḫı ḳan gibidür benneyüñ
Gerek tenden gerek esbāb añnayuñ

Namāz ḳıldıgıñ yerlerde olsa
Pāk eylemesi farżdır bil sen

Ẓāhiriñi pāk idesiñ bī-gümān
Bāṭınıñı arı idesiñ hemān

Temīzlikle ola ābdest namāz
Ḳabūl ide cümlesini bī-niyāz

Namāzıñ şartlarını bilmeñ
İslāma şart anı ögrenmeñ

Olma cāhil ᶜilim ögren
Farżdır ᶜamel ᶜilim bilmeñ

Şurūṭı'ṣ-ṣalat

96ª

6 + 5 = 11

Namāzıñ ṭaşrasında olan şarṭları
Diyem saña deyindi sen anları

ᶜAvret yeridür ki ola erlerüñ
Göbegi altından dizi altına dek anlaruñ

Er gibi ᶜavratlar cāriyenüñ

Arḳası ḳarnı ʿavretdür anlaruñ

Nā-maḥremdür ʿavratıñ her yanları
Yüzi degil el ayası ayaḳları

Saçı başı cümlesi nā-maḥrem olur
Genç ḳoca kim görse ḥarām olur

Namāzı ḳılmaya başlayınca yüzüne
Aydınlıḳ ḳaranlıḳ olursa yine

Ḳılınca namāzı böyle örtüne
Farżı sünnet tamām yerine gele

Niyyet idüp namāza dura tamām
Farżında eger olursa imām

Her ne namāz ḳılarsa niyyet eyleye
Niyyetsiz namāzı müʾmin ḳılmaya

İbtidā tekbīr almazdan evvel
Yönüni ḳıbleye döndüre mükemmel

Tamām vaḳtine irişüp ḳıla namāz
İde Ḥaḳḳa ḳullar dāʾimā niyāz

Necesden pāk ide esbābı kendin
Her ḳānde namāz ḳıldıgı mekānın

Dāʾim ābdesti ṣuyıla ola
İḥtiyāç olursa teyemmüm eyleye

Evvelinde diye Allāhu ekber
Bunlar namāzıñ şarṭları bil ḫaber

Namāzıñ içinde olan farżları
Aña rukūn dirler bilesiñ bunları

96ᵇ

Ayaḳ üzerinde durmakdır biri
Ḳurʾān oḳumaḳdır diñne anı

İki rekʿat her rekʿatde bir rukūʿ

Her bir rekʿatde ikişer sücūd

Daḫı namāzıñ āḫirinde taḥiyyāt
Oḳuyucek ḳadar tamāmet

On iki farżıñ biri eksik ola
Olursa yeñiden namāzın ḳıla

Farżıñ biri eksik olunca olur
Gider namāzıñdan ḳılma lāzım gelir

Emr-i Ḥaḳdır dutasıñ emrini güzel
İde saña raḥmet naẓarıyle naẓar

Farż vācib eyle edā
Eylemeyene eyle nidā

ʿİlimsiz ʿamelleriñ
Ṣevābın az virir Ḫudā

Vācibü'ṣ-ṣalat

4 + 4 + 3 = 11

Namāzıñ vāciblerini diñneyüñ
Fātiḥayı oḳumaḳdur benneyüñ

Fātiḥadan ṣoñra oḳuya Ḳurʾān
Oḳuya az olmaya üç āyetden

Yāḫūd oḳuyalar uzun āyet
Üç āyet miḳdārı ola o āyet

Daḫı ḳaʿde-i ūlāda oturmaḳ
Ḳaʿde-i āḫirde oḳuya taḥiyyāt

Āşikāre oḳunan yerde āşikār
Gizli oḳunan yerde oḳuya sırrān

Rukūʿdan secdeden ḳalḳdıgı zamān
Sübḥāna'llāh diyecek ḳadar dura her zamān

97ᵃ

Vitirde ḳunut oḳuya biri
Taʿdīl-i erkānı rukūʿda egi

Rukūʿda sücūdda aʿżālarını
Yerli yerinde ḳılalar namāzını

Bayram namāzınıñ tekbirlerini
Yedisi vācib bilüñ anları

Öyle ikindi namāzlarını ḳıla
Ol vaḳit sırrile Ḳurʾān oḳuya

Yatsu aḫşam olunca ṣabāḥ
Yalıñız olursa muḥayyer mübāḥ

Eger imām ise oḳuya ḳatı
Selām vire namāza temāmeti

Farżlar yerli yerine gele tamām
Vāciblerü işlemek vācibdir hemān

Vācibe ḳaṣdile terk eyler ise
Namāzı noḳṣān olur bilindi sen

Sehvile noḳṣānı olursa anuñ
Sehv-i secde lāzım gelir bilüñ

Sehv-i secde itmez ise kişi
Olur noḳṣān namāzı erkek dişi

Vācibler terki çün sehv-i secde
Gelir namāz yerine müʾmine mücde

Bileler farżile vācib ü sünnet
Bilenlere virir Allāh cennet

Edā eyle dime buna zaḥmet
Murād eyle edā eyle bul rahmet

Sünneti'ṣ-ṣalat

6 + 5 = 11

Namāzıñ sünnetini diyem saña
Elleriñi ḳaldırıñ ḳulaġıña

97ᵇ

Ḳulaġıña doḳunduruñ elleriñi
Oḳuyunca Allahu ekber tekbīrini

Ṣaġ eliñi ṣol eliñ üstüne ḳoyup
Göbegiñ altına eliñ baġlayup

Oḳumak Sübḥāneke eʿūẕü bi’llāhı
Ṣoñra oḳuya tamāmında bismi’llāhı

Eger ʿavrat olursa ellerini
Boynuna elete barmaḳlarını

Ḳoya ṣaġ elini ṣol üzerine
Ellerini ḳoya memesi üstüne

Ḳıbleye ḳarşu çevire barmaḳlarını
Berāberce oḳuya ibtidā tekbīrini

Fātiḥadan soñra diyeler āmīn
Rukūʿda diye sübḥā[ne] Rabbiye’l-ʿaẓīm

Kıyāma ḳalḳa diye semiʿa’llāhu li-men ḥamide
Dura diye Rabbenā leke’l-ḥamd

Ḳarnından uyluġını çeke şöyle
ʿAvrat ise ḳarnın uyluġına dirşeye

Secdede diye sübḥāne Rabbiye’l-aʿlā
Alnın burnın berāber yire ḳoya

Taḥiyyāt oḳurken ellerini ḳoyup
Uyluġı üzerinde kendi ḥālinde oturup

Ṣol ayaġıñ üzerinde otura
Saġ ayaġın baş barmaġıñ dike

ʿAvratlar otura ayaḳları üstüne
Saġ yanından çıkarup dizi üstüne

Āḫirinde oḳuya ṣalavāt duʿāsın
İbtidā ṣaġıña selām viresiñ

Fātiḥayı oḳuya soñ iki rekʿāt
Ḳaʿde-i ūlāda oḳuya taḥiyyāt

98ª

Eger terk iderse sünnetleri
Ḳaṣdıla olursa günāhkār bil anları

Eger sehvile olursa namāzı
Ḳabūl olur namāzı ve niyāzı

Çünki bildiñ farżları
Sünnetden aldıñ cevāb

Bilindi gel müsteḥabı
Müsteḥabda ne var ṣevāb

Müsteḥabbü'ṣ-ṣalat

4 + 4 + 3 = 11

Diyem namāzıñ müstehāblarını
Naẓar ider ḳıyāmda secde yerini

Secdede naẓar ider burnuna
Rukūᶜda nazar ider ayaḳlarına

Oturur gözüni ırmaz elinden
Üç āyetden ziyāde oḳur Ḳurᵓāndan

Tekbīri getirir bir güzelce ol
İki elin dizi üstüne ḳor

Arḳasını döşer rukūᶜa egilir
Başı boynu göyde berāber olur

Başını ḳaldıra tesbīḥ oḳurken
Koya yire elin secde iderken

Alnını burnunu tamām secdede
Tesbīḥleri üçer ᶜaded eyleye

Ḳaldırup başını eyleye tekbīr
Rükūᶜ sucūd ḳıyāmda tekmīl

Eger terk olursa bundan biri
Ṣevāb olmaz namāz gitmez arı

Edeb müsteḥab muḥabbet eyleye
Ḥaḳ Teᶜālā ş̱evāb iḥsān eyleye

98ᵇ

Ṣevābları işlemesi
Güzel iḥsān başlaması

Ḳuluñ murādına göre
Ẕunūblar bağışlanması

Mekrūhu'ṣ-ṣalat

6 + 5 = 11

Namāzıñ mekrūhları şöyle olur
Namāz içinde boynun eger durur

Ya ḳaftanından gövdesinden oynar
Ya secde yerinde bir ṭaşı ırar

Yāḫūd özri yoḳdur ḳurar berdāş
Yāḫūd ḳaşır bedeninde eger ḳaş

Yāḥūd pis esbābları geyer ḳılar
Ya adama ḳarşu yāḫūd namāz ḳılar

Yāḫūd üzerinde olur ṣūret
Ḫuy idinmişdür yāḫūd gerinmek

Egnine almışdur ḳaftanın geyer
İki yanına ṣallar yeñini oynar

Ya ökçesi üzerinde oturur
Ya gözin yumar başı açıḳ durur

ᶜÖzür yoḳdur taḥiyyātda yan durur
Ya ṣaf ardında yalıñız olur

Ḳabre necse ḳarşu namāz ḳılar
Ya ᶜavratla berāber imāma uyar

Ayaḳ yoluna varmaġa üşenür
Secde yerinde bir nesneᵓi üfürür

İmāmdan evvel ider rukūᶜ sucūd

İder ḳıyām bir nesneye dayanur

Namāz ḳılarken altından silkeler ṭopraḳ
Sūreleri aşaġıdan yuḳarı oḳumaḳ

99ª

ᶜÖzür yoḳdur dülbendde ider secde
Ellerin aşaġa yuḳaruda oynada

Açar iki ṭarafa koltugı
Ya ṣayar barmaġıla tesbīḥleri

İmām miḥrābda yalıñız ḳılar
Ya cemāᶜat alçaḳ imām yüksek durar

Besmeleᵓi āmīni oḳur āşikār
Ya ḳorḳar bir nesne ki ola ḫār

Bunlar namāzı mekrūh ider
Müᵓmin olan işlemez ḥazer ider

Namāz içre mekrūh fesād
Eyle ḳulluḳ etme ifsād

Boşa gitmeye emegiñ
Güzelce ṣayᶜ eyle murād

Müfsīdi'ṣ-ṣalat

6 + 5 = 11

Namāzıñ müfsīdlerini añna
Namāz içinde olur gider benne

Namāz içinde söylemege başlar
Bekçe söyler ābdesti bile ṣınar

Muṣībet irişe deyü aġlar
Cennet cehennem içün itmez żarārlar

Buġazını ayıtlamaġa başlar
Ya pire ḳıra kehle ḳırar

Ya üç kerre ḳaşır bir aᶜżāyı
Ya deper duvarı yāḫūd yeri

Namāz ḳılar imām öñünde
Ya secdeden ḳaldırır iki ayaġın da

ʿAvratla berāber imāma uyar
Ya yüzün gögsün ḳıbleden ırar

99ᵇ

Eger imām ʿavrat içün niyyet itmez
ʿAvratıñ namāzı namāz olmaz

Muṣḥaf açup yüzinden oḳur
Ya Ḳurʾānı daḫı yañlış oḳur

Ya biri selām virince alır
Ya āḫir taḥiyyāt sanır selām virir

Eger sehvile virirse selām
Sehvī secde lāzım gelir tamām

Ya ḳahḳaha idüp şöyle güler
Ya mecnūn ya bir sevdāya irer

Gerek bile gerek bilmeden ola
Olmaz namāz yeñiden namāz ḳıla

Bilüp ʿilmi tamām ḳılasıñ namāzı
Ola ḳabūl namāzı ve niyāzı

Bu günler bāḳī degil ey kişi
Ögren ʿilmi ʿamel eyle erkek dişi

Müʾmine lāzım bunları bile
Ḥaḳḳa ḳul Muḥammede ümmet ola

Ḳıl namāzı eyle tamām
Yalıñız ol gerek imām

Bilüp ʿilmin ḳılup anı
Ḳabūl idici bir Mevlām

Namāz İçün Niyāẓ

8 + 8 = 16

Gel ey müʾmin diyem saña ṣaḳın aldanma dünyāya
Bunuñ ṣoñı ḫarāb olur Ḫudāya idegör niyāz

Nefse uyup olma āvāre elterler ol seni nāra
Derdiñe çāreler ola dermanına çāre namāz

Müʾminlere olur miʿrāc göñülden eyleme iḫrāc
ʿÖmrüñi hevāya ṣalma Ḫudāya it niyāz u nāz

100ª

Cehennem nārına perde cennet kapuların açup
Dürlü sevdālardan geçüp eyle ḫulūṣ bulasıñ fāz

Çıḳar vesvese-i İblīsi aldanma ġāyetden telbīs
Seni Ḫaḳdan ider cüdā ʿibādet eyle ḳış u yaz

Müʾminler yanına gelmez müʾmin olan aña uymaz
Nefs-i şeyṭān nedir bilmez Müslimānlar ẕunūba dalmaz

Yüzüñe gülünce dünyā ṣanma ṣaḳın bāḳī ḳalır
Eyle ʿamel aḫret içün gelenleriñ biri durmaz

Neceleri benim deyüp ṣalṭanat ṣāhibi olup
Ecel irişince aña olur pişmān fayda virmez

Düni güni ʿibādete dürüşegör iṭāʿate
İreñ yarın selāmete ʿameliñi żāyiʿ ḳılmaz

Olagör bunda zāhid dāʾimā olasıñ ʿābid
Birligine idüp şāhid ḳula böyle zevāl olmaz

Şerīʿat üzere yürü ṭarīḳ-i müstāḳime rāh
Yaradana tevekkül ol tevekkül nāra ḳoymaz

Emrini bilegör anuñ ṣafā bula yarın cānıñ
Ḳavī eyleyüp īmānıñ müʿmin īmāndan ayrılmaz

Düşüp ṣabr evinde otur diliñe ẕikru’llahı getir
Taṣdīḳ eyleyüp ḳalbile ṣāf derūn olan bozulmaz

Dün ü güni kendiñi itmeyüp sen āvāreler
Bugünler gelir geçer iden s̱enā suʾāl görmez

Uzaḳ sanma sen ṣoñunı uyar ġafletden cānıñı
Cemiᶜ kāmil ᶜameli ḳılar namāzını ḳomaz

İstiḳāmet üzre yürü namāzdır müᵓminiñ nūrı
Ḥabībiniñ oluñ yāri ümmet olan terkin urmaz

Kanı evvel buña geldi gelenlerden kimler ḳaldı
Uzaḳ bir menzile irdi buña gelen biri ḳalmaz

Ancaḳ Bāḳī olan Ḫudā yaradılmış olur fān
ᶜİlmi oḳu eyle ᶜamel ḫulūṣuñı eyleme az

100ᵇ

Ḫayrıñ ola şerriñ ola bir gün ola seni bula
ᶜAmeliñ egi olunca bulur seni ayrı durmaz

Eger şer işlerse ḳul anun ᶜameli de gelir
Suᵓāl ᶜaẕāb olur yarın ᶜiḳāblardan cüdā olmaz

Buyurdu Ḥaḳ Teᶜālā Ḥabībine kelāmında
Emrimi dutunca ḳullar arada ḥicāb bulunmaz

İnsi cinnī cümle ḳullar ḳulluḳ eyleye Tañrıya
Ḳulu sever Ḥaḳ Teᶜālā sevmeyen cenān bulmaz

Şöyle bir ṣabra düşüp ne ḳadar çekerseñ belā
Każālar gelirse saña bilüp Ḥaḳdan idesiñ ḥaz

Behāne eyleme nesne emr-i Ḥaḳḳa behāne olmaz
Ṭāᶜate düşesiñ dāᵓim eyle ṭāᶜat gümān olmaz

Ḫudā ḳullarına inᶜām her nefes eyleyüp iḥsān
Anuñ şükrin bilüp diye diyenler ġamlara dalmaz

Muḥammed ḥurmetine Ḥaḳ yarlıġar müᵓmin ḳulunı
Kim ki ḳuldur tuta emrin emrin tutan nāra yaḳmaz

Nehyinden ictināb iden ᶜaẕābından dāᵓim ḳorḳan
Cennetine ḳoyar anı görmez ᶜaẕāb ḥisāb ṣormaẓ

İlāhī dilerem yā Rab Ḳayġulu bī-çāre ḳuluñ
Cümle ᶜāşıḳlaruñ ile göre cemāliñ bī-niyāz

ᶜAdūye olagör ᶜadū
Dostuñla olasıñ yaḳın

Düşmānı dost bilirseñ
Dostdan ıraḳ olma ṣaḳın

ᶜAdüvv-i Ekber

8 + 8 = 16

Ġafletde durma göñül ᶜadūleriñ diyem saña
Īmānıñı ider żāyiᶜ bunlar seni elter nāra

Eger ᶜadū kimdir dirseñ diyem saña bilindi sen
Biri nefsdir biri şeyṭān biri hevā biri dünyā

101ª

Bunlar ᶜadū olur saña īmānıñı eyler żāyīᶜ
Seni senden alır gider sanırsıñ dostdur baña

Her birisi ider ḥīle ider saña anı bilmeñ
Düşmānıñ şerrini bilüp varma ṣaḳın andan yaña

Nefsiñ ḥīlesine bir baḳ saña neler idicek
Gerek müᵓmin ve müᵓmineler olmaya buna ṭalebā

Evvel düşürür seni fesāda ideñ muḥabbet
Fesāda düşünce göñül olursuñ sen ẓalemā

İkincisi ᶜālimlere ġaraż endirir ki şöyle
ᶜİlim meclisine varsa irişdim ṣānır ᶜaẕāba

Üçüncisi cāhil olup ider ᶜār ki ᶜilim ögrene
Kendine bir hicāb gelir oḳuyup ola ᶜulemā

Dördünci ᶜaẓaba başlar doġrı gitdim ṣanır şaşar
Ben ben daᶜvāsına düşer ᶜömrini geçirir hevā

Beşincisi ṣanur kendin kendinden ġayrı kimse yoḳ
ᶜİndinde bir nesne degil yaradılmış cümle insāna

Altıncı üşenür şöyle ḫayır ᶜamel işleyemez
Ḥaḳḳa yarar ᶜamel görse çevirir yönüni aña

Yedincisi ider iḥmāl dīni millet ne anı bilmez

Ḥaḳ peyġamberi ḳoyup olur işi dürlü sevḍā

Sekizinci ʿaḳıl itmez bu dünyānıñ soñı yoḳdur
Sanır ṣoñı gelir bunuñ ider dāʾim ġuru ġavġā

Ṭoḳuzuncı elde furṣant ṭāʿat ʿibādetiñ güni
Velākin cümlesini ḳor olur ʿameli ṭuġyāna

Onuncı unudur ölüm dir ki vücūd beden benim
Māl u evlād benim deyüp ṣıġmaz olur cihāna

Sanır başa çıḳar işi düşer ḳalbine teşvīşi
Birisiniñ aṣlı yoḳdur hemān Bāḳī olan Mevlā

Şeyṭān vesvesesi ola on dürlü ḥīleler vere
Anı daḫı idem taḳrīr ḳulaġıñ vir bu kelāma

101ᵇ

Evvelā söyledir küfür mā-lā-yaʿnīye başlarsıñ
Gelir bir ḫoşca gülersiñ ḳalbiñ olur siyāh ḳara

İkinci eʿūẕubi'llāh Ḥaḳḳa şerīk ḳoşmaya başlar
Ḥubb-i li'llāh nedir bilmez iñiler görmez ki ṣūra

Üçünci olur ʿāṣī ṣanır ki olmuşam ḫāṣī
Görünce şirārü'n-näsı başlar ol demde ferāḥā

Dördünci namāzın ḳılmaz namāz niyāz nedir bilmez
Ṣālih kimseleri sevmez belki bir ḥaḳ kelām duya

Beşinci ider zinā ḥarām aña bir ḫoş gelir
Ṣoñı yalandır ki anuñ ṣānırlar ki bāḳī ḳala

Altıncısı livāṭaya düşürüp şöyle kim anı
Ġayrı nesneye düşemez işledigi fiʿil fenā

Yedincisi nā-ḥaḳ yire adam öldürüp dura
Dāʾim kendine güvenir unudur aḫreti mevtā

Sekizinci ehl-i fesād olup maġrūr dura şöyle
Benim gibi kim ola ki böyle hünerleri ola

Ṭoḳuzuncu işler bidʿat olur bilmez kendi ḫarāb

Ṣanur ṣafā içüb şarāb rezīl masḫara olup dura

Onuncısı ider terk ṣavmı unuddura dura
Böyle ḥīle ḳurar saña uymaya müʾmin şeyṭāna

Bunuñ vesvesesi böyle bu ʿameller sende olmaya
ʿÖmrüñü hevāya ṣalma uymayındı bu düşmāna

Öyle düşmāndır ki seni ayırır seni dostuñdan
Ḥaḳdan Ḥaḳḳıñ dostlarından ider seni oluñ cüdā

Seni cehenneme elter anda da ider melāmetler
Gördüñüz mi beni diye nār içinde vura nārā

Cümle müʾmin ve müʾmināt ḥīlesine düşürmeye
Ḥabībiniñ ḥurmetine baʿīd eyleye Ḥaḳ Teʿālā

Nefs ü şeytān nedir bildiñ diñne imdi nedir hevā
Anı daḫı bilüp müʾmin ḥaẕer eyleye dāʾimā

102ª

Evvelā işledür şöyle saña luʿb ider kim
Her işden olup āvāre gülüp oynar olur süfehā

İkincisi düşer fısḳa emr-i Ḥaḳ üzere durmaz
Nehyinden ictināb itmez dürlü sevdālara uya

Üçünci ider ġıybet diline geleni söyler
Ya birinden birine elter nece ḳuruntular ḳurar

Dördünci olur nifāḳ şunda duyar bunda söyler
Kendine lāzım olmayan dürlü sevdālara uya

Beşinci ola ḥased birinde görünce egi
Bende olsa diyüp anı gelse elden anı ala

Altıncı buḫīl olur kimseniñ işinde olmaz
Ne ḳadar kendinde olsa durma söyler benim yoḫa

Yedinci ider riyā her ne işlerse ögünür
Herkes beni görsüñ deyüp küllü ʿamel āşikāra

Sekizinci düşe kibre büyüklenüp dura şöyle

Begenir kendin ögünür irişir ulu ẕunūba

Ṭoḳuzuncı ola nemmām ġāyetile ola ḳovcı
Ḳulaġına ne girerse cümlesini söyler lisāna

Onuncısı ide ġaraż çoġaldır kīni ve küsi
Bu ᶜamelleri bilindi kimde olsa ehl-i hevā

Müᵓminler ᶜameli degil bu fiᶜiller bulunmaya
Geçesiñ bu sevdālardan seve ol aᶜlālardan aᶜlā

Gel imdi diñne dünyāyı saña neler ider bilgil
Şimdi güler yüzüñe baḳ ne günedür diyem saña

Evvelā terk olur tövbe ẕunūbıña oluñ nādīm
Şimdi bunda elde furṣant diye çoḳdur bizim vaḳtā

İkinci terki'ṣ-ṣalāt bir nece ḳılmaya namāẕ
ᶜİbādet iṭāᶜat ḳılup muḥabbet emlāke cemᶜa

Üçünci terk-i tesbīḥ Tañrıdan ġayrıyı añar
Bir ġaflete düşer şöyle rāḥat ḥużūr bulmaya

102ᵇ

Dördünci terki'ṣ-ṣalat terk eyleyüp dimeye
Meyl-i muḥabbeti arta düşe muḥabbet-i fenā

Beşinci kese şükrü dāᵓim ḥesāb ola fikri
Dilince böyle söyleyüp irişdim deyü kemāle

Altıncı ḥamduli'llāh dimege mecāli ḳalmaya
Hemān dünyā kelāmı ola derc oluna ve tekmīlā

Yedinci ẕikru'llāhı terk ider şöyle bil ki dili
Çoḳ ġama irgüre anı elemden ḫālī olmaya

Sekizinci terk-i duᶜā ide muḥabbet kendi çün
Ġayrı muḥabbetler ḳalḳup söyler eksiklerin tamāma

Ṭoḳuzuncı ola yaḳın kim severse bu cihānı
Anuñla eyleye dostluḳ görmeye gözi fuḳarā

Onuncı ḫiyānete düşüp ḥīlelere kim

ᶜAcep bugün ne olur kim düşüp böylece ṭamaḥa

Bir muḥabbet vire şöyle düni güni düşüne çoḳ
Ne ḳadar çoġalsa mālı ḫırṣı arta azalmaya

Bu dört ᶜadū saña düşmān her birinden onar ḥīle
Eger meyil iderse müᵓmin ḳıyāmetde çeker cefā

Ḳalbi ḳara olur anuñ īmānını ider iḫrāc
Hem atar seni nārına ᶜaẕāb irişdirir cānā

Bu ᶜamellerr sende olunca bu yüze göñül virince
Seni sevmez yaradan Ḥaḳ ᶜadālet ṣaḥibi Ḫudā

Zīrā gönderdi peyġamber ḳula bildirdi cümlesin
İrāde-i cüzᵓiyye virdi beşer çün iki ṭarīḳa

Biri nārdır biri nūr iki evdir bilüñ anı
Her kim bunlara uyarsa hükūmetle atar nārā

Bunlar nāra müsteḥaḳ bunları sevenler hep
Çün bilirdi emri nehyi kişi sevdigiyle ḥaşrā

Bunları sevmeyen olur Ḥaḳḳı sevip bilmiş olur
Cennetine koyar anı günden güne bulur ṣafā

103ª

Nefs şeyṭān dünyā hevā bir ḳul uyunca bunlara
Nebī velī meleklerden Tañrıdan olur cüdā

Ḥabībine bildirdi anı uyarındı ġāfil cānı
Ḥikmetinden suᵓāl olmaz yaḳışmaz bu cevāb ḳula

Eger dirseñ niçün böyle yaradır ḳulunı yaḳar
Cümle emrini bildirdi nehyini işledi beşrā

Ḳul da anuñ cān da anuñ ten de anuñ cümle anuñ
Aḥad Samed Vitir Allāh hüküm anuñ böyle ola

Bunlardan büyük düşmān olmaya insāna hiç
Daḫı dürlü ḥīleleri ḳurar uyma sen bunlara

Ḥaḳḳı sevmeyeni sevme böyle olanlara uyma

Gönlüñi nehyine ṣalma emrine eyle ṭaʿẕīmā

İlāhī dilerem Ḥaḳ ʿadūlerden eylegil pāk
Eyle şerrin cümle müʾminden ıraḳ ḥurmetine Muḥammed Muṣṭafā

Nefs şeyṭān dünyā hevā
Seni dostuñ dostuñdan ayıra

Sabır Ḳurʾān ʿaḳıl ʿibādet
Seni yāra ḳavışdırır duyur cānā

Muḥibbü'l-īmān ve'l-İslām

8 + 8 = 16

Diñne imdi behey ʿāşıḳ muḥabbet eyleyen ṣādıḳ
Ṣadrıñda īmānı ḳavī eyle lāzım ise ṣevāb

Ere ʿavrata lāzımdır bu yüze eyleye meyil
Müʾmin müʾmināta ʿamel bulunursa görmez ʿaẕāb

Ḥamdüli'llāh Ḥabību'llāh bildirdi īmānıñ aṣlın
Ṣabır Ḳurʾān ʿaḳıl ʿibādet bunları bilen görmez ʿiḳāb

Ehl-i īmān ehl-i İslām bu dördile buldu şeref
Cān ḳulaġına duyur kim görmeyesiñ suʾāl ḥisāb

Bu dördile bula kemāl ehl-i īmān bula cemāl
Ḳapana nārıñ ḳapusı açıla cennet-i ebvāb

103ᵇ

Ehl-i sünnet ve'l-cemāʿat ʿamelleridir diñne
Ḥabību'llāhdan işidüp bu iʿtiḳādile aṣḥāb

Eger anlar ile sen yār eger olmaḳ isterseñ yār
İşidüp eyleyen ʿamel ṣādıḳlarla olur aḥbāb

Evvelā ṣabır olur her ne gelir çeker belā
Ḳażālara rāżī olup daḫı nedir bilgil cevāb

İkinci durup şöyle görünce bir ḫayr ʿamel
İş[le]mege sayʿ idesiñ görüncegez müsteḥāb

Üçüncü olur ḥayā dāʾima güzel oluñ

Āşikāre gerek gizli bilirsiñ erkānı ādāb[425]

Dördünci istiġfāre yarlıġānma diler Ḥaḳdan
Her nefes el-amān deyüp amān yā Rab ḳıl müstecāb

Beşinci ṣalavāt diye dāʾim müdām
Ḥabību'llāhdan şefāʿat uma olmaya inḳılāb

Altıncısı ẕunūbına pişmān ola cümlesine
Olup nādim günāhına ẓāhir bāṭın idüp tevvāb

Yedinci ola taṣdīḳ ʿamelinde ola ṣıddīḳ
Diye yā Rabbenā Ḫālıḳ Aḥad Sulṭān Vitir Cenāb

Sekizinci işi ḫayra cümle işi döne ḫayra
Ḳulaġıñ vurma ġayrıya göñül ola ṣānasıñ āb

Ṭoḳuzuncı merḥamet düşe ḳalbiniñ içine
Ḥürmete irişince ḳul Ḥaḳ Teʿālā ider übāb

Onuncı ola şefḳat esirgeye müʾminleri
Ḳalbi īmān ile dola ola işi iḥtisāb

Ṣabrile on ʿamel ola kim ki ṣabır idüp dura
Olur cümle işi āsān dāreyn içre ola aḥsāb

Ṣabrile bulunur maḳṣūd
Ṣabr ideni sever Vedūd

Nefsiñi bil Rabbiñi bul
Cemālin göstere Maʿbūḍ

Diñne imdi Ḳurʾānı oḳuyup dāʾimā anı
Onuñ çün ola on inʿām olmayasıñ ictināb

104ª

Evvelā fesādı terk ḳalmaya ḳalbde fesād
Oḳuyasıñ sen Ḳurʾānı ola Ḥaḳdan ittihāb

İkinci ola sünnet oḳumuşdur Resūlu'llāh
Ḳurʾānı bil kelāmu'llāh oḳuyasıñ aḥzāb aḥzāb

[425] Bu beyit sadece Hacı Selim Ağa Kütüphanesi nüshasında bulunmaktadır.

Üçünsi gide ġuṣṣā defᶜ ola elem keder
Ḳorḳulardan ola emīn vücūḍuñ olmadan türāb

Dördüncisi ola selīm ḳalbi içi dola raḥmet
İrişe Ḥaḳdan ᶜināyet olmaya göñüller ḫarāb

Beşinci oḳuya Ḳurᵓān dola ḳalbi nūr-u īmān
Çıkar vesvese-i şeyṭān dola içerüye ez̲nāb

Altıncısı ola ᶜālim ilmine eyleye ᶜamel
Dāreyn içre ola saña ola bilindi istiṣḥāb

Yedincisi ola ṭāᶜat ṭāᶜatu'llāh ola ṭāᶜat
Kimseden nesne olmaya ide Ḫudādan istirāb

Sekizinci ola ᶜamel rıżāᵓu'llāh ola ancaḳ
Ḥaḳ Teᶜālā ol ḳuluna vire s̲evābı istiḥāb

Ṭoḳuzıncı dīni ḳavī ola īmān İslām ehli
Andan rāżī ola Bārī ola ḳuluna istiᶜṭāb

Onuncısı saᶜādete irişe ḳullar devlete
Allāhdan irüp hidāyete göre yarın isticāb[426]

Oḳu dāᵓimā Ḳurᵓānı ġafletden uyar cānı
Nūrlandıragör īmānı dola nūrile istiᶜāb

Ḳurᵓān Allāhıñ kelāmı hidāyetdir ve hem raḥmet
Müᵓminler bulur selāmet eyleme ṣaḳın irtiyāb

Ḳula ᶜaḳıl gelüp dura
Kemāli anuñla bula

ᶜAḳıl gele gide hevā
Ḫālıḳ maḫlūḳ anı seve

Gele saña ᶜaḳıl ire diyem saña anı diñne
Kişiniñ kemāli ola eyleyindi irtiḳāb

Ḥaḳḳıñ ᶜināyeti ire tamām müᵓmin Müslim ola
Saña dāᵓim lāzım ola ola ᶜāşıklara eclāb

104ᵇ

[426] Bu beyit sadece Hacı Selim Ağa Kütüphanesi nüshasında bulunmaktadır.

Anuñ daḫı vardır ḥāli anlarile eyle ʿamel
Günden güne żiyā vire cesediñe dola ecrāb

Evvelā güzel olur yüzi güleç olur anuñ
Kemālini bulur göñlü cemāline olur ictināb

İkincisi dāʾim amān yā Rabbenā diyüp Ḥaḳḳa
Nārını nūrunu bilüp ide kendine istirhāb

Üçünci diye Ḫudā Aḥad Ṣamed Bāḳī Allāh
Umup raḥmetini anuñ düni güni ola ishāb

Dördüncisi ʿibādete düşe şöyle ṭāʿate
Diye dāʾim ẕikru'llāhı ẓāhir bāṭın iştihāb

Beşincisi ola ḥalīm kendi ḥālinde otura
Her güne neler olur cümlesine olup aʿcāb

Altıncısı ide mürüvvet ḳalbi selīm ola anuñ
Her ne kim Tañrıdan gele ola ḫoşnūd ola iʿtāb

Yedincisi bilmeye hiç nifāḳlamaz bir kimseyi
Ne işidir ise ḳala bilmeye kim nedir iʿrāb

Sekizinci ġıybet bilmez ʿömrini hevāya ṣalmaz
Kimseniñ zemminde olmaz lisānın ider iftiżāb

Ṭoḳuzuncı ehl-i İslām ʿilm-i ʿamel üzere durur
Dīni milleti ögrenüp ṣadāḳatle ola ilbāb

Onuncı ṣalat selam dāʾimā getire dilde
Āḫir nefese irince itmeyesiñ inbāb

ʿAḳlile olan kişi tamām idince işi
Her nefes yürüyüşi emr-i Ḥaḳka inci[z]āb

Ġayrıya eyleme ʿamel ʿaḳlile bulagör kemāl
Nūr-u īmān dola ḳalbe irişe bula intisāb

ʿİbādete düşünce ḳul
Sever Allāh olur maḳbūl

Ḥubb-u dünyā olur terk

Duʿālar olur ḳabūl

105ª

Diyem saña diñne kelām ey müʾmin eylendi īmān
ʿİbādet eyleye ḳullar anuñla eyleye enṣāb

Evvelā ʿibādete düşünce bir müʾmin
Muḥabbet ide namāza ḫulūṣ ile ola ḥubāb

İkincisi ṭaṣadduḳ eyleye kim riyāʾsız
Göñlü mesrūr ola anuñ olmaya hiç ḥicāb

Üçünci eyleye duʿā Tañrıya ide niyāẕ
Maġfiretin idüp ṭaleb Ḥaḳḳa göñülde ola ḥücāb

Dördüncisi ẕikru'llāh ʿaşḳile diye ki Allāh
Ẕikru'llāh olmaz perde görmeye (...)[427]

Beşincisi ḥamduli'llāh leyl ü nehār ola virdiñ
Lisānıñı düşür şöyle ṣanasıñ aḳıyor ẕünāb

Altıncısı ide şükür her ḥaline ide şükür
Çıḳarmaya göñülden kim zerrece olmaya ẕehhāb

Yedincisi ide tesbīḥ Tañrıya eyleye ḳulluḳ
Sadrı içi dola anuñ nūrile olmuşdur ʿulāb

Sekizinci ṣalavāt dāʾimā oḳuyup dura
Terk eyleye bilmeye ki naṣıl olur ola ki ġāb

Ṭoḳuzuncı tövbe diyüp nādim ola cümle cürme
ʿİṣyānlarına düşünüp ola ẕunūbına tevvāb

Onuncısı ide ṯenā nūr-u īmān ire cāna
Yüzüñi dönder Sübḥāna ola şeyḫile ve şāb

ʿİbādet ʿameller nece eyleyüp kemālince
Düşür kendiñi bu ḥāle ḳalbiñi eyleme ḳallāb

Düni güni düşür Ḥaḳḳa dürüşegör ʿibādete
Lisānıñ ʿandelīb ola bilmeyesiñ nedir ʿaẕāb

427

Oḳu Ḳurʾān eyle īmān
Ṣadrıñ dola nūr-u īmān

Pāk eyle ḳalbiñi hemān
Açılır cenneti cinān

105ᵇ

Saña dost olanları īmānıñı eyle dürüst
Bunlarıñ ḥālini bildiñ dimeyesiñ budur kez̲z̲āb

Ādemi yaratdı Allāh dört dürlü eyledi ʿadū
Dört dürlü eyledi dost yazılur böyledir kitāb

İki yol virdi bize eger ʿadūye uyarsañ
Anlar ile atar nāra daḫı eşed oluñ kelāb

Eger bu dört yār ile yār olursañ bu cihānda
Bāḳīde cennete ḳoyar istiḳamet ola miḥrāb

Bu dördüñ her birinde onar saña olupdur yār
Sen anlarla eyle ʿamel cümlesi ne güzel ādāb

Ṣıġındım Ḫudāya bu ʿadūler şerrinden
Nefsi şeyṭān dünyā hevā elter nāra odur laʿʿāb

ʿAdūye eylegil ʿadū irişmeye saña derdi
Hemān ṣıġınup Allāha idesiñ anlara nessāb

Ḥaḳdan isterem anı ṣabır Ḳurʾān ʿibādet ʿaklı
Bunlarile īmānı tamām eyleye olmaya niḳāb

Eger bunlara uyarsañ cennetine ḳoyar seni
Cemʿ olup müʾminlerile Ḥabību'llāh kevs̲erinden işrāb

Yā Rabbenā ʿAz̤īm Bārī Ḥabībiñden ayırma sen
ʿAdūlerden ṣıġındım saña Settār Ḫallāḳ olan Vehhāb

Cümle dost dostlarile iki cihānda ayırma
Girem cennet görem cemāl açıla raḥmet-i ebvāb

İrişir ḳalbiñe ilhām
Kerīm Allāh odur Erḥam

Gönüllere ṭabīb gerek
Bu derdiñ dermānın bulam

Ḳāle baʿżı’l-ḥukemā’i "Ve inne’l-ilhām ve’l-vesvesetü şeyʾen fe-emme’l-ilhāmi mina’llāhe ve’l-vesvesetü min-e’ş-şeyṭān emme’l-ilhāmü fe-hiye ʿalā ʿaşeratü evceh" ilā-āḫir[428]

106ª

6 + 5 = 11

Buyurmuşdur baʿżı’l-ḥukemāʾ-i kelām
Diñne imdi diyem teḳrīr tamām

İlhām vardır ilhām düşer ḳalbiñe
İki dürlü ola ilhām insāna

Biri Ḥaḳdan insāna ilhām-ı Bārī
Biri oldur uyar şeyṭāna olur ayrı

On dürlü ilhām ire müʾmine
Evvelā Ḥaḳ Teʿālayı ġāyetden seve

Birligine dili [i]le idüp iḳrār
Ḳalbile taṣdīḳ eyleye itmeye firār

İkincisi ḫuyun güzel eyleyüp
Ḥünsn-i ḫulḳile edep erkān bilüp

Üçüncisi dāʾimā yalvara Ḥaḳḳa
Gönlünde ḳalmaya şek ve şübhe

Dördüncisi ulu aʿlā bile Ġanī
Tamām rutbe ḳavī eyleye īmānı

Her işi rıżāʾ-i Ḥaḳ işleye
Cümle ʿamelini ḫayr ʿamel bilüp başlaya

Beşincisi giceler ḳıla namāz
Amān yā Rabbenā diyüp ideler niyāz

Altıncısı günlerde ola ṣıyām

[428] "İlham ve vesvese iki şeydir. İlham Allah'tan, vesvese şeytandandır. İlham on sınıftır." Kaynağı tespit edilememiştir.

Terk etmeye ṣavmı ṣalātile ḳıyām

Yedincisi ṣalavāt vireler Muḥammede
Ol iki cihān sulṭānı Aḥmede

Sekizincisi ider dāʾim ẕikru'llāh
Her nefesde diye ki Allāh deyüp Allāh Allāh

Dilinden bıraḳmaya bir nefes anı
Ġafletden uyara cesedde cānı

106ᵇ

Ṭoḳuzuncı fikr eyleyeler aḫreti
Ḳorḳup nārından umalar raḥmeti

Onuncısı cümle günāhın añup
Estaġfiru'llāh yā Rabbe'l-ʿālemīn diyüp

Dilde ḳalbde ʿaf eyleye diye amān
Maġfiret eyleye ḳuluna bī-gümān

İlhām-ı Rabbānī bunlarla olur
Ṣadrıñ içi nūr-u īmānla ḳalır

Ḥamdüli'llāh dilde iḳrār eyledik
Ḳalbde taṣdīḳ Tañrı bir īmān eyledik

Muḥammed anuñ ḥabībi dostudur
Müʾminüñ ʿāṣıḳıñ taṣdīḳi budur

Şefāʿatini naṣīb eyleye Allāh
Maġfiret bula müʿminlerle raḥmeti'llāh

Diyem saña vesvese-i İblīsden
On dürlü vesvese olur İblīsden

Evvelā şöyle bir iġvā virir ḳalbiñe
Yaradanı bir nesneye beñzedir dir saña

Ṣıġındım Allāha anuñ şerrinden
Şerīki yoḳ kimseye beñzemez Yaradan

Vitir Aḥad Samed Ferddür Allāh

Mekāndan münezzehdir cümleden aʿlādır Allāh

İkincisi yalan olur işiñ
Bu ʿamelle ṣaḳın olmayasıñ düşün

Üçüncisi nāsile ider ḥuṣūmet
Niżāʿ ider olur her dem melāmet

Dördünci ṭūl-u emele düşer
Günden güne doġrı yolundan şaşar

Beşincisi dürlü şuġuller virir
Altıncısı ġıybet idegen olur

107ª

Yedincisi kendini bilir büyük
Sekizinci malından ḳorḳar çoḳ

Ṭoḳuzuncı sever dünyayı ġāyet
Onıncı ẕunūbına ider muḥabbet

Bu ḥaller olunca sende bilindi
Vesvese-i şeyṭān ḳalbiñ duy imdi

Buḫīlleri sever şeyṭān bil añna
Cömerdleri sever Allāh bil benne

Cömerdlik insāna üç dürlüdür
Biri māl cömerdligi baylaruñdur

İkinci cān cömerdligi ʿaşıḳlaruñdur
Üçüncü ten cömerdligi ġāzīlerüñdür

Eger insān olmaḳ isterseñ aʿlā
Ḫulūṣ ʿamel eyle ki olasıñ aʿlā

Kendiñi ʿamellere düşürgil gel
Ḥaḳīḳatde bulasıñ Ḥaḳdan naẓar

Buyurdı İbrāhīm en-Naḫaʿī
Raḥmetu'llahi ʿaleyhi bunı

Helāk ider bu insānı üç nesne

İşlemeseñ gerek saña bil saña

Ziyāde çoḳ söyleyenler kelāmı
Çoḳ uyuyup çoḳ yiyenler ṭaʿāmı

Ḳanāʿaṭ ṣāḥibi olur yücede
Cennet içre yüce derecede

Yaḥyā İbn-i Muʿāẕ ed-Dārānī
Raḥmetu'llāhi ʿaleyh buyurmış bunı

Devlet şol kimseye gelüp yetişe
Terk-i dünyā olup yanup dutuşa

Ölmezden evvel [anlar] öleler
Terk-i dünyā olup bunda duralar

107ᵇ

Ḳabri maʿmūr eyleyüp nūr ide
Varmadan anı mūnis yār ide

Dut emrini rāżī ola Ḫudā
Ḳulluḳ eyle eyleme kendiñ cüdā

Varmadan bāḳīye bunda bilegör
Güzel idüp yeriñ ḥāẕır idegör

Etmeyesiñ kendiñi bunda ʿāsī
Ḳalmaya ḳalbiñiñ zerrece pası

Diñne buyurmuşdur Ḥażret-i ʿAlī
Raḍıya'llāhu ʿanhā buyurup bunı

Bilmez iseñ bunda Ḥaḳḳıñ emrini
Ḳaçmaz iseñ anuñ bilüp nehyini

İşlemeseñ Resūlüñ sünnetini
Evliyānıñ bilmesiñ ṭarīḳini

Olmaz anuñ elinde bir nesne bil
Hemān ḥayvan gibi olur anı bil

Didiler emrini dutmaḳ necedir

Ḥaḳḳıñ sırrını ṣaḳlayanlar yücedir

Daḫi sünnetini işlemek nedür
Nāsıñ arasında ḳulluḳ idendür

Velīlerüñ ṭarīḳati ne dimek
Nāsıñ sözün yüklenür çeker emek

Evvel olurlardı anı bil şöyle
Vaṣıyeti iderlerdi birbiriyle

Üç ḫaṣlet varidi anı bil añna
Aḫret ʿamelini yazarlardı diñne

Amān diyüp Ḥaḳḳa niyāz iderler
Fānī içre dīnin ḳavī iderler

Dünyā fānī olduġın bilirler idi
Aḫret içün ʿamel iderler idi

108ª

Eger şimdi ḳalbi iderseñ pāk
Yarın anda āşikāre ide Ḥaḳ

Eger nesne ḳomaz iseñ kalbiñe
Yarın olur ḳıyāmetde cānıña

Müʾmin ile geçinesiñ bir ḫoşça
Sever Allāh yarın anları bil yüce

Buyurmuşdur kim Ḥażret-i ʿAlī
Raḍıya'llāhu ʿanh buyurup anı

Nāsıñ ḫayırlısı bilindi olur
Ḥaḳḳı bilir ḳatında maḳbūl olur

Nāsıñ şerlisi naṣıl bilesiñ
Nefsine tābīʿdir uyar göresiñ

Kişiniñ kendinde olanı bilindi
Başda olan sāʾire ne deyindi

ʿÜzeyri'n-Nebīye vaḥy etdi Allāh

Aña ne bildirdiyse bilindi Allāh

Eger işlerseñ günāh-ı kebīr
Daḫı işlersüñ günāh-ı ṣaġīr

Şöyle naẓar eyleyindi günāha
Büyük günāh gibi düş istiġfāra

Ẕunūbuñ ṣaġīrine de olur şidād
ʿİsyānıñ cümlesine olur ʿaẕāb

Eger ḫayr işler iseñ ṣaġīri
Naẓar eyle görem dirseñ kebīri

Az ʿameli işler iken bir kişi
Ṣoñra büyük işleme olur işi

Ṭaraf-ı Ḥaḳdan bir muṣībet irerse
Şikāyet eyleme ḫalḳa gelirse

Şikāyet iderse diñne Bārīden
Meleklere şikāyet etdirir Yaradan

108ᵇ

Ḳul olan emrini dutar yañılmaz
Ḳulluḳ iden her ne gelse incinmez

Ne gelirse Ḥaḳdan ḫoşnūd olasıñ
Cennet Rıḍvān ḥūrī dīzār bulasıñ

Bilmez ḳul noḳsan olan işini
Düşürür tevbeye göñlüni ve dilini

Buyurdı ḫatemü'l-ümem bir kelam
Raḥmetu'llāhi ʿaleyhi ve's-selām

Şeyṭān gelüp bir gün baña didi
Üç cevāb söyleyüp girüye döndi

Didi ne yersiñ ve ne geyersiñ
Ḳanḳı yerde otursuñ dursuñ

Didim aña şöyle diñne cevābı

Bildim dünyā soñı yoḳdur ḫarābī

Yedigim ecel şerbetidir benne
Daḫı geydigim kefendir bil añna

Meskenim ḳabristān olur bilirem
Tenim ṭopraḳ aṣıl evim varıram

Buyurdı Nebī ʿAleyhi's-selām
Müʾmine ṣafā virir ne dirse kelām

Maʿṣiyeti ẕelīl idüñ ḫor idüñ
Ġanīmet mālı siz buluñ gidüñ

Ẕunūba tevbe eylese biri
Yetişse ṭāʿatu'llāh egi

Ġanī olur ġanī ider Ḫudā
İder görmezsiñ nedendir edā

Uzadırsañ uzaḳ yire eliñi
Olmayasıñ yüce buluñ cānıñı

Daḫı ʿazīz oluñ şöyle bilirseñ
Ḳabīlesiz olursañ da olasıñ

109ª

Tāʿatu'llāh iden iden ḳulunı
Dünyā aḫret maʿmūr ider yerini

Kişi ider ṣabır ile ḳanāʿat
Ola ʿilmi ʿameliyledir esʿād

Eger severse velī nebī kelāmını
Dünyāda aḫretde olur rāḥat

Ve ḳīle "Esʿadü'n-nāsi ṣelāṣe men lehu ḳalbün ʿālimün ve bedenün ṣābirun ve ḳanāʿatün bimā fi'l-yedi"[429]

4 + 4 = 8

Saʿīdü'n-nās üç olur

[429] "İnsanlardan şu üçü mutludur: Kalbi âlim olan, bedeni sabırlı olan ve elindekine kanaat edendir." Kaynağı tespit edilememiştir.

Saʿīdler Ḥaḳḳa yaḳın olur

Ḳalbi ʿālim olan ḳullar biri
İkinci bedeni ṣabırlı ḳulı

Üçünci elinde olanı bilir
Ḳanāʿat eyleyüp anuñla durur

Buyurmuşdur Resūlu'llāh
Sevindi sevdi anı Allāh

Ṣaḥābe içine çıḳdı
Günlerde bir gün ne buyurdı

Siz baña aṣḥāb olduñuz
Sizler ne ḥalde ḳaldıñız

Didiler cümlesi birden
Müʾminlerüz dāʾim her dem

Buyurdı bu ʿalāmet olmaz
Bunuñla menzil alınmaz

Buyurdılar anda ṣaḥābī
Resūlle anlar dururlardı

Belā gelse ṣabırdayuz
Sürūr gelse şükūrdeyüz

109ᵇ

Ḳażālara rāżī olduñ
Bu ḥāl üzere böyle durduḳ

İşidince böyle buyurdı
Müʾmin olduñuz ṣaḥābī

Baʿżı nebīlere Allāh
Vaḥy eyleyüp buyurdı Allāh

Bir ḳulum ki baña gelse
Benim birligimi bilse

Cennetime ola dāḫil

Müʾminlerle ola ṭāhir

Göstermezem aña nārı
Cennet aʿlā ola yeri

Daḫı ḥicāb itse ḳorḳsa
Ẕunūbını fikr itse

Tevbeleri ḳabūl olur
Günāhına maġfiret bulur

Hevālardan ṣaḳın kendiñ
Ṣaḳınırsañ ṣafā buluñ

Mesʿūd oġlı ʿAbdullāh
Buyurur raḥmetu'llāhi ʿaleyh

Ḥaḳḳıñ emri ḳula neyise
Ḳul anı edā eylerse

Ḳul odur ki bilüñ anı
Ḳurtarır ʿaẕabdan cānı

Nehyinden ḳaçınsañ kişi
Harāmdan çevirir başı

Nās içinde olur zāhid
Yarlıġar anı bil Vāḥid

Kim ki emru'llāhı bilir
Ṭarīḳ-i müstaḳīme varır

110ª

Çekerseñ bunda ṣıḳleti
Bulursuñ yarın raḥmeti

Ḥażret-i ʿAlī buyurup
Raḍıya'llāhu ʿanh deyüp

Dilerseñ fāżıl olmaḳ
Ziyāde kāmil olmaḳ

Dut sözüni kāmilleriñ

Ḫizmetinde ol anlarıñ

Daḫı dilerseñ mālı
Nażar iden bulur ḥāli

Diledigine olan ṭālib
Esīr olur aña ġālib

Ṣāliḥu'l-merʿ dimişdür
Bir evde neler söylemişdür

Ḳanı evvelki duranlar
Sizi maʿmūr eyleyenler

Ḳanı benim deyüp duranlar
Cān göñülden sizi sevenler

Dükendi ḳalmadı getdi
Tenlerini türāb yutdı

Türāb altına girdiler
Vücūdların eritdiler

Bāḳī degildir cesediñ
ʿAmel bāḳī bil ḥisābın

Var ise egi ʿameliñ
Mekān rāḥāt bulur cānıñ

Hāṣu'l-ḫāṣ olana yeter
Günden güne ʿamel artar

Buyurdı Muʿāẕ oġlı Yaḥyā
Raḥmetu'llāhi ʿaleyhā

110ᵇ

Sen dünyāyı terk iderseñ
Dünyā seni arar yürür

Dünyāyı sen bulım dirseñ
Dünyā senden ḳaçar yürür

Kimseye ḳalmaz bu fānī

Evvelki gelenler ḳanı

Evvelinde yüze güler
Aḫirinde yüzün döner

İbrāhīm bin Edheme
Suʾāl eylediler aña

Didiler zāhīd olduñ sen
Ne yüzden kemāl bulduñ sen

İbrāhīm buyurdı anı
Üç nesneden deyüp kelāmı

Ḳabre eletirler seni
Türāba bıraġırlar teni

Yanıñda bulunmaz yoldaş
Ne ḫışım ḳalır ne ḳārdaş

İkinci gördüm uzaḳ yol
Zaḫīre lāzım ġāyet bol

Bilindi zaḫīre yoḳdur
Alınmaz menzil ıraḳdır

Gördüm hükūmet var anda
Ḥuccetim yoḳ benim bunda

ʿAdlile intiḳām olur
Müʾminler selāmet bulur

Düşünüp bunları bildim
Anuñ içün zāhid oldum

İbn-i Edhem neden zāhid
Bıraḳmış tāc taḫtı dir Vāḥid

111ª

Terk-i dünyā olup durdı
Āḫiretiñ sulṭānı oldı

ʿİlm-i edebler ola

Dīn ᶜilmini ögrene

Kemālile kelām böyle
Ḥaḳḳa o ḳul yaḳın dura

ᶜAn-Ḥasan el-Baṣrī raḥmetu'llāhi ᶜaleyh ruviye ᶜani'n-nebī ᶜaleyhi's-selām "Men lā-edebe lehu lā-ᶜilmün lehu ve men lā-ṣabera lehu lā-dīne lehu ve men lā-veraᶜa lā-zülfā lehu ᶜinde Rabbihi"[430]

6 + 5 = 11

Ḥażret-i Ḥasan Baṣrī buyurdı
Raḥmetu'llāhi ᶜaleyh anı

Rivāyet eyledi Nebīden
Ḥabību'llāh Muḥammed Muṣṭafādan

Bir kimsenüñ edebi yoḳdur
Anuñ daḫı ᶜilmi yoḳdur

Daḫı ṣabır kimde olmaz
Anuñ daḫı dīni olmaz

Ehl-i ṭaḳvā olmayanlar
Yaḳın olmaz Ḥaḳḳa anlar

Edeb ola ṣabır ola
ᶜİlmiñ dīniñ maᶜmūr ola

Taḳvā üzere yürüyeni
Sever Allāh ol ḳulunı

Rivāyet eyleyüp buyurdı
Benī İsrāᵓilden biri

ᶜİlmi ögrenmege geldi
Nebīden bu ḫaberi aldı

Nebī didi aña yigit
Üç nesne söylerem işid

[430] "Edebi olmayanın ilmi yoktur. Sabrı olmayanın dini yoktur. Takvası olamayanın Rabb'ine yakınlığı yoktur." İbn Hacer Ahmed el-Âskalanî, el-*Münebbihât,* nşr. Saim Güngör (İstanbul: Pamuk Yayıncılık, 2010), 43.

111[b]

ʿİlmiñ evvelini āḫirini
Bilim dirseñ saña dirim

Bilir Allāh gizlileri
Āşikāre olanları

Diliñi dut söyleme söz
Ḫalḳdan kendiñi eyle temīz

Ḫayr söyle sözleriñi
Fenā ögretme diliñi

Ḥarāma eyleme naẓar
Ḥelālden yiyesiñ güzel

Bunlardan kendiñi arıt
Her ne diyem anı pek dut

Rivāyet eyleyüp dinildi
Benī İsrāʾilden birine dindi

Sekiz ṣāndıḳ doldurmuşdur ʿilimden
ʿİlmile ʿamel eylemeyince cāndan

Üç nesne ile ʿamel eyleyüp duran
Biri şu ki bu dünyāyı sevmeyen

Bu ev müʾmin evi degil bilesiñ
Aḫret evlerine aẓıḳ ḳılasıñ

İkinci şeyṭāna uyma iġvāsın
Müʾmine yoldaş degildir bilesiñ

Üçünci birine etme eziyyet
Müʾminleriñ kārı degil eziyyet

Āḫret içün eyle ʿamel uyma şeyṭāna
İncinmesün senden kimse müʾmin olım diyene

İncidir müminleri Müslimān
İnciden ḳande bulurlar īmān

Ebū Süleymān Dārānīden
Raḥmetu'llāhi Teᶜālā ᶜaleyhden

112ª

Münācāt eyleyüp didi
Ṣādīḳ olup o yalvardı

İlahī dilerem senden Ḥaḳ
Ẕunūbım maġfiret eylendi yā Rab

Taleb eylerem senden yā Rabbenā
Cümleniñ Sulṭānı olan Mevlā

Ḳuluñ her ne ᶜamel işlerse bunda
ᶜAmeline göre cezāsın viriñ anda

Kimini nārıña atañ olur ᶜaẕāb
Kimini cennete ḳorsuñ görmez ḥisāb

ᶜĀrifīnden Şiblī dirler bir kişi
Kāmilīnden diñne nedir [işi]

Ben muḥabbet iderem cemᶜiyyātı
Faḳīrleriñ çoḳ olur ḥasenātı

Faḳīre muḥabbet olunca bunca
Ṣevāblar yazılır bī-ḥad sevince

Ġanīleriñ ṣevābları çoġalır
Dünyā sever ṭamāḥları körelir

Zīrā faḳīr ṣabr eyleyüp dursa
Sever Allāh ol ḳul müᵓmin olursa

Ḳatı acı durur ṣabra düşürmek
Göñlüñi şād idüp ferāḥı arturmaḳ

Ferāḥ olur Ḥaḳḳıñ emrini bilenler
Ḳul anlardır ḳulluḳ eyleyen anlar

Süfyān es-Ṣevrī raḥmetu'llāhi ᶜaleyh
Ünsiyyetu'llāh buyurdılar ileyh

Buyurdı şöyle ᶜameller buluşur
Ḥaḳḳa ḳarīb olan ḳullar çalışır

Ünsiyyet küllīsi bunuñla olur
Güzel benner güzel söyler güzel ḫuy olur

112ᵇ

Aṣıl şimdi anı bunda bilenler
Üç şey ile olur zāhid olanlar

Ḳaçan Allāhıñ ḥarām etdiginden
Her ne dimiş olur anuñ emrinde

Edā ider cümle farż ne ise
Farż-ı ᶜayn kifāye vācibler olsa

Terk ider dünyāya meyl eylemez
Dünyā içün bir nesneye göñül baġlamaz

Zāhidleri bildiñ naṣıl olurlar
Ünsiyyetu'llāh anlar bulurlar

Eger sever iseñ dünyā
Bunuñ soñu bilüñ fenā

Kim olursa bunı seve
Sevmeyenler ᶜaḳıl dānā

Ḳāle'n-nebiyyi ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem "Ḥubbu'd-dünyā reᵓsün küllü ḫaṭīete" ṣadaḳa Resūlu'llāh[431]

6 + 5 = 11

Buyurmuş Nebī ᶜAleyhi's-selām
Dünyāyı sevmek ḫaṭanuñ başı tamām

Özenirseñ bu dünyāya güvenür
ᶜĀḳıbet bunuñ ṣoñı ḫarāb olur

Bu fānīye ṣaḳın ẕerre aldanma
Ṣanup egi ẕunūb baḥrine dalma

[431] "Dünya sevgisi bütün hataların başıdır." Ahmed b. Hüseyin Beyhâkî, *Şu'abü'l-îmân,* nşr. Ebû Hâcer Muhammed Saîd b. Besyûnî Zağlûl (Beyrut: y.y., 1410/1990), 10501.

Bunuñ yoḳdur ʿāḳıbet soñ vefāsı
Aldananlar ṣoñra çeker cefāsı

Buyurdı Yaḥyā Muʿāẕ er-Rāzī
Ne dimiş didigine olasıñ rāżī

Ḳullarına Ḫudā olur Kerīm
Ḳadīrdir Raḥmāndır Rabbi'l-ʿālemīn

Kişiniñ irāde-i cüzʾiyye elinde
Bilindi sen fānī içre fānīde

113ª

Müʾminlerle ḥaşr olayım dir iseñ
Yoldan çıḳup kendiñ azıdmayasıñ

Dünyā benim deyüp güvenme
Mālım mülküm var deyüp de dayanma

Ṣoñu irer bilüñ bunuñ ḫarāba
Buña gelen cümle girir türāba

Cüzʾī irāde sende ḳalmaz birisi
Çıḳar elden nesne ḳalmaz hepisi

Ḥükmi idici ḥākim olan Ẕü'l-celāl
Ḳulluḳ eyle bil kendiñi ḳıl aʿmāl

Odur benne hükmi idici Yaradan
Bennigile gidmeyesiñ buradan

Dimiş ögmüş diñne imdi kelāmın
Ne dimişdür işid imdi lisānın

Taḳvā üzre gözedirseñ yoluñu
Maʿmūr idüp nūr idersin yeriñi

Taḳvāyı kendiñe ḳılasıñ refīḳ
Ḳıyāmetde olur saña bil şefīʿ

Tevbe eyle bıraḳmandı diliñden
Iraḳ olmayasıñ doġru yoluñdan

Dünyā benim deyüp sevenler ḳamū
Anlarıñ bilindi yerleri ṭamū

Bilirsiñ de bu fenānıñ vefāsıñ
Yarın anda görüñ cevri cefāsın

Şimdi ʿizzet bulursa cānıñız
Bildiñ mi ki naṣıl ola ḥālıñız

Eger ḳavī ider iseñ dīniñi
Ḳurtarırsıñ ʿaẕābından cānıñı

Terk-i dünyā olan kişi
ʿİbādetīñ odur başı

113ᵇ

Muḥibb-ü dünyā durur ḫaṭā
Terk idene olur iʿṭā

Demişdür Süfyān es-Ṣevrī
Dimeyesiñ ki nedir cevri

Maʿṣıyetiñ küllīsi neden olur
Diñne imdi şehvetden gelir bulur

Rucūʿ eyle diñne kelām nedir añna
Maġfiretu'llāha iresiñ benne

Aṣıl dünyā sevmesinüñ
Zekāt öşür virmemesinüñ

Sebebi ne ẕunūblarıñ
Başı odur fitnelerüñ

Ve ḳāle ʿaleyhi's-selām "Aslu cemīʿi'l-ḫaṭāyā ḥubbu'd-dünyā ve aṣlu cemīʿi'l-fitne menʿu'l-ʿuşri ve'z-zekāt"[432]

4 + 4 = 8

Buyurdı ʿaleyhi's-selām
Dut didigin nedir kelām

[432] "Bütün hataların başı dünya sevgisidir. Bütün fitnelerin başı öşür ve zekât vermemektir." İbn Hacer, "el-Münebbihat", 30.

Cümle ḫaṭālarıñ başı
Muḥibb-ü dünyā olan kişi

Bilüñ kimdür didi fettān
Menᶜ eyleyen durur ᶜöşrān

Menᶜ eyleme Ḥaḳḳıñ emrin
Ḥarām aylemendi mālıñ

Daḫı zekātı menᶜ etme
Kendiñi yabana atma

Zekātı virmeyen melᶜūn
Yarın bulur anda nārın

Nārında yaḳar anları
Cehennem olur yerleri

114ª

Ḥelāl mālıñ ḥārām ideñ
Niçün yañlış yola gideñ

Yerde dāne ne ise ekilen
Anuñ ᶜöşrin viregör sen

ᶜÖşür bize ḥelāl dime
Ḥelāl mālıñ ḥārām yime

İder iseñ zerre ḥīle
Ḥarām olur cümle böyle

Faḳīre miskīne varma
ᶜÖşri tamām çıḳdı dime

ᶜÖşür bir ṣuᵓāle gelmez
Verdiğiñ ṣadaḳa olmaz

Büyükler cānibine ᶜöşür
Ṭopraḳ kimiñ aña düşür

Zekāt vir ᶜöşüre çıḳar
Kendiñi nārından ḳurtar

Emrine olasıñ rāżī
Öyle buluñ necāt fāżı

Nebīler serveri Aḥmedüñ
Buyurdugı Muḥammedüñ

Ṭāʿatu'llāh itse ḳulı
Ẕikru'llāha düşe dili

Ḥaḳḳıñ birligini bile
Cān göñülden anı seve

Dünyāda bulduḳça ḥayāṭ
Daḫı irişmeden memāt

Ẕikru'llāh iderseñ aña
Hidāyet irişe saña

Didiler baʿżılar bunı
Dünyāya düşüren göñüli

114[b]

Helbet olur anda ġurūr
Neden bulur anlar sürūr

Gelincegez aña ecel
Ġafletile gelir geçer

Ölüm gelicegin bilüñ
Ġafletile nüçün duruñ

Bir gün ecel bize gelir
Īmānı olan dīdār bulur

Furṣand elden çıḳār gelmez
Böyle vaḳit ele girmez

Eletirler seni ḳabre
Getirindi bunı fikre

ʿAmel ṣandugıdur bilüñ
Īmān varsa rāḥat buluñ

Yedirir etmegi añar
Ya āfāt dilde söyler

Bunuñ ikisi de küfür
Lisānıñdan ayrı düşür

Ḳorḳu vardır anı diñne
Hevālara ṣabır eyle

Ölüm gelmezden evveli
Doġru yolları bulmalı

Bilirsin ki o yolumuz
Emānetdir bu cānımız

Terk idesin bunda küfri
Kesmeyesiñ dilden şükri

Olur iseñ bunda aḥmaḳ
Çekicegiñ yarın zaḥmet

Kāmilleriñ şol ʿameli
Ḳavī olur bil īmānı

115ª

Ḳavī olursa īmān
Sende ḳalmaz ẕerre gümān[433]

Düşün kendiñe ḫayırlı
Düşürme kendiñi ayrı

ʿAmel işleyenler nūra
Atmaz anı Allāh nāra

Daḫı maʿṣıyetiñ küllisi
İşleyeniñ nedir ḥāli

Ḫaṭā degil midür kibir
Düşürme sen aña göñül

Eger kibrile olursa

[433] Bu beyit Hacı Selim Ağa nüshasında ve taş baskıda yoktur.

Ben ben deyüp durulursa

Süfyān es-Ṣevrī kelāmında
Maġfireti bulmaz bunda

Maᶜṣıyet itdi İblīs
Neden oldı aña ḥarīṣ

Kibir eyledi evvelinde
Laᶜnet oldı āḫirinde

Günāḥı işledi Ādem
Ol yola başınca ḳadem

Şehvetile etdi günāḥ
Cennetden çıḳardı İlāh

Baᶜżı zāhid dimiş böyle
Didigi ne ise añna

Her kim işler bunda ᶜiṣyān
Olur yarın anda pişmān

Fenā içre çoḳ gülenler
Cehenneme girir anlar

Gözüñüñ yaşları iner
Cehennem āteşi söner

115ᵇ

Ṭāᶜat eyleyindi Ḥaḳḳa
Gözleriñiñ yaşı çıḳa

Gözüñüñ yaşı çıḳsa bunda
Cennetine ḳoyar anda

Dünyāda aġlayan ḳulı
Firdevs olur anuñ yeri

Bu fānīdir gelen gider
Kişi n'ider kendine ider

Müᵓminleriñ gözi yaşı
Melin olur baġrı başı

Buyurdı böyle kāmiller
Diñne [ne] dimiş ʿālimler

İşleme günāḥı ṣaġīr
Az az dirken olur kebīr

Ẕunūbuñ küçügü olur
Kebāʾirden günāḥ olur

Buyurmuş Muḥammed Muṣṭafā
Kelāmı müʾmine ṣafā

Misḳāle ẕerre kibiri
Bilirsiñ kendiñ kebīri

Bulunursa bir ḳulunda
Cennete giremez anda

Şol mekāna dāḫil olur
Cehennem nārına girir

Kibr eyleyüp bu arada
Benlik iderse ziyāde

Müʾmin olan bunı işlemez
Günāh-ı kebīre dalmaz

Gezme ṣaḳın sen riyāda
Ermek isterseñ murāda

116ª

Ḥubb-u dünyā gelir saña
Ṣoñunda irişir fenā

Ey Ḫudādan māl isteyen
Dilediğine virir Allāh

Bir ḳulunuñ kesmez rızḳın
Rezzāḳ odur Ġanī Allāh

Ḳāle Ebū Bekir raḍıya'llāhu ᶜanh "Ṯelāṯün lā-yüdrik bi-ṯelāṯe el-ġaniyyü bi'l-menni ve'ş-şeyābe bi'l-ḥaḍābi ve'ṣ-ṣaḥḥate bilā-daviyyetihi"[434]

4 + 4 = 8

Ebū Bekir buña rāvī
Diñne imdi nedir anı

Üç nesneye irişilmez
Bunlara ilāc bulunmaz

Biri şudur ki yalvarmaḳ
Ġanī olayım dir dimek

Diledigine virir Bārī
Yoḫṣul iken ider bayī

Ṣaḳalıñ aḳ olsa seniñ
Boyamaḳ olursa ḫūyuñ

Gençlik gider girü gelmez
Yigitlik eliñe girmez

Eger derde düşer iseñ
Ebed andan ḳurtulunmaz

Ṣıḥḥati olmayan derde
İrilmez öyle murāda

Ḥażret-i ᶜÖmer buyurdı
Raḍıya'llāhu ᶜanh diyüp

Ünsiyyet güzel idüñ
Nāsile doġruya gidüñ

116ᵇ

Nıṣfu'l-ᶜāḳil daḫı budur
Kin küs etme anı ḳaldır

Ḥüsnü's-suᵓāl içün deyüp
ᶜAmeliñ yarısı buyurup

[434] "Üç şey vardır ki üç şeyle elde edilmez: Dilemekle zenginlik, kına yakmakla gençlik, ilaçsız sağlık." İbn Hacer, "el-Münebbihât", 33.

Ḥüsnü’t-tedbīri de benne
Nışfu’l-maᶜṣiyyeti añna

Her ne ider iseñ düşün
ᶜĀrif odur diñne başın

Ḥażret-i ᶜOs̱mān buyurup
Raḍıya’llāhu ᶜanh deyüp

Terk-i dünyā olan ḳulı
Sever Allāh bilindi anı

Ẕunūbuñı iderseñ terk
İderler melekler muḥabbet

Çoḳ olur ise ṭamāḥıñ
Günden gün artar günāḥıñ

Sevmez seni ehl-i İslām
Ṣoñunda olursuñ pişmān

Fenāda seven müᵓmini
Bāḳīde yoldaş bil anı

ᶜAlīyyi’l-mürteżā bunı
Diyüp eṣaḥ diñne anı

Dünyā niᶜmetlerü bilüñ
İslām niᶜmetidür bilüñ

İslāmile ḥaşr olursañ
Dāreynde mesrūr olursuñ

ᶜĀrif kimdür anı benne
Ṭāᶜatu’llāh iden añna

ᶜĀriflere yiter ṭāᶜat
İder Allāh aña ᶜināyet

117ª

Daḫı ister iseñ ᶜibret
Yiter saña bilindi mevt

Evvel gelenler durmadı
Birisi bunda ḳalmadı

Buyurdı ʿAbdullāh bin Mesʿūd
Ne dirse buluñ maḳṣūd

Niʿmetini yiyiñ diyiñ Allāh
Şükür diyüp diyiñ el-ḥamdu li'llāḥ

Eger şükrini bilirseñ
Vaṣfa gelmez anı bilseñ

Ḥamd ü ṯenā idüñ ḥāle
Kim ki itmez ẓālim ola

Her kim olur ise ẓālim
Ḳıyāmetde görür ḥālin

Getirme kendiñe riyā
Atar seni yarın nāra

Çıḳarsa ḳalbiñden fesād
Dāreynde olasıñ küşād

Dāvūd ʿAleyhi's-selāmdan
İşidindi kelāmından

Tevrātda görmişem bunı
Nedir diñne imdi anı

Üç nesneʾi bilmeyenler
ʿĀḳıllı degildir anlar

Dutundı sen bunı kāmil
Dutarsañ olursuñ ʿāḳil

Ḳıyāmet içün olur aẓıḳ
Olmayana olur yazıḳ

Ẕāẖīreñ cemʿ olur bunda
Ḥāẓır buluñ yarın anda

117ᵇ

Kimseye etme eziyyet
Cüdā eylemeyesiñ ḥurmet

Ḥurmet kimde bilüñ anı
Ḳurtarır nārından cānı

Ṭaleb idüñ yiyiñ ḥelāl
Terk idüp yimeyiñ ḥarām

Dāʾim yiyesiñ ḥelālden
Ḳurtulasıñ kötü ʿamelden

Ḳorḳu çoḳdur müʾminlere
Yakışır mı Müslimlere

Buyurdu kim Ebū Hüreyre
Diñne kelāmı ne ola

Muḥammedden işitdi anı
Ḳulaġıñ dut uyar cānı

Üç nesneden buluñ necāt
Üçünden oluñ helekāt

Dereceñ artırır üçü
Üçü baġışlar bir ṣuçı

Necāt bulayım diyen ḳullar
Şunuñ gibi durur anlar

Dāʾim ḳorḳar bir Allāhdan
Ẓāhirinden bāṭınından

Evsāṭ olan durur aʿlā
Bir bilmeli aʿlā ednā

ʿAdālet üzre olmalı
Ḥaḳḳıñ rıżāsın bilmeli

Ḫoşnūd ola senden Ḫudā
Ḥaḳdan olmayasıñ cüdā

Ḳorḳulardan oluñ necāt

Gid doġruya bul maġfürāt

118[a]

Helāk ideni bilindi
Ġāyet buḫīl olan didi

Hevāya uyar ġāfiller
Yañılmışdır yolun anlar

Dāḫil ider egi[yi] görmez
Kendinden ġayrıyı begenmez

Egi görür kendisini
Doldurmuş riyāʾ nefsini

Kendin öger ben benim dir
Benlik şeyṭān işidir bil

Kendiñi eyleme helāk
Ölücegiñ ṣoñra türāb

Bunuñ ṣoñı ṣoñı yoḳdur
Cevri cefāları çoḳdur

Müʾmine bu fenā zindān
Kāfirlere bu gülüstān

Kāfirleriñ bu fenādır cenneti
Ne farż bilir ne işler sünneti

Müʾmin olan fenā bilir
Cennet Rıḍvān dīzār bulur

Nedir derecāt bilindi
ʿAmeliñi artırindi

Yimek ṭaʿāmı yidirmek
Ḥamdüli'llāh şükür dimek

Yedirirseñ taʿāmıñı
Egi idesiñ ḥuyuñı

Selām virmek selām almaḳ

Gelirse selāmın almaḳ

Daḫı yollayasıñ selām
Tamāmına ire merām

118[b]

Gicelerde ḳıl namāzı
Ḥaḳḳa idegör niyāzı

Nās leyilde olur menām
Dir iseñ yā Kerīm Mennān

Bunlar ile menzil artar
Varır bir menzīle elter

Olım dirseñ yüce aʿlā
Düşegöründi bu ḥāle

Allāh ʿAẓīm Celīl Cebbār
Ḳadīr Ġafūr durur Settār

Diñne imdi keffārātı
Bulım dirseñ hidāyātı

Ṣovuḳ ṣuyla alır ābdest
Her vaḳitde idüñ ābdest

Kademiñle yürüyesiñ
Cemāʿatile ḳılasıñ

Namāzı ḳılınca giden
Öbir vaḳte naẓar iden

Emrine olasıñ ḥāẓır
Ḥaẓırları sever nāẓır

Ẕunūbıña bu keffārāt
Bıraḳma eyle murādāt

Böyle vaḳit ele girmez
Ṣoñ pişmānlıḳ fayda virmez

Diñne ne buyurdı Aḥmed

Dutundı olduñsa ümmet

Buyurdı Cebrāʾīl ʿAleyhi's-selām
Yā Muḥammed diñne nedir bu kelām

Ne ister anı virir Mevlā
Ne dilerseñ anı virir ol aʿlā

119ª

Gelir bir gün ecel size
Vācibleri diyem size

ʿAmeliñiz çoḳ eyleyüñ
Aḫreti maʿmūr eyleyüñ

Gel olur gidilir bundan
ʿAmel īmān geçer anda[n]

Varmayındı sen aña boş
Taṣdīḳ idüp yeriñ it ḫoş

Sevüp dünyāya aldanma
Sevmeyenler olur aʿlā

Anı sen terk ider iseñ
Sever seni ʿazīz Mevlā

Ḳāle'n-nebiyyi ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem "Terki'd-dünyā re'si külli ʿibādetün"[435]

8 + 8 = 16

Buyurmuşdur Resūlu'llāh Ḥabību'llāh ṭabību'llāh
Cān göñülle dut ḳulaġıñ her kelāmı anıñ maḥbūb

Cümle ʿibāḍetiñ başı terk-i dünyā itse kişi
Emrini dut nehyinden ḳaç ʿindi'llāh olasıñ ḥabūb

Daḫı buyurmuşdur Ḥabīb dünyā aḫret ẕaḫīresi
Beḳā lāzım bilüñ anı ṣadrıñ nūr sır dola ḳulūb

Daḫı buyurmuşdur Resūl dünyā sāʿātlerinde siz

[435] "Dünya (gayretini) terk etmek bütün ibadetlerin başıdır." Hacı Bektaş Velî, Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye,nşr. Gıyasettin Aytaş (Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Yayınları,2010), 357.

Ṭāᶜatu’llāh olup anca vücūduñ olmadan ġurūb

Daḫı buyurmuşdur Ṭabīb dünyā bir cīfeye beñzer
Aña ṭālib olan kilāb ṣaḳın bilmeyesiñ şuhūb

Neceleri buña geldi benüm deyüp bāḳī ṣandı
Düni güni dünyā sevdi şol misāli aldanup

Cihāna geldi Şeddād saraylar yapdı bī-ḥad
Didi kim yaparam cennet görmeden irişdi şuᶜūb

Aldandı dünyāya Nemrūd malı mülki benim deyüp
Aṣılsız daᶜvāya düşdi bilirdi kendini şuᶜūb

119ᵇ

Ḥaḳ Teᶜālā emr eyledi sivrisinek helāk itdi
Aña uyan cümle gitdi öldüler şedīd gelüp

Firᶜavn benim deyüp fān bilirdi işiñ ṣoñın
Ṣafā ṣandı bu cihānı zīnetine aldanup

Bir gün oldı ecel irdi ḳavmi ile helāk oldu
Baḥr içinde yol açıldı eceline sebeb meskūb

Ḳārūn mālına güvendi Ḥaḳḳıñ emrini dutmadı
Kizib ṣāndı ḥaḳ kelāmı Mūsāya inanmayup

Dürlü fitnelere daldı ḥırṣ ġāyetden çoġaldı
Mālın kendin türāb yutdı aña da irişdi maġẕūb

Nece bunlar gibi ḳullar aldandılar bu fenāya
Ṣoñı yoḳdur sevme imdi ziyāde kendiñ ṣaḳınup

Şimdi leẕẕet virir saña irişir ölüm bir gün
Māldan mülkden fayda olmaz dile Ḥaḳdan raḥmet maṭlūb

Neceleri buna geldi
Bu fenāda daᶜvā ḳıldı

Āḫir fenā fānī oldı
Kamiller ḥiṣṣeler aldı

Ḳāle'n-nebiyyi ᶜaleyhi's-selām "Ş̱emāniyetün eşyāᵓe lā-teşbaᶜu min ş̱emāniyeti'l-ᶜayni mine'n-naẓara ve'l-arżı mine'l-maṭara ve'l-ünş̱ā mine'ẕ̱-ẕ̱ekere ve'l-ᶜālimü mine'l-ᶜilmi ve's-sāᵓilü mine'l-mesᵓūli ve'l-ḥarīṣu mine'l-cemᶜi ve'l-baḥru mine'l-māᵓi ve'n-nāru mine'l-ḥāṭabi"[436]

8 + 8 = 16

Buyurmuşdur Reṣūlu'llāh sekiz şey sekize doymaz
Gözler baḳmaġıla doymaz yerler ne ḳadar olsa şeᵓūyūb

ᶜAvratlar erine doymaz ᶜālimler ᶜilmine ḳanmaz
Mesᵓele ögrenici suᵓāl ᶜālimlerle ola lezūb

Ḥarīṣ olan ādem bütün dünyāyı cemᶜ itse
Gözüne görünmez biri artırır göñülde kerūb

120ª

Deñizler ṣulara ḳanmaz āteşler oduna doymaz
Sekiz şey sekize ḳanmaz ḫoş kelām eyle sürüp

Her birinden nece ḥisse eger alır iseñ müᵓmin
Dāreyn içre olun maᶜmūr eyleyesiñ ᶜamel meltūb

Bir rūzigār durur sende şimdi diñse gider vücūḍ
Neye maġrūr olursuñ sen sanma ki baña ḳalır hüyūb

Neceleri buna geldi benim diyüp göñül virdi
Āḫiretinde türāb oldu cānlarını etdi ḫarūb

Müsāfirḫānedir vīrān biri ḳalmaz yaradılan
Hemān Allāh Aḥad Bāḳī dile raḥmet gide ẕ̱unūb

Şimdi bunda güler yüze yarın anda olur cīfe
Ḫudā rıżāsını gözle nefsiñi eyleyüp ᶜuyūb

Nefs-i muṭmaᵓinne ir Ḥaḳḳıñ emrin dutup bil
Nehyinden ictināb eyle ḫulūṣ ᶜameller eyleyüp

Mehenkdir insāna dünyā yaratmışdur nārı cinān
Bāḳīye virince göñül ḥubb-u dünyā firār olup

Ḥażret-i Süleymān buna gelüp salṭanat eyledi

[436] "Sekiz şey sekiz şeye doymaz: Göz bakmaya, yer yağmura, kadın kocasına, âlim ilme, öğrenen soru sormaya, cimri mal biriktirmeye, deniz suya ve odun ateşe." Kaynağı tespit edilememiştir.

Ḥaḳḳıñ emrinden ẕerrece bir nefes iḫrāc olmayup

Şükrünü bilirdi dāʾim ẕikru'llāh iderdi müdām
Anı severdi Ḥaḳ Teʿālā Süleymān benimdir deyüp

Ḫalīl İbrāhīmi Allāh aġniyādan etdi şöyle
Bilirdi niʿmetiñ şükrin olup ferāḥ ḳonuḳ görüp

İderdi birligin ṭaṣdīḳ olurdı sözüne ṣādıḳ
Düni güni idüp niyāz bī-niyāza yalvarup

Gelse ḳażā idüp ṣabır niʿmetine idüp şükür
İsmu'llāhı dāʾim oḳur ẓāhir bāṭın iḳrār ḳılup

Ḫalīlim buyurdı Allāh gerçekdir ki nebiyyu'llāh
Ḳalbine girmedi dünyā ḥubbili'llāh rıżāʾi Ḥaḳ durup

Ḥażret-i Eyyūba Allāh marażlar vücūda virdi
Ḥaḳḳa ẕikr eyledi şöyle zerre miḳdārı durmayup

120ᵇ

Ḥażret-i ʿĪsāyı Allāh ḫalḳ eyledi rūḥu'llāh
Faḳr ile dururdu bunda şükru'llāhı ḥamd eyleyüp

Ḥażret-i Yūsufa Allāh ḥüsnü cemāl virmiş idi
Ḳalmadı ḳalbinde ġurūr ibtilālara irüp

Mışıra eyledi sulṭān salṭanat taḫtında durup
Ḥubb-u dünyā nedir bilmez cümle ḥālin Ḥaḳdan bilüp

Muḥammed Muṣṭafā geldi cümleniñ şāhı sulṭānı
Anuñ şanı gibi hiç şān yaradılmışda bulunmayup

Ḫātemü'l-enbiyā gerçek Ḳurʾān inzāl etdi Allāh
Anı sevdi Ḥabībdür anuñ gibi kimseyi sevmeyüp

Dareyn içre odur sulṭān doġunca ümmetī deyüp
Evveli evveldir anuñ āḫir zamānda gelüp

Ḥaḳ Teʿālā anuñ içün yaraddı cümleyi yoḳdan
Anı sevdigi çün Allāh cümle maḫlūḳı ḫalḳ idüp

Böyle bir şāh iken ṭabīb sevmedi dünyāyı benne

Ḥamdüli’llāh olduñ ümmet anuñ şānın añnayup

Çün ümmetsiñ bilindi āh anuñ şerīʿatin dutup
Ẕunūblardan olasıñ pāk istiḳāmet üzere olup

Ḥabību’llāh ne buyurmuş Ḥaḳ kelāmında olan emre
Taleb ḳılup eyle ʿamel ḳalbiñ nūr-ı īmān dolup

Neyi sever ise kişi anunla ḥaşr ider Bārī
Hemān Ḥaḳḳıñ ḥabībi sev ḳalbīn emrine düşürüp

Dünyāya aldanma ġāfil saña bāḳī degildir o
Saña bāḳī ḳalan īmān ḥubbuli’llāh bāḳī durup

Neceleri sevip dünyā azdı anlar oldı merdūd
İrāde-i cüzʾiyye virdi murād-ı maḳṣūdı bulup

Hemān Ẕü’l-Celāl Allāh ṭarīḳ-i müsṭaḳīmden ayırmaya
Cümle müʾmin müʾminātla dāreyn içre cemʿ olup

Ḳayġulu bī-çāre ḳulı iki cihānda eyle saʿīd
Nūr-ı īmān dolup ḳalbe cemāliñe irgürüp

121ª

Naẓar eyle bu dünyāya
Safāsı yoḳ cefāsı çoḳ

Raḥmān Raḥīm olan Allāh
Sevdigiñ ḳullarla cemʿ eyle yā Ḥaḳ

Ehl-i Ṣabır

Ḳāle’llāhu teʿālā "Va’llāhu yuḥibbu’ṣ-ṣābirīn"[437]

8 + 8 = 16

Buyurmuşdur Teʿāla’llāh kelāmında diñne anı
Ṣabırlı ḳulum severim ne gelirse it ṣabriyyāt

Nebiyyu’llāh buyurmuşdur īmānıñ nısfıdır ṣabır
Olur ise ümmetimden itmiş olur o taṣdīḳāt

Buyurmuşdur Resūlu’llāh Ḥabību’llāh ṭabību’llāh

[437] "Allah sabredenleri /duruşunu bozmayanları sever." Âl-i İmrân 3/146.

Her ne dirse dutasıñ sen diñne imdi ne kelimāt

Muṣībet gelince size dir iseñ bu nedir bize
Dilde ḳalbde bunı dirseñ Yaradandan ol şikāyāt

Zīrā Allāh bir ḳuluna virincegez muṣībeti
Ṣabır eyleyüp şükür itse çeken bulur bil maġfürāt

Daḫı dünyā umūrunu çoḳ söyleyüp dursa bunı
Çıḳmaz anuñ da ḳalbinden bulur ol kimse ḫüzniyyāt

Dimiş olur şunuñ gibi diñne imdi neniñ gibi
Ḥaḳḳıñ emri bize böyle ider dimekdir ẓulumāt

Zīrā Allāh bir ḳuluna itmez ẓulmile bir nesne
Ġafūr Settār olan Bārī cümle ʿadlile ḥükmiyyāt

Dünyā mālına düşünce ḫarīṣu'l-māl isteyince
Dīniñ diñne naṣıl olur çıḳar bilindi s̱ülüs̱āt

Ḫoşnūd olmazsa faḳīrler idemez itse ṣabırlar
Ḥāline rāżī olmasa gider s̱ülüs̱ü dīniyyāt

Uyarındı bunda cānıñ uzatma ilerü diliñ
Menʿ olunmaya emeliñ dilde dāʾim di şükriyyāt

121ᵇ

Cüneyd-i Baġdādī deyüp raḥmetu'llāhi ʿaleyh
ʿĀlimlere sirāc olur gelir çekerse beliyyāt

Mürīdleriñ ḳażāsıdur müʾmine olur ṣilāḥ
Ġāfiller ne bilsüñ anı oldum ṣanırlar helakāt

Müʾmin īmānınıñ dadın bulamaz bilindi bunı
Belāya rāżī olmasa idemez ise ṣabriyyāt

Buyurmuş ki Resūlu'llāh Ḥabību'llāh ṭabību'llāh
Cān gözini ḳulaġıñ aç ne buyurmuş dut ʿaḳliyyāt

Bir kimse maraża uġrasa bir gice ṣabır eylese
Ḥaḳ emrine rāżī olsa yazılır aña ḥasenāt

Anadan ṭoġan evlāḍda günāḥ olmadıġı gibi

Anuñ daḫı ẕunūbı olmaz cümlesine bil keffārāt

Zīrā Allāh sevdigine virir belā ile maraż
Maḳbūl olur anuñ çün ḳul düşünüp eyle fikriyyāt

Żeḥḥāke dimişdür bunı cevābını diñne anuñ
Ḳırḳ gice biri görmese irmese belā musībet

Olmaz Allāhıñ ʿindinde ḫayırlı degildir o ḳul
Çekdirir ḳuluna zaḥmet ḳātında olur maḳbūlāt

Muʿāẕ İbn-i Cebel buyurup raḍıya'llāhu ʿanh
Ḥaḳdan gelen belāʾlara ḫoşnūd olmazsa müʾmināt

Ḫiṭāb irişür Allāhdan Kirāmen Kātibīnlere
Şimālde olan melege *lā-ketebü'l-ḳalemiyyāt*[438]

Ṣaġında olan melege benim ḳulum içün işid
Belāʾları defʿ olunca ʿamellerin ḳıl ketebāt

Ḫaberde şöyle gelmişdür buyurmuşdur Resūlu'llāh
Bir kişiye gele maraż bilindi odur ʿabdiyyāt

Naẓār ider ḳuluna Allāh neler iḥsān ider benne
Taʿyīn olup göremezsiñ ḥasta içün melekāt

Rıżāsında olan ḳulı ḥamdu li'llāh dirse dili
Ḫāṣlarından ider anı ʿizzetinde o maḥbūbāt

122ª

Diye Allāh ol ḳuluna senüñ içün durur tevfīḳ
Dāḫil olur girersiñ sen mekānıñ bilindi cennāt

Şifā bulup ṣıḥḥat olsa evvelki dökülen cümle laḥme
Ḫayırlı bilindi bunı dökülen cümle laḥmiyyāt

Vücūdda dökülen laḥmi nasıl ḫayırlıdır benne
Keffāret ola günāha siline cümle ẕunūbāt

Buyurmuş ki Ebū İmām raḍıya'llāhu ʿanh
Resūlu'llāhdan rivāyet eyledi dir cevābāt

[438] "Kalemler yazmadı."

Ḳaçan bir ḳul bir maraża mübtelā olunca olur
Vaḥiy ider Allāh ᶜAẓīm ḳulaġıñ dut beşeriyyāt

Meleklere emr ider Ḥaḳ benim ḳulum içün sizler
Sıḥḥat bulup ḳalḳınca bu şifā bulunca selāmāt

Daḫı yazıñ s̱evāb buña günāhından ola maġfūr
Rāżī olur ise emre ẕunūbı ᶜaf külliyyāt

Daḫı ṣoñra bunı deyüp ne dimişdür işid anı
Bir müᵓmine gele maraż taᶜyīn melāᵓik erbaᶜāt

Gelir evvel melāᵓikler emru'llāh ile anlara
Birisi ḳuvvetini alır ṣoñra olur żaᶜifāt

İkinci feminden bil ṭaᶜām leẕẕetini alır
Üçüncisi yüzin nūrın giderir döner levniyyāt

Dördüncisi günāhını alır cümle olur ṭāhir
Pāk ider Ḳadīr Ḳayyūm göstermez aña ᶜaẕābāt

Ṣıḥḥat şifā virir ḳula emr ider evvel melege
Āḫẕ eylediğiñ ḳuvvet girü eylendi teslīmāt

İkinci melege diye ṭaᶜāmıñ leẕẕetini ver
Dimāġı leẕẕetini bulsuñ güzel ola femiyyāt

Üçünci melege deyüp yüzünüñ nūrını aldıñ
Virindi vechine anı şifā bula vucūdāt

Dördünci melege dimez günāhın aḫẕ idüp aldıñ
Secde ide diye melek ol dem ide ḥarekāt

122ᵇ

Diye yā Rabbenā oldu[ḳ] dört melāᵓik buna ṭaᶜyīn
Anlar aldıġını virdi vir dimek nedir murādāt

Diye Allāh yā melāᵓik baña layıḳ degildir bu
ᶜİzzetim celālim ḥaḳḳı ne dirse bula maḳṣūdāt

Melek diye amān yā Rab ẕunūbı n'işleyim ben
Ol zamān buyura Allāh melāᵓikeye ẕehbiyyāt

V'eṭraḥu fi'l-baḥri[439] var sen deñizlere atindi anı
Temessük idesiñ anda ʿişyāndan ola ṭāḥirāt

Resūlu'llāh buyurmuşdur bir gice çekerse belā
Maraż ola ya muṣībet bir sene ẕunūba necāt

Baḳindi gör Raʾūf Sulṭān ḳullarına neler virir
Şükrini bil emrini dut bulayım dirseñ hidāyāt

Raḥmeti çoḳ Ġanī Sübḥān ḳuluñ ʿişyānını bilir
Laṭīfdir Rāḥmāndır Allāh āḫiret içün bu manṣūbāt

Vecaʿlara dime ne bu ḥamduli'llāh şükür di Hū
Bulasıñ bunca devleti olmayasıñ sen nedāmāt

Dāʾim diyesiñ Allāh hem Muḥammed Resūlu'llāh
Ḳażā belā her ne gelse bilüp cümle hep maġfürāt

Virir ḳullarına Ḫudā emrinden olmaġıl cüdā
Fenā çıḳarmandı ṣadā Ḥaḳdan bize çoḳ iḥsānāt

Ṣabır bir yüce sulṭāndır
Müʾminlere bir iḥṣāndır

Ṣabır eylemesi ʿirfāndır
İslāma güzel burhāndır

Ḳale'llāhu teʿālā "V'aṣbir"[440] "İnne'llāhe meʿa'ṣ-ṣābirīn"[441]

6 + 5 = 11

Teʿāla'llāh buyurmuşdur kelāmı
Emrini dut bulayım dirseñ selāmı

Daḫı ṣabır idenler çün buyurup
Anlarile bile oluram deyüp

123ª

Ḥaḳ Teʿālā ṣabır idince bir ḳulı
Görür nuṣret bulur furṣant olur ulu

[439] "Denize at."
[440] "Sen sabret /duruşunu bozma!" en-Nahl 16/127.
[441] "Muhakkak ki Allah sabredenlerle beraberdir." el-Bakara 2/153.

Yiter saña işitdiñse bu ḫaber
Eyle ṣabır Allāh ider iʿtibār

Ebū Ḥanīfe hikāyet eylemişdür
Üç kimseniñ īmānı olur dimişdür

Āḫir nefesde ḳorḳuluḳ günleri
İrişir ölüm tenden ayırır cānları

Ehl-i īmān olduġunuñ şükrin bilmeyen
Āḫir nefes ḳorḳusın ḳayırmayan

Ẓulm eyleyüp üzerinde ḳul ḥaḳḳı
Çoḳ eyleyenlerdir bu üçü bil ki

Eger ölüm gelse ṣabr eyleyüñ
Ṣabr eylemek vācib anı siz bilüñ

Bir kimseye irer ise muṣībet
Sen aña eyle ki şöyle naṣīḥat

Berāberce s̱evāb virir Ḫudā
İder ʿindinde maḳbūl eylemez cüdā

Ṣabr olunca iki dürlü ṭarīḳat
Biri ol ki ḥamd evi deyü virile cennet

Meger yüz yıl ʿamel eylemeye müʾmin
ʿİbādetle geçirse cümle ʿömrin

Bu maḳāmı varıp anda bulmaya
Ṣabr itmeyen bu cennete girmeye

Ḫamdüli’llāh ḥamd evi olan cennete
Bunda çeker yarın irer devlete

İkinci ṭarīḳ bu ki ṣabır etmeyen
Bu maḳāmdan maḥrūm olur bil beyān

Şeyṭāna ol kimse tābīʿ olur
Ḫaḳ emrine rāżī olmayup durur

123ᵇ

Tañrı saña her ne virse it ṣabır
Ola ölüm ya belā işleme ẕunūb-ı kebīr

Her birinden hikmeti vardır bilüñ
Her emri anuñdur hükūmet anuñ

ᶜAbdurraḥmān bin ᶜAvf raḍıya'llāhu ᶜanh
Buyurmuşdur kelām diñle ey cān

Bir kimseye ire muṣībet bir gün
Ḳara geye yırta esbābın ol gün

Ya yüzin yırtup saçın keserse
Ḥaḳdan geldi deyüp rāżı olmasa

İslāmdan çıḳup ġayrı dīne girer gibi
Küllü ᶜameli gider anı bilindi

Bunı bilüp olasıñ emre rāżī
Ḫoşnūd olagör irerse ölüm ya maraż ī

Resūlu'llāha gelüp bir gün biri
Böyle bir günāh işlemişdür ulu

Ḥabību'llāh melin olup düşündü
Ḥaḳdan ḥayā idüp maḥzūnlar durdı

Şeyṭānlar içinde şād oldı İblīs
Aġlar belāya uġratdım dir telbīs

Kendiñe güldürme İblīsi etme ferāḥ
Muṣībet irince söyleme günāh

Muḥammede ümmet olan ṣabır ider
Ḥaḳḳıñ birligini ẕikri fikr ider

Her ne gelir Ḥaḳdan gelir bilesiñ
Ḥaḳḳa ḳul Muḥammede ümmet olasıñ

Fāṭımā binti Aḥmedden ḥikāyet olındı
Dut ḳulaġıñ diñne kelām bilindi

On beş yaşında oġlum öldi pehlivān
Anuñ içün aġlar idim her zamān

124ª

Menāmımda anı gördüm şöyle kim
Yüzi ṭolu çıyan ʿaẕāb içre şöyle kim

Didim oġul yüzüñdeki olanlar
Ne sebebden saña dolmuş çıyanlar

Didi ey ana işde senüñ baña
Gözüñüñ yaşıdır diyem saña

Seniñ gözyaşıñ beni böyle eyledi
Sen aġlarsıñ ʿaẕāb görürem didi

Uyandım tevbe eyledim ol zamān
Şimden girü aġlamayam her zamān

Umardım Bārīden bir daḫı görem
Oġlumuñ ḥāli ne güne bir soram

Hele āḫir bir daḫı gördüm anı
Ḳurtulmuş ṣıḳletden gitmiş o ḥāli

Sevinip duʿālar eyledim aña
Beni ʿaẕābdan ḳurtardıñ dir ana

Dir ʿaẕābdan ḫalāṣ itdiñ sen beni
Terk eyledigiñ sebeble aġlamaġı

Eger ana gücüñ yiterse rūhum çün
Eyle duʿāʾ ver ṣadaḳa benim çün

Zīrā duʿāñıza muḥtācız bizler
Şimdi dünyāda raḥmet oḳuyuñ sizler

Uyandım ol demde açdım gözümi
Taṣadduḳ tez eyledim didim sözümi

Her gün taṣadduḳ eylerdim rūḥı çün
Namāz ḳılup bağışlardım cānı çün

Eger aldıñsa yiter saña bu kelām
Belā ḳażā gelirse ṣabır eyle tamām

Ḥaḳ Teᶜālā Ḥannān Mennāndır Sübḥān
Sen anı bil saña ider bil iḥsān

124ᵇ

Ḥażret-i server buyurmuş diñne cevāb
Dutan emrin görür yarın anda ṣevāb

Muṣībet irişince ṣabır olmasa
Ya yaḳasın dutup feryād eylese

Ḥaḳ anuñ pāre pāre eyler dīnini
Ḥarām eyleye ol ḳula dīzārını

Eger vāylā dise çaġırsa her kim
Duᶜāları ḳabūl olmaya her ne kim

Eger aġlayıcı getirse itse fiġān
Cümlesin cehenneme atar ol zamān

Buyurdı Dāvūd Nebī ᶜAleyhi's-selām
Aṣḥāb arasında otururken kelām

Bir miḳdār gözlerin yumup oturdı
Açup gözlerini bir kerre güldi

Didiler yā Resūlu'llāh ne güldüñ
Buyuruñ görelim neler ki gördüñ

Buyurdu cennetde ṣıbyānlar gördüm
Baᶜżısı yaşlı anları ṣordum

Didim bunlar niçün oturur böyle
Sizler gibi şād degildir nedendir söyle

Çün cennet şādlıḳ yeridir olmaya ġam
Bunlara niçün yetişdi neden ki elem

Didiler bunlar çün gözyaşı dökerler
Anlar anuñ çün ġuṣṣa çekerler

Sen ṣanırdıñ severem evlādımı
Bilindi kim neye uġramış ḥalini

Sen severseñ oḳu bunlara rāḥmet
Eyle ṣabır bul şefāᶜat ola Ḥaḳdan ᶜināyet

Eger ṣabır eylemese üç dürlü belā
Virir Ḥaḳ ḳullarına aġlamaġıla

125ª

Evvelā s̲evābdan maḥrūm olur ol
İkinci günāha girir bellü bil

Üçünci ölüsine olur ᶜaz̲āb
Aḫiretde anlara irişir ḫiṭāb

Eger yürek ḳāynamadan baş çıḳarır
Cānını ᶜaz̲ābdan ol ḳul ḳurtarır

Resūlu'llāh süḳūn ile aġladı
Oġlı İbrāhīm merḥūm oldı idi

Niçün aġlarsıñ yā Resūlu'llāh diyüp
Suᵓāl idüp ṣaḥābeler ṣorup

Sen buyurduñ aġlamañ deyü bizlere
Neden ḫüzn eyleme düşdü sizlere

Ḥaḳḳın nehyi deyü buyurduñ Ḥabīb
Dertlileriñ devāsısıñ yā ṭabīb

Resūlu'llāh cevābında buyurdı
Gözyaşıyla göñül ġuṣṣāsına ᶜāzāb olmaz didi

Şol kimseye ᶜaz̲āb eyler ki Allāh
Diye diline işāret eyledi Nebiyyu'llāh

Eger sen de böyle aġlar iseñ
Ṣavtile yas idüp yas eyleseñ

Benim emrime niçün ṣābr etmedüñ
Deyü Allāh ᶜāzāb ider niçün dutmadıñ

Hemān ne dirse bunda dutagör
Fānī dünyā āḫreti maᶜmūr idegör

Veren de Ḥaḳ alan da Ḥaḳ cümleyi yaradan
Vitir Ferd Aḥad Ṣamed kendi Bāḳī durur muṭlaḳ

Ṣabrile olur selāmet
Bu dersi oḳutdı Aḥmed

Kim ki ḥadīṯini dutar
Şefāᶜatçi olur Muḥammed

125ᵇ

Ḳāle'n-nebiyyü ᶜaleyhi's-selām "eṣ-Ṣabru miftāḥu'l-ferec" ṣadaḳa Resūlu'llāh[442]

8 + 8 = 16

Buyurmuşdur Resūlu'llāh Ḥabību'llāh ṭabību'llāh
Ḳulaġıñ dut bu kelām ola saña istiġāṯ

Ṣabırdır miftāḥı anuñ ġamlardan aẕād olmanıñ
Eyle ṣabır bulasıñ sen diyem saña istiġāṯ

Ferāḥlara irişe kim keşif kemāl bula her kim
Ṣabr ehli olunca ḳul bula murādı istiġāṯ

Resūlu'llāh buyurmuşdur īmānıñ rütbesi ṣabır
Şol misālde bilindi anı bilesiñ nedir istiġāṯ

Ne günedir vücūdda baş īmānıñ rütbesi veş
Anuñ kemāli anuñ gibi eyle ṣabır bul istiġāṯ

Resūllu'llāh buyurmuşdur īmānıñ nıṣfıdır ṣabır
Müᵓmin ola ve müᵓmināt ide ṣabır bula istiġāṯ

Daḫı buyurmuşdur Resūl ṣabır bir ḫazīne şöyle
Eger bilir iseñ anı diyem saña bil istiġāṯ

Uçmaḳ ḫazīnelerinden dükenmez bir ḫazīnedir
Ol maḳāma irem dirseñ eyle ṣabır bul istiġāṯ

Daḫı buyurmuşdur Nebī her kim ṣabır idüp dura
Çoḳ ḫayr işlemiş ola anuñla ide istiġāṯ

[442] "Ferahlığın anahtarı sabırdır." İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü'l-ḫafâ,* nşr. Ahmed el-Kalâş, (Beyrut: y.y., 1985), 21.

Daḫı buyurmuşdur ṭabīb ṣabır ehliniñ ismi ola
İkrām ṣāḥibi dinüp uçmaḳ içre bula istiġāṣ

Resūlu'llāh[a] ṣordılar dürüst īmān nedir deyü
Buyurdu kim Ḥabību'llāh ṣabır ile ola istiġāṣ

Daḫı buyurdu kim şöyle ṣabır ehli iʿṭā göre
Dāreyn içre saʿīd ola saḥīlerle ola istiġāṣ

Hażret-i ʿÖmer buyurdı raḍıya'llāhu ʿanh
Ben bir cevher buldum şöyle ḳıymeti çündür istiġāṣ

Her kim ṣabıra irdi bu bir cevher bahā irmez
Aña ḳıymet kimse bilmez dile Ḥaḳdan istiġāṣ

126ª

Müʾminleriñ ḫayırlısı ṣabrile menzile irer
Bu rütbeye iren ʿāşık ider ṣıdḳile istiġāṣ

Ḥażret-i ʿAlīye bir gün suʾāl eylediler şöyle
Didiler yā ʿAlī söyle senden kelām-ı istiġāṣ

Şu göklerden aġır var mı daḫı yerlerden geñiş
Deñizlerden boġucı ola bize cevābı istiġāṣ

Daşlardan eşed ola āteşlerden yaḳıcı
Zemheriden ṣovuḳ ola digil bize istiġāṣ

Yılan aġusından acı var mıdır dünyāda hīç
Bunlarıñ miṣāli var mı şüphe ḳalmaya istiġāṣ

Buyurdu kim Ḥażret-i ʿAlī raḍıya'llāhu ʿanh
Bunlarıñ beşerde miṣli vardır eyleñ istiġāṣ

Bühtān göklerden aġır söyler ol kimse etmemiş
Anuñ gibi çeker yükler ister Ḥaḳdan istiġāṣ

Yerlerden geñiş ola her kim ḥaḳ söyleyüp dura
Bunuñ gibi menzile ire ide Ḥaḳdan istiġāṣ

Daşlardan eşed ola münāfıklarıñ ḳalbi
O yola eyleme sevdā Mevlādan eyle istiġāṣ

Deñizlerden boġucudur ḳalbi ḳatı olan kimse
Anlardan olasıñ ıraḳ itmeyesiñ istiġāş

Āteşden yaḳıcı anlar ʿadālet itmeyen begler
Ṣovuḳ zemherīden buḫīl buḫīlden etme istiġāş

Yılan aġusından acı didi ṣabır eylemesi
Çün işidiñ bu kelāmı dile Tañrıdan istiġāş

Ḥaḳ Teʿālā ḳullarına virir belā ile maraż
Bilüp Ḥaḳdan itse ṣabır ider Ḥaḳdan istiġāş

Didiler īmāna ʿalāmet dörtdür biri anuñ taḳvā
Ḥayā şükür ṣabır üçü bu dördiledür istiġāş

Buyurmuşdur Resūlu'llāh Ḥabību'llāh ṭabību'llāh
Cān göñülden eyle ṭaṣdīḳ idesiñ Ḥaḳdan istigāş

126[b]

Ḳıyāmet güni olunca nidā oluna ol demde
Herkes ʿameline göre ider Ḥaḳdan istiġāş

Oruç dutanlara gele veznile ecir virile
Namāz ḳılanlara böyle göreler Ḥaḳdan istiġāş

Ḥacılara veznile ola zekāt virenlere böyle
Ḳıyāmet gününde ecir bula Ḥaḳdan istiġāş

Veznile virile ecir kimine otuz ya yedi yüz
ʿAmeline göre ecir ide Ḥaḳdan istiġāş

Belā ehli aña gele ecir vezinsiz ola
Ḥisābsız ecir virile ola Ḥaḳdan istiġāş

Eyle ṣabır bu fenāda
İrersiñ yarın murāda

Şimdi olur iseñ ġamda
Duruñ cennet maḳāmında

Ḳāle’llāhu teᶜālā "İnnemā yüveffe’ṣ-ṣābirūne ecrahum bi-ġayri ḥisābin"[443]

8 + 8 = 16

Bu ḥāli görünce anda diyeler dünyāda biz
Olaydıḳ belā ehli bulaydıḳ bunca istiġāṣ

Olaydı ṣındularile pāre pāre vücūdumuz
Bunca ecir bulaydıḳ ideydik Ḥaḳdan istiġāṣ

Bunlara emr ide Allāh gideler cennete anlar
Ḥaḳḳıñ dīzārın isteyüp diyeler olam istiġāṣ

Ḳayġulu belālara ṣabride ᶜāşıḳlarile
Yarın cemālu’llāh ire kemāl rütbe göre istiġāṣ

Gel ey müᵓmin eyle ṣabır
Her ḥāliñe eyle şükür

Bu ḥāli ṣādıḳlar oḳur
Kemāle eylegil fikir

127ª

Medḥ-i Ehl-i Ṣabır

8 + 8 = 16

Diñne neler diyem saña kelāmım merdāne
Dutarsañ lüᵓlüᵓ-i dāneden bu dāneden eyle eṣīṣ

Cümle nebī geldi buna fānīde irişdi elem
Elemlere eyleme ġam ġama ferāḥ eyle eṣīṣ

Evliyālar rütbesi ᶜālimleriñ mertebesi
Ṣabrile artar derecesi dereceler ola eṣīṣ

Müᵓminleriñ ᶜalāmātı ṣabrile olur selāmātı
Velīlerüñ kerāmātı kemāline göre eṣīṣ

İrişirse bir belā saña ararsañ derdiñe devā
Kāmillere dertdir devā devāyı eylegil eṣīṣ

Müᵓminlere zindāndır dünyā kāfirleriñ bu cenneti

[443] "Muhakkak ki sabredenlere /duruşunu bozmayanlara ödülleri hesapsızca verilecektir." ez-Zümer 39/10.

Dünyāyı ṣat aḫreti al alasın ġāyetle eṣīṣ

Bu günler gibi gün olmaz geçirme ʿömrüñi hevā
Ölüm gelüp irişmeden eyle ʿamelleri eṣīṣ

Nece Rüstem buña geldi pehlivānım deyüp durdı
Rüstem oldur diyem saña ṣabrile olasıñ eṣīṣ

Ḳahrimān daʿvāsı budur pehlivān daʿvāsı bu
Eyle īmān işle ṭāʿat ṭāʿatu'llāh ola eṣīṣ

Her ne gelse Ḥaḳdan gelir böyle eyleyesiñ īmān
İşle ʿamel eyle ḫulūṣ ḫulūṣuñı eyle eṣīṣ

Sen ben daʿvāsına düşüp Ḥaḳdan ıraḳ olamayasıñ
Ḥaḳḳıñ emri her ne ise işlegil anı eṣīṣ

Nehyinden ictināb idüp şerīʿat üzere gidüp
Allāh resūlüni sevip ḥubbuli'llāh ola eṣīṣ

İstiḳāmet üzere olup ṭarīḳ-i müstaḳīmi bulup
Ḥadīṣ Ḳurʾān gerçek diyüp ṣıdḳile eylegil eṣīṣ

Ögrenegör ʿilimleri eyleyegör ʿamelleri
Artıragör ʿibādeti ʿābidligi eyle eṣīṣ

127[b]

Ṭarīḳatden ıraḳ olma maʿrifeti bilindi sen
Ḥaḳīḳat üzere gidüp istiḳāmet üzere eṣīṣ

Nefsiñ hevāsına uyma şeyṭāna tābiʿ de olma
Ġuru ġavġālara dalma bu ḥalden ḳaçasıñ eṣīṣ

Ġāyetden dünyāyı sevip gülerse yüzüne baḳma
Harāmdan eyleme loḳma helālden eylegil eṣīṣ

Oḳuyup Ḳurʾānı diñne ʿilm erkān nedir añna
Allāh kelāmıdır benne iḳrār taṣdīḳ eyle eṣīṣ

Ḥabību'llāh ne buyurmuş aña īmān idegör sen
Dilde iḳrār ḳalbde taṣdīḳ eyleyüp idesiñ eṣīṣ

Belālara eyle ṣabır ḳażālara eyle ṣabır

Her ne gelir ḥaḳḍan gelir emrine rāżī ol eşīş

Fetvā ṣabır ile olur taḳvā ṣabır ile olur
Ṣabrile murāda irilir iresiñ maḳṣūda eşīş

Ṣabrile oḳunur ʿilim ṣabrile işlenür ʿamel
Ṣabrile bulunur kemāl kemāle iresiñ eşīş

Zāhidlik ṣabrile olur ʿābidlik ṣabrile olur
Fāżıllik ṣabrile olur ṣabır eyleyesiñ eşīş

Ṣabrile olunur ḥalīm ṣabrile cemʿ olur ʿaḳıl
Ṣabrile ıraġ olur caḥīm duragör ṣabrile eşīş

Sabr ehli cennete girir ṣabr ehli niʿmeti görür
Ḥabību'llāh komşu olur anı bil ṣabr eyle eşīş

Sabr ehli olur ʿāşıḳ ṣabr ehli olur ṣādīḳ
Ṣabr ehli dīzār görür bilüp anı ṣabır eyle eşīş

Ḥaḳdan her ne gelir ḳula
Ṣabr idene dirler ʿāşıḳ

Belā ḳażāya irince
Ḫoş görenler olur ṣādīḳ

Maʿrifeti'n-nefs

128ª

Ḳāle'llāhu teʿālā "İnne'n-nefse li-emmāretün bi's-sūʾ"[444]

6 + 5 = 11

Buyurmuşdur Teʿāla'llāh işidüp anı
Cān göñülden diñne diyem saña kelāmı

Nefs-i emmāre güzel yollar gösterir
Büyük düşmān seni Ḥaḳdan ayırır

Nefs-i emmāreye düşünce ḳulları
Cehennemde yaḳar yarın uyanları

[444] "Çünkü nefis -Rabbimin ikram edip uyardığı zaman hariç- sürekli kötülüğü emreder durur." Yûsuf 12/53.

Ne gūne ḥīlesi vardır bilesiñ
Ḥīlesinden her dem ıraġ olasıñ

Şehvet zamānında olur bir ḥayvān
Ġażaba gelince sanki olur arslan

Muṣībet irince ṣıyāne döner
Niʿmete irince Firʿavneveş firār

Açlıḳ vāḳtinde olur serserī
Doyunca çok ider ṭuġyānları

Ḥīlelerin idemez ḳoyunca aç
Aç ḳomaḳdır bu derde çāre ʿilāc

Baʿżı meşāyiḫ nefsiñ ḥālin söyler
Nece biñ naṣīḥāt kār itmez dirler

Şehvete ya muṣībete irince eyü
Ne ḳadar naṣīḥat itseñ dutmaz o

Diseñ ẕikr eyle Resūl ḥaḳḳı
İrişir enbiyālar evliyālar şefāʿati

ʿUlemādan diñne ʿilimler ögren
Ṣuleḥādan nasīḥat dut bil erkān

Naṣīḥat yiter saña ölüm ḳıyāmet
Cehennem var egilere açıḳ cennet

Nece böyle ḫayır ḫaberler kār etmez
Nefs-i emmāreye uyanlar dutmaz

128ᵇ

Ṭaʿām vir[me]señ kesilirse ġıdāsı
Şehvet sākīn olur geçer hevāsı

Taʿām virmeseñ kesilir şiddeti
Ṭarīḳ-i müstaḳīm rāh bulasıñ raḥmeti

Ehl-i baṣīret olanlar añnar bunı
Bu maʿnādan bilenler bilir bunı

Aḥmed bin Erḳamu’l-Belḫī buyurdı
Bir gün nefsim ġazāya gitmek ister didi

Didim nefsim ne ḫayra çeker beni
Bundan baña ḫīlesi nedir bilem anı

Ġazāya gidince ḫalḳ işideler
Baña ṭaʿẓīm ve tekrīmler ideler

Didi nefsim ġazāya gidem gizlice
Ḳabūl idüp didi gid sen böylece

Didim gizli yerlerden gidem böyle
Didi tenhālarda gidesiñ öyle

Didim Ḥaḳ Teʿālānıñ gerçekdir ḳulu
Bilirem ḫayra çekmezsiñ beni

Didim ġazāya gider (...)[445] gitmezem
Düşmāna evvel ḥamle idüp dönmezem

Anda maḳtūl iderler didim seni
Ḳabūl eyledi nefsim cümlesini

Didim nefsim baña dost degil gerçek
Doġruya emr eylemez bu ne olıcek

Niyāz idüp didim yā Rabbenā Ḥaḳ
Ḫīlesi nedir bildir bilem muṭlaḳ

Tañrı baña keşfile ʿināyet eyledi
Nefsim baña bilindi yā Aḥmed didi

Her dem emrim üzere idemem seni
Günde biñ kerre dilersiñ sen beni

129ª

Kimse ḥālim bilmez benim n’oldugum
Bir kerre ölürseñ senden ḳurṭulum

445 جبر کردن

Sen ölünce dirler saña Aḥmed şehīd
Söylenir dillerde şeref nām olup

Nefsimiñ ḥāli riyā ve şehvet bildim
Ol sene ġazāya gitmeyüp durdum

Nefsiñ ḥali riyā ve şehvet gider
Bir ʿamel işletse ġurur ḥāṣıl ider

Nefs-i emmāre her ne ʿamel işledir
Seni Ḥaḳdan firār ider ıradır

Bu maḳāmdan diyem bir ʿacāyip söz
Duyunca ḳalbiñe gizleyindi tiz

ʿİbādet iki ḳısım birine dir iktisāb
Birisine diñne diyem dirler aña ictināb

İktisāb aña dirler çok ider ʿibādeti
Gice ḳāʾim gündüz ṣāʾim ʿamel üzere ʿādeti

Ġazā ider cihād ider farżları işler tamām
Rūz u şeb yalvarıp Ḥaḳḳa dirler el-amān

İctināb aña dir maʿṣiyet bilmez nedir
ʿAmelinde kibr riyā bilmez ḫulūṣ andadır

İctināb üzere ḥāṣıl olan ʿibādet
Ġāyet ṣāliḥ olur ider iṭāʿat

İctināb mükemmel olan kişiler olur
Ḳalbi nūr-ı īmān şerefle żiyā bulur

Ḥaḳ Teʿālādan ġayrıya meyl eylemez
Ḥarām yiyüp ġaybet bühtān eylemez

Bildi nefsini buldu Rabbisini ḳul
Nehyinden ḳaçınup emrin dutagör

Baʿżı meşāyiḫ dirler ṣamit olması
Ṣāʾimden efḍaldir söylenmemesi

129ᵇ

Ṣāʾim ḫaṭā iderse gider s̲evāb
Dutar oruç görmez fayda gider s̲evāb

Oruç gine oruç olur gider s̲evāb
Z̲unūb işler gider kendine keder

Bu iki türlü ʿibādet gerçek durur
ʿĀşıklar maṭlūbı naṣıl ḥāṣıl olur

Cihādında çoḳ olursa ḳul ṭālib
İctinābı tekmīl ider bulur Ḫālıḳ

Emrini ṭutup nehyinden ḳaçar tamām
Terk ider bāṭılları yimez ḥarām

İctinābı tekmīl idüp dürüşür
ʿĀşıḳ ṣādıḳ maḳāmına irişür

Tañrıyı sever her nefes olur ʿayān
Vücūdların idüp ḫarāb cānların iderler ḳurbān

Resūlu'llāh aḥmaḳ var deyüp buyurdı
ʿAḳīl oldur nefsini bilenler didi

Aḫret içün ʿamel ider ʿāḳīl olan
Derdine dermānı bulur alır zaḫīre tamām

Aḥmaḳ oldur nefsiñ hevāsına gider
Gine Tañrıdan raḥmet ṭaleb ider

Ol kişiniñ ḥāli neye beñzer bil kim
Oḳumaz ḥocada ʿālim oluram dir kim

Enbiyāya evliyāya keşf eyledi Allāh
Baña keşfile bildirdi dir kāh kāh

Naṣıl aḥmaḳdır bilmez kendini
Kendiñ kendiñe lāzım bilesiñ sen kendiñi

Biri daḫı şuna beñzer şol mīs̲āl
Sebebsiz Tañrıdan ister ki çoḳ māl

Bir gün olur Allāh baña virir Kerīmdir
Sebebine yapışdıysañ gine böyledir

130ª

Aḥmaḳdır deyü söylersiñ sen aña
ᶜAmelsiz cennet istemek gibidir dirler buña

Her nesneyi sebeble virir Ṣamed Allāh
Eyle ṭāᶜat cennet içre olasıñ ulu şāh

Fānīde ne güne ider ᶜamelleri
Aḫretde öñüne bulur ᶜamelleri

Ehl-i sünnet ve'l-cemāᶜatden olasıñ
Anlarile cennet cemāl göresiñ

Nefs-i emmāreniñ vardır üç ḥāli
Ḳalb içinde olur çıḳar bil ᶜameli

Riyā ᶜucub ḥaseddir bu üç fesād
Müᵓminler şānı degildir böyle ṣıfat

Evvelā riyā ile iderse çoḳ ṭāᶜat
Ḫalḳ beni görsünler deyü ᶜibādet

Böyle deyüp ẕikru'llāh itse ḳılsa namāz
Dise medḥ ide yaradılan bī-niyāza olmaz niyāz

Eger dirse disünler egi kişi bu
ᶜAbd-i zāhid Müslimāndır şu

Tañrıdan ıraḳ ola ḳıyāmet güni
Diyeler riyāyile olur mı Ḫaḳ dīvānı

Sen namāz ḳılmış olaydıñ rıżāᵓen li'llāh
Neler iḥsān iderdi saña Allāh

Sen namāzı riyā ile ḳıldıñ diyeler
Ḳıyāmet güni ᶜaẕāb ᶜiḳāb ideler

Riyā ile ᶜālimler ve ḥācī
Olur ᶜiḳāb ister olursa ġāzī

Ḳalbiñe riyā gelince gider ṣevāb
Ne güne böyle ᶜamel cümlesine budur cevāb

İkinci ṣaġīr ʿucub nefs-i emmārenüñ
Gider ḳalbiñden ḳalmaya hiç gümānıñ

130ᵇ

ʿUcubdur ki hiç kimseyi begenmez olur
Kendini cümleden egi aʿlā bilir

İblīs gibi ben deyü söz uzadır
Nereye varsa yüce ṣedir gözedir

Söz benim olsun deyü söyler sözi
Ḥaḳ kelām söyleseñ çevirir yüzi

Tekebbürlük çirkin ṣıfat irişdirmeye Allāh
Şeyṭān ṣıfatıdır oḳuram eʿūẕubi'llāh

Müʾmine lāyık budur kimi görürse diye böyle
Diye benden küçükdür ḳalbe ġurūr getirmeye

ʿĀlim görüp diye ʿilmi oḳumuş
Ṣāliḥ göre diye ṭāʿat çoḳ ḳılmış

Cāhil görüp bilmezlikle olur ʿāṣī
ʿĀṣī olsam baña ʿaẕāb irer ḳatı

Her kim ki ḳalbine bu maʿnā yürür
ʿUcubdan kibirden ḫalāṣı bulur

ʿĀḳıbet ḫayırlıġı iste Allāhdan sen
Kibir riyā ʿucub terk eyleye dime ben

Üçünci ṣıfat didigümiz ḥased ġāyet
Bir marażdır ilāc bulunmaz Ḥaḳ eyleye ʿināyet

Resūlu'llāh buyurmuşdur ḥased eylemek
Giderir ṭāʿatleri çekersiñ emek

Giderir āteş odunı şol miṯāl
Yaḳup ʿaf olur görüp ḥiṣṣe al

Atar ṭoḫum tarlaya bitmez ikin
Tāʿat ider olmaz ṣevābı ṣaḳın

Şimdi bunda rāḥat idemez ḥased
Yarın anda ḳande bulurlar rāḥat

Ḥaḳ Teʿālānıñ raḥmeti degildir eksik
Baḳup anlara ḥużūr itmese gerek

131ª

Müʾmine lāzım olan kendi nefsine
Ne ṣanu ṣana ġayruya öyle ṣana

Resūlu'llāh buyurmuşdur kendine
Ne ṣanarsa ṣana müʾmin ḳarındaşına

Zīrā müʾmin bir vücūd gibi ola
Bir yanıñ vecaʿ olsa her yanıñ vecaʿlana

Ṣāf derūn olan müʾminüñ ṭāʿatleri
Olur ḳabūl müstecāb duʿāları

Müʾminiñ biri bir ziyāna irince
Daḫı beter ola dimeyesiñ anca

Bu ḥalde olan kişiniñ gider ṭāʿati
Göñülleri ḳaṣāveṭ ve bulmazlar rāḥati

Bir kişi ḳomşuya ḫayr ṣanmaya
Ya ḥarāmdan kendini ṣāḳınmaya

Bu ikiniñ ṭāʿati maḳbūl olmaz
Göñli şād olup ferāḥa irmez

Buyurmuşdur Resūlu'llāh beşer insān
Ḫālī olmaz bu ṣıfātlar ḳalbinden

Çāresi gelir ḳalbe eylemez ıẓhār
Göñülden red ideñ itmeñ āşikār

Göñlüne geleni döndürür girü
Müʾmin-i kāmiliñ böyle olur ḥuyu

Ḥased ola ki birine olur düşmān
Belālara uġrasıñ dir her zamān

Bunda üç dürlü ṣıfat var bilesiñ
Böyle ʿamellerden ıraġ olasıñ

Bir kimseniñ yüzüne güler ʿayān
Furṣant bulunca aña olur düşmān

Göñlü içinde bühtān eyleye ikinci
Ẓannı fāsid anuñ dāʾim bilindi

131ᵇ

Üçünci istemez biriyle egi oldugın
Māl ola muḥabbet ya geçindigin

Ḥaḳ Teʿālā böyle ḳulın sevmeye
Ne ḳadar zāhid olsa cennetine ḳoymaya

Kibir ḥased riyā gide
İçerden eyleye iḫrāc

Kimseniñ ʿaybın görmeyüp
Baṣīret gözlerin aç

Ḳāle'n-nebiyyi ʿaleyhi's-selām "el-Buḫīlü lā-yedḫilü'l-cennete velev kāne zāhidā"[446]

Buyurmuşdur Resūlu'llāh bil anı
Cān ḳulaġıña duyur bu kelāmı

Buḫīller girmeye cennete olursa zāhid
İsterse olsun rūẓ u şeb ʿābid

Kendim egi olam deyüp ḫalḳ olmasun diyen
Cennet yoḳdur bunı böyle bil beyān

Resūlu'llāh otururdı aṣḥābile bile
Buyurdu ki şimdi bir cennet ehli gele

Hemān fi'l-ḥāl enṣārdan bir kimse geldi
Ābdest ṣuyı ṣaḳalından ṭamlardı

Ṣol eline nāʿlinini aldı virdi selām

[446] "Cimri, çok ibadet eden kişi olsa bile cennete giremez." Kaynağı tespit edilememiştir.

Cemāᶜat birbirine baḳışdılar tamām

Didiler devletli ḳul imiş bu ḳul
Bunuñ gibi nefese irişdi ki ol

Ḥabību'llāh üç gün bu kelāmı söyledi
Günüñ üçünde de o kişi geldi

Kalḳup gidince o meclisden o ḫāṣ
Düşdü ardına ᶜAbdullāh bin ᶜÖmer İbn-i ᶜĀṣ

Berāberce yola girdi bunlar ikisi
Tā ki eviñ ḳapusına irişdiler bil ki

132ª

Didi vardır atamla aramızda kelām
Üç güne dek ᶜaḥdim var size mihmān olam

Buyuruñ deyüp ol kişi söyledi
ᶜAbdullāh onuñ ḥālin görüp naẓar eyledi

Giceleri ḳalḳup aḥyā eylemedi idi
Uyanır lā-ilāhe illā'llāh Muḥammedün Resūlu'llāh dir idi

Ṣabāḥ namāzını ḳılar yevmi olmaz sāᵓim
Üç gün böyle bu ḥalde görür kemālin

Dilinde söyler ḫayr kelāmını bildim
Bir nesne yoġumuş dimege yaḳın irdim

Didim atamıla yoḳdur benim bir ḥālim
Müsāfir olmada saña bileyim didim ᶜameliñ

Resūlu'llāh buyurdı üç gün kelāmı
Didi size gelir şimdi bir cennet ehli

Üç gün içinde geldiñiz buyurunca
Bir gizli ᶜamel var mı göreyim didim anca

Ḫayr ᶜamelin ṣorsam söylemez anı deyü
Atamla niżām var didim sevgülü

Didim anda ne ᶜamel var varıp görem,

Ol ᶜamel üzre ḫayrlı ᶜamel ḳılam

Ben daḫı ol ᶜameli işleyem muṭlaḳ
Ḥabību’llāh buyurduġına olam müsteḥaḳ

Didi bundan ziyāde yoḳdur ᶜamelim
Velākin ṣāf derūndur göñlüm benim

Bir Müslimāna yavuż ṣanular ṣānmam
Egi ḥāllerin görüp fenā olsuñ dimem

3670 Didi budur işde ᶜamelleriñ eyü
Müᵓminlere lāzım olan ᶜameldir ulu

Bundan bize maᶜlūm olanı bildiñ
Çün müᵓminsiñ ḥased kibri ḳaldırıñ tek

132ᵇ

İdüp ṭāᶜat ṣāfī eyle ḳalbiñi
Eyle ḫulūṣ terk idegör ḳalbden riyāyı

İrişince ḳalbiñe nefs-i emmāre fesād
Dāreyn içre saᶜīḍ olup olmazsıñ küşād

Nefs-i emmāreyi göñülden iḫrāc ide müᵓminīn
Ẕunūbları eyleye ᶜaf Ḥażret-i Rabbi’l-ᶜālemīn

3675 **Müᵓminleri egi gören**
Nefsini eyler arı

Cümleyi egi olsun diyen
Ḥabību’llāhıñ olur yāri

Ḳāle’n-nebiyyü ᶜaleyhi’s-selām "lā-Yüᵓminü eḥadeküm ḥattā yuḥibbü li-aḫīhi mā yuḥibbü li-nefsihi"[447]

8 + 8 = 16

Buyurmuşdur Resūlu’llāh işidüp göñle eyle tāc
Nefsiñ hevāsından geçüp kendiñden eylegil eṯyāc

Nefsine ne ṣanu ṣana müᵓmin gardaşına ṣana

[447] "Sizden biri kendisi için istediğini kardeşi için de istemedikçe iman etmiş olmaz." Müslim, "İman", 71.

Böyle olmayan olmaz müʾmin eyleme ḳalbi iḫtirāc

Bir ʿacāyib sözüm vardır ḳulūbuñ ḥaṣletindendir
Göñüle gizlegil kārdır çıḳa ḳalbiñde olan ucāc

Üç ḥaṣletdir bilüp anı nüfūsıñ fitnesi biri
Biri ḳulūb beliyyesi anları eylegil iḫrāc

Biri ʿābid menzilesi biri müctehid mezlaḳası
Nedir bunlarıñ çāresi aña göre it iḫtilāc

ʿİbādiñe ḳavāmı var ʿibādetiñ niżāmı var
Nufūsuñ felāḥı var ḳalb ṣilāḥı iẕdivāc

Bu ḥaṣletler saña gele müʾmin kemāline ire
Beşer devlet görüp bula irişe ol dem istiḥyāc

Zemīme ṭūl-u emeldir biri istiʿcāl ʿamel
Ḥased kibir eyleyüp itmeyesiñ istidrāc

Ḥaṣāli ḥamīde oldur *ḳaṣr-ı emel te'eddīn-i fi'l-umūr*[448]
Naṣīḥat tevāżuʿ eyle itme kimseye istiḳsāc

133ª

Ḳulūbuñ ḥālini duyduñ ne güne meyl ider bildiñ
Bilüp anı eyle ʿamel ṭūl-u emel ola istiḫrāc

Nufūsdan olur ḥalāvet selb olur gider ṭāʿat
Şerr-i fesāda düşünce ne güne devrān-ı efvāc

Düşündürür fitnelere irişdirir belālara
Olup sebeb ẕunūblara Ḥaḳdan olur infirāc

Ṭūl-i emel ḳılsa kişi dört nesneye düşer işi
Günden güne artar teşvişi dürlü sevdālara enlāc (?)

Evvelā ʿibādet itmez ʿömrüm var dimesi gitmez
Anuñ işi gücü bitmez nefs hevāsına inziʿāc

Buyurdu kim Dāvūd Ṭāʾi şol günleri bilme ıraḳ
Ölümden yaḳın yokdur ḥāżır eyleyesiñ aḫrāc

[448] "İsteklerimi azaltmam günlük işlerde beni edeplendirir."

Buyurdı Yaḥyā bin Muʿāẕ tūl-i emel cümle ḫayrī
Giderir s̱evābı ḳalmaz derdiñe olmaz ilāc

Dünyā ṭamaḥı çoġalır ḳul ḥaḳḳı nedir bilmez olur
Görünmez gözüne dünyā ṣanırsıñ bir pula muḥtāc

İkincisi diye şöyle yigitligim vardır benim
Ṣoñuñda iderim tevbe bu ʿamelden girüye ḳaç

Diye ki çoḳdur zamānım bir ara çoġaldayım mālım
Bī-vefādan alayım dad deyince ecel irer ʿaynıñ aç

İrişince ölüm saña düşündügüñ ḳalır girü
Mālı evlād fayda virmez derdiñe olmaz ʿilāc

Üçünci ḥırṣıla durur cemiʿ māla meşġūl olur
Diye gencim ḳuvvetim var birlikde olmam iḥtiyāc

Ṣaġlık var ḥastalıḳ var kimiñ ḳapusına varam
Ṣoñuñda ḫor ḥaḳīr olam duşünmeyem daş aġaç

Kişinin yāridir mālı biraz çoġaldım anı
Olup ġaddār idüp raġbet bu ḥālile olsa ḥicāc

Kimseye ṣadaḳa virmez farż-ı zekāt nedir bilmez
Üzerine lāzım olsa gidmez ḥacca olsa ḥüccāc

133ᵇ

Çoġalır mihnet i keder vebālini yüklenir gider
Ḳıyāmet gün ʿaẕāb çeker ḳanı sīm ü zer i dībāc

Dördünci şöyle olup ḳasāvete dala ḳulūb
Günden gün artırır ẕunūb ola ʿameller teḫāc

Aḫret içün olur ġaflet dünyā içün olur ḥācāt
Fikrine gelmez ḳabir mevt dāreyn içre görmez sirāc

Resūlu'llāh buyurmuşdur bir kimse oḳuya ʿilim
Üç niyyet ḳalbinde ola olmaz göñli veş ḳıraç

Ḥaḳ Teʿālā cehenneme ḳoya kıyāmet güni
ʿĀlim yanında idem riyā diye ʿilmiñ anamaz lāc

ʿİlim virincegez Çalap zīnetile idem ṭaleb
Görüp taʿẓīm ideler hep diyen ḳande bulalar minhāc

Ḫalḳ içinde olam bellü cümleden olam sevgülü
Bu niyyetle oḳuyanlar ḳanı cennet içe mīzāc

Naṣībi olmaya yarın kibirli olan ʿālimiñ
Atar nāra yaḳar anı ide arżū bulmaz nefāc

Riyāyile oḳuya ʿilim kibir ile ider ʿamel
Kendi kendini begenir dolar ḳalbi içi seyāc

3710 **Arı eyleyince ḳalbiñ**
Ṭabībe irişir derdiñ

Māsivāları çıḳarup
Derdiñe dermānı bulduñ

Ḳāle'llāhu teʿālā "Fe iẕā cāʾeti't-tāmmetü'l-kübrā yevme yeteẕekkerü'l-insānü mā seʿā ve bürrizeti'l-caḥīmü li-men yerā fe emmā men ṭeġā ve eṯera'l-ḥayāte'd-dünyā fe inne'l-caḥīme ḥiye'l-me'vā"[449]

8 + 8 = 16

Ḳıyāmet güni olunca ḳaçan gele büyük ṣayḥa
Ḫaşr olunca cümle maḥlūḳ olısar ol zamān heyāc

Ādemoġlanları ire ḫayrı şerri cümle gele
Herkes ʿameline göre ceẓāların bulalar dāc

134ª

Gide āşikāre anlar cehenneme mürāyiler
Ḫalḳ içide uzun ṭāʿat tenhāsında ider deḫrāc

3715 İdincegez ʿibādeti iḫlāṣıle itmezlerdi
ʿĀdet idinmiş ʿibādeti şol mīṯāl veş ola cerāc

Şol kimseler buna geldi gelüp ṭuġyānlar eyledi
Aḫreti fikirlenmedi cümle ʿameller olur teḥāc

[449] "En büyük dolup taşma /mahşer günü geldiğinde, kişinin peşinden koştuğu şeyleri hatırladığı günde, yakıcı ateş /cehennem, gören herkes için, apaçık hale getirildiğinde, kim ki taşkınlık etmiş ve dünya hayatını tercih etmişse yakıcı ateş /cehennem onun varıp kalacağı yer olur." en-Nâziat 79/34-39.

Dünyāya gelüp azanlar ben benim diyüp duranlar
Cehennemde ʿaẕāb ider olurlar nār içre şeccāc

Ṭūl-i emeller eyleme nefsiñ hevāsına uyma
Ḥaḳdan ziyāde ḫavf idüp gözet kendiñ olup zücāc

Teʿāla'llah buyurmuşdur kelāmında mücde ḫaber
İşidüp müʾmin müʾmināt saʿīd ola ve intihāc

Baḳup aldanma dünyāya
Buñuñ ṣoñı olur vīrān

Cehennem ʿaẕābı şedīd
Meger Allāh vire cinān

Kāle'llāhu teʿālā "Ve emmā men ḫāfe maḳāme Rabbihī ve nehia'n-nefse ʿani'l-hevā fe-inne'l-cennete hiye'l-meʾvā"[450]

8 + 8 = 16

Kim ki ḳorḳar Tañrıdan ḳıyāmet gün olur ḥisāb
Nefsine muḫālifet ide görmişem deyü ʿaẕāb

Nefsini nehiy idüp hevāya tābiʿ olmaz ol
Varıcegi cennet olur Ḥaḳ emrini dutar ḳul

Ḥaḳ Teʿālā ol ḳuluna virir cennette mekān
Dutup emrin nehyinden ictināb idene iḥsān

Resūlu'llāh buyurmuşdur diñne ʿālim ḥālini
Buyurur ki ʿulemā peyġamberleriñ ümmeti

Pādişāhlar ḳapusına varır ise ʿulemā
Söylemeye bāṭılı uymaya nefsine gidere hevā

Güci yetdigince begleri hevādan menʿ eyleye
Naṣīḥat idince ʿālim ḫāʾin dinilmeye

134ᵇ

Eger dünyāya ṭālib olsa varsa ʿālim
Dünya içün ider ne güne olur ẓālim

[450] "Kim de Rabbinin huzuruna (günahla) çıkmaktan korkmuş ve kötü arzularını engellemişse şüphesiz ki cennet, onun varıp kalacağı yer olur." en-Nâziat 79/40-41.

Peyġamberler ḫāyinidir ṣaḳınasıñ kendiñi
Emīn deyüp yanlarına öğrenme varıp fendini

Bu ʿameller ʿālime yaḳın olunca artar riyā
İder kibir olur ḥased ʿucub eyleye her ḳula

Eger bildirirse bir ʿālim ṣabır şükür ʿilmini
Diye ṣāliḥ ʿameller ḳıl söyleye aḫret ḥālini

Ol kimseye yaḳın ol aḫret içün diye cevāb
Günden güne eyleye muḥabbet budur ʿaẕīm ṣevāb

Ola ʿālim gerek ṣāliḥ bildire aḫret ḥālini
Şimdi elde furṣant varken işleyegör ʿamelini

Buyurdu kim Ḥabīb āḫir zamanda bir ḳavm gele
Dīni millet ʿilmini ögredüp bile

Dīn ʿilmin ögrede ki nedir bu sebeb
Cümle mālıñ elinden almaġa ḳaṣdı hep

Sözleri ḍaṭlu ola söyleyeler baldan
Derileri yumşāk ola ḳoyun derilerinden

Ola anlarıñ ḳurt gibi göñülleri
Luʿbile malıñ alup ögredeler ʿilimleri

Diye anlar Ḥaḳḳıñ emri size böyledür deyü
Nece iftirālar idüp ʿaẕāba ireler eyü

Diyeler yüzüne gülüp alayım mallarını
Ḥaḳ bize nece iderse itsüñ ʿaẕābını

Aḫretde ne güne olıcak bilirler ḥisāb
Bilir ḥadīs oḳur Ḳurʾān söylemez doġrı görür ʿaẕāb

Ḥaḳ Teʿālā ol kimselere fitneler vire
Bunda etdigini bulup anda cezālar göre

Ḥalīm olan ḳul[a] yarın ḫayrān ḳalalar
ʿİlmi ile iden ʿamel yarın devlet bulalar

135ª

Ebu’l-Leyṯ Semerḳandī buyurmuşdur anı
Sekiz kimse ile ṣoḥbet eyleyüp duranları

Sekiz dürlü ṭāʾife ider Ḥaḳ Teʿālā
Sekiz nesne ziyāde eyleyiserdur Mevlā

Ġanīlerle oturunca virir Aḥad Ḥaḳ
Dünyā muḥabbetini ziyāde eyleyüpdür muṭlāḳ

Faḳīrlerle muṣāḥibetler eyleyince
Ḥaḳ Teʿālā ḳanāʿatiñ ziyāde eyler anca

Beglerile ider ülfet oturur
Kibirlenir ḳalbi ḳaṣāveti artırır

Daḫı ʿavratlarıla ṣoḥbet eylemek
Cehli ve şehveti ziyāde olsa gerek

Ṣıbyānlarla otursañ egi
Oynamaḳ ve ziyāde eyler ḫuyu

Fāṣıḳlarla söyleşirse kelāmını
Günden gün artırır ol günāhını

ʿĀlimlerle muṣāḥibet iden kişi
ʿĀbid zāhidlik eyleme olur işi

Bu sekizden sekiz ḥiṣṣe al yiter saña
Taḳvā üzere eyle ʿamel duyur cān ḳulaġına

İmām-ı Ġazālī duyurmuş üç dürlü
Beşerleriñ bulunur böyle bir ḫuyu

Biri budur melek gibi olurlar
Cümle kişi senden ḫayr umarlar

İkincisi ḫayvān gibi ola bunlar
Ne ḫayrıñ ola ve ne şerriñ göreler

Üçüncisi ʿaḳreb gibi ṣoḳucu olur
Ḳaçup müʾminler şerrinden bī-zār ḳalır

Melek gibi eyle ḫuyu ḫayr göreler cümle

Şerre düşüp etme fesād ḳalbi ḳara eyleme

135ᵇ

Buyurmuşlar gökler ve yerde günāh ider kişi
Nedir anı bilim dir ḥāsed cümle fesād başı

Göklerde Ādeme İblīs ḥased eyledi
Ḥaḳ Teʿālā melʿūn ve merdūḍsuñ didi

Yerlerde ḥased eyledi Ḳābil Ḥābili
Oldı ḳāfir itdi ḥased neye irişdi ṣoñı

Tañrı çirkin ṣıfatdan ṣaḳlaya müʾminleri
Muḥammed ḥurmetine doġruya ire göñülleri

İnsān beşer ḥaramdan evṣāf-ı ẕemīmeden
Ḳurṭulmaġa çāre yoḳdur ki bunlardan

Melekler dāʾim Ḥaḳḳa uyar ıraġ olmaz
İşler insān ʿiṣyāndan ḫālī ḳalmaz

Enbiyālar ġayrı nefsin żabṭ idemez
Dāʾimā emre ḳitābu'llāh[a] uyamaz

Küllü şeyʾin Ḳadīrdir Ḥaḳ Teʿālā
Melekler gibi ḫalḳ eylemedi insānı Mevlā

Ferişteler gibi olaydı beşerler hep
Cehennem olmazdı ḥükūmet vardır maṣlāḥat

Diyem saña bir ḳıṣṣa diñneyesiñ sen anı
İşidüp alasıñ ḥiṣṣe açasıñ cān ḳulaġını

Ṭūr Ṭaġına gider münācāta Mūsā
Gördü bir faḳīr başını egmiş elinde dutar ʿaṣā

Mūsā selām virir faḳīr almaz selām
Üç kerre selām virir söylemez kelām

Mūsā ġażab idelek Ṭūr Ṭaġına gitdi
Ḥaḳ Teʿālāyile kelimāt tamām etdi

Didi ʿaẓametiñle söyleşirsiñ kelīmiñ olam

Kim ola selām virem almaz selām

Şikāyet eyledi Tañrıya faḳīrden Mūsā
Buyurur Mūsāya şöyle kim Ḥaḳ Teʿālā

136ª

Selām almadıġına çeker miñ ġayreti
Yedi gündür söylemez ol baña ṣoḥbeti

Sevdigimden söylesiñ söz direm yine
Söylemege çāre yoḳdur söyleye gine

Ḥażret-i Mūsānıñ ġażabı sākīn olup
Edebile buyurdı bu ʿazīz kimdir deyü

Sen Rabbi'l-ʿālemīnsiñ saña söylemez bu ḳul
Bu ne ḥāldir yā Rabbenā sen baña bildir

Buyurdı yā Rabbenā bu dervīş dostumuz
Ḥikmete muḫālif duʿā idüp durur

Ben anuñ sözini itmedim ḳabūl
Anuñ çün küsdürür dostumuz bu ḳul

Didi Mūsā naṣıl anuñ duʿāsı
Dostuñuzdur neden makbūl olmaması

Buyurdı Ḥaḳ Teʿālā bu kişi dir ki yā Rab
Ḳaldır aradan cehennemiñ küllīsini hep

Dir ḳāfir Müslimān yaradılan ḳuldur
Bunlarıñ cümlesin cennet-i aʿlāya göndür

Ben direm celālim var cemālim müʾminlere
Kāfirler nāra gide müʾminler cennete gire

Didi Mūsā ol kişi ne ʿamel işledi
Bu mertebe seniñ nāzlıñ oldı didi

Ḥaḳ Teʿālādan ʿizzetle geldi cevāb
Yā Mūsā ol bizim ḫuşūʿımuzda deyü ḫiṭāb

Ol bizim şevḳimiz[den] dünyāya baḳmadı

Dünyāyı sevip bir kerre muḥabbet eylemedi

Bu ḳıṣṣadan bize ḥiṣṣe ḥāṣıl oldı
Kim ki bildi nefsin Mevlāsın buldı

Kāfiriñ aṣlı ṣıfat-ı celālinden ola
Anuñ çün cehennem lāzım gele gire

136ᵇ

Ṣıfat-ı cemālinden ola aṣlı müʾminlerüñ
Gire cennete göre cemālin Tañrınuñ

Buyurdı Ḥabīb beni ḫalḳ eyledi Ḥaḳ nūrından
Müʾminleri ḫalḳ eyledi benim nūrımdan

3790 Her kişiniñ aṣlı gine aṣlına varır
Fānīde neyi sever aḫretde anuñla olur

Ḳullarını sever Allāh
Ḥurmeti çün Muḥammed Resūlu'llāh

Terk-i dünyā içün olan dervīşlere
Neler iḥsān ider ḳudretu'llāh

Kemāl-i ᶜĀşıḳān

Ḳāle'llāhu teᶜālā "Yā eyyetühe'n-nefsü'l-muṭmeʾinneh irciᶜī ilā rabbik rābbik rāżıyeten merżıyyeh fedḫulī fī-ᶜibādī fedḫulī cennetī"[451]

8 + 8 = 16

Buyurmuşdur Teᶜāla'llāh kelāmında diñne anı
Eyle ḫulūṣ ḳalbiñi aç dāreynde olasıñ ṣülūc

ᶜÖmür āḫir tamām ola müʾminler cānını vire
Ḥaḳdan naẓar gele ire irişe ol zamān maḥcūc

3795 Diye kim nefsī ey nefsī ne varsa ḳanāᶜat etdüñ
Niᶜmetine idüp şükrü eylediñ ṣabır bī-lecūc

Tanrı ecrini virdi cennet içre mekān oldı

[451] "Ey içi rahat olan kişi! Sen ondan razı, o da senden razı olarak Rabbine dön! (İyi) kullarıma katıl ve cennetime gir!" el-Fecr 89/27-30.

Saña neler ikrām ḳıldı şimdi size oldu ḫurūc

Ş̱evāba rāżī olasıñ varıp maḳāmıñ bulasıñ
Cümle peyġamberler ile cinānında oluñ burūc

Olasıñ velīler ile durasıñ ṣāliḥler ile
ʿĀşuḳ ṣādıklar bile maḳāmıña ola ʿurūc

Meşāyıḫlar buyurmuşlar bula göñül bu fānīde
Kişi derdine dermānı ḥayātında bula ʿulūc

137ª

3800 *İrciʿī ilā-rabbike*[452] ḫiṭābınuñ ẕevḳını ve şevḳini
Kim ki bilmez īmān nūrı olmaya dirler ne güç

Nefs-i muṭmaʾinne ḳavmi meşāyıḫıñ bu ṭaḳrīri
Ṣāliḥ ʿamel idemeye bu cevāba olma lecūc

Çoġaldı şimdi ṭuġyān ḳalmadı edeb-i erkān
Azaldı niyāz namāz ḳılan dutar ṣāvmı oruç

Buyurmuşdur Resūlu'llāh bir kimse hevāya uyar
Dimeye Ḥaḳ aña ḳulum ḳıyāmet gün ola aña ḥacūc

Daḫı buyurur kim cennet bābında yazılu deyü
Kim ki hevāya uymaya yeri cennet bula s̱ülūc

3805 Daḫı buyurmuş hevāya uyanlar nārına gider
Cehennem yerleri ola bu ʿamelden eyle urūc

Ve buyurur hevāya uyan ṭāʿatu'llāh eylemez
ʿİlmi ʿamel dīn ögrenmez dünyā içün ola ʿalūc

Daḫı buyurmuşdur Ḥabīb hevāya uymayan ola
Ola efżāl dīni anuñ çün müʾmin dimendi güç

Nefsiniñ vermez murādın varıcegi cennet anuñ
Ḥaḳḳıñ emrine ver göñül hevāları eyle dürūc

Ḥażret-i ʿAlī buyurdı benim ġāyet ḳorḳum iki
Anuñ ṭūl-u emel biri eyle kalbiñden ḫurūc

[452] "Sen ondan razı, o da senden razı olarak *rabbine dön*." el-Fecr 89/28.

İkincisi nefse uymaḳ ider Ḥaḳdan ḳulu ıraḳ
Ṭūl-i emelleri bıraḳ çıḳa göñüllerden vülūc

Nefs-i muṭmaᵓinnede var iki ṣıfat eyle ᶜamel
Rāżıyye biri marżıyye olur anlar ile büzūc

Cennet iki neviᶜdür biri ᶜāmdir biri ḫāṣ
Bunı bilüp añа göre bulasıñ yarın yüẕūc

Cennet-i ᶜām içre ola ḥūrī ġılmān yimek içmek
Ol maḳāmda ola şehvet ola müᵓminler bülūc

Nefs-i emmāre ve levvāme nefs-i mülheme gidüp
Nefs-i muṭmaᵓinneye ire işlemeye ẕenb i ṣuç

137ᵇ

Cennet-i ḫāṣ oldur ᶜāşıklar ṣādıḳlar gire
Ḥaḳḳıñ dīzārını göre mensūb olalar bülūc

Anda olmaz yimek içmek anda olur müşāhede
Anda liḳaᵓi ve viṣaldür ġayrı nesne olmaz ᶜulūc

Amān yā Rabbenā Aḥad Ḥabībiñ Aḥmed ᶜışḳına
Ḳayġulu bī-çāre ḳulı ᶜāşıḳlarla eyle memzūc

Āh nideyim bu menzile
Vāṣıl olur ᶜāşıḳān

İde naẓar Ḥażret-i Allāh
Olam bile ṣādıḳān

ᶜĀdū-yı İblīs

Ḳāla'llāhu teᶜālā "İnne'ş-şeyṭāne leküm ᶜadüvvün fe't-teḫizū ᶜadüvven"[453]

Ḥaḳ Teᶜālā kelāmında Ḥabību'llāha bildirdi
Şeyṭān size düşmān deyüp buyurdı

Ādem Nebī sebebiyle cennetden maḫrūmdur laᶜīn
Sıġındım şerrinden anuñ ḳurtar Rabbü'l-ᶜālemīn

Büyük ᶜadūdür girer beşeriñ ḳalbine

[453] "Şüphesiz ki şeytan size düşmandır, siz de onu düşman sayın." Fâtır 35/6.

İde kendi gibi aza cehennem lāyıḳ ola

Ādemoġlanlarına iġvālar eyleyüp
İntiḳām almaḳ ister nāra girsiñler deyüp

Bilir kendini cennetde yoḳdur nāra girir
İde Ḥaḳdan ıraḳ seni dürlü vesveseler virir

Evvelā laʿīniñ iġvāsı şöyle ola kim
Bir kimse tevbe eyleyüp ṭāʿat eylese her kim

Ḫāṭırıña getirir şimdi tevbe idesiñ
Tevbeʾi dutmaz büyük ẕunūba irersiñ

Zīrā tevbeye olmaz bir nefes bunda vaktiñ
Diyüp estaġfiru'llāh olagör Ḥaḳḳa yaḳın

138ª

İder tevbe fāʾide üç dürlü ola
Biri budur ki belki ecel ire ki aña

İkinci tevfīḳ virir Ḥaḳ Teʿālā ḳuluna
Ḳalbi ile ola nādim dili ile oḳuna

Üçünci bir daḫı ol ẕu[nū]bı işlemez
Maġfiret ider ḳuluna ʿaybın yüzüne urmaz

Ḥaḳ Teʿālā Aḥad Samed Settāre'l-ʿuyūb
Raʾūf Raḥmān Raḥīm Allāh Ġaffāru'ẕ-ẕunūb

Buyurmuşdur Resūlu'llāh bir kimse ide günāhı
İdüp tevbe işlememiş gibi olur dir anı

Tevbeler idesiñ bunda
Ẕunūbıñ ola maġfürāt

Olunca nādim günāha
ʿAf oluna ẕunūbāt

Ḳāle'n-nebiyyü ʿaleyhi's-selām "et-Tāʾibü mine'z-zenbi ke-men lā-ẕenbe lehu"[454]

[454] "Günahından tövbe eden, o günahı hiç işlememiş gibidir." İbn Mâce, "Zühd", 30.

İblīs naṣıl ḥareket ider anı bil
İnsāna iġvā virir diyem diñne işitgil

Pādişāh gibi ṣu üzerinde ḳurar kürsī
Oturup üzerinde her ṭarafa gönderir leşkeri

On beş dürlü leşkeri var her biriniñ var başı
Ādemoġullarına virir vesveseʾi ve teşvīşi

Leşker başı ḳuvvetlü melʿūndur ġāyet
Adlarını diyem saña iġvāların ḳalbden at

Evvelā adı Müzhebdir baş laʿīniñ
ʿUlemā meşāyiḫ üzerine muṣallatdır görüñ

Oḳuya ʿilmi aña ʿamel itdirmeyeler
Dürlü ḳavle żaʿīf mesʾeleler bulalar

Aza anlar doġrudan yiyeler ḥarāmı
Çoḳ kimseler görüp azarlar ʿulemāyı

138ᵇ

Oḳur ʿilmile ider deyüp ʿālimler
Bilmez emri nehyi görüp cāhiller

Bu laʿīniñ vesvesesi ire ki bunlara
Gerek ʿālimlere gerek ʿālimleri sevenlere

İkinci leşkeriñ başı Aġvārdur
Begler ve supāhiler üzere musallaṭdur

Envāʿīn dürlü ẓulmi ideler her biri
İderler dürlü dürlü vesveseleri

Üçünci leşkerbaşı Ze[le]nbūrdur adı
Musallaṭ olur tācir ve bazār ehli

Alup ṣatarlarken iderler ḫāyınlıḳ
Mālına tefāḫür idüp söyler ögünmek

Beterdir leşkeriniñ başı dördünci
Üzerine musallaṭdır ki ola musībet ehli

Cezaᶜ fezaᶜ ideler ehl-i muṣībet
Giderüp s̲evābın yarın ola muᶜaz̲z̲eb

Meyyitlerine ᶜaz̲āb irişe bu kimselerüñ
Kendileri kebāᵓir günāha ire anlaruñ

Beşinci leşkerbaşı Hefāfdır içenler şarāb
Üzerine musallaṭ olur işleri ḫarāb

Kebīr günāh işleyüp serḫoş olalar
Dürlü dürlü küfür kelām söyler anlar

Altıncısı leşkerbaşı ola çalġucılar
Adı Mürre üzerine musallaṭ ola anlar

Dürlü şeyṭānī maḳām teᵓlīf ideler
Kendine diñneyen ḫoş gelüp kāfir bi'n-niᶜme olalar

Yedinci leşkerbaşı Laġūtedir anuñ adı
Dostlar ḳarındaşlar üzerine musallaṭdır bilindi

Dostlar arasında yavuz ṣovuḳ ḫaberler
Bıraġup iki dostu birbirinden firār iderler

139ᵃ

Sekizinci leşkerbaşı Dāsimdir erile ᶜavrat
Üzerine musallaṭ biribiriyle ideler ᶜadāvet

ᶜĀḳıbet ṭalāḳ ola aralarında anlaruñ
Birbirinden gide muhᶜḥabbet yāḫūd bunlaruñ

On beş leşkerbaşı gele İblīse her gice
Ne ḳadar ifsād iderler söyleyeler cemᶜ olalar bilece

Her ne ḫizmet idüp azdırdıġın söyleyeler
İblīs laᶜīn cümlesin işidüp duyalar

Kendine muḳarreb kimse olmaya İblīs bundan
İki helāli ayıran er ᶜavratlarından

Ṭoḳuzuncı leşkeriniñ başı Mesūṭdur
Cemiᶜ ᶜavāmlar üzerine musallaṭdur

Dürlü dürlü yalan ararlar çoḳ ḫaberler
Çıḳarub nāsı yalancı eylerler anlar

Onuncı leşkerbaşı Velehān dinür
Ābdest ġusul eyleyenlere musallaṭ olur

Ṣu çoḳ çoḳ döküp isrāf iderler
Ya bilüñ ḳuru yer ḳoyup namāzı bāṭıl iderler

Cüzandır on birinci leşkeriñ başı
Namāz ḳılanlar üzerine musallaṭdır işi

Envāʿın dürlü fikirler getirirler
Taʿcīl idüp namāzı fāsid etdirirler

Marażdır on ikinci baş leşkeriniñ
Namāz[ı] üzerine musallaṭdır ḫalḳıñ

Ellerinde olan işi ġāyet ḍaṭlu eyler
Geçirüp vaktini Ġayyāya müsteḥaḳ eyler

On üçünci leşkerbaşı Münḳāṭdır adı
Dün namāzın ḳılanlara musallaṭ oldı

Kāhillik eyleyüp uyḳuyu çok sevüp
Dün namāzından maḥrūm olsun deyüp

139ᵇ

On dördünci leşkerbaşı Burʿace dinir
Musallaṭ üzerine ġāzīlere ḥācīlere virir

Bunları ide fāsıḳ aẓıḳları ola ḥarām
Ḥac ve ġazā s̱evābından maḥrūm ola tamām

On beşinci leşker başı Ḫabīs̱dir belli
Ḫalkıñ üzerine musallaṭ ḥabīs̱ ẕunūbları

Ve her dürlü günāhları işledirler
Her kişiniñ etdigi fiʿli görürler

Her gice İblīsiñ ḳatına gelirler cümlesi
Dürlü işler işletdik deyü ögünürler hepisi

Bu melʿūnlar müʾminlere bu ḳadar günāhları
Etdirdikden ṣoñra ide tevbe ola ṭāʿat ehli

Bir kimse bunlarıñ şerrinden ola ḫalāṣ
Murād idüp eyleyince ḫulūṣ iḫlāṣ

Her ṭāʾifeniñ şeyṭānı ol kimseniñ yoluna
Yedi dürlü ṭuzaḳ ḳurarlar yine

Evvelā ola ki ḳul tevbe eyleme dileyince
Laʿīn eydür tevbe eylemeyiñ zīrā anca

Şimdi bu yalan dünyāda yiyüp içesiñ
Ṣafā sürüp cefā nedir bilmeye demler süresiñ

Böyle olan ṭāʾifeniñ vesvese dolar ḳalbine
Şeyṭān iġvāsına uyar müʾminlerden ayrıla

Eger dirse bu fānīdir ol bāḳī
Benim gerek azıḳ maʿmūr idem ol mülki

Bundan ḫalāṣ olunca n'işler laʿīn
Bir ṭuzaḳ daḫı ḳurar diñne anı

Şimdi tevbe vaḳti degil var yegitligim
Ṣoñra şeyḫden yed alır tevbe iderim

Neceler bu ṭuzaḳda tutulup ḳaldı
Görürsüñ kim ecel anları aldı

140ª

Eger dirse ölüm yoḳdur vaḳit
İdüp tevbe ṭāʿatu'llāha başlayup

Laʿīn bir ḥīleye başlar namāzı ḳıldırır tezce
Seniñ işiñ ḳalır bitiresiñ dir anca

Neceleri bu ḥallerde ḳalmışlardır
Şeyṭānıñ ḫāṭırın yıḳup kitābu'llāha uymamışdır

Namāzı ol kimse erkān üzre ḳılmaz
Dürlü dürlü işleri ḫāṭırından ayırmaz

Eger dirse namāz emru’llāh ḳalmaya noḳṣān
Şerīʿat üzere ḳılayım ide ḳabūl bulam iḥsān

Diñne laʿīn bir ḥīle düzse buna gerek
Seni saña söyler sözüñdür gerçek

ʿAyblarıñı seniñ bu ḫalḳ görürler
Güzelce ḳılasun seni ʿayblamasunlar

Bunca ṭutar seni ṭuzaġına virir iġvā
Dürlü ḥīleleri ḳurar neʿūẕubi’llāh

3895 ʿİnāyete irişirsiñ ḫalḳ ḫalḳ bildigiñ
Benim ḥālim Ḫudā bile her ne ʿamel ḳıldıgım

Gine laʿīn bir yüzden ḥīle bilür
Zāhidlik ʿaḳıllılıḳ anca böyle olur

Bu vechile şeyṭāna uymadıñ güzel eyü
Seni duzaġına düşürme ister girü

Hidāyet ehlidür benim ʿamelimde ne var
Ḫaḳ Teʿālānıñ tevfīḳi ḳuluna yār

Tevfīḳ olmasa ṭāʿat ḳande ola diyüp
Bir nefes günāhsız ḳalmazam deyü söyleyüp

3900 Gine laʿīn bir yüzden ider ḥīleler
Her kişi añnamaz bu gizlice ʿameller

Diye bunca zamāndır göñüller yoḳ eṣeri ẓāhir
Niçün olmaz bunca zamāndır ḳalbim ṭāhir

140ᵇ

Diye ben ʿibādet eylerim eṣerin ẓāhir eyleye
Dilerse ṭāhir ider dilemezse ḫor ḥaḳīr eyleye

Ṣoñra yetişe saña yedinci fesādātı
Seniñ ṭāʿatiñe iḥtiyacı yoḳdur Allāhu Hādī

Eger saʿīd ḫalḳ etdiyse hiç ʿamel lāzım degil
Cennet ehlisiñdir kendiñ öyle bil

Eger şaḳī ḫalḳ etdiyse atar nārına
ʿAmeliñden fayda olmaz çāreler ne

Buna de budur ben ḳulam ḳuluñ işi
Diye ḫizmetinde olam saʿīd şaḳī Allāh işi

Buna da cevāb budur ḳul emri bilmeli
Dutup emrin hidāyet raḥmet ummalı

Resūlu'llāh buyurmuş bir kimse kendi sözüni
Terk eylese bile bāṭıl olduġunı

Cennetiñ içinde anıñ çün olur
O kişi içün anda bir ev yapılır

Kendi sözi ḥaḳ olduġın bilir
Baḥṣ itmeyüp ögünmeyüp süḳūt durur

Cennetiñ yücesinde bir ev yapıla müʾmine
Ol kişi ol mekānı varıp göre

Ṣaḳın şeyṭān iġvāsını ḥaḳ deyüp itme iẓhār
Söyleme kendiñden nesne yarın oluñ ehl-i nār

Şeyṭānlar aḥmaḳları şerre çekerler
Ḫayr işledim ṣanır Ḥaḳdan ıraḳ iderler

Erenler ḳatında güẕel olur naṣīḥat
ʿAbeṣle olmaz irşādile olur ṭarīḳat

Naṣīḥaṭ ide cidāle düşmeye ʿālimler
Müʾmin ʿamelin söyleye ideler ʿāmiller

Didiler kim gerçek sözüñ çirkini
Ġāyetden ögmekdir kendi nefsini

141ª

Gerçekden ögünmek ḳabāḥaṭdir ḳula
Yalandan ögüneniñ ḥāli neye vara

Eger bundan ḳabāḥaṭ nedir dirseñ
Diñleyenler bıḳar senden sen kendiñ medḥ iderseñ

Ögme kendiñ ʿibādet iderem deyü
Yalvar Ḥaḳḳa eyle ṭāʿat münācāt eyle eyü

Ḥaḳ bilirken ḳula bildirmeñ n'ola
Ḳula söyleñ ḳul elinden bir nesne gelmeye

Belki ḥased kibir ʿucub ḳalbe girer
ʿĀbidlik zāhidlik gider Ḥaḳdan ırar

Sen nefsiñi medḥ ideñ söyler diliñ
Görmeñ kimseyi kendiñ egi görüñ

Her kişi görmesüñ ögünmesüñ nefsini kendini
Bilir Allāh kimdir kim ola müttaḳī

Gāyetle ḥīlekār İblīs
Her işe ḳarışır telbīs

Ādemiñ evlādlarına
ʿAdū düşmāndır o dinsiz

Kāle'llāhu teʿālā "Fe lā-tüzekkū enfüseküm hüve aʿlemü bi-meni't-teḳā"[455]

8 + 8 = 16

İbn-i ʿAbbās buyurur ki raḍıya'llāhu ʿanh
Diyem saña diñne anı ḥayāta irişe ervāḥ

Resūlu'llāh dimiş aña günlerde bir gün İblīs
Geldi baña etdim suʾāl ḥīlesine oldı meddāḥ

Benim ümmetimden kimi seversiñ İblīs deyince
Didi on nefer kimseyi severem ola istirvāḥ

Evvelā severem şunlar ẓulm idici olan begler
Yārim ola yarın anlar olam anlarla istifrāḥ

İkinci ola ġanī kibirle ola ḥāli
Cemʿ eyleye dünyā mālı benim var deyü ide iṣṭirāḥ

141ᵇ

[455] "Kendinizi temize çıkarmayın. O, yanlışlardan kimin daha fazla sakındığını en iyi bilendir." en-Necm 53/32.

Üçüncisi ider kārı seçmez helāli ḥarāmı
Kizible olur lisānı ider eṭrāfına emirāḥ (?)

Dördüncisi ola ʿālim ʿilmiyle olmaz ʿāmil
Şerīʿatsiz işler ʿamel herkese ider ışṭılāḥ

Beşincisi ola tācir alır ṣatar ola ḫāʾin
Harām eyler ḥelāl kārın bu ḥāliyle olmaz iflāḥ

Altıncısı olur anlar ḳulaḳ urup ḳavī diñler
Söylediklerini añnar ider anları iḳtirāḥ

Yedincisi ider zinā ʿavrat ola ya oġlana
Ḥaḳ emri olan ʿiṣyāna ider anlarla iḳtiżāḥ

Sekizinci ribā yiyen malını māmeleye viren
Devr idüp mālın artıran luʿublara ider ilḥāḥ

Ṭoḳuzuncı baḫīl ola bunca malı cemʿ eyleye
Anuñ zekātıñ virmeye rıżāʾ-i Ḥaḳ itmez incāḥ

Onuncısı şarāb içer dilinden küfürler ṣaçar
Egi ʿamellerden ḳaçar elinde dutar aḳdāḥ

Bu on nefer benim dostum deyü söyledi İblīs
Laʿīn olmaz müʾmine dost olmaya böyle ʿamel gizli ve inżāḥ

Gel ey müʿmin bu melʿūnuñ sevdigini işleme sen
Sevdigini sevmez Allāh laʿīn eylemeye īżāḥ

Gine suʾāl etdi Ḥabīb benim ümmetimden kimi
Sevmeyüp olursañ düşmān oluñ anlardan infisāḥ

On beş nefer kimseyi sevmezem didi laʿīn
Seniñ ümmetiñden ola olam anlarla intiżāḥ

Evvelā yā Muḥammed seni sevmezem didi
Sensiñ baña büyük ʿadū büyük düşmānsıñ iftitāḥ

Resūlu'llāḥ buyurub gerçek dirsiñ laʿīn
İderem saña buġż oḳuram saña ışṭibāḥ

İkincisi ola ʿālim ʿilmile eyleye ʿamel
Kalbini eyleye selīm istiḳāmet ola berāḥ

142ª

Üçünci müᵓeẕẕinler beş vaḳte oḳuyalar eẕān
Ẕunūbı ḳalmaya anuñ gide cümle olan cünāḥ

Dördünci oḳuya Ḳurᵓān anuñla eyleye ᶜamel
Muḥabbet eyleye şöyle göñül lisān ola s̱eccāḥ

Beşincisi fuḳarāya sevüp ikrām idenleri
Görünce yoḥsulları ṣanasıñ açar cenāḥ

Altıncısı miskinlere muḥabbet eyleyenlerdür
Eyleyüp anlara iᶜṭā göñülden irişe semmāḥ

Yedincisi yetimlere merḥamet eyleyenleri
Egi söyleye dilleri ola aḫret içün silāḥ

Sekizinci ḳalbi ola ḥalīm selīm ola anuñ
Dāᵓimā ḥurmet eyleyüp ḫulūsı eyleye sellāḥ

Ṭoḳuzuncı sevip Ḥaḳḳı dāᵓimā Allāh deyüp
Her nefes yalvarıp aña cinān içre dola ṣarāḥ

Onuncı gençliginde ṭaᶜātu'llāh eyleyüp
Giceleri nās uyurken ḳıla namāz olunca ṣabāḥ

On birinci nefsini ṣaḳına ḥarāmdan şöyle
İde cihād-ı ekberi nefsini eyleye ıṣlāḥ

On ikinci naṣīḥat ide müᵓminlere
Ḳalbine irmeye ḥīle rıżāᵓ-i Ḥaḳ yaḳā miṣbāḥ

On üçünci seḥī ola ḫulḳu güẕel eyleye
Alup abdest namāz ḳıla ṭāᶜatu'llāh ola miftāḥ

On dördünci erile ᶜavrat geçinmesi birbiriyle
Arada olmaya ġuṣṣa birbiriyle ola necāḥ

On beşinci dul olanlar ölüm añup duranlar
Kim ola kim ölüm söyler gerek ᶜacem gerek fellāḥ

Bu on beş ᶜamel kimde aña düşmān olur İblīs
Müᵓminde ola böyle ᶜamel sever anı Aḥad Fettāḥ

İblīs vesvesesin bilüp aña uymayup durup
Emrini dutup Allāhıñ ḳaç nehyinden bul ferāḥ

142[b]

Ḥaḳḳa yaḳın olmaġa lāzımdır güzel ʿamel
Ḥelāli ḥarāmı seçüp ekl idince m[ü]bāḥ

Kendiñi etme āvāre atar seni yarın nāra
Aldanup fenā cihāna lez̲z̲et deyüp içme rāḥ

ʿAdūdür beşere şeyṭān ʿadū bil seve Sübḥān
Cümle emrin dutasıñ bulasıñ yarın irtiyāḥ

Ehl-i sünnet ve'l-cemāʿat Ḥabību'llāha ol ümmet
Ḥaḳdan ṭalep eyle raḥmet işle farż vācib mübāḥ

Ḳalbiñi eyleyesiñ pāk İblīs vesvesesini at
Ṣaf derūn olmaġa baḳ āvāre olmaġıl seyyāḥ

Dürlü vesveseye dalma şeyṭān iġvāsına uyma
Şerīʿatden ırag̲ olma seni şerḥ eyleye fesāḥ

Beşerler var ola ʿameli İblīs ʿameli gibi
Ola Yahūdī müşrīk Naṣrānī ḥased münāfıḳ luʿub mezaḥ

Iraḳ ola Ḥaḳdan anlar ʿāḳıbeti ola fenā
Ḥaḳdan ḫavf idesiñ sen müşriklerle olma eşbāḥ

Cümleyi yaradan Allāh Aḥaddir ki şerīki yoḳ
Dilde ḳalbde bilüp böyle bulasıñ necāt ı felāḥ

Çıḳa içerüden şeyṭān
Uymayanı sever Sulṭān

Ḥaḳḳa sığınmalı insān
Yardımcımız ola Sübḥān

Kāle'llāhu teʿālā "Ke-meseli'ş-şeyṭāni iz̲ ḳāle li'l-insāni'kfur felemmā kefera ḳāle innī berīʾün min ke-innī eḫāfu'llāhe Rabbi'l-ʿālemīn"[456]

[456] "(Onların durumu) Şeytanın durumuna da benzer. Şeytan insana: 'Kafirlik et /Görmezlikten gel!' der, kafirlik ettiğinde ise şöyle der: 'Ben senden uzağım; çünkü ben, varlıkların Rabbi / Sahibi olan Allah'tan korkarım.' " el-Haşr 59/16.

Benī İsrāʾilde var idi bir zāhid
Altmış sene hevāyı terk idüp oldı ʿābid

Tañrıya ol ḳadar ḳulluḳ ider ol
Melekler ʿibādetine taʿaccüb ḳıldı bil

143ª

İblīs bir gün anuñ yanına gelüp oturdı
Kendini bir şeyḫ sūretine ḳoyup göründi

Didi zāhit sen kimsiñ geldiñ buña
Ne ʿamelde ne ḥaldesiñ diyesiñ sen baña

Didi İblīs Allāha iderem ḳulluḳ
Üç gün üç gice uyumayup

Didi zāhid ben yirem içerem uyuram
Bunuñ aṣlı nedir diyivir ḳıl kerem

Didi İblīs yüz yigirmi yıldır tamām
Yimek içmek uyumaḳ baña oldı ḥarām

Ben bir günāh işledim fikrime gelir
Yimek içmek uyumaḳ her dem ḥarām olur

Didi zāhid nedir seniñ ʿamelleriñ
Ne günedir seniñ büyük günāhlarıñ

Didi İblīs ʿāṣiyem Allāha yerim caḥīm
Deyüp ṭāʿat dadın buluram Ḫudā Ġafūru'r-Raḥīm

Sen bir ulu günāh işleyüp durasıñ
Dāʾimā ṭāʿat işleyüp durmayasıñ

Didi zāhid ne günāh var işleyem
Ṭāʿatu'llāha ziyāde günden güne başlayam

İblīs didi zinā eyleyesiñ sen
Didi böyle ʿamel işlemezem fānīde ben

Didi bir müʾmin öldürseñ ulu
Didi bu fiʿili işlemezem ben bunda deyü

Didi şarāb içüp serḫoş olasıñ
Bu günāh ṣoñra tevbe ḳılup durasıñ

Zāhid didi ḳande şarāb bulunur
İblīs bunda var deyüp bir köy gösterir

Zāhid gitdi göre bir güzel ʿavrat
Şarāb istedi getirdi ʿavrat şarāb

143ᵇ

Serḫoş olup olunca bilmedi kendini
ʿAvrata zinā etdi bilmez kendi fiʿlini

ʿAvratıñ eri gelince anı öldürdi
Şarāb içti zinā itdi ḳātil oldı

İblīs adam ṣūretine girdi fi'l-ḥāl
Varıp beglere ḫaber virdi budur aḥvāl

Dutup zāhidi getirdiler meydāne
Dāra çekmege urġan daḳdılar buġazına

İblīs gine şeyḫ ṣūretinde geldi
Şimdi ḥāliñ ne bāña di didi

Didi zāhid bāña çoḳ ideñ didiñ ṭāʿati
Beni bunca belālara uġratdıñ şimdi ḳatı

İblīs didi iki yüz yigirmi yıldır bāña
İrişmedi ölüm ya irişe ya nedir bilmem belā

Didi zāhid ḳurtulmaġa var mı çāreler
Ḫalāṣ bulam gide başımdan bunca belālar

Melʿūn didi dutar iseñ emrimi
Ḳurtarıram bu ölümden ben seni

Didi zāhid naṣıl emriñ dutaram
Naṣıl ʿamel işle dirseñ iderem

İblīs didi bāña secde eyle sen
Bu ölümden ḳurtulursuñ bilindi sen

Zāhid didi naṣıl secde iderem
Baġlı elim ayaġım ya şimdi ben n'iderem

İblīs didi eyle secde īmā ile
Baña ḳarşu durup işāret eyle

Zāhid secde itdi īmā ile tamām
Nefes olup gitdi zāhid bī-īmān

Naṣıl aldadur insānı ol laʿīn
Cümle müʾminleri ḳurtara şerrinden Muʿīn

144ª

İblīs vesveseler virir
Aña meyl eyleme ṣaḳın

Birdir Allāh Ḥayyü'l-Ḳayyūm Vitir
Muḥammed Resūlu'llāhdır yā Rabbī şükür

6 + 5 = 11

Buyurdu ki Ḥażret-i ʿÖmer raḍıya'llāhu ʿanh
İblīsiñ zürriyeti ṭoḳuz dirler ben ben

Evvelā Ẕelenbūr dirler laʿīniñ birine
Ṣoḳaḳlarda adam aldatmaġa ider ḥīle

İkinci Vetindir laʿīniñ başı
Dostları birbirinden ırmaḳdır işi

Üçüncisi Aʿvāndır ḥīle düzer
Beglere vesvese virir yoldan azar

İlfāḳdır laʿīniñ dördüncisi
Şarāb içenlere olur vesvesesi

Beşincisi Mürredir gezer arar
Çalġıcılar ḳande ol yire girer

Altıncı Velaḳısdir laʿīniñ adı
Mecūsīlere virir iġvā ʿādeti

Yedinci Mesūṭ Laḳus ola ad

Nāsa küfür söylede ideler feryād

Sekizinci Rāsim ola laʿīniñ adı şöyle
Ecel irişüp mevt ḥāline irenlere

Bunlar hep Ādem evlādın azıdır
Dürlü vesvese virüp emr-i Ḥaḳdan ayırdır

Ẕikru'llāh olmayan yire varırlar
Dürlü dürlü iġvāları virirler

Āḫir nefes aldadır müʾminleri
Cüdā ola anlarıñ īmānları

Ḥaḳdan ıraḳ ide kendisi
Gireler nāra olalar cehennem ehli

144[b]

Ṭoḳuzuncı Velehān laʿīniñ adı
Kim alır abdest namāz ider ʿibādeti

Bunlarıñ üzerine musallaṭ olur
Dürlü vesveseler virüp namāzın terk etdirür

Ebū Ḥanīfeye suʾāl etdiler bu cevābı
Neden ḳorḳıla ne giderir deyü īmānı

Buyurdı kim şirk iderse Allāh ḳulı
Īmānı selb olur ḳalbinde varsa gümānı

Ne ḳadar ḳulluḳ etdiyse cümlesi gider
Āḫir nefes böyle ḫatm olsa nārına idḫāl ider

Eger ḳalbinde olursa şirk-i bi'llāh
Īmānsız gider aḫrete neʿūẕu bi'llāh

Ekşeriniñ īmānı āḫir nefes selb olur
Oḳu duʿā ẕikru'llāh it ḫulūṣ olan selāmet bulur

Oḳuram eʿūẕu bi'llāhi min-e'ş-şeyṭani'r-racīm
Bismi'llāhi'r-Rahmāni'r-Raḥīm

Īmānım var Ḳurʾān kelamu'llāh ḳadīm

Her ne söyler Ḥabību’llāh iḳrār ṭaṣdīḳ eyledim

Allāhümme'ḫtim ᶜümrenā bi’l-ḫayri ve’s-saᶜādeti ve eḫricnā mine'd-dünyā maᶜa kelimetü'ş-şehādeti eşhedü enlā ilāhe illā’llāh ve eşhedü enne Muḥammeden ᶜabduhu ve resūluhu[457]

6 + 5 = 11

Ecel irişince artar iḥrāḳ-ı şiddet
Şeyṭān īmānsız ölse deyü arar furṣant

Ḥālet-i nezᶜe gelince cesed ne döner cān
Vücūd āteş gibi yanınca gelir şeyṭān

Müᵓmin yanına gelir elinde dutar ḳadeh
İçinde ṣu var göstere ve ḳımıldada

Müᵓmin göre diye vir baña ṣudan
Diye virirem ṣuyu sözüm dut cāndan
145ª

Ayaġı ucuna geçip göstere ṣu deyü
Büyük ᶜadāvetdir insāna diñne bunı

Diye dirseñ yalandır peyġamberin
Ya terk idüp dīnin dirseñ İlahın

Saña ṣudan virem buluñ kerāmet
Derdiñe ilāc budur buluñ selāmet

Eger müᵓmin saᶜādete irişirse bil
Tefekkür idüp kerāmāta ḳavuşursa dir

Dīni terk itmez Aḥaddir Allāh
Muḥammed ḥaḳ Resūldür Ḥabību’llāh ṭabību’llāh

Saᶜīd olur saᶜādete irişür
Fānīden bāḳīye gider müᵓminlere ḳarışır

Şaḳāvet ehli neᶜūẕü bi’llāh şeyṭāna uyar
Dünyādan aḫrete īmānsız gider

Kāfir olur şerr-i şeyṭāna uyunca

[457] "Allahım! Ömrümüzü iyilik ve mutlulukla sonuçlandır. Dünyadan kelime-i şehadetle çıkar. Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur, yine şehadet edrim ki Muhammed onun kulu ve elçisidir."

Irar Ḥaḳdan görür ᶜaẕāb düşmānı dost bilince

Düşmānıñ dostluġı olmaz
Ḥīlelere düşüp gezer

Dostlarile dost olasıñ
Dīn-i İslāma eyle naẓar

Ve ᶜan Enes İbn-i Mālik raḍıya'llāhu ᶜanh ennehu ḳāle ḳāle Resūlu'llāh salla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem "İnne'ş-şeyṭāne vāżaᶜa ḫurṭūmun ᶜalā ḳalb-i ādeme fe in ẕekeru'llāhe ḫanese ve in nesᵓa'llāhe ilteḳamehu fīh"[458]

8 + 8 = 16

Buyurdı Enes bin Mālik raḍıya'llāhu ᶜanh
Resūlu'llāhdan işidüp kelāmını bilgil faṣīḥ

Şeytān ādemoġlanınıñ ḳoya ḫortumın ḳalbine
Ẕikru'llāh eyleye müᵓmin ḳaça laᶜīn göre fażīḥ

Ẕikru'llāh eyleye ḳul çıḳa şeytān pāk ola ḳalb
İde Allāh muḥabbet göñle kār eyleye naṣīḥ

145ᵇ

Resūlu'llāh buyurmuşdur maᶜṣıyet eyleyince siz
İstiġfār eyleyiñ aña oluñ nādim ola telvīḥ

İşleyince ṭaᶜātu'llāh oḳuyasız ismu'llāh
Müᵓmin eyleye ẕikru'llāhı dāreynde bulasıñ fesīḥ

Buyurmuşdur İbn-i Münye yaḳın olmaġa Allāha
Çıḳarup şeyṭān iġvāsın ḳalbiñi idesin tenḳīḥ

Gele ḳalbiñe bir nesne bilesiñ şerᶜa muḫālif
İḫrāc eyle içeruden bu ᶜameli etme tevḳīḥ

Buyurmuşdur Ebī Saᶜīd uyurken İblīsi gördüm
Gülüp ġāyet şaẕ olmuşdur bildim ki irdirmiş tevsīḥ

Didim uyḳum arasında rāḥat eylemişem bunda
Didim bunuñ içün güler laᶜīniñ ḥīlesi tevbīḥ

[458] "Şeytan insanın kalbine hortum çekmiştir. O kişi Allah'ı anarsa şeytan gizlenir, o kişi Allah'ı unutursa şeytan ondakileri yutar." Kaynağı tespit edilememiştir.

Ġafletile yatır biri İblīs ḥīle irişdirir
Ādemoġlanına düşmān gezer ṣaġ ṣol öñ şebīḥ

Bilirsin ki ᶜadū ola ẕikru'llāh ile firār ola
ᶜAdūnüñ dostluġı olmaz āyet ḥadīṯ budur tenbīḥ

Buyurmuşdur Ebū Bekir raḍıya'llāhu ᶜanh
İblīs öñ olur fesāda aḳar göñülveş ebāṭīḥ

Nefs ṣaġıñda hevā ṣolda dünyā seni żabṭ ider
Kalb ḳararır olmaz arı ḳande bula veşīḥ

Dīni terk etdirir İblīs maᶜṣıyet işledir nefs
Şehvete düşürür hevā dünyā aḫret unutdura ṣaḥīḥ

İblīse uyunca biri gider anuñ dīni
Nefse uyunca ẕunūbı artırır fiġānı rīḥ

Hevāya uyunca göre ᶜaḳlı andan firār ola
Dünyāyı sevince aḫret gider eyle taṣḥīḥ

Kim ki bunlara meyl ide cennet ıraḳ olur andan
Şerīᶜatden olur ıraḳ dillerde söylemez tesbīḥ

Didiler baᶜżı ᶜārifler münācāt eyleyüp Ḥaḳḳa
Maᶜāẕa'llāh Teᶜālā bunlarile olmaya terşīḥ

146ª

Ṭūl-i emel gele gire ol kimse ġurūr eyleye
Bu ᶜamel egi olmaya ṣānma ṣaḳın bu terḳabīḥ

Dünyāyı sevince kişi helāk olur cümle işi
Günden güne artar teşvīşi bu ḥale eyleme tercīḥ

Şeyṭān ḍalālet ḳoyar dürlü vesveseler irer
Göñlüñe ḳomaġıl anı müᵓmine degildir telḳīḥ

Nefs-i emmāre ırar Ḥaḳdan seni ider firār
Eyleme bu yüzde ḳarār muṭmaᵓinnede ol temlīḥ

Böyle ḥaller sende ola aña naṣıl müᵓmin dine
Anlar göñülden çıḳınca irişe nūr-ı meṣābīḥ

Beşer bunları işide ġafletile ʿömri gide
Sevdigiyle atar nāra ḳıyāmetde görmez tervīḥ

İki yer ḫalḳ itdi Allāh biri nār biri nūr
Ḥaḳḳı seven göre cennet İblīse uyan ṭamuda ola meşīḥ

ʿAdūlara uyup bunda ıraḳ olmayasıñ Ḥaḳdan
Ḥubbu li'llāh ṣādıḳ istiḳāmet üzre necīḥ

Göñül Ḥaḳḳı sevip dura bu fesādāt girü ḳala
Müʾmin cennet cemāl göre irişe göñüle naṣīḥ

ʿİnāyet eyleye Allāh maġfiret eyleye Allāh
Raḥmetile ḥidāyetin irişdire bī-ḳabīḥ

İki ev yaratdı Allāh
Biri nārdır biri nūr

Kişi neyi sever ise
Sevdigiyle ḥaşr olur

Ḳāle'llāhu teʿālā "Ülāʾike yedʿūne ile'n-nāri va'llāhu yedʿū ile'l-cenneti ve'l-maġfireti bi-iẕnihi"[459]

8 + 8 = 16

Buyurdı Yaḥyā bin Muʿāẕ raḥmetu'llāhi ʿaleyh
Cevābını diñne anuñ kelāmına eyle cünūḥ

Giceler sevgüli olmaz meger ola münācātıñ
Bī-niyāza niyāz idüp Celīle eylegil cünūḥ

146ᵇ

Gündüzleri sevgüli olmaz meger olur ise ḫizmet
Her güne tefekkür idüp Cemīle idegör cünūḥ

Bu dünyā sevgüli olmaz meger oḳuya ẕikru'llāh
Dāʾimā diyüp ismu'llāh Aḥad Vitre eyleye cünūḥ

Aḫret sevgüli olmaz meger ʿaf eyleye Allāh
Ṣamed Ferd Ġafūr Ġaffār iste raḥmet eyle cünūḥ

[459] "Onlar sizi ateşe çağırırlar, Allah ise kendi izniyle Cennet'e ve (günahlarınızı) bağışlamaya çağırır." el-Bakara 2/221.

Cennet sevgüli olmaz meger rıżāsı ola Ḥaḳḳıñ
Maġfiretin bulup Ḥaḳḳıñ dīdārına ola cünūḥ

Rıżāsın iste Mevlānıñ müʾminlerle cemʿ eyleye
Saʿīdlerle ḥaşr eyleyüp ʿāşıḳlarla ola cünūḥ

Buyurmuşdur Ebū Bekir raḍıya'llāhu ʿanh
Ẓulumāt beş sirācı beş cevābın eylemiş sünūḥ

Dünyāyı sevmek ḳaranlıḳ aydınlıġı anuñ taḳvā
Taḳvā üzre ola müʾmin sirācı ola sünūḥ

Ẕunūbı işlemek ḳaranlıḳ aydınlıġı olur tevbe
Eyle tevbe bul maġfiret ʿafv oluna ʿiṣyān sünūḥ

Ṣırāṭ ẓulmet durur anca sirācı gümānsız bilmek
İdüp iḳrār ve ṭaṣdīḳ yevme'l-mevʿūd ola sünūḥ

Ḳabir ḳaranlıḳdur bilüñ sirācı tevḥīddir anuñ
Ḥaḳḳı bir bil īmān eyle bilesiñ sen anı sünūḥ

Aḫret ẓulmet durur gerçek aydınlıġı ṣāliḥ ʿamel
İşle ʿamel eyle ḫulūṣ cümle murād ola sünūḥ

Bu beş ẓulmeti bıraḳ bu fenānıñ soñı yoḳdur
Sirāc ʿamelini işle selāmetiñ ola sünūḥ

Buyurmuşdur Resūlu'llāh Ḥabību'llāh ṭabību'llāh
Dört cevher var müʾminlere anuñ vaṣfı ola şürūḥ

Dört nesne gele müʾmine bu dört cevher gider andan
Nedir bilüp firār iden bu ḥāli eyleyem şürūḥ

ʿAḳıl dīn ḥayā gele ṣāliḥ ʿameller işleye
Bu cevherler müʾmine ola anı şerḥ idemez şürūḥ

147ᵃ

Ġażaba gelince ḳul gider anda olan ʿaḳıl
Gelir ḥased gider dīn beyān ola kelām şürūḥ

Ṭamaḥ gelir gider ḥayā ider ġaybet ʿamel gider
Bu dört cevher gider ḳuldan ne güne eyleyem şürūḥ

Müʾminiñ kemāli dört kāmiliñ kemāli dört
Bu dört ʿameli işleyüp idüp ḫulūṣ ola şürūḥ

Maʿāẕa'llāh Teʿālā firār iden bu ʿamellerden
Müʾmine ve müʾminātile maġfiretle ola şürūḥ

Buyurmuşdur Ḥażret-i ʿAlī raḍıya'llāhu ʿanh
Dört kimse dīni dünyāyı eyleye göre şüyūḥ

İbtidāsı aġniyādır virir mālı Ġanī Tañrı
Virir zekāt buḫīl olmaz ola ḥalīm bula şüyūḥ

İkincisi ʿulemāʾ oḳur ʿilmi ider ʿamel
Dutar emrini Allāhıñ müʾmini eyler şüyūḥ

Üçüncisi cāhillerdir ʿilim meclisini sever
Diñner ʿilim ider ʿamel dāʾimā arar şüyūḥ

Dördüncisi fuḳarādır kimseye bildirmez ḥālin
Her ḥalde eyleyüp ṣabır sever aḫret arar şüyūḥ

Bu dört kimse bu fānīde dāʾim Allāh rıżāsında
Eşref olalar bāḳīde fānīde buldular şüyūḥ

Bu ḥalde olan kişiniñ dīni dünyāsı ola maʿmūr
Ḥaḳḳıñ emrini bildiler buldular rıżāya şüyūḥ

Buyurmuşdur Resūlu'llāh Ḥabību'llāh ṭabību'llāh
Cennet içre ḫayırlı var dört nesneden olmaz nüzūḥ

Uçmaġa girmek ḫayırlı melekler selām virirler
Ḫayırlı müʾmine oldur olmaya anlara nüzūḥ

Ola her işi anlaruñ her işi rıżāʾi'llāh
Ola ḫoşnūd Raʾūf Bārī rıżāsı olamaya nüzūḥ

Ola nebīlere ḳomşu anlar ile cemʿ olalar
Bula devlet göre nuṣret ebedā ikrām olmaz nüzūḥ

147ᵇ

Cennet içre bu kemāli göre müʾmin olan ḳulı
Günden gün artar ferāḥı inʿāmından olmaz nüzūḥ

Anda ṣafālar göreler bunca devlete ireler
Maġfireti bula bunlar kemālinden olmaz nüzūḥ

Ḥabībiniñ ḥurmetine bunca niᶜmet vire Allāh
Cümle müᵓmin müᵓmināt iḥsānından olmaya nüzūḥ

Daḫı buyurmuşdur Ḥabīb dört nesne nārında şerli
Nārına girmesi şerli müᵓmin dünyāda ola beyhūḥ

Gele küffār diye anda niçün ᶜamel eylemediñ
Bildiñidi sen fānīde irmedi mi saña beyhūḥ

Cemᶜ eyleyüp bir araya şeyṭānile gire nāra
Şedīd ᶜaẕāblara ire ola bu fānīde beyhūḥ

İre ḳula ġaẓabu'llāh irişdire ᶜaẕābu'llāh
Ola nādim cümle cürme olamaya ᶜafv ola beyhūḥ

Cehennemde bu dört ᶜaẕāb günden güne artıra Allāh
İşi āh u fiġāna ire bilüp anı ola beyhūḥ

ᶜAẓīm Allāh odur Cebbār Celīl Allāh odur Ḳahhār
Dünyāḍa ḳorḳmayan ḳula aḫretde irgürür beyhūḥ

Settāre'l-ᶜuyūb Allāh Ġaffāre'ẕ-ẕunūb Allāh
Muḥammediñ ḥurmetine ṣādıḳlar görmeye beyhūḥ

Buyurur ki Teᶜāla'llāh buyurmuşdur Resūlu'llāh
İblīse uyanları atar nāra burhānı süyūḥ

Ola müᵓmin Müslim ola ehl-i sünnet ve'l-cemāᶜat
Gire cennet bula niᶜmet vire rahmet Yezdān süyūḥ

Ola ümmet Muḥammede iḳrārı taṣdīḳ ide bunda
İre yarın selāmete ide ikrām Raḥmān süyūḥ

Bilüp birligini Ḥaḳḳıñ ḫulūṣ idüp ola ᶜāṣıḳ
İḳrārında olup ṣādıḳ ider ikrām Ḥannān süyūḥ

ᶜAdū-yı ekberi bildiñ İblīs ḥīlesini duyduñ
Beşerlere dāᵓim düşmān ide ıraḳ Mennān süyūḥ

148ª

Şerrinden ṣıġındım Ḥaḳḳa vesvesesinden İblīsiñ
Laʿīn idemeye ḫīle maʿāẕallāh Deyyān süyūḥ

Kibr eyledi laʿīn İblīs emrini dutmadı Ḥaḳḳıñ
Melʿūn oldı laʿīn oldur yaḳar nāra Sübḥān süyūḥ

Kim ki bunda aña uyar yarın bile nāra ḳoyar
Ḥükūmātı ʿadāletle Aḥad Bārī Sulṭān süyūḥ

Ḳayġulu dir Aḥad Allāḥ Muḥammeddür Resūlu'llāh
Cān göñülden ider taṣdīḳ ʿaf eyle ẕunūbını Ġufrān süyūḥ

Şerr-i şeyṭānı defʿ eyle
Dünyā heva nefs māsivā irer

ʿAḳıl ʿibāḍet Ḳurʾān ṣabır
Bu dördile ḳavī īmān ḳul cemāle irer

4 + 4 = 8

Gel imdi ey müʾmin saña
Diñne imdi diyem saña

Bu derde bulagör çāre
Bu derde bir ṭabīb ara

Bilindi işiñ aʿlāsı
Yardımcı ḳula Mevlāsı

Şeyṭān bize ulu düşmān
Uyma aña oluñ pişmān

Uyma nefsiñ hevāṣına
Diñnediñ ne dir dersine

O seni şimdi ider ferāḥ
Ẕunūblara itdirir günāh

Uyma hevālara ṣaḳın
Hevāya uyana olmaya yaḳın

Seni alır gider nāra
Eyleme ʿameliñi āvāre

Dünyā seni aldamasuñ
Māsivālara ḳomasuñ

148ᵇ

Eyle ʿamelleri egi
ʿİnda'llāh olasıñ ulu

Seni senden alır gider
Kişi n'ider kendine ider

Olma işlere heves
Kendiñi etme şerr-i nās

Durasıñ ʿibādete
İresiñ nece biñ devlete

ʿİbādet olunca ḳabūl
Allāh ʿaẕīm ider maḳbūl

Ġaflete düşerse göñlüñ
Şaẕlıġa düşür yoluñ

ʿİbādetle ʿaḳıl yüce
Bilindi gel bunı anca

Oḳu Ḳurʾān-ı ʿaẕīmi
İdesin dāʾim ṭaʿẕīmi

Dürüst ola sende īmān
Müʾmin iseñ gelindi inan

Sever Allāh ḳullarını
Ferāḥ ider cānlarını

Diñne imdi ulu s̱evāb
Oḳudanlar bulur murād

Sabırlar iste Allāhdan
Ḳurtulasıñ cümle ġamdan

Ṣabır yücedir bildiñ
Ḫaberleri güzel duyduñ

Leyl i nehār eyle ṣabır
Birligine eyle şükūr

Egi ᶜamelleri gözed
Nārından olasın āzād

149ª

Derdile olur īmān
Dürüst olur aña inān

İder ḳulun Allāh ᶜazīz
ᶜİbādetler olur leẕīẕ

Hemān Allāh ḳulun seve
Cümle murādını vire

Ḳullar iṭāᶜate irer
Ṣaf derūnlar Ḥaḳḳa yarar

Gelindi eyle niyāzı
Bī-niyāza sen niyāzı

Ḳabūl eyleye bir Mevlām
Ḳullarından olursa rāżī

Bī-niyāza Niyāz

Ḳāle'llāhu teᶜālā "Udᶜūnī isteciblekům"[460]

8 + 8 = 16

Gine cūş eyledi ḳalbim vire iẕin Yaradan
Kitābım tamāma ire dillerde oḳuna destān

Muḥammed ᶜaşḳına Allāh Muḥammed Resūlu'llāh
Şefāᶜat yā Ḥabība'llāh ola ḥurmeti çün gülüstān

Dilerem senden yā Ḥaḳ tamāmına irgür muṭlaḳ
Göñülleri eylegil pāḳ cümleye ola şādistān

Amān yā Rabbenā Allāh irişe ᶜināyetu'llāh
Ḳadīr Kerīm Ḳadīm Allāh inᶜām ikrām eyler iḥsān

Sensiñ Settāre'l-ᶜuyūb sensiñ Ġaffāre'ẕ-ẕunūb

[460] "Bana dua edin ki size karşılık vereyim." el-Mü'min 40/60.

Sensiñ arı iden ḳulūb Raʾūf Vedūd Raḥmān Ġufrān

Bī-çāreyim senden yardım seniñ birliğiñi bildim
Viriñ ḳullarıñ murādın Aḥad Ṣamed olan Ḥannān

Oḳuyalar bunı ʿālim ʿilmile olalar ʿāmil
Ḫulūṣāne ola kāmil irişdire kemāl Mennān

149ᵇ

Cihān içinde ola şān müʾminlere ola ʿünvān
Ḳalbleri pāk ide hemān ide ʿināyet Deyyān

Cümle müʾmin müʾmināta ola sebebler raḥmete
Ẕunūbları maġfiret ṣadāḳate ola burhān

İrişeler nebīlere ḳavuşalar velīlere
Ḳarışalar ḫāṣ ḳullara seve ḳulun ʿAẓīm Sulṭān

Nārından olalar necāt açıla cennet-i ebvāb
Cümle ḳullardan āzād dertlerine ola dermān

İdeler ṣıdḳile ṣıdḳı dola ḳalblerine ʿışḳı
Bula ʿaşıḳlar maʿşūḳı göre cemālini bī-gümān

İlāhī dilerem senden
Niyāzımı eyle ḳabūl

Senden ġayrı kimsem yoḳdur
Eyle kitābımı maḳbūl

Beyānı-ı Ḳalb

4 + 4 = 8

Diñne imdi sen insānı
Ne güne meyl ider ḳalbi

Gafletile ḳalmaya cān
İder kalbe naẓar Sulṭān

Eyle arı göñülleri
Sever Allāh o ḳulları

Göstermez nārından necāt
Ḳorḳulardan ider āzād

Müʾmin münāfıḳ seçilir
Fānī dünyāḍan göçülür

Şefāʿatçi Ḥabību'llāh
ʿİnāyet eyleye Allāh

İrādet-i cüzʾiyye virdi
Beşere böyle emr oldı

150ª

Melekler yimez içmezler
Anlar ʿaẕāb ʿiḳāb görmezler

İderseñ ḳalbiñi arı
İder anlarile yāri

Oldu laʿnet bilüñ şeyṭān
Nārından çıḳarmaz Sulṭān

Dutmadı emrini melʿūn
Laʿnetu'llāh oldı laʿīn

İnsāna oldu düşmān
Uyma aña oluñ pişmān

Hikmetu'llāh ādemoġlun
Vesveseler virir bilüñ

İblīs vesvesesi ḳurar
Anuñla bil nāra girer

Ẕikriyle Allāhıñ ʿışḳı
Ḫulūṣāne ider ṣıdḳı

Defʿ olur belā i ḳażā
Olur ʿamelleri rıżā

Gerek müʾmin ve müʾmināt
Gerek Müslim ve Müslimāt

İder ʿamellerin aʿlā
Ḳullarını sever Mevlā

Nārına atmaz ol ḳulu
Ẕikru’llāh eyleyen dili

Ẕikru’llāh idince dili
Tañrıya düşürür göñlü

Kim ki kimi ḳalbden sever
Hiç durmayup anı añar

Kişi sevdigini bulur
Sevdigiyle ferāḥ olur

150[b]

ᶜĀşıḳlar maᶜşūḳa varır
Maᶜşūḳ ᶜāşıḳını bulur

İsmu’llāh dilde söyler
Ḳalblerini temīz eyler

Bu fānī bir ẓıll-i ḥayāl
Bundan gider buna gelen

Ġafletden uyar cānı
Eyle teṭhīr sen ḳalbiñi

Vīrān olur bunuñ ṣoñı
Rūz şeb eylegil ẕikri

Nefsile şeyṭāna uyma
Hevāları ḳalbe ḳoyma

Bu dünyāya aldanırsıñ
Çevirir yüzünü bilseñ

Bu dertlere nedir ilāc
Ṭabīblere ol iḥtiyāc

Riyāʾyile etme göñli
Doġruya düşüresiñ yolı

Kāmil mürşīḍden ol irşād
Ola maḳbūl cümle murād

Azıdır seni şeyṭān
Cüdā ider seni Ḥaḳdan

Nārına irgürür seni
ᶜAẕāba uġradır cānı

Uymayasıñ İblīse sen
Odur melᶜūn laᶜīn şeyṭān

Ādeme n'işledi İblīs
Cennetden çıḳardı telbīs

Ādemiñ evlādlarına o
Odur büyük düşmān ᶜadū

151ª

Ona furṣand virdi Allāh
ᶜİbretile hikmetu'llāh

Ḥażret-i Ādemiñ evlādı
Cüzᵓ-i irādeyi virdi

İki yollar virdi inᶜām
Biri nārdır biri nūr ikrām

İstiḳāmet üzre rāhı
Ḳurtarır nārından cānı

Açılır cennet yolları
Sevdigi Ḥaḳḳıñ bu ḳulları

Ḳalbi eyleyesiñ temīz
ᶜAf ider Ġufrānımız

Ġafūr olan Ġaffār Allāh
Vehhābdır Sulṭānımız

Ḳale Resūlu'llāh ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem "Elā ve inne'l cesede mużġatün iẕā ṣalaḥat ṣalaḥa'l-cesede fe-efsedet fesede'l-cesede küllehü elā ve hiye'l-ḳalbü"[461]

8 + 8 = 16

Buyurmuşdur Resūlu'llāh Ḥabību'llāh ṭabību'llāh
Her ne emri olur gerçek olan ümmet ider īmān

Beşerleriñ ḳalbine celālile cemāli var
Ne güne hareket ider aña göre emr-i fermān

Ṣālih olunca ḳalbi olur ıṣlāh anuñ ṣadrı
Ḥaḳḳa rāhı ẓāhir batını ṭaṣdīḳ ḥadīṯile Ḳurᵓān

Fesāda düşünce ḳalb fesāda düşer cesed
İrişdürür ᶜaẕāba Ḥaḳ ᶜameline göre iḥsān

ᶜAdālet ṣāḥibi Allāh hükümet ṣāḥibi Allāh
Cümle emir anuñ bi'llāh ider maᶜmūr ider yeksān

151ᵇ

Olunca ḳalbiñ esved riyā kibir ider ḥased
Döner aña göre cesed irişür derde bī-dermān

Ben ben daᶜvāsına düşer şerīᶜatden ayrı düşer
Ṭarīḳat ḥaḳīḳat bilmez ᶜamellerin ider ṭuġyān

Ḳalbi ḳara olur bilmez kimseleri egi görmez
Kendinden ġayrıyı begenmez begenir kendini hemān

Doġrudan ayırır yolu aydınlıḳ görür ḳaranlugı
Dürlü dürlü ider ḳulu ṣanasıñ olmuşdur ṣuᶜbān

Ḫayrı bilmez bilir şerri durmaz dünyā söyler dili
Artırır ḳīlüle ḳāli dimez yā Rabbenā amān

Egilerden olur cüdā nehyine ider fidā
Emr-i Ḥaḳḳa ider edā geçer ᶜömri gelir zamān

Nefsini bilenler olur emr-i Ḥaḳ üzere durur

[461] "Bilin ki vücutta öyle bir et parçası vardır o iyi, düzgün olursa bütün vücut iyi, düzgün olur; o bozulursa bütün vücut bozulur. Bilin ki o kalptir" Muhammed b. İsmâîl Buhârî, çev. Mehmet Sofuoğlu, *el-Camiü's-Sahih* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2004), 39.

Ṣāliḥler istiḳāmet bulur girer cennet görür cinān

Bu kelāmı gelindi duy
Saña lāzım olanı bil

Cümle emir Tañrınuñdur
Hemān iḳrār üzere dur

4 + 4 = 8

Eyle temīz sen bu ḳalbi
ᶜĀşıḳlarıñ budur derdi

Müᵓminlere lāzım anca
Saña gerek eyle iḳrār duyunca

Ṣādıḳlaruñ ṣadrını bil
Taṣdīḳ ider ẕikrile dil

Arı olunca bu ḳalbiñ
Bil ki doġrı yolu bulduñ

Kişi ᶜamelini bulur
ᶜAmeliyle ḥaşır olur

Düşer göñül iki yola
Egilerle hep bir ola

152ª

Eger ayru düşer göñlüñ
Vesvesesine uġrar yoluñ

İblīse irişir yoluñ
Anuñla nārına varıñ

Gelindi arı eyle ḳalbi
Birdir Allāh eyle şükri

Eyle cānıñı sen ḥabīb
Derdiñe bulasıñ ṭabīb

Fānīde bulunur ilāc
Basīret gözlerini aç

Eyleme kalbiñi ḳara
Dertleriñe dermān ara

Dükenir bu fenā ʿömrüñ
Gelir geçer seniñ günüñ

ʿAn-ḳarīb irişür fermān
Derdiñe bulamañ dermān

Ḳanı nebī velī anlar
Aḫrete gitdiler bunlar

Sevdiler emrini dutup
Ṣāliḥ ʿameller üzere gidüp

Sever iseñ sen anları
Şimdi bul bil sen anları

Göñlü eylegil arı
Maʿmūr eyleyesiñ cānı

Çıḳa ḳalbiñde olan fesād
Riyā kibir çıḳa ḥased

Bulundı derdiñe dermān
Ṣadrıña dola nūr-ı īmān

Oḳuyasıñ sen Ḳurʾānı
Ḳavī idesiñ īmānı

152ᵇ

Getirme ḳalbiñe gümānı
Derdiñe dermān zamānı

Ḳāle'llāhu teʿālā "Yā eyyühe'n-nāsü ḳad cāʾeküm mevʿīẓaten min-rabbiküm ve şifāʾün limā fi'ṣ-ṣudūri ve hüden ve raḥmetün li'l-müʾminīn"[462]

8 + 8 = 16

Buyurmuşdur Teʿāla'llāh kelāmında ʿAzīz Allāh
İḳrār taṣdīḳ idem böyle ki āmennā ve ṣaddaḳnāk

[462] "Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, göğüslerinizde olana şifa, inanıp güvenenler için bir rehber ve ikram (olan kitap) gelmiştir." Yûnus 10/5

Budur Allāhıñ kelāmı eyle ᶜamel bul selāmı
Arı eyleyesiñ cānı ẕunūblardan olasıñ pāk

Kendiñ kendiñe lāzımsa
Arı eyle kendiñi

Bilindi ḥāliñi benne
Temīz eyle ḳalbiñi

8 + 8 = 16

Tañrıdan budur kelām Ḥabībe indi Ḳurᵓān
Ümmetleri ider īmān teniñ türāb olmadan

Mevᶜīẓe naṣāyiḥler eyleyigör ḳalbi arı
İre ṣadrıña ṭabībler ḳalmaz saña mālı emlāk

Şifāya irişe göñlüñ ṣafāya irişe cānıñ
Hidāyet müᵓmine ire semlere bulasıñ tiryāk

Bula ṭarīḳ-i müstaḳīm ide inᶜamını Raḥīm
Ḳullarına Ḫudā Kerīm derdine dermān bulacak

Ṣadrıña ola ilāc baṣīret gözleriñi aç
Deñize göre emvāc baḥrine göre semmāk

Oḳuyunca siz Ḳurᵓānı ḳavī eyleyince īmānı
Uyar ġafletden cānı taṣdīḳ eyle dime ḫaşāk

Ẓāhiriñi eyle ṭāhir bāṭınıñı eyle muṭahhir
Eyle ᶜamel olma kāhil cehlile olma helāk

Oḳur Ḳurᵓānı ᶜālimler ᶜamel idince ᶜāmiller
Taṣdīḳ idince kāmiller göñülleri olur bedrāk

Düşünce tevḥīde dili nūr-ı īmān olur ṣadrı
Birligine ider şükri nūrile münevver ṣadrāk

153ª

Ḳalbiñ olur ise ᶜalīl Ḳurᵓān saña olur ḫalīl
Şifāsını viren Celīl çün ḳulsuñ dur itme şekkāk

Odur saña olan ḥabīb göñüllere olan ṭabīb

Ḳalbiñ ḳaraları ḳalḳup eyle tevbe olma ġamnāk

Bir ḳul idince ẕikru'llāh irişür aña lüṭfu'llāh
ʿĀbidler Maʿbūdı Allāh ider inʿām itme işrāk

Müʾminleriñ ḳalbi arı pāk ider Allāhıñ ẕikri
Anlar ḫāṣü'l-ḫāṣ ḳulları bilüñ bunlar durur melāk

Ḥamdüli'llāh müʾminleri
Ḥabību'llāhıñ ʿışḳına

Yüce Ḫallāḳ eyledi aʿlā
İnʿām iḥsān ider Mevlā

Ḳāle'llāhu teʿālā "Veẕekkir fe inne'ẕ-ẕikrā tenfaʿu'l-müʾminīne"[463]

Gelindi diñne Ḳurʾānı
Kavī eyleyesiñ īmānı

Müʾminler ẕikru'llāh ider
Neler iḥsān Allāh ider

Mevʿiẓeler naṣīḥatler
Dolar ḳalbe nefīʿatler

Ḳulları düşünce ẕikre
Birdir Allāh deyüp şükre

Arı olur ḳuluñ ḳalbi
O ḳul bulur Ḥaḳḳı buldı

Ẕikru'llāh idince ḳullar
İsmini oḳursa diller

Nefʿi olur dünyā aḫret
Ḳabūl olur cümle murād

Gönülleri eyle teṭhir
Pāk olur bāṭını ẓāhir

153ᵇ

Ola dertleriñe dermān

[463] "Sen doğru bilgi ver. Çünkü doğru bilgi inananlara yarar sağlar." ez-Zâriyât 51/55.

Bulasıñ şifāʾi'l-ḳulūb

Raḥmetine vāṣıl olup
Selāmetlere irüp

Ḳāle Resūlu'llāh ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem "Kün fi'd-dünyā ke-enneke ġarībün ev ʿabirü sebīlin ve ʿudde nefseke min-ehli'l-ḳubūr"[464]

8 + 8 = 16

Buyurmuşdur Resūlu'llāh ḳula naṣıl olur ikrām
Ḳulaġıñ dut eyle ḫulūṣ kimlere idiser inʿām

Ẓāhire işidüp anı duyur ḳalbiñe sen bunı
Düşinegör düni güni ümmetine nedir kelām

İrişe maʿnāya ʿaḳıl girişe bu ḥāle fikir
Dāʾimā eylegil şükür ġafletile olma menām

Bir yolcı gibidür insān olur bunuñ ṣoñı yeksān
Meger Allāh ide iḥsān ḳalır girü şānile nām

Bilmeyesiñ māsiva görmeyesiñ nedir hevā
Ḥaḳḳa rāhı duyur cāna Ḥabībini eyle imām

Dutagör ne dirse emri ictināb eylegil nehyi
Āyet ḥadīṯile faḫri anlarile eyle aḥkām

Yolcı gibi durur maḫlūḳ Ḳadīr olan Aḥad Ḫālıḳ
Çıḳar ḥased kibir varlıḳ ṣıdḳile olasıñ ḫüddām

Sevmeyindi budur fānī evvel gelen var mı ḳānı
Ḫuluṣ ile it ʿameli ṣoñuñda çekme serencām

İnzāl eyledi Ḳurʾānı eyleyegör sen īmānı
Ḳalbe bıraḳma gümānı olasıñ sübülü's-selām

Her nefes eyle ẕikru'llāh ʿināyet eyleye Allāh
Cümle emri hikmetu'llāh ider Tañrı ḳula selām

Oḳundı şānına levlāk lemā ḫalaḳte'l-eflāk
Seni aña etdi ümmet dīn-i Muḥammed dīn-i İslām

[464] Dünyada bir bir garip ya da yolcu gibi ol. Kendini kabir halkından say." Tirmizî, "Zühd" 25.

154ª

Tedārikiñi gör bil kendiñi ehl-i ḳubūr
Küllü ātin ḳarībdür Aḥād Bāḳīdir Ḫudām

Bu ʿömrüñ mecāzı bilinmez çoġı ve azı
Eyle Ḥaḳḳa sen niyāzı gelir ölüm nefes tamām

ʿĀḳıbet irişir ölüm türāba girersiñ bir gün
Bu tenden çıḳar cānıñ bulur ḫarāb vücūdu cām

Kimseye ḳalmaz fenā duyurundı bunı cāna
Ecel irer bir gün saña olsun ʿArab gerek Aʿcām

Ḳula ḳalmaz bāḳī ḥayat yaradılan olur memāt
Allāhıñdır cümle murād hüküm anuñ hem merām

ʿİbāḍete irişegör iṭāʿata girişegör
Ṣalihlere ḳavuşagör eyle ḳāʾim dāʾim müdām

Oḳuyup diñne Ḳurʾānı anuñla eyle īmānı
Dertliniñ odur dermānı eyle ʿamel olma ḫām

Ḳalbiñe getirme ġurūr ṣoñunda olasıñ sürūr
Kāmiller kemāli bulur ʿameline göredir nām

Mezlaḳayı itme beyān mehlekeyi etme ʿayān
Pīr ola gerek civān ide müstaḳīme iḳdām

İdegör kalbi arı söyündüregör nārı
Ẕikru'llāh eyle bul yāri göñlü eyleme cüdām

Şifāya irişir göñül dostuna buluşur göñül
İftiḫārı bulur göñül gerek ḫāṣ ola gerek ʿām

Başīret yollarını aç
Ġuru ġavġalardan geç

Ẓāhiri bāṭını gel seç
Tañrıdan ġayrıya olma muhtāç

Ḳāle'llāhu teᶜālā "Yā eyyühe'n-nās inne vaᶜda'llāhi ḥaḳḳun fe-lā-teġurranneküm'l-hayate'd-dünyā ve lā-yeġurranneküm bi'llāhi'l-ġurūr"[465]

154ᵇ

4 + 4 = 8

Gelindi diñne ey ġāfil
Bil ẕunūbıñ olġıl ᶜāḳil

Sever ḳullarını Allāh
Ol tevekkül Teᶜāla'llāh

Eyleme sen ḳalbile ġurūr
Dāreyn içre bulasıñ sürūr

Ḥubbu'lillāh eyle ḳalbi
İḳrār taṣdīḳ eyle şükri

Digil yā Rabbenā amān
Geçer ᶜömrüñ gelir zamān

Ḥaḳ kelāmı kelāmu'llāh
Bildir anda emrin Allāh

Oḳuyundı sen Ḳurᵓānı
Ṣıdḳile eyle īmānı

Buyurmuşdur Ḥażret-i Allāh
Ümmetine Resūlu'llāh

İşidüp oḳuyalar nās
Dutanlar olur ḫaṣu'l-ḫāṣ

Eyleyenler ᶜameli tām
Anlar olurlar ḫās u ᶜām

Yüzleri olısar arı
İder inᶜām Ġanī Bārī

İder ᶜazīzlerden ᶜazīz
Ebyaż olur esved iken yüz

[465] "Ey insanlar! Allah'ın vaadi gerçektir; dünya hayatı sakın sizi aldatmasın. O çok aldatıcı, (insan ve cin şeytanları da) sakın sizi Allah hakkında aldatmasın." Fâtır 35/5.

Kerīm Ḳadīm Ḳadīr Raḥmān
İḥsānı çok Ṣamed Sulṭān

Ḥaḳīḳatde fānī dünyā
Ṣoñı bunuñ ḥarāb amma

Şimdi arı ideñ ḳalbi
Bulursuñ derde ṭabībi

155ª

İder ḳulluḳ yüzüni aḳ
Ẕunūbları ʿaf ider Ḥaḳ

Ḳuluñ günāhına baḳmaz
Müʾminleri nara yaḳmaz

ʿAf eyler cümle ʿiṣyānı
Ẕerre miḳdārı olan īmānı

Birligine eyle iḳrār
Taṣdīḳ eyle idüp ḳarār

Fenā cihāna aldanma
Saña bu yār ḳalır ṣanma

Eyleme ḳalbiñi ḳara
Olur maḫlūḳlar bī-çāre

İgilerle ol ḳıl igi
Doġrıya çevirgil yöni

Seçegör ḥelālle ḥarām
Ḥarām olur nārı ḥarām

Dut emrini sen Allāhıñ
Ḳurtar ʿaẕābından cānıñ

ʿİlimle idegör ʿamel
Anuñla bulursuñ kemāl

Oḳu dāʾima ẕikru’llāh
Ẕikru’llāhı sever Allāh

Ḳalbiñ ḳaraları gider
Ḳalmaz ḳalbiñde elem keder

Māsivāyı siler ẕikir
Yüzüñi aḳ ider şükür

Ararsañ derdiñe dermān
Anuñla şifā bī-gümān

İderseñ tevḥīdle tesbīḥ
Ayetile budur tenbīḥ

155ᵇ

Ġafletden uyarır cānı
Oḳu ẕikrin bul Sulṭānı

ᶜAşḳile ḳalbiñi doldur
Ṣıdḳile iḳrārı bildir

Ẕevḳine iresiñ anuñ
Bulursuñ yarın ᶜameliñ

Cümleye yardımcı Allāh
Şefāᶜatçi Ḥabību'llāh

ᶜİnāyet idince Allāh
Oḳur Ḳurᵓān ider ẕikru'llāh

Ḥaḳ Teᶜālā ᶜaẓīm ulu
Arı ḳalbi ider velī

Bu dünyāya gelen n'olur
Tenlerden cān firār olur

Kişiye yār olan īmān
Gelir geçer ᶜömrüñ zamān

İder ḳullarını arı
Nūrula münevver īmān ṣadrı

Bilindi Aḥaddir Mevlā
Ṣameddir aᶜlādan aᶜlā

Bir Allahı seven ḳullar
Oḳur Ḳurʾān-ı ʿazīmü’ş-şānı

İder ẕikru’llāh her nefes
Uyarır ġafletden cānı

8 + 8 = 16

Diñne imdi gel kelāmı göñülleri ide ābād
İdüp iḳrār oḳuyanı oḳuyan diller ola şād

İde göñülleri arı bula kimdür bile yāri
Müʾminleriñ budur kārı ḳalbleri aḳ diller dilşād

Degil bāḳī bu fenā naṣīḥat diyem saña
Güvenme tene cāna ḳānı ana ata ecdād

156ª

Naẓar eyle göründi kemālile bulundı
Ḥiṣṣeleri alındı gelir ölüm gider evlād

Çıḳa içerüden kibir vire Allāh ḳula ṣabır
Ne güne eyleyem taʿbīr rūz u şeb eyleyem feryād

Dünyāda olduḳça ḥayāt gelmeden size memāt
Ḳabirde olmadan türāb fānīden olmadan yād

Getirme ḳalbiñe ġurūr yarın bulasıñ sürūr
Vaʿdine Allāh durur olur ḥāṣıl cümle murād

İblīs iġvāsını bilme riyālara düşüp durma
Dürlü vesveseye dalma düşün Ḥaḳḳa itme ʿinād

İgi ʿamellere iriş kāmil kemāliyle dürüş
Ṣāliḥ kimselerle görüş doġruya olagör Ferhād

Şimdi bulmuşuñ ḥayātı ʿömür tamām buluñ mevti
Ebed unutma aḫreti dirler ecel şerbetin dad

Dünyā aldamasun seni ʿibādet et düni güni
Çevir Ḥaḳdan yaña yöni olur ḳula Ḥaḳdan imdād

Dime vardır benim mālım güvenme vardır evlādım
Bulurum cümle murādım kim söyler yoḳdur istiʿdād

Hevā nedir bilmeyindi ṣafā nedir sevmeyindi
Cefā gelse yerinmendi ġam ġuṣṣalar etme īrād

Müʾminlere budur zindān bilmeyenler olur ḥayrān
Sevenleri sever şeyṭān iste Tañrıdan istimdād

Dünyāya eyleme sevdā ʿameliñ etme māsivā
Bil nefsiñi diyem saña eyleme kendiñi berbād

Nefsini bilenler olur birligine īmān bulur
Ṣadāḳati bütün olur nārından olur āzād

Kişi kendisini bile ʿayıblar kendinde bula
ʿAmeli hevā olmaya müʾmin müslim diyeler ad

Bir çāreye ire elim sükūnet eyleye diliñ
Müstaḳīme rāh ı yoluñ içerüden aça ḳanad

156ᵇ

Ola müʾmin müʾmināt ola Müslim Müslimāt
Yazıla saña ḥasenāt maḥv ola şerrile fesād

Tañrınıñ odur vaʿdi ʿadālet üzere ʿaḥdi
Ḫulūṣıña göre ḥükmi Vedūdu Rabbi'l-ʿibād

Arı olunca ḳalb ʿaf olur ẕunūb hep
Ġaffār Allāh odur Çalap eyle ḳulluḳ it ictiḥād

İrince ḳalbe emr-i Ḥaḳ temīz olunca ḳalb muṭlaḳ
Göñülleri idince pāk irişe ḳalbe iʿtimād

Oḳuyup Ḳurʾānı bile ẕikru'llāh eyleyüp dura
Ḳalbde kibirler olmaya arı olur cümle ecsād

Getirme ḳalbiñe riyā getirme şek ṣoñu fenā
Ol tevekkül bir Tañrıya tevekkül görmez kesād

İderseñ ḳalbiñi arı odur müʾminleriñ kārı
Bulursuñ yārile yāri olasıñ şimdi irşād

Ġanī Allāh odur Kerīm Raḥmān Allāh odur Raḥīm
Ġaffār Allāh Ġafūr Selīm Settār Allāh Ḳadīr Cevād

Derdile ararsañ dermān
Ayet ḥadīs emr-i fermān

Eyleyegör aña īmān
Olmaya ḳalbiñde gümān

Ḳāle'llāhu teᶜālā "[Ve in küllü] ẕālike [lemmā] metāᶜu'l-ḥayāti'd-dünyā ve'l-āḫiretü ᶜinde Rabbike li'l-müttaḳīn"[466]

4 + 4 = 8

Ḥaḳ emrine eyle naẓar
Müᵓminlere emri güzel

Dutagör emrini anuñ
Fānīde uyar sen cānuñ

Geçirme ᶜömrüñi bil hevā
Çıḳa ḳalbiñden cümle māsivā

Ten içinde cānıñ ḥayāt
İrişmeden ölüm memāt

157ª

İrişür aḫrete yoluñ
Gelir geçer gider ᶜömrüñ

Bunuñ ṣoñı olur ḫarāb
Cān gider ten bulur türāb

Bilindi kendiñi maḫlūḳ
Eyle ḳulluḳ birdir maᶜbūd

Ṣāliḥleri sever Allāh
Şefāᶜatçi Ḥabību'llāh

Aldamasun seni şeyṭān
İde yardım Ġanī Sübḥān

Ẕunūblara eyle tevbe

[466] "Bütün bunlar, sadece dünya hayatının menfaatleridir. Ahiret (hayatının menfaatleri) ise Rabbinin katında yalnızca müttakiler /yanlışlardan sakınanlar içindir." ez-Zuhruf 43/35.

ᶜAf eyleye Allāh bunda anda

Ḥażret-i Allāh Raḥmāni'r-Raḥīm
Fettāḥ Rezzāḳ Kadīr Kerīm

Şerīki yoḳ Ḳadīr Mevlā
Odur evlālardan evlā

Ḳapanır tevbe ḳapusı
Ḳapanmadan ḳabūldür duᶜāsı

Şeyṭān bir ᶜamelde olur
Tevbem ḳabūl olur bilir

Dir ṣoñuñda idem tevbe
İrişirem dir maġfirete

Bu niyyet olmaya sende
Zīrā o unudur ṣoñuñda

Bu niyyet üzere İblīs
Dürlü fitnelerde telbīs

Aña uyma ṣaḳın zinhār
Beşerlere degildir yār

Uyar ġafletde olan cānı
ᶜİbādet ḳıl düni güni

157ᵇ

Bu furṣand çıḳısar elden
Çıḳarma Ḥaḳḳı göñülden

Ḳapanmadan tevbeleriñ ḳapusı
Eyle ṭapu dīn Muḥammed ṭapusı

Aldamasun saḳın dünyā
Aḫretde buluñ fenā

Şimdi güler yüze görüñ
Ḳaçar çıḳar elden bilüñ

Hevalara olma tābiᶜ

ᶜÖmrüñi geçirme żāyiᶜ

Gelir geçer ᶜömür senden
Uçar bu cānıñ ḳafesden

Eyle ᶜamelleriñ ḥalīm
İde yardım saña selīm

Vücū[du]ña olma maġrūr
Getirme ḳalbiñe ġurūr

Dime pīrlik gelir baña
Ecel gelir bilirsiñ ya

Düşünüp eylegil fikir
Cümle ḥāle eyle şükür

Bunda ġāfil yatan cānlar
ᶜAẕāb şedīḍ gören anlar

Gel kendiñi atma nāra
Düşünme sen hevālara

Ṣıdḳile idindi işi
Aḳıt gözleriñden yaşı

Olagör Ḥaḳ yola ᶜābid
Ḫulūṣāne oluñ zāhid

Bunuñ ṣoñı olur vīrān
Ṣaḳın buna olma ḥayrān

158ª

Kāmillerden kemāl işid
Lāzım ḫayır ᶜamel mürşīd

Olagör kāmilden irşād
Dāreyn içre oluñ gülşād[467]

Nefsiñi eyle sen temīz
Hidāyet ḳıla Rabbimüz

[467] Bu beyit Hacıselim Ağa nüshasında bulunmamaktadır.

Nefs-i emmāreler dolar
Her kim levvāmeye uyar

Riyā kibir ḥased gelir
Seni Ḥaḳdan cüdā ḳılur

Hevā şeyṭān irer saña
Dolar ḳalbiñe māsivā

Alır seni seni gider
Seni elden alır n'ider

Bilmeyesiñ nedir fendi
Ben ben diyüp söyler kendi

Seni bir ḥālile ırar
Cehennem nārına ḳoyar

Şoñunda olunca pişmān
Büyük ʿadū bilüñ düşmān

Olur nefes āḫir tamām
Dirsiñ amān geçer zamān

Kimseler idemez himmet
Ḳande buluñ sen şefāʿat

Bu derde bulmadıñ dermān
Ḳalbiñde yoḳsa ẕerre īmān

Vaʿdine durandır Allāh
Ḳurʾānda bildirdi Allāh

Ümmetine duyurdı Ḥabīb
Ḳalbiñe bulmadıñ ṭabīb

158ᵇ

Hidāyet idici Allāh
Īmānsıza nārın vaʿd etdi Allāh

Uyma hevāyile nefse
Ḳalbe bunlar ġuluv itse

Ḥubb-u dünyā olup durma
Sevgüsiyle sevi bilme

Şeyṭān vesvesesini ırad
Ḳara ḳalbi eyle ebyaż

Doġruya irişdir yolı
Ḳavī eyle kāmil dīni

Kendiñi öziñi gözed
Nārından olasıñ āzād

Gider elden güzel günler
Saña ḳalmaz bāḳī demler

Fenā fānī durur cihān
Dertli ḳalbiñe ḳıl dermān

Amān yā Rabbenā amān
Her nefes diyegör el-amān

Gice gündüz niyāzım bu
ᶜİnāyet eyleye Aḥad Hū

Oḳuyup diñleyeler ideler ᶜamel
Şefāᶜat eyleye yā Ḥabība'llāh Hū

8 + 8 = 16

Ḳayġulu söyler ḳalb ide ᶜināyetler Ḥaḳ
Kitābımıñ ismini hep didiler Hādi'l-ᶜuşşāḳ

Ḳıl şefāᶜat yā Muḥammed dertliler ṭabībi Aḥmed
Ḥabībiñ Ḥabībi muṭlaḳ göñüller bula işṭiyāḳ

Belālara ider ṣabır Ḥaḳ emrine ider şükür
Allāhıñ ẕikrini oḳur dīn-i İslām budur yaraḳ

Oḳur Ḳurᵓān kelamu'llāh birdir Allāh ḳadīm Allāh
İdüñ iḳrār Aḥad Allāh eyle īmān olma firāḳ

159ª

İrişince ḳalbe ṣabır cemᶜ olur bir yire ᶜaḳıl
Nefsiniñ dersini oḳur dereceler ṭabaḳ ṭabaḳ

Olur ṭāhīr ḳalbi içi baġışlanır ḳuluñ suçı
Ẕunūbından olur nācī esved iken olurlar aḳ

Fānī cihāna geldiñ vefāsı yoḳdur ki bildiñ
Emri nehyi nedir duyduñ cān ḳulaġını eyleyüp saḳ

Helālile ḥarāmı seç küllü nefsāniyyetden geç
Baṣīret gözlerini aç dünyā fānī aḫret duraḳ

ʿİbādete dürüş ʿābid iṭāʿate dürüş zāhid
Ḫayırlı ʿamele ṣādıḳ eyle ḫulūṣ olma ıraḳ

Baṣīret gözlerini aç fenā fiʿillerden gel ḳaç
Ḳalbiñi eylegil sirāc göñlüñe yaḳagör çırāḳ

ʿİlmile olagör ʿāmil ṣıdḳile olagör kāmil
Eyleme ḳalbiñi ʿalīl cennet içre gele Burāḳ

Eyleme kimseyi sen zem çekdirme yüzüñden elem
Bıraḳma ḳalblere gel ġam yıḳup ḫāṭır dime merāḳ

Nefsiñi eyle ıṣlāḥ dāreynde bulasıñ ferāḥ
ʿAf ola ẕunūb günāh ʿaẕābdan olasıñ ʿitāḳ

Ṭarīḳ-ı Ḥaḳḳa yolu nūr-u īmān ṣādrı dolu
Ola Allāhıñ ḥaṣ ḳulu müʾminlere ola ilḥāḳ

Müʾminleriñ ḳalbi arı Ḫudānıñ nūrula sırrı
Bilir bulur anlar yāri dostdan olmazlar şiḳāḳ

Beşerler dostu bula dostula muḥabbet ḳıla
ʿĀşıḳ maʿşūḳuna göre bula ferāḥ iltiḥāḳ

Bulunca kemāli insān ḳalbden çıḳar laʿīn şeyṭān
Arı ider ḳalbi Raḥmān nūr-u münevver berrāḳ

Ḥubb-u dünyā olur firār ġururlar içerden ırar
Aḫret ʿamelini duyar ʿamelleredür iştiyāḳ

İçerden çıḳınca sevgü ḳulun Allāḥ bilüñ sevdi
Anuñ ḳalbi sürūr oldı ṣanasıñ şems ider bedrāḳ

159ᵇ

Hevāya irmeye iliñ dünyāyı sevmeye göñlüñ
Şadılıġa irişür cānıñ siyāh yüzler olur aḳ

Neceler bilmedi hevā neceler sevmedi fenā
Neceler duymadı dünyā oldular Tañrıya müştāḳ

Neceler sevdiler bunı bilmediler nedir ṣoñı
Bildiler aṣılsız demi girüye döndiler ḳaçmaḳ

ᶜAn ḳārīb yaḳındır ölüm gelenler gider bilüñ
ᶜAmeliñle bile ḳaluñ düşün buña dime merāḳ

Vaḳtine var mı nişān etme kendiñi perīşān
Hevāya uymaya insān olmayasıñ ehl-i fesāḳ

İrer fitnelere eliñ ayrı gider Ḥaḳdan yoluñ
Cehenneme atar cānıñ nār içinde oluñ ġassāḳ

Göñlüñi idegör duru egi eyleyegör ḫuyu
Maᶜmūr eyleyesiñ yeri ten içinde cān muᶜallāḳ

ᶜAḳlıñı dirne başa ḥaḳ kelāma dime ḫāşā
Az ola gerek çoḳ yaşa tenler türāb olur çoraḳ

Hevālara etme heves dünyā sevgilerini kes
Yanıña gelse şerr-i nās sükūnetle el-firāḳ

Şöyle olursa kelām söylerse dürlü yalan
Zemm-i bühtān ġaybetilen ḳalḳup yanından bıraḳ

Seni senden alır şirār Yaradandan ider firār
Ẕunūbuñ baḥrine ḳoyar söyler sözlerini civāḳ

Aldanmayıñ anlara uġramayıñ bu ḥallere
Gitme ḳarañu yollara dutma ġaybetlere ḳulaḳ

Böyle meclislerden ḳaç başıña olur altun tāc
Göñlüñe olur ilāc urundu bu yüze ṭuvāḳ

ᶜAmeliñi etme hevā şevāblarıñ cümle ṣava
Ḳalbleri eyleme pāre içerüye ḳoma çomaḳ

İdegör derdiñe çāre sevişme görüp aġyāre
Götürür zārile dāra olmaz yolu ṣaġı ṣolaḳ

160ª

İnsān irdürür idbār ırāġ oluna iʿtibār
Egiler egiye uyar kötülere infilāḳ

Daḫle düşünce beşer ẕunūbuñ baḥrine düşer
Bilmez kendin yoldan şaşar ʿameller olur iftirāḳ

Hevālara ṣaḳın düşme düşenile bile eleşme
Sevdigi ile sevişme açılır doġruya bayrāḳ

İder vesveseler şeyṭān çıḳar anı içerüden
Vermeyesiñ aña meydān ṣabıra açagör sancāḳ

Yılan aġusından acı ṣabırdır anuñ ilācı
Ġurūr olur ibtilāʾı semmine göre bul tiryāḳ

Şu dünyāya eyle naẓar terk-i dünyālara güzel
Ḳanı evvel gelen ezel yerler altında olur ṭopraḳ

Gör imdi ḥaller anca müʾminler olur yüce
Ben ben dimeleriñ nece āḫir yerler olur oṭaḳ

Müʾminiñ ʿameli yār dünyā geñiş degildir dār
Şimdilik lāzımdır kār oḳu Ḳurʾān çevir evrāḳ

Düşün kendiñe lāẓımı eyleyesiñ ṭaʿẓīmi
Ḥaḳḳa döndürgil yüzüñi yarın yaḳar bilüñ iḥrāḳ

Ne pīr [bi]lir ne ḳoca ne ʿālim bellü ne ḥoca
ʿAmeline göre anca ider bir Ḫudā istiḥḳāḳ

Görürler ḥāliñi bunda ne var kendiñi begenmede
Cānıñ vardır şimdi tende bir gün olurlar ıraḳ

Nefsile şeyṭāna uyma vesveseler ḳalbe ḳoyma
Hevāyı hevesi bilme müsāfirḫāne iftirāḳ

İşleyigör ʿamel ḫayrı terk idegör görüñ şerri
Egi kötü olur bellü eyle ḥamīdeye aḫlāḳ

Türābdan ḫalḳ etdi teni emānet duyur cānı
Ṣadāḳatile īmānı ṣıdḳile ṣāfile eṣdāḳ

Eyle ᶜamelleri kāmil ᶜilmile olundı ᶜāmil
Pāk eyle bāṭın u ẓāhir vücūdlar olmadan efrāḳ

160ᵇ

Ḳılar sevdigini Allāh olur maḳbūl ᶜindi'llāh
Sevdigine virir Allāh bunda anda ider ġaydāḳ

Olma dünyāya ḥarīṣ ḳanāᶜati eyle ḫāliṣ
Ḳalbiñi eylegil temīz dāᵓim olasıñ istiġrāḳ

İderseñ sen ḳanāᶜati bulursuñ sen şefāᶜati
Görürsüñ sen hidāyātı oluñ ġayrı bī-istibāḳ

Ḥaññān Allāh odur Mennān Deyyān Allāh odur Burhān
Sulṭān Allāh odur Sübḥān Raḥmān Allāh odur Ḫallāḳ

Gör imdi neş'kil olur
Kişi naṣıl kemāl bulur

İşleriseñ kötü ᶜamel
Ṣoñunda nedāmet olur

Ḳāle'n-nebiyyi ṣalla'llāhu ᶜaleyhi's-selām "Lev kāne li-ibn-i ādeme vādiyāni min-mālin lā-tebġī vādiyen ṯāliṯen lā-yemla'ü cevfe ibn-i ādeme illā't-türāb ve yetūbu'llāhu ᶜalā men-tābe" ṣadaḳa[468]

4 + 4 = 8

Diñne imdi ne dir Ḥabīb
Kelāmı dertlere ṭabīb

Cümle kelām gerçek tamām
Tutanlar cümle bulur selām

Dutup ḳalbler ola temīz
Ḥırṣile bilmem n'olur ḥālimiz

Kimde ola ġāyet ṭamāh
Çoġalır ẕunūb-ı kebīr günāḥ

[468] "İnsanoğlunun iki vadi dolusu altını olsa üçüncüsünü ister. İnsanoğlunun karnını ancak toprak doldurur." Tirmizî, "Menakıp", 32.

Ādemiñ evlādlarına insān
Verse mālı olsa idyān

İki virse üç daḫı ister
Yimiş mālın var mı gelindi göster

Daḫı artıḳ ziyāde ister mālı
Artar ḥırṣı çoġaldım dir onı

161ª

Girü ḳalır faydasını bulamaz
Ṭamāḥ gelir dünyālıġa doyamaz

Ne ḳādar eline girirse māl
Ol ḳadar daḫı artar aʿmāl

Ziyāde olsuñ dir ādemoġlanları
Görünmez gözüne ẕerre mālları

Anlarıñ gözünü doyurur ṭopraḳ
Böyle ṭamāḥ olanı sever mi Ḥaḳ

Yer altına girincegez tenleri
Kalır girü sevdicegi mālları

Eger ḥelālise olur ḥisāb
Ḥarāmile olursa olur ʿaẕāb

Gör imdi bu insān nasıl olur
Ten türāba cān ʿameliyle ḳalır

Dönüp fikr eyle buna naẓar
Her ḥāliñe şükür itmesi güzel

Bir ḳulunı aç ḳomaz Allāh
ʿAdlile cümle emri ḳuretu'llāh

Eyle ṣabır emrine ol rāżī
Ne güne virirse Allāh emrāżı

Belālar gelince eyle ṣabır
Bu kelāmı işidüp ol ḫabīr

Her kim ḳażāsına rāżī olur
Ḳażāya rāżı olan Ḥaḳḳı bulur

Eyle ṣabır gelirse saña belā
Öyle ḳulun sever Yaradan Mevlā

Verince niᶜmeti eyle şükūr
Bilenler şükrini ẕikrini oḳur

Eyle ḳulluḳ etme varlıḳ aña
Güvenme māla cāna ve tene

161ᵇ

Birligine eyle el-ḥamdüli'llāh
Verdigine diyesiñ eş-şükrü li'llāh

Birdir Allāh Ḳadīr Aḥaddir Vāḥid
Birligine ḳalbile olagör şāhid

Ferd ü Samed Settāre'l-ᶜuyūb
Vitir Vedūd Ġaffāre'ẕ-ẕunūb

Dere dolu mālı olsa
Daḫı ister daḫı bulsa

Eylemez ḳanāᶜatler ḳalb
Verse deyü söyler Çalap

Ḥırṣıla mālına doymaz
Ġafletdedir gözi görmez

Ādemoġlanlarınıñ ḳarnı
Fenāya fiᶜl ider fiᶜli

Girince ḳabire doyar
Görür ḥisāb bilir ᶜaẕābı duyar

Meger ġāfil ola kişi
Harām helāl ide ᶜaşı

Bilindi ḥāliñi ḳarındaş
Senüñle yār olam yoldaş

Bu ḥāle göre helecān
Sen ḳalbi böyle etme cān

Olma dünyāyile ḥarīṣ
Helāk ider seni marīż

Günden güne artar derdi
Görmedim ki yoḳdur merdi

Girer ḳalbe gelir ṭamāḥ
Cevlān idüp döner semāḥ

Girişir araya hevā
Bulur ḳuvvet ġālib dünyā

162[a]

Gezdirir bildirir seni
Ne rāhat ne ḥuzūr teni

Gördügine hep ilişür
Dürlü fitneye buluşur

Ṣanır kendi bulur ṣafā
Her vaḳt çekdigi cefā

N'eyledigin bilmez kendi
Bilmez dem virir nefsi

Bulur şöyle emmāreler
Gelir geçer levvāmeler

Ḥubb-u dünya ẕunūb başı
Ẓāhir bāṭın budur işi

İrişdirir elem keder
Kişi kendi kendine ider

Yol bulur şeyṭān-ı İblīs
Vesveseler ziyāde ḥarīṣ

Günden güne artırır ġamı
Ḥaḳdan ıraġ ider cānı

Unudur aḫreti mevti
Ġanīmet bilir ḥayātı

Añsızın gelince ölüm
Ol zamān çāre ne buluñ

Bürümüş ḳalbiñi ḳara
Ḳande bulur göñül żiyā

Maġfiret idince Allāh
Māsivā terk olur li'llāh

Düni güni idem feryād
Amān yā Rab böyle sevgüyi ırad

Ḳaplar ḳālbiñ içi ḥicāb
Gözleriñi doyurur türāb

162[b]

Bu sevdāya iren ḳullar
ᶜAẕāba irer ol cānlar

Ġanī Ḳadīr Cebbār Allāh
Ṣıġındım saña eᶜūẕü bi'llāh

Bildim bu dünyā ḫarāb
Dünyāyı sevenler çeker ᶜaẕāb

Ḥelālile māl olursa ḥisāb
Ḥarām yiyen yarın görür ᶜiḳāb

8 + 8 = 16

Dilerem senden yā Rab bu ᶜamelden eyle iḫrāc
Ḳalbim ḳara ola çāre kimseye etme iḥtiyāc

Egilerle eyle egi göñlümü eyle arı
Amān yā Rabbenā Bārī baṣīret gözlerini aç

Aldamaṣuñ beni dünyā bunuñ ṣoñı olur fenā
Sensiñ Bāḳī evvel ṣoña ḥubb-i dünyā ola iḫrāc

Ne güzel yüzüñe güler düşesiñ ardına ırar
Fānī dünyā kime yarar sözümi ḳālbe eyle tāc

Dime baña ḳalır dünyā irişmesüñ saña hevā
Eletiser seni nāra ḳanāᶜat eylegil deḫrāc

Gelmeye yanıña şeyṭān ḳurtula şerrinden insān
Dolar ḳalbe nūr-ı īmān terk-i dünyā bulur sirāc

Ḳalbe irişince [ḥużūr] Yaradan Mevlā ḥāẓır
Maḫlūḳuñ Ḫālıḳı nāẓır müᵓminler ider imtizāc

Kişi nefsini bilince Ḫudāsını bilir anca
Mevlā ḳulunu sevince ḳuluna olur istiḥyāc

Ḳuluna Tañrı vire idyān dolu mālı ola
Daḫı vir deyü yalvara durmaz söyler ḳarnım aç

Beşerlere ire ṭamāḥ artar zunūbları günāḥ
Ḳabire irişince rāh bu derdine bulmaz ilāc

Ḳararır ḳalbiñ içi düşer yüregine acı
Gerek ḥoca gerek ḥācī ver ṭamāḫı girüye ḳaç

163ª

Diler Ḫaḳdan böyle dilek dünyā içün çeker emek
ᶜİbādeti şöyle sevmek ider anuñla istidrāc

Rıżāᵓu'llāh ola namāz rıżāᵓu'llāh ola niyāz
Bī-niyāza ola niyāz doġruya açıla minhāc

Rūşen ola ḳalbiñ içi baġışlana ḳuluñ ṣuçı
Çıḳa göñülden acı bilmeye nedir istifşāc

Ḳalḳa ḳālbiñden elem bilmeye olmaya hiç ġam
Çıḳa içerüden ben ben nefsāniyyetler istiḫrāc

Müᵓminlere lāzım olan Müslim nedir anı duyan
Dünyāyı aḫreti bilen düşenmez fānīde dībāc

Cihānıñ lezzetini alma ġurūrlara ṣaḳın dalma
Saña vefā gelir bilme eyle şükür dime güllāc

Şimdi arar iseñ sükker ᶜazīz ṭaᶜām durur şeker
Dünyā lezzetleri ebter ḥarāmı eyleme rāc

Virdigine eyle şükür belāsına eyle ṣabır
Rūşen ola yarın ḳabir bilmeyesiñ nedir nessāc

İdegör tevḥīd tesbīḥ idegör diliñi faṣīḥ
ʿAmelleri eyle naṣīḥ ḫayırlı naṣīḥātler ṣaç

Kemāle irişe ḳalbiñ müstaḳīm bula göñlüñ
İki cihān güle cānıñ olur göñül dürlü emvāc

Bu ḳalbe ne ile ḳarar bir ḳarāra naṣıl irer
Varıp bir kāmile ṣorar ṣoran bulur görür mezlāc

Bir mürşīde irişeler irşādına girişeler
Kāmiline ḳavuşalar içeler ʿışḳile mizāc

Ānuñ çāreleri tevḥīd ḳalbi temīz iden Vāḥid
İden tevḥīd olur saʿīd ʿabdi ʿāciz olur ḫarrāc

Eyleyesiñ ẕikr Allāh Ḳadīm Bāḳī birdir Allāh
Gelindi oḳu Ḳul huvallāh ire göñül bula mīʿrāc

Bir mürşīd lāzımdır ḳula
Ol mürşīd ki kāmil ola

163[b]

Ẕikru'llāh ṣıdḳını duya
Ḳulūb Ḥaḳḳı bilüp dura

Ḳāle'llāhu teʿālā "Alā bi-ẕikri'llāhi teṭmaᵓinne'l ḳulūb"[469]

4 + 4 = 8

Ḥabībine indi Ḳurᵓān
Kelāmu'llāh dir bī-gümān

Ḳalbi teṭhīr iden Allāh
İdince ḳullar ẕikru'llāh

Bir nesnede etmez ḳarār
Ẕikru'llāhdan olma firār

[469] "Bilin ki kalpler, sadece Allah'ın zikri ile tatmin olur." er-Râ'd 13/28.

Eyle dilile ẕikru’llāh
Ẕikru’llāh sever Allāh

Ḳalbile eyle sen ẕikri
Birligine eylegil şükri

Mü’minleriñ ḳalbi arı
İder arı ẕikriñ nūrı

Birligine olur īmān
Ḳalbde ḳomaz ẕikru’llāh gümān

ʿĀşıḳlarıñ odur ʿışḳı
ʿIşḳile vicdāne düşdi

Ṣādıḳlarıñ odur ṣıdḳı
Ṣıdḳile arıdır ṣadrı

Düşer içerüye ẕevḳi
Nūrula münevver olur şevḳi

Mürşīdile olur irşād
Günāhından olur āzād

Evvelā lāzımdır delīl
Arandı bil ṣümme’s-sebīl

Anuñla şād olur ḳullar
Ferāḥa irişür anla

164ª

Olunca ḫālis-i dervīş
Göñüllerle gelindi görüş

İdeler temīz ola ḳalb
İde Allāh ʿınāyeti Ḥaḳ

Vücūdda ḳālb olur sulṭān
Vaḥdet olur aña ḫüddām

Eger arı ider iseñ
Sever seni Ġanī Sübḥān

6 + 5 = 11

Eger arı ider iseñ
Sever seni Ġanī Sübḥān

Ḥabību'llāhıñ ola ümmeti
Ḳıla farżı edā ide sünneti

Getirince Muḥammede ṣalavāt
Ḳabūl duᶜā āḫiretde şefāᶜat

Cümle nebī velī geldiler
Muḥammed ᶜışḳına kemāl buldular

Sen ümmetsiñ çün vir ṣālavat
Ṣalavāt getiren ṣıḥḥat selāmet

Ḥabībini sevdigi çün yaraddı
Ẕunūbını ḳullarınıñ ᶜaf etdi

Diliyle oḳuya neleri görüñ
Ḳalbile taṣdīḳ ideni duyuñ

Anuñ şefāᶜati olur ḥelāl
Anuñ ḥurmetine bulunur kemāl

Gelindi taṣdīḳ eyleye ḳalbiñ
Ḳalbile derdile dermānı bulduñ

Düni güni eyleyegör muḥabbet
Şefāᶜat sāḥibi Muḥammed Aḥmed

Eyleyigör ḳalbiñile sen iḳrār
Ṣalavāt getir dile tekrār tekrār

Ḳalbiñ yarasına ola merhem
Anuñ sevgüsiyle Allāh erḥam

164ᵇ

Ümmetleri cümle ümmetden yüce
Bulur yarın aᶜlā ulu derece

Göñlüñi arı eyle temīz
Anuñ ḥurmetine yaraddı Rabb ᶜAzīz

Aḥmed Maḥmūd odur Muṣṭafā
Vir ṣalavaṭ rūḥına bul ṣafā

Ḳalbile sev Muḥammedi
Anuñla bulursuñ Aḥadi

Bulayım dirseñ sen raḥmeti
Bulur cānıñ selāmeti

6 + 5 = 11

Açıla şād ola ḳālbiñiñ içi
ᶜAf ide Allāh ḳuluna ṣuçı

Bulunur dertlere bunuñla dermān
Gelir geçer bāḳī ḳalmaz bu zamān

Şimdi furṣand elde iken ey civān
Vir ṣalavāt eyle ẕikir her zamān

İderseñ ḳalbiñi sen ıṣlāḥ
Anuñla bulursuñ dāreynde felāḥ

Düşüregöründi buña ḳalbi
Ẕikru'llāh ideni Yaradan sevdi

Eyle ẕikru'llāh ṣıdḳile coş
Bilenlere duyanlara güẕel ḫoş

İrişür saña ẕikru'llāh nūrı
Tevḥīd idenleriñ īmānı ulu

Olunca tevḥīdle nefes tamām
Bütün olur o ḳulda īmān

Ḳabirde mevtde oluñ ferāḥ
Ẕunūblar maḥv olur cümle günāh

Ḫaşır neşir günlerine irişür
Egi ᶜamel gelir saña ḳavuşur

165ª

Ṣırāṭı geçersiñ yüzleri berrāḳ

Yollar anda cennetden Burāḳ

Ḳapanır cehennemiñ ḳapuları
Atarlar ol zamān şerlileri

Açılır cennetiñ ḳapusı saña
İşid ikrām inʿām olur saña

Cennet-i aʿlāya girirler anlar
Bunda ẕikru'llāh eylemen cānlar

Ḥabībine ider ḳomşu Aḥad
Ḳādir Allāh Vedūḍu'ṣ-Ṣamed

ʿAmeline göre virir Allāhu ʿAẓīm
Kemāline göre bulur taʿẓīm

İrgürür anlara Allāh selām
İçi dolu ḥūrī ġılmān vildān

İrişürler ḳaṣra gelir ḫūnlar
Bilişirler müʾminler Müslimānlar

Varır dīzārına Allāhı görür
Cemāline kemāline irgürür

Müʾminler ḥālini benne
Cennet maḳāmları añna

Herkes ʿameline göre
Ḥaḳḳıñ dīzārını göre

Eyledi ẕikru'llāh buldı cinān
Yoġudı ḳalbinde anlarıñ gümān

Ḳulları vardır Allāhıñ ʿāşıḳān
Şimdi anlar fenā içre ṣādıḳān

Severler Allāhı birdir bilüp
Ḥabību'llāh Resūl īmān eyleyüp

Sevgisiyle her nefes āh ider
İçinde sevgüsi dolmuş cūş ider

165ᵇ

Gelse belā bilir Ḥaḳdan gelir
Her ne emri olsa rāżı olur

Ḳażālara rıżā dir ḳalbi
Ṣadāḳatle tevekkül bābında durdı

Kimseye dimezler cezaᶜ fezaᶜ
İtmez fānīde fezaᶜ cezaᶜ

Her ne gelir bilir Ḥaḳdan cümlesin
Görmemişdür bir kimseden daᶜvāsın

Leyl i nehār Allāh Allāh didiler
Ẕemmi bühtān ġaybet bilmediler

Kime ḳaṣdile baḳar anları bilmez
Ne söylerse ferāḥ ġamlara dalmaz

Oldular Allāhıñ ḫāṣü'l-ḫāṣları
Anlardur Yaradanıñ ᶜāşıḳları

Anlar Allāhı ṣıdḳile sever
Bilindi anlara Allāh ne ḳılar

Nefes tamām āḫirine gelince
Neler iḥsān ider Allāh bil anca

Īmānile nefes olur tamām
Aḫiret ellerine gider ve's-selām

Ecel saña irişmeden
İlişme kimseye ṣaḳın

ᶜĀşıḳlıḳ daᶜvāsı ḳılan
Ġilli ġişşi girü atıñ

Severler Muḥammedi ᶜışḳile
Ümmetidür ṣadāḳatle ṣıdḳile

Āh iderler düni güni içleri
Etmediler her dāʾim ṣuçları

Bilmediler nedir dünyā seveler
Görmediler nefs-i hevā bileler

166ª

Şeyṭānıñ ḥīlesini bilirdi anlar
Nefsāniyyet nedir bilmedi bunlar

Ne ḥisāba ne ᶜaẕāba yaḳışır
Ne ᶜiḳāba ne ḫiṭāba yaḳışır

Hemān ḳalblerinde Allāhıñ ᶜışḳı
Anuñ ᶜışḳı ile dāᵓimā ᶜışḳı

Ṣıdḳile bir Allāhı anlar bildiler
Māsivādan leẕẕet ne bilmediler

Ḳullarına ᶜadālet sāḥibi Allāh
ᶜAmeline göre inᶜām ikrāmı Allāh

Bunlardır ᶜāşıḳān ṣādıḳān olanlar
Her ne olsa Tañrıdandır diyenler

Ḳorḳu bilmez ḫavfı yoḳdur kimseden
Hemān sever sevgüsiyle dir andan

ᶜAẕāba rāżī ḥisāba ḫoşnūd
Göñli arı dīzāru'llāha ᶜāşıḳ

Cihāne gelmiş ammā görmemiş
Tañrıdan ġayrı nesne bilmemiş

ᶜÖmür tamām ecel irer aña
Cennetile Cemālu'llāh anlara

İstemedi anlar Ḥaḳdan bir nesne
Uymadılar hevā dünyā nefsine

Anları dīzāra ᶜāşıḳ etdi Ḥaḳ
Anlar kemāle cemāle muṭlaḳ

Anlarile bizi yā Rabbī ḳıl yār
Anlaruñ ᶜaşḳıyla şevḳiyle her ḥāl

Muḥammed ḥurmetine cümlesi bi'llāh

ᶜAşıḳlar ṣādıḳlarla göstere Cemālu’llāh Hū

İşde ᶜāşıḳlara meydān
Geçmişler cümle daᶜvādan

166ᵇ

Sevmiş anları Yaradan
Ayırmaz anları cemālinden Hū

Mücādeletü’l-Ḳalb İşāretü’l-Müşāhede

8 + 8 = 16

Gelindi senüñ ile meᶜan ez̲kārı göñül
Benimle olasıñ bir yār ḳalbimiñ efkārı göñül

Niçün durmañ bir ḳarar sensiñ baña ᶜazīz yār
Düni güni işim zār derdimiñ dermānı göñül

Olursuñ benimle gidersiñ uzaḳ ile
Benimle kimler dura vücūduñ efġānı göñül

Yire göge sıġmadıñ bir ḳarāra durmadıñ
Kimselere ṣormadıñ dilleriñ dildārı göñül

Nereye irişir iliñ orada olur yeriñ
Bedenler içinde duruñ cānlarıñ kervānı göñül

Uzaġı yaḳını birdir sanasıñ yirler seniñdir
Yaradanıñ emri budur ᶜabd-i ᶜācizānı göñül

Kāh ferāḥile duruñ kāh ġam ġamile oluñ
Kāh dem demleri görüñ bilüñ iftiḥārı göñül

Gezersiñ bāġ ile bustān gezersin bayır dağıstān
Oḳursuñ dürlüce destān açar deftārını göñül

Uṣanmaz etrāfı gezer her yerlere ider naẓar
Alır satar ider bazār görünmez çevgānı göñül

Dururken olur sākin dürlü dürlü var sülūkiñ
Kimin seveñ kimine kīn idersiñ cevlānı göñül

Olursuñ bir işe maḥbūb bulım dirsin murād maḳṣūḍ

Kıyāmile gerek ḳuʿūd ʿameller pervānı göñül

Görürsüñ nece bir işler dürlüce görürsüñ düşler
Ḳaldırdıñ gözüle ḳaşlar var sırrile seyrānı göñül

İdersiñ belice nāzı seversiñ sözüle sāzı
Dururuñ baʿżı pervāzı devrile devrānı göñül

167ª

Ṣanırsıñ aḳıyor çaylar öter bülbül ḳoḳar güller
Geçer nece yeller güller felegin servānı göñül

Berrile baḥre irişir cümle yerleri dolaşır
Neyi severse sevişir dostunuñ ḳurbānı göñül

Gider şarḳa gelir ġarba ḥāżırlanmış dutar ḫarbe
Bahādır oluyor cenge vaḳtiñ ḳaḥrimānı göñül

Aġlayınca ider firāḳ bir yerlerde etmez duraḳ
Olur maʿmūr olur ḫarāb bedenler fermānı göñül

İçeriden çıḳarır āhı her yire irişir rāhı
Vücūḍ iḳlīminiñ şāhı tenleriñ sulṭānı göñül

Durur ḳarīb olur insān umar Yaradandan iḥsān
Olur ʿaksī olur āsān buñ deminñ ḳurbānı göñül

Gelince içerü şāẕ bahāra irişür yaz
Ḳış olur gözlere fāz her işiñ fettānı göñül

Ṣanırsıñ uçuyor vuḫūş ḳafesde ötüyor ḳuş
Sır olur sırrı gerdānveş beşer helecānı göñül

Ne ḳapu bilir ne baca ne gündüz bilir ne gice
Oluñ ednā oluñ yüce vezinsiz ḥayrānı göñül

Añsızın olursuñ ṣıbyān añsızın idersiñ ṭuġyān
Ekeñ biçeñ yoḳdur ḥarmān esersiz ḥulyānī göñül

Bir nesneye ider ṭamāḥ ṭamāḥile ider [semāḥ]
Olur elem olur ferāḥ ṣayrular ṣayrānı göñül

Ḳor[ḳ]dıġına alışır ʿadū ile dürüşür

Sevdigiyle sevişir cebrile cebrānı gönül

ᶜAmelleri olur üstād kendi kendine olur evtād
Olur sākīn ider feryād ġāfiliñ tuġyānı göñül

Olur cümle ile yarar cemᶜ olursa ider tekrār
Olur yaḳın gider ırar bulamaz aḳrānı göñül

Nefs-i emmāreye irer nefs-i levvāmeyi duyar
Seni bunlar Ḥaḳdan ırar eyleme nefsāniyyātı göñül

167ᵇ

Nefs-i mülhimeye ireñ nefs-i muṭmaᵓinne görüñ
Cennetine dāḫil oluñ müᵓminler aḳrānı göñül

Rāżıyyeye irişeler marżıyyele görüşülür
Ya kimlerle buluşulur olursuñ insānı göñül

Nefs-i kāmiller gelse her kim bu kemāle irse
Bu ḳarāra ḳalbiñ dursa ᶜāşıḳlar erkānı göñül

Eger dünyāyile ġurūr anuñla olursuñ sürūr
Seni neler ider bir bil bulursuñ nīrānı göñül

Eyleme dünyāya sevdā maḥv ola cümle māsivā
Meyl eyleme böyle kāra Müslimler zindānı göñül

Ḥarāmına olur ᶜaẕāb ḥelāline olur ḥisāb
Ne virirse it ḳanāᶜat eyle şükri şükrānı göñül

Ḥubb-u dünyā olur terk sevgi virmeyince Ḥaḳ
Dünyā ile aḫreti yap zaḫīre zamānı göñül

Gelince ᶜaḳıl saña aḫret dünyā içün vire
İkisi bir yire gele güzel Ḥaḳ iḥsānı göñül

Zaḫīre kānīdir dünyā fānide bāḳīyi añna
Ṣaḳın ġafletile ḳalma olursuñ yeksānı göñül

Alışırsa saña heva hevālara uyma heva
Nāfile olma süfehā ṣoñı yoḳ bu fānī göñül

Dimāġa irişirse leẕẕet degil leẕẕet olmaz mürüvvet

Bulduñ mı ẕerrece rāḥat bulursuñ ẕerrānı göñül

Ögerlerse ögünme gel severlerse sevinme gel
Yirerlerse yerinme gel görürsüñ āhını göñül

Riyālara olma ferāḥ eyleme kibri günāh
Ḥasedlere dalmandı āh bilirsiñ dārānı göñül

Durur her yerleri gezer alır ṣatar ider bāzār
Kirāmen Kātibīn yazar ʿamel berātānı göñül

Vesveseler virir şeyṭān ḳurar içerüye evṭān
Ādemi cennetden atan azıdır lādānı göñül

168ª

ʿAdū-yı ekberi bil ḳalbiñi ṣāfīler ḳıl
Uymaz Tañrıyı seven ḳul bulur murādānı göñül

Bu ʿadūye oluñ düşmān ḳalbiñe getirme gümān
Ṣoñuñda olursuñ pişmān olasıñ merdānı göñül

Bunlardan eyle ıraḳ amān yā Rabbenā yā Ḥaḳ
Ola dünyā hevā şeyṭān ıraḳ müʾminiñ īmānı göñül

Gelir ʿaḳıl bulur seni seni bulur buluñ yāri
Odur bunlarıñ kārı anda buluñ emni emānı göñül

ʿAḳıl içerüye girer ḳalbiñi arı ḳılar
Ġurūriyyet senden ırar buluñ maḥbūbānı göñül

Egi ʿamellere düşer ṭarīḳ-i müstaḳīme aşar
Ḥużūr rāḥatile yaşar irer maḳṣūdānı göñül

Dalḳalar gider senden geçeñ ben ben dimelerden
Geçer elem kederlerden bıraġır ṭuġyānı göñül

Ḳalbiñe irince fikir ider Allāha şükür
Dili Ḳurʾānile ẕikir Müslimler aḳrānı göñül

Gelüp ṣabır irişince birbiriyle buluşunca
ʿÖmür tamām irince ider ḳarār anı göñül

Kime gelir ise ṣabır her yaña göñülle ʿaḳıl
Taṣdīḳāt dersini oḳur ḥayātıñ civānı göñül

Olunca ṣabırda ḳarār hevāyı hevesler ırar
Kāmiller kemālin arar dostunuñ dīvānı göñül

Bedenler olmaz ḥareket ḥalīm olur sekenāt
İşlemez fesād-ı bidʿat bilir ʿünvānı göñül

Olur hareket sekenāt olur rıżāʾu'llāh murāḍ
Dāreynde olur bermurād bulur cengārānı göñül

İder taṣdīḳile iḳrār düni güni tekrār tekrār
Bilir kendine bir yār yār oḳur Ḳurʾānı göñül

Bilir Ḳurʾān kelāmu'llāh ider īmān ḳudretu'llāh
Düşünür var hikmetu'llāh iḳrāra furḳānı göñül

168ᵇ

Ḥabībine indi Ḳurʾān taṣdīḳile eyle īmān
Ḳoymaz ḳalbine hiç gümān eyle taṣdīḳātı göñül

Ḳul düşünce ʿibādete irişince iṭāʿate
Bilişince ṣadāḳate bulur maḳṣūdānı göñül

Bilir bir Allāh Vāḥid birligine olur şāhid
Gerek ʿābid gerek zāhid olma lā-dānı göñül

ʿĀbidlere ṣāliḥlere ʿālimlere ʿāmillere
ʿĀdillere kāmillere ḳarīb ḳarībānı göñül

İdesiñ egiye sevgi sevenler sevgisini buldı
ʿİbādete kimler daldı ola ol ʿabdānı göñül

ʿİbādete eyle eyü iden olur Ḥaḳḳıñ ḳulu
ʿİbādetle olur sevi ḳulluġuñ pürşānı göñül

Bī-ḳarārsıñ bī-żarārsıñ mekānı ḳānde ararsıñ
Dünyā fānīdir bilirsiñ duy aḫret yollarını göñül

Bir gün ola ecel gele ḫayr şer berāber dura
ʿAzrāʾīl ḳarşuña gele her işiñ pişmānı göñül

Kişi etdigini bulur sevdigi yanına gelir
Nefes ḫatim tamām olur nefsiñ nefsi māni göñül

Çün bilirsiñ ölüm var ölümden evvel ölme var
Bāḳī degildir bu diyār cānımıñ cānānı göñül

Olasıñ baña yār ḫulūṣ ʿameller ola kār
Ḳalır girüye nāmudār bulasıñ cinānı göñül

Varır görürsüñ ḳābri melekleriñ var suʾāli
Ḳalḳınca ḳabirde cānı ölüleriñ ḫānı göñül

Ola ḥaşır gele neşir cemʿ ola bir yere beşer
ʿAraṣāt günleri düşer bula ẕunūb zārānı göñül

Anda ḳurulur mīzān ḳābirden ḳalḳar insān
Ḫalḳ olur olmuşken yeksān ḫayr şer meydānı göñül

Cehennem maḫlūḳa yürür herkes cezāsını bulur
Birbirinden ḥaḳḳın alır bilindi insānı göñül

169ª

Kimisi şeyṭāna uyar anuñla nārına ḳoyar
Zaḳḳum ḳatran olup yanar iderler biryānı göñül

Ẕerre miḳdārı olsa īmān nārından āzād bī-gümān
Ḳalmaz illā'llāh Hū diyen ẕikrile Deyyānı göñül

Ḳıldan ince olur ṣırāṭ zebānīler altında hep
Günahkāra olur feryād olursuñ pişmānı göñül

Ḳabire girince suʾāl ʿameline göre suʾāl
Ṣırāṭ üzerinde suʾāl buluñ aʿmāliñi göñül

Müʾminlere olur āsān ider ʿināyeti iḥsān
Eyle temīz ḳalbi lisān bulursuñ burhānı göñül

Gele müʾminlere Burāḳ görmeyeler nedir firāḳ
Ḳıldan ince ola ṣırāṭ vecdile vecdānı göñül

Görmeyeler nedir ʿaẕāb bilmeyeler nedir ʿiḳāb
Ola āsān cümle ḥisāb ḫayrile ḥayrānı göñül

Açıla cennet ḳapusı şereflene her yapusı
Öter bülbül gül ḳoḳusı bulurlar reyhānı göñül

Gelir ḳarşu ḥūrī ġılmān ḫademleri olur vildān
Girenler olalar sulṭān olurlar nūrānī göñül

Melāʾikler gele ḳarşu altun gümüş evler çarşu
Kevs̱er ırmaġından nūşi eyle arżumānı göñül

Velī nebī dolalar Ḥaḳ selāmın bulalar
Cemālini göreler ḳalmaya perde bil anı göñül

Göreler envārını göreler dīzārını
Sevenler Ḥabībini bulur müḥeyyānı göñül

Göñül bir ḳarāra durur z̲ikru'llāh ile olur
Kişi sevdigini görür Hādi'l-ᶜuşşāḳı göñül

Tañrınıñ var ḳulları Muḥammed ümmetleri
Mensūb-ı bi'llāh anları ṣıdḳile ṣadāḳānı göñül

Göreler Allāhı dāʾim cemālinde dura ḳāʾim
Bilmediler kimse ḥālin anlar ᶜāşıḳānı göñül

169ᵇ

Āh ider Ḳayġulu nidā olmaz anlar bir dem cüdā
Gösterir dīzārın Ḫudā ᶜışḳile maᶜşūḳānı göñül

Bu menzile iren ᶜāşık
Ṣadāḳat üzredir āh

Cemālin gösterir yāri
Bunlarile cemᶜ eyleye āh

Ḳāle'llāhu teᶜālā "Men yuṭīᶜillāhe ve resūlehu fe-ülāʾike meᶜallezīne enᶜama'llāhu ᶜaleyhim mine'n-nebiyyīne ve'ṣ-ṣıddīḳine ve'ş-şühedāʾi ve'ṣ-ṣāliḥīne ve ḥasune ulāʾike rafīḳān"[470]

6 + 5 = 11

Cān ḳulaġını gelindi aç
Dertlere kimlerden olur ilāc

[470] "Kim Allah'a ve resulüne /elçisinin getirdiği ayetlere gönülden boyun eğerse onlar, Allah'ın nimet verdiği nebiler, özü sözü doğru kişiler, bilginler ve iyilerle beraber olacaklardır. Onlar ne iyi yoldaştır!" en-Nîsâ 4/69.

Diñle bu durur Allāhıñ kelāmı
Eyle ᶜamel bulasıñ sen selāmı

Ḥaḳ emrine olasıñ muṭīᶜ
Resūline olasıñ olup tābīᶜ

Ola ḳullar ide ṭāᶜatu'llāh
İrişe anlara ᶜināyetu'llāh

Dutalar emrini farżıla vācib
Ẕunūb[a] ideler olalar tāᵓīb

Edā ola Ḥabību'llāh sünneti
Olur aᶜlā Muḥammediñ ümmeti

Oluñ Ḥabībime sizler tābiᶜ
Olan bulur yarın anda şefīᶜ

Fānīḍe ider Allāh inᶜām
Bulursuñ orada ᶜizzetle ikrām

Nebīlerle olur müᵓmin olanlar
Ṣıddīḳlarla olur ṣıdḳı bulanlar

Şühedālar menzīline irişür
Ṣāliḥlerle ṣafālara buluşur

170ª

Güzel ᶜamel eyle kendiñe refīḳ
Ḥażret-i Allāh ider ḳuluna tevfīḳ

Aḫlāk-ı zemīmeleri ırad
İder maḳbūl ḳabūl olur her murād

Fenā fiᶜle eyleme gel sen ᶜamel
Gine kendiñ kendiñ bulursuñ żarār

Bile bile kötü ᶜamel işleme
Eyle tevbe ẕunūblara başlama

Ṣoñuñda olur bilirsiñ pişmān
Fenā fiᶜli kişiniñ kendine düşmān

Emr-i Ḥaḳḳa rāżī olan kişi
İki cihānda mesrūr olur işi

Ol egiye yaḳın olan egi
Sev egiyi güzelce eyle ḫūyu

Olanlar egi olurlar aʿlā
Sever egileri Ḥażret-i Mevlā

Ol muṭīʿ Allāhıñ emrine ḫoşnūd
Yarın anda bula murādı maḳṣud

Resūline ṭābiʿ olan yücedir
Girir cennete bulur aʿlā derecedir

Ḳorḳulardan bulur yarın necāt
Ḥayāt bāḳī degil irişür memāt

Nebīlerle ṣıddīḳlarla olasıñ
Şehīdlerle ṣālīḥlerle ḳalasıñ

İde ḳullarını Allāh aʿlā
Ol muṭīʿ sen Ḳadīrdür Mevlā

Tābīʿ ol Muḥammede bil şerīʿati
Bilesiñ var anuñ ṭarīḳati

Bilindi evvel delīl ṣümme's-sebīl
Kāmil mürşīdle ol olma ʿalīl

170ᵇ

Her emriñ bulagör ḥaḳīḳati
Duyagör Ḥabībiñ maʿrifeti

Ẓāhiriñi eyle temīẓ ṭāhir
Bāṭınıñı eyle teṭhīr ṭāhir

Bulagör kendiñe mürşīd-i kāmil
Ola ʿilmile ʿamel-i kāmil

Ola ḳalbiñ arı ola temīz
Egilerle egi ola ḥālimüz

Fānīde bulasıñ derdiñe çāre
Göstermez ḳulunu atmaya nāra

İder Allāhu ʿaẕīm ʿināyet
Sevdikleri ḳullarile hidāyet

Bu dünyā fānī ammā ne olur
Ne ider yarın anda bulunur

Baṣīret gözlerini şimdi aç
Ḳalma ġafletden ola iḫtirāc

Bulasıñ derdiñe şimdi dermān
Getirme ḳalbiñe ẕerrece gümān

Raḥmān Allāh Raḥīm Allāh Ġaffār
Laṭīf Allāh Ḥaḳīm Allāh Settār

Emr-i Ḥaḳḳı bilen ḳullar
Uyar emrini bilenler

Tañrıyı sevip duranlar
Cennet cemālini görenler anlar

8 + 8 = 16

Olasıñ muṭīʿu'llāh getir iḳrār lisāna
Ḳalbiñi eylegil teṭhīr ṣāf derūn ola taṣdīḳāne

171ª

Egilere irişesiñ egilerle buluşasıñ
Anlarile ḳarışasıñ sevgüleri duyur cāna

Ṣorundı egiler ḥālin bilindi eginiñ yolun
Görindi anlarıñ ḫūyın düşürme ḳalbi gümāna

Resūline tābiʿ ola Ḥabībine göñli uya
Bu sevgi ʿışḳıle ola irersin yarın ferāḥa

Gelir niʿmet bulur devlet gelir ʿizzet görür rāḥat
Ḥaḳdan olur bil ʿināyet ola inʿāmlar hedāya

Müʾminleriñ şānına selāmet bula cānına
Olur raḥmet ervāḥına ide şefāʿatler enbiyā

Ola müʾmin müʾmināt ola Müslim Müslimāt
Ṣādıḳlarile ṭaṣdīḳāt bula anlardan himmetā

Rıżāʾu’llāh ide ġazā nefsi içün itmez nizāᶜ
Nā-ḥaḳ yire degil cezā cihāndan gider şühedā

Yardımcı ola anlar ḥaşr ola bir yire bunlar
Terkide cānile tenler iderler ceng-i rıżā

Yarın anlarile ola bunlar bile bile ḳala
Böyle mertebeye ire eyler maḳbūl ḳulun Ḫudā

Anlar cihāna geldi dīn yolunda şehīd oldı
Bu yolda cānını virdi etdiler cānların fidā

Gördüler ne olur murād buldular cümle makṣūdāt
ᶜAmeller cümle ḥasenāt gel ola anlarla nidā

Ne işlersiñ yarın gele cümle ᶜamel seni bula
Egiler egi göre ṣafālar bula ṣuleḥā

Eyle ᶜamelleri böyle anlarıñ ᶜameli aᶜlā
Ḥukūmāt ṣāḥibi Mevlā dimez miskīni ve ednā

Eyle ᶜamelleri ḫāliṣ ᶜameliñe göre ḫulūṣ
ᶜİnda’llāh olasıñ ḫāliṣ bunuñ ṣoñı yoḳdur fenā

Olasıñ nebīler ile durasıñ ṣıddīḳlar ile
Bul[luş]asıñ ṣālīḥler ile it muḥabbet fānī dünyā

171ᵇ

Anlar ile ide Bārī müʾ[min]leriñ anlar yāri
Cennet-i aᶜlā mekānları olurlar anlar refīḳā

Güzel ᶜamellere gir güzel kemālleri gör
Eyle ḳalbiñi arı nūr kelāmı eyle ṭaṣdīḳā

Dilile idegör iḳrār ḳalbile etme inkār
Seven ḳulları olur yār bulurlar anda maḳṣūda

Anlarile ola inᶜām anlarile ola ikrām
Anlar ile bula iḥsān eyle iḳrārlar lisāna

Olundı anlarla yoldaş olundı anlarla ḳardaş
Olundı bunlarla birdaş iregöründi murādata

Egi ʿamelleri ara kötü fiʿillerden ıra
Seni ḳoymaz yarın nāra düşmeyesiñ fürḳata

Şimdi elde cüzʾi irādet Allāhıñdır külli murād
Şimdi arar iseñ necāt girmezsiñ yarın ʿaẕāba

ʿAbd-i ʿācizāne ḳul egileri varindi bul
Anlarile refīḳ ol olur āsānlar ḥisāba

Egilere ire iliñ anlarile bile oluñ
Güzel şimdi eyle ḫūyuñ yarın düşersiñ ferāḥa

Riyāʾyı kibri ḳaldır ḥased nedir bilmeyüp dur
Bu ḳalbi gel temīzler ḳıl ʿaẕāblar irmeye cāna

Eyleme nesneye maġrūr çıḳa ḳalbiñden ġurūr
Ḫayır şer işlerseñ durur eyle tevbe ẕunūblara

Ẕunūba olunca pişmān İblīse olunca düşmān
Deyince yā Rabbī emān düşürmez seni ḫasretā

Dilile idegör tevḥīd olagör Allāha ʿābid
Eyle ʿāmelleri ẕāhid görme[z]siñ nedāmetā

Ṣıdḳile gir ṣadāḳate irişesin şefāʿate
Cānıñ cinān-ı raḥmete ola rūḥuñ selāmetā

Ḫuṣūṣā faḫr-i kāʾināt cümle ʿālemlere raḥmet
Şefāʿat ṣāḥibi Aḥmed dileyen ümmetī ümmetā

172ª

Sen anuñsuñ ümmeti ẕunūbluya var şefāʿati
İder Allāh ʿināyeti ḳalbile düş ṣadāḳata

İki cihān faḫri aʿlā yüce ümmeti
Ümmeti çündür raḥmeti göñülleri olur żiyā

Raḥmān Allāh Raḥīm Allāh Raʾūf Allāh Ġafūr Allāh
Dāʾim Bāḳī Aḥad Allāh ḫāṣ ḳullardan ide Ḫudā

Dilerem Tañrıdan Bārī Ḫudā
Nebīler velīlerle ide nidā

Ṣāliḥler[le] cemᶜ eyleyüp
Şehidlerle cümle zümre ve zümrā

ᶜAlāmet-i Taḳvā

Ḳāle Resūlu'llāh ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem "İnne'llāhe yuḥibbü't-taḳiyyü'l-ġaniyyü'l-ḥafiyyü" ṣadaḳa Resūlu'llāh[471]

6 + 5 = 11

Resūlu'llāh buyurmuşdur bunı
İşidüp uyar ġafletden cānı

Her ne dir Ḫabību'llāh gerçek
Dutan kelāmın ümmet olıcek

Ḫabībini sevip dut sen kelāmın
Ferāh bula iki cihānda cānıñ

Bir ḳuldur ki anuñ taḳvāsı ola
Taḳvā ile o ḳul Mevlāyı bula

Taḳvā iden ḳulunı sever Allāh
Ne buyurmuş diñne Ḫabību'llāh

Emrini bilüp nehyinden ḳaça
Ḫarāmı ḥelāli gözedip seçe

Bir kimse Allāhıñ emrini dutar
Allāh ol ḳuluna muḥabbet ider

Gelindi taḳvā ehli olagör
İstiḳāmet üzere yolu bulagör

172ᵇ

Olur ise bir kimse taḳvā ehli
Cennet olur ol ḳuluñ yeri

[471] "Şüphesiz Allah, kendini haramlardan koruyan, zengin, kendi işiyle meşgul olanları sever." Müslim, "Zühd", 11.

Başlayınca taḳvā yoluna ḳul
ᶜİbādetler ider Ḥaḳḳa yaḳın ol

Olursuñ Allāha bunda yaḳın
İtme ẕunūb kendiñi egi ṣaḳın

Taḳvā üzere yürür ise müᵓminīn
ᶜİnāyetler ider ider Rabbü'l-ᶜālemīn

Neler ikrām ider ḳuluna Allāh
Ẕunūbları olur maġfiretu'llāh

İşitdiñse eyle dut ᶜamel
Taḳvā ile bulunur cümle kemāl

Nece mücde ḫaberler virildi
Cümlesi Ḥabību'llāhdan duyuldı

Ehl-i taḳvānıñ ḥāli yüce
Aḫretde aᶜlā olur derece

Doġrı yolı arar ḳulı anuñ
Kavī eyler ḳuluñ Allāh īmānın

Ġınā-yı ḳalbi sever Allāh
Murāda irgürür anları Allāh

İçerüden itmez kimseye ġarāż
Fenā fiᶜillere itmez heves

Cümleniñ aᶜlā olduġın ister
Böyle ḳalbi cümle müᵓminler ister

Bu maḳāmıñ mertebesi yüce olur
Ḥaḳdan ġayrı böyle ḳulı kim bilir

İster iseñ cümleyi aᶜlā
Seni öyle sever Ḥaḳ Teᶜālā

Ḳalmaya ḳalbiñ[d]e zerrece ḥased
Nārından ḫalāṣ olur cesed

173ª

Bu ᶜameller kimde olursa n’olur
Ḫudāya yaḳın ṣāf derūn olur

Kendiñi seḥīlerden eyleyesiñ
Seḥī üçdür anı benneyesüñ

Biri bedeni sehī bilindi
Bu ḥāle bir naẓar eyleyindi

Kāfire gider cenk ider ġazā
Fī-sebīli’llāh cenk ider edā

Ḳażā yollarında çeker emek
Ḥaḳ Teᶜālādan diler dilek

Anı Allāh muradına irgürür
Küffārile tamām ḥarb ḍarb urur

Ḥaḳ rıżāsı çün ġazālar ider
Ne ḳadar ẕunūbı var ise gider

Cennete girir ölür bulur maḳām
Düşmāndan almış idi intiḳām

Allāh rıżāsında olur ġāzīler
Sever Allāh anları ḫāṣ ḳullar

Ġanīdür Ḥaḳ Tañrı Teᶜālā
Sevdigi ḳulunı ider aᶜlā

Gizlüce ᶜibādet idenleri
ᶜAmeline göre sever anları

Anlar Ḥaḳḳı ḳalbiçinde severler
Ḥaḳ Teᶜālā aña ikrām iderler

Bunları bir menzile alısar
ᶜAmelleri olurdı gizliceler

Ḥaḳ Teᶜālā anları gör n’idiser
Ne güne olurlar vireyim ḫaber

Eyle ᶜamel işle taḳvā

İsterse ᶜameller fetvā

173ᵇ

Kendiñi yabana atma
Eyle ḫulūṣ vesvese etme

8 + 8 = 16

Buyurmuşdur Resūlu'llāh işidiñ ne dimiş aḥbāb
Kelāmı dertlere dermān buyurmuşdur Ḥabīb cevāb

Ḳıyāmet güni ola maḫşere ḫalḳ cemᶜ ola
Herkes ᶜameline göre cezāların çeke enṣāb

Her birine bir dürlü her nesneniñ ᶜamelü
Pīr olsun gerek civān ḫayr şer oluna ḥisāb

Bu ḥāl içindeyken suᵓāl ṣoruluryorken
Kimlere inᶜām erken bilmeden görmeden ᶜaẕāb

Diñne nedir ḥikmetu'llāh işidesiñ ḳudretu'llāh
Ḳullarına fażlu'llāh göstermez anlara ᶜiḳāb

Baᶜżı ḳula vire cenāḥ işlememiş günāh
İşid nedir sırru'llāh ne güne eylemiş ādāb

Allāh Raᵓūfdur Ḥannān Aḥad Ṣameddür Mennān
Raḥīm Vedūddur Sulṭān ne güne dönüyor ḳullāb

Diñne Ḥaḳḳıñ hikmetine ᶜaḳıl irmez ḳudretine
Naṣıl girir cennetine işidüp dimegil kezẕāb

Diye Rıḍvāna sizler görmediñiz mi suᵓāl
Ṣırāṭı sizler geçüp bilmediñiz a[ġ]rāb

Diyeler ki görmedik ne güne olur bilmedik
Kimselere yol ṣormadıḳ işleridik dünyāda sevāb

Diye kimiñ ümmetisiz diyeler Muḥammed ümmeti
Ḳılardıḳ farżı sünneti eyledik ᶜamel ṣavāb

Ṭaḳvā üzere idi ᶜamel sırrile iderdik ḳulluḳ
Şimdi bunda böyle girdik olurdu yüzümüz türāb

Dünler ḳılardıḳ namāz Yaradana idüp niyāz
Her emrine iderdik ḥāẓ dimez idik olduḳ ḫarāb

Biz dünyāda gizlüce ʿibādet eylerdik anca
Cennetine ḳoydu böylece Raḥmān Allāḥ etdi übāb

174ª

İşiddiñse bu ḥāli ne güne var kemāli
Görürler Ḥaḳ cemāli oldular anlar etrāb

Didiler taḳvā ṣabır olundı bundan ḫabīr
İşlemez günāh-ı kebīr olur müʾminler ebrāb

ʿİbādete gerek taḳvā ġınā-yı ḳalbī ola
Ḫulūṣile ola taṣdīḳ pīr ola gerek şāb

Girir cennete anlar gizlice ḳor uçmaġına
Rıḍvāna daḫı duyurmaz açılır cennet-i ebvāb

Diñlediñse bunı uyarındı cānı
Gör imdi cennetini iḥsānı çoḳ Ḫudā Cenāb

Ḥaḳ Teʿālā Kerīm Raḥmān ider ḳullarına inʿām
Dünyāda aḫretde ikrām duʿālar olur müstecāb

Görindi sen bunları ḳavī eyle īmānıñı
Selāmet buldur cānıñı ʿamel ola müsteḥāb

ʿİbādete dürüş egilerle görüş
Gizlice cennete iriş olasıñ anlarla aṣḥāb

Amān yā Rabbenā Allāh egi ḳullarıñla eyle
Anlarile bizi bile cennetde eyle aḥbāb

Durma eyle ḫulūṣ
İşle ʿamelleri ḫāliṣ

Cennet ḳapuları açıḳ
Vir Allāh ışlāḥımız

4 + 4 = 8

Bu ḥāle irem diyenler
Bu sırrı irüp duyanlar

Elin çeker bu fānīden
Çıḳmaz ḳüfür lisānından

Oturur gizlice sırrı
Egilerle olur yeri

Olunca böyle ʿameller
Cennetine gizlice anlar

174ᵇ

Fānīde işlediler ḫulūṣ
Bu nesneye oldular ḥarīṣ

Oldular anlar anda yüce
Bu ḳadar ʿameller bilüñ anca

Kişiye ʿameller gerek
ʿAmeline göre ḫayr şer bula gerek

Eyleme kendiñi hevā
İrişmeye saña dünyā

Ḥāẓır eyle şimdi aẓıḳ
Ṣoñra olur saña yazıḳ

İşlerseñ ʿameli gizli
Girersiñ cennete gizli

Şeyḫ Şiblīye bir dervīş
Suʾāl eyledi bir iş

Didi baña it naṣīḥat
Bulam anuñla selāmet

Dünyāda bulam rāḥatı
Aḫretde bulam selāmeti

Girem cennetine anuñ
Selāmet bula bu cānım

Ola benden Allāh rāżī
Ḳara iken aġ idem yüzi

Didi dervīş ey dervīş
Vaḥdetile olur her iş

Az yiyüp az söyle kelām
ʿİbādetiñ ola tamām

Ġıybet bühtān olur işiñ
Artar günden güne teşvīşiñ

İderseñ sen ʿibādeti
İster eyle ʿiṭāʿati

175ª

Gider ḳalmaz s̱evāb biri
Nār içinde ider yeri

Ḫalvet otursañ tamām
ʿAmeliñ ḳalır bī-gümān

Ekṣer ehlu'llāh ṣamt oldılar
Ṣamtıla Ḥaḳḳı buldular

Nāsıñ şerri olur fesād
Eyler kendi kendin berbād

Didi nās seni unudalar
Sanasıñ öldü bileler

İrişmeye ḫalḳıñ şerri
ʿİbādetiñ dura ḫayrı

İder nāmile şānı
Naṣıl olur emn emānı

Ararsañ gizlice cennet
Āşikāre ider minnet

Bu menzil böylece olan
Menzilidir gizlice ʿamel ḳılan

Neye olur iseñ ṭālib
Aña göre virir maḳṣūd

Ḥāliñe göre oluñ aʿlā
Aña göre virir Mevlā

İderseñ selāmet vaḥdet
Bulursuñ yarın rāḥat

Ölmezden evvel ol mevt
Kimse incinmeye senden ebed

Ḳāle'n-nebiyyü ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem "Kün fi'd-dünyā ke-enneke ġarībün ev ʿābirü sebīlin ve ʿudde nefseke min-aṣḥābi'l-ḳubūr"[472]

175ᵇ

8 + 8 = 16

Buyurmuşdur Resūlu'llāh dut ḳulaġı ne kelimāt
İşidüp duyunca anı getir diliñe ṣalavāt

Ölmezden evvel ölesiñ bir yolcı gibi olasıñ
Emānet cān bilesiñ öylece bil şehādāt

Suʾāle cevāba düş egi ʿamele dürüş
Egilerle görüş bula cānıñ selāmāt

Şimdi fānī içre iḳrār ʿaẕābına düşün tekrār
Emrine rāżī ol ḳarār belāya ṣabır tamāmāt

Söyleme diliñden keder kişi kendisine ider
İstiḳāmet üzere gider bulur o ḳullar hidāyāt

Sanasıñ ḳabire girdiñ Münkir ve Nekiri gördüñ
Ölmezden evveli öldüñ irişir saña ʿināyāt

Nefsine uymayanlar ben ben daʿvā ḳılmayanlar
Bu ḥāle irenler anlar kimseye itmezler ẓulümāt

Kişi nefsini bilmez nefsine ḳul olur duymaz
Sen ben daʿvāsın ḳomaz dāreyn içre bunlar ḫarābāt

Uymaz hevāları bilmez luʿubları ẕerre görmez
Kötüler yanına varmaz nefsini eyler melāmāt

[472] "Dünyada bir bir garip ya da yolcu gibi ol. Kendini kabir halkından say." Tirmizî, "Zühd" 25.

Sanasıñ bu dünyādan degildir bu fenāḍan
Ḫaber alır āḫiretden dünya işi cümle nedāmāt

İder ḳalbile ẕikru'llāh āşikāre deyüp Allāh
Her işi fī-sebīli'llāh ġamlara eyler ferāḥāt

Dükenmiş ḳalmamış yeri anuñ āḫireti egi
Sanasıñ mevt olmuş ölü eylemiş kendin ḫarābāt

Tañrıdan ġayrıyı bilmez kimselere ḥālin dimez
Fenā fiʿilleri sevmez irişür aña bu ḥālāt

Sever ḥalḳalarda dura murāda maḳṣūda ire
Ḳalbi olmaz anuñ ḳara göñlü olmaya esvedāt

Ola içi anuñ arı bula ferāḥ anuñ cānı
Sanasıñ bulmuş cinānı açılmış açılır cennāt

176ª

Derūnın eylemiş ṣāf idemez vaṣfını vaṣṣāf
Ḳalmamış ʿḳalbinde bir ḫavf olur ḳalbi ebżāżiyyāt

Umar Ḥaḳḳıñ raḥmetini arar Ḥaḳḳıñ vuṣlatını
Bulur bunda rāḥatını eylemişdür taṣdīḳāt

İlāhī dilerem senden egilerle eyle egi
Egi ḳullaruñla bile eyle bize sen ʿināyāt

İrişe lüṭfıña göñlüm ferāḥa irişe cānım
Birligiñe var īmānım eyle bize sen hidāyāt

Nece ḳullarıñı etdiñ anları sen aʿlā etdiñ
Kendiñi sevgüli ḳıldıñ anlarile it cemʿiyyāt

Ḥabību'llāh ḥurmetine eyle bize raḥmetiñle
Elemlerden azād eyle kederlerden bulam necāt

Ḳullarıñı ideñ aʿlā Ḳadīrsiñdür Kerīm Mevlā
Ḳayġulu ḳuluñı bile eyle ḥaşır müʾmin ve müʾmināt

Resūlu'llāh buyurdu

Mūtū ḳabl[e] en-temūtū[473]

Oḳuyundı ḳul hātū
Bilem dirseñ ṣadāḳatu

ᶜAlāmeti'l-müᵓmin ve'l-münāfıḳ

Süᵓile Resūlu'llāh ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem ᶜan ᶜalāmeti'l-müᵓmini ve'l-münāfıḳı fe ḳāle inne'l-müᵓmine himmetün fi'ṣ-ṣalāti ve'ṣ-ṣıyāmi ve'l-ᶜibādeti ve'l-münāfıḳi himmetü'n- fi't-ṭaᶜāmi ve'ş-şerābi ke'l-behimmete terkü'l-ᶜibādeti ve'ṣ-ṣalāti[474]

4 + 4 = 8

Resūlu'llāha ṣordılar
Müᵓminler münāfıḳları

4945 Bilindi anlarıñ ḥālin
Uyar aña göre cānıñ

176ᵇ

Müᵓminleriñ ḥāli nece
Münāfıḳlar ne günece

Eyle Allāh müᵓminlerile bizi
Muḥammed ümmetiyle ḥaşr eyle cümlemizi

Münāfıḳlar şerrinden olalım ıraḳ
Bu ḥalleri gel sen de var bıraḳ

Müᵓminler nişānı degildir olur
Münāfıḳdan dünyā aḫret ayrılur

4950 Müᵓminler ḳılar namāzı
Ḥaḳḳa iderler niyāzı

Olur ḳalbleri anlaruñ temīz
Anları yardımcı ider Rabbimüz

Ḳılar namāz ider s̲enā

---

[473] "Ölmeden önce ölünüz."İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü'l-ḫafâ'*, nşr. Ahmed el-Kalâş (Beyrut: y.y., 1985), 346.

[474] "Resulullah'a müminin ve münafığın alameti sorulunca şöyle dedi: Müminin gayreti namaza, oruca ve ibadetedir. Münafığın gayreti hayvan gibi yemeye, içmeye, ibadeti ve namazı terk etmeyedir." Kaynağı tespit edilememiştir.

Dutar oruç Ḥaḳḳa ider s̱enā

İşi anuñ olur ʿibādāt
Dāʾimā bulam dir murādāt

İderler anlar dāʾimā fikir
Rabbine ider ḥallerine şükür

İder naẓar olursa her ḥāle
ʿAḳlıyla kāmil kemāle ire

Ḥaḳ bilir birdir Allāh nāẓır
Her ḳande olursa anda ḥāẓır

Düşünür dīnile īmān
Ḳalbine girmez gümān

Hemān diyüp Allāh Vāḥid
Birligine ider şāhid

Umar egilerden himmet
Resūlden umar şefāʿat

Gice gündüz işi ahī
Düşünür çoḳ dir yā İlāhī

177ª

Bilir Allāhını anca
İder ḳulluḳ bilir bunca

Amān ya Rabbenā dir Ḫālıḳ
Yaradılmış cümle maḫlūḳ

Bī-niyāza ider niyāz
Alır ābdest ḳılar namāz

Giceleri olur ḳāʾim
Gündüzleri olur ṣāʾim

Birdir Allāh Ġafūr Raḥīm
Ḳullarına Ḫudā Kerīm

Ḥelālile yer mālını

Egi eyler aʿmālini

Dāʾimā derūnu ḫulūṣ
ʿAmeller olur ḫāliṣ

Emr-i Ḥaḳḳa olur rāżī
Ne gelirse dir böyle yazı

Belālara olur ḫoşnūd
Amān dir yā Rabbī maʿbūd

Müʾminleri sever Allāh
Sevenleri sever Allāh

Şefāʿatçi olur Ḥabīb
Dertlerine olur ṭabīb

Gözedir rıżāsını
Bildiñ mi ḫāṣlar ḫāṣını

Olundı müʾminlerden
Bul selāmet ʿaẕāblardan

Anlarile bile olan
ʿAmelleri egiler kılan

Öyle egi yola sevdā
Bulasıñ böyle muḥabbetā

177ᵇ

Kişi sevdigini bulur
Anuñ ile ḥaşır olur

Gelindi sev müʾminleri
Anlar Ḥaḳḳıñ ḫaṣ ḳulları

Olmayasıñ ḥayvān gibi
Ḳalma ġafletile hepi

Alındı ʿibādet dadı
Çün Müslimān adın virdi

Müslimān ḫalḳ itmiş seni

Cümle ġāmdan ol emīnī

Gönlüñi eyleyegil şāẕ
Her nesneden olasıñ ḥāẕ

Eyle kendiñi yüce
Bulur yarın o derece

Müʾminleriñ ḫayırlısı
Ṣabrile artar derecesi

Bundan olur yarın güç
ʿÖmrüñi eyleme sen hiç

Bunda çekenler cefā
Yarın anda ẕevḳ ṣafā

İrsiñ iḳrār anlara
Ḳavuşasıñ müʾminlere

İster müʾmin olan ḫalvet
Bula başı çok selāmet

Ḳıla namāz ola oruç
Fesād ola ḳalbde ḫurūc

Müʾmine bu dünyā zindān
Aḫreti sever cāndan

Müʾminleriñ budur şānı
Ḥabību'llāh dimiş anı

178ª

Kāfirleriñ ola bu
ʿAẕāba uġrarlar dir o

Olma ṣaḳın buna maġrūr
Ḳalbiñe getirme ġurūr

Eyleme fesād ḳalbiñi
Nārından ḳurtar cānıñı

Zeḫīre kānīdir dünyā

Eyleme kendiñi āvāre

Eger bulmazsañ bunda ṣafā
Çekmezsiñ aḫretde cefā

İt ʿibādet eyle ʿamel
Müʾminleri bul gör kemāl

Saña cennet olur ḥelāl
Virir Allāh ẕü'l-celāl

Gelindi bu dersi oḳu
Bülbül gibi dura şaḳı

Oḳu Ḳurʾān eyle tevḥīd
Saña raḥmet ḳıla Vāḥid

Olursañ sen şimdi zāhid
ʿİbādetle ferāḥ ʿābid

Eyle ʿameliñi egi aʿlā
Latīfdür Settārdır bir Mevlā

Bilirsiñ ẕunūbuñı
Tevbeye düşür diliñi

Tevbeye düşünce diliñ
Maġfirete irer iliñ

Ḳadīr Mevlā ulu Ġufrān
Odur Raḥīm odur Raḥmān

Eyle ḳalbiñi temīz
Cümleye Vehhāb Rabbimüz

178ᵇ

Ġaffār Allāh Settār Allāh
Cebbār Allāh ʿināyet eyleye Allāh

Müʾminleriñ şānına
Düşündi ʿünvānına

Şübhe itme diliñe

İresiñ murādıña

Ḳāle'n-nebiyyi ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem "el-Müslimü men seleme min lisānihi ve yedihī"[475]

Buyurmuşdur Resūlu'llāh kelāmına yoḳdur ġıyāṣ
Eyle ᶜameli ey müᵓmin bulasıñ sen istiġāṣ

Ola müᵓmin müᵓmināt ola Müslim Müslimāt
İncinmeye ki bir ferd bula ferāḥ istiġāṣ

Kimseye etme żarār ᶜameli egiye yarar
Fenā fiᶜillerden ırar egilerle ola istiġāṣ

İşid imdi Müslimān dola ṣādrı içi īmān
Dir yā Rabbenā amān Ḥaḳdan irer istiġāṣ

Müᵓminler aᶜlāsı yücedir derecesi
Yardımcı olur Mevlāsı ider Ḥaḳdan istiġāṣ

Gelindi müᵓmin ol anlarile bile dur
ᶜAmelleri ne gūne olur diler Ḥaḳdan istiġāṣ

Sever Allāh müᵓminleri anlar Ḥaḳḳıñ sevdikleri
İncidmez kimseleri umar Ḥaḳdan istiġāṣ

Ḥaḳka iderler niyāzı ṣabrile olur ḥāẓ
Dutar oruç ḳılar namāz ister Ḥaḳdan istiġāṣ

Emrini işler anuñ uyar ġafletden cānıñ
ᶜİbādetle her zamānıñ ḥālile dile istiġāṣ

Müᵓminler olur yardımcı cümleye olur duᶜācı
ᶜİbādet bulur nāci diler Ḥaḳdan istiġāṣ

Müᵓminleri sever Allāh cennetine ḳoyar Allāh
Duᶜāları ider ḳabūl murādlar ider istiġāṣ

179ª

Girir cennetine anlar görürler ḥūrī ġılmānlar
Ḫizmetinde vildānlar ister Ḥaḳdan istiġāṣ

[475] "Müslüman elinden ve dilinden emin olunandır." Tirmizî, "Îmân", 12.

Bu ḥāle irişe müᵓmin göreler Ḥaḳḳıñ dīzārın
Safālarda ola yarın bula Ḥaḳdan istiġāṯ

Müᵓminlere iresiñ
Anlarile ḳonuşasıñ

Her dāᵓimā görüşesiñ
Cennet içre buluşasıñ

[Ḳāla'llāhu teᶜālā] "İnneme'l-müᵓminūne iḫvetün"[476]

4 + 4 = 8

Resūlu'llāh buyurup
Müᵓminler bir ḳarındaş deyüp

Sen müᵓminsiñ neden bu
Dirseñ ḳālile bu o

Ḥaḳīḳatde türāb insān
Anuñ ṣoñı olur yeksān

Bu derde bulamaz çāre
Münāfıḳlar gider nāra

Diñne şimdi şerli insān
Eşeddir ḥayvāndan ḥayvān

Münāfıḳlar yime içme gözedir
Kendi kendisini yardan uzadır

Ne ḳılar namāz ve ne niyāz
Hemān söyleme olur biraz

İşit dimese bulmaz rāḥat
Aña ne ᶜaceb vire Ḫudā cennet

İnsānıñ şerlisidür münāfıḳ
İçi ḳāra doludurlar münāsib

Cümlesinden şerlidir anlar
Dünyāda aḫretde gülmezler bunlar

[476] "Müminler ancak ve ancak kardeştirler." el-Hucurât 49/10.

179ᵇ

Düşer meşġule olur ḫarīṣ
İlācsız derd olmaz temīz

Ṭūl-u emellere düşer
Yañılmış doġrudan şaşar

Dolar içi bulmaz ḫużūr
Ḳalbiniñ içinde mużūr

Düşünmez dinse bile
Naṣıl doġrı yolı bula

Kendi ġamdan olmaz āzād
Ḳande bula yarın necāt

Uyma hevāyı heveslere
Heves ider ḥarāmlara

Ortaya ḳor bir ġavġā
Naṣıl s̱evāb böyle sevdā

Maᶜāza'llāh Teᶜālā
Şerlerinden emīn eyleye Mevlā

ᶜAmeller olur ḫā'in
Cehenneme atar cānın

İnanmandı deyü söyleseñ
İder yemīni añsañ

Ḳande bula rıżā'i ol
Bulur yarın ᶜaz̲ābı ḳul

İnsānıñ şerli fesād
Kendi ḳalbi olmaz küşād

Ḳılup namāzı bilmez oruç
Doġrı yollar gelir bir güç

Hemān yiyüp içüp geze
Dürlü dürlü hīle düze

Bulamaz bunlar selāmet
Göremez yarın irāhat

180ª

Tañrının var mı rıżāsı
Bilindi ne güne ʿāsī

Ḥaẓret-i Mūsāya bir gün
Niyāza gitdiler çün kim

Ḥaḳdan raḥmet istediler
Ḳavim bile cemʿ oldular

Dilediler duʿāların
Ḳabūl eylemedi duʿāların

Didi Mūsā yā Rabbenā
Neden ḳabūl olmaz duʿā

Ḥaḳ buyurur kim yā Mūsā
Ḳabūl etmem duʿāñ ne kadar olsa

Zīrā siziñ içiñizde olur
Sizile bir münāfıḳ bile durur

Duʿañızı eylemezem müstecāb
O var iken ḳabūl olmaz müsteḥāb

Didi Mūsā yā Rabbenā
Göster bildir kimdir baña

Didi kim nidā eyleye söyleye
Ḳalḳasıñ münāfḳ buradan diye

Ḥażret-i Mūsā kimise ḳalḳsıñ didi
Bir kimse meclisden firār olmadı

Allāh duʿālarını eyledi ḳabūl
Yaġdı raḥmet yire oldı vuṣūl

Didi yā Rabbenā kimse ḳalḳmadı
Duʿā ḳabūl bu ne hikmetdir didi

Ḥażret-i Mūsāya buyurup
Yā Mūsā ḥikmete naẓar olmaz didi

Sen deyince ol münāfıḳ oldı nādim
Virdim ol zamān cümleniñ murādı

180[b]

Bundan alırsañ sen ḥiṣṣe
Ḳoma münāfıḳ kim olursa

Münāfıḳ cümleden eşed
Şerriniñ miḳdārı bī-ḥad

Allāh anı yarın nāra
Cehennem āteşi anuñ cānına

Ne bunda olur selāmeti
Ne anda olur rāḥati

Şeyṭānıñ şerri iġvā
Bunuñ şerri āşikāre

Naṣıl eşed şerli belā
Uġrama anlardan yaña

Ṣıġındım Allāha münāfıḳlardan
Şerlerinden emīn eyle Yaradan

Ayırır dostu dostlarından
Fayda olmaz anuñ ḫayırlarından

Varmayıgör yanına
Ḥīle irişir saña

Böyle olan kişiniñ
İṣlāḥına eyle duʿā

Kāle Resūlu'llāh ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem "Ḫayrü'n-nāsi men yenfaʿu'n-nāse şerru'n-nāse men yażurru'n-nāse"[477]

[477] "İnsanların en hayırlısı, insanlara faydalı olandır. İnsanların en şerlisi ise insanlara zarar verendir." Buhârî, "Megâzî", 35.

8 + 8 = 16

Resūlu'llāh buyurmuşdur başīret gözlerini aç
Ne buyurmuş diñne anı göñlüñe eyle tāc

Ḫayırlı nās olur bunda nefiʿler müʾmine anda
Şerlileri olur bunda ẓarārı var girüye ḳaç

Ḫayırlı olunca insān anuñ işi olur āsān
Sever ol ḳulunu Sübḥān kimseye etmez muḥtāc

Çevir yüzüñü egiye ḳavuşasıñ sen uluya
Başlarsañ egice ḥuya derdiñe buluñ ilāc

181ª

Nefsiñi eyle egi dünyā aḫret yeriñ ulu
ʿİndi'llāh oluñ sevgülü cümleye oluñ sertāc

Bilir yār degil dünyā derdiñe dermān ara
Girmeden ṭopraḳlara ʿameliyle imtizāc

Fayda göreler senden seveler seni cāndan
Kimseler incinmeden fānīden olasıñ iḫrāc

Ḳala girü eseriñ bula ferāḥlar cānıñ
Bütün ola īmānıñ olmaya senden istiḫrāc

Şerre çevirseñ yönü narına atar seni
Dimezler saña anı isterseñ olasıñ el-ḥāc

Doġruya irince ḥuyu güzel eyleyince yolu
Maʿmūr idersiñ yeri şimdi ʿaynıñ aç

Bu ʿömür dükenir bu furṣand girü ḳalır
Ṣoñı bunuñ ḫarāb olur dime fenāya istidrāc

Fānī degil midir cihān kimlere ḳalır bu fān
Rūz u şeb eyle emān ḳalbiñi eyle sirāc

Bunda ne var ʿameliñ seniñ ile kemāliñ
Derdiñe buluñ dermānıñ çıḳa ḳalbiñden ucāc

Bir menzile iresiñ varıp anda durasıñ
İtdikleriñ göresiñ ne evlād ola ne ezvāc

Birisinden fayda olmaz ᶜamelden ġayrı bulunmaz
Seni saña kimse ṣormaz diseñ ᶜabdim deyüñ ḫarāc

Başına ḳayır şimdi severler anda merdi
Ṣālih ᶜamel eyleyindi ṣadāḳatden iḫtirāc

Senüñle ḳala ᶜameliñ ṣafā bula bu cānıñ
Yār ola saña yāriñ olmaya senden infirāc

Kimseler görmeye ẓarar Ḫudā ḳullarını sever
Cennetine anı ḳoyar ᶜameliñ ola s̱ecāc

Buna kimseler ḳalmaz gelenleriñ biri durmaz
ᶜAḳlı olan kişi gülmez kimseler olmaz devāc

181ᵇ

Hemān Allāh odur Bāḳī gelindi bu dersi oḳu
Bilindi bu durur ẕātı ḫalḳ eyleyen daş aġāç

Gönlüñü ṣalma ilerü cümleyi yaradan o
Rūz u şeb diyesin Hū coşa göñül ola emvāc

Kişi ᶜamelini bulur itdiginden suᵓāl olur
Ḫayrı şerri belli olur ḥaşır neşir olur efvāc

Egilerle ola egi kötülerle etme ḫuyu
Bulasıñ ḥabīb yāri göñüller eyleye miᶜrāc

Kimselere ilişme
Görmeyeler żarār

Ḫayırlı insān olasıñ
Dünyā āḫret cümleye yarar

Ḳāle'n-nebiyyü ᶜaleyhi's-selām "Ḫayru'n-nāsi enfaᶜahümü'n-nās"[478]

4 + 4 = 8

Dinne ne dir Ḥabību'llāh
Canlar cānı Resūlu'llāh

[478] "İnsanların en hayırlısı, insanlara en faydalı olandır." Buhârî, "Megâzî", 35.

Olur bunda ḫayr nās
Eylemişdür ḳalbi iḫlāṣ

Düşürmez ḳalbine fitne
Getirmez dillere luᶜbe

Dutar emrini Allāhıñ
Hadīṯini Ḥabību'llāhıñ

Arar egileri görür
Egilerle egi olur

Müᵓminleri sever anca
Olur anları bulunca

Ne ḳadar saᶜy iderseñ egi
Gine kendi bulur egi

Kime ne ṣanu ṣānarsa
Murādı her ne olursa

182ᵃ

Makṣūdına irer bulur
Anca kendi maᶜmūr olur

Zīrā Allāh bir ḳuluna
İder inᶜām ᶜadli ile

Ḥükūmet ṣāḥibi Allāh
Şefāᶜat ṣāḥibi Ḥabību'llāh

Ümmetinden geçmez Ḥabīb
Odur cümle dertlere ṭabīb

Doġunca didi ümmetī
İşle ᶜamel eyle edā sünneti

Her kim Muḥammede olur ümmet
Bulurlar anlar saᶜādet

Ümmetlerini görmedi
Aṣḥāblarına söyledi

Buyurdu kim Resūlu’llāh
Her birine bir ḳarındaş etdi Ḥabību’llāh

Ne güne sevdi bil seni
Sev indi sen uyar cānı

Didiler ya Resūlu’llāh
Seniñ ḳarındaşıñ kim yā Ḥabību’llāh

Buyurdı anlara Aḥmed
Cānlarıñ cānı Muḥammed

Benim ḳarındaşlarım
Aḫretde yār yārdaşlarım

Benim yüzümi görmeden
Beni severlerdi cāndan

Baḳındı sen bu ne ḥāldir
Şükru’llāhı di bildür

O bir sulṭān-ı aʿẓamken
İşitdiñ mi nedir erkān

182[b]

Ümmetlerine odur ḥabīb
Dertlilere odur ṭabīb

Müʾminlerle ol ḳarındaş
Aḫret içündür yoldaş

Olasıñ sırrile sırdaş
Bulasıñ yār yāri yārdaş

ʿAn Enes İbn-i Malik ennehu ḳāle ḳāle Resūlu’llāh ṣālla'llāhu ʿaleyhi ve sellem "Yā büneyye in ḳāderte en tuṣbiḥa en temsiye leyse fī-ḳalbike ġıyş mālā ṣümme yā büneyye ve ẕālike men sünnetī fe-ḳad aḥyānī kāne meʿā fi’l-cenneti" ṣadaḳa Resūlu’llāh[479]

4 + 4 = 8

[479] "Ey Evladım! Kalbinde hiç kimseye karşı hile olmadan sabaha erişirsen bu benim sünnetimdir. Kim sünnetimi tutarsa beni ihya etmiş olur, cennette benimle olur." Kaynağı tespit edilememiştir.

Enes İbn-i Mālik deyüp
Resūlu'llāhdan işidüp

Didi kim ey oġlancıgım
Saña diyem suʾālcigim

Eger ḳādir olursañ sen
Diñne ne dimiş ey cān

Olunca ṣabāḥ ve aḫşam
Ne dir Ḥabībim bilindi gine nām

Ḳalbiñde ḳalmaya nesne
Çıḳsa ġill ü ġışlar benne

Kibir kīn olmaya sende
Kendiñi arı eyle bunda

Kimseye eyleme ġaraż
Ġaraża eyleme heves

Kimde olur bu faʿiller
Yarın anda nāra yanar

Eyleme bu yola sevdā
Eresiñ güzel murāda

183ª

Daḫı didi ey benim oġlum
Bunı böyle bilüñ cānım

Bu mertebeye iren kişi
Nūrula sırra irer işi

Ṣafālara irer kalbi
Gider elem ġamı derdi

Benim sünnetimi işler
Allāh ẕunūbın baġışlar

Kim benim sünnetimi ider aḥyā
Girer cennet görür ṣafā

Ṣafā-yı ḳalbe irilmez
İllā ġāfiller sevilmez

Meger eyleyeler ẕikru'llāh
Ḥużūr-ı ḳalb vire Allāh

Bu ḳalbiñi eyler sākīn
Ḳalb marīżin ider teskīn

Ḳalḳa ḳalbden ḳaralar
Derdiñe ola çāreler

Buna iren ᶜāşıḳlar
Sadāḳāt bulur ṣādıḳlar

Olmayasıñ āvāreler
İre derdiñe ṭabībler

İdegör kendiñi temīz
Ne güne ola ḥālimüz

Kişi kendisini bile
Rabbisini öyle bula

Bulasıñ derdiñe dermān
Maġfiret eyleye Ġufrān

Eger ᶜāşıḳ direm saña
Virem ḫaber bilenlere

183ᵇ

Duyurasıñ tene cāna
Gide cefā gele ṣafā

ᶜAn ᶜAbdu'llāh İbn-i ᶜÖmer raḍıya'llāhu ᶜanhümā ḳāle ḳāle Resūlu'llāh ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem "Li külli şeyᵓin miftāḥun ve miftāḥü'l-cennete ḥubbu'l-mesākīne ve'l-fuḳarāᵓi'ṣ-ṣabirīne hüm celesāᵓu'llāhi yevme'l-ḳıyāmeti" ṣadaḳa Resūlu'llāh[480]

8 + 8 = 16

Buyurdı ᶜAbdullāh bin ᶜÖmer raḍıya'llāhu ᶜanhümā

[480] "Her şeyin bir anahtarı vardır. Cennetin anahtarı da miskin ve sabırlı fakirleri sevmektir. Onlar kıyamet günü Allah'ın misafirleridir." Kaynağı tespit edilememiştir.

Resūlu'llāhdan işidüp işiddirüp idesiñ ferāḥ

Küllü şeyʾin olur onuñla menzīl bulur
Aradıġını görür bilindi nedir merāḥ

Örtülü ola ḳapu her yanları ola yapu
Lāzımdır aña hepü bilirsiñ bunı mışrāḥ

Cennete olunca murāḍ gelince yarın ṣırāṭ
Gele yetişe Burāḳ bilindi ne ola münḳāḥ

Miskīnleri seven fuḳarāyla duran
Ṣabrile murāda iren gerek aḫşām gerek ṣabāḥ

Cennetiñ miftāhı ola varıp ol mekāna ire
Şimdi bunda ele ala diñne imdi ışṭılāḥ

Fuḳarāʾi sevince anlarile olunca
Ḳıyāmet gününe varınca ʿaẕāblardan bula ferāḥ

Şöyle fuḳarā ola faḳrile cigeri yana
Anları sevenlere irişür ışlāḥ

Ṣabr ehli olalar muṣībete ireler
Gine ṭāʿat ideler olur anlar mübāḥ

Tevekkül ola işi taḥammül eyleye kişi
Selāmete irer başı ḳālbine irişe miṣbāḥ

Kim irer bu menzīle kemāl-i kāmil ola
Cennetiñ miftāḥını ala eyleyegör buna ṭamāḥ

184ª

Çekegör riyāżeti idegör ʿibādeti
Bulasıñ selāmeti görmeyesiñ ḥisāb ṣamāḥ

Ḳıl tevekkül bunlara it taḥammül anlara
İresiñ güzel günlere bulasıñ anda itbāḥ

Şimdi olur mücāhede yarın olur müşāhede
Düşersiñ sen rāḥata ṣabır saña olur silāḥ

İrişe Ḥaḳḳıñ raḥmeti bulasıñ sen selāmeti

Göresiñ yarın cenneti şerḥ idemez anı şerrāḥ

Eyle ṣabır bul selāmet
İder Allāh ḳula ᶜināyet

Bulım dir iseñ hidāyet
Eyle miskīn faḳīrlere merḥamet

Kāle'llāhu teᶜālā "Ve lā raṭbin ve lā yābisinillā fī-kitābin mübīn"[481]

4 + 4 = 8

Ḥaḳ Teᶜālā kelāmında buyurdı
Ḥabībine inzāl idüp duyurdı

Cümle derde devā olur Ḳurᵓān
Müᵓmin iseñ gelindi aña inān

Cümle dertlere olur bu şifā
Eyler ḳalbi teṭhir ider ṣafā

Ḳalbiñe gelince olursa esved
Oḳu Ḳurᵓān eyle ᶜamel it ebyaż

Ḳalbiñ arı ola seniñ
Ferāḥ bula teniñ cānıñ

Ḳalmaya ṭabībe ide ilāc
İlācı bu diñneyüp ᶜaynıñ aç

İrişegör ᶜālimlerle
Görüşegör kāmillerle

Oḳuyup ögren ᶜilmini
Eyleyegör ᶜamelleriñi

184ᵇ

Bulasıñ ᶜaẓīm ṣevāb
Cümleden ḫayırlı ᶜameller cevāb

Bulup mürşīd ol irşād
Ḳālü ḳīlü girüye at

[481] "Yaş veya kuru herhangi bir şey yoktur ki apaçık yazılı bir kaydı olmasın." el-Enâm 6/59.

Yarın olur ḥaşır güni
Ögrenegör dīn īmānı

Nārından bulasıñ necāt
ᶜAẕāblardan oluñ āzād

Saña bildirir Allāh anı
Eyle ḳulluḳ düni güni

Fenāda bulasıñ ṣıḥḥat
Ḳıyāmetde cānıñ rāḥat

Ḳalbiñe bulagör ṭabīb
Aḫretde olasıñ ḥabīb

Neceleri bunda oldu aᶜlā
İtdi ᶜamel gördüler ᶜaḳıl dānā

Bir müᵓmine irişince ᶜaḳlı
Dünyāyı ḳor fikrider aḫreti

Eyleme cihāna etme ṣafā
Degil ṣafā olur ṣoñra cefā

Egilerle olup egi
Maᶜmūr eyleyigör yeri

Ẕaḫīre lāzımdır aẕıḳ
Yoġısa müᵓmine yaẕıḳ

Varagör ᶜālimler yanına
Düşünegör aᶜmāliñe

Cümle bulasıñ murād
Āsān ola mevt ḳabir ṣırāṭ

Olasıñ cennete dāḫil
Eyle ᶜibādet ẓāhir bāṭın

185ª

Fenāya eyleme meyli
Ayırma kendiñi ayrı

Müʾminlere ire eliñ
Güzel eyleyesiñ diliñ

Ḳalbiñ olur ise arı
Buluñ cennet maḳāmları

Ola kāmilden irşād
Gamlardan bulalar āzād

Her kim furṣandı ġanī bilir
Ne iderse anı bulur

Ḳulūbıñ ṭabībi ʿilim
İder ḳalbi arı selīm

Eyle ʿamel eyle ḫulūṣ
Bu sevdāya olġıl ḥarīṣ

Ḳadīr Allāh Kerīmdir Ḥaḳ
ʿİnāyet idici muṭlaḳ

ʿİlmile idince ḳulluḳ
Bulur aḫretde dirlik

Getirme ḳalbiñe varlıḳ
Gelir anlar çeker darlıḳ

Ḳāle'n-nebiyyi ʿaleyhi's-selām "İnna'llāhe teʿalā yebʿaṯü ʿalā reʾsi küllü miʾete senetün men yuḳīme hāẕā'd-dīn" ṣadaḳā Resūlu'llāh ve ṣadaḳā Ḥabību'llāh[482]

8 + 8 = 16

Buyurmuşdur Resūlu'llāh dutundı buna ḳulaḫ
Ne buyurur diñne anı ögrenüp eyle ṭamāḫ

Ḥaḳ Teʿālā her yüzde bir yollaya bir merd-i kāmil
Dīn-i İslām ola şeref ʿilmine idegör ṭamāḫ

Bula ḳuvvet dīn-i İslām ḳavīlene dīni īmān
İrince āḫir zamān bu ḥāle eylegil ṭamāḫ

[482] "Yüce Allah her yüz senenin başında bu dini ikame edecek birini gönderir." Ebû Dâvûd, "Melâhim", 1.

185ᵇ

ᶜİlmile eyleye ḥabīb dertlerine bula ṭabīb
Ḳullar ᶜameller eyleyüp ᶜamellere eyle ṭamāḫ

Oḳuyup eyle ᶜamel ᶜilmiyle bulalar kemāl
Sene yüzde Ḫudā yollar ᶜilimlere eyle ṭamāḫ

Çoġala andan zāhid ᶜibādete düşe ᶜābid
Birligine ider şāhid varlıġına eyle ṭamāḫ

Ḫabīb-i Muḥammedi seveler cān Aḥmedi
Olur anıñ ümmeti sevgisiyle eyle ṭamāḫ

Şerīᶜati tamām ola ṭarīḳati tamām bula
Ḥaḳīḳati beyān duya maᶜrifete eyle ṭamāḫ

Ögrene edep erkān uyana ġafletden cān
Ḳalḳa ḳalblerden gümān ola arı eyle ṭamāḫ

Ḳullara bildire doġrı müstaḳīme ire yolu
Dünyā aḫret ola ulu bu ḥāle eylegil ṭamāḫ

Tañrı birdir eyle īmān Muḥammed ḥaḳ Resūl tamām
Ḥaḳīḳatde āḫir zamān ḫulūṣile eyle ṭamāḫ

Cümle emir hikmetu'llāh anuñ ḥükmi ḳudretu'llāh
Her emri kendiniñ bi'llāh iᶜtiḳāde eyle ṭamāḫ

Hikmetinden suᵓāl olmaz ḳullarıñ ᶜaḳlı irmez
Her ne işler kimse bilmez irādeᵓ-i cüzᵓiyyeye ṭamāḫ

Ne ḳadar irişe ᶜaḳıl gele saña eyle fikir
Kim ki Ḫaḳḳıñ emrin oḳur anlara eyle ṭamāḫ

Ḫaḳḳıñ emrini bilesiñ bilüp menzile iresiñ
Hevālara uymayasıñ ᶜibāḍete eyle ṭamāḫ

Aldamasıñ seni dünyā bunuñ ṣoñı yoḳdur fenā
Añsızın ölüm vargele aḫret içün eyle ṭamāḫ

Uyma İblīs laᶜīne ḥīlesi irmeye cānıña
Keder gösterir īmānıña oḳuyup eylegil ṭamāḫ

Ṣabrile ṣayrı olma doġrı yollardan ayrılma
Günāh-ı kebīre dalma tevbeye eyle ṭamāḫ

186ª

Dünyā içün olur ṭamāḫ eger ider iseñ ṣamāḥ
Ḥaḳīḳatde budur günāh rıżāʾ-i Ḥaḳ eyle ṭamāḫ

Ne ḳadar çalışsa kişi pür nūr olur içi ṭışı
Sever iken cihān güneşi sevgisiyle eyle ṭamāḫ

Rūz u şeb durma bil oḳuya ẕikrile dil
Birdir Aḥād Tañrı bir şükrine eyle ṭamāḫ

Müʾminlere emir böyle bunuñla selāmet bula
Vara bir maḳāma vara bu maḳāma eyle ṭamāḫ

Yanup özler diyüp sözler idesiñ dāʾim niyāzlar
Bu fiʿli eylegil sizler anlaruñla eyle ṭamāḫ

İdegör ḳalbiñi cūş Ḥaḳḳıñ emri aña çalış
Müʾminlerile ḳarış anlaruñla ola ṭamāḫ

Gerçek ḥarām olur ṭamāḥ eger dünyā içün olsa
Emr-i Ḥaḳ içün olursa ʿaẓīm ṣevāb ola ṭamāḫ

Yüz senede bir gelse
Anuñ gelmedigi zamān

Ol zamān ḳopar ḳıyāmet
Anlar gelir ḳullar bulur selāmet

Fırḳa-i Fırḳa

4 + 4 = 8

Leṭāʾifde buyurdı kim
Fırḳa fırḳa ola ḳullar

Bu daḫı diñle gel
Bu kelāmı añla gel

Zīrā lāzım bu saña
Duyur bu kelāmı cāna

Eger arar iseñ dīni
Ḳavī idem dirseñ īmānı

Bilmeli ne güne ḥikmet
Naṣıl olur bil ki nuṣret

186ᵇ

Gezme yaban yerlerde sen
Doġrı gid yola sen āsān

Bir kerre gel düşün diñne
Ne ʿameldesiñ anı añna

Aḥad Ṣamed Ḳadīr Mevlā
Ne güne eylemiş benne

Aṣıl saña bu ilāzım
İşidüp idegör taʿẓīm

Eyle naẓar Ḫudā emri
Yaradır her biri bir dürli

Celāli var cemāli var
Kemāli var suʾāli var

Nārı vardır nūru var
Ḳuluna suʾāl ṣoranı var

Cümleniñ sulṭānı Allāh
Raḥmān Raḥīm Sübḥān Allāh

Gelindi diñne bu ḥāli
Bıraġındı ḳāli ḳīli

Bilmez bir nesne bundan
Bilesiñ diyeyim cāndan

Ayırma Allāhım amān
Bizi senden Ḥabībiñden

Ne güne ḫalḳ etdi Allāh
Söyleyeyim inşāa'llāh

Fırḳa fırḳa yaratdı Allāh
Hikmetinden suʾāl olmaz

Her biri bir dürlü oldu
Ehl-i sünnet ve'l-cemāᶜat bu iᶜṭiḳāddan dönmez

4 + 4 = 8

On bölük ḫalḳ itdi Ḫālıḳ
Kendi birdir yoḳdur artıḳ

187ª

Bir Allāh odur Vāḥid
Ḳul huva'llāhu aḥaddir şāhid

Gelindi diñne ey zāhid
Eyle ᶜibādeti ᶜābid

Olur naṣıl bilüñ ᶜāşıḳ
Diñne diyem nedir ṣādıḳ

On bölügi ṣorar iseñ
Ṭoḳuzı şeyāṭīn cinnīdir bilseñ

Birisidür anuñ insān
Ṣoñuñda cümle olur yeksān

O bir insān oldu bilüñ
Tamām yüz yigirmi beş olup

Yüzdür Yeʾcūc Meʾcūc
Yigirmi beşi olur fevc

Yigirmi dört fırḳalardur
Kāfir Yahūdī anlardur

On iki bölügi küffār
On ikisi Yahūdīler

Bir bölük oldı İslām
Ne günedir duyup uṣlan

Anlar daḫı oldılar

Yetmiş üç fırḳa durdular

Yetmiş ikisiniñ kişi
Ehl-i bidᶜāt ola işi

Anlarıñ yeri ola nār
Bunlar dīn-i İslām dinenler

Bunlar oldu ehl-i hevā
Döndüler bir ḥālden ḥāle

Görünür gerçekdir İslāmdan
Ḳalbleri dürlü fesāddan

187ᵇ

Ḥaḳ Teᶜālā anlaruñ
Atar nāra cānlarıñ

Fırḳa fırḳa oldu anlar
Cüdā Ḥaḳdan firār cānlar

Bu ḥāli bir yerde ṣorma
Ṣaḥīḥinden sen ayrılma

Bunlar dünyāyile hevā
Şeyṭānile nefse uya

Maᶜāẕa'llāhu Teᶜālā
Bunlardan eylemeye Mevlā

Bir kerre düşün bunca işe
Düşünme ġayrı teşvişe

Bu ᶜamellerden ṣaḳın
Olma anlara yaḳın

Olagör ḫāṣile ᶜām
Birisi Müslimān tamām

Anlar kimisi oldu Yezīd melᶜūn
Ṣanasın göründi İblīs laᶜīn

Ḥasan Ḥüseyni etdiler şehīd

Oldular dīnlerinden merdūd

Kimisi oldu Ḳızılbaş nebbāş
İçleri ġill ü ġiş daş

Fırḳa oldular anlar
ʿAẕāba uġrayalar bunlar

Çihār-ı yāri sevmede
İḫtilāf etdiler ānīde

Her biri bir ʿamel iderler
Fırḳa fırḳa olup giderler

Anuñ içün ʿaẕāb ider Allāh
Anuñ içün ʿiḳāb ider Allāh

188ª

Ẓāhirde anlar olur Müslimān
Ḳalblerinde dürlü dürlü gümān

Ḥaḳḳıñ nazarı ḳalbdedür ʿayān
Görünmez bilinmez ne güne insān

Hemān kendi bilir Allāh ʿalīm
Her ḳullarınıñ ḳalbine naẓar-ı kerīm

Ẕerre ḳadar īmānlılar çıḳar
Īmānı olmayanı dāʾimā yaḳar

Bir böligi Müslimān bunı
Ṣıdḳı naṣıl diñne imdi anı

İʿtiḳādile olmuş tamām
Ehl-i sünnet ve'l-cemāʿat hemān

Birdir Allāh deyüp eyler tevḥīd
Birligine ḳalbile olur şāhid

Ḥabībiñ olur ümmeti
İşler ʿamel ḳılar farżı sünneti

İʿtiḳād mezhebindedur

Dilde iḳrār ḳalbde taṣdīḳ olur

ᶜAmelde mezhebi ḳanġı ise
Ol mezheb üzere durur

Şerīᶜatden olmaz firār
Ṭarīḳate yoḳdur inkār

Ḥaḳīḳatde ḳadri yüce
Maᶜrifetde ḳalır anca

Dīn Muḥammed dīni beyān
Eylemez ḳalbine şübhe ve gümān

Dīni millet anı ögrenür
Emri nehyi dāʾim söylenir

Her ne olur anı Ḥaḳdan bilir
Helbet ol rıżāʾ-i dāʾim bulur

188ᵇ

Dürlü sevdālara girmez
Nefsāniyyet nedir bilmez

Olur ānuñ dīni ḳavī
Bütün olur dīni īmānı

Ḥabībi sever cāndan
Ḳurtarır kendin gümāndan

Ḥaḳ Teᶜālā ol ḳuluna
Raḥmet eyler hep cānına

Nedir bilmez görmez ᶜaẕāb
Ne suʾāl eyler ne ḥisāb

Anlar eylediler iḳrār
Taṣdīḳ idüp olmadılar firār

On iki imāmlar gerçek
Kimi severseñ anı bil çok

Evliyā enbiyā aṣfiyā

Dört kitābı ḥaḳ bilüp duya

Ṣuḥuflar daḫı geldi ṣaḥīḥ
Her biri ḳullarına naṣīḥ

Ḳurʾān ḳadīm kelāmu'llāh
Oḳuram oḳudur Resūlu'llāh

ᶜAmelde dört oldı İslāmī mezheb
Mezhebim İmām-ı Aᶜẓam severem ġāyet

İᶜtiḳādda mezhebim ehl-i sünnet
Dīnimiz ṣāḥibi Ḥabību'llāh Muḥammed

4 + 4 = 8

Gelindi diñne diyem ne gūne ola ābād
Göñüller içine olup ehl-i īmān ola irşād

Tañrı evvel yaraddı Muḥammed rūḥunı ḫalḳ etdi
Cümleden aᶜlā etdi işidüp ol olasıñ şād

İsmi oldı Muḥammed Muḥammed Muṣṭafā Aḥmed
Oldu ᶜālemlere raḥmet söyleyen diller dilşāḍ

189ª

Tañrı birdir Aḥad Ḥabībdir Muḥammed
İder cümleye şefāᶜat sevenler olur küşād

Kendi nūrundan yaraddı ᶜāleme sulṭān etdi
Āḫir zamānda ḫalḳ etdi evveli evvel anuñ āḫiri āḫir ᶜibād

Dile getir ṣalavāt ḳalbile eyle şehādet
Ḳabūl ola cümle murādāt ḳalbiñ ferāḥ bula dād

Ḥażret-i Allāh Ādemi ḳabūl etdi tevbesini
Anuñ ṣāf itdi ḳalbini ne olsa iderdi murād

Nūḥ Nebī buldı necāt ġarḳdan oldı selāmāt
Etdi Allāh ᶜināyet ġamlardan oldı āzād

Gör İbrāhīm Ḫalīlu'llāh Nemrūd nārına atdırdı Allāh
Buldı selāmet ḳudretu'llāh etmedi bir kerre feryād

Ḥażret-i İsmāʿīle ḳoç yolladı Cebrāʾīlle
Ḳurbān oldı tekbīrle etdiler emre iʿtiḳād

Mūsā oldı Kelīmu'llāh ʿĪsā oldı Rūḥu'llāh
Muḥammed Ḥabību'llāh ʿālemler umar istimdād

Bunca geldi nebīler şimdi gelir velīler
ʿĀşıḳān ṣādıḳānlar gelirler eyle iʿtimād

Ḥażret-i Ebū Bekir ʿÖmer ʿOs̱mān ʿAlī nā-murād
Bilindi bunlar ḫāṣ yār çihār-ı yār degildir yād

ʿAşere-i mübeşşerīn bu on kimseyi bilüñ
Cennet ehlidir duyuñ itdiler anlar ictihād

Firʿavnile İblīs Ebū Leheb Ebū Cehil
Bunları cehennem ehli bil ḳalbiñe ḳoma ırad

Nārı vardır nūrı var cenneti var cehennem var
Dünyā var aḫreti var yaraddı żaʿīf ve pūlād

Dört muḳarrebīn melek ider Ḥaḳdan dilek
Ḥisābı bilmez melek bilir Yaradan özüne ziyād

Dörtdür mürsel peyġamber Yaradandan virir ḫaber
İndi ṣuḥuflar etme inkār eyle taṣdīḳ olma yād

189ᵇ

İncīl Zebūr Tevrāt Ḳurʾān ḳadīm kelāmu'llāh
Eyet ṣıdḳile eyle ṣadāḳat bulasıñ Ḥaḳdan imdād

Mūsā ʿĪsā Dāvūd Muḥammed Muṣṭafā Ḥabīb
Bunlar Resūldür bilüp sev Muḥammedi ola küşād

Muḥammediñ aṣḥābı tebeʿīn ü tābiʿīnler
Göñüllerde olan cānlar ne ḳadar olsa ʿadād

Evlādları ezvācları kim eyler muḥabbetleri
Kim sever sevmiş anları cümle sevmelidür ecdād

İʿtiḳād mezhebi aʿlā bunları Ḥaḳ sever Mevlā
Olundı olasıñ evlā eger var ise istiʿdād

Resūlu’llāhıñ aṣḥābı naṣıl ᶜamel itdi sevgi
Bu ᶜamelleri kim ḳıldı bunlar mezhebi iᶜtiḳād

ᶜAmelde mezheb dört dördü daḫı anuñ gerçek
Bunlarıñ ᶜameli ancaḳ Ḥabību’llāh ᶜameli dime fesād

İmām-ı Aᶜẓam Nuᶜmān ᶜamelde mezhebim bī-gümān
Dīni Muḥammed dīni oḳuram Ḳurᵓān iᶜtiḳādile inḳıyād

Ve şerīᶜat ve ṭarīḳat ve ḥaḳīḳat ve maᶜrifet
Bunlar Ḥabību’llāhdan hep ola müᵓmin bu iᶜtiḳād

On iki ṭarīḳ gerçek kimi geldi kimi gelicek
Cümle gerçekdir gerçek fırḳa ḳoyup itme ᶜinād

Kim dirse illā’llāh Muḥammedün Resūlu’llāh
Anları sever bir Allāh taṣdīḳatile olur ᶜibād

Fırḳa fırḳa olmayasıñ yetmiş ikide ḳalmayasıñ
Vāḥidi’l-müslimīn olasıñ olasıñ böyle irşād

Bıraḳ ḳālile ḳīli gözet baṣīret yolu
Dīnim Muḥammed dīni bulasıñ böyle cevād

Ḥelāli yiye ḥarāmı seçe kötülerden ḳaça
Ḳalbiñe eyle eyle ilāc emrini dut nehyin uzād

Düşerseñ sene bene sende bende ne ola
ᶜĀşıḳ bilmez senlik benlik anlar bulur murād

190ª

Birdir Allāh eyle īmān ḳalbiñe gelmeye gümān
Ġuru ġavġādan geç hemān bu nefsiñ ola ber-murād

Şimdi ḳulsuñ ne var elde söyleme mālāyaᶜnī dilde
Bilindi ne var eliñde ᶜameller leẕẕetini dad

Ḳayġulu müᵓminler oldı Allāh müᵓmin Müslim yaraddı
Muḥammed ümmeti oldı ᶜaẕāblardan ola āzād

Ne var eliñde seniñ
Sen ben daᶜvāları ḳoyuñ

Cān gider tenler çürür
Ḫayr şer ᶜameliñle ḳalıñ

Ḳāle'llāhu teᶜālā "İnne'l-müslimīne ve'l-müslimāti ve'l-müᵓminīne ve'l-mümināti ve'l-ḳānitīne ve'l-ḳānitāti ve'ṣ-ṣādiḳīne ve'ṣ-ṣādiḳāti ve'ṣ-ṣābirīne ve'ṣ-ṣābirāti ve'l-ḫāşiᶜīne ve'l-ḫāşiᶜāti ve'l-muteṣaddiḳīne ve'l-müteṣaddiḳāti ve'ṣ-ṣāᵓimīne ve'ṣ-ṣāᵓimāti ve'l-ḥāfiẓīne furūcehum ve'l-ḥāfiẓāti ve'z-zākirīna'llāhe keṯīran ve'z-zākirāti eᶜadde'llāhu lehüm maġfireten ve ecran ᶜaẓīmā"[483]

4 + 4 = 8

Buyurmuşdur Ḫaḳ Teᶜālā
Ḳadīr ḳayyūm olan Mevlā

Ḫamdüli'llāh ḳullarını seve
Sevdigi ḳullar böyle ola

Ḥabībine indi Ḳurᵓān
Şükri'llāh bilüp eylerim īmān

Sever ḳullarını Yaradan
Ḳalbiñiñ pasını çıḳar aradan

Sevdigi ḳulları itdi beyān
Gelindi diñne anı oḳuyam

190ᵇ

Rūz u şeb şükür itseñ
Bir nefes hiç durmasañ

Gine gelmez yerine idemeñ
Hemān şükür eyleyüp durmañ

İnᶜām ṣāḥibidir Allāh
İkrām ṣāḥibidür Aḥad Allāh

Saña İslām etdi adıñ

[483] "Şüphesiz ki Allah; kendisine tam teslim olan erkekler ile kendisine tam teslim olan kadınlara, inanıp güvenen erkeklerle inanıp güvenen kadınlara, içtenlikle boyun eğen erkeklerle içtenlikle boyun eğen kadınlara, özü sözü bir olan erkeklerle özü sözü bir olan kadınlara, sabırlı/duruşunu bozmayan erkeklerle sabırlı kadınlara, ona derin saygı duyan erkeklerle ona derin saygı duyan kadınlara, zekat (sadaka) veren erkeklerle zekat (sadaka) veren kadınlara, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlara, edep yerlerini koruyan erkeklerle edep yerlerini koruyan kadınlara, Allah'ı (onun sözlerini) çokça hatırlayan erkeklerle çokça hatırlayan kadınlara mağfiret/bağışlanma ve büyük bir ödül hazırlamıştır." el- Ahzâb 33/35.

Virir cümle murād maḳṣūduñ

Müʾminīn deyü medḥ ider Allāh
Niçün firār olursuñ bunda lā

Erler olsuñ ʿavratlar
İkisine bile bu āyetler

Ḳadīm Allāh buyurur kelām
Şereflenir İslām olan

Bilindi İslāmıñ ḳadrin
Ḳavī eyleyesiñ dīniñ

Müslimlere Müslimānlara
Müʾminīn ve müʾminātlara

Olsuñ erdir yā ʿavrat
Diñneye duta bula selāmet

Müslimān olan n'olur
Ḥaḳ emrini ṭuṭmuş olur

Saña yardımcıdır deyü
Medḥ eyledi aʿlā eyü

Niçün Müʾminlere itmeñ
Ḥüsn-i ẓan eyleyüp gitmeñ

Seniñ dīniñ ʿamelleriñ
Aʿlā ola kemālleriñ

Bulursuñ yarın derece
Oluñ aʿlā oluñ yüce

191ª

Adıña göre eyle ʿameller
Bulasıñ yarın kemāller

Eger olur isen Müslim Müslimāt
İder Allāh ʿAẓīm ʿināyet

Olur iseñ müʾmin müʾmināt

Allāh kerīm Allāh ider ʿināyet

Hele düşün bir ḳul iken
Yaradandan duy ḫaber

Bildiñ mi naṣıl iʿtibār
Ṣayrı olup bulma idbār

Muḥammed ḥurmeti çündür bunlar
Selāmet ṣıḥḥat ḫaberler

Dutar iseñ buyurdugın
Ḳabūl ider dilediğiñ

Saña bundan ziyāde n'ola
Ḳul iken Ḥaḳ ḳabūl ḳıla

Eger olur iseñ ṣādıḳ
Ṣādıḳlar menzilin bulduḳ

Eyleyindi taṣdīḳātı
Bulasıñ sen selāmātı

Ehl-i taṣdīḳler sevdi
Ṣıdḳı olan Ḥaḳḳı buldı

Eyleyince taṣdīḳāt
Ḥabībinden olur şefāʿat

Ṣıdḳile durunca biri
Cennet olur anuñ yeri

Böyle devlet gele başa
Göñül naṣıl durup coşa

Dāʾimā eyle ẕikru'llāh Hū
Seni sever illā'llāh Hū

191ᵇ

Daḫı ehl-i ṣabırları
Sabrile menzīl alanları

Eyle ṣabır bul ʿināyet

Ḥabībinden ire şefāʿat

Aḥād Allāh Ḥabībine
Dertli göñüller ṭabībine

İnsān Ḥaḳḳıñ kelāmına
Selāmet buldur cānıña

Şöyle menzillere iriş
Egilerle varıp ḳarış

Bir menzile elte seni
Nārdan āzād ider cānı

Bir ʿamel ki işlenür
Cümle günāh bağışlanur

Bilindi ḥāliñi nedür
Öyle ṣabırları buldur

Ṣabrile olunur yüce
Anuñla bulunur derece

Eger ḳorḳar iseñ Ḥaḳdan
Ḳurtuluñ cümle ẕunūbdan

Ḫavfile bulunur cennet
Eyle ḫavfi buluñ raḥmet

Olur maḳām eyle ḫavf
Günāhıñ cümlesi ʿaf

Ḥaḳdan ḳorḳar ḳul olur
Varıp Ḥaḳḳı o ḳul bulur

Tanrı birdir şerīki yoḳ
Aḥad Allāh Bāḳīdir Ḥaḳ

Eyleme kendüñi cüdā
Yaradan bir Mevlām Ḫudā

192ª

Anuñ emri ile cümle

Anuñ ḥükmi olur gine

Nārıyla nūrı var anuñ
Cenneti cehennemi anuñ

Kimini ider ider aʿlā
Ulu mertebelere vara

Kimine virir derece
İder yücelerden yüce

Olur iseñ bunda oruç
Ẕunūblarıñ ḫurūc

Giceleri ḳāʾim olma
Gündüzleri sāʾim olma

Bunlar Allāhıñ ḫāṣları
Silinür göñül pasları

Gelindi sen ol ṣıyām
Hemān eyleyesiñ ḳıyām

Anları Allāh sever
Uçmaġına yarın ḳoyar

Oḳuyup Ḳurʾānı diñne
Āyet ḥadīṯ bilüp benne

Anlarıñ yücedir ḳadri
Bilirsiñ dāʾimā şükri

Bilindi gel oḳu Ḳurʾān
Ḳurʾānile eyle īmān

Çoḳ eyle bunca ẕikru'llāh
Ẕikru'llāhı sever Allāh

İsmini añunca Allāh
Ḳalmaz ẕunūb gider günāh

Dāʾimā idesiñ Allāh
Ḥamdüli'llāh şükrüli'llāh

192ᵇ

Vaʿd eyledi ḳullarına
Ḳullarım böyle ʿamel ḳıla

Maġfiret ider idicidür
Ecr-i ʿaẓīm viricidür

Ecr-i ʿaẓīm virir s̲evāb
Eyle ʿamel budur cevāb

Müʾmin olan olur ṣādıḳ
İder ṣabır tutar oruç

Oḳur Ḳurʾān ider z̲ikir
Z̲unūbları olur ḫurūc

8 + 8 = 16

Müslimānlar bilüp şükrin olalar dāʾimā şād
Eyleyüp ḳalbile fikri müʾminler olalar şād

İdeler iṭāʿati umalar şefāʿati
Bileler dār-ı ʿināyeti bu ḥāle olalar şād

Belālara ide ṣabır ḳażālara ide ṣabır
Birligine ide şükür bu menzile ola şād

Ḳorḳunca Allāhdan biri sever Allāh ʿAẓīm anı
Şereflenir anuñ göñlü bilince olalar şād

Olalar ṣāʾim duralar ḳāʾim iḥsānına ire anuñ
Selāmet bulur bil cānıñ bu kemāle olundı şād

Oḳuyup Ḳurʾānı z̲ikir ʿameller andan eyler
Ḫuyu ḫulḳı güz̲el eyler anlar yarın olur şād

Ḥamdüli'llāh bildim Ḥaḳ her emri gerçek muṭlaḳ
Z̲unūblardan olursuñ pāk deyüp anı olasıñ şād

İslāma inʿām iḥsān suʾāli ider āsān
Güz̲elce arı olur cān eyle arı olundı şād

Ḥabībine irişdire egilere ḳavuşdura
ʿAmellere girişdire kemāllere olasıñ şād

Bu ḥallere ire ḳulu istiḳāmet olur yolu
Ḥisāb āsān olur ṣoru inᶜāmına olundı şād

193ª

Seni Muḥammede ümmet eyledi bilindi Aḥad
Bulursuñ ᶜameller selāmet ᶜamel idüp olındı şād

Dil ile eyle iḳrār ḳalbile eyle taṣdīḳ
İnᶜām ikrāmını bildiñ bilince olasıñ şād

İresiñ ferāḥa deyüp ḥaḳīḳat sırrına irüp
Ẕunūblardan ḳurtulup tevbelere olındı şād

ᶜAzīz Allāh Vedūd Allāh ᶜināyet idici Allāh
Şefāᶜat yā Ḥabība'llāh deyince olasıñ şād

İslāma inᶜām çoḳdur
Birdir Allāh Kerīm Ḥaḳdır

Cümle inᶜām ikrām anuñ
Ẕerre miḳdār şübhe yoḳdur

Ḳāle'llāhu teᶜālā "İnne'llzīne yübāyīᶜūneke inne mā-yübāyiᶜūne'llāhe yedu'llāhi fevḳa eydīhim"[484]

4 + 4 = 8

Ḥaḳ Teᶜālāya irmege
Emrine muṭīᶜ olmaġa

İṭāᶜat eyleye ḳulu
Bula bir mürşid kāmili

Emrini bildire bile
Ḥaḳīḳat sırrını duya

Yapışa bir mürşīd eline
Ol mürşīd kāmiller ola

Seni senden ala gide

[484] "Sana biat edenler/bağlılık sözleşmesi yapanlar aslında Allah'a biat etmiş olurlar. Allah'ın eli onların elleri üstündedir." el-Fetih 48/10.

Seni arı temīz ide

İdesiñ tevbeler vire
Himmet yüce aʿlā ḳıla

Derūnuñdan gide ġubār
Alasıñ ḥaḳīḳatden ḫaber

Tutasıñ mürşīdiñ elin
Ḥaḳḳa döndüresiñ yoluñ

193ᵇ

Ẕunūblara ola nādīm
Maġfireti bulur duydum

Niyyetiñ ḥāliṣ ola
İçerden ṣādıḳān dura

İde ẓāhiriñi teṭhīr
Ḳalbiñi eyleye ṭāhir

Ḥaḳ rıżāsıyla ola anda
Muḥabbeti dura cānda

Bu menzil ʿāşıḳa ol
Muḳaddem bildirdi bil

Mürşīd olmayınca olmaz
Bir kimse şeyḫ nedir bilmez

Ġuru ġavġāları söyler
Bu kemāli neden añnar

ʿĀşıḳlara mürşīd gerek
Kemāli bilmeli anlar

Helbet yed alır emr-i Ḥaḳ
Dutar emrin olur pāk

8 + 8 = 16

Bir mürşīde iresiñ anuñla olsıñ yār
İrşād olup dura göñül bula selāmet ḳalbi dar

Saña terbiyler ide seni senden alup gide
Hevāyı hevesi n’ide ḳurtara olmaya eşrār

Ḥabībine emir bu duta yed muḥabbete o
Niyyete göre ḥāli ḳo kimseler görmeye żarār

İdince şeyḫden bīʿat istiġfār eyleye hep
Ẕunūbı ola maġfiret ġönül istiḳāmet arar

İçerüden fesād temīz ola ḳalb cesed
Gider ḳalmaz anda ḥased gill ü ġişler olur firār

Ẕikru’llāh eyleyüp coşar hemān Ḥaḳḳa rāhı düşer
Günden güne sevdāya düşer eyler ẕikri şeyḫe uyar

194ª

Gider ḳalbinde ḳalmaz gümān geçer ʿömrü gelir zamān
Derdine irişir dermān göñül Ḥaḳda ider ḳarār

İstiʿdāda irişür egilere ḳavuşır
Ḥabībine irişür ḥaḳīḳat yolların duyar

Gelindi ol dervīş dervīşlerile görüş
Egi ʿamellere çalış ḳalbiñ sirāc nūra döner

Ola anlarıñ ḥāli bıraġır ḳālile ḳīli
Ararlar doġruya yolı ḥükmine naẓar ḳılar

Yanar özleri anlaruñ arı ḳılarlar cānların
Bulurlar kemāllerin istiʿdādına göre ṣorar

Nūrula sırrıla seyrān her emrine rāżī hemān
Ḳaldır ḳalbiñden gümān māsivālar cümle ırar

Olagör böyle ḥālile duragör böyle ḳalbile
Āh yanarlar göñülüle içlerini itmezler dar

Bilindi mürşīd-i kāmil ʿilmile olasıñ ʿāmil
Olurṣuñ sen daḫı kāmil Hū deyüp Ḥaḳḳa döner

Anlardır ʿāḳiller anlardır ṣādıḳlar
Ḳalbleri içi pākler olmayalar anlar cerār

Hū diyüp Allāh zikri idesiñ yoluna şükür
ᶜAḳlı olan kişi oḳur bulur cennet ırar nār

Var mı şimdi gele dura maᶜrifet kānına ire
ᶜĀşıḳıñ menzili böyle ola āşıḳlar meᶜa'l-ebrār

Mürşīd-i kāmili bul
İrşādile Ḥaḳḳa ir

Ḥabību'llāh şefāᶜatini gör
ᶜİnāyetu'llāh irer dur

Ḳāle'n-nebiyyü ᶜaleyhi's-selām "Ḳavāᵓimü'd-dünyā bi-erbaᶜate eşyāᵓe el-evvelü bi-ᶜilmi'l-ᶜulemāᵓi ve's-sānī bi-ᶜadli'l-umerāᵓi ve's-sāliṣü bi-seḫāveti'l-aġniyāᵓi ve'r-rābiᶜu bi-duᶜā'i'l-fuḳarāᵓi

194ᵇ

levlā-ᶜilmü'l-ᶜulemā'i leheleke'l-cühelāᵓi lev lā-ᶜadli'l-ümerāᵓi yeᵓkülü'n-nāse baᶜżuhüm baᶜżen kemā yeᵓkülü'z-ziᵓbü el-ġaneme lev lā-senāvetü'l-aġniyāᵓi leheleke'l-füḳarāᵓü lev lā-duᶜāᵓi'l-fuḳarāᵓi leheleke's-semāvātü ve'l-arż" ṣādaḳa Resūlu'llāh[485]

4 + 4 = 8

Resūlu'llāh buyurmuşdur anı
Ne buyurur nūr-ı īmān kelāmı

Bu dünyā dört ḳavmile olur
Bu ḳavimler ḥurmetine durur

İbtidāsı ᶜālimlerdür
ᶜİlmiyle ᶜāmillerdür

İkincisi umerālar
Emr-i Ḥaḳḳa rāhı olanlar

Üçüncisi aġniyādır
Saḫīlerden olanlardır

Dördüncisidür faḳīrler

[485] "Dünyayı ayakta tutan dört şeydir: Birincisi âlimlerin ilmi, ikincisi yöneticilerin adaleti, üçüncüsü zenginlerin cömertliği ve dördüncüsü fakirlerin duasıdır. Âlimlerin ilmi olmasaydı cahiller helak olurdu. Yöneticilerin adaleti olmasaydı, kurdun koyunu yediği gibi, insanlar birbirini yerdi. Zenginlerin cömertliği olmasaydı fakirler helak olurdu. Fakirlerin duası olmasaydı gökler ve yer helak olurdu." Kaynağı tespit edilememiştir.

Ṣabr evinde durur anlar

Ne güne bilindi diyem
Saña bir bir ḫaber virem

Eger olmasa ʿālimler
Helāk olurdı cāhiller

ʿĀlimlerden ʿilim diñner
ʿAmel eyler tamām añnar

Ḥaḳḳa iderler ʿamelleri
Selāmet bulur cānları

Eger olmayaydı umerālar
Neye irer insān benim diyenler

Birbirini anlar yerdi
Ḳurt ḳoyunı ḳırar gibi

195ª

Pādişāhlar ider ʿadālet
Maẓlūmlar iderler rāḥat

Sāye-i fuḳarāya bunlar
Selāmet bulur ḳarībler

Eger olmayaydı begler
Maẓlūmları incidirdi ẓālimler

Eger olmayaydı ġanī
Eylemeyeydi saḫī

Fuḳarālar olurdı helāk
Ḳademler altında türāb

Saḫīleri sever Allāh
ʿAmelleri rıżāʾu'llāh

Sebeb olur selāmete
Vücūda dāne ṣıḥḥate

Anuñ içün açıḳ cennet

Gire cennet bula raḥmet

Buyurdı Ḥabīb aña
El-cennetü dārü'l-esḫiyā[486]

Eger faḳīr de olmasa
Anlar duᶜālar ḳılmasa

Yirile gök olur helāk
Baḥre berre gider semāk

Faḳīrleriñ duᶜāları
Ḳabūl olur niyāzları

Ṣaḳın incidme faḳīri
Görünce dime ḥakīrī

Anları incidme ṣaḳın
Bunlardır Ḥaḳḳa yaḳın

Buyurmuşdur diñne ḫaber
El-faḳrü ve bihi iftiḫār[487]

195ᵇ

ᶜAdālet eyleye begler
Saḫī olur ġanīler

ᶜĀlim oḳur cāhil diñner
Daḫı vaḳit ola duᶜāda fuḳarālar

Ḳāle'llāhu teᶜālā "Eleyse'llāhu bi-aḥkemi'l-ḥākimīn"[488]

8 + 8 = 16

Buyurmuşdur Teᶜāla'llāh eyleyesiñ aña niyāz
O bir sulṭān-ı aᶜẓāmdır şānı anuñ bī-niyāz

Kendisinden ġayrı n'ola aña maḥṣūṣ ola böyle
Cümle hüküm anuñ ola ḳalbiñe bunı yaz

[486] "Cennet cömertler yurdudur." Kaynağı tespit edilememiştir.

[487] "Fakirlik benim iftiharımdır." İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü'l-ḫafâ'*, nşr. Ahmed el-Kalâş (Beyrut: y.y., 1985), 87.

[488] "Allah, karar verenler içinde en doğru karar veren değil midir?" et-Tîn 95/8.

ᶜAdālet ṣāḥibi Allāh ḥükūmet ṣāḥibi Allāh
ᶜİnāyet ṣāḥibi Allāh anı bilüp idesiñ ḥāz

ᶜİlmile oluna ᶜamel ḫulūṣa ire ᶜālimler
Ölünce anlar kāmiller cāhiller bulur fāz

Ġanīler ḳalbile işi ḫizmetine żayfa kişi
Yedirse ḥelālden aşı ṣıdḳile ola olmaya nāz

Faḳīrler ḥālini bile faḳrile iftiḫār ḳıla
Faḳriniñ şükrini bile fenā dünyā fānī olmaz

Hele bir düşün buna ᶜadālet ṣāḥibi Ḥaḳ ola
Cümle hüküm anuñ ola Allāh ẓulümler virmez

Hele bizde dolu ḥīle irāde-i cüzᵓiyye ile
Ġanīmet biliriz anı riyālardan girü ḳalmaz

İşleriz işimiz ṭuġyān sanasın olmuşdur sucbān
ᶜAḳıl degildir cenān ᶜamelinden kişi ayrılmaz

Kişi etdigini bulur sevdigiyle ḥaşr olur
Egi ᶜameller az ḳalır dünyā fānīdir durulmaz

Dört kişi naṣıl didi Nebiyyu'llāh ḫaber virdi
Cümle emir kendiniñdir hikmetinden suᵓāl olmaz

Kendimizde olur noḳṣān olur işler tamām āsān
Ḥamdüli'llāh ider iḥsān egilere zevāl olmaz

196ᵃ

Ne zamān kötüler dolar bu dünya ḫarāba irer
Egiler menzili arar kötülerden fayda olmaz

Ḥabībi Muḥammedi cānlar cānı cān Aḥmedi
Umarız şefāᶜati sevmeyen ümmeti olmaz

Sevdiler Muḥammedi seven bulur raḥmeti
İder Allāh ᶜināyeti hidāyetinden ayrılmaz

Allāh diyen ḳulları
Ḳulluḳ iden cānları

Sever Allāh ṣādıḳlarını
Bilüñ Tañrı ᶜāşıḳlarını

Ḳāle Ḥasanü'l-Baṣrī raḥmetu'llāhi ᶜaleyhi "Lev lā abdāli le-ḫasifeti'l-ᶜarżı bi-men fīhā ve lev lā-eṣ-ṣāliḥūne le-heleke'ẕ-ẓālimūne ve lev lā-el-ᶜulemāᵓu leṣārü'n-nāsu küllühüm ke'l-behāimi ve lev lā-el-aḥmaḳīne el-ḫarabeti'd-dünyā ve lev lā-er-rīḥi le-enfetenne külli şeyᵓin"[489]

4 + 4 = 8

Buyurmuşdur Ḥasan Baṣrī
Raḥmetu'llāhi ᶜaleyh nedir aṣlı

Buyurdıġın işid bunda
Bu sevgi var mı baḳ sende

Naṣıl var Allāhıñ ḳulları
Ne günedir göñülleri

Vardır Allāhıñ ḫāṣları
Baḳma ḫor görüp nāsları

Birdir Allāh ẕü'l-celāl ᶜAẓīm
Raᵓūfdur ẕü'l-cemāl Kerīm

Aḥād Ṣamed odur ẕü'l-kemāl
Düşün ara bul egi aᶜmāl

Kimler ola ᶜaceb bunlar
Ne güzel sevilmiş anlar

196ᵇ

İşidince olup ḫayrān
Himmetlerin vire Ḥannān

Anlarıñ ḳadridir aᶜlā
Naṣıl severmiş Ḥaḳ Teᶜālā

Anlarıñ himmetlerin yā Rab bize
Nasīb eyle ḳamu müᵓminlerimize

[489] "Abdallar olmasaydı yer üstündekilerle birlikte çökerdi. Sâlihler olmasaydı zalimler helâk olurdu. Âlimler olmasaydı insanlar hayvan gibi olurdu. Ahmaklar olmasaydı dünya harap olurdu. Rüzgâr olmasaydı her şey karmakarışık olurdu." Kaynağı tespit edilememiştir." Kaynağı tespit edilememiştir.

Ḥaḳḳıñ ʿāşıḳ ḳulları var
Ṣādıḳlardur bunlardır yār

Cihān anlarile maʿmūr
Kimler anları sever ola maʿmūr

Gelindi eyle Ḫudāya ḳulluḳ
Bulasıñ cihānda sen dirlik

Bunuñ fānī olduġın bilüñ
Ne şekil sen buña göñül viriñ

Anlar ol[ma]sa fānīdir cihān
Anlar ḥurmetine durur her zamān

Ḥikmeti çoḳ Ġanī Ḫudā
Anlardan degildir cüdā

Kemāliyle sever Allāh anları
Dünyā aḫret maʿmūr olur cānları

Ḥabību'llāh ʿışḳına yā Rabbenā
Ẕerre sevilerinden sevi vir baña

Anlarıla ola ḳalbim cūş
Yıḳma ḫāṭırımı yā Rab eyle ḫoş

Derūnumdan yalvarıram saña
Eyle ʿināyet himmet ide baña

Didi olmasa idi ḳırḳlar
Ḫarāb olurdı her yerler

Anları ḫalḳ eyledi evtād
Anlarıñ ḥurmetine kāʾināt

197ª

Olmayaydı bu cihānda ṣāliḥler
Helāk olub gider idi ṭāliḥler

Eger gelmese cihāna ʿulemā
Ḥayvana dönerdi bütün cühelā

Eger sulṭānlar olmasa bunda
İnsān birbirin yerlerdi bunda

Eger aḥmaḳ gelmeyeydi cihāna
Ḫarāb irerdi āḫir zamāna

Anlarile olmaz cihān ḫarāb
Gerçek ṣoñı olur türāb

Dolar aḥmak ḳalmaz biri
Ḫarābe irişür cihānıñ yeri

Ḳaçan rūzigārlar eser
Cümle ḳoḳuları rūzigār keser

Ḳoḳardı cihānıñ içi cīfe
Ḳoḳardı ʿālem cümle cīfe

Ḥamdüli'llāh Ḳadīr Allāhdır Aḥad
Dāʾim Bāḳī Allāhdır Ṣamed

Ḥabību'llāh ḥurmetine neler ḫalḳ eylemiş
Ḳıl şefāʿat yā Muḥammed Ḥabību'llāh

Gele abdāl dura ṣālīḥ
Dura sulṭān gele ʿālim

Ese yiller ola aḥmaḳ
Bunlar içün ide iḥsānı Ḥaḳ

7 + 7 = 14

Ḥaḳḳıñ sevgüli ḳulları olur ḫayrü'n-nās
Görürler yüzinden şerri aña dirler yeḍurru'n-nās

Ḳulları vardır anuñ diyem saña dut ḳulaġıñ
Uyar ġafletden cānıñ olurṣun yenfaʿu'n-nās

Sevdiklerin yaradır sevgisiyle yürüdür
Bu cihān içindedür kimi olur şerrü'n-nās

197ᵇ

Kimi olur ṣāliḥ devlete irişmiş ṭāliḥ

Ḳuvvete irmişdür mālik iki cihānda ḫayırlı nās

Kimi olmuşdur ʿālimīn kimi olmuşdur ʿāmilīn
Kemāliyle ḳāmilīn ḳalmamışdur ḳalbinde pas

İki cihānda ulu doġruya bulmuş yolu
Egi ḫulḳıla ḫuyu bilmez riyā kibir pelās

Gidermişdir kibri bilmez ḥasedi kīni
Maġmūr etmiş aḫretini bulur yarın ḥulle aṭlās

Kimi ʿömri gelir geçer hemān dur[maz] yiyüp içer
Diline geleni saçar ne ʿāṣīdür hevāyī hevās

Kimi ider ṭuġyān hümeze lümeze tamām
Böyle ḥuyu bilme hemān yeri nārdır āteşden ṭās

Mezāk eyleyen kişi er ola gerek dişi
Yarın zaḳḳūm olur işi anlar fāsıḳu'n-nās

Ṣanırsıñ kendini bilir bir nesne kibir olur
Ṣanır baña bāḳī ḳalır bilmez kendin beşerü'n-nās

ʿAdāletden düşen yüce gerek begdir gerek ḫoca
Böyle ʿamel bulununca elem bilmez ki ide yās

Emrini işler bunlar nehyinden ḳaçdılar anlar
Arı oldu bu cānlar ebyāżu'l-ḳalb oldı ünās

Amān yā Rabbenā Allāh egilerle eyle egi
Sen bize vir güzel ḫuyu irişmeye çıḳa ḫannās

Ḥabībiñ Aḥmed ʿışḳına seni sevenler ʿışḳına
Dermān eyle bu derdime ḳalbim etme esvedü'n-nās

Çekiñ Aḥmed ʿışḳına seni sevenler ʿışḳına
Dermān eyle bu derdime ḳalbim etme esvedü'n-nās

Göñlümi eyle arı egilerden eyle egi
Cennet eyle mekānları diyesiñ ḫayırlı nās

Şerīʿat yolını añna
Ṭarīḳatden ḫaber diñne

Ḥaḳīḳatden nedir söyle
Maᶜrifetde ḳala cümle

198ª

Ḳāle'n-nebiyyü ᶜaleyhi's-selām "eş-Şerīᶜatü aḳvālü ve'ṭ-ṭarīḳatü efᶜālī ve'l-ḥaḳīḳatü aḥvāli [ve'l-maᶜrifetü ru'yete liḳaᵓi vezī el-celāli]" ṣadaḳa Resūlu'llāh[490]

4 + 4 = 8

Buyurmuşdur Resūlu'llāh
Nedir dimiş Ḥabību'llāh

Kelāmı dertlüye dermān
Cümle emri müᵓmine fermān

Müᵓminler ve Müslimler ola
Ḥadīşini işidüp duya

İde iḳrārile taṣdīḳ
Olalar müᵓminler sıddīḳ

Ḳıl ᶜināyet bize Allāh
Şefāᶜat eyle yā Resūlu'llāh

Sensiñ yā Rabbenā maᶜbūd
Ḥabībiñdür Aḥmed Maḥmūd

Eyle ḳalbimi şādumān
Ḳalmaya içimde ẕerre bī-gümān

Eyle göñülleri sen temīz
Sensiñ ihsān iden Rabbimüz

Şerīᶜatden ayırma bizi
Ṭarīḳatden cüdā ḳılma bizi

Ḥaḳīḳatde ola sırrile aᶜlā
Maᶜrifetde bize inᶜām yā Mevlā

Ḥamdüli'llāh Ḥabīb ḳıldıñ Ḥabīb
Şükrü li'llāh dertlere ḳıldıñ ṭabīb

[490] "Şeriat söylediklerim, tarikat yaptıklarım, hakikat durumum, marifet beni ve Allah'ı görmektir." Aclûnî, "Keşfü'l-hafâ", 7.

Bildirdiñ bildirdi erkānları
Şerīʿat ṭarīḳat ḥaḳīḳatleri

Geçirme ʿömrümi hevā ile
Hevā-yı heves sevdālarile

198ᵇ

Sensiñ inʿām idici yā Kerīm
Sensiñ ikrām idici yā Raḥīm

Şerīʿatden cevāb ṣorar
Ṭarīḳat neydigin bilmez

Ḥaḳīḳatden ḫaber virir
Dilde maʿrifetden söyler

Resūlu'llāh buyurmuşdur bu ḥāli
Şerīʿatdür didi aḳvāli

Çünki bildiñ sen anı
Eyleyindi buna īmānı

Şerīʿat üzere yürü
Ḥabībine varıñ doġru

Emru'llāh olur rıżā
Buyurdu kim budur hāẕā

Sen müʾminsiñ aña iriş
Bu ʿamellerle dürüş

Nehyinden eyle ictināb
Neʿūẕu bi'llāh deyüp yā Rab

Ola işiñ seniñ āsān
Etme ʿömrüñ telef yeksān

Her ne söylerse şerīʿat
Ṣaddaḳ diyüp di emr-i Ḥaḳ

Her kim emrini dutar Allāhıñ
Ḳulu odur ʿaf ider bil günāhın

Maḳāmları olur cennet-i aʿlā
Sever ol ḳulunı Ḥażret-i Mevlā

Daḫı buyurmuşdur bunı
Buyurup ṭarīḳat efʿālini

Bunu bildirdi bilirsiñ
Ḫayırlı yoldur ne dursuñ

199ª

Ṭarīḳatden alıñ menzil
Dervīşler ismine yazıl

Kim ola doġruya gider
Görmez dünyā aḫret keder

İstiḳāmete ol rāhı
Ẕunūb ḳalmaya günāhı

Olasıñ yolda irşād
Göñüller olalar küşād

Çıḳar ḳalbiñden ḳāli ḳīli
Edeb erkān budur yeri

Dürlü sevdālar geçer
Ẓāhiri bāṭını seçer

Bir emir ki buyurur Ḥabību'llāh
Aña rıżā olur Ḥażret-i Allāh

Ṭarīḳa eyle iḳrār
Taṣdīḳ eyle tekrār tekrār

Zīrā geldi yedu'llāh āyeti
Eyleyesiñ āyete ṣadāḳati

Bu emre eyleme gümān
Derdiñe bulasıñ dermān

Ṭarīḳa eyle eyleyince murād
Ola āsān tez geçile ṣırāṭ

Açıla cennet ḳapusı
Ḳapanır cehennem hepisi

Olur Ḥaḳdan ḳula ʿināyet
Ḥabību'llāh ider şefāʿat

Ḥaḳīḳate buyurmuşdur bu ḥāli
Buyurur ki budur bilüñ aḥvāli

Ḥaḳīḳat didikleri ʿilm-i bāṭın
Bulurlar anuñla anuñ ẕātın

199ᵇ

ʿİlm-i ẓāhirle eyle ʿamel
ʿİlm-i bāṭınla olur kemāl

Bu fiʿiller bir kişide olur
Ḥaḳīḳatde ḳullar kemāli bulur

Ḥaḳīḳat ʿilmi zübde-i güzīde
İnsān-ı kāmiller cümle bilüp gözede

Anda tekmīl maʿrifetler bulunur
Ḥużūr-ı Ḥaḳḳa anca böyle varılır

Gel eyle ʿameli sen ḥaḳīḳat
Şerīʿat ṭarīḳat bulasıñ maʿrifet

Şerīʿate eyle ʿamel
Ṭarīḳati bulasıñ

Ḥaḳīḳate eyle naẓar
Maʿrifete iresiñ

Ruvīyeʿan baʿżı mükemmel kāmili mürşīd "eş-Şerīʿatü ke'l-baḥri ve'ṭ-ṭarīḳatü ke's-sefīnetü ve'l-ḥaḳīḳatü ke'd-dürri"[491]

8 + 8 = 16

Bu ḥāli söyleyem saña gelindi diñne ḳarındaş
Bilesiñ ne şekil olur ʿāşıḳlar ne ḥalde ḥāldaş

[491] "Şeriat deniz, tarikat gemi ve hakikat inci gibidir." Kaynağı tespit edilememiştir.

Sadāḳatile yürü ṣādıḳlar ḥālī olur
Anlar taṣdīḳile durur anlarile oluñ yoldāş

Kāmiller buyurmuşlar ʿāşıḳa duyurmuşlar
ʿİlm-i ledünnī bilmişler olmuş bu ḥālile ḥaldaş

Bilirler ledünnī ʿilmi nedir duyar Ḥaḳḳıñ sırrı
Olur egilerle egi olur pīrle pīrdaş

Uzaġa iletmeye ḳalbi anlar Allāh diyüp durdı
Ḥabībine iḳrār ḳıldı Muḥammed dīninde dindaş

ʿAşḳile sevdiler anı ṣıdḳile bildiler bunı
Ḳalbleri anuñla arı Ḥabībine sırrı sırdaş

200ª

Eyle ḳalbiñi temīz āşikāre degil rumūz
Birdir anca Rabbimüz müʾminlerüz olduḳ adaş

Saña neler diyem diñne cevābımı diyem añna
Bu ḥāle ireni benne anlarile ol göñüldaş

Anlar insān degil ġayrı olmamışlar dostdan ayrı
Ḳalbleri ġayetden arı Ḥaḳ rıżāsına pādaş

Şevḳile ider ẕikir Tañrıya ider şükür
Rūz u şeb tevḥīd oḳur göñlü degildir ḥacer ṭaş

Eylemiş ḳalbini ḥalīm naẓar eylemişdür selīm
Raḥīm Rahmandır Kerīm rıżāsına ḳomuşdur baş

Belālara ider ṣabır ḳażālara ider şükür
Dāʾimā Hū ismini oḳur istemez güllāc ı aş

Ne dirse rıżāsında şükrüni bilir her anda
Göñülleri bir dīvanda ḥaḳ kelāma ḳāldırmaz baş

Mükemmel kāmiller bildi bu ʿışḳıñ sırrını duydı
Dünyā fānī anı bildi eylemediler ṣavaş

Şerīʿatden ḫaber söyler nedir kelām kāmil benner
Gelir geçer ʿömür günler vefāsızdır bilüñ yaş

Şerīᶜat deñize beñzer ṭarīḳat gemiye beñzer
Ḥaḳīḳat incüler gibi almasına oluñ yavaş

Ḳanı bu kemāle iren bu sırrile sırrı duyan
Var mıdır bir ᶜāşıḳ olan bu yola ḳoyalar cān baş

ᶜĀşıklar terkini urdı bu yola cān baş ḳodı
Varıp bir menzile irdi bilmediler nedir ferāş

Ḥabību'llāh ḥurmetine irişdire raḥmetine
Bile ḳoya cennetine ẕunūblarım etmeye fāş

Bu menzile iren ᶜāşıḳ
Ṣıdkile olur ṣādıḳ

Ḫaṣu'l-ḫāṣ ḳulları var Allāhıñ
Anlarile olaydıḳ

200[b]

Kāle Resūlu'llāh ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem "İnne men aḥyā ümmeti ḳavmen yażḥakūne cehran min saᶜati rahmeti Rabbihim ve yekūne min-ḥüznin ᶜaẕābehüm aḳdāmehüm fi'l-arżı ve ḳulūbehüm fi's-semā'i ervāhehüm fi'd-dünyā ve ᶜuḳūlehüm fi'l-āḫireti yemşūne bi's-sekīneti ve yaḳrabūne bi'l-vesileti ey yaṭlibu'l-vesīle li-Resūlu'llāhi ᶜaleyhi's-selām Allahümma'ḫşürnā fī-zumratihim āmīn yā Rabbe'l-ᶜālemīn"[492]

6 + 5 = 11

Buyurmuşdur Ḥabību'llāh
Ne dimişdür ṭabību'llāh

Her kelāmı cāna şafā
Şefīᶜu'llāh Muḥammedü'l-Muṣṭafā

Evvel geldi cümle nebīler
Şimdi gelir ᶜāşıḳ ṣādıḳ velīler

Cümlesi bu iḳrār üzere oldular
Anı bilüp cān göñülden sevdiler

[492] "Ümmetimden en canlı olanlar Rablerinin (sahiplerinin) iyiliğinin genişliğine sevinirler, onun azabının üzüntüsünden ağlarlar. Ayakları yerde, kalpleri gökte, ruhları dünyada, akılları ahirettedir. Sakinlik ile yürürler. Resulullah Aleyhisselam'ın yakınlığını vesile olarak talep ederler. Allah'ım! Bizi onların zümresiyle haşreyle. Amin! Ya Rabbe'l-âlemîn." Kaynağı tespit edilememiştir.

Ḥażret-i Ādemiñ ḳabūl tevbesi
Oldu anuñ ḥurmetine duᶜāsı

Ḥażret-i Nūḥ buldu necātı
Ġarḳlardan buldı selāmeti

Ḥażret-i İbrāhīm Nemrūd nārından
Yanmamışdur ḳurtuldı selāmet andan

Ḥabību'llāh ḥurmeti çün buldular fāz
Anuñ ᶜışḳıyla yanub eyle niyāz

Bunca nebīler anı bildiler
Sevip anı ümmeti olam didiler

Cümle velīler aña ider īmān
Ḫāteme'n-nebīdür āḫir zamān

201ª

Nebīlerüñ velīlerüñ sevdigi
Sevgisiyle velī nebī oldugı

Bunca abdāllar ve evtādlar
Taᶜẓīm tekrīm ider cümle melekler

Anuñ ḥurmetine yaraddı cümleyi
Anuñ çün ḫalḳ eyledi düni güni

Her kelāmı gerçek anuñ bilesiñ
Şefāᶜat ṣāḥibi odur diyesiñ

İki cihānı anıñ çün yaraddı
ᶜArşı kürsi levḥ-i ḳalem ḫalḳ itdi

Ümmetine ziyādedir muḥabbet
Rūḥına dāᵓimā getir ṣalavāt

Abdal ola ve dervişān
Ḳuṭub ġavṯ olalar rūşān

Anlar olmasa olunur perīşān
Muḥammed ḥurmetine yardımcı yaraddı ᶜaẓīmü'ş-şān

4 + 4 = 8

Ḳuṭub ola ġavs̱ ola
Muḥammed ʿışḳına dura

Yardımcı eyledi Allāh
Şefāʿatçidür Resūlu'llāh

Ḥimmet idicidür erler
Yardımcı olurlar şimdi velīler

Dünyā aḫret ola maʿmūr
Sevdikleri çün durur

Zīrā eyü insānlaruñ
Ẕunūbı çoḳdur anlaruñ

Anlar olmasa dünyā gider
Ḥaḳḳa ḳuldur ḳulluḳ ider

Baġışlar Allāh cürümleri
Ḳabūl olur anlarıñ niyāzları

201ᵇ

Naṣıl ḳullar yaradır Ḥaḳ
Kendi birdir Ḳadīr muṭlaḳ

İder aḫyā gice gündüz
Kimseler bilmez nedir yüz

Ḥaḳḳa ider geçer nāzı
Ḳabūl olur hep niyāzı

Ḥaḳdan ḳorḳuları ola
Göñülden sevgileri dura

Anlar dünyā sarāyında
Göñülleri dāʾim Ḥaḳda

Sırrile seyrān iderler
Ḥaḳḳı bir bilüp giderler

Anlar dünyā aḫret aʿlā

ᶜAẕīm Allāh sever Mevlā

ᶜAmelleri olur ẓāhir
Görmezler nasıl ẓāhir

Ḥaḳḳa yaḳın olmuş anlar
Ölmeden evvel ölmüşler

Bilirler Rabbisin anca
Ḫudā ḳulların sevince

İder yaḳın kendine o
Her nefes diyesiñ yā Hū

Olalar Ḥaḳḳa yaḳın
İderler anlar ᶜibādetin

Bilmez nedir dünyā
Bunı bilüp böyle añna

İlişmez laᶜīn şeyṭān
Sevmişdür anları Sübḥān

Ḳurbu'llāha irişür
Göñüllerile buluşur

202ª

Ḥabību'llāh ḥurmetine olur
Muḥammedi seven Ḥaḳḳı bulur

Sevdigini sever Allāh
İki cihānda ᶜazīz ider Allāh

Severim şu cānları
Ah bulaydım anları

Anları arayıp bulmalı
İnsān-ı ḳāmil olmalı

8 + 8 = 16

Bilindi kim kimler olmalı iderler ṣıdḳile iḫlāṣ
Ṣadāḳatle olurlar tām bulurlar ṣıdḳile iḫlāṣ

Geçerler fenādan anlar ġill ü ġiş ne bilmemişler
Bir ḳarāra Ḥaḳ sevmişler olurlar ṣıdḳile iḫlāṣ

ʿIşḳına yanmışdur özü ẕikru'llāhdır dāʾim sözi
Niyāzu'llāh niyāzı ider ṣıdḳile iḫlāṣ

Gāhi firḳat gāhi ḥasret gāh nedāmet gāh selāmet
Gāhi elem gāhi keder her ḥāle ṣıdḳile iḫlās

Bilirler cümlesin Ḥaḳdan yaradır cümleyi yoḳdan
Ayırmaz kendini ʿibādetden bu ḥale ṣıdḳile iḫlāṣ

ʿİbādete dürüşür egi ʿamele girişir
Egilerile sevişir bu güne ṣıdḳile iḫlās

Kişi sevdigini söyler Ḥaḳḳı sever ẕikri eyler
Egi kötü olsa günler bulunmaz ṣıdḳile iḫlāṣ

Yanında bir ḳarār begler görse miskīnleri sever
Ne umar Tañrıdan umar Tañrıya ṣıdḳile iḫlāṣ

Ḳalbi olur ṣāfīlerden dolu içi sırr-ı Ḥaḳdan
Bir nefes durmaz tevḥīdden ẕikru'llāh ṣıdḳile iḫlāṣ

Ḥabībini sever cāndan cān virir geçmez ol cāndan
Eṣer bilmez gümānından ḫulūsu ṣıdḳile iḫlāṣ

Ḥaḳkın emrine rāżī her ne gelse olur ḥāẓī[ʿ]
Nefsine olmuşdur ġāzī iderler ṣıdḳile iḫlāṣ

202[b]

Erenlere irişirler anlarile buluşurlar
Rıżāʾu'llāh görüşürler ḥaḳīḳat ṣıdḳile iḫlāṣ

İnanır enbiyāları inkār etmez evliyāyı
Olur Ḫudānıñ ḳulları müʾminler ṣıdḳile iḫlāṣ

Diseler aña dervīş hümeze ile söyler iş
Semleri eylese nūş bilir Ḥaḳdan ider iḫlāṣ

Şerīʿate ider iḳrār eylemez Ḥaḳ emrini inkār
Hemān rıżālara baḳar baḳar emri ider iḫlāṣ

Ḳalbi içi nūr-u īmān belālara dimez amān
Geçer ʿömri gelir zamān her zamāna ider iḫlāṣ

Her demine ẕikir yā Hū ʿāşıḳlarıñ ḥāli bu
Anlarıñ ḳalbleri arı her vaḳit iderler iḫlāṣ

Gönülleri olur miʿrāc bulmuşlar dertlere ilāc
Ṣanaṣıñ Manṣūr-ı Ḥallāc terk-i tene ider iḫlāṣ

Geçmişler māsivālardan geçmişler her hevālardan
Ḳalblerinde var Yaradan ḥālişāne ider iḫlāṣ

Ne dünyāyı sevdi anlar ne İblīs duydı anlar
Aḥmed aḥdiyle cānlar dürüst īmānile iḫlāṣ

Ḳalbleri nūrula dolu sanırlar anları deli
Ḫudānıñ Beytu'llāh evi ledünnī ʿilmile iḫlāṣ

Bu dünyāda her insān cümle ölücekdir yeksān
Ḳomaz ḳalblerine noḳṣān şevḳile iderler iḫlāṣ

Tamāḥ bilmez ki aldana hevā bilmez ki merdāne
Baḳındı naṣıl erkāna zevḳile iderler iḫlāṣ

Hemān Tañrı emri bilir ne gelse Tañrıdan bilir
Anuñ çün ḫāṣlardan olur ṣıdḳile iderler iḫlāṣ

Anlar[ı] Yaradan sevdi Yaradanı anlar sevdi
Anuñ içün böyle oldu ʿaḳlile iderler iḫlāṣ

Baṣīretle ilişirler ḥulūṣāne sevişirler
Egilerle buluşurlar fikrile iderler iḫlāṣ

203ª

Oldu anlar istiġrāḳ maḥvile oldular ġarḳ
Anuñ çün böyle sever Ḥaḳ şükrile iderler iḫlāṣ

Bu dünyā degil mi anuñ aḫret degil midür anuñ
Açasıñ cān ḳulaġıñ açarlar ṣıdḳile iḫlāṣ

İʿtiḳāḍda düşenler ẕikru'llāh ile coşanlar
Erenlere irişenler muḥabbetle ider iḫlāṣ

Muḥabbet bunlara ᶜazīz eyle ḳalbiñi sen temīz
Bu ḳadar yiter bu rumūz himmetle iderler iḫlāṣ

Bir mürşīde irer egi bulur ḳalbi hep teṭhīri
Maᶜmur eylerler bāṭını ḳuvvetlere ider iḫlāṣ

Gönül virir Aḥmede muḥabbet ider Muḥammede
Virir ᶜarż-ı ḥālin anda menṣūbına ider iḫlāṣ

Ḥaḳḳile celāle irer ṣabrile cemāle irer
Baṣīretle niyāz eyler keşfile iderler iḫlāṣ

Yā Rabbī Ḳayġulu ḳuluñ ister seniñ ḥūb cemāliñ
Aḥad Allāh var īmānım sevgisiyle ider iḫlāṣ

Amān yā Rabbenā Allāh
Bunlarile eyle bizi

Budalā nuḳubā ifrād
Evtād akṭāb zümremizi

ᶜAn ᶜİbādet bin Ṣāmit raḍıya'llāhu ᶜanh enneḥū ḳale ḳāle Resūlu'llāh ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem "el-Abdālu s̱elās̱ūne raculen ḳulūbehum ᶜalā ḳalb-i İbrāhīm ᶜaleyhi's-selām iẕā māte er-racülü minhüm abdalu'llāhi mekānehu āḫir" ṣadaḳa Resūlu'llāh[493]

6 + 5 = 11

Buyurmuşdur ᶜİbāde bin Ṣāmit
Raḍıya'llāhu ᶜanhu Ḥabībden duyup

Reṣūlu'llāh aña buyurdı
Diñne imdi neler didi

203ᵇ

Abdāla anuñ çün didiler abdāl
Anlarda bu gūne olur bil ḥāl

Sen anları işidince bil
ᶜAmeli egi çevir çevirgil

Fenāda dururken aḫreti

[493] "Abdal kalpleri İbrahim Aleyhisselam'ın kalbi üstüne olan otuz kişidir. Onlardan biri vefat edince Allah bir diğerini onun yerine geçirir." Abdurrahman Celâlüddin Süyûtî, *el-Haberü'd-Dâl ala Vücûdi'l-Kutbi ve'l-Evtâdi ve'n-Nücebâi ve'l-Ebdâl,* nşr. Âtıf Vefdî (Kahire: y.y., 2011), 35.

Aḫrete meyil eyler bilmez şöhreti

Senüñle olmaya olma yār
Hemān ᶜamel eyle zaḫīre aᶜmāl

Zīrā aña gidenler gelmez
Ḫayır ᶜamel işlemeyenler gülmez

Ḥişşelerden alup it iᶜtiḳād
Aḫir deme dek eyle gör iᶜtimād

Naṣıl ḳulları var bil Allāḥıñ
Arı eyle ḳalbiñi şimdi zamānıñ

Uyarındı aç göñliñi nedir söz
ᶜAşıklara burhāndır bu yüz

Birbiriyle anlar göñli bir ola
O göñüller Yaradanı bir seve

Sevgüsiyle ḥaşr ola her kişi
Sevmek olur Ḫaḳḳı bilen er kişi

Sevenleri ider aᶜlā Allāh
Sevdigini sever Ḫażret-i Allāh

Ebū Bekir ile Ḫabību'llāhı bilindi
Saña bir kelāmı var muḳaddem imdi

İkisi bir maġāraya girdiler
ᶜAdūleri gelüp anı aradılar

Ebū Cehiliñ var idi çok ᶜaskeri
Sürāḳa idi anuñ nāmüdārı

Ḳaçan bunlar arayıben geldiler
Maġāraya yolları irişdiler

204ª

Gögercin yımurṭaladı ḳapusına
Örümcek aġ gerdi eṭrāfına

Gördüler anı bilmediler müşrīk

Cümlesi kāfir idi ve münāfıḳ

Didiler işde bu maġārada
Örümcek aġıdır yımurṭa bunda

Ḥaḳ Teʿāla odur Settār Allāh
Lüṭfile iḥsān itdi ider Allāh

Diñne nedir bilüp añnayasıñ
Şöyle bir ṣādāḳat benneyesiñ

Ebū Bekir ḫavf eyledi ziyāde
Yā Ḥabību'llāh ben ölsem bu arada

Senüñ içün elem idem didi
Sen giderseñ dīn gider didi

Buyurdılar Ḥabīb yā Ebū Bekir
Elem etme Ḫudā birdir şükür

Seniñ ḳalbiñ benimle olunca
İki ḳalb bir bir Allāhı sevince

Aña zevāl irmez deyü buyurdı
Ebū Bekiriñ tesellī ḳalbi buldı

Oldu ʿadūler oradan firār
İki göñül bir sevdi Ḥaḳda ḳarār

Şimdi bundan alındı ḫaber
Görmeye ḳalbiñ müʾmin keder

Ḥabību'llāh selāmete irişdi
Medīneye geldi andan görüşdi

Mekke-i Mükerreme mevlīd-i evṭān
Medīne-i Münevvere oldı mekān

Her nesneyi sebeble virir Allāh
İki ḳalb bir ola bir Allāhı bula

204ᵇ

ʿİnāyetden ġayrı olmaz

Şefāᶜatden ġayrı görmez

Yetişir himmet-i velīyu’llāh anlara
Naẓar eyle ver muḥabbet bu cānlara

Bunlardan biri idince vefāt
Yerine birini alırlar ne saᶜādet

Anı anuñ yerine iderler bedel
Anuñ içün anlara dirler abdāl

Ne güne muḥabbet anı bilindi
Sevgi ile sevip bir müᵓmin olundı

Sende güler yüz olur gör
Ḳalb gözi açıḳ olmayan kör

Ḥubb-u dünyā içün olan sevi
İki göñül bir yere cemᶜ olmaz egi

Meger Ḥabību’llāh ᶜışḳına ola
Meger Allāh ᶜışḳına birbirin seve

Amān Allāh amān rıżā
Sevdiginiñ ḳullarıñla bize

Böyle muḥabbetle yā Rabbī bizi
ᶜIşḳile arı eyle sen özü

Ṣıdḳile ḳalbime kendiñizi
Şevḳiñi vir murādım bu bī-niyāzı

Ruvīyeᶜan Enes bin Mālik raḍıya’llāhu ᶜanh ennehu ḳāle ḳale Resūlu’llāh ṣāllī Allāhu ᶜaleyhi ve sellem "el-Abdāle erbaᶜūne racülen iṉna ve ᶜişrūne bi’ş-Şām ve ṉemāniyetü ve ᶜaşera bi’l-ᶜİrāḳ ve küllemā māte vāḥid minhüm beddele’llāhu āḫire mekānehu fe-iẓā kāne yevme’l-ḳıyāmeti mā-terā küllühüm" ṣādaḳa Resūlu’llāh[494]

205ᵃ

Buyurdı Enes bin Mālik olma andan infiżāż

[494] "Abdallar kırk kişidir. Yirmi ikisi Şamlı, on sekizi Iraklıdır. Onlardan biri vefat edince Allah bir diğerini onun yerine geçirir. Kıyamet gününde onların hiçbirini göremezsiniz." Ahmed b. Hanbel, "Müsned", 896.

Resūlu’llāh dimiş aña deyüp olma infiżāż

ʿİbāde bin Ṣāmite otur deyü buyurdılar
Niçün ḳırḳ bunda didiler ṣāḳın olma infiżāż

Ḥadīṯse muṭābıḳ otuz didigi ṯābit
Otuz ricālü’l-ġaybıñ ḳalbi üzere itme infiżāż

Onu ġayrı nebīler ḳalbi gibi olalar
Ḳırḳa tamām olur bunlar eyleme aña infiżaż

Buyurmuşdur Resūlu’llāh Ebū Derdāya Ḥabību’llāh
İrişince naẓaru’llāh eyleme aña infiżāż

Nebīler evtād-ı evvel gelmez ġayrı nebīler
Benim ümmetimden abdallar ola olmayasıñ infiżāż

Yerlere mīḫ olur nebīler yerler anlarile durur
Muṣībetler defʿ olur bu söze olma infiżāż

İder ṣıdḳile ṣādıḳ olurlar ʿışḳile ʿāşıḳ
Olmaya Ḥaḳdan ayrılıḳ bu ḥalden olmazlar infiżaż

Sevenlerle sevinmezler yerenlerle yerinmezler
Ferāḥ ṣafā ne bilmezler çeker cefā olmaz infiżāż

Ḥaḳka bunlardur müştāḳ anlar olmuşdur iştiyāḳ
Bilmezler elem yaḳın ıraḳ Ḥaḳdan olmaz infiżāż

Ḳırḳ abdallar güzīdeler bir bölük ola yediler
Ola bir böligi üçler olmaya bunlardan infiżāż

Bu üçlerden olur ḳutb-ı ʿālem gelir
Ḳaçan ḳuṭb-ı ʿālem olur dime buna infiżāż

Ḳuṭb-ı ʿālem gidince üçlerden biri olur
Üçlerden biri ölünce yedilerden infiżaż

Yedilerden biri gitse ḳırḳlardan alırlar
Anlar abdāl evtāddır bu kelāma etme infiżāż

Aḫir zamān tamām ola ḳuṭb-ı ʿālem bulunmaya
Kimseler lāyıḳ olmaya ol zamān dünyā infiżaż

205ᵇ

Bulunmaya ġayrı maḳām dünyā ḫarāb ola tamām
Ḳıyāmet ḳopar ol zamān olmaya şimdi infiżaż

Ḥażret bu cānlarıñ himmetiyle ide
Ḳalbi temīz eyleyüp olmaya anlardan infiżāż

Ḥabību'llāh ḥurmetine anlarıñ ʿışḳından baña
Ẕerre ḳadar itse inʿām olmaz diyem dostdan infiżāż

Kimi sever ise Ḫudā
Sevmedigi olur cüdā

Sevdikleri bellü değil
İstiʿdād gerek bilüp duya

ʿAn Şeyḫ ʿÖmer bin ʿOs̱mān Mekkī ḳaddese sırrahu "eṣ-Ṣūfī en-yekūne'l-ʿabdü fī-külli vaḳtin bi-mā'i hüve evvelī fi'l-vaḳti"[495]

Şeyḫ ʿÖmer bin ʿOs̱mān Mekkī
Buyurmuşdur diñle bunlar ʿaḳlī

Ṣūfī oldur ki ʿibādet ḳıla
Günden güne daḫı ziyāde ola

ʿİbādet riyāżet işi
Kemālile ḳulluḳ ider kişi

Günden güne artıra ʿibādeti
Emru'llāh ile ider ṭāʿati

Her ne emri vardır anuñ gözedir
Dili ẕikri ḳalbi anı gözedir

Faḫr-i ʿālem buyurmuşdur Muṣṭafā
Dutasıñ bula cānıñ ṣafā

Eyle ʿamel eyle ḳulluḳ
İki cihān buluñ dirlik

Riyā ile eyleme gel

[495] "Sufi daima, bir vakitte yapılması en üstün olan işi yapan kuldur." Abdülkerim el-Kuşeyrî, *Kuşeyri Risalesi,* haz. Mehmet Günyüzlü (İstanbul: Yasin Yayınevi, 2003), 94.

Getirme ḳalbiñe varlıḳ

206ª

Ḳāle'n-nebiyyü ʿaleyhi's-selām "Men istevā yevmen fe-hüve maġbūn"[496]

4 + 4 = 8

Ḳulluġı eyle eyü
Güẓel eyle sen ḫuyu

Ṣaḳın aldamaṣuñ dünyā
ʿÖmrüñi geçirme hevā

Bugünden yarın bunda
ʿAmel işlemeli sen de

Bu ʿömürler durmaz gider
Etme kendiñe sen keder

Zaḫīre lāzımdır bir ḳula
Ḳul oldur ki Ḥaḳḳı bula

Lāzımdır āḫrete aẓıḳ
Aẓıḳla sever Ḫālıḳ

Necāt vaḳtidür şimdi
Aña göre uyanındı

Ġaflete irmeye eliñ
Yüce derecede oluñ

Ṣaḳın olmayasıñ kāhil
Ögren ʿilmi olma cāhil

Bu cihānıñ ṣoñı yoḳdur
Ḳulluḳ iden yarın pākdir

Ḳara eyleme gel ḳalbi
Ḳalbiñde ḳalmaya derdi

Ḳalbi arıdıcı bul
Mürşīd-i kāmili gör

[496] "İki günü aynı olan zarardadır." Sehâvî, "Mekâsidü'l-hasene", 471.

Māsivālar çıḳa senden
Seni seve Ḫudā cāndan

Bu kelāma olma ġurūr
Ġurūrlar bulmaz sürūr

206ᵇ

Leyl i nehār ᶜamel eyle
Egilerle egi söyle

Aldamasuñ seni şeyṭān
Ḳalbiñe ḳomasuñ gümān

İrişesiñ yüce ola
Ḳullların Mevlā seve

Gel durma eyle ᶜibādet
Bulasıñ yarın ırāḥat

İde Ḥabīb şefāᶜat
İder Allāh ᶜināyet

ᶜAn Sehil bin ᶜAbdu'llāh ḳaddese sırrahu "eṣ-Ṣūfī men ṣafā mine'l-kederi ve'm-teneᶜa'l-küfra ve'n-ḳaṭaᶜa ila'llāhu mine'l-beşeri ve'stevā ᶜindehu'ẕ-ẕehebe ve'l-mederü"[497]

4 + 4 = 8

Sehil bin ᶜAbdullah bunı
Buyurmuşdur diñne anı

Ṣūfīde olmaya kedūret
Ola ḳalbi içi pāk

Dünyāda ḳalmaya meyli
Bula ᶜamelile ḫayrı

Ṭū[l-i] emelleri bıraġır
Cihān bir pul gibi olur

[497] "Sufi, kederden arınmış, küfürden ayrılmış, insanlarla ilişkisini kesip Allah'a yönelmiş, altın ile toprak parçası gözünde eşit olan kişidir." Ebubekir Muhammed b. İbrâhim Kelâbâzî, *et-Taarruf li-mezhebi ehli't-tasavvuf,* thk. Ahmed Şemseddin (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 2001), 19.

Buᶜuż ᶜadāvet nedir bilmez
Fikrine bir nesne girmez

Kimseden almaz intiḳām
Hemān Ḥaḳdan umar ikrām

Ḳalbi ẕikrile dolar
Her ᶜameli Ḥaḳḳa yarar

Ḫalḳıñ yanından ider ᶜużlet
Gider ḳalbinden kedūret

207ª

Fenā fi'llāh olur ḥāṣıl
Beḳābi'llāh olur vāṣıl

Sırr-ı meᶜa'llāh yetişir
Lī-meᶜa'llāh irişür

Böyle ḳullar olur aᶜlā
Kerem kānī Ḳadīr Mevlā

Anuñ ḳalbinde berāberdür
Altunla kerpiç cümle birdir

Dünyāya etmez iᶜtibār
Aḫretden yañadır ḫaber

Ġill ü ġiş ḳomaz ḳalbine
Düşer Ḥaḳḳıñ o derdine

O derde çāreler olmaz
ᶜAşıḳlar hiç durmayup ḳanmaz

Ṣādıḳlarıñ ṣıdḳı o
ᶜĀşıḳlarıñ ᶜışḳı Hū

Dervīşi bildiñse
Altın ile gümüş bir

Eger ḥişşe aldıñsa
Ġuru daᶜvā etme dur

Ḳāle'n-nebiyyü ᶜaleyhi's-selām "Li-meᶜa'llāhe vaḳtün lā-yüseᶜünni fīhi melekün müḳarrabün ve lā-nebiyyün mürsel"[498]

8 + 8 = 16

Ḥaḳ Teᶜālānıñ sevgüli ḳulları olmaz inḥiṭāṭ
Eger anlar olmasa cihān olur inḥiṭāṭ

Eger abdāl ola dervīş sevgüli ola her iş
İnsān iseñ aña iriş muḥabbet olmaz inḥiṭāṭ

Üçler yediler ḳırḳlar üç yüz daḫı vardır erler
Cümle himmetçidir bunlar muḥabbet olmaz inḥiṭāṭ

Eger sen olursañ ᶜāşıḳ ᶜāşıḳlar bulurlar maᶜşūḳ
Yaratmuşdur Ġanī Ḫālıḳ bilenler olmaz inḥiṭāṭ

207ᵇ

Nece erler pīrler geldi bu fānīden bāḳīye irdi
Kemālile bunda doldı dolanlar olmaz inḥiṭāṭ

Kim Allāhı bunda sever maḳām-ı cennete irer
Ḥabībini daḫı sever sevdiklerin sev olma inḥiṭāṭ

İlişme faḳīrü'l-ḥāle girişme mezākla yola
Ne bilüñ ḳuluñ ḳalbinde ne ola baḳma kimseye inḥiṭāṭ

Egileri bilir Allāh sen ġuru ġavġālara düşeñ
Egiler egiyi bilir müᵓmini sen neden ideñ inḥiṭāṭ

İlāhī dilerem Allāh şefāᶜat yā Nebiyyu'llāh
Himmetçiler velīyyu'llāh sever cümle Müslimi itmez inḥiṭāṭ

Anlar siziñ ile bile bizi eyle anlar ile
Dünyā aḫret cümlemizle eyleme bizi inḥiṭāṭ

ᶜĀşıḳlara budur erkān ṣādıḳlara budur ᶜünvān
Sevdir sev bizi yā Sübḥān eyleme bizi inḥiṭāṭ

Ḳayġulununñ ẕunūbı çoḳ eyle maġfiret yā Ḥaḳ
Bu ᶜazīz ḳullarıñla pāḳ dāreynde eyleme inḥiṭāṭ

[498] "Benim Allah ile beraber olduğum öyle bir an vardır ki hiçbir mukarreb melek ve hiçbir mürsel nebi yanıma gelemez." Aclûnî, "Keşfü'l-hafâ", 2/173.

Kerīm Allāh Ḳadīrdür Ġaffār
Maġfiret şāḥibi ᶜAzīm Settār

Vedūd Raᵓūfdur Cebbār
ᶜĀşıḳ şādıḳlarile bizi eyle yār

Mevlūdü'n-Nebiyyü ᶜAleyhi'ş-Ṣalātü ve's-Selām

4 + 4 = 8

El-ḥamdü li'llāhi Rabbi'l-ᶜālemīn Allāh
Ḥaḳ nebīdür Muḥammed Resūlu'llāh

Ḥamdüli'llāhi Teᶜālā aᶜlā
Ḳadīr Ġāffār ᶜAẕīm Mevlā

Raḥmeti çoḳ Ġanī Ḫudā
Sevdigini sever eylemez cüdā

ᶜİnāyet eyleyici Kerīm Allāh
Hidāyet idici Raḥīm Allāh

208ª

Her kim bir kerre deyince Allāh
Ẕunūbı ᶜaf olur el-ḥamdu li'llāh

Aḥad Allāh Bāḳī Allāh
Samed Allāh Raḥmān Allāh

Sensiñ Sulṭan-ı ᶜAẕīm
Sensiñ Ġufrān-ı Kerīm

Yā İlahe'l-ᶜālemīnsiñ yā Allāh
Şefāᶜatçi Muḥammed şefīᶜu'llāh

Ḫabībiñi yaratdıñ sen
Cümle ᶜālemlere sulṭān

İki cihān içre Ḥabīb
Dertli göñüllere ṭabīb

Görmeyem dirseñ ᶜaẕāb
Eger ister iseñ āzād

Her nefes eyle murād
Muḥammede vir ṣālavāt

Diñne imdi gel kelāmı
Odur cānlarıñ cānı

Cān ḳulaġıyla diñne
Ḥabību'llāh ne dir añna

Dola ḳalbiñ içi nūr
Ol nūrile anı dirgür

Cihānı anuñ içün yaraddı
Cümleden aʿlā yüce itdi

Sen duyup işidince anı
Diñne ne olur oḳuyup diñneyeni

Dolar misk ü ʿamberle cān
Ḥabībdür eylendi īmān

Şefāʿatin bize eyle yā Rab
Eyle ʿināyetiñ yā Rabbenā Ḥaḳ

208ᵇ

Ḥabībiñ sevene ʿināyetu'llāh
İrişir ḳullara hidāyetu'llāh

Sever ümmetini Resūlu'llāh
İki cihān sulṭānı şefīʿu'llāh

Çün Muḥammed cihāna geldi
Gelmeden ʿalāmetleri oldı

Rebīʿu'l-evveliñ on ikinci gece
Ẓāhirā enbiyā geldi ol gice

Atası ʿAbdullāh idi
İbn-i ʿAbdülmuṭṭalib adı

İbrāhīm Ḫalīlu'llāh nesli
Oġlu İsmāʿīl evlādları

Anası Āmine Ḫātun adı
Muḥammeddür ʿālemlerüñ raḥmeti

Yaraddı Ādemi gerek melek
Anuñ ḥurmetine ḳabūl her dilek

İnsi cinnī cümle anuñ ʿışḳına
Yaraddı Allāh Muḥammediñ şevḳine

Oḳundı şānına levlāke levlāk
Eger olmasaydıñ yaradmazdım eflāḳ

Ādemiñ tevbesin ḳıldı ḳabūl
Anuñ ḥurmetine oldu maḳbūl

Nūḥ anuñ çün ġārḳdan buldı necāt
İbrāhīm anuñ çün nārdan selāmāt

Cümle melekler geldiler aña
Anası Āmine gördi diyem saña

Ṣāf ṣāf olup ḳarşu durdılar
Birbirine muştulayup durdılar

Ḫarāretinden ṣu istedi
Virdiler nūş eyledi şerbeti

209ª

Bir aḳ ḳuş ḳanadıyla ṣıġadı
Muḥammed andan cihāna geldi

Doġdu ol zamānda eyledi sücūd
Heniz cihāna gelince vücūd

Eyle dāʾimā murād
Bulayım dirseñ maḳṣūdāt

Ḳabūl olur cümle ḥācāt
Muḥammede vir ṣalavāt

Cümle melekler gelince
Gördüler doġdı bu anca

Didiler cümle merḥabā
Yā Muḥammed yā Aḥmed yā Muṣṭafā

Şād olup didiler merḥabā
Yā murtażā yā müctebā

Bildiler cihāna geldi Muḥammed
Şefāᶜat ṣāḥibidür Aḥmed

Gördiler birbirine dirler
Melekler mücdeler söyler

Didiler budur cihān güneşi
Kim ola sevmeye bu māhveşi

Budur cümle reᵓīs-i enbiyā
Budur cümle nūr-ı çeşm-i evliyā

ᶜĀlemlere raḥmet sensiñ Muḥammed
Cümle yaradılmışdan ziyāde sever maᶜbūd

Ḥamdu'lillāh şükür budur ᶜināyet
İki cihān içre iden şefāᶜat

Budur ᶜālemlere raḥmet
Rūḥuna virüñ ṣalavāt

ᶜAceb naṣıl diye dilim
Senin medḥiñ yā Muḥammed

209ᵇ

Senden ġayrı yoḳdur yārim
Seni isterem yā Muḥammed

Senin ümmetleriñ yüce
Bulurlar aᶜlā derece

Senden şefāᶜat olunca
Seni bulam yā Muḥammed

Cümle nebīlerüñ şāhı
Yeryüzünüñ sensiñ māhı

Baġışladırsıñ günāhları
Seni görem yā Muḥammed

Doġunca anadan sücūd
Ümmeti çün etdi vücūd

Seniñ şānıñ böyle olup
Seni sevem yā Muḥammed

Sensiñ ḫātemü'l-enbiyā
Senüñle iftiḫār cümle evliyā

Sensiñ Muḥammed Muṣṭafā
Seni ṣoram yā Muḥammed

Sensiñ ʿālemlere raḥmet
Cümleye sen ḳılañ şefāʿat

Senüñle olur maġfiret
Seni duyam yā Muḥammed

Bu ḳalbim senüñle cūş
Gönlüm senüñle ḫoş

Bu ʿışḳıñ şarābıyla nūş
Seni bilem yā Muḥammed

Bu fānī içre ararım
Bāḳīde seni buluram

Sensiz cihānı n'eylerem
Seni dilerem yā Muḥammed

210ª

Ḫudānıñ sevdigi sensiñ
Sevip ögdigi sensiñ

Ümmetī ümmetī dirsiñ
Seni buluram yā Muḥammed

Ḳıyāmet güni olunca
Cümle nebīler nefsī deyince

Ümmetī ümmetī siz deyince
Seni duyaram yā Muḥammed

Ṣırāṭ mīzāna geçüp
Cennet-i aʿlāya uçup

Seniñ kevs̱eriñden içüp
Seni duyaram yā Muḥammed

Sen nebīsiñ ümmetiñden
Ayırmaz Allāh şefāʿatiñden

Ḳabūl eylersiñ lüṭfuñdan
Seni umaram yā Muḥammed

Cihāna geldi Aḥmed
Ḳıl şefāʿat yā Muḥammed

Cümle ʿālemlere raḥmet
Rūḥına vir ṣalavāt

Anasından doġdı Resūl
Cihāna oldı vuṣūl

Didi ümmetī ümmetī
Ümmetine ider etdi himmeti

Gör imdi seni naṣıl sever
Sevdigi kimseler selāmete irer

Sever ümmetini Ḥabīb
Dertli göñüllere odur ṭabīb

Cümleniñ şāhı sulṭānı o
Ümmetinden geçmez gerçekdir o

210ᵇ

Sen ümmetsiñ bilindi ḳadrin
Rūz u şeb eyleyegör şükrin

Ḥūrīler aldı ol demde anı
Sevdiler ol demde güẕel ḫanı

Anası gördi kim söyler kelām
Ümmetī ümmetī dir hemān

Çün işitdi ḳulaġın bunı
Dile ṣalavāt getiriñ anı

Ümmetine şefāʿatçi Muḥammed
Getir dāʾim diliñe ṣalavāt

Fānīde bil bul selāmet
Anda bulayım dirseñ kerāmet

Bulurṣuñ yarın uçmaḳ cennet
Vir Muḥammede her nefes durma ṣalavāt

Kaçan ḳırḳ yaşına irdi
Nübüvvetler ẓāḥir oldı

Gelüp Ḳurʾān indi inzāl
Şerīʿat beyānıdır el-an

Resūliñ muʿcizātları
Çoḳdur yoḳ nihāyetleri

Semāya eyledi miʿrāc
Geldi Burāḳ geydi ḥulle tāc

Ḥaḳ Teʿālā böyle eyledi kelām
Her murādı ḥāṣıl oldı ve's-selām

Ümmetine getirdi niyāz namāz
Öyle emr eyledi aña bī-niyāz

Geldi ḫaber virdi Resūl
Ḥaḳḳile anlar oldı muttaṣıl

Aña göre Ḥaḳḳa yaḳın olmaġa
Çoḳ mıdur ki anı varıp görmege

211ª

Anuñ ḥurmetine cümle eflāk
Anuñ ʿışḳına cümle felekāt

Anı sevdi anuñ çün yaraddı Allāh
Cümleye şefāʿatçi eyledi Allāh

Bilindi sen ḳadriñi Müslimān
Ne güne dīniñ ṣāḥibi eyle īmān

Ḥażret-i Mūsā Ṭūrda söyledi
Muḥammed Muṣṭafā Nūrda söyledi

Nece miʿrācları anuñ
Cümlesine vardır īmānım

Bu ḳadar ḫaberler söyledim tamām
Yetişir bu arada hemān

Muḥammed Muṣṭafā ʿışḳına
Eyle bizi biziz ümmet

Giriñ cennet görüñ cemāl
Muḥammed rūḥına vir ṣalavāt

8 + 8 = 16

Çünki geldi Resūlu'llāh Yaradan eyledi ḥaffāẓ
Doġdı anasından Ḥabīb irdi selāmete ḥaffāẓ

Melekler geldiler aña ṭavāf eylediler cānā
Ṣalāt selām olsun aña ümmetine odur ḥaffāẓ

Āmine Ḫāṭun gördi anı baġrına ṣardı
Ṣadāḳatle anı sevdi ḥıfẓ eyledi oldu ḥaffāẓ

Anası gördi üç kimse biri Meryem biri Āsiye
Biri ḥūrīlerden idi ider taḳrīr anı ḥaffāẓ

Ol gice çıḳmaz şeytān merdūd oldı ġayrı gökden
Yardımcı olur Yaradan olur belālardan ḥaffāẓ

Sevdigi çün muʿcizāt ümmeti çün ʿināyet
Bulur ümmeti hidāyet ümmetiñ olur ḥaffāẓ

Ḥaḳ Teʿālānıñ ḥabībi dertli göñüller ṭabībi
Yaraddı sevdigi çün cümleyi anuñ ḥurmeti çün ḥaffāẓ

211ᵇ

Ḥamdü li’llāh bizi ümmet eyledi Reṣūldür Aḥmed
Cihāna geldi Muḥammed Ḥaḳ Teᶜālā ider ḥaffāẓ

Nūrun ᶜalā nūr olur ümmetā diyüp durur
Ümmetine yardımcı olur olur ümmeti çün ḥaffāẓ

Ḳaçan yaş irdi ḳırḳa miᶜrāca gitdi semāya
Tañrıyı görüp münācāta gine ümmeti çün ḥaffāẓ

İndi Ḳurᵓān āyet āyet yigirmi üç yıl tamām
Oḳuyanlar bulur selāmet oḳuyanlar olurlar ḥaffāẓ

Ḳıyāmet güni ola maḫşere cemᶜ olalar
Neşir ḥaşır günlerinde ümmetine olur ḥaffāẓ

Her ki[m] getirse ṣalavāt anuñ rūḥına her nefes
Getirenler bulur anı selāmetler ola ḥaffāẓ

Naṣıl geldi bu cihāna muḥabbet eyle sulṭāna
Ḥabībdür bī-gümāne eyle īmān bulġıl ḥaffāẓ

Bir kerre adını añsañ ismine ṣalavāt virseñ
Şefāᶜatini umsañ unutmaz ḥıfẓ ider ḥaffāẓ

Odur Allāhıñ sevdigi Ḥabībim deyüp ögdügi
ᶜĀlemleriñ sulṭānı ümmeti çün olur ḥaffāẓ

İlāhī dilerem senden Ḥabībiñiñ şefāᶜatin
Eyle bize naṣīb Allāh odur bize olan ḥaffāẓ

4 + 4 = 8

Miᶜrāca giden Muḥammed
Muᶜcizāt iden Aḥmed

Sevenler bulur kerāmet
ᶜAşḳile getir ṣalavāt

Cihāna gelince Aḥmed
Bildiler sulṭān Muḥammed

Günden güne şereflendi
Aṣḥābları çoḳ severdi

Ebū Bekir ayrılmadı ẕerrece
Ṣıddīḳ dindi oldu yüce

212ª

Ḥażret-i ʿÖmer sevdi anı
Ḳodı yoluna başı cānı

Cümle aṣḥāb etdiler iḳrār
Ḳalblerinde bulunmaz idi ġubār

Anuñ içün anlar cān virdiler
Ḥaḳḳa yaḳın olup anı sevdiler

ʿAşereʾ-i mübeşşirīnleri
Bilindi kimdir mücde olanları

Ebū Bekir ʿÖmer ʿOṯmān ʿAlī
Ṭalḥā Zübeyr ʿAbdurraḥmān bin ʿAvfları

Saʿīd bin Vaḳḳās biri
Saʿīd İbn-i Zeyddir anları

Biri Ebū ʿUbeyd İbn-i Cerrāḥ
Cennet ehli bunlar olalar ferāḥ

Bunları ḫaber virdi Ḥabīb
Anlar cihānda dertlerine buldı ṭabīb

Gördüler sevdiler bildiler anı
Ḥabīb ṭabīb şefīʿ olan ḫānı

Dil ile etdiler iḳrār
Ḳalbile sevdiler ḳaldılar ḳarār

Anuñ çün oldılar ehl-i īmān
Anuñ çün aldılar müjde bī-gümān

Anlarile bizi yā Rabbī ḥaşr it
Görüp cennet içre bile cemʿ it

Ḥabību'llāh ḥurmeti çün yā Kerīm
İnʿām iḥsān eyle bize yā Raḥīm

Sevindi böyle Ḥabībi
Ḥabībine oluñ müştāḳ

Budur dertliniñ ṭabībi
Sever seni Yaradan Ḥaḳ

212ᵇ

Olursañ böyle olundı olma andan inticāᶜ
Severseñ böyle sevindi ḳalbiñ etme inticāᶜ

Anlar ol maḳāma irdi Resūlu'llāh ḫaber virdi
Ḳalbile Ḥabībi sevdi olmadılar inticāᶜ

Oldı anlar aṣḥābı sevdi anları Rabbi
Aldılar cümle ḫaberi bildiler nedir inticāᶜ

Sen aldıñsa ḫaber olundı gel muᶜteber
Olasıñ anlarla ebrār olmayasıñ inticāᶜ

Olasıñ anlarla yār anlar naṣıl olmuş yār
Eyleme yeriñi nār olma bunlara inticāᶜ

Derdiñe eyle ilāc ḳalbiñe eyle sirāc
Ẕunūblardan girü ḳaç eyle anları inticāᶜ

Saña eylemedi mi mücdeler söylemedi mi
Emri nehyi dimedi mi ġafletden ol inticāᶜ

[Helālile] ḥarāmı seçesiñ sen aᶜmāli
Bulasıñ böyle kemāli kemāli eyleme inticāᶜ

Muḥammede olduñ ümmet bulasıñ yarın selāmet
Şefāᶜat eyleye Aḥmed olmazsıñ andan inticāᶜ

ᶜAşereᵓ-i mübeşşirīn dutdular anuñ emrin
Ḫaber virdi görmez nārın olan ümmet olmaz inticāᶜ

Bir kimse sever Ḥabīb odur derdine ṭabīb
Olur ᶜindinde maḥbūb idegör maṭlūbı olma inticāᶜ

Ḥażret-i Allāh Ḥabībiniñ ᶜışḳına sevdigi çün seve bizi
Şevḳile ᶜāşıḳ maᶜşūḳa irer helbet ṣıdḳile dur olma inticāᶜ

Ḫaberler böyledir ey yār
Ḥarām olur ḳula nār

Sev Ḥabībini budur kār
Sevenler sevdiler şār

Sūre-i Tebbet

213ª

Ḳāle'llāhu teᶜālā "Tebbet yedā Ebī Lehebin ve tebbe mā aġnā ᶜanhü māluhū ve mā keseb seyaṣlā nāran ẕāte lehebin ve'mraetühü ḥammālete'l-ḥaṭab fī-cīdihā ḥāblün min-mesed"[499]

4 + 4 = 8

Bunları Allāh ehl-i nār eyledi
Ebū Cehil Ebū Leheb n'eyledi

Firᶜavnile İblīs laᶜīn
Ehl-i cehennem bunlar bir melᶜūn

Anlar nebīlere etmedi īmān
Cehennem ehlidir bunlar bī-gümān

Bunlara ḥüküm eyleye Ḥabīb
Bunlar cehennemlik vācib

Kimseye daḫı ḥüküm var mı ola
Bunlar nārıñ içinde ebed ḳala

Hased riyā kibir irişdi etdiler
Bu ᶜamellerile ayrı gitdiler

Dutmadı emrini İblīs
Ḥased kibir eyledi telbīs

Anuñ çün Ḫudā yaḳar nāra
Ḥüküm cāᵓiz bunlar cehennemlik ola

Firᶜavn Mūsā ile iderdi elem
Cihānı ḳapladı etdi ẓulem

[499] "Ebû Leheb'in iki eli kurudu! Zaten kendisi de kuruyup yok oldu. Malı da işine yaramadı kazandıkları da! O, harlı bir ateşe girip kalacak. Karısı da (onun ateşine) odun taşıyıcı olarak, boynunda sıkıca bükülmüş liflerden bir ip ile (orada kalacak)." Tebbet 111/1-5.

Anı Allāh ṣuya ġārḳ eyledi
Ṣu içinde īmānsız helāk eyledi

Riyādan buldı cehennem nārı
Müsteḥaḳ oldı yanmaġa cānı

Bulamaz andan ġayrı necāt
Ḥüküm vardır olmazlar nārından āzād

213ᵇ

Ebū Lehebdir birisi
Resūlu'llāhıñ ʿammisi

Resūlu'llāh ile bir gün
Ṣaḥrāya çıḳdılar o gün

Resūlu'llāh didi anda
Ḥışım ḳāvim geldi bunda

Size eyleyem naṣīḥat
Bulasız sizler selāmet

Sebeb bu āyete inzāl
Oldı inmesine aḥvāl

Ebū Leheb dürlü söylerdi
Resūlu'llāh melūl oldı

Ḥaẓret-i Ḥabībe indirdi āyet
Buyurdı kim aña Ebū Leheb

Çıḳmaya nārından ebedā
Eyledi Ḥabībine dürlü edā

Evvel adı anuñ ʿAbdulʿuzzā
Dimek olur puṭ ḳulı ola

Anuñ içün didi Ebū Leheb
Ateş ıssı dimek maʿnā hep

Resūlu'llāhıñ atasınıñ ḳardaşı
Īmān naṣīb olmadı küfür işi

Oldu Ḥabībine düşmān
Olmadı inkāra o pişmān

Anuñ ʿavratı kendi gibi
İkisi de düşmān Ebū Lehebi

ʿAvrat bir gün dikenli çalı
Getirmege gitdi döke yolları

Ṣanasıñ idicek Ḥabībe ʿaẕāb
Ayaġına bata yaralar çeke aṣḥāb

214ª

Ḥażret-i Allāh Cebrāʾīle emr itdi
Geldi Cebrāʾīl çalıyı çekdi

İp buġazına daḳıldı
Cān[ı] cehennem[e] anuñ çekildi

Baḳindi diñne bundan
Ḫaber añna nedir andan

İşidiñ ʿādūler n'oldu
Dünyā aḫret īmānsız gitdi

Oldu nārına müsteḥaḳ
ʿAdālet ṣāḥibi Aḥad Ḥaḳ

Ḥaḳ Teʿālā buyurur kim
Nedir emri bilindi kim

Ebū Leheb içün böyle
Cezāları böyle benne

Māl ı emlāk fayda virmez
Aḫretde ʿāzābdan ḳurtulmaz

Ebū Leheb söyler idi
Benim mālım vardır dirdi

Güvenirdi māla evlād
Bulamaz iki cihānda murād

Ne māldan ne evlāddan
Oldı helāk fayda görmez birinden

Anuñ varıcegi nārdır
Anca nāra müsteḥaḳdır

Zīrā ᶜammisi Resūluñdür o
İnanmaz bunca muᶜcizātını bu

Kibrile riyāya daldı
Kibir ḥāsed anı aldı

Cehennem içinde ḳala
Ebed çıḳmaz anda dura

214ᵇ

ᶜAvratı anuñla durur
İkisi de nār[da] ḳalır

Ziyāde münāfıḳ idi ᶜavrat
Bir lāḥẓa durmaz ṣıḥḥat

Hemān zemmām anuñ nemmām
Durma[z] eyler idi ġammām

Geçerdi birine münāfıḳ
Anuñ çün nārına lāyıḳ

Ḥurma ipi idi ipi
Boġazından boġuldı kendi

Anlara göredir ᶜaẕāb
Bunlara cennet yoḳdur böyle cevāb

ᶜAdālet ṣāḥibi Allāh
ᶜİnāyet ṣāḥibi Allāh

Hidāyet ṣāḥibi Allāh
ᶜAdūlerden ḳurtardı Ḥabībi Allāh

7 + 7 = 14

İblīs Ādem içün secde itmedi Ḥaḳdan ırāġ
Atar nāra yaḳar anı cehennem odunda duraġ

Ḥasedile şeyṭān nārında dutan evṭān
Ebed ḳalır anda mekān āteşden zencīrlerile baġ

Ḥaḳḳıñ emrine ilişdi kibrile bu ḥāle düşdü
ʿİlmile çalışdı oldu Ḫudādan ıraġ

Benlik daʿvāsını etdi gör imdi kendine n'eddi
Tañrı nārına atdı sürürler içinde ṣāġ

Ebed çıḳmaya dura vara mekānın bula
Kibrile bilindi n'ola kibirden olasıñ ıraġ

Ḥased anı n'eyledi Ḥaḳdan ıraġ eyledi
Kāmiller bundan añnadı riyāları etme żāġ

Çıḳar içerüden kibir her ḥāliñe eyle şükür
Her ne emri gelse ṣabr eyle ṣabrı etme ferāġ

215ª

Firʿavn baḳ n'işledi Mūsāya ʿadūye başladı
Ḥażret-i Ḥaḳḳa etdi şirk nārında vururlar çomaġ

Firʿavn bilir idi Mūsāyı görür idi
Hāmānıñ sözü idi itdi cehenneme duraġ

Mūsā söylerdi kelām dir idi bu yalan
İtdi helāk ṣuyilen oldı ḳahrile belāġ

Enānet daʿvāları ġuru ġavġāları
Doġrı degildir yolları ne ṣāġ bilir ve ne ṣolaġ

Ṣoñı anuñ n'oldu imānsız aḫrete gitdi
Gine kendisine itdi māl-i ḫulyālar mezāġ

Ebū Leheb bunları Muḥammedi sevmedi
Anı Allāh nāra atdı yanmadı ḳalmadı çırāġ

Nefsāniyyet iden kişi aḫretde budur işi
Odur cihānın güneşi oldı anuñ yüzi aġ

ʿAvratı söyler ḳovular birbirine söyler
Gör imdi Ḫudā n'eyler ġıybet ḳılanları beraġ

Yeter saña aldıñ ḫaber kelāmım ola ḥaḳ ḫaber
Kim ḫayırlı ḫaber duyar idüp inkār etme fezāġ

Eyle ḳabūl doġruyu ṣaḳın söyleme egriyi
Bilegör bunları itme kimseyile nizāġ

Cümle sevdālardan geç ḳanadı egiye aç
Fenādan bāḳīye geç hevālara dutulma duzāġ

Uzatma eliñ ilerü aḫretiñ eyle eyü
ᶜAmeli eyle ḫuyu geçer bu demler çaġ

Metānetli durasıñ egi ᶜameller bulasıñ
İki cihānda göresiñ mekānı cennetdir duraġ

Gide İblīs gide kibir
Olundı bunlardan ayrı

İde ṣābrı bula ṣabır
Kemālile bula ḫayrı

215ᵇ

Sūre-i Hümeze

Ḳāle Allāhu teᶜālā "Veylün li-külli hümezetin lümezetün ellezī cemeᶜa mālen ve ᶜaddedehu yaḥsebu enne mā-lehu eḫledeh kellā le-yünbezenne fī'l-ḥuṭametü ve mā-edrāke me'l-ḥuṭametü nāru'llāhi'l-mūḳadetü elletī teṭṭaliᶜu ᶜale'l-efᵓideti innehā ᶜaleyhim mūᵓṣadetün fī-ᶜamedin mümeddetin"[500]

6 + 5 = 11

Resūlu'llāh gider idi yola
Münāfıḳlar aña baḳup güle

Ḥabībini etdiler meẕāḳ
Bilenler olalar bundan uzaḳ

Birbirine ḳaş iderler

[500] "Kışkırtıcılık yapan, ayıplayıp duran herkesin vay haline! Mal biriktiren ve onu sayıp duran, malının kendisini ölümsüzleştireceğini sanarak (biriktirip sayan herkesin vay haline)! Yok yok; o, kesinlikle Hutame'ye atılacaktır. Hutame'nin ne olduğunu sana kim bildirebilir! O, Allah'ın tutuşturulmuş ateşidir; yüreklere kadar işleyen ateş... O ateş, onların üzerine kapatılmıştır, (o ateş) uzatılmış sütunlar arasındadır!" el-Hümeze 104/1-9.

İşāretle göz iderler

Resūlu'llāh[ı] ẕevḳ iderler
Görmez sanır münāfıḳlar

Ḥabību'llāh uyurken işidirdi
Uyanıġiken ne şekil işidirdi

Öñünde naṣıl görürse ʿayān
Ardındakin öyle görürdi beyān

Ḥabību'llāh bunlarıñ ḥālini gördi
ʿAmellerine melinler oldı

Ḥażret-i Allāh bu āyeti yolladı
Cezāları nedir anı bildirdi

Buyurdı kim yarın anlar öleler
Ṭamūda veyl ʿaẕābın göreler

Ol münāfıḳlar seni etdiler meẕāḳ
Yarın ben anlara iderim ʿaẕāb

Anlar mālına güvenirler
Anuñ içün böyle fiʿil ḳılurlar

216[a]

Eyle ṣabır yā Ḥabībim dir
Ḥisāb ʿaẕāb ʿiḳāb olur bilgil

Ḳalınmaz mālıla bulunmaz kemāl
Meger egi ʿamel ḳılalar ḳullar

Böyle ṣaḳın işlemeyesiñ
Bu fiʿillere ẕerre başlamayasıñ

Zīrā müʾmin ṣıfātı degil
Münāfıklar ʿamelidir bilgil

Müʾminlere yaḳışır mı bu ḥāl
Eyleme nā-ḥaḳ yire birinle ḳāl

Ḥabību'llāh bu nesneʾi sevmeye
Ümmetime dirsiñ böyle ümmet olmaya

Aṣlıña naẓar eyle bil seni
Sen neyidiñ gine bil gel gel seni

Cümle yoḳdan var iden Allāh
Sen maḫlūḳsuñ maḫlūḳa etdirme āh

Bir müᵓminiñ ḫāṭırını yıḳasıñ
Ḥużūr-ı dīvā[na] naṣıl çıḳasıñ

Bu ḥālile olur müᵓmin dinmez
Müᵓmin olanlar bu ḥālile bulunmaz

İki nesne sevmezler anlar
Ḥażret-i Allāhıñ ḫāṣı bunlar

Biri ṭuġyān iden daḫı eşed
Ādemi ẕevḳlenir ẕemme düşer

Eyleme ṭuġyānlara ḳālmaz biri
Gidilir buradan duramaz yeri

Neye maġrūr olup gülersiñ
Fānīdir tenler ḳabre girirsiñ

Ḥaḳ Teᶜālā anlara ne buyurur
Bu kelāmın ḳullarına duyurur

216ᵇ

Eger açıḳ ise seniñ ḳulaġıñ
Mekānıñ cennet olur seniñ durağıñ

Degil ise bu cevāba it naẓar
Ḥuṭame nārına yaḳar üzer

Anuñ gibi cehennem içinde olur
Kim meẕāḳ idiciler aña girir

Ḥaḳ Teᶜālānıñ āteşden nārı
Anlarıñ olur ora yeri

Bu ᶜaẕāba uġrar bilmez
Anuñ ᶜaẕābı artar dükenmez

Demirden ḳapuları örtülür
Günden güne ʿaẕābları artırır

Nece bir bilmezsiñ nārıñ ʿaẕābın
Nece bir duymazsıñ aḫret ʿikābın

Ne güne emri var Allāhıñ
Selāmet yanına gider yoluñ

Sende ne ola sen olursuñ ḳul
Fenā yola irişdirme yol

Ḥabību'llāh istemezdi bunları
Sen de sevme ẕevḳlenenleri

Görürler anlar yarın ʿaẕāb
Herkes[e] cezālarına göre cevāb

Ḥabību'llāh işidince kelāmı
Umarlar anlar Ḥaḳḳıñ selāmı

Aña naṣıl ʿaẕāb yeri gösterir
Ṣabr idene cennet maḳāmın gösterir

Eyleme hevāyı hevesler
İmānile ḫatem ola nefesler

Kişi ʿameline göre bulur
Yarın ʿamelleri anuñla olur

217ᵃ

Bundan ziyāde ne ola ḳorḳu
Oḳu Veyl āyetini bildir bāṭılı ḥaḳḳı

Bulmaḳ ister iseñ egi ʿamel
Kendiñi gör kendiñe eyle naẓar

Ẕevḳile meẕāḳa alma
Herkesi egi bil egi

İşledigin ʿamel yanıña ḳalır
Kendi nefsiñi bil neylersiñ ili

8 + 8 = 16

Gelindi diyem saña hümezeye ol istinkāf
Eyleme sevdā buna bu ḥāle ol istinkāf

Müʾminler ḳalbini görünce aña incini
Kim ki ola īmānı bu ḥāle eyler istinkāf

Görmeye kimsede ʿaybı söyleme bilmeden ġaybı
Yıḳılmaya kimseniñ ḳalbi eylemeyesiñ istinkāf

Ḥuṭame adlu nāra ḳoyarlar seni cehenneme
Ḳapularını Ḥaḳ ḳapar eyle Ḫudādan istinkāf

Bu ʿameli işlemeyesiñ sen aña başlamayasıñ
Rıżāsı olursa Ḥaḳḳıñ aña itme istinkāf

Rıżāsı olmaya saña niçün atañ cānı nāra
Seniñ işleriñ āvāre şerlere eyle istinkāf

Ḥaḳḳa eyle ʿibādet eyleyegör iṭāʿat
Bulasıñ yarın ʿināyet Ḫudādan eyle istinkāf

Ḥabību'llāh sevmez işi eyleme böyle ʿameli kişi
Nāfile geçirme yaşı fenā fiʿle ol istinkāf

Ẕunūblara uġrama kimseleri ẕevḳe alma
Tañrı emrinden ayrılma nefsiñe eyle istinkāf

Baḳarsıñ ʿaynaya görüñ gine kendiñi sen görüñ
Elde ne var sen ne bilüñ düşün buna eyle istinkāf

Seniñ ḫayırlarıñ gider ẕunūblar çoġalır gider
Ṣaḳın gülme nāra atar bilme meẕāḳ ol istinkāf

217ᵇ

Buna rıżāları olmaz Allāh ol ḳulunı sevmez
Kimseler fayda olmaz bilüp bunı eyle istinkāf

Her kim bu sūreʾi oḳur her ḥarfine onar ṣevāb
Hümeze lümeze bıraḳ işidüp eyle istinkāf

İtdiñise ol pişmān bu ʿamel kendiñe düşmān

ᶜAz̲āblara yarın düşmeñ kendiñe eyle istinkāf

Eyle tevbe itme anı degildir İslāmıñ şānı
Eyleyesiñ dīni ḳavī ider buna istinkāf

Ġafūr Ġufrān Raḥīm Raḥmān Settārdır Sulṭān
Olma ġafletile uyan olma nefsiñile istinkāf

ᶜAybını görme kimseniñ
ᶜİbādet s̲evābı gider

İşler ᶜamel eyler ṭāᶜat
S̲evāblarıñ aña gider

Sūre-i Elemtera Keyfe Feᶜale Rabbüke bi-Eṣḥābi'l-fīl

Ḳāle'llāhu teᶜālā ""Elemtera keyfe fe-ᶜala Rabbüke bi-eṣḥabi'l-fīl elem yecᶜal keydehüm fī-taḍlīlin ve ersele ᶜaleyhim ṭayran ebābīl termīhim bi-ḥicāretin min siccīl fe-ceᶜalehüm ke-ᶜaṣfin meᵓkūl"[501]

6 + 5 = 11

Diyem saña bil aṣḥāb-u fīli
Ḳalbiñde ola anuñ yeri

Dirlerdi Ebrehe bir kāfir idi
O da kāfirleriñ begi idi

Necāşī ḳavmile o n'eddi
Bir kelb puṭ yabup aña dapdı

Gelmeyeler Mekke[ye] deyü anlar
Ḳaṣdları bu idi o bī-dīnler

218ª

Mekke ḳavmi anı duyup n'eddiler
Bir ᶜArab yollayup ḫarāb etdiler

ᶜArab oradan girü geldi
Ebreheye bu ḫaber irdi

[501] "Fillerle gelenleri Rabbinin ne hale getirdiğini gözünde canlandırmaz mısın? Onların oyunlarını (Ka'beyi yıkma planlarını) boşa çıkarmıştı, değil mi? Üzerlerine öbek öbek uçuşan şeyler /volkanik kül bulutları göndermişti. (O bulutlar) onlara katılaşmış çamurdan taşlar atıyorlardı. Sonunda onları, (içi) yenmiş tahıl kabuğu gibi yapmıştı." el-Fîl 105/1-5.

Didi varıp yıḳaram Mekkeyi
Ḫarāb idüp tārumār iderem anı

Yemīn idüp çıḳdı Mekke ḳaṣdına
İşit imdi bunda olan ḥiṣṣe ne

Mekkeniñ reʾisi ʿAbdülmuṭṭalib
ʿAmellerine ḫulūṣına ṭaleb

Ebrehe ʿaskerile yürüdü
ʿAbdülmuṭṭalib yanına geldi

Ebreheye ʿAbdülmuṭṭalib ḫoş geldi
Dile benden ne dilersiñ didi

Didi iki yüz devem aldıñ dilerem
Senden develerimi isterem

Ebrehe dir ne ʿaceb söz
Seniñ eviñ yıḳmaġa geldik biz

ʿAbdülmuṭṭalib didi eviñ ṣāḥibi
Aña o ḳayırır develerim vir didi

Ebrehe develerin virdi
Kaʿbeyi yıḳmaġa ḳaṣd eyledi

ʿAbdülmuṭṭalib geldi Kaʿbe ḳapusına
Yapışup dir ey ev ıssı ḳayır buna

Bıraḳdı andan ṭaġlara gitdi
Gör imdi Mevlām neler etdi

Bir yüceye çıḳup şöyle baḳar
Deñiz ṭarafından ufacıḳ ḳuşlar çıḳar

Kimi alaca kimi aḳ kimi ḳara
Kimi ḳızıl aġızlarında birer ṭaş noḫūd gibi ola

218ᵇ

Hem birer daḫı var ayaḳlarında
Diñneyesiñ Ḫudā ḥikmetinden

Ebrehe yürüdü kim Mekkeyi yıḳa
Cümlesin tārumār idüp çıḳā

Ebreheniñ ḳırḳ fīli var idi
Birine Fīl Maḥmūd [d]iye dirler idi

Var idi biri kim dirler Nüfīl
Öñünce giderdi Maḥmūd fīl

Ebreheniñ ḳaṣdı Kaʿbe bildi
Gine geldigi yola revān oldı

Anlar başladı fīli döger
Bunlar bu ḥaldeyken Tañrı ne eyler

Geldi ḳuşlar atdı ṭaşlar başına
Başlarından ṭaşlar iner döşüne

Dübürlerinden çıḳardı ṭaşlar
Gör indi Allāh n'işler

Helāk oldı bu ʿaskeriñ hepisi
Yıḳılmadı Kaʿbe Allāhıñ yapısı

Ebrehe ḳaçup Yemene vardı
Necāşī ḳavminiñ içine girdi

Bu ḥāli anlara söylerken kelām
Yetişdi bir ḳuş anuñ ardından hemān

O ḳavmile dururdı ol
N'olduġın söyleyüp dururdı ol

Depesinden bıraḳdı ḳuş daşı
Anlar ḥayrān gördiler işbu işi

Ebrehe oldı anda helāk
Dünyādan gitdi aḫretde duraḳ

Kaʿbeye böyle selāmet virdi Allāh
Ḳurtuldı ẓālimden elḥamdü li'llāh

219ª

Ol sene dünyāya geldi Ḥabīb
Cümle dertlere dermān ṭabīb

Ḫażret-i Cebrāʾīlle gönderdi
Bu sūrede bu ḥāli beyān eyledi

Neler yaradıcı Ḳadīr Mevlā
Settār Allāh odur Ḳahhār Allāh

Ḳahhār Allāh giderir ẓālimleri
Settār Allāh setr ider maẓlūmları

Ẓulmi görüp eylemendi elem
Ḳadīr Allāh ider ḳuluna kerem

Baḳindi n'oldı inʿām
Baḳindi gör n'oldı ikrām

O ḳuşlarıñ ismi idi ebābīl
Neler oldu neye irdi aṣḥāb-u fīl

Arslan başı gibi idi başları
Başlarına atdı anlar ṭaşları

O ṭaşları od balçuġıla
Yoġurmuşdur ḫalḳ eylemişdür hele

O ṭaşlar ne güzel ḫayruh
Yazılı celle celālüh ve lā-ilahe ġayruh

Ṣanasıñ ne gibi oldu anlar
Nemrūdu sivrisinek helāk itdigi gibi bunlar

Sivrisinek burnuna girdi anuñ
Ḳırḳ günde helāk etdi bilüñ[502]

Ebrehe ḳavmile oldı helāk
Ḳurtuldı şerrinden Mekke pāk

Kim ki iderse Mekkeye kötü ḳaṣdı
Cezāsın bulur ey Tañrı dostı

[502] Bu beyit Hacı Selim Ağa Nüshasında bulunmamaktadır.

Resūlu'llāh anı ḳible idindi
İstiġfār eyleyüp namāz kılindi

219ᵇ

8 + 8 = 16

Hikmetine eyle naẓar yardımcı ḳuluna Ḥaḳ
Andan ġāyrı kimse yoḳdur ḳuluñ murādın viren Ḥaḳ

Neye naẓar ider olur sevdigine yardımcı olur
Öyle murādın bulur selāmete irgüren Ḥaḳ

Yaradandır Mevlā odur aʿlālardan aʿlā
Birdir Allāh Aḥad evlā ḫalḳ idici Kerīmdir Ḥaḳ

Nārıyla nūru var celāliyle cemāli var
Müʾminlere olur yār yaradıcı Ḫallāḳdır Ḥaḳ

Ḥażret-i Allāh Ādemi çıḳardı cennetden anı
Ḳabūl etdi tevbesini ḳabūl ide idici Ḥaḳ

Gine cennetine ḳoyar devletine anda irer
Tevbeleri maḳbūl ḳılar ʿaf idicidir Aḥad Ḥaḳ

Ḥażret-i Nūḥuñ ḳavmi artırdı gün gün ẓulmi
Helākine sebeb ṣuyı ḳahr idici yaradan Ḥaḳ

Nūḥa gemi virdi selāmete irgürdi
Ġarḳdan necātı buldı necātını virendir Ḥaḳ

İbrāhīm Ḫalilu'llāh yapdırdı Kaʿbeyi Allāh
Nemrūduñ nārından Allāh selāmetler virendir Ḥaḳ

Sivrisinek etdi helāk baḳındı ḳudretine baḳ
Güvenirdi māl-ı emlāk viren odur alandır Ḥaḳ

İsmāʿīli bağışladı bıçaḳ teni kesmedi
Ḥayātı çün ḳoç gönderdi Raʾūf olan ʿAẓīm Ḥaḳ

Mūsā oldı kelīmu'llāh Firʿavnı ʿadū ḳıldı Allāh
Ṣulara ġarḳ etdi Allāh ḳaḥr idici Ḳahhārdır Ḥaḳ

Mūsā irdi selāmete irişdirdi ʿināyete
İnanmadı muʿcizāta setr idici Settārdır Ḥaḳ

Ebrehe Kaʿbeye geldi Mekkeyi yıḳma[ya] ḳaṣd eyledi
Allāh ḳuşları yolladı ḫalḳ idici Ḫallāḳdır Ḥaḳ

O sene geldi Aḥmed cānlarıñ cānı Muḥammed
ʿĀlemlere etdi raḥmet cümleden sevgüli iden Ḥaḳ

220ª

Ümmetlerini sevdi sevip anları ögdi
Cennetine mücde ḳıldı muḥabbetle sevendir Ḥaḳ

Ḥabībine ider ikrām ümmetine ider inʿām
Lüṭfile ḳuluna iḥsān kerem kānī olandır Ḥaḳ

Ḳula ider ʿināyet Allāh şefāʿatçi Resūlu'llāh
Cümleye yardımcı Allāh Aḥad Allāh Ṣameddir Ḥaḳ

Sen ḳul iseñ bil kendiñi
Nefsiñi bil bul Rabbiñi

ʿAf eyleye ẕunūbıñı
Eyle güzel ḫulūṣıñı

Ḳāle'llāhu teʿālā "Elemtera keyfe fe-ʿale Rabbüke bi-ʿādin iremezāti'l-ʿimādi elletī lem yuḫlaḳ miṯlühā fi'l-bilādi"[503]

6 + 5 = 11

Buyurmuşdur Teʿāla'llāh
Oḳuyundı kelāmu'llāh

Ne dir anı işidelim
Neler ḫalḳ eylemiş bilelim

Neceleri geldi buña
Bilmediler soñı n'ola

Ḳaldılar ġaflet içinde
Durdular ẕunūb içinde

Aḫir deme dek etdiler murād
Kim ola kim ala bundan dad

[503] "Rabbinin Âd kavmini ne hale getirdiğini gözünde canlandırmaz mısın; sütunları olan İrem şehrini? Orası öyle bir yerdi ki şehirler içinde onun gibisi kurulmamıştı." el-Fecr 89/6-8.

Bilmediler ṣoñı neye irer
Ḳul murāḍı olmaz ırar

Muradu'llāhıñ murādı olur
Anuñ her ne murādı olsa olur

İreme beg adıdır bil
Sen bundan nece ḥisseler dir

220ᵇ

Direkler getürüp yapdı şeher
Çalışırdı beher seher

Kimseler anuñ gibi etmedi
Doġru yola ẕerre şemme gitmedi

ᶜĀdıñ iki oġlu oldı
Biri Şeddād biri Şedīd idi

Geldi ecel Şedīd öldü
Hemān Şeddād oğlı ḳaldı[504]

ᶜĀdıñ ġāyet çoġıdı mālı
Yüz ṭoḳuz yıl idi ᶜömri[505]

Andan Şedīd ölünce
Şeddād girüye ḳalınca

Didiler bir gün aña
Uçmaḳ vardır diyem saña

Anda ola köşk saraylar
İçinde baḥçeler baġlar

İçinde aġaçlar ola
Ṣuları aḳup dura

Ḥūrīler olısar anda
Ġılmānlar dolısar bunda

[504] Bu beyit sadece Hacı Selim Ağa Nüshasında vardır.
[505] Bu beyit sadece Hacı Selim Ağa Nüshasında vardır.

Bir kerpici altun biri gümüş
Belici miskden helūli incidür

Aġaçlar ve baġlar köşkden
Köşkleri sarayları laʿlden

Anı yaraddı yāḳūt u zebercedden
Cennetiñ ḥālini işitdi andan

Böyle işidince baḳındı n'eddi
Ben de böyle cennet yaparam didi

Başladı yapmaġa bināsı
Dükendi ḳālmadı altun elması

Yapıcek ki cennetde dura
Ṣanır ki kendüye bāḳī ḳala

Dükenicek altun gümüşleri
Misk laʿl yāḳūt mercānları

221ª

Adam ṣalıp eṭrāfı aratdı
Her kimde var anı andan aldı

Kimde olsa ellerinden alırlar
Varırlar yapmaġa şöyle dururlar

Yapdılar ammā ḳaldı bir köşk
Anuñla tamāmına öyle iricek

Aradılar ḳalmadı cihān içi
Bulmadılar yapalar bir köşkü ki

Şeddād kendi bir fikir eyledi
Bir deveye bir cāriye donatdı

Dellāl eline virdi anı
Bir altuna virirem didi bunı

Bir kimsede ḳalmadı bir altun ola
Deve ile cāriyeyi ala

Bir oġlan gördi bu cāriyeyi
ᶜĀşıḳ oldı almaġa anı

Anasına didi bir cāriye gördüm
Bir altuna ṣatılıḳ ṣordum

Didi aña ᶜāşıḳam gördüm
Almasam ben ġāyrı helāk oldum

Anası ᶜāciz ḳalup söyledi
Var babañıñ mezārın aç didi

Seniñ babañ Yahūdī idi
Yahūdīleriñ ᶜadedi bu idi

Ölüleriniñ aġzına ḳorlar altun
Aç mezārın altını aġzından aluñ

Atasınıñ mezārın açdı oġlan
Altunı aġzından aldı hemān

Aldı cāriyeyi devesiyle bir altuna
Anı alup gelüp ṣafāya ire

221ᵇ

Dellāl altunı eline aldı
Varıp Şeddāda ẖaber virdi

Şeddād oġlanı ister getirdiler
Altunı nerede bulduñ didiler

Yahūdī böyle imiş deyince
Ne ḳadar Yahūdīler mezārı görünce

Ḳazdılar cümle altunları aldılar
O bir köşki anuñla tamāmladılar

Şeddād şād olup sevindi
Uçmaġım tamām oldı didi

ᶜAskerin cemᶜ eyleyüp yürüdü
Uçmaġa gireyüm didi vardı

Bir melek didi kim Şeddād eyle īmān
Tañrıyı bir bil ol Müslimān

Andan ṣoñra giresiñ buna
Didi Şeddād ḳoyma mıñ uçmaġıma

Şeddād dürlü herzelere başladı
Ḥaḳḳa muṭīᶜ olmayub neler söyledi

Ol melek bir kerre nidā eyledi
Şeddādıñ ḳavmiyle helāk eyledi

Ṣaḥābeden birisi ol uçmaġı
Gördi ḫaber virdi anı

Aradılar anı bulamadılar
Ġayb olmuş gitmiş görmediler

Cihān fānī duran ḳanı
Dimeyesiñ şunu bunu

Gördüñ evvel gelenleri
Giderler bilüñ duranları

8 + 8 = 16

Gelindi diñne bu ḥāli eyle ḳalbiñi pāk
Ciger pāreler bunlar bil Allāhı olundı pāk

222ᵃ

Tañrıyı bilmeyenler māla mülke güvenenler
Şirk-i bi'llāh eyleyenler ola bunlardan pāk

Gör imdi Şeddādı benne kelāmını duyup añna
Bir melek nidāsına helāk oldı olundı pāk

Güvenme mālile mülke uyasıñ emrile Ḥaḳḳa
Bunlarıñ ḥāline baḳuñ sevip Ḥaḳḳı olundı pāk

Dünyāyı bilüp yalan cümle gider buña gelen
Birligine eyle īmān eyle iḳrār olasıñ pāk

Ḳalbile eyle īmān olursuñ öyle Müslimān

Derūnuñ ola bī-gümān taṣdīḳ eyle olursıñ pāk

Dünyāyı seveni bildiñ neye irişir duyduñ
Sen bundan ḥiṣṣe aldıñ eyle ḫulūṣ olasıñ pāḳ

Dünyānıñ işi ḫarāb āḫir yirler olur türāb
Müslimānlarıñ yüzi aḳ ol olması lāzım pāk

Düni güni eyle ḫulūṣ ʿamelleri eyle ḫāliṣ
ʿİnāyet ider ẕunūbımız ẕunūblardan olasıñ pāk

Ẕunūba eyle tevbeler maġfirete irer anlar
Arı olur öyle cānlar cānı arı eylegil pāk

Müʾminlere lāzım olan māsivālardan geçüp
Lütfına irişüp Ḥaḳḳıñ iḥsānıyle olur pāk

Eyle ḳalbiñi arı bulasıñ selāmet cānı
Ṣādıḳlarıñ var kemāli derūnuñı eylegil pāk

Oḳu ʿilim eyle ʿamel ṣādāḳatle olur kemāl
İslāmıñ şerefi bu ḥāl ḍalāletden olasıñ pāk

Ẕikru'llāh eyle dāʾim gice gündüz ola ḳāʾim
Aḫret ʿamelleri eyle ḳıyāmetde olasıñ pāk

Dutar emrini anuñ sever seni çok Sulṭānıñ
Ögrenindi dīn erkānın bilenler olurlar pāk

Nehyinden ictināb eyle doġruya meyliñi eyle
Hemān Ḥaḳ Ḥaḳ deyüp aġla aġla virir iḥsānı pāk

222ᵇ

Yaḳındır bunuñ ṣoñı añsızın dükenir güni
Geçirme hevā ʿömrüñi selāmete irersiñ pāk

Egilerile görüş egi bulunca seviş
Anlarile gel ḳarış müʾminlerle olasıñ pāk

Kişi ḳonuşdugiyle ola bir yire ḥaşr olup dura
Birbirine yardım ḳıla anlarile olasıñ pāk

Gelindi egiye yaḳın kötülerden kendiñ ṣaḳın

Olursuñ Ḥaḳḳile yaḳın bulursuñ ḳalbiñi pāk[506]

Varma ẕemmām olan yire irme ġammām olan yire
Ṣālihler böyle ola ṣālīḥlerle olasıñ pāk

Evliyālar ide himmet Ḥabībi ide şefāᶜat
İder Allāh çoḳ ᶜināyet cümle ᶜaẕābdan olursuñ pāk

Ne işledi duyduñ Şeddād
Uçmaḳ yapmaġa eyledi murād

6270 **İḳrār eylemedi Tañrıyı bir deyü**
İrmedi girmege ḳavmiyle oldu helāk

Sūre-i Ve'l-ᶜAṣr

Ḳāle'llāhu teᶜālā "Ve'l-ᶜaṣrı inne'l-insāne le-fī-ḫusrin illellezīne āmenū ve ᶜamilu'ṣ-ṣāliḥāti ve tevāṣav bi'l-ḥaḳḳi ve tevāsav bi'ṣ-ṣabri"[507]

6 + 5 = 11

Buyurdı İmām-ı Faḫri'r-Rāzī
Raḥmetu'llāhi ᶜaleyh eyledi vāᶜiẓi

Resūlu'llāha bir ḫātūn geldi
Bir ulu günāh işledim didi

Baña çāre ver deyü aġladı
Nādim olmuş yaşı Ceyhūn eyledi

Resūlu'llāh didi nedir günāhıñ
ᶜAf eyleye anı ᶜAẓīm Sulṭānım

223ª

6275 Ḫātūn didi ulu günāh işledim
Utanıram naṣıl söyleyem didi

Resūlu'llāh tekrār eyledi cevāb
Söyle nedir işledigin ẕunūbāt

[506] Bu beyit Hacı Selim Ağa nüshasında bulunmamaktadır.

[507] "Akıp giden zamana yemin olsun ki insan kesin olarak kayıptadır. Ancak, inanıp güvenen ve iyi işler yapan, birbirlerine hakka /Allah'tan gelen gerçeklere uymayı tembih eden ve sabırlı olmayı/ duruşunu bozmamayı tembih eden kimseler bunun dışındadır." el-Asr 1-3.

ᶜAvrat eydür zīnā eyledüm idi
Zīnādan bir oġlanım oldı didi

Anı öldürüp sirkeye ḳodum
O sirkeyi ḫalḳa hep yidirdim

Resūlu'llāh didi şöyle ṣandım
İkindi namāzın ḳılma[dım] dir ṣāndım

Ḫātūn dir ikindi namāzınıñ terki
Bu günāhdan çoḳ mıdur ẕunūbı

Daḫı bundan ziyāḍe olur mı
ᶜAceb ẕunūblarım ᶜaf ḳabūl olur mı

Resūlu'llāh buyurdı kim ḫātūn
Zīnā eylediñ öldürdüñ evlādıñ

Sirke küpünden ḳırḳ güne dek
Murdārlık çıḳar gider ol güne dek

Zīnā vaḳti tamām olur
Tevbe ile ẕunūb maġfiret bulur

Olunca günāha bir kimse nādim
ᶜAf ider Allāh Ġufrān-ı Ḳadīm

İkindi namāzın ḳılmayan olur
Seksen biñ yıl cehennemde ḳalır

Her bir güni biñ bu dünyā yılınca
ᶜAẕāb olur cehennemde böylece

Ḫātūn geldi ikindi vaḳti
Bu kelāmı işidüp kendi

Bu süreniñ inmesiniñ sebebi
İşidüp eyleyesiñ muḥabbeti

223ᵇ

Dört yār oldılar Müslimān
Anlar oldılar ehl-i īmān

Münāfıklar anı taʿn eylediler
Dīni terk etdi bunlar didiler

Bunlar şimdi oldılar dīnden ıraḳ
Bunlar bizden oldı didiler el-firāḳ

Bu sūreyi Ḥażret-i Allāh yolladı
Dört yāriñ ʿamelin beyān eyledi

Tañrı dir ki ikindi ḥaḳḳı çün
Maġfiretim var bilüñ çün

Ādemoġlanları ziyān iderler
ʿAfvunı benden maṭlūb iderler

Ebū Bekir gibi iderse īmān
Ẕunūbların ʿaf iderem bī-gümān

ʿÖmer gibi işlerse ṣāliḥ ʿamel
Dolar ḳalbi içi bütün kemāl

ʿOs̱mān gibi ḥaḳḳı ṣayarsa ol
Gider günāhı maġfiret bul

ʿAlī gibi ṣabr idici olursa
Emrime rāżī kim ki ḫoşnūd ise

Bu ʿamellere rāżī olur işler
Anlarıñ günāhını bağışlar

Zīrā ādemoġlanları ziyān içinde
Dört ʿamelle ḳabūl diyüp ʿindimde

İkindiye ṣalāt-ı vusṭā didi
Kim ḳılarsa cennet ehli buyurdı

Her kim bir kerre bu sūreyi oḳuya
Dünyādan aḫrete īmānla gide

Dünyāda görür uçmaḳ maḳāmı
Selāmet bulayım diyen oḳuya anı

224ª

Güle güle sen aḫrete gidesiñ
Ve’l-ᶜAṣr sūresini oḳuyasıñ

Az ᶜamelle virir çoḳ inᶜām
Ṣāliḥ ᶜamel īmān Ḥaḳ ṣabır tamām

8 + 8 = 16

Müslimān iseñ oḳu eyleyesiñ aᶜmāl
Ṣıdḳile eyle ṣadāḳat eyleyindi aᶜmāl

Kim oḳursa sūreyi sūre-i Ve’l-ᶜAṣrıyı
Ḳuvvet bulur īmānı oḳuyup eyle aᶜmāl

Anuñ üçdür āyeti on dört kelimesi
Yetmiş iki ḥarfi bilüp eyle aᶜmāl

İnsān ziyān içinde ne var seniñ içiñde
Geçer Tañrı ṣuçuñdan duyup eyle aᶜmāl

Raḥmeti çoḳdur Ḫudā eyleme senden cüdā
Amān Rabbenā rıżā rıżāsıyla eyle aᶜmāl

Ḳuluñ günāhına baḳma cehennem nārına yaḳma
Bizi senden ıraġ etme ricā ile eyle aᶜmāl

Ḳıl namāzı it niyāzı arı eyle temīz özü
Niyāz eyle bī-niyāzı niyāz ile eyle aᶜmāl

Ḥabībden şefāᶜati velīlerden um himmeti
İder Allāh ᶜināyeti ṣadāḳatle eyle aᶜmāl

İnsān ziyān işleyici Allāh baġışlayıcı
İde tevbe it ricāyı ricā ile eyle aᶜmāl

Derūnile eyle īmān diyiñ yā Rabbī amān
Seni böyle bile sübḥān muḥabbetle eyle aᶜmāl

Eyle ᶜamelleri ṣālīḥ irişe devlete ṭāliḥ
ᶜAmelde olagör ᶜārīf istiᶜdādla eyle aᶜmāl

Ḥaḳ söyle sözi aḳ eyle özi
Bir bilüp Rabbimizi istimdādla eyle aᶜmāl

Eyle ṣabır ile şükür kemāl dersini oḳur

Görüp kāmillere yaḳıl ḥilmile eyle aᶜmāl

224ᵇ

6320 Bu dört ᶜamel ola sende içerden çıḳa ben ben de
Ara Tañrıyı bul sen de maġrifetle eyle aᶜmāl

Şerīᶜat üzere yürü seçegör emrile nehyi
Bil helālile ḥarāmı ẓāhir ile eyle aᶜmāl

Tarīḳa iresiñ edeb erkānı bilesiñ
Ẕikru'llāh çok idesiñ bāṭınile eyle aᶜmāl

Ḥaḳīḳatden alup ḫaber olunca sen muᶜteber
Bulunca gönül iᶜtibār ᶜışḳile eyle aᶜmāl

Maᶜrifete irince sevdigiñi bulunca
Dīzārını görünce şevḳile eyle aᶜmāl

Sūre-i İḫlāṣ

Ḳāle'llāhu teᶜālā "Ḳul huva'llāhu aḥad Allāhu'ṣ-ṣamed lem yelid ve lem yūled ve lem yekün lehu küfüvven ahad"[508]

6325 Resūlu'llāh buyurur ḫaber
Ne buyurur aña eyle iᶜtibār

Buyurmuşdur şöyle bir kelām
Kelāmına eyle taṣdīḳ tamām[509]

Her şeyᵓin vardır bir nūrı
İḫlāṣdır Ḳurᵓānıñ nūrı

Didiler küçük āyetdir İḫlāṣ
Büyük sūreler vardır ḫāṣu'l-ḫāṣ

Didi insān vücūdunda olur
Vucūduñ nūrı göz olur

6330 O da küçük vücūd nūrı
İḫlāṣ olur Ḳurᵓānıñ nūrı

[508] De ki: "O Allah, bir tektir. Allah, her şeyin kendisine muhtaç olduğu varlıktır. Çocuk sahibi olmamıştır, kimsenin çocuğu da değildir. Hiçbir şey ona denk değildir." el-İhlâs 112/1-4.

[509] Bu beyit sadece Hacı Selim Ağa nüshasında bulunmaktadır.

Kim anı üç kerre oḳuya
Bir ḫatim ṣevābı Allāh vire

Yatırken on bir kerre oḳuya
Dünyāda aḫretde ḳażālar defᶜ ola

225ª

Bu sūreniñ inmesine sebeb
Müşrikler geldiler Resūle hep

Resūlu'llāha ṣuᵓāl ṣordılar
Seniñ Rabbiñ ne Rabbiñdir didiler

Altun mıdur gümüş midür ya nedir
Tuç mı laᶜl mi ya cevher midür

Resūlu'llāh melūl oldı aña
Allāh Cebrāᵓīli yolladı aña

Bu āyeti getirdi dir yā Muḥammed
Olma melūl yā Ḥabībim Aḥmed

Tañrı birdir şerīki yoḳdur bir
Nāẓırı yoḳ şüphe yoḳdur ebedī

O bir Sulṭāndır yimeden içmeden
Berīdür yimeye muḥtāc degildir cümleden

Doġurmadı Meryem gibi anadan
Doġmadı ᶜĪsā gibi ṣoñradan

Hiç kimse aña denkdaş olmadı
Yaradan o yaradılmışdan bulunmadı

Ḥażret-i ᶜAlīdir buña rāvī
Anı dut kim bula cānıñ selāmeti

Bir kimse yatsu namāzın ḳıla
On bir kerre sūre-i İḫlāṣ oḳuya

O gün şeyṭānlar eylemez kār
Oḳu anı eylemeyindi inkār

Ḥaḳ Teᶜālā ol ḳulunu ṣaḳlaya
Ne ḳadar itse ḥīle ẓafer bulmaya

Enes raḥmetu'llāh-ı ᶜaleyh buyurup
Resūlu'llāhdan işidüp duyup

Didi her gün Ḳurᵓān oḳumadan
ᶜĀciz mi olasız siz andan

225ᵇ

Didi yā Resūlu'llāh n'idelim
Buyur ᶜameller idelüm

Resūlu'llāh buyurdu kim yā Enes
Üç kerre Ḳul hu va'llāhu aḥad oḳuya nās

Ḫatim s̱evābını bula tamām
Ne ḳādar müᵓmin müşrik geldiyse tamām

Anlarıñ ṣaġışınca vire s̱evāb
Yüz şehīd s̱evābınca s̱evāb

Eger oḳur ise yedi
Elli yıllıḳ bağışlar ẕunūbı

Bir melek eydür ki şöyle şehādet
Yüz kerre oḳudı İḫlāṣ ᶜaded

Eger namāzda oḳur yüz kerre
Nifāḳdan cehennemden āzād ola

Yerile gök bünyādı İḫlāṣ
Tañrınıñ birligini bildirir İḫlāṣ

Dört āyetdir Mekkeye indi
Oḳuyan dört yār s̱evābın buldı

Üç kerre oḳuyana ḫatim s̱evābı var
Oḳu anı ola yāri yāri var

Buyurur İmam Faḫri'r-Rāzī
Ola andan Ḫudā rāżı

Kim oḳursa İḫlāṣ sūresini
Olur ḫoşnūd Allāh anı bilesiñ

Ol ḳādar ṣevāb vire Allāh
Yaradılmış ṣaġışınca Allāh

Oḳundı sūre-i İḫlāṣ
Dareynde olasıñ ḫalāṣ

Eyle iḳrārla taṣdīḳ
Sever Allāh ider ḫāṣu'l-ḫāṣ

226ª

8 + 8 = 16

Oḳuyasıñ dāʾimā ider Allāh ḳula ikrām
Ṣıdḳile idince ʿamel ḳullarına ider ikrām

Birligine ider īmān ḳalḳınca ḳalbden gümān
Dertlerine olur dermān oḳuyana ider ikrām

Oḳuyundı İḫlāṣ belādan olasıñ ḫalāṣ
Olursıñ ḫayru'n-nās diñneyene ider ikrām

Oḳuyunca Aḥād Allāh yimez içmez Ṣamed Allāh
Ne doġdu ne doġar Allāh bir bilene ider ikrām

Ḫalḳ eyledi ḳulları bildirir bil anı
Oḳuyup eyle ʿamel ʿāmillere ider ikrām

Odur Allāhıñ kelāmı oḳuyan bulur selāmı
Ḳalbile eyle īmānı īmānile ider ikrām

Göñüllerile coş ʿilim meclisine iriş
ʿĀlimlerile görüş sevenlere ider ikrām

ʿİlmile eyle ʿamel bulursuñ böyle kemāli
Olursuñ yarın nūrānī bilenlere ider ikrām

Olur iseñ ʿābid eger olur iseñ zāhid
Birligine budur şāhid dünyālara ider ikrām

Eyle ḳulluḳ böyle anı uyandır uyḳudan cānı

Oḳuyagör sen anı oḳuyana ider ikrām

Anuñ şānı yüce herkese meḳādirince
Ḳıyāmet güni olunca müʾminlere ider ikrām

Dünyā belāları gider aḫret menzilleri artar
Cānıñı ʿaẕābdan ḳurtar Müslimlere ider ikrām

Bilirsiñ bir Sulṭāndır Yaradan Ḥaḳ Sübḥāndır
Ancak Allāh lā-mekāndır ʿāşıklara ider ikrām

Anı ḳande bulmalı ẕikruʾllāh eylemeli
Ḳalb içinde sevmeli ṣādıḳlara ider ikrām

Göñüller ṭabaḳ ṭabaḳ anuñla eyle şehād
Vesveseleri ırad ḳula Tañrı ider ikrām

226[b]

İçerüden içerü var bil anı olma aġyār
İki [cihānda] ola yār dostlarile ider ikrām

Çıḳa içerüden şeytān seve seni Aḥad Sulṭān
Bilesiñ kimdir Yaradan ʿālimlere ider ikrām

Gelindi bu iḳrāra mecāl olmaya inkāra
Müʾminiñ ḳalbinde ola böyle ḳalbe ider ikrām

Meger seni sever Allāh sevdigini sever Allāh
Müʾminleri[e] ḥamduliʾllāh diyenlere ider ikrām

Bilindi ḥāmdile anı ġafletden uyar cānı
Şereflene ḍīn-i İslāmı Müslimlere ider ikrām

Ḥamdüliʾllāhi Teʿālā bildirdi birligin Allāh
Oḳuram Ḳul huvaʾllāh birligi çün ider ikrām

Oḳuram İḫlāṣı vāḥid
Vitri Ferd birligine şāhid

Böyle īmān eyle ṣādīḳ
Aḥād ʿAzīm odur ʿāşıḳ

Sūre-i Muʿavveẕeteyn

Ḳāle’llāhu teᶜālā "Ḳul eᶜūẕü bi-rabbi’l-felaḳı min-şerri mā-ḫalaḳı ve min şerri ġāsıḳın iẕā veḳabe ve min şerri’n-neffāṯāti fi’l-ᶜuḳadi ve min şerri ḥāsidin iẕā ḥasede"[510]

Ḳāle’llāhu teᶜālā "Ḳul eᶜūẕü bi-rabbi’n-nāsi meliki’n-nāsi ilāhi’n-nāsi min şerri’l-vesvāsi’l-ḫannāsi ellezī yüvesvisü fī-ṣudūri’n-nāsi mine’l-cinneti ve’n-nāsi"[511]

6 + 5 = 11

Bu ḥāli diñneyügel berü
Ḳulaġıñ vur diyem saña eyü

Sen ben daᶜvālara dalma
Müᵓminler ᶜamelinden ḳalma

227ª

Nece ḳulları olur ḫāṣ
Baᶜżılarıñ içi pas

Egilere oluñ yaḳın
Seni [sever] Rabbi’l-ᶜālemīn

Kötülere olma yoldaş
İsterse olsun ḳarındaş

Ḳalbi ḫāᵓinleri sevme
Sözlerine ḳulaġ urma

Nece kimseler azdılar
Her biri bir fiᶜil düzdüler

Mürşīdden olasıñ irşād
Nārından olasıñ azād

Müᵓminlerden dersi oḳu
Gine müᵓmin oluñ hepü

Eger ᶜilmim var dirseñ

[510] "De ki: Sığınırım, bölünerek yaratılanların Rabbine / sahibine, yarattığı şeylerin şerrinden, bastırdığı zaman karanlığın /soğuğun şerrinden, (insanlar arasındaki) bağları (koparmak için) konuşup duranların şerrinden, bir de haset ettiği zaman haset edenin şerrinden." el-Felak 113/1-5.

[511] "De ki: Sığınırım insanların Rabbine /sahibine, insanların hükümdarına, insanların İlahına, sinsice (kötülükler) fısıldayanın şerrinden (sığınırım)! O, insanların içine (kötülükler) fısıldayandır. Cinlerden de olur, insanlardan da." en-Nâs 114/1-6.

Başḳa ʿameller eyleseñ

Olursuñ Ḥaḳdan ıraḳ
Böyle ʿamelleri bıraḳ

Bu sūreniñ inmesine sebeb
Diyem diñne nedir murād heb

Bir münāfıḳ var idi siḥirbāz
Dut ḳulaġın ḳalbiñ içine yaz

Bir kirişe on bir kerre oḳudu
Sihr eyleyüp on dügüm vurdu

Ṭaraġa ṣardı bir ṣaḳaṣaya ḳodı
Vardı bir ḳuyuya anı saldı

Üzerine yumdu ṭaşlar
Göründi ṣoñı ne işler

Resūlu'llāhıñ tenine süstlük yetişdi
Yatup epsem oldu düşdi

227[b]

Zīrā sihr vāḳiʿ olması ḥaḳdur
İder ulu günāh Tañrıdan ıraḳdır

Kim ider ve itdirir siḥri
Şüphesiz cehennem anuñ yeri

İkisini de atar Allāh nāra
İrişdi irdi siḥr ulu günāha

Tañrı Teʿālā iki melek gönderdi
Resūl Ḥażretine ḫaberler virdi

Resūlu'llāh yatırdı ebsem süst
Ḫaber eletdir[di] Maʿbūd dost

Didiler Velīd İbn-i Aʿṣam
Münāfıḳdur saña siḥir eyledi o hem

Aya ḳarşu durup efsūn eyledi
Oḳuyup dilince aña üfürdi

On bir yerde dügdi kirişi
Ṭaraġa ṣardı eski ṣaḳṣa ṣırrı imiş

Fülan ḳuyuya ḳodı üzerine ṭaş
Çıḳar anı selāmet bula baş

Melekler birbirine söyler kelām
Bunuñ ilacı ne ola dirler merām

Biri dir ki n'ola cevāb
Ḳuyudan almalı ṭarağı ṣevāb

Saḳṣayı alup kirişi çözeler
Öyle ḫalāṣ olur diyeler bunlar

Ḥażret-i ʿAlīyi gönderdi aña
Ḳuyudan çıḳarır diyem saña

Ol kirişi çözemediler anlar
Çalışıp bir ḥāle ḳoyamadılar

Cebrāʾīl gelüp bu iki sūreyi
Getirdi oḳudular ḫalāṣ egi

228[a]

Bu iki sūre on bir āyetdür
Oḳuyanlar şimdi selāmetdir

Resūlu'llāh bu āyetleri oḳudu
O dügümler cümlesi çözüldi

Buldı selāmet ol ḫāṣ
Siḥirden selāmet buldı ḫalāṣ

Her [gice] oḳur el ayasına
Muʿāvveẕeteyn sūre-i İḫlāṣıla

Mübārek başına gövdesine sürerdi
Andan ṣoñra öyle yatır idi

Dirdi bu sūreler gibi olmaya
Āfātlardan Tañrıya ṣığınmaġa

Sen daḫı oḳu el ayasına
Sür eliñi başıñdan gövdesine

Bula selāmet siḥirden āzād
Vire vucūduñ bula necāt

Bu ḥāli diñlediñ bildiñ
Bu ᶜamele etme heves

Olur günāh iden kāfir
Sev[mez] ide[ni] Rabbimüz

8 + 8 = 16

Buyurmuşdur Teᶜāla'llāh odur Kerīm Ḥannān
Yā Muḥammed deyüp kelām oḳu deyüp didi Mennān

Ṣıġınıram saña yā Rab sensiñ yaradıcı Ḫallāḳ
Yaradılan cümle maḫlūḳ var eyleyen odur Deyyān

İnsi cinnī şerrinden geceleriñ siyāhından
Sāhirleriñ şerrinden el-amān di yā Sulṭān

Ördiler dügüm içine atdılar sāḥirleri
Ḥasedleriñ şerrinden saña sıġındım di yā Burhān

İblīs eyledi ḥased ḥased bulmaz rāḥat
Ṣıḥḥatine selāmet muᶜāvveẕeteynleri oḳu dir Sübḥān

228[b]

Yā Muḥammed sen sıġın nāslarıñ Rabbisine
Necāt bulur süstlükden diyesin yā Rabbī Ġufrān

Nāslarıñ mālikine mülk ṣāḥibi Allāh
Vāṣıl ol raḥmetine vir selāmet Raḥmān

Şeytānlarıñ şerrinden iden vesvese iden
Ḥannāsdan şerlerinden emīn eyle el-amān

Gögsi içinde olur inse cinne vesvese virir
Ṣıġındım saña Ḫabīr Kerīm Allāh diye iḥsān

Selāmete ireyim diyen oḳuyalar muᶜavveẕeteyn

Şerlerin defᶜ eyleye Allāh anları eyleye yeksān

Düşünürler fitnelere dürlü dürlü ḥīlelere
Seni azdırmaġa ḳaṣdı derde düşüp bī-derman

Ḥāfıẓ Allāh ḳulun ḥikmeti olur bilüñ
Seni yoldan azıdır görüñ sevme anları bī-gümān

Anlardan olasın ıraḳ cennet saña duraḳ
Böyle ᶜamelleri bıraḳ gider ᶜömür geçer zamān

Lāzım olan saña nedir ṣaḥīḥ diyem saña
Āyet ḥadīṯ duyur cāna dīniñ dürüst ola īmān

Şimdi ḥāẓır ola anlar ola egi ᶜameller
ᶜİbādetle geçen günler olur böyle ḳul Müslimān

Ḥabību'llāh buyurduġın ümmetine duyurdugin
Ḥulūṣ ile duyurdugin odur lāzım saña hemān

Emru'llāh üzre yürüñ yarın güzel ola yeriñ
Müᵓminleriñ ḥālini bilüñ amān yā Rab dir el-amān

Ḥabībile ide böyle velīlerle cemᶜ eyleye
Cümle müᵓmin müᵓmināt ḳoya cennet vire cinān

Varma yanına anlaruñ
Siḥr fāl diyenlerüñ

Ḥabību'llāhıñ Allāhıñ
Sevmedikleri varma yanına anlaruñ

229ᵃ

Bismi'llāhi erḳīke min külli şeyᵓin yüzīke ve min şerri külli ᶜaynin ḥāsidi'llāhi yeşfīke[512]

6 + 5 = 11

Cebrāᵓīl geldi Resūle
Oḳuduḳça bunı böyle

Sen daḫı oḳuyasıñ
Ḥaḳdan şifāyı bulasıñ

[512] Allah'ın ismi seni her şeyden üstün kılsın, hasetçinin gözünün şerrinden korusun, şifa versin.

Ḥastaya oḳumaḳ güzel
Belki siḥre yāḫūd naẓar

Özün vir bunu oḳu
Bula şifā vire selāmeti

İbn-i ᶜAbbās raḥmehumu'llāh
Buyurdı buyurmuş Ḥabību'llāh

Bize ögretdi dir böyle
Oḳuduñ ḥastalara

İstemiye ya aġrıya başı
Şifā vire Allāh bula ḫoşi

Bismi'llāhi'l-kerīm eᶜūẕubi'llāhi'l-ᶜazīm min şerri küllü ᶜırḳin tüḳādin ve min şerri ḥarri'n-nār[513]

6 + 5 = 11

Resūl Ḥażreti buyurmuş
Diñne imdi ne dimiş

Sizler ḥastaya varasız
Anun ḥālini ṣorasız

Oḳuyup üfürüñ aña
Şifā vire Allāh tene cāna

Yedi kerre oḳuyasıñ
Üzerine üfüresiñ

Es'elu'llāhi'l-ᶜaẓīm Rabbi'l-ᶜarşi'l-ᶜaẓīm en-yeşfīke[514]

229ᵇ

6 + 5 = 11

Bir gün Resūlu'llāh durdı
Ḳapudan bir kimse geldi

Didi kim yā Resūlu'llāh
Zaḫmım var yā Ḥabību'llāh

[513] Kerim olan Allah'ın ismi, yüce olan Allah, seni her ırktan, ateşin şerrinden korusun.
[514] Yüce olan Allah'ın ismi, yüce arşın sahibi sana şifa versin.

Bedenimde incidir beni
Nece ideyim diyüñ anı

Ḥabību'llāh çaġırdı
Ṣāġ eliñ şehādet parmaġın ḳodı

Yedi kerre oḳudu bu duʿāʾi
Şifā vire bula emānı

Bismi'llāhi eʿūẕü bi-ʿizzeti'llāhi ve ḳudretihi min şerri mā-ecide ve eḫāẕere yā erhame'r-rāḥimīn[515]

6 + 5 = 11

Ḳaçan bunları oḳursañ
Ḥasta şifāları bulsuñ

Eger bulur ise şifā
İzin virdi Allāh aña

Eger şifāyı bulmaya
Ṣaḳın dime şöyle böyle

Diyesiñ taḳsīrāt bende
Cümle ḳuṣūrum var bunda

Zīrā ḥadīṯi etme inkār
Şifā āyetleri var eyle iḳrār

Yersiñ ḥarām olan aşı
Ḳabūl olmaz ey kişi

Bütün bende diye noḳṣān
Şifālar virici Sübḥān

İde duʿāları ḳabūl
Bulur şifāları maḳbūl

230ª

Duʿānıñ şarṭları ola
O şarṭları kim oḳuya

Emrine ola muṭābıḳ

[515] Rahman ve rahim olan Allah, isminin kudreti ile seni her şeyin şerrinden korusun ve uyanık kılsın.

Ola niyyetleriñ muvāfıḳ

Eyle niyetile ḫulūṣ
İder ḳabūl Rabbimüz

Sen ḳul iken ideñ niyāz
İder ḳabūl o bī-niyāz

Ḳāle'llāhu teᶜālā "Ve in-yekādüllezīne keferū li-yezliḳūneke bi-ebṣārihim lemmā semiᶜu'z-ẕikra ve yeḳūlūne innehü le-mecnūnun ve mā-hüve illā ẕikrun li'l-ᶜālemīn"[516]

İrişince saña naẓar
Oḳu bu āyeti güzel

Vire şifā bula ḳullar
Selāmete ire anlar

Zīrā ḥased olanlarıñ
Geçer naẓarları bunlaruñ

Şimdi āḫir zamān oldı
Kibir riyā ḥased doldı

Kelāmu'llāh oḳu bunı
Şifāları vire Bārī

Oḳuyuñ didi ḥüsne devā
Naẓarlardan bula şifā

Sūreᵓ-i Nūnuñ āḫiri
Bildirdiler bu ẓāhiri

Dime olmaz bunlar biri
Niçün olmaz iẕin viri

Şifāsın gine kendi virir
ᶜİbretile ḳudretile bir derde biñ devā virir

230ᵇ

[516] "Kafirlik edenler, bu zikri /Kur'an'ı işittiklerinde neredeyse bakışlarıyla seni öldürecek gibi olurlar ve şöyle derler: 'O, kesinlikle cinlerin etkisinde.' Oysaki o zikir (Kur'an), herkesin aklında tutması gereken bilgiden başka bir şey değildir." el-Kalem 68/51-52.

Ḳāle’n-nebiyyi ᶜaleyhi’selām "el-ᶜAyni daḫale’r-racele’l-ḳabrü ve’l-cemelü’l-ḳidre"[517]

8 + 8 = 16

6485 Ḥabību’llāh buyurup ümmet iseñ bil onu
İki cihān selāmete irişesiñ diñle onu

Her emrine di gerçek selāmet başlar bulucek
Gerek bunda gerek anda derdiñe dermān olan o

Buyurmuşdur Nebiyyu’llāh Ḥabību’llāh Ṭabību’llāh
Her emri emir emru’llāh oḳu Ḳurᵓān z̲ikru’llāh Hū

İnsana ᶜaynı ire diḳḳat eyleyüp n’ola
Sebeb mevtine ola irişe ḳabire bu

Eger irerse deveye ḳoyar tenini çölmege
Ne var inkār eylemege tecrībeler eyle eyü

6490 Eger olunca naẓar gine Ḥaḳdan olur güzel
Oḳumaḳla efsūnile uzar olur ṣıḥḥatler diñleyü

Her emri anuñla olur kişi anı varır bulur
Kimi kāhiller olur ᶜālimler bilüp añnayu

Böyle cihānıñ e̲seri insi cinniñ ola şerri
Böyle Allāh fursand virir kimi deli kimi olur uṣlu

Eyleme kimseye cezā itme bir nesneye nizā
Bulım dirseñ eger feza diñne Ḥaḳ kelāmı ulu

Emrine eyle īmān derdiñe bulasıñ dermān
Gelir geçer vaḳit zamān şimdilik durduñ eglenü

6495 Duta emrile söz ᶜibādetle şeb rūz
Açıla bedende göz Ḥaḳ kelāma durmayu

İtme nefsāniyyeti bulasıñ sen rāḥatı
Ḥabību’llāh şefāᶜati ümmetlerini isteyü

Bulursuñ Ḥaḳdan ᶜināyet bulursuñ yarın hidāyet
Ne buyurur Aḥmed Aḥad eyler īmān ḫāṣ ḳulu

[517] "Göz değmesi haktır; adamı mezara, deveyi kazana sokar." Aclûnî, "Keşfü'l-hafâ", 2/76.

İşitdiñ gel itme sihrile naẓar
Söyleme kim bunda oḳuyup yazar

231ª

Ḫulūṣāne dursam āh ne güzel
Ḥişşe alan bu fiʿillerden uzar

Kāle'llāhu teʿālā "Ḳutile aṣḥābü'l-uḫdūdi'n-nāri ẕāti'l-veḳūd"[518]

6 + 5 = 11

Ḥaḳ Teʿālā buyurdu kim yā emīn
Aḥad Tañrı odur Rabbü'l ʿālemīn

Uḫdūdıñ aṣḥābına laʿnet oldı
Varıcegi nārdır anı bilindi

Zīrā anlar eylediler ṭuġyān
Ṣanasıñ her birleri oldılar ṣuʿbān

Kendileri oldılar ẕunūba işi
Gör ne ider Ḥaḳ Teʿālā ey kişi

Al ḥisseler olasıñ ber-murād
Diñne ʿamelleriñ ḳalbiñden ırad

Bu fiʿilleri her kim işleye
Ceẓāların çeküp ẕunūblara başlaya

Başıña gelmeden seniñ ḍalālet
Eyle ferāġat bulasıñ selāmet

Ebu'l-Leyṣ raḥmetu'llāhi ʿaleyh anı
Buyurup diñnendi bilindi bunı

Evvel zamānda bir beg var idi
Anuñ adına Zürʿa dirler idi

Laḳābına dirler idi Ẕünüvvāş
Ne fenā fiʿiller iderdi ṣavaş

[518] "Uzun ve derin hendeklerin sahipleri kahrolup gittiler, bol yakıtlı ateşin sahipleri…" el-Burûc 85/4-5.

Anuñ var bir ḳoca sāḥiri
Anuñ iẕniyle iderdi ḳāhiri

Didi bir gün yaşım irdi āḫire
Saña lāzım olur olsa ṣoñra

Baña bir kimse bul ögredim siḥri
Anuñla olasıñ idesiñ ʿaḳlı

231ᵇ

Zürʿa aradı buldı bir oġlan
Ol laʿīn iderdi ṭuġyān

Oġlana ḳoca siḥri ögredür
Gidüp gelirken oġlan bir rāḥib görür

Rāhibe ḥālin ṣordı geldi ḫoş
Oġlanıñ ḳalbi Ḥaḳḳa etdi [c]ūş

Didi sen naṣıl ʿameldesiñ kişi
Rāhib didi ʿamellerim n'ola işi

Oġlan anı bildi oldı Müslimān
Ṣıdḳile oldı göñli ehl-i īmān

Tañrıyı birledi īmān eyledi
Rāhib ile varup eglenür idi

Anlar oġlanı döger oldılar
Oġlanıñ ḥālini duyar oldular

Rāḥib eydür ider şikāyet
Eyle ṣabır bulursuñ dir ʿināyet

Rāhib didi seni dögerse o
Sāḥire di benim ḥālimdir bu

Atam bir ḫizmetine gönderdi diyesiñ
Atañ ṣorarsa anam alaḳodu diyesiñ

Oġlan bunı böyle söyler idi
Anlarıñ şerrinden selāmet idi

Şehriñ yanında ejderhā belirdi
Yolları kesdi kimse gidemez oldı

Oġlan düyü ben oraya varıram
Varıp o ejderhāyı öldürürem

Ḳalḳdılar ḳāvmile girdiler yola
İki ṭaş eline alup dura

Didi benim birledigim Ḥaḳ ise
Öldürem ejderhāyı vurulsa

232ª

Ṭaşı atdı öldürdi ejderhāyı
Ḳatı muḥkem iᶜtiḳād etdi īmānı

Sevinüp şād oldı oġlan
Allāhı birledi dost oldı aᶜyān

Kimde ola iᶜtiḳād
Ḳurtulur belādan āzād

Bir bilen Allahı olur
İki cihān ᶜaẕābından necāt

8 + 8 = 16

Diñne sen bu ḥāli saña yardımcı Allāh
İrişir müᵓmine dāᵓim bulasıñ ᶜināyetu'llāh

Ḫulūṣa göre ᶜamel egiye ḳāvuşur kemāl
Ḳorḳulardan emīn olur irişir hidāyetu'llāh

Egiler yanına varan egilerle egi olan
Ṣıdḳile durunca oġlan irişdi görüñ naṣru'llāh

Vurdı ejderhā öldi ol ṭaş ile oldı
Ṣıdḳile ṣādāḳat buldı ᶜAẕīm Ġanīdir fethu'llāh

Hidāyet irdi aña bir deyüp birledi cāna
Gelince dosta īmāna kemāl vir kemālu'llāh

Düşünüp ḥisse alındı egilere olup yaḳın
Kötüler seni azdırır anları ıraḳ ide Allāh

ᶜAcep olam ola maḥbūb olam kimlerile maᶜşūḳ
Kimi sever ise Maḳṣūḍ murādların viren Allāh

Olma āvāre bilüp diñne iᶜtiḳādı güzel añna
Her kemāli görüp benne istiᶜdādı viren Allāh

Muḥammed ᶜışḳına yā Rab egilerle eyle sen hep
Ḫayırlı murādları inᶜām eyle bize Allāh

Alindi ḥişṣeleri
Ḳaldır ġuṣṣaları

Firār ol kötülerden
Görmeyesiñ kederleri

232ᵇ

6 + 5 = 11

Gör n'eyledi ġayrı oġlan
İᶜtiḳādı bütün īmān

Cüẕāmlar ḥasta gelirdi
Bismi'llāh diyüp ṣıġardı

Ṣaḥḥate irerdi gelenler
Selāmet bulurdı anlar

Zürᶜanıñ ḳulaġına degdi
Oġlanına çaġırdı

Didi oġlana ey oġlan
Seni bu ḥalde dir gerçek mi yalan

Didi aña Tañrı şifā virir
Benim elimden ne var ne gelir

Zürᶜa didi Tañrı dirsiñ
Beni böyle bu adile añar mısıñ

Oġlan eydür sen Tañrı degilsiñ
Tañrınıñ bir ᶜāṣī ḳulusuñ

Seni beni yaradan Sulṭāndır

Cümleniñ rızḳını viren Sübḥāndır

Zürʿa ḳalḳup işkence eyledi
Bunı saña kim ögretdi didi

Ṣabr idemedi rāhibi söyler
Rāhibi getirdiler anlar

Didi bu dinden dönesiñ sen
Didi rāhib bir Allāh Aḥaddir hem

Rāhibiñ ṣıdḳile dürüst tām
Biçtiler rāhibi cennete girdi cān

Didiler oġlana dön bu dinden
Didi oġlan dönmezem bu īmāndan

Zürʿa şöyle bir dem ḳaḳıdı
Götürüñ ṭaġıñ depesine didi

233ª

Atıñ dereye yiye ḳurdlar ḳuş
Ḳurtulalım bundan olalım ḫoş

Eletdiler anı dağın üstüne
Yuvarlayup anı öldürme ḳaṣdına

Bir kerre oġlan didi yā Allāh
Dāġ ḥarekete geldi bi-iẕni'llāh

Hep dereye yuvarlandı ʿaskeri
Ḳalmadı biri helāk oldı leşkeri

Oġlan gine Zürʿaya geldi
Didi oġlan bu ne ḥaldir didi

Didi Tañrı senüñ adamlarıñı
Hep dereye yuvarladı anları

Baña bağışladı cānımı Allāh
Yardımcıdur baña Ḥażret-i Allāh

Meger anuñ bir vezīri var idi

Ol da gizlice Müslimān idi

Zürʿa didi biz bunı öldürelim
Şerrini dünyādan ḳaldıralım

Vezīr didi elimizde bügüdü
Naṣıl ḳıyalım biz buña didi

Emr eyledi atuñ bunı deñize
Helāk olsun selāmet ire bize

Eletdiler deñiz yanına anı
Bir kerre Allāh didi diñne cānı

Cümlesi deñize oldılar ġarḳ
Oġlan begiñ yanına geldi pāk

Zürʿa gine oġlana etdi ġażāb
Oġlana neler söyledir Ḫudā Çalap

Didi baña Tañrım yardımcıdur
Kim ola kim beni incidir

233ᵇ

Meger ḫalḳı hep başıña diresiñ
Beni bir aġaca aṣa ḳoyasıñ

Benim oḳumdan bir oḳ alasıñ
Oġlan Tañrısı adıyla atasıñ

Beni ol dem öldürürsüñ didi
Alındı bir ḥiṣṣe naṣıl adı

Vardı Zürʿa ḫalḳı cemʿ eyledi
Oġlanı bir aġaca aṣa ḳodı

Oġlanıñ oḳunu aña atar
Oġlanıñ Tañrısı adıyla dir atar

Oġlan öldi anı hep dirildiler
Ne ḥalde olduġın öyle bildiler

Didiler Tañrısı gerçek oġlanıñ

İşidenler oldular Müslimān bilüñ

Zürʿa didi bunlar oldı Müslimān
Oġlan Tañrısına oldular ḫayrān

Vezīri didi bir hendek kazalım
İçine odun ḳoyup od yaḳalım

Bir ḳapu ḳoyalım āteş yaḳalım
Evvelā içine bu ḫalḳı cemʿ idelim

Birer birer getirelim herkesi
Kim ṭaparsa dirse oġlan Tañrısı

Saña ṭapanları alakoyalım
Ṭapmayanları hendege ḳoyalım

Ḳazdılar anlar hendegi derin
Doldurdılar içi ṭolusı odun

Cemʿ eyleyüp ḫalḳı getirdiler
Tañrı bir diyeni oda yaḳdılar

Şunda bir ḥiṣṣe var anı añna
Ne güzel kelāmdır bunı diñne

234ª

Bir ḫātūn var emer ḳucaġında oġlan
Dīninden dönmek ister anası hemān

Bu oġlan anasına eydir oġlan
Dönme dīniñden dur Müslimān

Pes oġlan söyledi emerken bilesiñ
İkinci Yūsuf hikāyesi

Üçünci Yaḥyā ḥikāyetinde gelür
Dördünci ʿĪsādır cümle bilir

Beşincisi Firʿavn ḥikāyetidür
Bir daḫı vardır diñle nedür

Görür ḫātūn bir gün oġlancıgını

Emzürürdi anası evlādcıġını

Bir ʿāvreti eşege bindirmişler
Anuñ yüzine ḳaralar sürmüşler

Gezdirirler ḫātūnı şöyle kim
Anı görür insānlar netekim

Bu ḫātūn eydür yā Rabbī oġlancıġım
Böyle mertebeden ṣaḳla virme belācıġın

Yalvarıp söyler ḫātūn cevāb
Aġlar söyler yas u mātemde ḫarāb

Oġlan memesini aġzından çıḳardı
İlāhī bu mertebe sen vir didi

Yā İlāhī didi bu mertebeyi
Baña naṣīb eyle böyle keremi

Yalvarıp böyle etdi niyāzı
Bir kimse daḫı gördi ġavġa dīrāzı

Didi ana dönme dīniñden ḥaḳdır
Bāṭıl işlemeden ölmesi yegdir

Bāṭıla gitmeden ölmesi egi
Cennet olur durağı anuñ yeri

234ᵇ

Bu ḫātun söylemez cevābı
Bildigim çoḳdur ʿaẓīm s̱evābı

Anasınıñ cigeri yandı özi
Belāya ḳażāya oldı rāżī

Ḥażret-i ʿÖmer zamānında anı
Buldular Zürʿa vurduġı oġlanı

Elini yara üstüne ḳomuş
Elin çekerler ḳanı aḳar diñmemiş

Çekerler elini ḳanı aḳar

Elin üstüne ḳoyunca diñer

Ḥażret-i ʿÖmere bunı yazdılar
Oġlanıñ ḥālinden ḫaber virdiler

ʿÖmer mektūb yazıp gönderdi
Ḥāli üzere ḳoyuñ dursuñ didi

Yarın ḳıyāmet güni ola dura
Ḳanı aḳa aḳa Ḥażrete vara

Oġlanı Zürʿa etdi şehīd
Sevdi Allāhı Mevlā eyledi saʿīd

Gel Mevlāyı ẕikreyle
İʿtiḳādı eyle dürüst

Dönme Ḥaḳdan ayırma kendiñ
Seni kendinden ayırmaz dost

8 + 8 = 16

Bu ḥāli diñnediñse ẕikirden dönme aṣlā
Ḳalbiñde ẕerrece īmān var ise dönme illā

İşitdiñse Aḥad bilir anuñ içün cānın virir
Birligine şāhīd olur olmayasıñ ṣaḳın kellā

Tañrı ḳulunu sever ʿameline göre öger
Ḳalbi īmānile dolar olmayasıñ buna faṣlā

Her emir anuñdur olur ḫulūṣāne olan bulur
Bu fenā girüye ḳalır eyle ʿamel muttaṣıl

235ª

İki kimse oldı şehīd Ḥaḳḳa yaḳın oldı ḳarīb
Tañrıdan olmayan vaʿīd ṣādāḳatden dönmez aṣlā

Dünyāyı terkini vurur aḫret azıġını görür
Cennetini varır bulur kemāline irer vaṣlā

Ḥaḳ yoluna nece ḳullar cānını eyler fidā
Birligine idüp īmān bildiler dimezler lā lā

Olduñ Muḥammede ümmet cānlar cānı cān Aḥmed
Eyle īmān budur meded durundı böylece ḳavlā

Dalḳalanma ol sen arı ḳalbiñi eyle dürüst
Bulasıñ yarın yāri olasıñ anda aʿlā

Ḳażālara olur rāżī her ne gelir olur ḥāzī
Dürlü dürlü ḳula yazı eyle ṣabır gelse belā

Çekdirir ḳuluna zaḥmet anuñla buldurur raḥmet
Ḥabībi ider şefāʿat irişmez bunlara ʿaḳlā

6625 Şefāʿatleri benne himmetleri yüce añna
Hidāyetler irer diñne sevdigine ider ḥālā

İʿtiḳādı olan ḳullar
Dost yoluna virir cānlar

Ḳanı cihāne uymayanlar
Çeker arżu cemāline anlar

Ḳāle'llāhu teʿālā "İẕ hüm ʿaleyhā ḳuʿūdün ve hüm ʿalā mā-yefʿalūne bi'l-müʾminīne şuhūd ve mā-neḳamū min-hüm illā en-yüʾminū bi'llāhi'lʿazīzi-'l-ḥamīd ellezī lehū mülkü's-semāvāti ve'l-arżı va'llāhu ʿalā külli şeyʾin şehīd inne'llezīne fetenū'l-müʿminīne ve'l-müʾmināti s̱ümme lem yetūbū felehüm ʿaẕābü cehenneme ve le-hüm ʿaẕābü'l-ḥarīḳ inne'llezīne āmenū ve ʿamilü'ṣ-ṣāliḥāti le-hüm cennātün tecrī min

235ᵇ

taḥtihe'l-enḥāru ẕālike'l-fevzü'l-kebīr"[519]

6 + 5 = 11

Ebu'l-Leyṣ raḥmetu'llāhi ʿaleyh anı
Diñneyüp vur ḳulaġıña kelāmını

Dünyāda anlar ḳavm-i ḫendaḳ oldular
Āḫīrinde anlar nār içinde ḳaldılar

[519] "Mü'minlere yaptıklarını seyrediyorlardı. Onlara bu cezayı vermelerinin tek sebebi, mü'minlerin daima üstün olan, her şeyi mükemmel yapan Allah'a inanıp güvenmeleriydi. Göklerde ve yerde tüm yetkiler kendinde olan Allah, her şeye şahittir. Mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara işkence eden, sonra da tövbe etmeyen /dönüş yapmayanların hak ettikleri Cehennem azabıdır. Onların hak ettikleri yangın azabıdır. Allah'a inanıp güvenen ve iyi işler yapanların hak ettikleri ise içlerinden ırmaklar akan cennetlerdir. İşte bu, büyük bir başarıdır." el-Burûc 85/6-11.

Anlar bī-dīn idi oldular laʿnet
Nerde göreler ne raḥmet ne cennet

Anları Ḥaḳ Teʿlā ata nāra
Nāra yaḳtılar müʾminleri nāra

Ḥaḳ Teʿālānıñ şānına bu düşer
ʿAdāletle ḳulunı nāra yaḳar

Ḥüküm anuñ ḥükmi çoḳ Ḫudā
Eyleme yā Rab sen bizi kendiñden cüdā

Anlar ol nār içinde ḳalalar
ʿAmeline göre cezālar bulalar

Ḳazdılar ḫendīk dünyāda bunlar
Ḥaḳḳı bir bileni yaḳdılar anlar

Tañrı anları atar yaḳar nāra
Nār içinde ḳalalar ebed anlar

Müʾminlere itdiler anlar ʿaẕāb
Yarın cehennemde anlara ider Ḥaḳ ʿaẕāb

Bilmediler etdiler kibir riyā
Eziyetle müʾminleri atdılar nāra

Herkes etdigini bir gün görür
Anlar yarın cezāsın bulur

Ol kāfirler müʾminleri sevmedi
Allāh anları cennetine ḳoymadı

Kim iderse müʾminlere eziyyet
Görür anlar meşeḳḳat zaḥmet

236ª

Münāfıḳlar olur bunda ʿāsī
Anda olur ʿaẕāb bilindi dersi

Ol müʾminler getirdiler īmān
Cennete dāḫīl ider eyleme gümān

Ḥaḳ Teʿālā birdir ʿAzīz Allāh
Ḳullarıñ ʿameline fiʿline göre ider Allāh

İnsāna irāde-i cüzʾiyye virdi
Nārile nūrın ikisini de bildirdi

Celālinden olan gider nāra
Cemālinden olan varır nūra

Anuñ gibi bir Tañrıdur yaradır
Cümle ḥükmi ḥükmiyyātı ḳadīr

Odur *ve hüve ʿalā külli şeyʾin ḳadīr*[520]
İki cihān anuñ cümleye ḳadīr

Yerile gök anuñ oluram şāhid
Ve hüve ʿalā külli şeyʾin şehīd[521]

Cümlesine ḳadīr Ḳāyyūmdur Allāh
Kadīm Settār Kahhār olan Allāh

Ol kāfirler müʾminlere eyledi
Erine ʿavratına ʿaẕāb eyledi

Etmediler tevbe ḳabūl ola
Ḳıyāmetde ʿaẕāb-ı elīm uġraya

Zīrā anlar yaḳdılar müʾminleri
Yaḳa cehennemde Allāh anları

Şöyle bir nārına eyleye iḥrāḳ
Günden güne arta ʿaẕāb

Sanırlardı etdiler anlara ʿaẕāb
Meger kendilerine imiş şidād

Bundan aldıñ mı sen ḫaberi
Düşün buna göre eyle ʿameli

236ᵇ

[520] "Dönüşünüz onadır, o her şeye bir ölçü koyar." Hûd 11/4.

[521] "De ki: 'Sizden herhangi bir ücret istediysem o sizin olsun. Benim ücretim sadece Allah'a aittir. O her şeye şahittir.' Sebe' 34/47.

Kimseye idemez ḳullar cezā
Nā-ḥaḳ yire birinle etme nizā

Nefse uyup eyleme ʿadāvet
ʿAmeliñde bulmayasıñ saḳāmet

Hemān kitāb üzere oḳuyup
Anuñla ʿameller beyān eyleyüp

Bilmez iseñ nedir bunda kitāb
Çekersiñ yarın anda ʿaẕāb

Diñne yiter bu ḥiṣṣe ḳamū
ʿAmellere irgürür yarın cānı

Bu cihānıñ ʿaẕābı dükenir
Ölünce cihānıñ meşeḳḳati girü ḳalır

Aḫretiñ dükenmez ʿaẕābı
Suʾāl cevāb cümle görür ʿiḳābı

Uġrar irer ṣoñra ʿaẕāb-ı elīm
Günden güne artar şiddeti bilüñ

Ne ʿaẕābı dükenir durma yaḳar
Ne emān diseñ kimseler baḳar

Bildirdi kelāmu'llāh anı
Sen de diñnemediñ mi diñne seni

Gelindi dut emri üzere yürü
Ḳıyāmetde bulasıñ mekān yeri

Baʿżılar iderler ṣıdḳile īmān
Ṣāliḥ ʿamelleri işler beyān

Birligine īmān eylediler
Cennet-i aʿlāya mekān baġladılar

Öyle bir cennet ki aḳar ṣuları
Görüñ anda taḥtlar ve ḥūrīleri

Aġaçlar nūr yapraḳlar nūr
Ṣāliḥ ʿāmel iden bulur

237ª

Aġaçlar altında aḳarlar ṣular
Günden güne artar ṣafālar

Bunlara irişür bulur necāt
Oldular anlar cehennemden āzād

Zīrā anlara ilhām-ı Ḥaḳ irişdi
Fānīden ʿamel-i ṣāliḥle göçdi

Eylediler birligine īmān
Bildiler Aḥaddir Tañrı bī-gümān

Buldular anda yarın fāz
Ḳabūl ḳıldı anları ol bī-niyāz

Ḳadīrdir o dindi Hū
Birdir Allāh Kerīmdir Hū

İşitdiñ sen bu ḥalleri
Bildiñ mi bir bilenleri

Bildiñ ise bir bilenleri
Birligine vir cānları

8 + 8 = 16

Aldıñ mı ḫaberi cāndan aldıñsa nedir bu ḥay
Bildiñse z̲unūbkārı bu ʿamelden girüye ḳay

Herkesiñ ʿameli gele ḫayr şerler tartıla
Münāfıḳlar göre ʿaz̲āb idenler yarın diye vay

Ola ʿaz̲āb içinde ḳala nārıñ ʿaz̲ābında
Çıḳmayalar ḳalup anda göre bunı gel ṣay

Günden güne artar ʿaz̲āb söyler yalan olur kez̲z̲āb
Cehennem içinde duzaḳ bağlarlar ellerin olur ay

Geldiler dünyāya anlar hevā vü hevesle bunlar
Geçirdiler egi günler gider saḥrā arardı çay

Mü᾽minlere oldı zindān ʿibādete (...)[522]
Buyura Yaradan Ḫudām ola yüzleri bedr ay

Ṣafālara irişeler cennet içre ḳonuşalar
Mü᾽minlerle görüşeler cümlesiniñ vechi bedr ay

237ᵇ

Gireler cennete bunlar Kevs̱er Irmaġından ṣular
Gül gülüstāndır her yerler olanlar cümlesi bedr ay

Ehl-i īmān aña vara ol maḳāma vāṣıl ola
Müslimān cümle dola cümlesi olalar bedr ay

Yiyeler içeler bunlar görmeyeler ġayrı ġamlar
Günden gün ola ṣafālar bilmez cefā ṣafā bedr ay

Ne elem ola ne keder ne kīn ola ḥased gider
Cennetde mekān ider içinde olan hep bedr ay

Ḥūrī ġılmān gele ḳarşu nūrdan olur içi ṭışı
Egi ʿameli olan kişi girer aña olur bedr ay

Ẕerre miḳdār ola īmān girer cennete hemān
Cümlesi olurlar sulṭān maḳāmında durur bedr ay

Varırlar bir maḳāma aḳ müşgden ola yer
Göreler Allāhı anda bulalar devleti bedr ay

Girü maḳāmına gele buyura şöyle dura
Ẕevḳile ṣafāya ire ġılmānlar vildānlar bedr ay

Bir bölük sevdiler Allāh[ı] bildiler birdir Allāh
İsterler mensūb-ı bi’llāh dā᾽im ider ḳulun bedr ay

İreler anlar devlete ʿışḳile ẕevḳile rāḥata
Muḥammedden şefāʿate buldular böylece bedr ay

Girdiler cennete anlar ayrılmadı güzel cānlar
Oldular ʿāşıḳ ṣādıḳlar ḳaldılar ey göñli bedr ay

Dilerem Yaradan senden Ḳayġulu ḳuluña andan

522

Ayırma ᶜāşıḳlarıñdan ṣādıḳlarıñla bile ṣay

Ararım ᶜāşıḳları bile
Olalım ṣādıḳlarıla

6700 **Girüp cennet bulur cemāl**
Muḥammed ᶜışḳına Allāh eyle anlarile Hū

Ḳāle'llāhu teᶜālā "İzā cāᵓe naṣru'llāhi ve'l-feṯḥ veraey te'n-nāse

238ᵃ
yedḫulūne fī-dīni'llāhi efvācen fe-sebbiḥ bi-ḥamdi Rabbike veᵓstaġfirhu innehü kāne tevvābān"[523]

4 + 4 = 8

Bu sūre Mekkede indi
[Üç] āyetdir duy bilindi

On dört kelimedir benne
Yetmiş yedi ḥarf añna

Her kim bir kerre oḳuya
Ḳıyāmet gün naṣıl ola

Ṣaġ eline gire berāati
Bulalar nār necātı

6705 Bu sūre inmesine
Sebeb nedir bilmesine

Ḥażret-i Resūl bir gün
Didi yā Rabbenā bugün

Bana bildir ne vaḳt ölem
Aḫrete ne zamān varam

Buyurdı Allāh Teᶜāla
Ulu aᶜlā Kerīm Mevlā

Buyurdı kim yā Muḥammed

[523] "(Ey Muhammed!) Allah'ın yardımı gelip o fetih (Mekke'nin fethi) gerçekleştiğinde ve insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiklerini gördüğünde, her şeyi mükemmel yapmasından dolayı Rabbini tesbih et /ona boyun eğ ve ondan bağışlanma dile! Çünkü o, tövbeleri/dönüşleri kabul edendir." en-Nasr 110/1-3.

Ḥabībimsiñ şefīᶜ Aḥmed

Buyurdı Allāh yardımım ola
Mekke şehri bil fetḥ ola

Mekke şehrini alasıñ
Nāslar dīne gelir göresiñ

Bölük bölük saña gelirler
Ḥaḳ dīni ḳabūl ḳılarlar

Oḳu tesbīḥiñi eyle
Rabbiñe ḥamd şükür eyle

Eyleyegör istiġfārı
Getir dile tevbeleri

238ᵇ

İderem tevbeleri ḳabūl
Duᶜāları ola maḳbūl

Bu ḥāli bilince durma
Sen ümmetsiñ ḥālī ḳalma

Eyle tesbīḥile tevḥīd
Getir dile ẕikir temcīd

Buyurmuşdur çün Ḥażret-i Allāh
Tevbeler di estaġfirullāh

Bir ᶜameli işlediyse
Ḥabībine emr eylese

Andan ne olursa kim
Ol ᶜameli işler her kim

Olur maġfiretler günāh
Ẕunūblar maġfiretu'llāh

Hemān eyleye ṣıdḳı
Ṣadāḳate düşe ḳulı

Muḥammed ümmetin sever

Diler Allāhdan ol diler

Cümle işledigi sünnet
Farżları emr eyledi Ḥaḳ

Anuñ ʿamelleri aʿlā
Ümmetlerin sever Mevlā

Oḳurdı dāʾimā Ḥabīb
O buldı derdiñe ṭabīb

Ḥabību'llāh böyle oḳurdı
Sen bilüp anı oḳuyındı

Oḳu diyesiñ Allāh
Dāʾimā di estaġfiru'llāh

Olursuñ böyle ʿabdu'llāh
İder Tañrı maġfiretu'llāh

239ª

Sübḥāne'llāh ve bi-ḥamdihi estaġfiru'llāh ve etūbü ileyhi[524]

8 + 8 = 16

Tañrınıñ sevgüli ḳulı Muḥammed Resūlu'llāh
Ümmetī ümmetī diyen sensiñ yā şefīʿu'llāh

Saña cānlar başlar fidā rūz u şeb iderem nidā
Seni sevenlere ṣadā idersiñ yā Ḥabību'llāh

Ẕunūbluya iden ricā şefāʿat idicidür aña
Sulṭānsıñ iki cihāna dertliyem yā ṭabību'llāh

Sensiñ Resūl sensiñ Ḥabīb dertlilere sensiñ ṭabīb
Seni sever dāʾim ḳulūb yā ḫayr-ı ḫalḳi'llāh

Cihāna gelince rūşān senüñle oldı gülşān
Seni sevmeyen perīşān olur yā Nebiyyu'llāh

Seni ḫalk eyledi yüce ümmetleriñ bulur derece

[524] "Allah'ı en güzel sıfatlarla anarım, ona hamd ederim. Ondan bağışlanma dilerim, günahlarım için tövbe ederim."

Bir göñül saña varınca seversiñ yā ḫalīlu’llāh

Müʾminler ider arżū senüñle aḳ olur yüzü
Ḫudāya geçer nāzı cümleye sen raḥmetu’llāh

Yolları Ḳurʾān-ı ʿaẓīm ider ümmetleri taʿẓīm
Oḳur ʿilm ider taʿlīm senüñ çündür kemālu’llāh

Ümmetiñe ide yardım seni sevdi sever her kim
Senüñle şādımān olan bulur kemāl raḥmetu’llāh

Kim olur seni sevmez iki cihānda o gülmez
Nārından selāmet bulmaz emri böyle ḳudretu’llāh

Ḫaber virdi şerīʿatden cevāb virdi ṭarīḳatden
Bilen sensiñ ḥaḳīḳatden dolar ḳalbiñ maʿrifetu’llāh

Dilerem ben seni görem ḳāra yüzüm saña sürem
Senden ġayrı kimi bilem sevdigim sen ḥubbu’llāh

Āh n’ideyim gitdi āh aḫret mekānına āh
ʿAcep nece diye dilim geldi Ḫaḳdan daʿvetu’llāh

Budur kim fenā
Güvenme gülse dünyā

239ᵇ

Bunca geldi velī nebī
Āḫir ölüm geldi aña

Vefātü’n-Nebiyyü ʿAleyhi’ṣ-Ṣalātü ve’s-Selām

Ḳaçan bu sūre indi
Altmış üç yaşında idi

Eglenmedi bu fānīde
Kim ḳaldı ḳala dünyāda

Mübārek başı aġrıdı
Geldi içerüye girdi

Ḫażret-i ʿĀyişe raḍıya’llāhu ʿanhā
ʿİzzetile ikrām ḳıldı

Ayaḳ üzerine durdı
Resūlu'llāh otur deyü buyurdı

Ḥażret-i ʿĀyişe oturdı
Resūlu'llāh dizine yatdı

Didi yā ʿĀyişe aġrır başım
Baġladı başı dökerdi yaşı

Ḥasan Ḥüseyin geldiler
Anuñ yanına oturdılar

Öpüşdiler ḳoçuşdılar
Aġlaşup ḥelālleşdiler

Ḥasanı ʿAlīye yolladı
Ḥüseyni Selmāna gönderdi

Geldiler bildiler anlar
Gördiler ḥelālleşdi bunlar

Selmāna dir maḥalleye var
Gelsünler mescīde anlar

ʿAlīyi çārşūya yollar
Didi kim cemʿ olup gelsünler

240ª

Didi naṣīḥat idem anlara
Bugünki gün bunlara

Selmān varıp maḥalleye söyledi
Ḫātūnlar geliñ sizi ister didi

İki cihān faḫri oḳur sizi
Göreyim gelsünler didi sizi

Vaʿde yerine gelir ʿömür tamām
Şimdi ister sizi geliñ hemān

Ḫātūnlar bu sözi işitdiler
Melūl olup gözyaşını dökdüler

Geldiler mescide aġlayu
Yürekler cigerleri ṭaġlayu

ᶜAlī ṣoḳaġa vardı aġlar
Ey ᶜazīzler baḳın n'oldu ḥaller

Resūl Ḥażreti ne ḥāldedir
Mübārek başı aġrır sizi istedir

Vaᶜẓ u naṣīḥat idecek
Ah el-vedāᶜ aḫrete gidecek

Bu ḫaberi anlar işitdiler
Gözyaşıyla ahı efġān etdiler

Yürekleri yandı ḳaynar özleri
Yaşıla doldı cümlesiniñ gözleri

Dükkān ḳapamaġa ḳalmadı mecāl
Yaş yerine dökerler idi ḳan

Mescide cemᶜ olup bir yire geldiler
Kendilerin bilmediler n'eddiler

Ḥażret-i Resūl ᶜAleyhi's-selām
Geldi menbere vaᶜẓ u naṣīḥat tamām

Didi ey yārenlerim ben size
Naṣīḥatler etdim cümleñize

240[b]

Ḥaḳḳı bāṭılı ḥelāl ḥarām
Emri nehyi ḫayrı şerri beyān

Eyledim bildirdim bilirsiñiz
Bu ᶜameller üzere ḳalırsıñız

Cümle iḳrārile taṣdīḳ etdiler
Mübārek yüzüne ol dem baḳdılar

Gine buyurdı ey yārenlerim
Tañrı bir ḳuluna dise bunları

Diler misiñ dünyā durduḳça dur
Dilerseñ beni iḫtiyār ḳıl

Tañrı diledi deyü ol
Söyledi böyle Resūl

Bildiler kim Resūl aḫrete gider
Aġlaşdılar yaş yerine ḳan çıḳar

Resūl Ḥażreti evlerine geldi
Aṣḥāblar cümle çaġrışup aġladı

Şöyle kim yaḳalar yırtup açdılar baş
Āhları fiġānları gözleri doldı yaş

Resūl Ḥażreti eve geldi oturdı
ʿĀyişe anamız evinde zārılar ḳıldı

Bu ḥaldeyken ḳapıya bir ʿArab geldi
Resūl Ḥażretile ḳaydum var didi

Resūlu'llāh bildi kim gelen ʿAzrāʾīl
ʿĀyişe Anamuz didi gelme vaḳti degil

ʿĀyişe eve girince ʿArab bile girdi
Vardı Resūlüñ yanına vardı

Resūl didi yā ʿAzrāʾīl ne geldiñ
ʿAzrāʾīl dir ziyārete geldim

Ammā destūr ola buyuruḳ yerine
Gele deyü söyledi Ḥabībine

241ª

Resūlu'llāh buyurdı ey ḳarındaş
Biraz ḳatlan gelsün Cebrāʾīl ḳardaş

Cebrāʾīl geldi nece biñ meleklerile
Hep ḳara geyinmişler cümle bile

Resūlu'llāh didi yā Cebrāʾīl
Ümmetimi kime ışmarlayum dir

Cebrāʾīl dir Mūsā Hārūna ışmarladı
Buzaġu başına ṭapdılar didi

Gel biz Tañrıya ışmarlayalum
Senüñle böyle Ḥaḳdan dileyelüm

Geldi ʿAzrāʾīl ilerü
Ḥabību'llāh ṣovuḳ ṣular isteyü

Ṣuyı dutardı mübārek elinde
Dirdi yā İlāhī söyler dilinde

Ölümümi asān eyle didi
ʿAzrāʾīl dir yā Resūl n'olduñ didi

Seniñ cānıñı alma ne gibi
Ṣarı yaġdan ḳıl çeker gibi

Cebrāʾīl dir yā Muḥammed Tañrı baña
İder selām ne diyem dirsiñ baña

Dilerse ʿarşıma çıḳarayın anı
Dilerse kürsime ḳoyayım onı

Resūl eydür ümme[t]imi ḳomazam
Ümmetlerimden ben ayrılmazam

Vaṣiyyet eyledi ben ölürem
Ḳurʾānı size bıraḳdım giderem

Didi anuñla eyleñ ʿamel
Anuñ emriyle eyleyüñ ʿamel

Emri nedir anı ṭuṭuñ
Nehyi nedir bilüp ḳaçıñ

241ᵇ

Yiyiñ ḥelāli yimeñ ḥarām
Sünnetim üzere oluñ tamām

Tañrıya ışmarladı cān virdi
Aṣḥābıñ baʿẓışı delüye döndi

Baʿżısınıñ dilleri dutuldı
Baʿżısı delü dīvāne oldı

Nece idelim deyü aġlaşdılar
Virdi Tañrı uyḳuya irişdiler

Oldı bunlara maʿlūm gömlegi
İçinde yuyalar mübārek teni

Zīrā anı göz doymaz baḳmaġa
Yürekler mi dayanır gömlegi çıḳmaġa

Anlar biz nice idelim didi
Allāh anlara bir uyḳu virdi

Gömlegi içinde anı yuyalar
Namāzın ḳılup öldügi yire gömeler

Şāfiʿī gömlegi içinde yur
Ḥanefī çıḳarır öyle yur

Resūlu'llāha maḥṣūṣ zīrā
Gömlegile yıḳaması aña

Ḥabību'llāh vücūdu nūr
Anı ʿüryān kim ola kim yur

Geldi Cebrāʾīl nece biñ melekle
Namāzın ḳıldılar Ḥaḳḳa dilekle

Ebū Bekiri ḫalīfe dikdiler
Oldu imām namaẓını ḳıldılar

Şāfiʿī ölüye iki kez ḳılur
Ḥanefī bir kez namāzın ḳılur

İmām-ı Aʿẓam didi Resūle
İki kez namāz ḳılması aña göre

242ª

Ah dünyādan gitdi Ḥabīb
Cümle dertlilere ṭabīb

Ah gitdi ġayrı n’olur
Başīreti olan görür

Ola müᵓmin ve müᵓmināt
Sevenler anı bulur

7 + 7 = 14

Seniñ ᶜaşḳıña düşen yā Muḥammed Muṣṭafā
Senin şevḳıñle durur yā Muḥammed Muṣṭafā

Aṣḥābları eyledi feryād bildiler odur Ḥabīb ẕāt
Aġlar müᵓmin ve müᵓmināt yā Muḥammed Muṣṭafā

Ah nideyim bu dünyā bunuñ ṣoñı fenā
Ümmetinden geçmez ᶜayān yā Muḥammed Muṣṭafā

Odur ümmetī diyen ümmetī deyüp duran
Yüzün secdeye ḳoyan yā Muḥammed Muṣṭafā

Bu cihāna geldi ümmetī deyüp durdı
Cümle nebī ümmet oldı yā Muḥammed Muṣṭafā

Melekleriñ faḫri senüñledir iftiḫārı
Sevgüli çihār-ı yāriñ yā Muḥammed Muṣṭafā

Ebū Bekir ᶜÖmer ile ᶜOs̱mān ᶜAlī anlarile
Aġlaşdılar cümle bile yā Muḥammed Muṣṭafā

Ḥasan Ḥüseyin anlar yā ceddī didi bunlar
Gözlerinden çıḳar ḳanlar yā Muḥammed Muṣṭafā

ᶜĀyişe Anamız anlar ḥüznile cigerin ṭaġlar
Muᶜcizātların söyler yā Muḥammed Muṣṭafā

Ḥażret-i Fāṭımā didi ah bubam ben n’olam didi
İşidenler aġladı yā Muḥammed Muṣṭafā

Buyur yā Fāṭımā altı aydan ṣoñra baña
Dir ḳavuşdurur gine yā Muḥammed Muṣṭafā

Medīnede er ile ᶜavrat eylediler nece feryād
Āh el-firāk yā Muḥammed Muṣṭafā

242[b]

Yerine Ebū Bekri etdiler ḫalīfe anuñ
Vaṣiyyet böyle idi yā Muḥammed Muṣṭafā

Şimdi oldı el-firāḳ elemleri gel bıraḳ
Virem rūḥıña ṣalavāt yā Muḥammed Muṣṭafā

Odur Allāhıñ ḫāṣı etdiler aña yası
Şimdi oḳu bu dersi yā Muḥammed Muṣṭafā

Getir ṣalavāt aña şefāʿat irişir saña
Sulṭān iki cihāna yā Muḥammed Muṣṭafā

Her kim seni bunda sever seveni Allāh sever
Kāmillere kemāl irer yā Muḥammed Muṣṭafā

Yarın maḫşer ola yetişirsiñ ṣırāṭa
Ümmetiñle cennete yā Muḥammed Muṣṭafā

Ah senüñle bile Ḳaygulu bile ola
Seniñ şefāʿatiñ ile yā Muḥammed Muṣṭafā

Fānī cihāna kim ḳalır
Gitdi Muḥammed Muṣṭafā

Vir ṣalavāt rūḥına sen
Dāreynde bulasıñ ṣafā

Vefāt-ı Ḥażret-i Fāṭımātü'z-Zehrā Raḍıya'llāhu ʿAnhā

Ḥażret-i ʿĀyişe böyle buyurdı
Raḍıya'llāhu ʿanhüma didi

Gicelerde iplik egirirdim
Fāṭımānıñ yüzünüñ nūrıyla görürdüm

Gör imdi Allāh anı n'ider
Resūlüñ vafātı altı ay geçer

Ḥabību'llāhıñ sevdigi ḳızı
Sevgisiyle sever idi özü

Anı Ḥażret-i ʿAlīye virdi

Ḥasan Ḥüseyin anası oldı

243ª

Dünyāda çekdiler nece zaḥmet
Āḫretde bulalar yarın raḥmet

Anlarile bile yar ḳıla Allāh
Anlarile bile ḥaşr eyleye Allāh

Günleri mücāhedeyle geçdi
Faḳrile faḫr iden anlar idi

Kim bu cihāna kim güvenir
ᶜĀḳıbet ol menzile varır

Anlarıñ ᶜamelleri yüce
Anları sever Allāh nece

Şefāᶜat idiciler anlar bize
Niyāzlar idiciler bī-niyāza

Ḥabību'llāhıñ sevgüli ḳızı
İde şefāᶜat ḳabūl ḳıla cümlemizi

8 + 8 = 16

Diñne imdi naṣıl diyem eyleyindi murādātı
Ḥabību'llāhıñ evlādı bulam dirseñ maḳṣūdātı

Ḥażret-i ᶜAlīye virdi aña anı tezvīc ḳıldı
Kim ola bu benim didi bulamaz soñra rāḥatı

Ḥasan Ḥüseyine ana müᵓminler anı seve
Ḳıyāmet günleri bula şefāᶜatçi insānātı

Bu dünyānıñ soñı vīrān vīrān olduġını bilen
Egilerle egi olan ider anlar münācātı

Alındı ḥiṣṣeler andan sevindi sevesiñ cāndan
Ḳaldır göñlüñi gümāndan ola ḳabūller ḥācātı

Kim fānīde kimi sever yarın anda anuñla olur
Evlād-ı Resūli sev kim bulasıñ sen şefāᶜati

Geldiler dünyāya anlar bildiler anı egiler
Egilerle ḳonuşanlar bilmediler nedāmātı

Ḥabību’llāh gidince tamām altı ay olunca
İrişdi ölüm anca geldi vaḳt u zamānātı

243[b]

Budur Fāṭımātü’z-Zehrā anası Ḫadīceti’l-Kübrā
Dirler idi dāʾim şükri ider şükür şükriyyātı

Dünyādan aḫrete gitdi Haẓret-i ʿAlī baḳ n'eddi
Resūlüñ ḳabrine eletdi diñneyesiñ muʿcizātı

Elini çıḳarup Ḥabīb didi yā ʿAlī virgil
Ḳızım Fāṭımāyı baña virindi vir emānātı

Ḥabību'llāhıñ yanına anı ḳomadı bunlar
Baʿżılar bir ḳabirdedir söylerler bil rivāyātı

Hamduli’llāh şükür olsun
Bizi etdi Aḥmede ümmet

Muʿcizātları ẓāhirā
İki cihān ider şefāʿat

Vefāt-ı Ebū Bekir Raḍıya’llāhu ʿAnh

Ebū Bekir raḍıya’llāhu ʿanh anı
Diñne diyem saña n’ola ḥāli

Ḥabību’llāha oldı ṣıddīḳ
Cemāline olur idi ʿāşıḳ

Ḳaçan gördi rüʾya aldı ḫaber
Aña ḫaber virdi idi muʿabber

Ḳızı ʿĀyişeyi aña virdi
Ḥabību’llāhı dāmād idindi

Her emir gelirse iderdi īmān
Ḳalbine getirmedi ẕerre gümān

Anuñ içün aña ṣıddīḳ dirler

Taṣdīḳ idüp iḳrār üzere dururlar

Resūlu'llāh bu kelāmı dir idi
Ebū Bekri böyle medh eyledi

Şimden girü nebī gelmeye
Ebū Bekirden yig kişiye güneş doḳunmaya

244ª

Ebū Bekiriñ çoḳ mālı var idi
Mālını cānını yoluna ḳodı

Buyurdı bir gün anı Resūlu'llāh
Didi yā Ebū Bekir Ḥabību'llāh

Senüñle benim aramda olmaya
Bir farḳ aramızda ẕerre ḳalmaya

Ebū Bekir çün namāza oldı imām
Ḳıldılar namāzın cümle tamām

İder iseñ taṣdīḳ
Ebū Bekir gibi eyle

Bulayım diriseñ istiḳāmet
Eyle iḳrār taṣdīḳ eyle

8 + 8 = 16

Resūlu'llāh buyurmuşdur Ebū Bekir çün ḥālātı
Dut ḳulaġın diyem saña işid imdi ḥikāyātı

Ḥabību'llāh buyurdı uçmaġıñ kilidi ola
Ebū Bekir elinde dura kimden olur rıżāyātı

Açılır cennet ḳapusı nūrdan divārı hepisi
Olunca Ebū Bekiriñ rıżāsı ider Allāh ᶜināyātı

Buyurdı bir gün Resūl her kim yeryüzünde ola
Ulu görmek diler ise Ebū Bekirde nişānātı

Buyurdı ᶜAleyhi's-selām diñneyindi nedir kelām
Beşerde üç yüz ḫuyu tamām biriyle bulur selāmātı

Her kim bu ḫulḳile olsa girirler uçmaġına
Olur müʾminlerle bile bulur anlar hidāyātı

Ebū Bekir anda idi Resūlu'llāh ṣordı
Bu ḫulḳdan bende ola mı görsem deyüp cennātı

Didi kim yā Ebū Bekir üç yüz ḫulḳ sende ola
Seni efḍal ḳıldı Allāh deyüp böyle şehāḍātı

6890 Ḳuṭb-ı ʿalem ṣāḥib ṣıddīḳ ʿālim zāhid müttaḳī
Ṣādıḳlarıñ bu serveri ḫulūṣile ṣādāḳāti

244[b]

Ḳıyāmet güni ola ḳabirden ṭūra
Ebū Bekir gelüp ire budur anuñ ʿalāmātı

İki yıl dört ay ḫilāfet eyledi o
Altmış üç yaşına girdi geldi ecel bil vefātı

Aḫrete eyledi sefer egiler arżū çeker
Her kim bunları sever ider Allāh cemʿiyyātı

Sevip böyle bu cānları
Cānlar içinde cānānları

6895 **Ḥabību'llāhıñ ḫāṣ yārları**
Olur cennet makāmları

Vefāt-ı Ḥażret-i ʿÖmer Raḍıya'llāhu Teʿālā ʿAnh

4 + 4 = 8

Resūlu'llāh duʿā etdi
Amān yā Rabbenā didi

Ebū Cehil ya ʿÖmerle
İslāmı ẓāhir eyle

Ḥażret-i ʿÖmer geldi İslāma
Ṣıdḳile girdi īmāna

ʿAbdullāh bin ʿÖmer didi kim
Resūlu'llāhdan işiddim

Uyurdum gördüm rüʾyā
Baña südden ḳadeh gele

Anı içdim irdi biraz
ʿÖmere virdi içdi beyāż

Ṣovuḳ idi vucūdumı
Aldı benim ḫarāretimi

Didiler yā Resūlu'llāh
Teʾvīlini di Nebiyyu'llāh

Didi ʿÖmer ʿilm olucek
ʿİlmile kemāller bulucek

245ª

Eger ben gelmeyeydim cihāne
Nebīlik gelir ʿÖmere

Benim dörtdür vezīrim
İki gökde ikisi yerde bilüñ

Gökde Cebrāʾīl Mikāʾīl
Yerde olan Ebū Bekir ʿÖmer bil

8 + 8 = 16

Buyurmuşdur Nebiyyu'llāh diyem saña ʿilmiyyātı
Ne dimişdür Ḥabību'llāh gerçekdir Ḥaḳ kelimiyyātı

Emīri'l-müʾminīndür dīniñ çerāġı budur
ʿĀlim ü müttaḳī odur ʿilmile ola ʿameliyyātı

ʿĀlemiñ ola ḳuṭbı cihānıñ revnaḳı
ʿĀdil ola ḥākim ola ʿadliyle ola ḥükmiyyātı

Kendi oġluna n'eddi şerīʿat üzere gitdi
Emru'llāh üzere etdi sevmez idi nehiyyātı

Görünce anı cinnīler ḳorḳar idi şeyāṭīnler
İşi ʿadāletle anuñ heybetile vücūdātı

Resūlu'llāh buyurmuş diñne cevābı ne dimiş
Emr eyleyem ʿÖmere ben söyler nedir derecātı

Ṣırāṭ köprüsüni geçe uçmāk ḳapuların aça
Kevs̱er şarābından içe göre ola maḳāmātı

Ebū Bekirden ṣoñra on yıl altı ay
Ḫalīfe oldu cihāne iderdi emriyyātı

Altmış üç yaşına irdi Firūz adlu bir ḳul vardı
Ġāyet ẓālim kāfir idi oldı şehīd şehīdātı

Namāz içinde idi bıçaḳla içerü girdi
Yedi yirden yara urdı cān cennete cināyātı

Resūlu'llāh ravżāsında Ebū Bekiriñ yanında
Eylediler defn anda bulur anda ẕevḳıyyātı

Düşünüp fikr eyleseñ nedir bilinmez ḥikmeti
Sevdigini ider böyle ʿāşıḳlarıñ ʿışḳıyyātı

245[b]

Aldıñ ise bundan cevāb
Ararlar gezerler s̱evāb

Emrini dut nehyinden ḳaç
Ḥelāli bil ḥarāmı eyle iḫrāç

Vefāt-ı Ḥażret-i ʿOs̱mān Raḍıya'llāhu Teʿālā ʿAnh

ʿÖmerden ṣoñra Ḫalīfe ʿOs̱mān
Aña naṣīb eyledi Raḥmān

Resūlu'llāh aña eyledi duʿā
Yarlıġasıñ Allāh seni deyü s̱enā

Ḥaḳ duʿāyı kabūl eyledi
Cümle günahlar yarlıġandı

Resūlu'llāh ʿAleyhi's-selām
Bu kelāmı diñne nedir beyān

Didi uçmaḳ içre ola bir gün berḳ
Bu cevāb ile farḳ eyleyüñ farḳ

Uçmaḳ ehli bunı ṣordılar
Bu ne berḳ deyüp gördiler

Ḥaḳ Teᶜālā buyurur şöyle kim
Bu nūr berḳi degüldür bilüñ kim

Ḥażret-i ᶜOs̱mān ḥücreden çıḳar
Ayaġında naᶜliniyle gider

Anuñ naᶜlini berḳidür
Ḥażret-i ᶜOs̱mānıñ nūrı berḳidür

Dünyāda iken ᶜamel ider
Naᶜlini berḳi cennete gider

Sever Allāh ḳul olanı
ᶜAmeller idüp duranı

Budur ᶜOs̱mān-ı z̲ü'n-nūreyn
Budur emīrü'l-müᵓminīn

246ª

8 + 8 = 16

Ḥażret-i Resūl anı iki kerre etdi dāmāt
Sever anı Ḥabīb ne ola bil kerāmātı

Ḫarç eyledi mālını güzel geçirdi ᶜömrüni
Cemᶜ eyledi Ḳurᵓānı ṣıdḳiledür ṣadāḳāti

Şöyle anı bir gecede oḳurdı Ḳurᵓānı
Namāz içinde tamāmı ider idi taṣdīḳātı

Ferişteler olur ḥayrān ḥarām olur aña nīrān
Bütün ider idi īmān ḳalbde ḳomaz gümānātı

Resūlu'llāhıñ yāri inᶜām eylemiş Bārī
Güz̲elce eyler ᶜameli oḳur ᶜilmi var ᶜameliyyātı

Odur mecmaᶜu'l-Ḳurᵓān odur meᶜānī'l-īmān
Derdine bulmuşdur dermān ḳalbi ṭayyib ṭayyibātı

Bir günde Resūlu'llāha baġışladı üç yüz deve
Ḳarışır yarın yāra severdi ḫayır ḫayrātı

ᶜÖmerden ṣoñra n’oldı on iki yıl ẖalīfe oldı
ᶜAdālet eyler idi sevgülidür ᶜalāmātı

Zi’l-ḥicce ayında anı muṣḥaf oḳur iken şehīd
İtdiler cennete gitdi tamām ᶜömür ᶜömriyyātı

İki rivāyet etdiler yaşı ṭoḳsan didiler
Aẖrete mekān dutdılar cennet maḳām mekānātı

Baᶜżılar didiler aña seksen altı yaş deyü
Aña da ecel irişdi faḳīrlere iderdi iḥsānātı

Fenādan gitdiler anlar uçmaḳ maḳāmına bunlar
Şehīd oldı arı cānlar oldular hep ferāḥātı

ᶜAcep ḥaller kimlere ola
Kimi sever aña vire

Sevdigini ider böyle
Ṣıdḳıñı Tañrıya baġla

Vefāt-ı Ḥażret-i ᶜAlī Raḍıya’llāhu Teᶜālā ᶜAnh ve Kerrema’llāhu Vechehu

246[b]

Saᶜīd İbn-i Vaḳḳas buyurur
Resūlu’llāhdan işidüp duyurur

Resūlu’llāh buyurmuşdur aña
ᶜAlī benim ḳatımda naṣıldır diyem saña

Hemān Mūsānıñ yanında Ḥārūn gibi
Şol ḳadar farḳı vardır didi

Beni yaratdı ẖātemü’l-enbiyā
Şimdi gelir ᶜāṣıḳān-ı evliyā

Daẖı buyurdu kim ᶜAlī benden
Fikr eyle maᶜnāya kim ᶜAlī benden

Meger diyem şöyle imiş kelām
Nebīlik bende ẖalīfelik ᶜAlīde tamām

Ṣaḥābelerin bahādırı ʿAlī
ʿĀlimlerüñ ʿāmilleri velī

Her kim dir ki Ādemiñ ʿilmini göre
ʿAlīniñ yüzüne naẓar eyleye

Eger Şītiñ ʿilmine İdrīs rifʿatine
Nūḥuñ daʿvetine İbrāhīmiñ seḫāvetine

Mūsā ṣalābetine Dāvūd ḫilāfetine
ʿĪsā zühdine Zekeriyyā şehādetine

Eger isterse Yaḥyā ʿaṣametine
Eylesüñ naẓar ʿAlīniñ yüzüne

Zīrā ʿAlīniñ bir āyine gibi yüzi
Bu kemāller hep ʿAlīde gözükdi

Ḫilāfetiñ müddeti otuz yılda tamāmātı
Ebū Bekir ʿÖmer ʿOṯmān Ḥażret-i ʿAlī nihāyeti

Beş yıl ʿAlī oldı dördi otuz yıl durdı
Ḫalīfelik tamām oldı diñnediñ mi kelimātı

Ṣoñra begler eline irdi dünyā devir devir oldı
Şimdi pādişāhlar geldi ide Allāh ʿināyātı

247ª

Ḥażret-i Resūlüñ ʿAlī ġāyet sevgüli yāri
ʿAḳıl-ı kāmildür anı derc ola cümle muḥaḳḳīḳātı

Şehīdleriñ serdārı aṣḥābларıñ ḳaḥramānı
Fāṭımā Ananıñ yāri tekmildür kemālātı

Resūlüñ ʿammīsi oġlı idindi dāmāt anı
Tañrınıñ arslanı velī saḫīlerden saḫāvātı

Altmış üç yaşına girdi Kūfe şehrine vardı
İbn-i Melcem anı vurdı oldı anda şehīdātı

ʿAlīyi etdiler şehīd ḳıldı namāzını Ḥüseyn
Cāmīniñ yanında anuñ defn olundı ḳabriyyātı

Cemāzīye’l-evveliniñ sekizinci güni dünyāya
On beşinci güni şehīd etdiler bil şehādātı

Ah nideyim emr-i Ḫudā Ḥabībullāh gitdi bundan
Ebū Bekir ʿÖmer ʿOs̱mān Ḥażret-i ʿAlī Ḥaydariyyātı

Anlarıñ ḥurmetine yā Rab rāżısıñ anlardan sen
Ḳaygulu bī-çāre ḳuluñ ʿaf oluna taḳṣīrātı

Āh nideyim gitdi āh
Ḫilāfetlik tamām oldı

Otuz yıl içinde
Anlar gidüp cennet camāli buldı

Vefāti’l-Ḥasan ve’l-Ḥüseyn Raḍıya’llāhu ʿAnhümā

Ḳaçan kim Ḥasan doġdı
Cebrāʾīl Resūle geldi

Didi kim yā Muḥammed kelām
Tañrıdan size selām

ʿAlīniñ oġlı oldı
Mūsānıñ adını didi

Zīrā Mūsānıñ adı Teber
ʿİmrān dilince ḫaber

247[b]

ʿArabca ḳoyasıñ Ḥasan
Güzel bir ola aḥsen

Yılı anuñ tamām oldı
Bir oġlı daḫı doġdı

Cebrāʾīl aña geldi kim
Hārūnuñ adını ḳo didi kim

ʿİmrān dilince Tüberre idi
ʿArabca Ḥüseyin dindi

Cebrāʾīl ḫaber virdi

Ḥaḳ Teʿālā böyle adın ḳoñ didi

ʿİmrān dilince Tüberre idi
ʿArabca Ḥüseyin dindi

Cebrāʾīl ḫaber virdi
Ḥaḳ Teʿālā böyle adın ḳoñ didi

Resūlu'llāha ṣordılar
Saña sevgüli kimdir didiler

Enes rivāyet eyledi
Ḥabību'llāh böyle söyledi

Baña sevgülidir bunlar
Ne güzel sevgülidir bu cānlar

Ḥażret-i ʿAlī buyurdı
Ne güzel vaṣfını didi

Resūlu'llāhıñ vücūdı
Ḥasana beñzer ṣadrına varınca didi

Ṣadrından ḳademine dek
Ḥüseyne beñzer buyurdı

Ne güzel yaratmış Allāh
Ceddi Muḥammed Resūlu'llāh

Bir gün medḥ eyledi benne
Ne buyurmuş anı diñne

248ª

Dir ki Ḥasan didi yigem
Ḥüseyn didi ben de yigem

Bunlar ʿAlīye irişdiler
İki ḳarındaş söyleşdiler

Ḥasan didi ben yigemdür
Ḥüseyn didi ben yigemdür

ʿAlī didi ben bilmezem

Dedeñize diñ diye size

Muḥammede geldiler
Böyle bu ḥāli ṣordılar

Didi ben daḫı bilmezem
Bu sözüñ medḥini idemezem

Derḥāl geldi Cebrāʾīl
Ṣordılar aña bunı bil

Gitdi Cebrāʾīl Allāha
Bu ḥāli bildirmege

Ḥażret-i Allāh buyurdı
Cebrāʾīl cennete vardı

Uçmaḳdan bir elma aldı
İkisiniñ üzerine bıraḳdı

Cebrāʾīl cennete vardı
Cennetden bir elma aldı

Getirdi elmayı ḳodı
Elma iki pāre oldı

Yarısı Ḥasana geldi
Yarısı Ḥüseyine degdi

Şimdi bildiñ anları
Anlar naṣıl sevdikleri

Ḥaḳ Teʿālānıñ sevgülileri
Muḥammed ʿışḳına fidā cānları

248[b]

Birbirinden ayrılmadılar
Kemāllerini bildiler

Gelindi sūʾi göñüllerden
Çıḳār ġill ü ġişşi ḳālbden

Bunlar ʿAlī evlādları

Fāṭımā Ana oġulları

Ceddi Muḥammeddür anlaruñ
Ah severim sevgüli cānları

Müʾminler sever anı
Sevmeyenlere müʾmin dinilir mi

Ol iki cānları sever Allāh
Medḥini ider Ḥabību'llāh

Sevmeyeniñ oddur yeri
Sevenlerdir velīyu'llāh

8 + 8 = 16

Gelindi diñne bu ḥāli niçün oldılar şehīḍ
Kerbelāda iki cānlar anları etdiler şehīḍ

Muʿāviye oġlı doġrıya degildir meyli
Sevme ṣāḳın o melʿūnı laʿīndir Yezīddir Yezīd

Uçmaḳ didi bir gün yā Rab baña miskinler gelir
Hep faḳīrleri dolduruñ kimler żaʿīf ola mürīḍ

Ḥaḳ Teʿālā buyurdu kim ʿizzim celālim ḥaḳḳı çün
Seni müzeyyen ḳılam Ḥasan Ḥüseyindir saʿīd

Saña anlar gele dura maḳāmları bura
Anlar uçmaġıma gire olmayalar senden baʿīḍ

Günden güne artar zīnet bulalar sende selāmet
Saña gelir saña Muḥammed ümmetleri girer bulur vaʿīḍ

Ḥasana virdiler aġū cennet olur anuñ yeri
Anlar Allāhıñ ḫāṣ ḳulları sevüp ḳālbiñi arıd

Şeḥīd eylediler anı Ḥasan ile Ḥüseyini
Yezīd ol iki cānları laʿīn melʿūn melʿūn Yezīd

249ª

Olmazdı Yezīde laʿnet evvel zamān içinde
Resūlu'llāhıñ ehli[ne] ihānet eyledi Yezīd

Yevm-i ʿaşūre oldı ʿömürler āḫire irdi
Fānīden bāḳīye gitdi Ḥasan Ḥüseyindir şehīd

Resūlu'llāh muḥabbetle Ḥasanı aġzından Ḥüseyini boynundan
Öpüp muḥabbet idince dimiş anı işid

Cebrāʾīl getirdi üç şāl biri ḳara biri ṣarı
Biri ḳızıl idi anuñ ne ḫaber virir işid

Ḥaḳ Teʿālā selām ider baña ḳarşu öper evlād
Ḥasana aġu virdirem Ḥüseyini etdirem şehīd

Ḳara ṭonı kendi geysün Ḥasana ṣaruyı virsüñ
Ḥüseyn ḳızılı geysüñ etdirem anları şehīḍ

Bir ḳalbde iki sevgü yaraşır mı deyüp anı
Bildirdi bir ʿAẕīm Ġanī sebebile oldı şehīd

Cümlesi hep ḥikmetu'llāh her ḥālde var ḳudretu'llāh
Sevdigini ider Allāh sevdigi çün ider şehīḍ

Ḥabību'llāh ʿışḳına nece cānlar fidā olur
Anuñla Ḥabībine verir bu rütbe olur şehīḍ

Sevince Allāh ḳulunu uçmaḳ ider yerini
Ḫoş göresiñ virdigin görenler olur şehīḍ

Her dāʾimā ḳula naẓar ṣabr ehline olur naẓar
Cümle müʾminleri yazar rıżāyı sevenler saʿīd

İlāhī dilerem yā Rab egilerle eyle egi
Ayırma bizi igiden sevgüñle eyle saʿīḍ

Muḥammed Muṣṭafānıñ ʿışḳına ey Ḫudām bizi
Anuñ ḥurmetine Allāh saʿīḍlerle eyle saʿīd

Bir Allāh aḥad Allāh Muḥammed Resūlu'llāh
ʿĀşıḳ ṣādıḳ ḳullaruñla müʾminler ile saʿīd

Ḥasan Ḥüseyini şehīd
Eyledi melʿūnYezīd

249ᵇ

Anlarıñ kendi ḥubbi çün
Eyle yā Rab bizi saʿīḍ

İslāma Bilmesi Lāzımdır

Resūlu'llāhıñ üç oġlı oldı
Biri Ḳāsım biri ʿAbdullāh İbrāhīm idi

Dört ḳızı oldı Ḥabībiñ
Fāṭımā Ruḳiyye Zeyneb Ümmü Külsüm

Ḫātūnları var idi anuñ
Ḫadīce ʿĀyişe Ḫafīẓe Ümmehān bunuñ

Esvede Ümmü Ḥabībe Ümmü Seleme
Meymūne Ṣafiyyeyi duyuñ

Bu evlādlar cümle Ḫadīceden oldı
İbrāhīm Māriye adlu bir cāriyeden idi

Evlādları cümlesi öñünce öldiler
Fāṭımā altı aydan ṣoñra vardılar

Fāṭımāyı ʿAlīye nikāh eyledi
Ḥasan Ḥüseyin andan oldı

Ebu'l-ʿĀṣa Zeynebi virdi
ʿOs̱māna Ruḳiyye Ümmü Külsüm aldı

Anuñ çün Ẕü'n-nūreyn didiler
Resūlüñ ḫāṣ yāridir anlar

Yigirmi dört yaẓıcısı vardır
Ebū Bekir ʿÖmer ʿOs̱mān ʿAlīdür

Zeyd bin Ṣā[b]it ve Muʿāviye
Bunlar kitābet ziyāde ider idi

ʿAşere-i mübeşşirīni bil
Ebū Bekir ʿÖmer ʿOs̱mān ʿAlī'dir

Zübeyr ʿAbdurraḥmān bin ʿA[vf]
Saʿīd İbn-i [Vaḳḳās] ve Saʿīd İbn-i Zeyd

250ª

4 + 4 = 8

Ebū ᶜUbeyde bin Cerrāḥ
Bunlar ehl-i cennet ḥükūmet var

Bunları bilmesi lāzım
Eyle bunlara gel taᶜẓīm

Kendiñe güvenme ṣaḳın
Olagör bunlara yaḳın

Geldiler gitdiler bunlar
Oldular arı bu cānlar

Fitne olup olma ıraḳ
Bunlarıñ ḥāline bir baḳ

Anlar neyi işlediler
Ne ᶜamele başladılar

İde Allāh anlar gibi
Bula başıñız selāmeti

Sevdiler Ḥabībi
Buldular derde ṭabībi

Bu dünyā bir luᶜbe şöyle
Ḳalbiñe naẓar eyle

Olmaya ḳālbiñiz ḳāra
ᶜAmeller olur hevā

Cehennem şiddeti olur
Ḫayırlar şerler ṭarṭılır

Ölüm gelir saña yetişir
Bu dünyā saña naṣıl ilişir

Ġayrı kibirleri çıḳar
ᶜĀṣīleri nāra yaḳar

Kimini sever Allāh
Şefāᶜatçi Ḥabību'llāh

Bunları bilmesi güzel
Ḥaḳḳile eylemiş bazār

250[b]

Sevindi deyüp anları
Eyleyegör ᶜamelleri

Bu cihāna neler geldi
Gelenler biri ḳalmadı

Gelenler gelir bir olur
ᶜĀḳıbet ölümi görür

Neye maġrūr olursuñ sen
Ḳarībce bir degil misin insān

Bunda ḳalmaz cānlar biri
Türābda degil midir yeri

Ġaflet seni hep bürümüş
Seni senden alup gitmiş

Bu ḥāli ḳo ḳīl ü ḳālini
ᶜAmelleriñ eyle egi

Hemān iste Ḥaḳdan iḥsān
Ṣoñuñda olursuñ yeksān

Cevirir yüzü Ḥaḳdan
İnᶜām ister raḥmetinden

Şefāᶜatçi Ḥabību'llāh
ᶜİnāyet eyleyen Allāh

Velīlerden ola himmet
Ḫudādan ola hidāyet

Çoḳdur Ḥaḳḳıñ sevgülisi
Ah olsam anuñ birisi

Lāzım olan saña bilmek
Ṣadāḳat üzere durmaḳ

Allāhıñ var melekleri
İder Ḥaḳḳa dilekleri

Muḳarrebīn Cebrāʾīl
Mikāʾīl İsrāfīl ʿAzrāʾīl

251ª

Her birisi ʿibādetde
Yimez içmez ẕikri tevḥīdde

Neler yaratdı Allāh
Dünyā aḫret anuñ yā Allāh

Peyġamberler geldiler
Daʿvet üzre durdılar

Her biri ḥālince oldı
Ümmetleri ʿamel ḳıldı

Mürsel peyġamberler var
Ṣuḥuf inenleri de var

Biri Dāvūd oḳur Zebūr
Mūsāya virdi Tevrāt

ʿĪsāya İncīl indirdi
Muḥammed Muṣṭafāya Ḳurʾān geldi

Ṣuḥūflar anuñ gerçek
Kitāblar daḫı ḥaḳdır bilicek

Furḳān cümlesinden ʿazīz
ʿAzīz eyledi Rabbimüz

Bu ʿömürler gelir geçer
Ben diyenler ḳalır nā-çār

Dürlü ʿalāmetler gele
Benī Aṣfar ẓuḥūr ḳıla

Çıḳa Deccāl ide daʿvet
Daʿvetine varmaya ḫalḳ

İne ʿĪsā ide ḳatl
Ḳudüsde eyleye maḳtūl

Gele Mehdī cihān ola
İnsān ʿadāleti göre

ʿĪsā ile Mehdī gelir
Ġāfiller hep helāk olur

251ᵇ

Muḥammed şerīʿati üzere yürür
Cihānı gezerler yürür

Medīneye vara anlar
Anlar anda ġayrı duralar

Dābbetü'l-ʿarż çıḳa ḥālā
İnsān ne derece göre

Şimdi maşrıḳdan doġar gün
Maġribden ṭoġısar ol gün

Çıḳa Yeʾcūc ile Meʾcūc
Daḫı neler ide ḫurūc

Ecel ire ʿĪsā öle
Mehdī daḫı öyle ola

İnsān da ḳalmaya biri
Dimeye illā'llāh dili

Ḳala şirārü'n-nās
Ḥayvān gibi ola nās

Ṣoñra üfürüle ṣūr
Biri ḳalmaya vücūdlar ölür

Ḳıyāmet ḳopar ol zamān
Issız ḳalır ḳırḳ yıl tamām

Ne ḳalır ḥāyvān ne beşer
Şöyle bir ḥāle düşer

Hemān bāḳī ḳalır Allāh
Oḳuyundı Ḳul hu vallāh

Cümlesini yaradan o
Gine bilir emrini o

Birisine ḳarışılmaz
Hiç emrine ilişilmez

Ḥüküm ḥükūmet anuñ
Her emrine eyle īmānıñ

252ª

Şöyle kim birdir Allāh
Muḥammed Resūlu'llāh

Ġuru daᶜvālarıñ ḳanı
Eylediñ ben ben seni

Emānet bilmediñ cānı
Ḳadīr Allāh Bāḳīdir Ġanī

8 + 8 = 16

Bu dünyāya güvenme sen bu cihān kimseye ḳalmaz
Yüzüñe güler şimdi döner yüzin vefā gelmez

Ḳanı evvel gelen biri ḳālmamış görüñ biri
Şimdi dürlü olur fendi biliriz hiç sevilmez

Ḳanı Ādem Ṣafiyyu'llāh ḳānı Nūḥ Neciyyu'llāh
Ḳanı İbrāhīm Ḫalīlu'llāh bunuñ ilācı bulunmaz

Ḳanı İsmāᶜīl Ẕebḥu'llāh ḳanı Mūsā Kelīmu'llāh
Gider ᶜĪsā Rūḥu'llāh kemāline irilmez

Ḳanı Ebū Bekir Ṣıddīḳ ḳanı ᶜÖmerü'l-Fārūḳ
Ḳanı ᶜOs̱mān-ı Ẕi'n-nūreyn ṣafāsına güvenilmez

Ḳanı ᶜAlīyü's-Saḫī ḳānı Ḥasan ile Ḥüseyn
Ḳanı Ḥamza ḳanı ᶜAbbās bu menziller durulmaz

Ḳanı ᶜāşıḳ ḳanı ṣādıḳ ḳānı ᶜābīd ḳanı zāhīd
Ḳanı ᶜālim ḳanı kāmil alır cümlesini gelmez

Ḳanı ṣāʾim ḳānı ḳāʾim ḳanı ṣālīḥ ḳānı ʿāmil
Ḳanı bunca nebī var mı kimselere bāḳī ḳalmaz

Ḳanı velī ḳanı deli ḳanı uṣlu ḳanı ʿāṣī
Ḳanı ben ben daʿvāsı yeri bunlarda bulu[n]maz

Ṣanırdıñ dünyā benim māl ı evlāda güveniñ
Dolar fitneler dilüñ bildigiñ ne fayda virmez

İderdiñ daʿvāları elde ḳaldı mı
Ḫayr ʿamel işler yerseñ senden ayrı ḫaber olmaz

Şerrile fesād işi naṣıl ḳurtarır başı
Bu dünyānıñ ḳalır işi ʿazāblara dayanamaz

252[b]

İlişme birine şimdi kimseye eyleme buʿżı
İdegör Ḥaḳḳa niyāzı ʿiḳaba ḳavuşılmaz

Nefsiñe eyleyesiñ cihād böyle bulunur her murād
Orada mīzān ṣırāṭ her ʿameliñ żāyiʿ olmaz

Furṣandı ġani bilme ʿömrüñi hevāya ṣalma
Ġuru daʿvālara dalma yarınki bugüne uymaz

Dirsiñ ki bilirem nesne ḳanı bildigiñ nesne
Saña yardım kimse ḳılmaz bu günler gibi gün olmaz

Artırma ṣaḳın teşvişi ḳaldırma gözüle ḳaşı
Şu cihānda uçar başı benim deyüp diyen durmaz

Ḳanı Muḥammed Muṣṭafā odur ḳalbe viren ṣafā
Bu dünyā müʾmine cefā gelen gider ġayrı gelmez

Egilere ḳavuşasıñ egilerle buluşasıñ
Kāmillerle görüşesiñ seni cüdā ḳılmaz

Nece fayda buna ne dir bir gün ecel bize gelir
Egiler murādın bulur kötüler nārdan ayrılmaz

Ehl-i īmān ehl-i İslām olursa dindār Müslimān
Derdine bulmuşdur dermān ḫayırlı ḳul ʿiḳāb görmez

Bu ne düşün aña göre herkes ᶜamelini bula
Egi kötü bellü ola ḫayr ᶜamel żāyiᶜ olmaz

Herkes zümre zümre ḳopar yarın maḫşer yerine
Sevdiklerini bir Allāh ᶜarşıñ altından ayırmaz

Sevdigi firār olsa ᶜāzābına ider ilḥāḳ
Zebānīlere emr ider cezālar olur ḳalmaz

Kimini nārına atar ᶜaẕāb-ı elīme elter
Günden güne ᶜaẕāb çeker ebed ḳalır ḳurtulmaz

Kimi cennet içre olur ṣāfā rāḥat güzel bulur
Günden gün zīnete varır andan ġāyrı ᶜaẕāb olmaz

Kimi dīzāre elter kendine mensūb ider
Böyle ḳulları var Allāhıñ hikmetinden suᵓāl olmaz

253ª

Amān yā Rabbenā Allāh
İki cihānda eyle saᶜīd

Göster dīzārıñı Allāh
Mensūb-ı bi'llāh eyle ḳārīb

Aḥvāl-i Yevme'l-Ḳıyāmet

Ḳale'llāhu teᶜālā "ᶜAmme yetesāᵓelūne ᶜani'n-nebeᵓi'l-ᶜaẓīm ellezī hüm fīhi muḫtelifūn kellā se yaᶜlemūne s̲ümme kellā seyaᶜlemūne elem yecᶜali'l-arżā mihāden ve'l-cibāle evtāden ve ḫalaḳnāküm ezvācen"[525]

6 + 5 = 11

Gelindi ᶜAmme sūresin
Diñne imdi ne diyesiñ

Ḥażret-i Allāh buyurmuşdur
Ḥabībine göndermişdür

Sen Ḳurᵓāna eyle īmān

[525] "Birbirlerine neyi soruyorlar? O büyük ve önemli haberi, hakkında ihtilafa düştükleri şeyi mi? (Tartışmalarına gerek) Yok, yakında öğrenirler. Yok yok, yakında öğrenirler! Yeryüzünü bir beşik yapmadık mı? Dağları da birer kazık… Sizi (bedeniniz ile ruhunuzu, birbiri ile) eşleşmiş halde yarattık." en-Nebe 78/1-8.

Nūrula münevver ola hemān

Kim ki bu āyeti oḳur
İkindi ṣoñuñda oḳur

Ḳırḳ āyetdür tamām
Yüz yetmiş üç kelimedür beyān

Yedi yüz yetmiş ḥarfdür bilesiñ
Anı sen ābdestile oḳuyasıñ

Her ḥarfine onar s̱evāb vire Allāh
Oḳuya bu s̱evābı bula ḳullar

Ābdestile oḳur bulur
Ḥarf başına yigirmi beş s̱evāb olur

Eger namāzda oḳusa tamām
Her ḥarfine ellişer s̱evāb beyān

Eger oru[ç] ṭurur iken oḳuya
Her ḥārfine yüzer s̱evāb bula

253ᵇ

Cennetde bula anuñ ecrini
Allāh anuñ uçmaḳ ide mekānını

Münāfıḳlar Resūle dürlü didiler
Ḥażret-i Allāh sūre-i ʿAmme buyurdılar

Ḥaḳ Teʿālā Cebrāʾīle buyurdı
Sūre-i ʿAmmeyi Ḥabībime indir didi

Cihān faḫri Muḥammed Muṣṭafāya
ʿAmme sūresin inẕāl itdi aña

Yā Muḥammed seniñ ümmetiñ n’ider
Niçün dürlü iḫtilāf ider

Ulu ḫaberden iḫtilāf ider
Yarın anlar cehenneme gider

Müʾminlere Ḳurʾān-ı ʿaẓīm ḥaḳdır

Müʾmin ola şüphe olmaya pākdir

Her kim Ḳurʾān-ı ʿaẕīmi sever
Ḥaḳ aña ne ʿaẕāb ne suʾāl ṣorar

Hemān cennetine ider idẖāl
Ehl-i īmāna böyledir aḥvāl

Diyesiñ birdir Allāh ḥāḳdır
Resūlu'llāh ḥaḳ nebīdir şüphe yoḳdur

Böyle iḳrār idendir ehl-i īmān
Böyle ṭaṣdīḳ iden ʿaẕāb görmeyen

Her kim inkār ider o münāfıḳ
Cehennem nārında ʿaẕāba lāyıḳ

Şimdi iḳrārile bunda dursañ
Münāfıḳlar defterinden çıḳasıñ

Yarın görmeyesiñ ʿaẕāb
Suʾāl āsān ola görmeye ʿiḳāb

Ḥaḳ Teʿālā bu sūreyi yolladı
Müʾminler cümle īmān eyledi

254ª

Buyurur ki sizler ḥaḳ bilüñ
İnkār itmeñ bu ʿamelden yıġlınuñ

Şimdiden bilesiz iḳrārı
Ḳabirde görürsüñüz suʾāli

Ḳıyāmet ʿayne'l-yaḳın olur
Ḫayr şer ʿameller ẓāhir olur

Ḥaḳḳile bāṭılları şimdi bilesiñ
Ṭarīḳ-i müstaḳīm anda bulasıñ

Eger āyet ḥadīṯ eylerseñ īmān
Selāmete irersiñdir ve's-selām

Īmānile aḫrete gidenler n'olur

Girir cennete varır cemālin görür

Bu ḥāle ᶜāşıḳām āh
Ẕunūbum çoḳdur günāh

Maġfiret ṣāḥibi Allāh
Ḳulun sever Laṭīf Allāh

7 + 7 = 14

Buyurmuşdur Teᶜāla'llāh niçün ola iḫtilāf
Yerleri ḳarār etdi niçün ola iḫtilāf

Ṣu üzere yaraddı birbirine mıḫ etdi
Seni insān ḫalḳ etdi itmeyindi iḫtilāf

Ṭaġı ṭaşı görürsüñ niçün fikir ḳılmazsıñ
Helecānlıḳ ne olsuñ etmeyindi iḫtilāf

Yaraddı erile ᶜavrat kimi beyāż kimi esved
Bunlardan alıñ ḥişşe dimeyesiñ iḫtilāf

ᶜAẕābına irersiñ Ḥabībinden ırarsıñ
Naṣıl ümmet olursuñ görmeyindi iḫtilāf

Münāfıḳlara baḳma kendini oda atma
Ḥīle īmāna ḳātma müᵓminler bilmez iḫtilāf

İşidüp Ḳurᵓānı eyle īmānı
Ḳaldır ḳalbden gümānı kelām olmaz iḫtilāf

254ᵇ

Müᵓminleriñ yücesi aᶜlā olur derecesi
İder taṣdīḳ hepisi ṣaḳın bilme iḫtilāf

Gelindi eyle iḳrārı
Ḳavī taṣdīḳ idesiñ

Her ne olur Ḥaḳdan
Ṣıdḳile anı dutasıñ

Ḳāle'llāhu teᶜālā "Ve ceᶜalnā nevmeküm sübāten ve ceᶜalne'l-leyle libāsen ve ceᶜalne'n-nehāre meᶜāşen ve beneynā fevḳaküm sebᶜan şidāden ve ceᶜalnā

sirācen vehhācen ve enzelnā mine'l-muᶜṣırāti māᵓen ṣeccācen li-nuḫrice bihī ḥabben ve nebāten ve cennātin elfāfen inne yevme'l-faṣli kāne mīḳāten"[526]

6 + 5 = 11

Ḥaḳ Teᶜālā buyurur kim anı
Kelāmında bildirdi ḫalḳ etdigini

Ḥabību'llāh ḥurmetine bildirir
Dutanları ḳıyāmetde güldürür

Müᵓminlere güzel eyler inᶜām
Bil inᶜāmı bulasıñ sen iḥsān

Erile ᶜavrat yaraddı
Birbiriyle cemᶜ etdi

7190 Yaraddı ᶜArabla ᶜAcem
Kimini sever kimini sevmez ḳul etdi

Yaraddı nece biñ bir ḥisāb
Gine kendi bilir ne ᶜaded ne ḥisāb

Saña emri nedir dutagör
Şüphlerden kendiñi uzadagör

Size uyḳu virdim rāḥat olasız
Gicelerden dürlü ᶜibret alasız

255ᵃ

Giceleri siyāh eyledi Allāh
Gündüzleri aydınlıḳ ḳıldı Allāh

7195 ᶜAybları setr idicidir o
Sevdigini şād idicidir bu

Günāhları ᶜaf ider bağışlar
Gör imdi ḳudretu'llāh ne işler

[526] "Uykunuzu dinlendirici kıldık. Geceyi bir örtü yaptık, gündüzü ise çalışıp kazanma vakti yaptık. Üstünüzde sapasağlam yedi kat (göğü) bina ettik. Yüksek ısı yayan bir ışık kaynağı /Güneş'i oluşturduk. Doygunluğa ulaşmış bulutlardan şarıl şarıl akan sular indirdik. Onunla daneler ve bitkiler çıkaralım diye. (Bitkileri) birbirine dolanmış bahçeleri de... İyiyi kötüden ayırma günü, (Allah tarafından) belirlenmiş bir vakittir." en-Nebe /9-17.

Gündüzleri aydınlıḳ eyledi bilüñ
Ḥelālden loḳma kesb idüp yiyüñ

Yedi ḳat gökleri eyledi
Beşer yüz yıllıḳ araları

Güneşi nūrlu itdirdi Allāh
Yaġmurlar yaġdırdı raḥmetu'llāh

Yer yüzinde bitenece nebātāt
Nefiʿlene insān gerek ḥayvānāt

Niçün aġaçlardan bitirir yemiş
Bundan sizler ʿibret alıñ dimiş

Ḳalbe niçün getirirsiñ ġulüv
Eyleyüñ görüp tecrībeler eyü

Yarın ḳıyāmet olunca ʿaẕāb
Cümlesinden ṣordım dir ḥisāb

Çoḳ münāfıḳ ṣıfatların bıraḳ
Ṣoñra olursuñ Ḥaḳdan ıraḳ

Müʾminlere lāzım olan bilmeli
Düşüp behāyim gibi olmamalı

Zīrā ḥayvān ḥaḳlarını alır
Gine ṣoñra türāblar olur

Bize ʿaẕāb ider emri böyle
Ya cennetde ṣafā virir añna

Ya iḥrāḳ içinde ḳor ḳalırsıñ
Ya dīzārın gösterir bulursuñ

255ᵇ

Yaraddıgıñ cümle seniñ
Ḥikmetiñden suʾāl olmaz

Ḳullarıñı sevip söyleñ
Müʾminler senden ayrılmaz

İşitdiñ mi nedir kelām naẓar eyle dir bir Ḥaḳ
Başḳa yire varma göñül ḳulaġıñı eyle saḳ

Yaradan o yeri gögi ḫalḳ eyleyen ᶜAẓīm Bārī
Cümleyi bu ḳılar arı tez ileten Āḥad Muṭlaḳ

Tecrībeler eylemesi müᵓminlere lāzımdır o
Yaradılan maḫlūḳdur yaradıcı Ṣamed Ḫallāḳ

İḫtilāf eyleme birine Ḥabībine Resūline
Anı Allāh sevdiğine sever inᶜām ider ancaḳ

Sen ḳalbiñi eyle ṣāfī doġruya irgür rāhı
Baḳındı Ḳadir Allāhı olmayasıñ şiḳāk

ᶜAmeline göre virir etdigine göre bulur
Ḫayr şer var cümle cümle gelir yarın olısar istiḥḳāḳ

Şimdi ᶜaynı aç nehyinden girüye ḳaç
İçerüñe eyle ilāc ider Allāh ḳulunu yaḳ

Ḥabībine eyle īmān birliğine durma inān
Geçer ᶜömür gelir zamān eyle ᶜamel ola yüziñ aḳ

Münāfıḳları ayıra müᵓminleri dura
Böyle ᶜamelile ola durağıñ olur uçmaḳ

Baḳ ġayretle yire göge
Tecrībeler ḳālbde ola

Kişi kemāline göre
Ḫayr şer etdigin bula

Ḳāle’llāhu teᶜālā "Yevme yünfeḫu fi’ṣ-ṣūri fe-teᵓtūne efvācen"

6 + 5 = 11

Bu ḥāli işidiñ bilüñ
Bu kelāmı idiñ duyuñ

256ª

Bundan bize gel olur
Cān tenden helbet ayrılur

Ḳıyāmet günleri ola
İḫtilāflar girü ḳala

Olur o günlerde ḥisāb
Olur o günlerde ʿaẕāb

Ṣūr üfürür İsrāfīl
İnsān andan yaradılır

Her maḫlūḳa virir cānı
Birbirinden ḥaḳḳın alır

Kimseniñ kimsede ḥaḳḳı
Ẕerre ḳadar ḳalmaz alır ḥaḳḳı

Ḥaḳ Teʿālā ʿĀdil Ḥākim
Kendi ider o gün ḥüküm

Ḳalḳalar ol zamān bölük bölük
Herkes ʿameline göre olup

Anı taḳrīr idim bilesiñ
Aña göre ʿameliñi ḳılasıñ

Ne güne iderseñ ʿameli
ʿAmeline göre virir Allāh kemāli

Muʿāz bin Cebel buyurdı
Raḥmetu'llāhi ʿaleyh duyurdı

Didi ben Resūlu'llāha ṣordum
Ḳabirden naṣıl ḳalḳarlar didim

Maḫşer yerine naṣıl geleler
Ol mekāna ḳullar naṣıl varalar

Resūlu'llāh buyurdı şöyle kim
Dut ḳulaġını diñne ne didigim

Benim ümmetlerim on iki bölük
Maḫşer günleri böyle ḥaşr olup

256ᵇ

Evvelā ola bir bölügi ḳullar
ʿAmelleri böyle anlar çıḳalar

Ḳarınlarında yılanlar çiyanlar
Ṭaġlar gibi ola ʿaḳrepler

Öñlerince münādīler çaġırırlar
Bunlar dünyāda zekat virmeyenler

Alalar bunları n'ideler
Zekatı virmedi cehenneme anlar

İkinci bölükden al ḫaber
Ḫinzīr ṣūreti gibi ola bunlar

Öñünce çaġıra bir münādī
Bunlar namāzın terk iderler idi

Anları daḫı varıp ileteler
Cehennem içine nāra dökeler

Üçünci bölügi ola şöyle kim
Ḳabirden ḳalḳınca ḳalḳa böyle kim

Aġızlarından iriñler aḳar
Maḫşer ḫalḳı anı görüp baḳar

Öñünce bir münādī çaġıra
Bunlar anlardur kim alı ṣatı bile

Yalanile ṣatarlar bunlar
Anları da cehenneme eleteler

Dördünci bölük ḳabirden ḳalḳınca
Eller ayaḳlar kesik ola anca

Öñünce bir münādī ide nidā
Nidāsı maḫşer yerini duta

Bunlardur kim etdiler dünyāda
Ḳomşusını incidirlerdi anda

Anları daḫı alup gideler
Cehennem nārına cümle dökeler

257[a]

Beşinci bölügi ḳalḳa ḳabirden
Cīfeleri yiyüp bile ḳoyalar

Bir münādī öñünce çaġırır
Bunlar anlardur kim gizlüce günāh bilir

İtdiler dünyāda gizlüce günāh
Cehennem içinde ḳalalar ideler āh

Altıncı bölügi ḳalḳar ḳabirden
Dilleri dibinden kesik lisānından

Bir münādī çaġırır öñünce gider
Bunlar anlardur kim yalan şehādet ider

Eleteler anı nāra ḳoyalar
Cehennem içinde yanup duralar

Yedinci bölügi ḳabirden ḳopar
Olalar dilsiz ʿaẕābı artar

Bir münādī öñünce çaġırır
Bunlar anlardur şehādet itmez dir

Bilirler amma söylemezler idi
Ḥaḳ kelāmı bilirken dimez idi

Varalar anı daḫı eleteler
Cehennem nārına dökeler

Sekizinci bölük ḳabirden ḳalḳar
Ferclerinden ḳān iriñ aḳār

Bir münādī iderler nidā
Bunlar anlardur kim iderler zinā

Anları daḫı eleteler
Cehennem nārına dökeler

Ṭoḳuzuncı bölük ḳābirden ḳalḳār
Yüzleri ḳara gözleri gök ḳopar

Dişleri öküz boynuzı gibi ola
Dilleri göğsüne inmiş dura

257[b]

Dudaḳları ḳarnına inmiş
Ḳarınları ayaḳlarına ṣarḳmış

Münādīler çaġırup diyeler
Bunlar anlardur kim şarāb içenler

Bunlarıñ varıcegi cehennemdür
Anları nāra yaḳarlar bildür

Bunlar şarābı içdiler
Tevbesiz dünyadan geçdiler

Atarlar nāra yaḳarlar anı
Tevbe idüp pişmān olmayanları

Onuncı bölük ḳābrinden ḳalḳınca
Ḳarınları āteş dolu yanar anca

Münādīler çaġırup şöyle diyeler
Bunlar dünyāda yetim mālın yiyenler

Bunlarıñ varıcegi ola nār
Ḳarınları ḳabirden ḳalḳınca ide zār

Varıcegi cehennemdür anlaruñ
Öksüz mālını yiyenlerüñ

On birinci bölügi ḳābirden ḳalḳa
Cüẕām ebraṣ sürünerek ḳopa

Münādīler çaġırup diyeler
Bunlar ataya anaya ʿāṣī olanlar

Bunları daḫı eleteler nāra
Cehennem içinde yanup dura

Dünyāda bunlar anaya ataya ʿāṣī olanları
Cehennem cehennemdir şimdi yerleri

On ikinci bölük ḳopalar anlar
Yüzleri aḳ ay gibi bunlar

Anlarıñ yüzleri olur aḳ
Ṣırāṭı yıldırım gibi geçeler pāk

258ª

Münādīler şöyle bir kim çaġırır
Bunlar anlardur kim deyü baġırır

Bunlar dünyā serāyında ḳıldılar namāz
Emr-i Ḥaḳḳı yerine getirdiler nās

Ḳılardı namāzı cemāᶜatile
İdeler tevbeler ṣadāḳatile

Bunları eleteler uçmaġına
Gireler cennete ṣafālar cānına

On bir bölük ᶜameline göre
Cezāları tartıp şerlerin bula

Bir bölügi egi ᶜamel işledi
Ḫayrına göre Allāh cennet bağışladı

Bizi de daḫı anlarile Allāh eyleye
Bile cemᶜ eyleye uçmaġa ḳoya

Ḥabīu'llāh ḥurmetine Allāh
Egilerle bile ḥaşr eyleye Allāh

Fırḳa fırḳa olur maḫşer yerleri
ᶜAmeline göre olur cezāları

Oḳu ᶜilm eyle ᶜāmel görme fenā fiᶜilleri
Aya döner bir bölügiñ yüzleri

8 + 8 = 16

Ḳabirden ḳalḳınca insān on iki bölük efvāc
On bir bölügüñ ᶜamelini işlemeyüp girü ḳaç

Bir bölügi olur ḫāṣ o ᶜamele eyle iḫlāṣ

Eyle bu yüzlere heves ḳalbiñe eyle tāc

Eger anlar tevbe itse Ġafūr Allāh Settār Allāh
Maġfireti bulur anlar dertlerine ilāc

Tevbeye düşünce ḳulu maġfiret ṣāḥibi ulu
Ẕunūbları ᶜāf olur itmez kimselere muḥtāc

Ẕerre ḳādar ola īmān cehennemden çıḳa tamām
Ḳoma ḳalbiñe gümān göñli eyleme istidrāc

258ᵇ

Raḥmeti çoḳ Ġanī Ḫudā Ḳadīr olan Ḳadīm Ḫudā
Ḳullarına itmez cezā eyle ḳalbiñi sirāc

Ḳabirden ḳalḳalar böyle maḫşer yerine gele
Mīzāna varalar anda ᶜameller ola imtizāc

Şerliler gelirse ᶜaẕāb görür anda ᶜiḳāb
Virir suᵓāl ᶜaẓīm şedād gerek az ola dibāc

Ḥabību'llāh irişe anuñla bile dürüşe
Şefāᶜatlere ḳavuşa ᶜaẕāblar ola iḫrāc

İde ḳullarına Allāh ᶜināyet eyleye Allāh
Hidāyet idince Allāh Rıḍvāna dir ḳapuyı aç

Egilerle eyle egi
Kötüleri eyle ıraḳ

Naṣīb eyleye egilerle
Açıla cennet-i ebvāb

Ruviye ᶜāni'n-nebiyyi ᶜaleyhi's-selām ennehu ḳāle "İẕā kāne yevme'l-ḳıyāmeti tüᵓtī erbaᶜāte nefer ᶜinde bābu'l-cenneti bi-ġāyri ruᵓyeti'l-ḥisāb ve'l-ᶜaẕāb"[527]

4 + 4 = 8

Resūlu'llāh buyurmuşdur
Diñne imdi ne dimişdür

[527] "Kıyamet günü geldiğinde dört zümre insan sorgu ve azap görmeksizin cennetin kapısına getirilir." Kaynağı tespit edilememiştir.

Yarın ḳıyāmet güni olunca
Ḥaşır neşir günleri irince

Benim ümmetimden olalar
Dört bölük kimse varalar

Cennet ḳapusına varıp
Birbirine nizaᶜ olup

Anlar görmeyeler ḥisāb
Bilmeyeler nedir ᶜaẕāb

Ḳabirden ḳalḳınca varalar
Cennet ḳāpusında duralar

259ª

Birbirine diyeler şöyle
Biz giririz evvel buraya

Ḥażret-i Ḥaḳḳıñ ḥikmeti var
Her bir işde ḳudreti var

O dört bölük kimler ola
Kim ola bu devlete ire

Evvelā ᶜālimlerdir ki
ᶜAmel işlemişler egi

İkincisi ḥācīlardır
Fesādsız ḥac idenlerdür

Üçüncisi şehīḍler ola
Şehīd olmuş anlar bile

Dördüncisi saḫīlerdür
Riyāʾsız loḳma yedirenlerdür

Yedirdi etmegi ḥelāl
ᶜÖzür yoḳdur degil ḥarām

Bu dört kimse varalar
İyde biz girü[rü]rüz cennete diyeler

Bunlar bu ḥalde dururken
Cebrāʾīle emr eyleye Ḥaḳ var sen

Ḥallerin anlara ṣorup
ᶜAdāletle anlar cennete girüp

Diñne daᶜvāların anlaruñ
Ḥaḳların icrā eyle anlaruñ

Cebrāʾīl anlaruñ yanına gelir
ᶜAdāletle ḥükūmete durur

Andan suʾāl ider şehīḍlere
Ne ᶜamel dünyāda etdiñiz diye

Neden geldiñiz buraya
Evvel biz gireriz dimesi n'ola

259ᵇ

Anlar diyeler biz rıżāʾi gözledik
Ḥaḳ yoluna teni terk eyledik

6 + 5 = 11

Şimdi bize Allāh virdi cenneti
Biz ḳażā eyledik farżı sünneti

Cebrāʾīl diye kimden işitdiñüz
Diyeler ᶜulemadan duyduk biz

Cebrāʾīl diye ki edeb gelmez
ᶜAmeliñ ögrendigiñden öñ girilmez

Şimdi siz egleniñ bunda anca
ᶜUlemā girmeli sizden öñce

Ḥācīlere diye sizler ne diñüz
Geldiñiz muḳaddem biz gireriz didiñiz

Anlar diye biz Beytu'llāha vardıḳ
Ḳabūl oldı buraya geldik

İbtidā biz giririz cennete
Bunuñ içün vāṣıl olduḳ cennete

Diye bunuñ ṣevābını siz
Kimden duyduñuz duyalım biz

ʿUlemā didi ṣevābını
Etdi Allāh bize ʿināyetini

Sizlere edeb değil midür
ʿUlemādan öñ girmesi egi midür

Siz duruñ ʿulemā gire cennete
Ḥüküm bunlara anlar gire cennete

Ṣora saḫīlere sizler neyile
ʿAmel neyidi neyile geldiñiz böyle

Anlar diye biz saḫī idik
Müsāfire ikrām idüp severdik

Şimdi giririz evvel cennete
Düşelim şimden girü rāḥata

260ª

Bunuñ ṣevābını kimler ögretdi
Anlar diye ʿulemadan bilindi

Ḫocadan evvel girilir mi
Böyle nizāʿlar olunur mı

Ulemāya diye giriñiz sizler
Anlar diye biz ulu saḫīler

Cebrāʾīl diye niçün dirsüñüz
Anlar diye bizden önce saḫīlere diñüz[528]

Zīrā bunlar olmayaydı cihānda
Biz ʿilim ögrenemezdik anda

Anlar bize seḫāvet eyledi
Anlar ibtidā gire Ḥaḳ yedinde

Cebrāʾīl diye Rıḍvāna yā Rıḍvān

[528] Bu beyit sadece Hacı Selim Ağa nüshasında bulunmaktadır.

Aç cennetiñ ḳapusını tamām

Rıḍvān aça cennetiñ ḳapuların
Ḳoya Allāh ḳulunuñ saḫī ḳulların

Evvel cennet ḳapusın cömerd aça
Cömerdler iki cihānda maḳbūl geçe

İster ġāzī ol şehīḍ
İster ʿālim ol mürīd

İster ḥācī ol vaʿīḍ
Evvel giren cennete saḫī saʿīḍ

Ḳale'n-nebiyyü ʿaleyhi's-selām "el-Cennete dāri'l-esḫiyā"[529]

8 + 8 = 16

İşitdiñ mi naṣıl ola cennete girirler müştāḳ
Şimdi bende olur iseñ virir saña Yaradan Ḥaḳ

ʿĀlimlere vire Allāh ʿamelleri ola maḳbūl
İder Allāh anları ḳabūl olunca ḳullar eşvāḳ

Ḥācīlere ider inʿām bulur iḥsānlar ikrām
Ḳadīr Mevlām Kerīm Raḥmān sever ḳulun ola ʿuşşāḳ

Şehīdleriñ mertebesi yücedir derecesi
Olurlar Ḥaḳḳıñ sevgülisi görmez nārı bilmez iḥrāḳ

260[b]

Saḫīleri ider aʿlā Yaradan Ḥaḳ Kerīm Mevlā
Dāreynde ider evlā açar ḳāpuların uçmaḳ

Ġanīdür ẕü'l-celāl Aḥad Allāh Ẕü'l-kemāl
Ṣamed Bārī Ẕü'l-kemāl eyle ʿamel bilmeye ḳaçmaḳ

Müslimānıñ şānı ʿilim maʿrifet kānīʿ
Virir Allāh umdugını nefsāniyyet ola ıraḳ

Maḫşer günleri gele bu ḫalḳ bir yire dura
ʿAmeliñ egi olunca necāt buluñ gelir Burāḳ

[529] "Cennet cömertler yurdudur." Kaynağı tespit edilememiştir.

Düşünesiñ sen aña selāmetler ire cāna
Derdiñe eyle gel çāre ḳalbiñe yaḳagör çırāḳ

ʿIşḳu'llāha düşür özi Ḥaḳḳa idegör niyāzı
Eletir yarın bizi bilmez bu ne meger aḥmāḳ

Olasıñ giceler ḳāʾim olasıñ gündüzün ṣāʾim
Ẕikru'llāhı eyle dāʾim cennetde bulursuñ duraḳ

Rūz u şeb diyesiñ Allāh Muḥammed Resūlu'llāh
Ẕikru'llāhı sever Allāh ẕikru'llāh ḳalbi ider işrāḳ

Ḥaḳ Teʿālānıñ sevgülileri var
Bizi anlarile eyle yār

Ẕunūbım çoḳ anıñ ismi Ġaffār
Bağışlayıcı odur Vedūd Settār

Kāle'llāhu teʿālā "Ve'n-nāziʿāti ġarḳan ve'n-nāşiṭāti neşṭan ve's-sābiḥāti sebḥān fe's-sābiḳāti sebḳan fe'l-müdebbirāti emran yevme tercüfü'r-rācifetü tetbeʿuhā'r-rādifetün"[530]

6 + 5 = 11

Ebu'l-Leyṯ raḥmetu'llāhi ʿaleyh anı
Buyurur diñne kelāmını

Tañrı Teʿalā and içer şöyle kim
Cān ḳulaġıñ dinle bil kim

Ḳāfirleriñ cānın melekler alır
Zaḥmetile żıddile cān virir

261ª

Ġāyet ṣıḳletile vire cānını
Bilmemişdir dünyāda īmānını

ʿAzrāʾīl leşkerile gelirler
Ṭamu zebānīleri bile olurlar

[530] "Temeline inerek gerçeği ortaya çıkaranlara, sürekli faaliyette bulunanlara, işini aksatmadan yapanlara, hep önde olanlara, böylece işleri çekip çevirenlere yemin olsun ki, bir gün şiddetli bir sarsıntı sarsacak, onun arkasından bir sarsıntı daha olacaktır." en-Nâziât 79/1-7.

Ṣol yanına anlar gelüp duralar
Alup cānını pelaslara ṣaralar

İçinde ṭolu od ola anı
ᶜAẕābларla gide aḫrete cānı

Yüz altmış beş meleklerle geleler
Ol kāfiriñ cānın ṣıḳup alalar

Cānını eziyetle alalar
Dürlü dürlü meşeḳḳatde olalar

Çekeler cānı dizine çıḳa
Biraz dura göbeğine çıḳa

Ṣoñra göğsüne gele cānı
Cehennemde göre maḳāmını

Gör cān çıḳmaġa rāżī olmaya
Ṣıçraya tenine gine ġārḳ ola

Melekler bir dem cānın çekeler
Ṭamu zebānīlerine vireler

Ol pelāslar içine ḳoyalar
Ḳıyāmete dek ᶜaẕāb eyleyeler

ᶜAzrāʾīl ᶜAleyhi's-selām
Kāfir cānın böyle alır tamām

Şüphe yoḳdur Rabbim Aḥad Allāh
İder ᶜaẕābını Ḳahhār Allāh

Müʾminleriñ ala cānın
Āsān eyleye ala cānın

ᶜAzrāʾīl gele leşkerile
Yetmiş melekler bile

261ᵇ

Ṣaġ yanında duralar
Elinde destmāller

İçinde cennet ḳoḳusı
Bula ṣafā rūḥ ḳamusı

Müʾminiñ cānın çekeler
Gögsüne çıḳaralar

Cennetde maḳāmın göreler
Dürlü dürlü ʿizzet bulalar

Ḥażrete eleteler anı
Gine girü getireler

Ḳabrinde vire cevāb
Ḳıyāmete dek ola rāḥat

Uçmaġa gire anlar
Dīzārın göreler bunlar

Daḫı şöyle and içer kim
Bu kelāmı daḫı bil kim

Ġāzīlerüñ ġazālarda
Segirdir atlarında

Ne ḳadar birbirin ṣıḳar
Ol ḳadar melekler ḥażrete gider

Müʾminler sever ʿamelini
İsterler Ḥaḳdan maḳbūlini

Daḫı dört meleği var
Her biri bir ḫizmetde ḳarār

Biri Cebrāʾīl biri Mikāʾīl
Biri İsrāfīldür biri ʿAzrāʾīl

İsrāfīl ṣūru ura
Cümle canlılar helāk ola

Bir daḫı ṣoñra üfüre
Cümlesi ḥayāt bula

262ª

Tañrıdan ġayrı kimse ḳalmaz
İki üfürdüginde gine durmaz

Cümle ḫalḳ maḫşer yerine birike
Ḥisāb ʿaẕāb mīzān ḳurula

O günlerde kimi ola ẕelīl
Kimi sulṭān ola ḫalīl

Maḫşer günlerinde yā Rab
ʿAẕāblardan eyle āzād

Selāmetler eyle iḥsān
Ḳullardan eyle necāt

Ṣıfat-ı Meleki'l-mevt

ʿAzrāʾīl ʿAleyhi's-selāmıñ bu şekle ola ṣıfātı
Bu yeriñ gögi üstünde eylemişdür meskenātı

Ḥaḳ Teʿālā ḫalḳ eylemiş anı bu ḫizmete ḳomuş
Ḳarşusında baḳar levḥa ider naẓariyyātı

Kimiñ rızḳı dükenir anı Ḥaḳ emriyle görür
Cānını teslīm itmege ḫizmetinde muḳīmātı

Ayaḳları yer altında başı fevḳa's-semāya irer
Yönünü durdurur levḥa emri emriyyātı

Levḥ-i maḥfūẓda gözi üç yüz altmış tamām
Her bir gözler üç yüz altmış yer gözler işitdiñ mi bu ḥālātı

Cenāḥı maġrībe irer biri maşrīḳa irer
Birisi yedinci yerde birisi sebʿa's-semāvātı

Dāʾim naẓar ider görür kim rızḳı dükenmiş
Anuñ rūḥunı ḳabż ider ten ḳalır rūḥ eyler teslīmātı

Eger müʾmin ise kimse irişdirir ʿilliyyīne
Görür cennet maḳāmın dükenmez hiç ṣafāḥātı

Eger kāfir ise alır ṭamuda yerini görür
Maḳāmı siccīn olur anuñ günden güne cefāḥātı

262[b]

Gelindi düşün ey göñül
ʿAzrāʾīle virirsiñ cān

Ḥaḳḳıñ emri böyle olur
Kimi ʿilliyyīne gider kimi cehenneme zindān

Ḳāle'llāhu teʿālā "el-Ḳāriʿatü me'l-ḳāriʿatü ve mā-edrāke mā'l-ḳāriʿatü yevme yeḳūnü'n-nāsü ke'l-ferāşi'l-mebṯūṯ ve tekūnü'l-cibālü ke'l-ʿihni'l-menfūşi fe-emmā men ṯeḳulet mevāzīnuhu fe-hüve fī-ʿīşetin rāżıyetin ve emmā men ḫaffet mevāzīnühu fe-ümmühü hāviyetün ve mā-edrāke mā-hiye nāru'n-ḥāmiyetün"[531]

4 + 4 = 8

7415 Bu sūre Mekkeye indi
Sekiz āyet tamām oldı

Otuz üç kelime bilüñ
Yüz elli ḥarfdir oḳuyuñ

Bir kimse oḳuya anı
Ḥarf başına bulur onar ṯevābını

Eger namāzda oḳursañ
Yüzer ṯevāb olur bilseñ

Ḳıyāmet gününüñ adıdur
Yürekler yaḳıcı gündür

7420 Ġāyet ʿaẕāb yeri olur
Aña müsteḥaḳlı görür

Aña giren çeker zaḥmet
Ḳande bula görmez raḥmet

Ḳıyāmet güni olunca
Maḫşer günleri gelince

[531] "Gümbürdeyecek olan! Nedir o gümbürdeyecek olan? Gümbürdeyecek olanın ne olduğunu sana kim bildirebilir! O (gümbürdemenin olduğu) gün insanlar yayılmış kelebekler gibi olur, dağlar ise çırpılmış renkli yünler gibi olmuş olur. Artık kimin tartıları (sevapları) ağır gelirse o, bütün beklentileri karşılayan bir yaşayış içindedir. Kimin de tartıları (sevapları) hafif gelirse onun anası (onu sarıp sarmalayacak olan) Hâviye'dir. Hâviye'nin ne olduğunu sana kim bildirebilir! O, kızgın bir ateştir." el-Kâria 101/1-9.

Aña giren ḥarāretden
Bilemez kendini neden

263ª

Pervāneler gibi döner
Bilmez n'olduġunu yanar

Çekirge gibi dolalar
Cehennem içinde yanalar

Ṭaġlar barān barān ola
Atılmış yüñlere döne

Ḳıyāmetiñ şiddetinden
Emru'llāhıñ ḥikmetinden

Ḳurula mīzān ola
Ḫayrıñ şerriñ hep ṭarṭıla

Ṣavmı ṣalāt ḥāc zekāt
Ola maḳbūl olmaz iḫtiyāc

Anuñ s̱evābıyla gider
Uçmaġına emir ider

Bulmaz s̱evābı ḫayrı
Çoḳ olursa n'olur şerri

Emr ider Allāhu ʿAẕīm
Bunı siz nārına ḳoyuñ

İşlemişdür s̱evābı çoḳ
Cennete emir ider Ḥaḳ

Bir maḳāma irişürler
Muḥabbetle girüşürler

Anda olmaz ḳorḳu cefā
Günden güne irer ṣafā

Ne ölüm ḳorḳusı ola
Ne ḥastalıḳ ġayrı göre

Envāʿīn dürlü nīʿmetler
Bula ġāmsız ola rāḥatlar

Bu devlete irer şöyle
Kemāliyle ḳala böyle

263ᵇ

Öyle dolanır dünyāda
Kimseler görmez fenāda

Dünyā ṣafāları olmaz
Olsa bile elde ḳalmaz

Ele girse gine zaḥmet
Ġamlardan bulmasıñ rāḥat

Bula devlet görmemiş göz
Göñüllerden irmemiş yüz

Yarın anlarile bizi
Cemʿ eyleye bī-niyāzı

Ṣāliḥ ḳullarile yarın
İdersiñ inʿām ikrām

Anlarile bizi yā Rab
Cemʿ eyle bilece iḥsān

8 + 8 = 16

Eyle ʿamelleri ṣāliḥ maġfiret ṣāḥibi Ġufrān
Bilişegör egilerle ola müʾminlere iḥsān

Eyleyesiñ ʿibādeti idegör şimdi ṭāʿāti
Bulursuñ ʿināyātı Ḳadīr Allāh Kerīm Raḥmān

Oḳu ʿilim eyle ʿamel ṣıdḳile bulunur kemāl
Yardımcı ola Ẕü'l-celāl Ġanī Vedūd odur Sulṭān

Birdir Allāh odur Aḥad ḳullarını [sever] Ṣamed
Andan ġāyrı yoḳdur bir ferd Raʾūf Raḥīm odur Sübḥān

Bu devlete irgüren cennetine göndüren
ʿİlmi ʿameli bildiren ʿAlīm ʿAllām odur Ḥannān

Anı bir bilen bulur Muḥammedi seven olur
Bu sevgiler kimde ḳalır bu inᶜāmı iden Deyyān

Eyle ṣāliḥ ᶜamelleri sever Allāh ᶜāmilleri
ᶜĀbidleri zāhidleri cennetine ḳoyar Mennān

Olursuñ iᶜtiḳādile bulursuñ ṣadāḳatile
Varırsıñ ᶜināyetile görürsüñ bu durur burhān

264ª

Şimdi bunda bilmez ferāḥ işlememiş ulu günāh
Yardımcı ola İlah hemān diyegör el-emān

Seni cennete ḳoya cemālini anda göre
Ḥabībine ḳomşu ola bunlar içün bu zamān

Yanıña lāzım aẓıḳ olmayana ola yazıḳ
Ḳalbiñi egiye düzüp bulagör cenneti cinān

Ṣāliḥlere ider inᶜām
ᶜĀmillere ider iḥsān

ᶜĀşıḳları dīzārına
Ḥayrān ider Ḳadīr Sübḥān

4 + 4 = 8

Kāfirleriñ cezāların
Ṭarṭarlar ᶜamellerin

İşledi küfür bāṭılları
Hāviye ṭamusına anları

Anlar dünyāda işledi
Küfür bāṭıla başladı

Cezāları ola nārile
Yanalar ṭamuda ᶜamelleriyle

Ḥaḳ Teᶜālā buyurur kim
Dimiş yā Ḥabībim bil kim

Māhiyye ṭa[mu]sı ola

Ne güne anı bil añna

Ḳızmış durur ġāyet yanar
ʿĀṣīler aña girer

Biñ yıl ḳızarır biñ yıl ṣararır
Biñ yıl ḳararır durur

Anuñ içi ġāyet karanlıḳ
Gün görmez ẕerre ḳādar aydınlıḳ

ʿĀṣīleri buna atmam gerek
Cezāların tertīb itsem gerek

264[b]

Zebānīler anlara gele ḳarşu
Diyeler siz neye geldiñiz diye şu

Siz buna geldiñiz yalıñuz
Neydi siziñ aʿmāliñüz

Sizden evvel geldiler
Ellerin ayaḳların bağladılar

Sürüyü sürüyü geldiler buna
Şimdi anlar nār içinde yana

Anları anda atalar nāra
Nār içinde ʿaẕāblara ire

Bunlar ola Muḥammediñ ümmeti
ʿĀṣilerdi bilmez farżı sünneti

Diyeler siz kimiñ ümmetisiz
Bilmeyeler ki biz Muḥammed ümmetiyüz

Ata nāra anlar yanalar
Yüz yıl ḳadar anda duralar

Her bir güni dünyā güni ile
Biñ bu dünyā güni gibi ola

Ṣoñra Ḥabīb'ullāh anı duya

Gelüp anları nārdan ala

Ẕerrece īmānı olan necāt
Cehennemden helbet olur āzād

Küfrile gider ẕerre yoḳ īmān
Ḳalır ebed çıḳmaz etme gümān

Ḥabību'llāh alır anlar gelir
Uçmaḳ içre gine rāḥātlar bulur

Muḥammeddür şefāᶜat idici
Hidāyet eyleyen Allāh

Ḳullarına emri niyāz
Vire göstere Cemālu'llāh

265ª

8 + 8 = 16

Cehennemden āzād iden ḳurtaran sen Resūlu'llāh
Tañrıya iden niyāzı Muḥammed Resūlu'llāh

Ümmetine ider yardım arżūlarım sensiñ derdim
Allāh Ḥabībini bildim şefīᶜsiñ sen Nebiyyu'llāh

Rūz u şeb seni isterem yoluña fidādır cānım
Yoḳdur ẕerrece gümānım ümmetlere şefīᶜu'llāh

Cihāna yolladı Allāh ḥabībimsiñ didi Allāh
İstiḳāmet ulu rāh irişirsiñ ṭabību'llāh

İsmini eyledi Aḥmed cānlar cānıdır Muḥammed
Şefāᶜat umarlar ümmet yardımcıdur Ḥabību'llāh

Ḳıyāmet güni olunca maḫşere ḫalḳ cemᶜ olunca
Buñ günlerine irince niyāz üzere ḫalīlu'llāh

Mizān gelüp dura ümmetine yardım ḳıla
Yaradana yalvara imdādcıdur cevādu'llāh

Ṣırāṭ üzerine gelen ümmetī ümmetī deyüp
Ḥaḳdan ümmetin isteyen ḳurtaran sen veliyyu'llāh

Cehennemde ḳullar yanar ᶜaẕāblara anlar irer

Cennet içre anı duyar diler Ḥaḳdan ḫayr-ı ḫalḳi'llāh

Ḳabūl olur münācātı ne diler virir ḥācātı
Bulurlar selāmātı iki cihān şefīᶜu'llāh

İsmini duyunca anuñ
Ṣalavāt vire dilüñ

Sen ümmetsiñ bilindi anı
Ḫulūṣile seve göñlüñ

Mīzān

4 + 4 = 8

Yaradılan ola böyle
Yaradıcı Mevlām ola

Ḳullarına ider suᵓāl
Ḳudretile böyle olur ḥāl

265ᵇ

Yarın ḳurulur mīzān
Egileriñ işi āsān

Ḫayır şer gele ṭarṭıla
Ḫayrı çoḳ olan ḳurtula

Şimdi bunda ider ṣevāb
Yarın anda ḥāżır cevāb

Kişi ne iderse bulur
Mīzān üzerine ḳonur

Birike ḫalḳ ide naẓar
Ḥaḳḳıyla eyleyen bazār

Sen unutduñ ᶜameliñi
Gelir görüñ ettigiñi

Şöyle ḳurulur mīzān
İşidüp olasıñ ḫayrān

Süreler mīzān yanına

Cemᶜ olalar cümle bile

Kişiniñ ᶜameli gele bula
ᶜAmeli ne hep ṭarṭıla

Ne güne bil anı diyem
Aña göre ᶜamel eyleyem

Fırḳa fırḳa gelir yanıña
Ne güne olıcek duyur cānıña

6 + 5 = 11

Mīzāna cemᶜ ola cümle ḫalāyıḳ
Birike etrāfa cümle melāʾik

Beş bölük kimseler aña gele
Ḫayr şer ne itdiyse bula

Evvelā bir bölügi gelirler
Muḥsinlerdir anı anlar bilirler

Bunlar hiç eylememişler günāh
İşlememişler hiç itmemişler ṣamāḥ

266ª

Anlara diyeler siziñ ḥāliñiz
Uçmaġa sizler gidiñiz

Anlar içün mīzāna yoḳ iḥtiyāc
Anlar çāre bulmuş derde ilāc

Gire cennete ne mīzān ne ṭārṭı
Geçeler bilmeyeler ḳande ṣırāṭı

Gireler uçmaġa işleri āsān
Yerleri ola dārü’s-selām

İkinci bölügi daḫı gele
Anlar da mīzān yanında dura

Anları daḫı ṭarṭmayalar
Anlarıñ yüzüne baḳmayalar

Diyeler siziñ bunda işiñiz yoḳ
Gidüñ nāra günāhıñız çoḳ

Küfrile geçirmüş ʿömürlerini
Anlara mīzān ne ṭāmu yerleri

Anlar ṭamuya girirler anlar
Ṭamuda ebed ḳalanlar anlar

Anlardan eyleme bizi Allāh
Bilirem sensiñ Aḥadu'llāh

Anlar anca nebī nedir bilmedi
Yaradan anı bir bilmedi

İşleri dünyā idi ṭuġyān
Niçün ṭarṭalar ẕerre yoḳ īmān

Üçünci s̱evābı aġır gelendür
S̱evābile cennete girendir

Bunlarıñ ṭarṭālar s̱evābını
Vireler ḫayır bulalar cennātını

Dördünci günāhı aġır gelendir
Ẕunūblara ġarḳ olandır

266[b]

Ṭarṭalar şerri gele aġır
Cehenneme doġrı zebānīler sürür

Etdiyidi cihānda fesād
Anda bulur etdiklerini hep

Ẕerre ḳadar īmānı varsa çıḳar
Eger yoḳ ise anda nārına yaḳar

Beşinci berāber gelendir
Günāhı s̱evābı bir gelendir

Anlarıñ ʿamellerin ṭarṭalar
Anlara aʿrafa gidüñ diyeler

Gideler aʿrafa anlar ṭuralar
Biraz ṭuralar ṣoñra cennete gireler

Girirler cennete āḫir anlar
Var idi anlara ḫayır ṣevāblar

Günāhı olduġı sebebden aʿrafda durur
Ṣevābı var ol uçmaġa girir

Bu ḥāle di ne günedir
ʿAdālet idici Allāh

ʿAdlile ḥüküm ḥükūmet
Erḥame'r-rāḥimīn Allāh

8 + 8 = 16

Diñne imdi bu ne ola ʿadālet ṣāḥibi Allāh
Ḳurula mīzān yarın ḥükūmet ṣāḥibi Allāh

İrāde virir suʾāli var ḳuluna
Egiler egiye uya uçmaġa ḳoyar Allāh

Kötüler şerli ola ẕunūbı aġır gele
Etdigi meydāna gele cehenneme atar Allāh

Emir anuñ ola böyle kāmiller kemāli bula
Ḳulı var suʾāl olmaya anları Ḥaḳ sever Allāh

Gelmişler baʿżılar bilmişler ʿāṣīler
Nārına müsteḥāklılar cezāların viren Allāh

267ª

Ḳalbleri içi fesād bulamaz yarın küşād
Bu fiʿilleri ırad ʿameline göre yaḳar Allāh

Celāli var cemāli var nārı var nūrı var
Ḫayrı var şerri var hemān inʿām ide Allāh

Ḥikmetinden suʾāl olmaz kimseler işini bilmez
Kendinden ġayrısı durmaz Bāḳī olan birdir Allāh

Ḥabību'llāh ḥurmetine egilere ide yaḳın
Fenā fiʿillerden ṣaḳın ʿaẕābını ider Allāh

Egiler görmez ᶜaẕāb nedir bilmezler ḥisāb
Göstermez Allāh ᶜiḳāb anlarile uçmaġa ḳoya Allāh

Yarın maḫşer güni ola
Mīzān meydana gele

Kişi ᶜameline göre
Ne ḥaldedir öyle bile

Ṣırāṭ

Ḳāle'llāhu teᶜālā "Ve hedeynāhu'n-necdeyni felāḳteḥame'l-aḳābete ve mā-edrāke mā'l-ᶜaḳabetün fekkü raḳabetin ev iṭᶜāmun fī-yevmin ẕī-mesġabetin yetīmen ẕā-meḳrabetin ev miskīnen ẕā-metrabetin ṣümme kāne min'ellezīne āmenū ve tevāṣav bi'ṣ-ṣabrı ve tevāṣav bi'l-merḥameti ülāᵓike aṣḥābü'l-meymeneti [vellezīne keferū bi-āyātinā hüm aṣḥābü'l meşᵓemeti] ᶜaleyhim nārun mü'ṣadetün"[532]

4 + 6 = 10

Dut ḳulaġıñ Ḥaḳ kelāmın buyurdı
Ḳullarına emri nedir duyurdı

Ḥabībine bildirdi emrin Allāh
Ümmetine buyurur Ḥabību'llāh

Baṣīret gözlerini sen aç
Cümle derdiñe buluñ ilāc

267ᵇ

İki yol bildirmiş anı bil
Ḳanḳısı doġrı anı duy

Zīrā bunda alınır menziller
Orada pişmān oluñ olmaz faydalar

Biri emriñ seni nārına elter

[532] "Ona (biri hak biri bâtıl olan) iki yolu da gösterdik. Ama o, sarp yokuşu göze almadı. Sarp yokuşun ne olduğunu sana kim bildirebilir? O, boyunduruk altında olan birini kurtarmaktır. Veya kıtlık gününde yedirmektir, yakınlarından bir yetimi ya da toz toprak içinde (sokakta) kalmış bir çaresizi. Bunların yanısıra inanıp güvenen, birbirlerine sabrı /duruşunu bozmamayı tembih eden ve merhametli olmayı tembih eden kişilerden olmaktır. İşte onlar, (mahşerde) iyi durumda olacak olanlardır. Ayetlerimiz karşısında kafirlik eden/onları görmezlikte direnenler de zor durumda olacak olanlardır. Onların üzerine kapatılmış bir ateş vardır." el-Beled 90/10-20.

Cehennem nārında ᶜaẕāba ṣoḳar

Anda yılan ᶜāḳrep olur ᶜaẕāb
Günden güne olur şedīd ᶜiḳāb

Biri bunuñ cennete eltir
Ṣorulur ḥisāb ḳul ḳurtulur

Eger ᶜameller gözledir cevāb
Aña ṣorı nedir bilmez ḥisāb

Cennet içinde ola ḥūrī ġılmān
Saña melekler ḫizmetiñde ola vildān

Uçmaġa girmezden evvel ola
Cehennem üstüne ṣırāṭ gerile

Ḳıldan ince ḳılıçdan keskin
Andan geçmege bilmesi lāzım dostum

Anda ola yedi yerde suᵓāl
Diñne anı diyem ḫaberini al

Ḥabību’llāh anı böyle buyurdı
Ḳulaġın vir saña diyem imdi

Yedi yerde melekeler dururlar
Yedi suᵓāli her birinde ṣoralar

Eger cevāb vire geçer
Viremezse anda ᶜaẕāblar çeker

İbn-i ᶜAbbās buyurmuşdur
Diñne anı ne dimişdür

Evvelā ṣırāṭ üzerinde
Ṣoralar saña īmānıñdan

268ª

Eger cevāb virir ise ḫoş
Virmezse anda olur dürüş

Küfür bidᶜat bulunmazsa ḳurtula

Eger varsa bu fiʿiller anda dura

İkinci ābdestle ġuṣul ṣoralar
Cevāb vire selāmeti bulalar

Ābdeste şübhesi olmaya
ʿAẕābda ṣırāṭ üzere ḳalmaya

Ḥīle ile abdest gāhi ġuṣul
Dur diyeler suʾālleri naṣıl

Üçüncide ṣoralar namāzdan
Ḥaḳ emrine eyledin mi niyāzdan

Eger cevāb vire geçeler
Uçmaġına geçilince uçalar

Namāzında olmaya ʿözür
Gelir Burāḳ cennete vuṣul

Namāzında ola ḳaṣdı anuñ
Ṣırāṭ üzre dura anı bilüñ

Dördüncide oruçdan ṣoralar
Cevāb vire anı bileler

Kimi ṣırāṭda bulur selāmet
İrişir cennete güzel kerāmet

Eger cevāb vire dura anda
Olur ṣırāṭ üzre ʿaẕābında

Anda bayı yoḥsul bir olur
Herkes ʿameline göre bulur

Dimezler bu aġadır beg
Ṣevābı var ʿameli var aġa beg

268ᵇ

Beşincisi zekātdan ṣoralar
Cevāb virüp ṣırāṭdan geçeler

Eger veremezse n’olur

Melekler anı anda alaḳor

Cevāb vire zekātı virmiş
Girer cennete yol bulmuş

Altıncısı ana ata ḥaḳḳı
Ṣoralar rıżāsında oldu mı

Eger ana ata incidmedi
Tez geçe ṣırāṭı bula cenneti

Cevāba ḳādir olmaz ise
Anda ḳalır ṣırāṭ üzre dursa

ᶜAẕāblara uġraya bu ḥāl
Ne bilir ne çeker anda o ḥāl

Yedinci ṣılaᵓ-i raḥīm etdi mi
Yoḥsa anuñ terkini etdi mi

Ṣılaᵓ-i raḥīm eylemişdür āzād
Ṣırāṭ üzerinden bulur necāt

Gireler cennete bulalar ṣafā
Giren cennette görmezler cefā

Diñne ṣırāṭ üzere suᵓāl
Ola yedi yerde bu ḥāl

Ḳulaġıñ dut eyle aᶜmāl
Vir cevābı bul kemāl

8 + 8 = 16

Resūlu'llāha ṣordılar ṣırāṭ tez ola necāt
Buyurur kim Ḥabīb'ullāh ḳullar iki yüz āzād

Ṭaᶜāmları yediresiz yetimleri gözedesiz
Miskīnleri sevesiz ola sizlerde istiᶜdād

Ḥışımlarla ola müᵓminlerle bile dura
Ṣırāṭı tez geçile ola böyle istimdād

269ª

İde īmānile dura Ḥaḳḳa yalvarıp göre
Egi ʿamelleri ḳıla selāmetle ola murād

Ḳabūl ola münācātı maḳūl ola her ḥācātı
Geçer ʿaẕābsız ṣırāṭı ele gire maḳṣūdātı

Gönlüne göre bula dürlü faʿil ne bilmeye
Bidʿatlardan ḳurtula ḫulūṣile ola īrād

İde ṣabr ide tāʿat ola ḳālbinde merḥamet
Bula yarın şefāʿat göñüllere ola ābād

Ṣaġından virile berāʿat ṣolundan olmaya (...)[533]
Ḳamillerile ferāḥāt görmez ʿaẕāb bula küşād

Ḳāfirleriñ ṣolından ya ola arḳāsından
Etdiklerin bula anda dura şerler ola muzād

Herkes etdigini çeker gelindi ẕunūbı çıḳar
Allāh ol ḳuluna baḳar ider ide ulu feryād

ʿĀṣīleri cehenneme anlar ṣırāṭ üstünde ola
İder idi bunda ṭuġyān anda olur bī-murād

Müʾminler cevābı vire uçmaġına vara gire
Suʾāller āsān ola olalar cümle şād

Diler egide olasıñ diler ʿamel eylesiñ
Ḫayrı şerri sen bulasıñ şimdi egidedir bil dād

Emr-i Ḥaḳ üzere yürü yürüyen Allāhıñ ḳulı
Bunda iderseñ ʿameli anda olur cevād

Geçersiñ ṣırāṭı āṣān girirsiñ cennete irdiñ
Cümle murāḍıñı bulduñ bilinmez ne ola feryād

Ḳullar Allāhıñ anlar bilmezler ḳorḳu ʿaẕāb
Ne suʾāl ola ne ʿiḳāb ider şefāʿat bī-aʿdād

Amān yā Rabbenā amān naṣīb eyle bize īmān
Ḳayġulu ḳuluña her zamān ḳorḳulardan eyle āzād

533 قرنة

Ṣırāṭı geçeler āsān
Ḳalmaz ḳorḳu olur iḥsān

269[b]

Ẕunūblara eyle tevbe
Ḳurtulur ᶜaẕābdan insān

Ḳāle'llāhu teᶜālā "Ve le'l-āḫiretü ḫayru'n-leke mine'l-ūlā ve le sevfe yuᶜṭīke Rabbüke fe-terżā"[534]

4 + 4 = 8

Enes İbn-i Mālik buyurdı
Ḥażret-i ᶜÖmer Resūle vardı didi

Resūlu'llāhı gördü kim bil
İtmiş ḥaṣīr ipleri tenine yol

7615 Didi ki ya Resūlu'llāh
Ne ola bu ḥāl yā Ḥabību'llāh

Kāfirleriñ beglerinde var
Döşekler yaṣdıḳlar sever

Anlar ṣāfā üzerinde olur
Yiyüp içüp döşeklerde durur

Siziñ mübārek teniñüz
Ḥaṣīr ipleri yol eylemiş biliñüz

Bu āyeti inzāl etdi Allāh
Şād olup Ḥażret-i Ḥabību'llāh

7620 Didi yā ᶜÖmer bil sen
Ḳalmaz bu cihānda kimse insān

Bu fenānıñ döşekleri çürür
Āḫret döşekleri sündüs olur

Bu dünyā fānī her ẕevḳi fānī
Āḫretiñ devleti olmaz fānī

[534] "Senin için sonraki (hayat), şimdikinden kesinlikle daha iyi olacaktır. Rabbin elbette sana (nimetler) verecek ve sen de hoşnut olacaksın." ed-Duhâ 4-5.

Dünyā lezzeti girüye ḳalır
Āḫretiñ ṣafāsı bāḳī durur

Fenānıñ döşekleri ketenden
Aḫretiñ sündüs ve istebrāḳdan

İki cihān sulṭānı ola
Dünyāyı ne güzel ḫorlaya dura

270ª

Bu ḥāliyle duran ʿāşıḳ
Kemāline irer ṣādıḳ

Her ne virir eyle şükür
Elemine eyle ṣabır

Böyle olursa olur Müslimān
Aña dirler işde bu ehl-i īmān

Dünyāyı ṣat aḫreti al
Aḫretde rāḥatı bul var

Olasıñ emrine rāżī
Pāk eyleyesiñ ḳalbi özü

Şimdi olunca ḳarīb
Birinde bir nesne görüp

O dünyāda çeker olur faḳīr
Āḫiretde gine olur faḳīr

Olur aʿlā ider şükür
Aḫretinde bulur menzili

Ḳalbe naẓar ider Allāhu ʿAẓīm
Her ḥāliyle ḳullar ideler taʿẓīm

Yarın ḳıyāmet güni ola
Maḫşer günleri neşir ola

Ciger yanup ḥarāretden
Ḳurtulmasına var mı selāmetden

Her biri ʿaẕāba uġraya
Yürekler bir yana döne

Umalar anlar şefāʿatler
Eyleyeler bulmaġā murādātlar

Maḫşer yerlerinde yanalar
Amān deyüp yalvaralar

Anlar biriküp cemʿ olalar
Ḥażret-i Ādeme varalar

270ᵇ

Diyeler yā Ādem atamuz
Neye irdi baḳ ḥālimüz

Şefāʿat eyle sen bize
Yalvarıvir bī-niyāza

Diye Ādem ey oġullar
Uçmaḳda buġday yidim dir aġlar

Dutmadım anda emrini
Bilirem şimdi günāhımı

Ben utanıram Allāhdan
Tevbemi ḳabūl eyledi ẕunūbdan

Varıñ Nūḥa varıñ
İkinci atañız görüñ

İde Ḥaḳḳa o niyāzı
Ḳurtara ṣıḳletden sizi

Gideler Nūḥa varalar
Aña daḫı yalvaralar

Nūḥ Peyġamber diye anlara
Şöyle kelām cevāb vire

Ben dünyāda itdim duʿā
Şimdi idemezem ricā

Varıñ siz İbrāhīm Ḫalīlu’llāha
İde şefāᶜat ḳurtara Ḥażret-i Allāh

Varalar İbrāhīm Ḫalīlu’llāh[a]
Diyeler ḥālin bunlara

İbrāhīm tez ṭurugele
Şefāᶜat eyleyim diye

Bir adım ata dura
Ḳıyāmet şiddetin göre

Diye ḥışım ḳavimleri
Dileyeyim ben anları

271ª

İki adım ata göre
ᶜAzīm şiddetini duya

Dileyim oġlum İsmāᶜīl İsḥāḳ
Bunları baġışlaya Ḥaḳ

Üç adım ata göre ḥāli
Diye nefsim ḳayısı baña ġāyrı

Vara ᶜarşıñ ayaġına
Diye nefsī nefsī diye

Varalar Mūsāya anlar
O da bu cevābı söyler

Gidüp ᶜarş altına dura
Nefsī nefsī amān diye

Muḥammed Muṣṭafāya varalar
Amān diyüp çaġıralar

Diyeler yā Resūlu’llāh
Sen Ḥabībsiñ yā ṭabību’llāh

Resūlu’llāh ḳalḳup dura
Mīzānıñ yanına vara

Çıḳup ilerü idüp meydān
Allāha yalvara ol dem

Diye yā Rabbenā Kerīm
Sen Raḥmān olan Raḥīm

Ġafūr olan sensiñ Ġufrān
Settār olan sensiñ Sulṭān

Ḥaḳ Teʿālā baġışlaya anları
Ḥabību'llāh uçmaġa elete anları

Girirler cennete bulalar necāt
Vir Muḥammed rūḥına ṣalavāt

Bilindi Muḥammedi gel
İriñ ider Ḥaḳ ʿināyet

271[b]

O cihānda bu cihānda
Ehl-i īmāna ider şefāʿat

8 + 8 = 16

Gelindi Muḥammede ṣalavāt getir aña
Ḳalbile eyle taṣdīḳ duyur kimdür duyur cāna

Cümle nebīleriñ şāhı cümleniñ odur sulṭānı
Bağışladır günāhını bütün eyledür īmāna

Olma saḳın helecān helecān olmaz Müslimān
Bir ḳarāra dura hemān irişmeye gümāna

Ḥaḳ anı eyledi ḥabīb odur dertlilere ṭabīb
Arı eyleyesiñ ḳulūbü bıraġagör cāna ṣafā

İsmini eyledi Aḥmed şefāʿatçidür Muḥammed
Etdi ʿālemlere raḥmet odur Muḥammed Muṣṭafā

Ben anuñ ümmetlerinüñ kemteri olsam gerek
Ednāsından daḫı kemter görmez anlar cefā

Anuñ ʿışḳı ile Allāh yaraddı cümle kāʾināt
Anuñ içün Allāh anı dertlilere oldur devā

Maḫşeriñ ʿaẕābından mīzānıñ ḥisābından
Ṣırāṭ köprüsinden irdiler selāmetā

Cehennemiñ ʿaẕābından zebānīler ḳorḳusından
Ḳıyāmetiñ şiddetinden ḳurtulur gider cefā

Maḫşer yerine cehennem ḫalḳıñ üzerine gele
Cümle nefsī nefsī deyüp cümle düşerler ḥasretā

Yetmiş biñ yuları ola her birine yetmiş biñ
Yapışır melekler aña żabṭına maʿmūr olmaya

Ḳatır gibi aġır aġır gele ʿarşıñ ṣol yanına
Ẓafer bulunmaya aña diyeler ah nedāmetā

Cümle peyġamberler dura dizi üstünde ḳala
Kendi ġayġusı ola diyeler vāveyletā

Cümle ḫalḳ n'olduġın bilmez feryāda bile eli irmez
O gün gibi gün olmaz düşeler hep firḳatā

272ª

Şaşa cümle ʿālem ḳala Tañrınıñ böyle emri ola
Cāmus şeklinde yürüye düşeler ġayrı ḳurbetā

Ciger yana şöyle görmez birbirini insān
Ne oġul ḳayısı ne ḳız balçıḳ āteşlerde dura

Ḳanı nāz idenler kibir kīn güdenler
Ẕelīl olup ḫor olalar irişir böyle zamāna

Kimseler kimseyi bilmez yanında ne olsa görmez
Cihānı bir pula almaz böyle ʿaẕāb olur ḳula

Velīleriñ ḥāli n'ola nebīleriñ ḥāli böyle
Muḥammedden şefāʿat ire getirme ḳalbi gümāna

Gele irişe Muḥammed cānlarıñ cānı Aḥmed
Bula ḳullar hep selāmet diye Aḥad yā Rabbenā

Ebsem yā cehennem diye sākin olup yerine vara
Bu ġāmdan hep āzād ola biline sulṭān-ı enbiyā

Baʿżı dirler şimdi nār ḫavfından aġlar şimdi
Anlarıñ gözleri yaşı Cebrāʾīl vire aña

Resūlu'llāh anı alup cehennem üstüne sepip
Üskün yā cehennem diyüp cehennem āteşi söne

Bu günlere irişiriz ġafletile dürüşürüz
Naṣıl şimdi gülüşürüz gözyaşı söndürüp nāra

Muḥammed Muṣṭafā aʿlā şefāʿatçi ḳıldı Mevlā
Cümleden ol oldı evlā çaġırır ümmeti ümmetā

Nebīleriñ şāhısıñ velīleriñ māhısıñ
Cümleniñ sulṭānısıñ ah Muḥammedā ah Muḥammedā

Ben anı görmeden bildim Muḥammede ümmet oldum
Şefāʿat ṣaḥibi duydum ah Muḥammedā ah Muḥammedā

Getir diliñe ṣalavāt bulasıñ sen selāmet
Olur ḫāṣu'l-ḫāṣ ümmet ah Muḥammedā ah Muḥammedā

İsmini duyunca göñül şevḳile eyleye göñül
Öyle bulur anı göñül ah Muḥammedā ah Muḥammedā

272[b]

Naṣıl söylemeye dilim cūş idince ḳalbim göñlüm
Anca benim odur yārim ah Muḥammedā ah Muḥammedā

Arżūm aña muḥabbetle ṣalavāt-ı ṣadāḳatle
Yardımcısıñ şefāʿatle ah Muḥammedā ah Muḥammedā

Her neye başlasam olur seniñ şefāʿatiñ bulur
Senden göñül mi ayrılır ah Muḥammedā ah Muḥammedā

Yaradan Allāh seni cümleden eyledi ʿazīz
Seniñ ʿışḳıñla direm ah Muḥammedā ah Muḥammedā

Fānīde seni severim bāḳīde seni bulurum
Yoluña ḳurbān olururm ah Muḥammedā ah Muḥammedā

Aḥmedi bilmeyen ḳullar Aḥādi ḳande bilir
Bildirdi Aḥmed Aḥadi ah Muḥammedā ah Muḥammedā

Sensiñ Allāhıñ ḥabībi dertli göñlümüñ ṭābībi
Ayırma andan yā Rabbī ah Muḥammedā ah Muḥammedā

Bī-çāre Ḳayġulu ümmet şefāʿat senden yā Aḥmed
Senden ayırmaya Aḥad ah Muḥammedā ah Muḥammedā

Bī-çāreyem ammā Ḥabīb-i aʿlā
Ḥamdüli'llāh ümmet eyledi Mevlā

7710 **Ne ġam baña diyem saña**
Şefāʿatçi Muḥammedü'l-Muṣṭafā

Ḳāle'llāhu teʿālā "Fe-aṣḥābu'l-meymeneti mā-aṣḥābu'l-meymeneti ve aṣḥābü'l-meşʾeti [mā eṣḥābü'l-meşʾemeti] ve's-sābiḳūne's-sābiḳūne ülāʾike'l-müḳarrabūne fī-cennāti'n-naʿīm"[535]

Ḥaḳ Teʿālā buyurdu kim
Benim ḳullarım vardır kim

Ḫulūṣile ider ʿamel
İsterler benden cemāl

Cennetime olur ʿāşıḳ
Ḫulūṣile olur ṣādıḳ

273ª

Anlar baña ola yaḳın
Ola anlar Müslimīn

7715 Ben anlara idem ikrām
Görürler yarın inʿām

Ebū Hüreyre dimişdür
Resūlu'llāh buyurmuşdur

Cennetiñ vaṣfını diyem size
İdegörüñ arżū yüze

Anı yaraddı Allāh Sübḥān

[535] "İyi durumda olacak olanlar ... Kimlerdir iyi durumda olacak olanlar? Zor durumda olacak olanlar… Kimlerdir zor durumda olacak olanlar? Bir de önde olanlar vardır, hep önde olanlar! Onlar, Allah'a yakınlığı onaylanmış kimselerdir. Nimetlerle dolu cennetlerde olacaklardır." el-Vâkıa 56/8-12.

Müʾminlere inʿām etdi Sulṭān

Bir kerpiçi altun biri gümüş
Ehl-i İslām içün Allāh yaratmış

Gümüşden balçığı ġāyet ḳoḳusı
Miskden zaʿferāndan hepisi

Helegi incüden yāḳūtdur
Kimlere naṣīb ola yā kimdir

Her kim evvel cennete girse
Müʾminler olur aña varsa

Eskimez libāsı yırtığı olmaz
Fenāya irişüp elvānı ṣolmaz

Yigitlik girenleriñ farımaz
Bir ḳarāra olur biri ḳocamaz

Durduḳca daḫı ziyāde olur
Günden güne ḥüsni güzel olur

Pīrlik iḫtiyārlıḳ yoḳdur
Yaradan Mevlā yaratmış ḥaḳdır

Olalar günden güne ḥubb-i cemāl
Günden güne artar anda kemāl

Sābiḳūnlar ḳabirden ḳalḳalar
Anlar içün Allāh virir neler

273ᵇ

Ḥaḳ Teʿālā cennetden yollar
Her birine gelir biner Burāḳlar

Ḳanatları var yaraddı Burāḳlarıñ
Ṣāfī incüdendir egerler

Çulları altundan ola bilindi
Yularları zebercedden duy imdi

Ḫilʿatleridir böyle ola

Allāh ᶜAẕīm ḳullarına vire

Naᶜlinleriniñ taṣması ola nūr
Amān yā Rabbenā bize de vir

Göz irimi yere dek nūrlandıra
Şöyle gele saña ire taᶜẓīmile

Bunlarile anlar gider uçmaġā
Günden güne zīnetleri görmege

Varalar cennet ḳapusına duralar
Bir aġaç dibine anlar geleler

Anuñ dibinde aḳar iki bıñar
Anuñ ṣuyından içerler her kim ki var

Her ne ḳādar var ki cennete lāyıḳ olmaya
Her ne var gide anda pāk ola

Ġuṣul ideler aᶜżāsında ḳalmaya
Pasdan kirden hiç bulunmaya

Olalar Ādem gibi altmış arşun
Bir boyda olalar tamām görüşüñ

Yūsuf Peyġāmber ḥüsnü gibi ola
Cümlesi böyle ḥüsni bula

ᶜĪsā yaşı gibi ola yaşları
Otuz üçer yaşında ola yaşları

O bıñardan içüp anlar olalar
Ḳalblerinde elem keder ḳalmayalar

274ª

Ne ḳādar evṣāf-ı zemīme olur
Cümle gider hepisinden ḳurtulur

Cennet-i aᶜlā yaraddı
Müᵓminlere virir Allāh

Kimi sever ise aña

Taᶜẓīmile ḳoyar Allāh

Ḳāle'llāhu teᶜālā "Ve nezaᶜnā mā-fī-ṣudūrihim min-ġillin tecrī min-taḥtih[imü]'l-enhāru[536] Ṭibtüm fedẖulūhā ẖālidīn[537]

Anlarıñ pāk ola ẕāhiri
Temīz ola ġill ü ġişden bāṭınları

Cennete girmege lāyıḳ olalar
Varalar ol maḳāma ireler

Girüñ deyü emir gele Allāhdan
Varıñ deyü emir gele ʿināyetden

Bu devlete irilir mi
Bu ikrāma doyulur mı

Cennet ehli ola evlā
Neler ikrām ider Mevlā

Her kişiye gele ikişer ḥulle
Bir ḥullesi nece bu dünyā dege

Eger çıḳsa ḥulle dünyā yüzüne
Güneş maḥv olur gider ġāyb ola

Her kişiye ikişer melek gele
Dāʾimā ḳulluge ḥāẓır dura

Cennet ḳāpusından girer içeru
Bir köşke geleler ṣāfī gümüş o

Şerīfesi anuñ ola altun
Anlar ola ala bunı sābiḳūn

274ᵇ

Köşke yaḳın anlar geleler
Zīnetle ṣafāları göreler

Bardaḳları dolu ola şarāblar
Açalar anı arta zīnetler

[536] "İçlerindeki çekememezliği söküp atarız. Alt taraflarından ırmaklar akar." el-A'râf 7/43.
[537] "Ölümsüz olarak kalmak üzere girin içeriye." ez-Zümer 39/73.

İncü gibi ola ẖizmetkārları
Görülmemiş vaṣfa gelmez ẖizmetleri

Bunları göreler anlar bileler
Ol maḳāmlar kimiñ ola bileler

Ẓan ider bu maḳāmlar bizim
Şād olalar vire Allāh ʿAẕīm

Melekler diyeler bu maḳāmlar
Siziñ degildir bu mekānlar

Az zamāndan ṣoñra bunlar gideler
Bir maḳāma daḫı anlar varalar

Ẓuhūr ide bir köşk göreler
Ṣāfī altun ola anı bileler

Şerefi ola aḳ incüden
Żiyāsını gören kimi incide

Gine evvelki gibi ẖizmetkārlar
Şarāblar getirüp içüreler

Ṣāfī altun ola ḳöşkleri
Göreler altun hep maḳāmları

Kendi maḳāmı ṣānup dura
Melekler diyeler bura seniñ degil diye

Seniñ maḳāmıñ daḫı ola yüce
Bundan ziyāḍe ola derece

Bir zamān daḫı gideler görüne köşk
Ṣāfī ḳızıl yāḳutdan ola köşk

Her ṭārafı her yanları görünür
İçi ṭaşı hep nūrdan olur

275ª

İçinde ẖātūnı var bilüñ
Mücde ideler geliyorur eriñ

Dünyādayken Ḥaḳ Teᶜālā etdi nikāḥ
Göre anda bulalar anda ferāḥ

Anlar gelir deyü gözedirdi yollar
Gele ḳarşu nūr gibi ola anlar

Muştuluḳ deyince geleler fi'l-ḥāl
Dola ḳalbleri ferāḥ ferāḥlar

Cümle ḫizmetkārlar naᶜra urur
Cemᶜ olup bir kerre yanına gelir

Her yanına ḫizmetkārı buyurur
Ḥelālile ḳar[şu] kim ki durur

Yetmiş biñ ḫizmetkār öñünce gider
Her biri bir dürlü iftiḫār ider

Gele sündüs istibrāḳ gele ḥulleler
Yetmiş biñ yanında ḫizmetkārlar

Ola yāḳūtile incüleri
Ola misk ü ᶜamber buḥūrları

Yetmiş biñ ṣol yanında ola
Raḥīḳ selsebīlden elinde dura

Her yanında dutalar eteklerin
Göre bula şād ola ḫizmetkārların

Eger ol ḫizmetkārlar dünyāya
Çıḳarsa barmaġın güneş ġayb ola

Görse güneş ol maḥbūbıñ parmaġın
Maḥv ider görünmez nūrların

Bundan aldıñsa ḥiṣṣe n'ola
Efendisi naṣıl ola ḳıyās eyle

Ḥüsn-i cemāl irer bu ḥāle
ᶜİbāḍete düşün bu kemālle

275ᵇ

Tesbīḥ tehlīl cānlar ġıdāsı
Aġāçlar yapraḳlar ṣadāsı

Ḫātūn daḫı yetmiş ḥulle geymiş ola
Var naṣıl ḥulle bunı öyle añna

Libāsları ḥarīr ola laṭīf
Kimler degir bu dünyā devlete

Eger bilim dirseñ anuñ ḥullesin
Yüz yıllıḳ yoldan gelir ḳoḳusı

Bu taᶜẓīme anlar varalar
Bu ikrāmı anlar böyle bulalar

Göre ḫātūn güneş gibi gelir
Ḳarşulayup ellerin boynuna urur

Güle güle gelir yā ḥabīb dir
Şevḳiñiz arżūm kemāl müştāḳdir

Tesbīhile tehlīl ile geleler
Gülek idüp ferāḥlar eyleyeler

Bu vechile bulalar şādılıḳlar
Bu kemāle ire ṣādıḳlar

Ola ferāḥ göre güzel memāt
Ḫātunuñ yüzüne baḳarlar şāyed

Kendi ṣūretin anda göre
Temām ayna gibi olmuş dura

Ḳullar yanında ikrāmı böyle
Ṣalını ṣalını söyleyüp diñne

Ḳızıl yāḳūtdan köşke varalar
Ol köşküñ içinde ḳullar duralar

On iki biñ adım ola her ṭaraf
Ḳırḳ biñ altun ṣordılar

Döşekleri altun incüler ola

Tamām yāḳūtile döşek dura

276ª

Döşekleri altun incüler ola
Tamām yāḳūtile döşekler dura

Gerek ola üzerinde yetmiş ḥarīr
Öyle medh ider anı Celīl

Kürsīniñ üzerinde yetmiş aġaç ola
Çıḳalar anuñ üzerinde otura

Dürlü yemişler gelüp yiyeler
Günden güne ṣafālarda duralar

Bu Leylāya var mı Mecnūn
Bu Şīrine ḳanı Ferhād

Ḳayġulu Mecnūn[a] dönmüş
Ah Cemālu'llāh deyu ider feryād

4 + 4 = 8

Cehennemde ʿaẕāb olur
Şiddeti ziyāde olur

ʿAḳrep yılan içi dolu
Ehl-i fesād şerīk girür

Kāfirlere ol mekānı
Etdi Allāh anlaruñ yeri

Mücdeler nedir iḥsān
Olurlar nāmında yeksān

Dükenmez ʿaẕābları
Ḳande bula rāḥatları

Anlar dünyā serāyında
Sevgüleri hevā bunda

Uydular nefs hevāṣına
Düşdüler İblīs vesvesesine

Bildiler bu ne ḥāl
Bunlar da etdiler aʿmāl

Anuñ içün Allāh anları
Cehennemde ʿaẕābları

276ᵇ

Anlaruñ işleri fiġān
Diseler de bulmaz emān

Nece mücde ḫaberler var
Birine itmez inkār

Velākin bu ḳadar direm
Cehennemden ḫaber virem

Cennet aʿlā yücedir
Müʾminler çün derecedir

Nece mücde āyet ḥadīṯ
Yolladı saña iḳrār içün

Bu ḳādarca olundı cān
ʿAmeline oldum ḥayrān

Gelir vildānile ġılmān
Ḥūrīler kevṯerler hemān

Kimseler medḥin idemez anları
Cennet içinde olanları

Nasīb eyle bize Mevlā
Göstere ḳullarına evlā

Günden güne ola ṣafā
Bilmeyeler nedir cefā

Ebed ḳala anda giren
Çıḳmaz içinde duran

Eyle ʿamelleri egi
ʿAmeli olanıñ yeri

Ḳadīr Allāh Ġafūr Raḥmān
Bize lüṭfuñ eyle iḥsān

Gözüke ḳullara Allāḥ
Gözüke anda cemālu'llāh

Andan güzel olmaya
Cennetde görmedik bulunmaya

277[a]

Gelirler yerlerine
Dururlar ṣafālarına

Ḳulları vardır Allāhıñ
Sevgüsiyle cemālu'llāhıñ

Anda anlar olurlar
Hemān dīzārda duru[r]lar

Bu menzīl ʿāşıḳlaruñdur
Bu menzīl ṣādıḳlaruñdur

Nece sevdi ise Allāh
Aña göre sever Allāh Hū

Olmışam Ḥaḳ dīzārına ʿāşıḳ
ʿĀşıḳları sever Ḫālıḳ

Cemālinden ayırmaz Hū
Kemāline irer ṣādıḳ Hū

Yaraddı cümleyi Allāh emir anuñ Allāh
Ḳullarına naẓar ider ider aʿlā ḳuvvetu'llāh

Kimini nārına yaḳar ʿaẕāb içindedir anda
Kimini ḳuratarır nārdan ṣoñra bulur selāmu'llāh

Kimi ʿābid olurlar kimi zāhid olurlar
Kimi ʿilmile olur kimi ʿamel ider dir Allāh

Kimi sāʾim olur kimi ḳāʾim durur
Kimi ṣāliḥlerden olur ider iḥsān aña Allāh

Kimi rākiᶜ kimi sācid kimi bekler durur mescīd
Kimi dāʾim ider secde ḳulūbunı ḫāṣ ider Allāh

Kimine ider inᶜām bulur bunda ikrām
Kimi müʾmin olur insān kimini ednā ider Allāh

Kimine dünyāda virir kimine aḫretde virir
Kimine dünyā aḫret virir ider maᶜmūr iden Allāh

Kimini kāfir ider cehennem nārına atar
ᶜAẕāblara düşer ol ḳul merdūd iden Allāh

277ᵇ

Kimselere iş danışmaz cümle işi kendiniñdür
Hemān ḳullar yalvara eyle niyāzu'llāh

Zīrā Ḳadīr kimdür ḥikmetinden suʾāl olmaz
Kimse nedir anı bilmez ᶜallām ᶜalīmdir Allāh

Bilindi dersleri oḳu eyleyigör ᶜibādeti
İder Allāh ᶜināyeti hidāyeti viren Allāh

Her şeyi sebeble virir sebeb gine kendinüñdür
Arada yoḳdur bir nesne cümlesini iden Allāh

Düşün bir kerre bu ne ᶜaceb ḥaller neye vara
Kim ola ben bilem diye bildiren Ḥaḳ saña Allāh

Ḥabībini sevdi Allāh ṭabībini sevdi Allāh
Anuñ çün ḫalḳ eyledi cümle maḫlūḳı Allāh

Bu dünyāya getirdi ādem nebīler gönderdi her dem
Ḫāteme'n-nebī Muḥammed Ḥabībidür Ḥabību'llāh

Anuñ ᶜışḳıyla yā Rab ẕunūbları ᶜaf eyleye hep
Taḳṣīrātım ḳatı çoḳdur cürmimi baġışla Allāh

Seniñ ᶜāşıḳ ḳullarıñ seniñ ṣādıḳ ḳullarıñ
Seniñ sevdikleriñ var anları çoḳ sever Allāh

Amān yā Rabbenā Allāh Ḳayġulu ḳuluña Allāh
Ḥabību'llāh ᶜışḳına yā Ḥaḳ murādı sen cemālu'llāh Hū

Amān yā Rabbenā Ḫallāḳ
Senüñle olur cümle murād

Sevgüli eyle kitābım yā Ḥaḳ
ʿİlim ʿamel oluna Hādi'l-ʿuşşāḳ

Sebeb-i Teʾlīf

Şeyḫim ile bir gün ṣaḥrāya vardım
Bīzār ʿāşıḳlar meclisde anda durdum

278ª

Didi baña kimseñ var mı didi
Didim kimsem yoḳdur deyü söyledim

Didi neye geldiñ buraya
Didim ḳurbān olmaġa geldim buraya

Ya sen ḳanden buraya gelişiñ
Didim Yaradandan ilişim

Didi gel yanıma benim
Vardım yanına anuñ diz çökdüm

Didi yat dizine yatdım
Üç kerre ẓahrime yedin vażʿ itdi duydum

Üçünde cevābı dolusun söyledi
Ḳalḳdım durma deyü emr eyledi

Didiler yalın ayaḳ olmaya
Didi ya niçün yalın ayaḳ olmaya

Ben anda n'oldum bilmedim
Dağ daş ṣaḥrā cihān görmedim

Naṣıl giderem naṣıl gezerem n'işledim
Gine geldim ol maḥāle ol ḥalde geldim

Didi yaḳın gel yanıma
Vardım anuñ yaḳın oldum yanına

Ne gördüñ deyü baña sorar

Ne güne oldı ḫaber arar

Ol zamān virdi bize iẕin
Dizine sürdüm bu ḳara yüzüm

Yedi sene ḫizmetinde oldum dervīş
Ol zamān ilāhī söyleme idi iş

Gāhi firḳat gāhi ḥasret gāhi ẕevḳ
Gāhi ḫizmet gāhi ʿışḳ gāhi şevḳ

Bu ḥāl üzre dururdum bir gün oldı
Tevḥīd eyle deyü baña buyurdı

278[b]

Altmış gün ḳadar hiç durmaz oḳudır Yāsīn
Hemān tevḥīd ẕikri oḳur yanında Yāsīn

Gel diyüp çaġırup maʿlūm mı didi
Ebsem durup oḳu dir oḳudum Yāsīn

Bir eliyle ḫırḳama yapışdı
Bir eliyle tācıma parmaġın ṣoḳdı

İkisini bir dem ṣalıvirdi
Mübārek eliyle bilegim dutdı

Bir eliyle daḫı ḳolumı dutar
Mübārek gögsüme gögsünü çeker

Ol zamān ol ḥālde nefes tamām
Āh fānīden bāḳīye gider tamām

Sene biñ yüz ṭoḳuzan ṭoḳuzda
Şaʿbānıñ on üçi aḫrete eyledi ġāyrı göçi

Emānet tācı ḫırḳa size didi
Beni sen yu Ḥāfıẓ ṣuyum ḳosuñ didi

Ol zamān ne güne tācile ḫırḳa
Daḫı ol vaḳti gibi tāc ḫırḳa

Başladım biraz kitāb yazam

İẕn-i Ḥaḳ yoḳ vaḳit olmadı yazam

Bir gün oġlum almış eṭrāfa gezdirmiş görüñ
Baña dirler tamāmına irgürüñ

Bu ḥāl üzerindeyken gözlerim n'ola
Bir gün İslāmboldan Receb Efendi gele

Didi bunı tamāmına irgür
Didim şimdi naṣıl ola bu didim

Didi eger ṣoña ḳalırsa bu
Ya biriniñ eline geçerse bu

Naṣıl ḳala girüye eşer
Eger Sulṭān Şeyḫü'l-İslām iderse naẓar

279ª

Anlaruñ himmetiyle olur bu ʿilme ʿamel
Duyunca yigirmi sekiz cüz yazdım mükemmel

İsmine didiler Hādi'l-ʿuşşāḳ
Dāʾimā oḳuyup oḳuddura Ḥaḳ

Şeyḫim Sırıllı Ḳurdcı Dededir
Ḥaḳīḳat başına ḳurdları direr

İsmi Muḥammeddir dirler iḫtiyār
Kimseniñ şübhesi yoḳ velīyu'llāh gerçek

İsmim Ḫalīl dirler Ḳayġulu
Mevlūdüm ḳarye-i Beg pederimdir ʿAlī

Ceddim Ḳayġulu Beg Vezīr-i Sulṭān Orḫan
Ceddi ʿAlī anlaruñ Ḳonyalı geldiler Ḫorasān

Şimdi sākin oluram belde-i Burūsa
Muṣannif evliyā kāmiller dolu Burūsa

ʿĀşıḳlar ṣādıḳlar yerleri
Açıḳ yer ḳalmamış her yerde maḳāmları

İlāhī dilerem senden ḳabūl eyle duʿāmızı

Vir ḳuvvet bula nuṣret şereflendir İslāmımızı

Anuñ cümle murādını vir yā Rab
Ḥabību’llāh ḥurmetine yā Rab

Ḥuccācı götüre getire dāʾim
Vire nuṣret Yaradan Allāhım Ḳadīm

Küffār üzerine eyle Allāhım ġālib
Eyle mesrūr göñlini şād it

Ḳılıcını keskīn eyle Allāh
Fuḳarā üzerine merḥametin ziyāde eyle Allāh

ʿUlemāsı ʿāmelleri eyleye
Vüzerāṣı kāmil kemālle ola

Tamām ʿadāleti eyleye ol Ḫān
Ẕürriyyeti dükenmeye dura Ḫān

279ᵇ

Bize lāzım olan faḳīrden duʿā
İki cihānda Allāh ʿazīz ḳıla

Ḥabību’llāh ḥurmetine bu Sulṭān
El-Ġazī Maḥmūd Ḫan

ʿĀdūlerin maḳhūr eyleye Allāh
Dostlarıyla şerīʿati icrā etdire Allāh

Bizim bu kitābımız Hādi’l-ʿuşşāḳ
Dilerim Allāhımdan cihāna ola eşvāḳ

Kim görür oḳur olur müştāḳ
İlhām irişdire ḳalbine Ḥaḳ

Biñ iki yüz otuz birde yazıldı
Cemāziye’l-ūlānıñ ġurresinde tamām oldı

Yevm-i āẕīne güni idi
Rebīʿu’l-āḫiriñ āḫiri idi

İlahī dilerem Raḥmāni’r-Raḥīm

Sensiñ Ḳadīr sensiñ Ḳadīm

Ḥabību’llāh ḥurmetine bu kitābım
Oḳuyalar ʿameller eyleyenlerüñ

İki cihānda saʿīd eyleye anları
Gire cennet içre ola cānları

Her kim oḳur ider ʿameli
Dilerem Ḥaḳdan ḳavī ola īmānı

Ẓāhirde olan böyle
Maʿnevīde olan naṣıl dura

Ḥabību’llāh ḥurmetine yā Allāh
Maġfiret eyle ẕunūbların ile

Oḳuyanlar oḳuduḳça ola şād
Göñüllerinde ola ḳabūl ḫayırlı murād

Dünyādan gidenlerimize eyle raḥmet
Cümle müʾminleri cümle ḳorḳulardan eyle āzād

280ª

Dünyādan gidenlerimize eyle raḥmet
Cümle müʾminleri cümle ḳorḳudan eyle āzād

Fānīde duranlara vir selāmet
Āḫirete gidene eyle yā Rabbī raḥmet

Anamızıñ atamızıñ ola rūḥları
Ferāh bula cennet içre cānları

Oḳuyalar sebebine diyeler rahmet
İde ʿināyetu’llāh ide şefāʿat Muḥammed

Gerek müʾmin ve müʾmināt oḳuya
İki cihānda Allāh muradına irgüre

Dünyāda aḫretde ola şefāʿat
İde Allāh ʿamel idenlere ʿināyet

Āḫiretde olanlara maġfiret eyleye Allāh

Şefāᶜat eyleye Muḥammed Resūlu’llāh

Dünyā āfātından eyle emīn
Yardımcısı ola Rabbü’l-ᶜālemīn

Yarın ḳıyāmet gününde gele
Resūlu’llāh bize şefāᶜat ḳıla

Cümle ᶜāşıḳlara himmeti irişe
Ṣādıḳların ṣıdḳı içün buluşa

Dünyāda olanlara vir selāmet
Bulalar dirligi göreler rāḥat

Çekdirmeye ḳullarına ᶜaẕābı
Görmeyeler naṣıl ola ᶜiḳābı

Āḫir demde müyesser eyle īmān
Ḳalmaya ḳalblerde ẕerre gümān

Ḥaḳ bizi şeyḫimizi eyleye saᶜīd
Anlardan eyleme bizi baᶜīd

280ᵇ

ᶜİnāyet yā Kerīm Raḥmān
Yā Raᵓūf yā Vedūd yā Deyyān

Kitābım oldı tamām
Oḳuyana diñneyene dutana saᶜīd ola ve’s-selām

Ḥamdüli’llāh şükür olsun virdi iẕin
Ḥurmetine Muḥammed Resūlu’llāh

Her işi āsān ider ḳuluna
Ḳulu doġrı yollarında buluna

Eyledi beni şükür olsun ġamdan āzād
Gönlümi eyledi bir Yaradan küşād

Tamāmına irdi el-amdüli'llāh
Muḥammed ḥurmetine eş-şükri li'llāh[538]

[538] Bu beyit sadece Hacı Selim Ağa nüshasında bulunmaktadır.

El-ḥamduli’llāhi Rabbi’l-ʿālemīn ve’ṣ-ṣalavatu ve’s-selāmü ʿalā Resūlinā Muḥammedin ve ālihī ve ṣaḥbihi ecmaʿīn

Hāẕā Hādi’l-ʿuşşāḳ

el-Ketebe ʿabdü’ż-żaʿīf faḳīr el-ḥaḳīr eş-şeyḫ Ḳaygulu Baba İbn-i ʿAlī ġafara’llāhu velivālideyye veli cemīʿi’l-müʾminīne ve’l-müʾmināt ve’l-müslimīne ve’l-müslimāt el-aḥyāʾu minhum ve’l-emvāt bi-raḥmetike yā erḥame’r-rāḥimīn ve’l-ḥamdu li’llāhi Rabbi’l-ʿālemīn.

1231 Rebīʿu’l-evvel 24 yevm-i Çeḥārşenbe

281ª

Şeyḫ Ḳaygulu Baba’nıñ Şeyḫü’l-İslām[a] yazdıḳları ʿarż-ı ḥāl ve mektūb-ı taḥrīrāt-ı niyāzları böyle bu ḳadar iʿlām olundı.

Bī-çāre Ḳayguludan efendim sizlere olsun selām.
Bir kerre ṭaḳrīr eyleyüñ ʿazīzim Şeyḫü’l-İslām.

Allāh rızāsı çün ʿamel oluna buyuruñ oḳunsuñ oḳuyuñ oḳuyalar ehl-i İslām
Oḳuyana yazana diñleyüp dutana uçmaḳ naṣīb ola dārü’s-selām

Aḥmed-i aḥad ʿaşḳına Hādi’l-ʿuşşāḳ ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ olalar ve’s-selām
Yigirmi sekiz cüz biñ iki yüz otuz birde rebīʿü’l-āḫiriñ cumʿa gün oldı tamām

Dört yem irdi devleti buldum
Murād[a] irdim el-ḥamdu li’llāh Hū

Mühür: Tevekkeltü ʿala’llāh fī külli illā (...) Ḫalvetī Şeyḫ Ḳaygulu

Ek-3. Sözlük

A

abahat: izin

ᶜadāvet: düşmanlık

ᶜadū: düşman

aġniyā: zenginler

aġrāb: tuhaf, garip

aġu: zehir

aḫḍar: yeşil

aḥdeş: ortaya çıkma, meydana gelme

aḥsāb: derece, yükseklik

aḥsen: güzel

aḫz: alma

aḥzāb: bölük, topluluk

aḥzān: hüzünler

aḥżār: hazır

ᶜāḳ: asi

aḳdāḥ: kadehler

ᶜaḳlā: akılca, fikren

aḳṭab: kutb, önde gelen kişi

aḳvā: güçlü

ᶜalīl: hasta

ᶜalūc: kaba, yabani

āmād: son, sınır

ᶜamber: güzel koku

ᶜan-ḳarīb: yakında

ᶜarāsat günü: kıyamet günü

arżumān: şiddetli arzu

ᶜaṣamet: korumak, engel olmak

āsān: kolay

āṯār: asırlar

āṯīm: günahkār

atā: cömertlik

ᶜatebe-i teᶜālā: yüce eşik

ᶜayn: göz

āẕīne: cuma günü

B

baᶜīd: uzak

bahādır: usta savaşçı, kahraman

baḫīl: cimri

bāl: kanat

bayıḳ: belli, aşikār

behāyim: dört ayaklı hayvanlar

belaġ: tebliğ, bildiri

belī: evet, peki

beliyyat: Belalar

Benī Aṣfar: Rum ırkı, Batılılar

berāḥ: ayrılma, geniş arazi

berī: kurtulmuş

berḳ: şimşek

berr: toprak

bilece: tamamen, beraber

Bī-niyāz: Allah

biryān: kebap

buḫīl: cimri

burhan: delil

burūc: burçlar

bülūc: aydınlık, ışık

bükāʾ: ağlama

bütūl: kesme

C

caḥīm: cehennem

cehr: yüksek ses

cengārān: pas getiren

cenān: gönül, kalp

cennet-i ḫuldī: sonsuz cennet

cerār: mecburluk

cerūᶜ: içirmek, eziyet etmek

cevād: cömert

cevlān: dolaşma

cidāl: şiddetle tartışma

cīfe: leş

cilvetü'l-ḫitāb: hoşa giden söz

civāḳ: koro halinde

cuyūş: askerler

cüdām: cüzam hastalığı, beceriksiz kimse

cünūḥ: eğilim

Ç

Çalap: Tanrı

D

daᶜas: ayakla ezme

dāc: karanlık

dād: adālet

ḍaḥāya: ḳurbanlık hayvan

dāreyn: dünya ve ahiret

denes: kir

derkār: aşikār, belli

destmāl: havlu

devāc: örtü

devvāb: binek hayvanı

dībāc: ipek kumaş

dirgür-mek: canlandırmak, diriltmek

dirşe-mek: toplamak

dübür: makat, kıç

dün: gece

dürūc: zamanla bırakmak

dürüş-mek: çabalamak, gayret etmek

E

ebrāb: sözünü tutmak

ebrāṣ: alaca hastalığı

ebsem: konuşmayan, dilsiz

ebvāb: kapılar

ebżāżiyyāt: beyazlatmak

eclāb: çekmek

ecsād: cesetler

ecvefān: kof olanlar

eflāk: gökler

egin: sırt, arka

elṭāf: kibar nazik

ekl: yeme

elbāb: anlayışlı, akıllı

elf: bin

elfāẓ: sözler

emāṭ: uzaklaştırma

emni emān: emniyet, güven

emrāż: marazlar

enānet: benlik, kibir

enṣāb: putlar

erḥam: merhamet

ervāḥ: ruhlar

eṣaḥ: daha doğru

esbab: giyecek

eṣdāḳ: çok sadık

esḫā: cömert

es̲īs̲: yeterli, bol

es̲lās̲: üç parça

eşbāḥ: benzer

eşed: şiddetli

eşfaḳ: şefkatli olma

eşḳā: haydut

eşrār: kötü kimseler

etrāb: akran

evsaᶜ: genişleme, zenginleşme

evrad: çok okunması gereken dua

evtād: manevi idareci, veli

evṭān: vatanlar

evvāb: tövbe etmek

eyyāmü'l-beyż: ayın en parlak olduğu günler

ezna: izin verme

ez̲nāb: kuyruklar,

F

fān: fānī

farīġ: rahat

farı-mak: bir şeyden vazgeçmek

fāş: yayılmak, açığa çıkmak

faṣlā: ayırmak, bölmek

fāz: başarı

fażīḥ: kusurunu ortaya çıkarma

fellāḥ: çiftçi, zenci

ferāġ: bir işi tamamlama

ferāş: yatak

ferc: bacak arası, üreme organı

ferişteh: melek

fesāḥ: geniş, ferah

fesāḳ: yoldan çıkmış, günahkār

fevc: bölükler, cemaatler

fezaᶜ: korkudan inleyip sızlama

fiḍḍa: gümüş

G

ġāb: kaybolmak, bulunmamak

ġarḳ: suya batma, boğulma

ġassāḳ: karanlıkta kalan

ġaydaḳ: geniş, yumuşak

ġayyā: cehennem kuyusu

geç-mek: aleyhinde konuşmak, çekiştirmek

ġill ü ġişş: gizli düşmanlık ve kin

gılman: erkek hizmetçi

ġınā: zengin

ġıyāṯ: yardım

gök: yeşil

ġubār: toz

ġuluv: aşırılık

gūne: çeşit, tarz

ġuṣṣa: gam, keder

H

ḫaḍrā: yeşil

ḥāk: hile kurmak, yolunu bulmak

ḫalāᵓiḳ: yaratılmışlar, insanlar

ḫālī: boş, tenha

ḫanādıḳ: hendekler

ḫannās: şeyṭan

ḥarīr: ipek

ḫarūb: keçiboynuzu

ḥaseb: değer, asalet

ḫaşāḳ: çer çöp

ḥaṣīn: sağlam, ulaşılmaz

ḫavf: korku

hāviye: cehennemin en şiddetli yedinci katı

ḥay: medet, eyvah, aman

hayme: çadır

ḥayye: yılan

ḫazāʾin: hazineler

ḥaẕer: sakınma

ḥāẓiᶜ: boyun eğen

heces: akla gelme

helek: duvar arasına sıkıştırılan küçük taşlar

helūᶜ: korkmuş

herze: boş, abes söz

ḥımār: eşek

ḥicāc: tartışma

hilᶜat: padişahça verilen kıymetli kaftan

ḥīn: uyanık

ḫuddām: hizmetçi

ḥubāb : su damlacıkları

ḥukbe: uzun devir, seksen yıl

ḫuldī: sonsuz

ḥulle: elbise

ḫulḳ: yaratılış, huy

ḫulḳūm: boğaz

ḫurūc: çıkma

ḫuṭame: cehennemin bölümlerinden

ḫuṭūr: hatıra getirme

ḫuẕūẕ: hazlar, zevkler

ḫücāb: örtü, kılıf

ḫüccāc: hacılar

hüccet: delil

hücūᶜ: durulma, kesilme

hümām: himmet gayret

hümeze lümeze: kışkırtıp ayıplamak

I

ıra-mak: uzaklaşmak

ır-mak: ayırmak

ᶜışāʾ: akşam ile yatsı arası namaz

ıssı: sahibi

ışṭılāḫ: uygun, yaraşır

İ

ᶜibād: kullar

iblāġ: beliġ, ulaştırma, eriştirme

ibtilāʾ: imtihan, bela

iclāb: çağırma

ictināb: kaçınma, sakınma

ictiḫād: gayret

idbār: dönmek, talihsizlik

idyan: din

ifrāḥ: sevinme

ifrāz: çıkma

iftirāḳ: ayrılık

iftitāḥ: başlama

iġvā: hile, günaha sokma

iḫfā:gizli

iḥrāḳ: yakma, ateş

iḥsās: his, sezgi

iḫṭāb: hitap etme

iḫtilāc: seğirtme, hareket

iḥtisāb: hesap ile memnunluk

ʿikāb: eziyet, ceza

ikbāb: meşgul olma, ilgilenme

iḳdām: öne gelmek, işi ele almak

iḳtidāʾ: örnek alma

iḳtirāḥ: içine doğup söyleme

ilbāb (elbāb): anlayışlı, akıllı

ilḥāḥ: ısrar etme

ʿilliyyīn: yüksek derece

ʿilm-i ledünnī: Tanrı ilmi

ʿimād: direk koymak, destek

imsāk: tutmak, el çekmek

imtizāc: iyi geçinme, anlaşma

inʿām: bağış, nimet verme

īnās: sadakat

inbāb: haber getirme

incāḥ: başarı

incizāb: çekiciliğine kapılma

infirāc: açılma, yumuşama

infisāḥ: fesh, bozulma

infiżāż: dağılma, bölünme

inhā: haber verme

inḥiṭāṭ: gerileme çöküş

inḳırāż: bitip tükenme yok olma

inḳıyād: boyun eğme, itaat etme

inticāʿ: mevsime göre yer değiştirme

intisāb: bağlanma

intiżāc: göz yaşı dökme

inżāḥ: dışa verme

inziʿāc: güçlük, sıkıntı

īrād: gelir

iʿrāb: söz, ifade, anlatım

irsāl: gönderme, yollama

irte: gelecek sabah, şafak aydınlığı

irtiḳāb: umma

irtiyāb: şüphe

ishāb: ayrıntı, özen

iṣlāṣ: üç parça

istebraḳ: sırmalı kumaş

isṭibāḥ: öldürülmesine izin verme

istibāḳ: yarış, koşuşturma

isticāb: gerekli, duaya cevap

istidrāc: derece artırma, imansız kimselerdeki keramet benzeri durum

istiġāṣ: yardım isteme

istiġrāḳ: her şeyi bırakıp Allah'a yönelme

istiḥāb: müsteḥāb, tercih etmek

istiḫrāc: içinden çıkarma, sonuç çıkarma

istiḥyāc: utanma

istiḥvāz: saplantı, takıntı

istimdād: yardım

istincā: büyük abdest yapmak

istinkāf: kabul etmeme, geri durma

istirāb: şüpheye düşmek

istirvāḥ: nefes alma

istiṣḥāb: sohbet

istiṭlāʿ: keşif, inceleme

istiᶜāb: sığdırma

istiᶜṭāb: bozulmak

ᶜişāᵓ: akşamla yatsı arasındaki namaz

işrāk: ortak koşmak, şirk

işraḳ: doğmak, ışıklandırmak

iştihā: arzu, şehvet

iştiyāḳ: şiddetli arzu

ᶜitāḳ: kölelikten kurtulma

itbāḥ: derinleşme

ittiᶜād: saldırı

ittihāb: bağış kabul etme

ittilaᶜ: dikkat

ittisāᶜ: genişlik

iᶜṭā: bağış, verme

iᶜṭāb: eşikten içeri alma

iᶜtāḳ: köle azad etmek

iyt-mek: söylemek

izdiyāt: çok

J

K

ḳabīḥ: çirkin

kāfūr: ağaç reçinesinden ıtır

kāhil: gayretsiz, tembel

ḳaḳı-mak: öfkelenmek, azarlamak

ḳallāb: sabit olmayan dönek

kān: maden yatağı

kānī: sanki, adeta

ḳarye: köy

ḳavām: doğruluk

ḳāy: kusma

kayı: endişe

ḳayd: emel, iş güç

kebīr: büyük

kedūret: bulanıklık, kaygı

kehām: peltek lisan

kehle: bit

kerūb: üzüntü

kes: kazanmak

ḳīlüḳāl: dedikodu

koç-mak: kucaklamak

kovcı: fitneci, dedikoducu

ḳullāb: kanca, eğirme çarkı

ḳuṣʿa: tabak

ḳuʿūd: oturma

küşād: açılmış, ferah

L

lāc: dikkafalı, inatçı

laḥme: et

lecūc: inatçı

leşker: asker

lā-dān: cahil

laʿl: parlak kırmızı renkli kıymetli taş

lezūb: yapışmak

livata: lutilik, eşcinsellik

luʿub: oyun, alay etme

M

maḥcūc: hedef

maḥrūse-i Burūsa: korunmuş Bursa

māhūd: bilinen

māhveş: ay gibi

maḫzūl: korkutma

mālāyaᶜnī: manasız

māliḫulyā: kuruntu

māmele: faiz

māsivā: Allah'tan uzaklaştıran şeyler

maᶜṣiyet: asilik

maṭlūb: istenilen

māẕā: öyle ki

meᶜa: yanında, destek

meblūl: ıslak

mehin: değersiz, hakir

mehleke: helak, tehlikeli iş

mehmā: kadar

meḳādir: miktarlar, kısımlar

meḳālid: anahtarlar

melamet: kendini kınama, yerme

memdūd: uzatılmış

me'mūl: emel

memzūc: karışmış

menābir: minber

menām: uyku

meraḥ: rahatlık yeri

merdūd: reddedilmiş

merfūᶜ: yükseltilmiş

merḳūm: anılan kimse

meṣābīḥ: aydınlatma

meskūb: su dökülmesi

mestūr: gizleme

meṭāyā: binek hayvanı

mevᶜīze: vaaz

mezā (mezaġ): oldu, geçti

mezāḳ: zevk

mezāyā: üstün vasıflar

mezlāc: sürgü, kilit

mezlaḳa: ayak kayması hata

mezzāḥ: şakacı alaycı

mīḫ: çivi

miʾetā: yüzlerce

miftāḥ: açmak

miḳraṣ: makas

minhāc: yola girmek

miṣbāḥ: çıra, kandil

muʿavvezeteyn: Felak ve Nas sureleri

muḳaddem: önde olan

mūnis: alışmış, cana yakın

murtaza: seçkin

muṣannif: yazar, müellif

muṭīʿ: boyun eğmiş

muttaṣıl: daima

muvāfıḳ: uygun

müctebā: seçkin

müdām: devam ettirmek

mülāzım: stajyer müderris

münādī: tellal

münāṭ: sorumlu, mesul

münḳāḥ: düzeltilmiş

mürāʾī: münafık, ikiyüzlü

müsteṭāb: hoşa giden, beğenilen

müştāḳ: şiddetle arzulamak

müşg: misk

mütevāfir: çok, bol

müveffi: vefaat

müzekkā: temiz, pak

müzeyyen: süslenmiş

N

nacī: kurtulmuş

nāḥ: ölüye ağlamak

naṣīḥ: doğru yolu gösterme

nasūᶜ: tanınmak, açıklık

naẓm-ı bülūc: parlak şiir

nebbāş: mezar hırsızı

necāḥ: istediğine kavuşma

necāt: kurtuluş

necīḥ: başarı

nedb: görevlendirme

neffāc: gösterişçi

nefiᶜ: fayda, çıkar

nehār: gündüz

nemmam: laf taşıyıcı, ara bozucu

nessac: dokumacı, örgücü

nesaiḥ: nasihat

nezᶜ: çekip çıkarma

nısf: yarı

nigāh: bakış

nīrān: ateş, cehennem

nuḳabā: şeyh yardımcısı

nüzūḥ: uzak olan

O

Ö

P

pādişāh-ı ʿālem-penāh: dünyayı koruyan padişah

pelās: eski çul

perākende: dağınık

R

rāc: ümitvar

raḥ: saf duru şarap

rākiʿ: rüku eden

rāy: fikir, oy

recül: erkek

refīk: arkadaş

resīde: ulaşmış

reşş: serpmek

revnaḳ: gözalıcı parlaklılk

rīḥ: rüzgār, ağrı

ribā: faiz

rifʿat: yücelik

risāle-i şerīf: değerli mektup

riyāzet: az yeme, az uyu, çok ibadet

S

sācid: secde eden

ṣāġ: biçim vermek, uygun, meyilli

ṣāġış: sayı

ṣaġīr: küçük

saḫī: cömert

ṣāʾim: oruç tutan

saḳ: iyi duymak, tetikte olmak

ṣaḳal: kıymetli nesne

saḳāmet: yanlışlık bozukluk

ṣalābet: dayanıklılık, inatlık, sertlik

ṣāmt: susma

ṣarāḥ: açık-net

ṣavtiyyāt: sesler

ṣayḥa: çığlık

saʿy-i meşkūr: övgüye layık çalışma

s̲ecāc: bol akan su

sedir: minder ve yastıkla döşenmiş oturacak yer

seḫāvet: cömertlik

sekenāt: hareketsizlik

sellāḥ: silahlı

selb: yok etme

semāḥ: cömert, hoşgörülü

semm: zehir

semāk: balık

semmāḥ: bağışlama, af

sekerāt-ı mevt: ölüm sarhoşluğu

serencām: akibet, başa gelen olaylar

sertāc: çok sevilen

setr: örtmek

ṣındu: makas

ṣın-mak: bozulmak

ṣıyām: oruç

siccīn: cehennemde bir vadi

sirāc: meşale

s̲uʿbān: büyük yılan ejderha

ṣuleḥā: salihler

sükker: şeker

s̲ülūc: ferahlık

sülūk: yola girme

sündüs: altın gümüş işlemeli ipek kumaş

sünūḥ: akla, hatıra gelme

süst: zayıf, güçsüz

Ş

şāb: genç erkek

şebīḥ: hayal, aldanış

şeccāc: baş yarığı

şecer: ağaç

şemme: koklama, az miktar

şiḳāḳ: uyuşmazlık, anlaşmazlık

şirār: şerli

şuġl: iş, uğraş

şuhūd: şahit

şekkāk: şüphe

şūr: fitne

şürūḥ: şerhler

şuʿūb: topluluk

şürbi: içme

T

ṭaʿām: yiyecek

ṭabāḳ: ince kat

taʿcīl: acele

tāʾīb: tövbe eden kimse

ṭāʾir: kuş

taḳrīr: söylemek, kabul etmek

tamu: cehennem

tapu: hürmet, itaat

ṭayyip: temiz

teferrüc: ferahlama

teḥāc: mücadele, münakaşa

tehlil: kelime-i tevhid söyleme

telbis: bir işi karışık hale getirme, gizleme

teʾlīf-i taṣnīfāt: kitap haline getirilmiş eser

telḳīḥ: aşılama, döllenme

telvīḥ: belirme, açıklma

temcīd: zikir

temessük: sıkı tutmak, yapışmak

temlīḥ: tuzlamak, güzel söz

tenḳīḥ: iyiyi kötüden ayırma

terşīḥ: akma, sızma

tervīḥ: rahatlık

tesyīr: gönderme, yollama

teşviş: karışıklık

tevbīḥ: azarlama

tevḳīḥ: ıslah etmek ve onarmak

tezvīc: evlendirme

tiryāḳ: şifalı macun

ṭuġyān: taşkınlık

tuḥfe: hediye

ṭūl-i emel: sonu gelmez emel

ṭulūʿ-ı fecir: aydınlığın doğuşu

U

ucac: tuzlu ve acı su

ʿucub: kendini beğenme

ʿuḳūbāt: cezalar

ʿulāb: paketlenmiş

ūlā: birinci, ilk

ünās: insanlar

ʿurūc: yükselme

ʿuşşāḳ: aşıklar

uyluk: bacağın kalçadan dize kadar olan kısmı

Ü

übab: her nesnenin büyüğü

ünās: insanlar

üskün: hareketsiz, sakin

V

vaʿīd: cehennemden sakındırma-tehdit

vazʿ: koyma

vecaʿ: acı, sızı

veş: gibi

veşīḥ: süsleme

veyl: yazık, vah vah

vezn: ağırlık

vildān: cennetteki hizmetçi

vucub: zorunlu görev

vuḫūş: yabani hayvanlar

vużū: abdest

vülūc: dahil olma

vüsʿat: bolluk

Y

yaraḳ: hazırlık

yarlıġa-mak: affetmek

yevm-i azine: cuma günü

yeyni: hafif

yıġlın-mak: engellenmek

yig: üstün

Z

żāġ (zağ): kulağı keskinlik

zaḫm: yara

zaʿīm: kefil

zātü'l-cenb: akciğer hastalığı

zaġferān: safran

ẓahr: sırt

żayf: misafir

zeberced: parlak yeşil magnezyum demir silikat

z̲ehbiyyāt: görüş, kanaat

z̲ebḥ: kesme

z̲ehhāb: yolculuk, ayrılma

z̲eheb: altın

z̲emmām: dedikoducu, çok yeren

z̲emime: yerilecek, kötülenecek hal

z̲emm: yermek, kötülemek

z̲enb: günah, suç

zenbīl: hasır torba

zeyn: süslü

ziraᶜ: ölçü birimi

z̲unūb: günah

zübde-i güzīde: seçkinler seçkini

zülfā: yakınlık

Ek-4. Dizin

ʿAbbās, 796
ʿAbbās oġlu, 411
ʿAbdulʿuzzā, 713
ʿAbdullāh, 537, 702, 791
ʿAbdullāh bin ʿÖmer, 648, 780
ʿAbdullāh bin ʿÖmer İbn-i ʿĀṣ, 537
ʿAbdullāh bin Mesʿūd, 505
ʿAbdullāh İbn-i ʿÖmer, 439
ʿAbdullāh İbn-i Cābir, 388
ʿAbdullāh İbn-i Mesʿūd, 376
ʿAbdullāh oġlı Cābir, 350
ʿAbdurraḥmān, 303
ʿAbdurraḥmān bin ʿAvf, 519, 710, 791
ʿAbdülḥamīd, 259
ʿAbdülmuṭṭalib, 702, 723
ʿAcem, 802
ʿĀd, 728
ʿAdiyy oġlu Zekeriyyā, 302
ʿAlī, 262, 271, 272, 299, 316, 317, 322, 358, 363, 384, 389, 416, 419, 422, 430, 484, 485, 489, 524, 548, 570, 661, 710, 738, 744, 770, 771, 775, 776, 777, 778, 784, 785, 786, 787, 788, 791, 796, 854
ʿAlīyyi'l-mürteżā, 504
ʿAmme, 798, 799
ʿArab, 722, 772, 802
ʿArabca, 786, 787
ʿArafat, 455
ʿĀyişe, 299, 333, 365, 418, 769, 770, 772, 775, 776, 778, 791
ʿAzrāʾīl, 278, 772, 773, 794, 815, 816, 817, 818, 819
ʿĪsā, 375, 412, 416, 441, 512, 661, 738, 757, 785, 794, 795, 796, 843
ʿİbāde bin Ṣāmit, 691, 695
ʿİmrān dili, 786, 787
ʿOs̱mān, 262, 269, 322, 447, 504, 661, 710, 775, 782, 783, 785, 786, 791, 796
ʿÖmer, 262, 269, 322, 331, 373, 503, 524, 563, 661, 710, 758, 759, 775, 780, 781, 782, 784, 785, 786, 791, 796, 834
ʿÖmer bin ʿOs̱mān Mekkī, 696
ʿÖmer İbn-i Ḫaṭṭāb, 306, 308, 318
ʿÖmer oġlı ʿAbdullāh, 284, 303
ʿÜzeyr, 485
Ṣüvbān, 330
Ḫadīce, 791
Ḫadīceti'l-Kübrā, 778
Ḫafīẓe, 791
Ḫalīl, 401, 402, 403, 404, 405, 441, 854
Ḫalīl İbrāhīm, 401, 512
Ḫorasān, 854
Ḫureyş, 445, 446
Ṭalḥā, 710
Ṭūr, 545, 708
Ẕelenbūr, 563
Ẕi'l-ḥicce, 400
Ẕünüvvāş, 751
Ṣafiyye, 791
Żeḥḥāke, 515
Ḥabīs̱, 553
Ḥābil, 545
Ḥac, 398
Ḥamza, 262, 796
Ḥanefī, 774
Ḥārūn, 784
Ḥasan, 262, 298, 322, 408, 657, 770, 775, 777, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 796
Ḥasan Baṣrī, 492, 676
Ḥuzeyfe, 309, 311
Ḥüseyin, 262, 322, 374, 408, 657, 770, 775, 777, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 796
Ḳābil, 545
Ḳadir, 327, 346, 347, 348, 350, 351, 352, 387, 397
Ḳadir Gicesi, 351
Ḳāf, 323, 324, 445
Ḳāriʿa, 386
Ḳāsım, 791

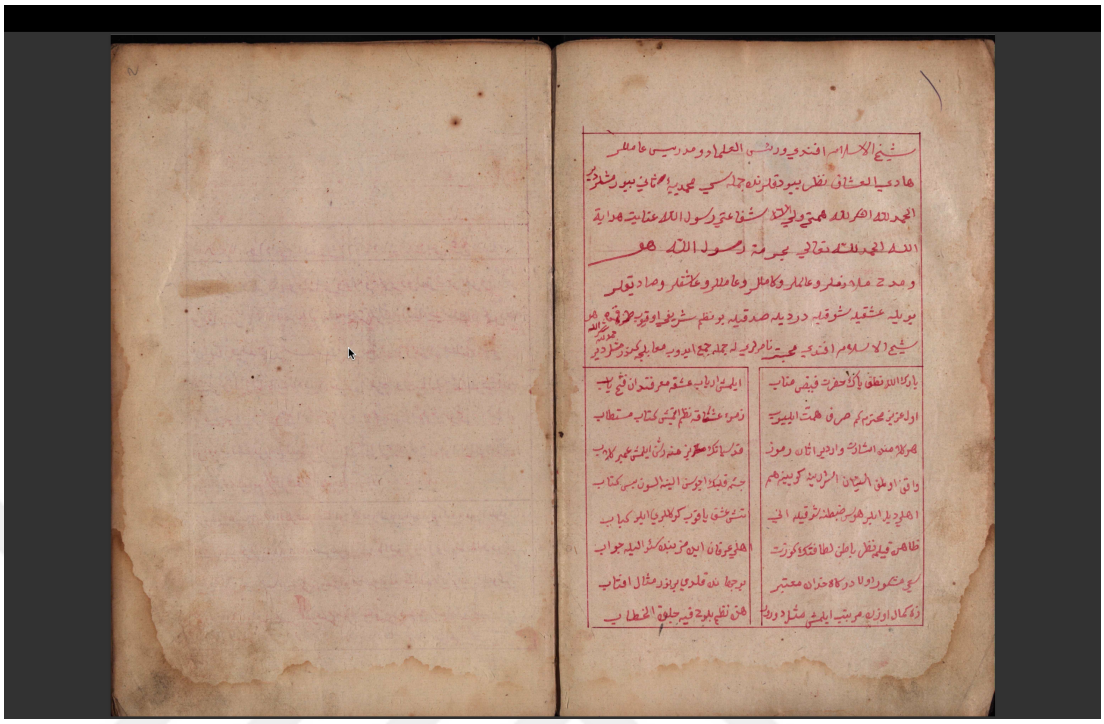
Ḳaygulu, 259, 281, 296, 322, 337, 392, 448, 469, 513, 526, 549, 618, 632, 662, 691, 700, 765, 776, 786, 833, 841, 848, 851, 854, 858
Ḳaygulu Ḫalīl, 259, 260, 263
Ḳaygulu Beg, 854
Ḳızılbaş, 658
Ḳonyalı, 854
Ḳudüs, 795
Ḳurʾān, 273, 340, 341, 349, 351, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 431, 447, 450, 460, 461, 462, 464, 467, 475, 476, 477, 480, 512, 527, 543, 559, 564, 572, 573, 579, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 588, 589, 590, 595, 598, 615, 616, 637, 650, 660, 661, 662, 663,667, 668, 707, 709, 737, 739, 750, 769, 773, 783, 794, 798, 799, 800, 801
Aʿvān, 563
Aḥmed, 260, 262, 273, 275, 290, 300, 321, 344, 347, 354, 437, 482, 499, 508, 523, 530, 531, 607, 608, 623, 646, 653, 660, 675, 679, 680, 691, 704, 706, 709, 711, 727, 738, 750, 767, 778, 824, 838, 839, 840, 841
Aḥmed bin Erḳamu'l-Belḫī, 530
Aḥmed el-Beşereyn, 303
Ādem, 309, 316, 337, 407, 413, 433, 441, 450, 451, 480, 501, 545, 549, 564, 578, 600, 660, 686, 703, 715, 726, 785, 796, 836, 843
Āmene'r-resūlü, 388, 418
Āmine, 703, 708
Āsiye, 708
Āyete'l-kürsī, 327, 328, 380, 386, 416, 417, 425, 426, 427
Aġvār, 551
Bārī, 346, 351, 357, 361
Beg, 854
Bekir İbn-i ʿAbdullāh el-Medenī, 314
Benī Aṣfar, 794
Benī İsrāʾil, 492, 493, 561
Berāt, 343
Beter, 551
Beyt, 273
Bilāl, 414
Burʿace, 553
Burāḳ, 279, 350, 366, 609, 617, 707, 814, 831, 842
Burūsa, 259, 854
Buyurdı Yaḥyā bin Muʿāẕ, 540
Cābir İbn-i ʿAbdullāh, 286, 312, 313
Cābir oġlı ʿAbdullāh, 304
Cebrāʾīl, 273, 276, 277, 279, 330, 331, 347, 348, 349, 403, 404, 413, 446, 509, 661, 714, 725, 738, 744, 746, 772, 773, 774, 781, 786, 787, 788, 790, 794, 799, 812, 813, 817, 840
Cerīr bin ʿAbdullāhi'l-Becelī, 439
Cerrāḥ bin Vekīʿ, 302
Ceyhūn, 733
cumʿa, 332, 339, 418, 424, 425
Cüneyd-i Baġdādī, 514
Cüzan, 553
Çalap, 541
Daḫı Ebū Saʿīd el-Ḫudrī, 378
Dābbetü'l-ʿarż, 795
Dāsim, 552
Dāvūd, 360, 411, 416, 505, 521, 661, 785, 794
Dāvūd Ṭāʾi, 539
Deccāl, 325, 794
Derdāil, 342
Duḫān, 429
Ebā el-Ḳāsım ʿAbdullāh, 303
Ebā İmām, 441
Ebī Saʿīd, 566
Ebrehe, 722, 723, 724, 725, 727
Ebū ʿUbeyd İbn-i Cerrāḥ, 710
Ebū ʿUbeyde bin Cerrāḥ, 792
Ebū Ġassān el-Medenī, 313
Ebū Ṣāliḥ, 303
Ebū Ḥanīfe, 518, 564
Ebū Bekir, 262, 265, 269, 302, 305, 313, 322, 503, 567, 569, 661, 692, 693, 710, 735, 774, 775, 778, 779, 780, 781, 782, 785, 786, 791, 796
Ebū Bekr, 776, 779

Ebū Cehil, 661, 692, 712, 780
Ebū Dāvūd, 306
Ebū Derdā, 695
Ebū Hüreyre, 282, 283, 300, 304, 307, 311, 312, 315, 319, 348, 349, 370, 372, 374, 376, 379, 380, 381, 396, 424, 426, 429, 506, 841
Ebū İmām, 429, 440
Ebū Leheb, 661, 712, 713, 714, 716
Ebū Rāfiʿ, 299, 429
Ebū Saʿīd, 289, 395
Ebū Saʿīd Ḫudrī, 312
Ebū Saʿīd el-Ḫudrī, 383
Ebū Süleymān Dārānī, 494
Ebū Zīr, 334
Ebu'l-ʿĀṣ, 791
Ebu'l-Leyṯ, 751, 760, 815
Ebu'l-Leyṯ Semerḳandī, 544
Enʿām, 423
Enes, 281, 298, 314, 323, 422, 423, 443, 739, 787
Enes bin Mālik, 345, 566, 694
Enes İbn-i Mālik, 283, 284, 305, 316, 382, 384, 385, 388, 647, 834
Esvede, 791
Evfā oġlı, 385
Eyyūb, 407, 512
Faḫri'r-Rāzī, 733, 739
Fāṭımā, 775, 776, 778, 785, 789, 791
Fāṭımā binti Aḥmed, 519
Fāṭımātü'z-Zehrā, 778
Fātiḥa, 327, 335, 336, 349, 350, 369, 370, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 400, 407, 415, 416, 417, 418, 420, 424, 461, 463
Ferhād, 589, 848
Firʿavn, 359, 407, 510, 529, 661, 712, 716, 726, 757
Firdevs, 361, 362, 364
Firūz, 782
Furḳān, 359, 380, 431, 794
Hācer, 402, 404
Hādi'l-ʿuşşāḳ, 258, 259, 260, 595, 618, 852, 854, 855, 858
Hāmān, 359
Hārūn, 773, 786
Hāviye, 822
Hefāf, 552
Hümā, 329
İḫlāṣ, 327, 328, 335, 336, 350, 369, 370, 372, 374, 381, 386, 387, 388, 389, 407, 415, 416, 417, 420, 421, 422, 423, 424, 737, 738, 739, 740, 741, 744
İblīs, 291, 294, 402, 468, 482, 501, 519, 534, 545, 551, 552, 553, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 566, 567, 568, 571, 572, 576, 578, 580, 589, 592, 602, 623, 653, 657, 661, 690, 712, 715, 717, 745, 848
İbn-i ʿAbbās, 262, 281, 288, 297, 298, 338, 364, 368, 373, 375, 406, 440, 446, 557, 747, 830
İbn-i ʿÖmer, 305
İbn-i Edhem, 491
İbn-i Mālik, 311, 312
İbn-i Melcem, 785
İbn-i Mesʿūd, 301, 315, 391
İbn-i Münye, 566
İbrāhīm, 307, 375, 401, 402, 403, 407, 450, 491, 522, 660, 686, 702, 703, 726, 785, 791, 796, 837
İbrāhīm bin Edhem, 491
İbrāhīm en-Naḫaʿī, 483
İdrīs, 407, 423, 785
İlfāḳ, 563
İmām-ı Ġazālī, 419, 544
İmām-ı Aʿẓam, 450, 660, 662, 774
İmām-ı Aʿẓam Ebū Ḥanīfe, 450
İmām-ı Faḫreddīn, 285
İncīl, 359, 380, 431, 661, 794
İreme, 728
İsḥāḳ, 837
İslām, 260, 435, 439, 449, 450, 453, 454, 456, 459, 475, 478, 504, 519, 566, 595, 652, 656, 657, 663, 664,

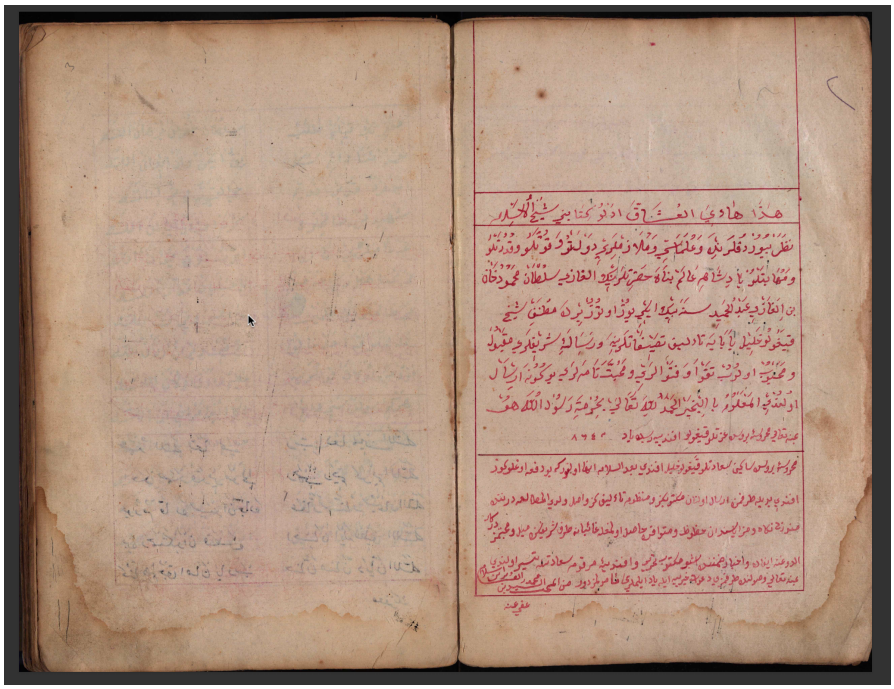
668, 669, 722, 732, 741, 780, 791, 797, 855, 858
İslāmbol, 854
İsmāʿīl, 402, 403, 404, 405, 407, 661, 702, 726, 796, 837
İsrāfīl, 330, 794, 805, 817
Kaʿbe, 349, 450, 723, 724, 726, 727
Kaʿbu'l-Aḫbār, 436
Kerbelā, 789
Kevşer, 279, 332, 344, 345, 618, 765
Kirāmen Kātibīn, 353, 615
Kūfe, 785
Laġūte, 552
Leṭāʾif, 654
Leylā, 848
Leyle-i Ḳadir, 349, 350, 351, 352
Leyletü'l-Ḳadir, 348, 396, 419
Maḥmūd, 260, 299, 608, 680, 724
Māhiyye, 822
Mālik, 299
Mālik oġlı Enes, 372, 377
Manṣūr-ı Ḥallāc, 690
Maraż, 553
Māriye, 791
Meṣābiḥ, 353
Mecnūn, 848
Mecūsī, 563
Medīne, 347, 359, 365, 693, 775, 795
Mehdī, 795
Mekke, 365, 415, 441, 693, 722, 723, 724, 725, 727, 739, 766, 767, 819
Meryem, 708, 738
Mesʿūd oġlı ʿAbdullāh, 489
Mescid-i Aḳṣā, 359
Mescidi'l-Ḥarām, 359
Mesūṭ, 552
Mesūṭ Laḳus, 563
Meymūne, 791
Mışır, 441, 512
Mikāʾīl, 330, 781, 794, 817
Muʿāẕ İbn-i Cebel, 515
Muʿāẕ İbn-i Enes, 425
Muʿāẕ oġlı Yaḥyā, 490
Muʿāviye, 789, 791
Muʿāz bin Cebel, 805
Muṣṭafā, 260, 306, 409, 608, 696, 704
Muḥammed, 260, 261, 262, 266, 267, 273, 283, 284, 286, 290, 298, 299, 300, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 310, 312, 313, 315, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 331, 338, 340, 343, 345, 347, 352, 354, 355, 356, 358, 363, 364, 367, 368, 375, 376, 380,382, 383, 388, 390, 391, 392, 406, 410, 411, 412, 419, 433, 434, 435, 436, 437, 439, 441, 442, 446, 448, 450, 451, 467, 469, 482, 499, 506, 509, 519, 523, 537, 545, 547, 558, 565, 571, 572, 574, 584, 592, 595, 607, 608, 610, 611, 618, 619, 620, 627, 633, 645, 646, 653, 659, 660, 661, 662, 669, 675, 678, 684, 686, 687, 688, 691, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 711, 716, 727, 738, 745,
Muḥammed Muṣṭafā, 262, 273, 297, 307, 332, 416, 440, 448, 450, 475, 492, 502, 512, 660, 661, 705, 708, 775, 776, 790, 794, 797, 799, 837, 840
Muḥammediyye, 258
Muḥammedü'l-Muṣṭafā, 320, 685, 841
Muḥarrem, 406
Mūsā, 307, 355, 356, 359, 375, 397, 398, 407, 416, 436, 437, 441, 510, 545, 546, 641, 642, 661, 708, 712, 716, 726, 773, 784, 785, 786, 794, 796, 837
Münḳāṭ, 553
Münkir ve Nekir, 381, 432, 447, 631
Mürre, 552, 563
Müslim oġlı, 316
Müslimān, 277, 288, 354, 450, 635, 638, 657, 658, 664, 668, 708, 731, 732, 734, 736, 746, 752, 756, 757, 765, 797, 814, 835, 838
Müzheb, 551
Naṣrānī, 379, 560
Necāşī, 722, 724
Nemrūd, 407, 510, 660, 686, 725, 726

Niṣabu'l-Aḫbār, 389
Nuʿmān, 662
Nūḥ, 407, 660, 686, 703, 726, 785, 796, 836
Nūn, 749
Nūr, 708
Nüfīl, 724
Ramażān, 293, 315, 337, 338, 339, 340, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 351, 352, 355, 356, 358, 363, 364, 366, 368, 369, 371, 372, 373, 374, 377, 378, 379, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 390, 391, 392, 393, 440
Rāsim, 564
Receb, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 334, 343
Receb Efendi, 854
Rıḍvān, 267, 331, 354, 428, 486, 507, 627, 628, 813, 814
Ruḳiyye, 791
Rüstem, 527
Saʿīd bin Vaḳḳās, 710
Sāʿid İbn-i ʿÖmer el-Enṣārī, 314
Saʿīd İbn-i Vaḳḳas, 784, 791
Saʿīd İbn-i Zeyd, 710, 791
Sehil bin ʿAbdullah, 698
Selmān, 770
Sırıllı Ḳurdcı Dede, 854
Sidretü'l-müntehā, 348, 352
Sulṭān El-Ġazī Maḥmūd Ḫan, 855
Sulṭān Maḥmūd Ḫan, 259
Sulṭān Orḥan, 854
Sübḥāneke, 463
Süfyān es-Ṣevrī, 303, 494, 497, 501
Süleymān, 407, 412, 511, 512
Süleymān Fārisī, 330
Şaʿbān, 334, 335, 336, 337, 343
Şāfiʿī, 774
Şeddād, 510, 728, 729, 730, 731, 733
Şedīd, 728
Şemʿūn, 346
Şevvāl, 393
Şeyḫü'l-İslām, 258, 259, 854, 858
Şiblī, 494, 629
Şīrin, 848
Şīt, 785
Teber, 786
Tefsīr-i Ḥanefī, 388
Tefsīr-i Kebīr, 347
Tevrāt, 359, 380, 431, 505, 661, 794
Tüberre, 786, 787
Uḫdūd, 751
Uḥud, 431
Ümmehān, 791
Ümmü Ḥabībe, 791
Ümmü Külsüm, 791
Ümmü Seleme, 791
Ve'l-ʿAṣr, 736
Veheb, 319
Vekīʿā, 302
Velaḳıs, 563
Velehān, 553, 564
Velīd İbn-i Aʿṣam, 743
Vetin, 563
Vühey, 316
Yaʿḳūb, 407
Yaḥyā, 757, 785
Yaḥyā bin Muʿāẕ, 568
Yaḥyā İbn-i Muʿāẕ ed-Dārānī, 484
Yaḥyā Muʿāẕ er-Rāzī, 496
Yahūdī, 311, 379, 433, 560, 656, 730
Yāsīn, 427, 428, 853
Yemen, 724
Yeʾcūc ile Meʾcūc, 795
Yeʾcūc Meʾcūc, 656
Yezīd, 408, 657, 789, 790
Yūnus, 407
Yūsuf, 266, 407, 512, 757, 843
Zebūr, 359, 380, 431, 661, 794
Zekeriyyā, 785
Zelenbūr, 551
Zelīḫā, 266
Zeyd, 306
Zeyd bin Ṣābit, 791
Zeyneb, 791
Zübeyr, 710, 791
Zürʿa, 751, 752, 755, 756, 757, 758, 759

Ek-5. Hâdi'l-uşşâk'a ilişkin görseller

İnebey Nüshası'nın 2[b] varağındaki Şeyhülislam'ın Kaygulu Halil Efendi'ye gönderdiği muhabbetname.

İnebey Nüshası 3[a] varağındaki, Padişah'ın Kaygulu Halil Efendi'ye gönderdiği muhabbetname ve mektup.

Ek-5 (Devam). Hâdi'l-uşşâk'a ilişkin görseller

İnebey Nüshası'nın 4[b], 5[a] varağında manzumenin başlangıç bölümü.

İnebey Nüshası 13[b], 14[a] varağından metne örnek.

Ek-5 (Devam). Hâdi'l-uşşâk'a ilişkin görseller

İnebey Nüshası 280[b], 281[a] varağında metnin sonu.

Ek-6. Hâdi'l-uşşâk'ın taş baskısı için Cerîde-i Havâdis gazetesinin 1857 yılı 833. sayısında yer alan ilan.

